

114
1974/3

საქართველოს
რესპუბლიკის
ქვეყნული ბიბლიოთეკა

ბუნებისმეტყველება

9

1974

გნათობი

საქართველოს
საბჭოთაო
საზოგადოებრივი
მეცნიერებათა
აკადემია

უძველესი ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივი-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 50-ე

№ 9

სექტემბერი, 1974 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შინაარსი

ირაკლი აბაშიძე — ნოინოლოგი ანტილიბერალური ლევიტი	3
თამარ ვარსთაძე — ლექსები	4
გრიგოლ აბაშიძე — ცოტნე ანუ ქართველთა დევიანა და ანაღლიზა რომანი	11
გონდო კეზელაძე — ლექსები	84
თედო გაჩეჩიანი — ლექსები	87
თემურ აბულაშვილი — ძვა და ზნა. მოთხრობა	90
აბაი აბთილაძე — თოვლი და მწვანე კიტრები. მოთხრობა	96
გურამ დოჩენაშვილი — სამოხელე პირველი. რომანი	105
დასავლეთის კარგანულანოვანი ლიტერატ. გერმანულიდან თარგმნა. ნოდარ კეკელიძე	134

ნარკვევები ხუროთმოძღვრული ძეგლები

გიორგი ხორგვაშვილი — სიტყვას არ წააქვიძნე	142
---	-----

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

ვლადიმერ ჯიბუტი — დრო და კოორდინა	153
როინე მებრეველი — სიტყვის კონა ანუ ცოდნის სალაგო	159
ქეთევან გოგიანი — სახელი და სასიყვედურე	167
არნოლდ საპრიაშვილი — რომანი და ფილოსოფიური წყაროები	173

წიგნები, მოგონებანი

ბენედიქტოვი — სამანუილიანი ბერძნული წიგნი	177
---	-----

საქართველოს კ. მ. ხანთაძის სახელობის გამომცემლობა

კ. მ. ხანთაძის სახ. ს. გ. ს. ს. ს.
საბჭოთაო საზოგადოებრივი მეცნიერებათა
აკადემია

მოთავსი რედაქტორი გიორგი ნატროსვილი

საკრედიტო კოლეგია:

0. აბაშიძე, რ. ანუშაძე (პ/შგ მდიანი), დ. ბინაშვილი, დ. განუხარაძე, ვ. ლეხა-
ნიძე, ე. მალაქია, ბ. მღვინი, ა. ნულაპური, ა. თეთათელი, ს. შანშიაშვილი, დ. შან-
შელიანი, ვ. წულუაბიძე, თ. ვილახე, რ. ჯაფარიძე, ვ. ჯივლაძე.

ტექნიკური რ. ჩაპინაძე

გადეცა ასაწობად 16/VII-74 წ., ხელმოწერი-
ლია დასაბეჭდად 6/IX-74 წ., ასაწობის ზომა
7 1/4 X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108 1/16,
ფიზიური ნაბეჭდი ფურცელი 13, პირობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 16,8. სააღ-საგამომცემლო
თაბაში 12.

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ბეჭდვითი: რედაქტორის — 93-55-11.
პ/შგ. მდიანის — 93-55-13. განყოფილება.
ზის — 93-55-15, 93-55-17, 93-55-20.

№ 00126. ტირაჟი 13.000. შტაბ. № 2743
საქ. კ. ც.-ის გამოცემლობის სტამბა.
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

მონოლოგი არჩილბთან

საბრალო უმცროსი ძმა
მგონი ბაღვაყი.

ჩვენ ვცოცხლობთ ახლა
პოეტების ორთავ ცხოვრებით.
ვცოცხლობთ ორ ფერში —

მე თეთრ დღეში,
თქვენ შავ ღამეში;
თქვენ გძინავთ მშვიდად,
მე კვლავ იმ სვლით,
იმ გაცხარებით
დაედივარ გზებში,
ოჯახებში,
სახელგამებში.

მე ვცოცხლობ ახლა
თქვენს ლანდებში,
თქვენს აჩრდილებში;
მე ვცოცხლობ თქვენთან,
კვლავ იმ ძმობით,
კვლავ იმ კამათით,
რომ ჩემი სელები
უკანასკნელ ორ-სამ ილეტში
თვითვე არ ვუთხრა უნებურად
ჩემს თავს შამათი.

თქვენც თან მდევთ,
როგორც გაუწვეველს გაწვეულები,
განაბულ სუნთქვას
სუნთქვა ჯერაც გაუნაბავი;

დაგშორდით წლებით,
წლებით...
ზოგსაც ათწლეულებით,
ათწლეულებით...

დიდი რამე,
დიდი ამბავი!

დავალ თქვენს შორის
ისევ იმ მზით დამწვარ ქალაქში,
თქვენს ძველ ბინებთან
სულს ვიბრუნებ
როგორც ნიაფში;

თქვენ იქვე ცხოვრობთ:
ვერის ხიდან და სოლოლაკში,
მაჩაბლის თავზე,
„კახ-იმერთან“,
ასბინიანში.

და სანამ ვსუნთქავ
ჯერაც სუნთქვით
თქვენის თაობის,
სანამ ჯერ ვუცდი
ჩემად მოსულ თქვენს მატარებელს,
მე არ ვწყვეტ დავას
დავას ღმერთთან,
როგორც ვდავობდით,
მე არ ვწყვეტ თქვენთან
იმ საუბრებს დაუმთავრებელს.

მე კვლავ ის რწმენა
 მაწერია დღემდე გულ-მკერდზე,
 კვლავ მას ვმსახურებ,
 მრწამსს ჩვენიულის,
 კანონს ჩვენიმეიერს,
 ქართულ მიწაზე
 ჩვენ ვხედავდით
 მხოლოდ უკეთესს,
 ქართულ მიწაზე ჩვენ ვეძებდით
 მხოლოდ მშვენიერს.

მარად გულწრფელად,
 მარად წმინდად,
 მარად უცვლელად,
 ყოვლის უადრეს,
 უწინარეს,
 ყოვლის უადრეს —
 ქართულ სუნთქვაში ჩვენ ვეძებდით
 მხოლოდ რუსთველურს,
 ქართულ სუნთქვაში ჩვენ ვეძებდით
 მხოლოდ უმაღლესს.

ყველა სიახლეს,
 ყველა სიყრმეს,
 ყველა სანატრელს
 მე კვლავ შევსარი,
 კვლავ ვდარაჯობ,
 კვლავ არ ვღალატობ, —

მხოლოდ უმაღლესს,
 მხოლოდ უღრმეს **ქრისტულს**
 და უღამაზეს **სპირიტუალს**
 ვმსახურებ კვლავაც
 უღალატოდ,
 უმეღავათოდ.

სულს უცნობ გზებში,
 სულს ვატარებ ცისკრის ფერებში,
 ცხოვრების ბრუნვაც
 კვლავ არ მაკრთობს,
 კვლავ არ მაშინებს...
 ეს არის ჩემი უმთავრესი,
 უპირველესი
 თქვენთან და ღმერთთან
 რაც მაერთებს,
 რაც მაკავშირებს.

მე ვცოცხლობ ახლა
 თქვენს ლანდებში
 თქვენს აირდილებში;
 მე ვცოცხლობ თქვენთან
 კვლავ იმ ძმობით,
 კვლავ იმ კამათით,
 რომ ჩემი სვლების
 უკანასკნელ ორ-სამ ილეთში
 თვითვე არ ვუბნობა უნებურად
 ჩემს თავს შამათი.

სივრცის ქრანტელი

დადის სივრცის ქრანტელი
მთებიდან მთებზე

მწვანე ბალახად,
ყვითელ ბალახად,
მომრიალე ბალახის ღეროდ;

დადის სივრცის ქრანტელი
მთებიდან მთებზე

სისხამი დილის
თვალეების ფშვინეტად
და რიბირაბოდ;
შუადღის მზეში
ცივ წყაროსთან
მოსულ წყურვილად,
იდუმალეებით დაყურსული
მიმწუნების ეჭოდ.

დადის სივრცის ქრანტელი
მთებიდან მთებზე
მარწყვის სიწითლედ,

შაშვის სტვენად,
ირმის ბღავილად,
ულრან ტყეების
მოუთმენელ
მწვანე ხმაურად
და მოლოდინის სულგანაბულ
ფერმკრთალ სიჩუმედ.

დაიძვრის მერე, —
მოედება
ქალაქების რკინა-ბეტონებს
და როგორც ძაფი ნემსის ყუნწში,
გაატანს ქვაში,
გაატანს ძვალში
მიწის სიმწვანედ,
მიწის სუნთქვად,
ცის რიბირაბოდ...
და შეუდგება ქვას და რკინას
სივრცის სიღობო.

იბერიის გახსენება

ლელვის ხესთან ბინდი მიწვა მოზვერვიით
და ხის ტანზე ცხელი ქედი მიაფხანა,
მთები იდგნენ — ღმერთის ხელით მოწელილი
და ცამ გახსნა ვარსკვლავების წარაფხანა.

იყო მიწის შრიალი და ჩუმი ლელვა
ალვის ხენი ჩურჩულებდნენ ზეცის კართან,

მთვარე ჰგავდა მოქნეული თოხის უღვას
და მთვარემდე მიჰყვებოდა ვაზი ხარდანს.

მოდითოდა ღამე, როგორც გლეხი კაცი
და ქამარში გარჭობილი ქქონდა წალდი,
იცრებოდა, იცრებოდა დიდი საცრით
წამი, წუთი, დღე, კვირა და წელიწადი.

იღვანე მთები, — ცის კიდესთან მიჯრილები,
შელამებას სუნი ქქონდა ნედლი თივის,
ძილ-ფხიზლობდნენ ბიის ტოტზე ყვინჩილები
და დილისთვის ინახავდნენ პირველ ყივილს.

თ ი ბ ვ ა

ძირს გაწოლილი მთების ჩრდილები
ბარიდან წასვლას აგვიანებენ,
დილაადრიან მულხრის ჰალაში
ცელებს ლეხავენ მარგიანები.

მერე მზის სხივებს, დაღვრილებს წითლად,
დაღვრილებს ყვითლად, ლურჯად და მწვანედ
მოაგროვებენ გრძელი ფიწვლებით
და უზარმაზარ კონებად ჰკრავდნენ.

და მზე რომ შალღით ჩამოიხედავს,
სადაც მთას ფერდი დაგაკებია,
თივის ზვინები დახვდება ისე,
თითქოს სამსხვერპლო ზვარაკებია.

ძირს გაწოლილი მთების ჩრდილები
ახანგრძლივებდნენ ზაფხულის დილებს
და მზის სხივების ფერად სათიბში
მარგიანები მღერიან ლილეს.

შენწყვეტილი ბაღად

ფშავის არაგვის ხეობაში მთა არის ერთი
და შრიალია თელის რტოების,
და ამ მთის თავზე განმარტოებით
ერთი სახლი დგას.
ისე ახლოა ის სახლი ცასთან,

რომ მოინდომო მის კართან ასვლა,
 მუხლი გჭირდება უთუოდ ირმის.
 იქვე, მთის ძირში არაგვი მირბის,
 მისი ტალღები კლდეშთან დაობენ;
 არაგვის გაღმა მთაა — საორბე
 და იქით კიდევ — სასოვე თავი, —
 მთებიდან მთებზე გადადის ფშავი.

ფშავის არაგვის ხეობაში
 მთა არის ბევრი,
 ზოგ მთაზე იყო
 ბილიკი მღვერის,
 ზოგან დევები კალოს ლეწავდნენ;
 ბევრი ვიარე,
 ბევრი ვეწადე,
 მაგრამ ყველა მთა ვერ გადავლახე,
 ფშავის ველებს და ფშავის სანახებს
 სანახევროდაც ვერ ვეზიარე;
 ვერ დავეუდექი მოყმედ იახსარს,
 მაგრამ მის ცასაც და მის წიაღსაც
 შევენივთე და შევეკავშირე,
 და ნაკვერცხალი მისი კერისა
 ხსოვნაში როდი დავანახშირე.

ა ლ ბ ა თ

ქოდა, იმ მთასთან,

რომ შრიალებს თელის რტოებით,
 და სახლი რომ დგას მის მწვერვალზე განმარტოებით,
 სადაც ღრუბლები და ნიხლები უფრთოდ მიჰქრიან,
 გზად ამივლია,
 ჩამივლია

და მიფიქრია: —

აღბათ, იმ სახლში ცხოვრობს ვინმე გრუნა მეცხვარე,
 ჩემზე უფროსი, ან ჩემი ტოლი
 და ჰყავს ლამაზზე ლამაზი ცოლი;
 (მრავლად არიან აქ ასეთი ფშავლის ქალები, —
 მზეზე დამწვარი სახის კანით,
 ხორბლისფერ თმებით
 და მოცისფრო
 მწვანე თვალებით)...

აღბათ, იმ სახლში სიყვარული ისე ანთია,
 როგორც გასათიბ ბალახებში ნამის ციალი,
 სიცოცხლეს, როგორც ლუდს და არაყს,
 ისე სვამენ, —

საესე ფილით
 და მზესთან ერთად იღვიძებენ ყოველ განთიადს

გაადვიძებენ ლოყაწითელ ბუთხუზა ბიჭებს,
ჩიტების ხმაზე ლოგინიდან წამოდგებიან;
და მერე პაპა შემოირტყამს ქამარს და ხანჯალს
ძველებურ რიხით
და წლების იქით

დატოვებულ სილამაზეს უჭებს ბებიას...
და ირგვლივ ისევ ლურჯი მთებია,
და მზე სხივებს გულუხვად ხარჯავს.
ბიჭები დგანან მთების ქეროზე,
მუჭში უჭირავთ ყველი და პური
და მადიანად ილუკმებიან,
ბიჭებს შორსა აქვთ თვალი და ყური, —
იქით, საითაც ლურჯი მთებია.
ფშავეის ველებზე აღმა-დაღმა დაფრენს მერცხალი,
ყვავილობს ბალბა,
შორიდან ისმის სალამური ვიდაც მეცხვარის,
მამაა, ალბათ!

ს ტ უ მ რ () ბ ა

თეთრი ბილიკი მიჰყვება მადლობს
და ადის მალლა, ცის კარის ახლოს,
სადაც ფშაველი მეცხვარე სახლობს.

ძაღლის ყუფაზე გადმოდგება მალლიდან ქალი,
მოსულებს მწვიდად გაზომავს თვალით
და წამოვა ჯოხზე დანდობით,
სტუმრებს მიიწვევს მასპინძელის გულითადობით,
იქითკენ სადაც დარბაზია
ქვედა სართულის
და ფშაური ტკბილი ქართულით
ეტყვის მადლობას.

დარბაზში,

სადაც ფშავესურები
ჰკიდებენ ფარ-ხმალს,
თოფსა და ხანჯალს
და სადაც სტუმარს ეგებებიან: —

მობველ მშვიდობით,
შენ გაგიმარჯოს;

კედლიდან მოდის როგორც ქარბუქი

დიდი სურათი გრუზა ჭაბუკის

და შავი ჩარჩო.

მერე სურათთან ფუსფუსებენ დედის ხელები,

თითქოს ჰქონდეთო შვილის ქორწილი, —
დედის ხელები, — დამარღვეული და დაკორმძილი,
როგორც ფესვები ასწლოვან თელის,
რომელსაც მესხი დაეცა და მაინც გადარჩა;

(გ. ბაგრატიონის მიხედვით)

ხელები თრთიან,
 კანკალებენ,
 ხსნიან ზარდახშას
 და უწმინდესი საგანძურის ფრთხილი შეხებით
 ამოიტანენ
 სამკუთხედი ბარათების გაცვეთილ დასტას.
 ხელები თრთიან,

კანკალებენ
 და ლოცულობენ,
 მათი ლოცვა კარგახანს გასტანს...

ბარათებს მოაქვს ქარიშხლების
 გუგუნე შორი, —
 ყირიმეი. ქერჩი.
 ათას ცხრაას ორმოცდაორი.

დაუსაბამო ხილურჯეა მთისა და სერის,
 ყვავილობს ბალბა,
 და თელის ხიდან გამოთლილი ფანდური მღერის
 გმირების ამბავს.

მ ა რ ა ლ ი ს ო ბ ა

ფშავის არაგვის ხეობაში
 როცა ნისლია,
 არ ჩანს არაგვის მწვანე ტალღები,
 ნისლის ბინდ-ბუნდში თოფებს ისერიან,
 სიჩუმეს ნთქავენ,

ფრთაში დაჭრილი არწივივით ეშვება ღამე
 და დიღამდე მიწას ფხოკნის
 ბასრი ბრჭყალებით.

ფშავის არაგვის ხეობაში როცა ნისლია
 და ღრუბლებს იქით შუგა ურგები,
 სადღაც სივრცეში ტივტივებენ მთების ზურგები
 და ცა ისეა

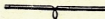
ჩამქრალი და ჩამუქებული,
 როგორც უღველფო კერის ნაცარი,
 გეგონება, რომ ცა არც არი.

ჩამოაქვს წყალი დიდ მდინარეს,
 ნაპირებს ახლის,
 და ტალღები კლდეებს რეცხავენ;
 ნისლის ბინდ-ბუნდში ყუფა იმის
 შეცხვარის ძალის, —
 ალბათ, იქვე დადის შეცხვარეც.

ბოლოთქმა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ფშავის არაგვის ხეობაში
როცა თენდება,
როდესაც ცაზე გამოჩნდება ნიშანი დარის,
ფიჭვები გაღმა-გამოღმა მხარის
შეერთებენ კენწერობას,
როგორც მახვილებს
და საქორწინო მაყრიონი უნდა გახვიდე
მზეო, არაგვის ხეობაში,
ამ ფიჭვებს შორის, —
გადაბანილი წუხანდელი ნამით და თქორით
მწვანე ქალები დაგიგებენ ფეხქვეშ ყვავილებს,
აგისრულდება, რასაც იმ წამს გულში გაიფლებ...
...
და დედამიწის გაზაფხულიც გვიმედება,
ფშავის არაგვის ხეობაში
როცა თენდება.

გრიგოლ აბაშიძე

ცოტნე ანუ ქართველთა დაცემა და ამაღლება

რომანი

წინასიტყვა

ცოტნე დადიანისა და კოხტისთავის შთქმულთა თავგადასავალი იმდენად მოკლედაა ნაამბობი „ქართლის ცხოვრების“ ქრონიკაში, რომ ცდუნებას ვერ ვძლიე და, მთელი ეს ეპიზოდი ეპიგრაფად წაეუმძღვარე წინამდებარე წიგნს.

გმირობისა და ზნეობის ამ იშვიათი წყაროს შეხსენება მკითხველისათვის ჩვენ არაერთხელ მოგვიხდება და, ამიტომაც ვცანით საჭიროდ იგი თავფურცლად დართოდა ამ წიგნს.

მონგოლთა უნაპირო იმპერიისაგან ქართველთა განდგომის გაბედულ ცდას იმ დროს დიდი გამოძახილი ჰქონია და, ამისი მოწმობა შემოგვინახა ყარაყორუმის კარზე მყოფმა იტალიელმა მისიონერმა, წმინდა ფრანჩესკო ასიზელის სიყრმის მეგობარმა პლანო კარპინიმ.

უცხო წყაროთაგან კოხტისთავის შთქმულების კიდევ ერთი ბუნდოვანი ანარკული გვაქვს სომხურ მატრიანეში.

ეს არის და ეს! ქართველი ხალხის ცხოვრების წიგნის ამ ულამაზეს ფურცელს მე-

ტი არც დამმოწმებელი ჰყავს, არც უარმყოფელი.

„ქართლის ცხოვრების“ ამ მომხიბლავი მოთხრობის კითხვისას, ალბათ ბევრს აღძვრია სურვილი მოეთხრო იგი ვრცლად და დაწვრილებით, ყველა სახისა და დეტალის სრულად გადმოცემით.

ამ სურვილით მეც დიდხანს ვიყავი შეპყრობილი, მაგრამ, როცა ცოტნეს თავგადასავლის ვრცლად და ჩემებურად მოთხრობისათვის თავი მზად ვიგრძენი, ჩემს წინაშე დადგა ამოცანა — მეჩვენებინა გმირი მისი ადამიანობის ყველაზე დიდი გამოცდის ქანს.

ამ გადაწყვეტილებამ მიკარნახა ჩემს მოთხრობაში მთავარი ადგილი დამეთმო ცოტნეს ბავშვობისა და ყრმობისათვის, იმ სოციალური გარემოსათვის, რამაც მისი ხასიათი ჩამოაყალიბა და მომავალი გმირი თავისი ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი ნაბიჯის გადასადგმელად მოამზადა.

დანარჩენი მასალიდან, ყველაფერი, რაც ამ ამოცანის ამოხსნისას სამსახურს ვერ გამიწედა, ჩემს მიერ უგულბებლყოფილი აღმოჩნდა. ფაქტებისადმი ამგვარი მიდ-

* მეცამეტე საუკუნის ქართული ქრონიკა.
წიგნი მესამე.

გომა იმანაც განაპირობა, რომ დაეაგუცუ-
ბული ცოტნე იმ დროში და იმ ადამიანებ-
თან ერთად ცხოვრობდა, რომლებზედაც
ვრცლად მოგვითხრობს „ლაშარელა“ და
„დიდი ღამე“.

„ცოტნე“ „ლაშარელასა“ და „დიდი
ღამის“ გაგრძელებაა, ტრილოგიის მესამე
წიგნია და, ამიტომ იყო, რომ გმირის სი-
ტაბუკისა და სიმწიფის ხანაში მომხდარი
ამბების მოკლედ და ისიც რეტროსპექტი-
ლად გადმოცემა ვიკმარე.

ცოტნეს ბედსა და თავგადასახალზე და-
ფიქრებამ, ბუნებრივია, კოხტისთავის
შეთქმულების მარცხის მიზეზების კვლევა
და მოლაღატის ძიებაც ჩამაგონა.

საქმეს ის ართულებს, რომ მემატიანის
მიერ ჩამოთვლილი ყველა შეთქმული კოხ-
ტისთავის ეპიზოდის შემდეგაც აგრძელებს
მატიანის ფურცლებზე ცხოვრებას და, არც-

ერთის მიმართ ჟამთააღმწერელი გადაკრუ-
ლი ნათქვამითაც კი, არცდღღღღ ჩვენი
ქუვის აღძვრას. მაინც მათი ცხოვრება და
მოღვაწეობა, რომ უფრო ღრმა და საგან-
გებო დაკვირვების საგნად შექცია, მათგან
უფრო ღირსეულნი ცალკე გამოვყავი და.
თითოეულს ცალ-ცალკე ნოველა თუ ისტო-
რიულ-მხატვრული ესეე მივუძღვენი.

ამ წიგნს იმის პრეტენზია არა აქვს შე-
აფსოს ჟამთააღმწერლის მიერ კონსპექტუ-
რად გადმოცემული ცოტნეს თავგადასახე-
ლის ყველა ხარვეზი, სრულად აღადგინოს
და აჩვენოს, „თუ როგორ მოხდა სინამდ-
ვილეში ყველაფერი“.

ჩემი ამოცანა, როგორც ზემოთ აღვნიშ-
ნე, განსაზღვრული იყო და, თუ ეს წიგნი
ამ ამოცანას პასუხობს, ჩემს შრომას გა-
მართლებად ესეც ვყოფა.

„...ამით შეფოთთა შეკრებს ყოველნი მთავარნი საქართველოსანი კოხტას
თავსა, იმერნი და ამერნი: ეგარსლან, ცოტნე დადიანი, ვარამ გაგელი, ყუარ-
ყუარე, კუპრი შოთა, თორღაი, პერ-კახნი, ქართველნი, თორელ-გამრეკელი,
სარგის თმოგუელი, მესხნი და ტაოელნი. და ყოველნი იტყოდეს: „რა ვყოთ?
აღარა არს ნათესავი ქართველთა მიუფთა, რათა წინამძღუარ გუქქმნას და
ვბრძოდით თათართა, და ჩუენ ერთი-ერთისაგან განდგომილ ვართ, ვერ წინა-
აღუდგებით თათართა. და იგინი ბოროტად გუპირვებენ ესეოდნე, რომელ
ყოველთა წელთა აღმუთს წარვალთ ჳირთა და ყოველთა დუაწლთა შემთხუ-
ვად. არა არს ღონე, დაღათუ უმიფუო ვართ, არამედ შევეკრბეთ ყოველნი, და
ვბრძოდით თათართა“. დაამტკიცეს ომი, და დადვეს პეშანი ქართლს შეკრები-
სა, და განიყარნეს. უშორეს მყოფნი აფხაზნი, დადიანი ცოტნე და ბედიანი,
კაცი კეთილი და სრული საღმრთოთა და საცაკობოთა, და რაქის ერისთავი, —
ესენი ყოველნი წარვიდეს კახმად. ვითარ ესმა თათართა ერთგან შეკრება ქარ-
თველთა, წარმოვიდეს ბიჩუ და ანგურგ, და მივიდეს კოხტას თავსა, დაწუდეს
ყოველნი წარჩინებულნი საქართველოსანი, ლაშქარი გაყრილ იყო, და ვერღარა
წინააღუდგეს, და წარასხეს ქუეყანასა ანისისასა, აღვილსა, რომელსა ეწოდე-
ბის შირაკავანი. ხოლო ვითარ მიიწივნეს ჩარმადან ნოინს წინაშე, რქუა: „რა
არს შეკრება თქუენი, უკეთუ არა იქმთ განდგომილებასა?“ ხოლო მთავარნი
მიუგებდეს: „არა განდგომად შევეკრბით, არამედ რათა განვაგოთ საქმე თქუენი
და ხარკი განვიჩინოთ“, რომელსა — იგი უწოდეს ხარაკად. ესე რა ესმა, არა
სრულიად ირწმუნა, და ბრძანა განძრევა ყოველთა, მხართა შეკრვა ყოველთა.
სიცხესა შინა შიშველთა მოედანთა ზედა დასხდომა, და ყოველთა დღეთა ჰკი-
თხავდის მიზეზსა შეკრებისასა, და უკეთუ არა აღიარონ ჳეშმარიტი, სიკუ-
დილსა მისცენ ყოველნი ესე ზემოხსენებულნი მთავარნი. ხოლო იგინი დაამტ-

კიცებდეს, „რათა განვაჩინოთ ხარაჯა“. და ამას ჰყოფდეს მრავალ დღე, რამეთუ არა არწმუნებდეს.

და ვითარ მოეახლა პეემანი, მივიდა დადიანიცა ცოტნე, ლაშქრითა; მათ და აღვილსა, რომელ არს რკინის-ჭუარი, შორის სამცხისა და ლაღოსა, და ვითარ აუწყეს წარსხმა ყოველთა მთავართა საქართველოსათა ანისად, და შეკრებულთა ყოფა სატანჯველთა შინა ბორბთა ვითარ ესმა, მწუხარე იქმნა უბო-მოდ, და თვისად სიკუდილად და სირცხვილად შერაცხა საქმე იგი. და წარავ-ლინა ლაშქარი თვისი, და ორითა კაცითა წარვიდა ანისად, დამღები სულისა თვისისა და აღმსარებელი მცნებისა უფლისა, რომელსა იტყვის: „უფროს ამის-სა სიყვარული არა არს, რათა დადვას კაცმან სული თვისი მოყუასისა თვისი-სათვის.“, რომელ ყო პატიოსანმაცა ამან კაცმან ცოტნე სათნოება მაღალი და განსათქმელი, საქმე საკვირველი დ ყოველისა ქებისა ღირსი. განვლო სამცხე და ჯავახეთი და მივიდა ანისსა.

რამეთუ ჭალაქად შესრულ იყვნეს ნოინნი, და ესე წარჩინებულნი, მოედან-სა შინა დაკრულნი მხრითა, შიშველნი მსხდომარე იყვნეს. ვითარ იხილნა ცოტ-ნე წარჩინებულნი, ესრეთ უპატიოდ მსხდომარენი და სიკუდილად განწირულ-ნი, გარდახდა ჰუნისაგან, და დააბნია სამოსელი თვისი, განწიშულდა, და შეიკ-რნა მხარნი, და დაჯდა წარჩინებულთა თანა. და ვითარ იხილეს თათართა, გან-კვირდეს და მსწრაფლ აუწყეს ნოინთა, ვითარმედ: „ცოტნე დადიანი მოვიდა ორითა კაცითა, და განიძარცვა სამოსელი თვისი, და შეკრული დაჯდა ქართ-ველთა თანა“. რამეთუ კეთილად მეცნიერნი იყვნეს ცოტნესი, რომლისათვის განკვირდეს თათარნი, და წინაშე მათსა მიუწოდეს, და ჰკითხვიდეს მიზეზსა მუნ მისვლისა მისისასა.

ხოლო იგი ეტყოდა, ვითარმედ: „ჩუენ ყოველნი ამაღ შევიკრიბებით, რათა განვაგოთ ხარაჯა თქუენი და ბრძანება თქუენი აღვასრულოთ, — ესე იყო შეკ-რება ჩუენი. აჲ თქუენ ძვირის-მოქმედთა თანა შეგვრაცხენით, და მე ამის ძლით მოვედ წინაშე თქუენსა, რათა გამოიკითხოთ, და უკე თუ ღირსი რამე სიკუ-დილისა უქმნიეს, მეცა მათ თანა მოვკუდე; რამეთუ თვინიერ ჩემსა არაა უქმ-ნიეს; უკეთუ ცხოვრდენ, მათ თანა ვიყო. და ვითარ ესმა ესე ცოტნესგან ნო-ინთა, განკვირდეს სათნოებისათვის მისისა და თქუეს: „ვინათგან ნათესაუნი ქართველთანი ესოდენ კეთილ არიან, და არა განცრუვდებიან, რომელ აფხა-ზეთით მოვიდა კაცი, რათა დადვას სული თვისი მოყუარეთათვის, და არა გან-ცრუენეს, ესრეთ განწირა თავი თვისი სიკუდილად, — არა არს სიცრუე მათ ში-ნა, და ამის ძლით უბრალოდ ეპოვებთ. ამისთვის განუტეოთ ყოველნი“.

მღინარის პირას, მინდორზე, ყმაწვი-ლი ციციანათელას მისდევდა.

დაქანცული ციციანათელა ოდნავდა ბეუტავდა, აღმადღმა მიქანაობდა და, სადაც იყო, ახლად გათიბულ ბალახში ზავარდებოდა.

ყმაწვილს მუხლი დაღლოდა და, სული ყელში მობჯენოდა.

ციციანათელა ბუჩქთან დაეშვა. ბუჩქ-ნა ზედ გადაეფარა, ფრთხილად აიყვა-ნა, ქუდში ჩაავდო და გაიქცა.

თვის ბულულზე ძიდა მიწოლილიყო, კალთაში გოგონა უჯდა და უნანავებდა.

ბიჭუნამ ბულულთან ჩაიჩოქა, ქუდ-ში ხელი ჩაპყო, ციციანათელები ბლუ-ჯად ამოიყვანა და გოგონას თმებზე და-აყარა.

გოგონას თმები თვალისმოშორებულ აკიაფდა.

— როგორ გაგაბრწყინა. თამარ! ვარსკვლავებით მოქედულ ცაზეთ გა-

ნათლი! — გაიხარა გადიამ, ბოქუნას ხელი მოჰხვია და მიეაღერსა:

— მოდი, ბატონიშვილო, მოდი, თოლიგე!

ბატონიშვილი გამდელს მიეკრა, თავით მის ჰკერდს მიეყრდნო და ოდნავ ძიღმოპარული თვალით ცას ახედა.

— როგორი მოკედელი ცაა! რამდენი ვარსკვლავია! — აღმოხდა ბატონიშვილს.

— აბა, თუღა გახსოვს, ცოტნე, გაიმეორე:

ბეა დია ჩქიმი,
თუთა მუმა ჩქიმი
ხვიჩა-ხვიჩა მურიცხეფი
და დო ჭიმა ჩქიმი*...

ყმაწვილმა ლექსი სხაპა-სხუპით გაიმეორა.

— მე რომელი მურიცხი ვარ, უღუგადია? — იკითხა ყრმამ და ცას მიაშტერდა.

— შენა? შენ, აი, ის ვარსკვლავი ხარ, შენს სწორა რომ ანათებს.

— ჩემი დაი, ჩემი დაიკო რომელიღა?

— თამარი? შენს გვერდით რომ ბრწყინავს, შენთან რომ სულ ახლოს არის!

სადაც მყვარი აყიყინდა. უმაღლე ბაყაყების მთელი გუნდი აპყვა და მყუდრო ლამე უცებ ახმაურდა.

ნიავეი ახლად გათიბულ თივის სურნელს ჰფანტავდა, საამოსა და მომთენთავს.

თამარის თმებში ციციანათელები ბეჭუტავდნენ და ძიღმოპარულ გოგონას თვალი ეხუჭებოდა.

ბეა დია ჩქიმი,
თუთა მუმა ჩქიმი,
ხვიჩა-ხვიჩა მურიცხეფი
და დო ჭიმა ჩქიმი...

ჩურჩულებდა ცოტნე და მოკედელ ცას თვალს არ აშორებდა.

* შუგ დედაა ნემი,
მოყარე — მამაჩემი,
მოციციანთ ვარსკვლავებო
და დო ჭიმა ჩემი.

მინდორზე თხუთმეტეტივე მწიკის ბიჭი გამოჩნდა.

— გუგუტა! მომეხმარე! — ხმადაბლა მიმართა უღუმ. ბიჭი დაიხარა, მიძინებელი თამარი აიტატა და მკერდზე მიიხუტა.

გადიამ ცოტნეს ჩაჰკიდა ხელი და ოთხივენი სინათლით გაჩახახებულ სასახლისკენ წავიდნენ.

კავკასიონის მაღალ კლდეზე მიჯაჭვული ცოტნე თავჩაქინდრული თვლემს. თვალმიხუტულს ტუჩზე ღიმილი დასთამაშებს. ძვალსა და ღბილში კარგახნის ჩასული ჭაჭვი სხეულის ნაწილად ქცეულა, შეჩვევია და აღარ აწუხებს. რკინა ადრინდებულად ცივი აღარ არის, ისიც სხეულივით — გამთბარა, ეს სითბო თავით ფეხამდე უვლის კლდეზე დაბმულს და სიამით თენთავს.

გაღეულა, დამდნარა ცოტნეს სხეულს შეხორცებული, ძვლებამდე დასული ჭაჭვი. დაუსრულებელი ტანჯვა, ბოლოს, ნეტარებად ქცეულა და კავკასიონის მაღალ კლდეზე მიჯაჭვული გპირი ახლა იმას ფიქრობს, სულ გაილევა თუ არა ეს ჭაჭვი, მართლა დაიშხერევა და მოსცილდება, თუ არა, უხსოვარი დროიდან შესისხლხორცებული რკინა. მაგრამ ჭერ გაწყვეტამდე კლდე ბევრი უკლია ჭაჭვს. ამასობაში დიდი ხუთშაბათიც დადგება, მკედლები გრდემლებზე უროს დასცხებენ და ჭაჭვი ისევ გაივსება, გამსხვილდება და გამთელდება.

მანამდე კი მისი არსებობის განუყრელ ნაწილად ქცეული, ტანზე სუროსავით შემოხვეული ჭაჭვი ათბობს და სიამის ჟრუანტელით ავსებს კლდეზე დაბმულს.

უცებ ცამ გრიალი მოიღო. ცოტნემ თვალი გაახილა. თენდება. მზის პირველი სხივები კავკასიონის თოვლიან მწვერვალებს გაეთამაშა და დაბლა, მიწაზე უზარმაზარი ჩრდილი დაეცა.

ის ჩრდილი ნელა წამოვიდა რწყევითა და ტორტმანით და კლდეზე მიჯაჭვუ-

ლი მიხედა, არწივი მოფრინავდა მისი ღვიძლის საკორტნელად.

ერთ დროს იმ არწივის მოლანდებაც კი შიშის ზარსა სცემდა. მაგრამ იმის შემდეგ უთვალავმა საუკუნემ ჩაიარა და არწივის მიერ გულღვიძლის ძიძგნა ჯერ ჩვეულებად, ხოლო შემდგომ და შემდგომ მოთხოვნილებად ექცა.

ცოტნე მის მოახლოებაზე ძრწოლების მაგიერად სიზარულს გრძნობს და ღვიძლის გლეჯის სიამის განცდით წინასწარ სტკებდა.

მიჯაჭვეულმა თვალი დახუჭა. არწივი მხარზე დააჯდა. გუშინდელი ნაკორტნი მოძებნა; ნაკრილობევი ბრწყალებით გახსნა და სისხლს დაეწაფა.

სევამ და სევამ სისხლს არწივი. ცოტნე გრძნობს როგორ მიდის სისხლი მისი სხეულიდან და ამ სისხლთან ერთად ძალღონეც როგორ მიიპარება, როგორ ერევა ნეტარების მომგვრელი სისუსტე და, როგორ თანდათან ეკარგება აღქმის უნარი.

მაგრამ გასაოცარი ის არის, რომ ტკივილის ნაცვლად რაღაც საამოთრობა თუ გაბრუნება ეუფლება. ეს განცდა ჯერ კიდევ ასაკში შეუსვლელ, სიცოცხლის სიამეთა განუცდელ ყრმა ცოტნეს არსებაში ერთადერთი უმადლესი ნეტარების გახსენებას იწვევს და სიზმარში უცებ ყველაფერი იცვლება. აქამდე რომ კლდეზე მიჯაჭვულ ამირანად ხედავდა თავის თავს ცოტნე, ახლა ჩვილ ბაღლად ქცეულა და ღვიძლის ძიძგს ჩაეკრია. ღვიძის რძე საამო სითბოთი უვსებს სხეულს ძიძგსჩაკრულ ბიჭუნას. მას ამ ქვეყნისა სხვა აღარაფერი ესმის, თავადაც იმ ძიძგს ნაწილად ქცეულა და ნეტარებით დამართობელი სითხე გამაბრუნებლად გადადის ერთი სხეულიდან მეორეში.

უცებ დედა შეინძრა. მარტო დედა კი არა, დედამიწა იძრაო, ისე მოეჩვენა პატარა ცოტნეს, ძიძგს მოსწყდა და ნეტარ სიზმარებში წასულ ყრმას ვაეღვიძა.

ლოგინიდან ჩიტივით წამოფრინდა ყმაწვილი. ტანსაცმელი სწრაფად ჩაიკცა და ოთახიდან გაეარა.

გარეთ, კარის ეკლესიის ეზოში მოძღვარი ეგულეობდა.

ივლიანე მოძღვარი მამლის ყვილზე ღვებოდა და ყოველ დილას ხედავდა, როგორ ფრთების ტყლამუნით მიფრინავდა არწივი კავკასიონის შორეულ მწვერვალებისაკენ კლდეზე მიჯაჭვული ამირანის გულღვიძლის საჯიჯგნად.

აგერ, რამდენი წელიწადია, ივლიანე მოძღვარი გატაცებით უყვება თავის მოწაფეს, ცოტნე ბატონიშვილს კლდეზე მიჯაჭვული გმირის კეთილშობილებისა და კაცთმოყვარეობის, მისი დაუსრულებელი ტანჯვის სიამედ ქცევის ამბავს.

— უდიდესი ბედნიერება ის ბედნიერებაა, როცა ადამიანისათვის ტანჯვის სიმწარე სიამედ იქცევა. წამება კი მაშინ იქცევა სიამედ, როცა უკიდურესობამდე მისულ გამაბრუნებელ ტკივილს ადამიანი ეჩვევა და ღრმად იმსჯელება იმის შეგნებით, რომ კაცობრიობის სიკეთისათვის, სამშობლოსა და კაცთამოღგმის ბედნიერებისათვის იტანჯება.

ამირანს მხოლოდ იმითმე მიუსაჯეს სატანჯველი ღმერთებმა, რომ მან ადამიანებს ცეცხლი მოუტანა და, ამით უკვდავი ღმერთების ქმნილებანი — კინალამ იმავე ღმერთების სწორი გახადა.

ყველა ადამიანს უნდა ჰყავდეს გულღვიძლის მკორტნელი არწივი. ეს არწივი სამშობლოსა და ხალხისათვის ზრუნვა, ადამიანის უკეთესი მომავლისათვის გამუდმებული ფიქრია, და ვინაეც ეს ფიქრი არ აწუხებს, იგი კაცის სახელის ღირსიც არ არის, — არაერთხელ უთქვამს ფიქრში წასულ ივლიანეს ცოტნესათვის, მაგრამ მოძღვარს უმალვე მოწაფის ასაკი ახსენებოდა, ღრმავაროვან მსჯელობას სწყვეტდა და ცოტნესაც და თავის თავსაც ბოღიშს უხდიდა.

— შენ ჯერ ვერ გზრუნავ ამას ყრმა

... თენდებოდნენ... ანუ თიანეტოტ ანუ

ხარ, უსაკო. ოღონდ ეს იცოდე, ქრისტეცა და ამირანიც ჩვენი სიკეთისათვის ეწამენ და შეხც მათ უნდა მიბაძო, ჩვენი ქვეყნისა და აღამიანების სიკეთისათვის უნდა დასდო თავი, თუ უფალი ამას ღირსად გცნობს. როცა ამას შესძლებ, ის არწივი შენთანაც მოფრინდება, რომ შენი გულღვიძლი ჰკორტოს და სხვათათვის მიუწვდომელი სიამე განგაცდევინოს. მე ეს ვერ შეეძელი, ბატონიშვილო, მაგრამ შენ უნდა შესძლო, შენ ვალდებული ხარ სამშობლოსა და სარწმუნოების წინაშე!

ამირანის ამბავს ნაირნაირად მოუთხრობდა მოძღვარი ოდიშის მთავრის მემკვიდრეს.

— აი, იმ ორთავიან მწვერვალს ხედავ? — იტყოდა ივლიანე და თვალზე ცალხელმოჩრდილებული, მეორე ხელს კავკასიონის მწვერვალისავე გაიწვდიდა.

— ვხედავ, მოძღვარო, — თავის ქნევით უდასტურებდა ცოტნე და შეაზე გაპობილ თოვლიან მწვერვალს თვალმოუშორებლად გააყურებდა. ამბობენ, მაგ მწვერვალზე მიაჯაქვეს ამირანი ღმერთებშაო. იმასაც იტყვიან, ჭერ რკინის პალოზე დააბეს, მერე ზემოდან მთა დახურესო. არც ეგ ადგილია აქედან შორს, აბრსკილის გამოქვაბულს ეძახიან. ახლაც ირწმუნებიან, რომ სწორედ იმ გამოქვაბულშია რკინის პალოზე დაბმული ამირანი.

უცხო-უცხო ფერადოვნებით გამუდმებულად მონათბრობდა ამირანის ამბავში, მოუწყინარმა შეგონებამ, რომ ყველა ჭეშმარიტი ვაჟკაცი ხალხისა და სამშობლოსათვის უნდა ეწამოს, უკვე გონებაში ჩავარდნილ ყმაწვილს ოცნებად უქცია კავკასიონის ორთავიანი მწვერვალისა და აბრსკილის ქვაბების ნახვა.

ფიქრითა და ოცნებით ძილატებული ცოტნე თვალს გვიან ხეჰვადა და გვიან იღვიძებდა. თავზე რომ მზე დაადგებოდა, თვალს მისინ ახელდა და, მამლის ყვირლზე წამომდგარ ივლიანე

მოძღვრისავე გარბოდა, რომ ერთხელ მაინც დაენახა ამირანის მშობლის საძიძვანდ კავკასიონის მწვერვალზე არწივი.

მაგრამ მშვიერი არწივი ოდიშზე მზის ამოსვლამდე გადაიფრებდა ხოლმე და გვიან ამდგარი ცოტნე ამაოდ ელოდა მის გამოჩენას.

ახლა, ნეტარი სიზმარი ძეძუს მოწყვეტამ რომ დაუფრთხო და გაეღვიძა, პირველად დაასწრო მზის ამოსვლას, ფეხზე წამოხტა და კარის ეკლესიისკენ გაეარდა.

ივლიანე მოძღვარს ცისკრის ლოცვა დაესრულებინა, ეკლესიის ეზოში გამოსულიყო და ხელპირდაბანილო შექალაქარაგებულ შავ წვერს ივარცხნიდა.

ცოტნეს ძიძიშვილ გუგუტას მოძღვრისათვის წყლის დასხმა ჰოეთაგებინა, ცალ ხელში თუნგი ექარა, მხარზე პირსახოცგადაკიდებული შორიახლო იდგა, მოძღვარს რაღაცას უამბობდა და ორივე გულთანად იცინოდა.

ივლიანემ ფეხის ხმაზე პირი ცოტნესკენ იბრუნა.

— ბატონიშვილს ვახლაერთ! დღეს კი ხარ ვაჟკაცი, აღრე ადგომა გინებებია! — ივლიანე მთავრის მემკვიდრეს მიეგება, პირჯვარი გადასახა და ეამბორა.

— არწივი! ამირანის არწივი! — აღმობდა უცებ გუგუტას.

სამივემ თავი ცისკენ მოიღერა. უზარმაზარი ფრთების ქნევით ხომალდით სწრაფად მისცურავდა ცაში არწივი.

— სწორედ ის არის! — დადასტურა გუგუტას ნათქვამი ივლიანე მოძღვარმა, — იქით მიფრინავს.

თვალს ვერ ამორებდნენ ისარივით სწორად და სწრაფად მიმქროლავ ფრთოსანს.

— მშვირია, ჩქარობს. ახლა ნამდვილად გავს ფრინველთა მეფეს და ლამაზიც არის. უკან როცა ბრუნდება ხოლმე, გამაძღარია და კმაყოფილი, დაძმობებული ზანტად მოიზღაზნებდა, თითქოს ფრენა მოსწყინდა და ცხოვრე-

ბა ეხარებაო, — თქვა იელიანემ და თვალი თავხედადაქრიალებულ არწივს გაეყოლა.

გამბუტულიყო: ტრეგაბუსხელ გოგონას სარკმლიდან მომვლარი მხია სხივები დაეცა.

გრძელი წამწამები შეერბა. პატარა ფუნაულა ხელი მომუშტა და თვალები მოისრისა.

მერე მოპირდაპირე კედელს გახედა. ანგრეულ საწოლზე არაფერი იწვა.

თამარი დაჩვეულა იყო, როგორც თვალს გაახელდა, იმ ლოგინიდან მისი ტყუბის ცალი ცოტნე ღიმილით წამოწვედა ხოლმე თავა, თვალეზზე აფარებული ხელის თითებშუა გამოხედავდა და დაუძახებდა:

— ჭიტა!
რაკი ძმა ხმას არ სცემდა და არც არსად ჩანდა, თამარს სახე მოედრებულა და თვალზე ცრემლი მოადგა.

— გაადიია! — გასძახა გულანწყებულია.
ხმა არაფერი გასცა.

წაწყენი ლოგინზე წამოჯდა და ატირდა.

ოთახში უდრე შემოვიდა. სანდომიან გამდელს ყველაფერი უცინოდა, შილა-რაცა და თათლისფერი თვალეზიც, ფართო შებლიც და ფეროვანი ლოყებიც.

— გაიღვიძე, გადია გენაცვალოს? — მიეყვავილა მტირალ ბავშვს, — შენს თვალზე ცრემლს რა უნდა, თოლიგე! მოგიკედეს ჩემი თავი!... — მოეხვია და გულამომვლარი გოგონა გულში ჩაიკრა.

— ცოტნე სად არი? — იკითხა თამარმა.

— ბატონიშვილი დღეს ადრე ადგა.

— უჩემოდ ადგა და გაიპარა, არა?

— არა, თოლიგე, სად უნდა გაპარულიყო?

— თბილისს ვაპირებდით გაპარვას, იქ დიდ თამარს უნდა ეხლებოდით; ცოტნე და გუგუტა თამარის ლაშქარს შეუერთდებოდნენ და საქართველოს მტრებს შეესევოდნენ, — თამარმა ხმას დაუწია, — რა ხანია, საიდუმლოდ ვემ-

ზადებოდით გეპარავდ. ყოველ დღე, შენ რომ გგონია, ბავშვებმა დაგაგონებდნენ, თვალდახუჭული, თავმოქმედებული ვუცდით ხოლმე ბეის გასვლას. როგორც კი ჩაგვკოცია და ფეხაქრეთი გახვალ, ცოტნე თვალს დაწყობტაეს, ჩემს ლოგინთან მოდის, თავით ჩამომიჭდება და სულ იმას ვოცნებობთ, როგორ გავიპაროთ.

— შენ სადღა უნდა გაიპარო, ჩემო ანგელიოსო, შენც ომში უნდა წახვიდე?

— არა, მე თამარის კარზე დავარჩები, დედოფლის ამაღაში.

— თო, ეს ცუდად როდი განგზრახავთ, მაგრამ მე რას მიპირებთ? მე არ წამიყვანთ?

— შენა? შენზე არ გვიფიქრია... ვეტყვი და შენც წაგიყვანთ. აბა უშენოდ როგორ წავალთ... ცოდვა ხარ.

— მარტო როგორ გავძლებ უთქვენოდ... აბა, ახტი, გენაცვალე, ჩაეცვათ და ცოტნე მოვძებნოთ.

— თუ გაპარულია?

— დავეწიოთ და დავაბრუნოთ.

— ოღონდ დედას არ გავაგებინოთ.

— არა, ნუ გავაგებინებთ, — იცინოდა ბავშვის ტიტინით გახარებული გადია, გოგონას თავს დასტრიალებდა, ტანთ აცმევდა და კოცნიდა.

ჩაიკვა თუ არა, თამარი ოთახიდან შურდულივით გავარდა. ჩვეულება დაარღვია, დიდი ქალბატონის საწოლში დიღამშვიდობის სათქმელად და საამბორებლად არ შევიდა, ეზოსკენ დაემავა და გაიქცა.

გადია მისდევდა, მაგრამ ვერ ეწეოდა.

თამარი თვალის ცეცებით ვარბოდა. შინაყმები გზას უთმობდნენ, თავს დაბლა უხრიდნენ და უღამოდნენ.

ცოტნე ეზოში არ ჩანდა. უნდოდა შეჰკითხოდა ვისმე, ზომ არ გინახავთო, მაგრამ საიდუმლოს გამკლავების ეშინოდა, ხმის გაუცემლად მსახურებს წინ გაურბენდა და აწყვეტილი თიანგივით მიხტოდა.

— თამარ! მომიცადე, დავეცვლე... მისძახობდა გადია; მაგრამ თამარი

Handwritten mark on the left margin.

ქ. ბარჭაის სახ. საქ. სსრ. სახელმწიფო არქივის დოკუმენტი. გიგანტიანი

სირბილს უფრო უმატებდა.

ბოლოს, ეზო რომ თითქმის გაირბინა და თვითონაც დაიქანცა, საგონებელში ჩავარდნილი შეჩერდა.

— ქაჯი ხარ, გოგო კი არა, — საყვედურით მიუახლოვდა გამღელი, — გული ამომივარდა ამდენი სირბილით...

აქომინებული გადია სულს ძლივს ითქვამდა. გაფითრებული თამარის გვერდით დაეშვა და კუნძზე ჩამოჯდა.

— უი, რატომ არ გამახსენდა, თეთრონით აპირებდა წასვლას. თუ თეთრონი საჩინიბოში არ არის, წასულა!

— აგერ, ცოტნეს თეთრონი! — ხელი გაიშვირა გამღელმა.

მეჩინიბეს თეთრი ულაცი მოკყავდა. ნესტობებაბერილი კვიცი თვალების ფეთებით, თამაშ-თამაშით მოდიოდა. იტყოდი, მიწას ფეხს არ აკარებდნო.

— ცოტნე ბატონიშვილი არ გინახავს, ოტია? — გასძახა გადიამ.

— არა, ბატონო, არ მინახავს, — უპასუხა მეჩინიბემ, თავი დახარა და წელში მოღუნული მიესალმა:

— დილა მშვიდობისა!

— მე ვიცი, სადაც იქნება! — წამოიძახა უცებ ფიქრში წასულმა თამარმა, — მოძღვართან იქნება, მამა ივლიანესთან.

თამარმა გადიას ხელი ჩაჰკიდა, გამღელი წამოდგა და მიჰყვა.

— რაც ეგ მოძღვარი გამოჩნდა, აღა რვეინ ვახსოვართ, გული სულ მისკენ მიუწევს.

— ოო, ეგ კარგია, თოლიგე! ყრმას რომ მწვრთნელი უყვარს, ბედნიერებაა. საღეთო სჯულს ისწავლის, ქვეყნის აკარგს გაიგებს. მემკვიდრე ბატონიშვილი განათლებული და მკოდნე უნდა იყოს, რომ მეფის კარზე გამოჩნდეს და სახელმწიფოს საქმეები განაგოს.

— საღეთო სჯულს სულ არ ასწავლის მამა ივლიანე. ბერძენთა და ლათინთა ზღაპრებს, მეფეებისა და ომების ამბებს უყვება და მერე იმის მონაცოდს მე მიამბობს ხოლმე... შეუღამედღეფარმაძინებს.

— ეგეც საჭიროა ბატონიშვილისათვის, რომ დაეაქაცდებოდეს, მეფეებთან და მთავრებთან უნდა იტრიალოს, ომიც ბევრი უნდა გადაიხადოს და განსაცდელიც მრავალი უნდა ნახოს.

აღმართი აათავეს და მამაკაცის რობრონი მოესმათ.

— მაგას რას ბრძანებ, გუგუტა ბატონო! რაც დედამიწის ზურგზე ხალხია, ყველა ქართულად როგორ ილაპარაკებს! — სიცილით ამბობდა სამფეხა სკამზე ჩამომჯდარი ივლიანე.

მოძღვარს ხელში ჯოხი ეჭირა და მიწაზე რალაცას ხაზავდა.

კარის ეკლესიის გვერდით, ჩრდილში ისხდნენ ივლიანე მოძღვარი, გუგუტა და ბატონიშვილი. მოძღვარს ანაფორის კალთები მუხლებზე აეკეცა, ჯოხს მიწაზე დაატარებდა და ომახიანად მეტყველებდა:

— დედამიწაზე, როგორც ბუნებაა ნაირნაირი, ისე ხალხები და ენებიც ნაირნაირია. ყველა ხალხს თავისი ენა აქვს ერთმანეთისაგან განსხვავებული.

— მერე ერთიმეორეს როგორ აგებინებენ? — იკითხა გუგუტამ.

— ერთმანეთის ენას სწავლობენ. ვინც მეტი ენა იცის, მას მეტ პატივსაცემენ. აი, ცოტნე ბატონიშვილმა ბერძნული ხომ იცის! სპარსულსა და არაბულსაც შეგასწავლი და დიდი თამარის კარზე რომ მოხვდება, სირცხვილს არ სჭამს. განათლებულ მეფეებს იმას არ ათქმევინებს, ოდიშის მთავარს უწვრთნელი შვილი ჰყოლიათ.

— სულ რამდენი ენა არი ქვეყანაზე? იკითხა სმენად ქცეულმა ბატონიშვილმა.

— ბევრი. რამდენი ერიც არის, იმდენი ენაა.

— ერი? ერი რამდენიდა არი?

— მაგას ვინ მოთვლოს, ბატონიშვილო! ზოგი ერი მრავალრიცხოვანია, დედამიწის დიდი ნაწილი უპყრია და მის ენაზე ურიცხვი ადამიანი ლაპარაკობს. მაგრამ სულ მცირე ერებიც არიან. მე თვითონ მინახავს: კავკასიონის მთებში, ზოგიერთ პატარა სო-

ფელში იმისთანა ხალხი ცხოვრობს. რომლის ენაც იმ სოფლის იქით, მთელ დედამიწის ზურგზე არავის ესმის.

ყმაწვილები მიწაზე ჯოხით გამოყვანილ ნახაზს დაპყურებდნენ: ოსტატს ქვიშაზე ორი ზღვა მოეხაზა, შუაში მათ თავზე სქელი დაკლავნილი ხაზი გაევილა.

— ზღვა რამდენიდა არის ქვეყანაზე, ოსტატო? ზღვაც ბევრია?

— ბევრი?... არც ისე ბევრია, თითებზე ჩამოითვლება. იმ ზღვათაგანი ორი საქართველოს სამეფოს ეკვრის, — მოძღვარმა ჯოხით ორი ზღვის შუა წრე მოხაზა, — დასაბამიდან ჩვენი მოდგმა დასავლეთით შავზღვას იყო მიბჯენილი. ჩვენი წინაპრები სულ იმას ცდილობდნენ აღმოსავლეთით კასპიის ან გურჯანის ზღვას მისწვდომოდნენ და ორ ზღვას შუა გაეშალათ მხრებში. ქართველთა ეს საუკუნო ნატურა ახლა ისხამს ხორცს, ჩვენს თვალწინ. მას შემდეგ, რაც დავით აღმაშენებელმა საქართველოს ძლიერა სახელმწიფო შექმნა, დონემოცემული ქართველობა ერთნაირი დაუინებით მიიწიეს აღმოსავლეთითა და სამხრეთით. ჩრდილოეთით ჩვენი ბუნებრივი საზღვარი კავკასიონის ქედია, — ივლიანემ სქლად დაკლავნილ ხაზს გააყოლა ჯოხი, — თუ აღმოსავლეთითაც ასეთივე ბუნებრივ საზღვრად კასპიის ზღვა დავიდევით, ამის შემდეგ, გამრავლებულსა და გაძლიერებულ ქართველთა მოდგმას შორს გაწივებისა და მიწა-წყლის გაფართოებისათვის სამხრეთით და რჩება — კასპიისა და შავი ზღვის გაყოლებით.

— შავი ზღვა მართო ჩვენია, ქართველებს? — იკითხა ისევე გუგუტამ.

— არა, შავი ზღვა ბერძნებისა და ბრავალთა სხვათა კუთვნილებაა არის.

— სხვათა კუთვნილება რად უნდა იყოს, ზღვა ხომ ჩვენს ნაპირთან არის?

— ეგრე და უმეტესად სხვათა ნაპირთანაც არის შავი ზღვა, ადრე ჩვენი ნაპირი უფრო მცირე იყო, მაგრამ იმის შემდგომად, რაც ღვთივ გვირგვინოსანმა თამარმა თავისი სამეფო ვანავრცო

და გააძლიერა, საქართველოს ნაპირმა იმატა და ახლა ტრავმებზე და სინოპიმდე აღწევს ჩვენი ზღვა.

— ეგ შორს არი?

— შორს არი, ძალიან შორს, აი, თითქმის აქამდე, — მოძღვარმა ჯოხით საქართველოს სამხრეთით შავი ზღვის სანაპიროს მოზრდილი ნაწილი შემოხაზა.

— ეს მიწა-წყალი სულ ლაზებით არის დასახლებული. ლაზებს ენაც ჩვენი აქვს და ზნე-ჩვეულებაც, მაგრამ მათი სამეკიდრო ანგარ ბერძნებს ჰქონდათ მიტაცებული. მეფეთ მეფე თამარმა წაართვა ბერძნებს ჩვენი სანაპირო და, ახლა ბაგრატიონთა ნათესავე კომნიანოსი ზის ტრაპიზონის ტახტზე კეისრად.

— ეს მეორე ზღვა? — ახლა ცოტნემ იკითხა და აბრეშუმის ქიის მსავსად მოხაზულ მიწის მონაკვეთს დააქტურდა.

— ეგ ზღვა უმთავრესად სპარსელებისაა, თუმცა ერთი ნაწილი საქართველოს ტახტის ერთგულ შირვანშაჰებს უპყრიათ. დადგება დრო და ეგ ზღვაც მთლიანად ჩვენი იქნება. სპარსეთი დასუსტებულია და ქართველთა წინააღდგომის ღონე აღარა აქვს. ამიტომ დალაშქრეს ეგრე ძლიერმოსილად ყაზვინი და რომგური მხარგრძელებმა და შენმა დიდებულმა მამამ. დახე, რა გზა გაიარეს!

ივლიანემ ქართველთა ლაშქრის მიერ განვლილი გზა ქვიშაზე გრძელი ხაზით გამოსახა.

— ეს ქალაქებიც ძალიან შორს არის! აფერ, რა ხანია, გამარჯვების მახარობელი შოვიდა ხორასანიდან. თვეზე მეტია ველით ღვთივებდნიერად შემოქცეულთ და თბილისს მხოლოდ ამ ერთი კვირის წინ მოსულან.

მიწას ჩაშტერებულმა გუგუტამ თავი ასწია და თვლით ცოტნეს რაღაც ანიშნა.

ცოტნე მიწაზე გაბოხდა. ბალახინ ღერზე ასული კიამაია ფრთხილად იყ-

ვანა, ხელისგულზე დაისვა და დააცქერდა.

მოძღვარმა ბატონიშვილის უყურადღებობა შენიშნა, შუბლი შეიკრა და დაღუძმდა.

— ფრინდი-ფრინდი, მიაი, ხვალ თუ კარგი დარიია! — ხმადაბლა იმეორებდა ლექსს ცოტნე და ხელისგულზე მიმლოდავ ლამაზ მწერს სახეგაბარწყინებული დაჟუტებდა.

— ფრინდი-ფრინდი, მიაი! — ბუტბუტებდა ცოტნე, მაგრამ კიამაია ფრთების გაშლას არ ჩქარობდა.

— აი, სად ყოფილანი! — გაისმა გადიას ხმა და ცოტნე შეერთა. თამარისა და გამდელის დანახვაზე ბატონიშვილს თვალები გაუნათდა, მინდვრის ყვავილების კონას დასწვდა და მათკენ წავიდა.

— რა ხანია გეძებთ! სად დაგვეკარგე, არც პირი დაგიბანია, არც საუზმე მიგიერთმევეია... — საყვედურით მიმართა გადიამ.

ცოტნე გამდელს ყურს არ უგდებდა, განზე გამდგარი თამარისკენ ფრთხილი ნაბიჯით მიდიოდა, წინგაშვერილ ხელისგულზე კიამაია დავსვა, მეორე ხელში ყვავილები ეჭირა და იმ ხელს კიამაიას ზემოდან აფარებდა, რომ უცებ არ გაფრენოდა.

თამარი მისკენ არ იხედებოდა.

ცოტნე მივიდა, ლოყაზე აკოცა და ორივე ზელი გაუშვირა.

— დახედე!

გაბუტული გოგონა ჩიუტობდა, მისკენ თავის მობრუნებას არ აპირებდა.

— შენია! ეს ყვავილებიც შენთვის დავკრავდე!

— რატომ მეც არ ვამაღვიძე? — წყენით თქვა თამარმა და ძმაზე გულმობრუნებულმა თავიც მიიბრუნა.

უცებ ცხენის ფეხის ხმა მისწვდათ.

— მოდიანი... მოდიანი... — გაისმა ძახილი.

ცხენოსანმა გაქაფული ლაფშა კიმკართან მოაკვდო. დაიჭვეითა და ეზოში შემოსულმა ხმამალლა დაიძახა:

— დიდი მთავარი მობრძანდება!

ეზო-კარში ერთი გნისაი ატყდა.

სამზადიდან და მარნიდგეყე თორნიდან და საჭინიბოდან მსახურნი და მინახურნი დაფეთებულნი გამოცვიდნენ. იქაურობა აჩოქოლდა და აფორიაქდა. შეიქმნა ერთი ძახილი და მოხმობა, წინ და უკან სირბილი, გაქცევა და გამოქცევა.

მთავრის მეუღლე ნათელა თავდაუბურთავი გამობრძანდა აივანზე, მაცნედ დაწინაურებული მთავრის მხლებლისაგან ქმრის მოახლოების ამბავი მოისმინა, მახარობელი საჩუქრებით აავსო და სწრაფადვე შინ შებრუნდა.

მთავრის მეუღლე ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ქალი იყო. სანატრელი შერგილის დაბრუნებას ასე უეცრად არ ელოდა და ახლა მისი შეხვედრის მოლოდინით აღელვებულს გული საგულეში აღარ უდგებოდა.

ფარეშები თავს დასტრიალებდნენ, ჩქარობდნენ, ჩაცმასა და დაფარცხნას შეელოდნენ. მაგრამ ნათელა ვერ ისვენებდა, თვალი და ყური კიშკრისკენ ჰქონდა, ეშინოდა, ამდენი ხნის უნახავ ქმარს კობტად ჩაცმულ-დაუბურავისთვის არ მოეცწრო.

ქალბატონი წარბ-წამწამს ისწორებდა, სარკეში იცქირებოდა და თან განკარგულებებს იძლეოდა, ბავშვებისთვის ტანთ რა ჩაცმიათ, მთავარს წინ ვინ შეგებებოდა, სუფრა სად გაეშალათ, ნამგზავრთათვის სამწყურვალოდ რა მიერთმიათ და, სტუმრად ვინ მიეპატიჟნათ.

ნათელამ ერთხელ კიდევ შეავლო თვალი სარკეში თავისთავს და საკუთარი მშვენიერებით კმაყოფილი საწოლიდან გამოვიდა.

გამდელმა კობტად დავარცხნილი, საღღესასწაულოდ გამოწყობილი ბავშვები წარუდგინა.

დედამ ტყუბებს მიუაღერსა, ჩაცმულობა მსრუნველად გაუსინჯა, ჩაპკოცნა, შუაში ჩაუღვრა და მათთან ერთად კიბზე დაეშვა.

ცხენების თქარათქურის ხმა მოახლოვდა.

ფართოდ გაღებულ ჭიშკარში ცხენ-
დაცხენ შემობრძანდა მთავარი. შაახუ-
რები აღვირსა და უზანჯს ეცნენ. შერ-
გილი უნაგირიდან გადმოეძვია, დაიქვე-
ითა, წინ მიგებებულ კარის მოძღვარს
თავდახრილი მიუახლოვდა და ლოცვა-
კურთხევა მიიღო.

ის იყო მოძღვრის ხელის სამთხვევად
დაიხარა, რომ კალთაზე ბაღლები აეკ-
რნენ.

— მამა! მამილო!
— ამიყვანე, მამიკო!

ხელს ხვედნენ და ფეხებში ებლან-
დებოდნენ ბავშვები.

შერგილი დაიხარა, ცალ-ცალი ხე-
ლით ძლივს აიყვანა ქალ-ვაჟი და გულ-
ში ჩაიხუტა.

ბავშვები ჭივილ-ხივილით ეკვროდ-
ნენ, კოცნიდნენ. გულაჩუყებულ ბემ-
ბერაზს თითქოს ეშინოდა ხელიდან არ
გამოვარდესო, ბაღლები მკლავებში
ჰყავდა მოქცეული. ხელებს ვერ ითავი-
სუფლებდა, ტყუბებს თავითა და პირ-
სახით ელამუნებოდა, კოცნიდა და საა-
ლერსო სიტყვებს ებუბუბუტებოდა.

გულზე ბაღლებბახუტებული მიეახლა
მეუღლეს, ბავშვები ძირს ჩამოსვა და
თუმცა ცოლის მაგრად მოხევეა გულით
უნდოდა, ხალხში თავშეკავებულად მი-
ესალმა, მხოლოდ მხარზე ეამბორა.

სახლობა თბილისიდან ჩამოყოლილ
სტუმრებს წარუდგინა და ცოლ-შვი-
ლით წინ დაიძრა.

ახლობლებსა და შინაურებს დანატ-
რებული, ყველას გულითადად ესალ-
მებოდა, ხელს ართმევდა, ზოგს ეხვე-
ოდა და ჰკოცნიდა, მარჯვნივ და მარც-
ხნივ თავს უკრავდა და ღიმილს აფრქ-
ვევდა.

იმ დღეს ღარიბთა და ქვრივ-ობოლ-
თათვის უამრავი საბოძვარი გასცეს
მთავარმა და მისმა თანამეცხედრემ.

საკლავი უანგარიშო დაიკლა და სე-
ფაში გრძელი სუფრა გაიშალა. მთავა-
რი თავს ძალას ატანდა, იცინოდა და
ენაწყლიანობდა, რომ თავისიანებს მზი-
არული ჩვენებოდა. ისე კი თავის ტკი-
ვილი აწუხებდა, თვალი უბრწყვილდებ-

და და ტანში უჩვეულო სიმხურვალეს
გრძნობდა. მოყვარული ცოლის ფეხს
რა დაემალებოდა და, ნათელს მბრვენი
ლი შეხვედრისთანავე არ ეჭაშნიკა
ქმრის წამოწითლებული სახე და ამღვ-
რეული თვალები.

მერე და მერე, სუფრაზე გვერდით
მჯდარ ქმარს რომ რამდენჯერმე ნებით
თუ უნებლიეთ შეეხო, მისი სხეულის
უჩვეულო სიმხურვალემ შეაკრთო.

ძილადმიდრეკილივით თავს ძლივს
იკავებდა მთავარი, ცდილობდა სუფრა-
ზე გამართულად მჯდარიყო, მაგრამ
ვერ ისვენებდა, ბორგავდა და ხვენწო-
და.

ნათელა შეშფოთებული შეჰყურებდა
ჩვეულებრივ ღზინის სულსა და გულს,
დარღვიანდობით ცნობილი შერგილის
უცნაურ ქცევას: სახეშეცვლილი იჭდა
მთავარი, იცინოდა, მაგრამ უფრო მოწ-
ყენილსა ჰგავდა, ხუმრობდა და არ გა-
მოუღიოდა.

— შეუძლოდ ხომ არ ბრძანდები,
ბატონო? — წასჩურჩულა ნათელამ
სადღეგრძელოს სათქმელად ფეხზე წა-
მომდგარ მთავარს.

— უღონოდ ვარ, ალბათ გრძელი
გზის ბრაღია, — ნაძალადევად გაუღი-
მა შეწუხებულ მეუღლეს შერგილმა.

მთავარმა სადღეგრძელო ენის ბორ-
ძიკით თქვა მოკლედ და სასმისი დაცა-
ლა.

დაჭდა თუ არა, თავბრუს ხვევამ უმა-
ტა.

ერთხანს არ იმჩნევდა, ღზინის გაუ-
გემურება არ უნდოდა, მაგრამ ბოლოს
თავის ტკივილი მიეძალა და გულის
რევა ვეღარ შეიკავა. ბოდიშით წამოდ-
გა, ახლავე მოვალო, წაიდუღუნა. და
გავიდა.

შეშინებული ნათელა უკან მიჰყვა
ქმარს.

გულის რევამ დედის რძე აღარ შე-
არჩინა შერგილს.

შებლზე ქირის ოფლი გადასდიოდა
ფერდაკარგულსა და ღონეგამოცლილ
მთავარს.

ავადმყოფი ლოგინში დააწვინეს და ექიმები იხმეს.

ჯერ საკმელს დააბრალებს, ნამდვილად რაღაცამ აწყინაო.

ორ დღეს ნაწყენს მკურნალობდნენ, მაგრამ წამლებმა ვერა არგეს რა.

გულს ისევ აზიდებდა, ძვლებში ამტკრევდა და სიცხე უმატებდა. ვიღაცამ თქვა გათვალულიაო.

მაშინვე გამომლოცველები მოუყვანეს.

ჩოქვით უარეს ყელზე დღეუკმობ-მულებმა, სლოკინითა და მთქნარებით ულოცეს, მაგრამ ვერც ამან უშველა.

მეოთხე დღეს მთელ სხეულზე შავად გამოფინა მთავარს.

— ნამდვილად ბატონებია, ან სხვა რამ ვადამდები სენი, ბავშვები მოარიდეთ. თქვენც ნუ მიეკარებით, — და არიგეს ექიმებმა მოუცილებლად სნეულის თავთან მოფუსფუსე ნათელა.

იმ დღესვე ორივე ბავშვი გამდელითურთ ქუთაისს გახიზნეს ნათელას მშობლებთან და სატახტოში კაცი აფრინეს.

დიდად შეაწუხა თურმე ცოტნეს ნათელია — გულმოწყალე თამარი რომ-გურის გმირისა და მისი ტახტის ერთგული მთავრის ავადმყოფობის შეტყობამ. მაშინვე სამეთო კარის მკურნალი გაგზავნა ოდიშს. ნათელია ძვირფასი საჩუქრებით მოიკითხა და ნუგეშის წერილიც მოაყოლა. მეფის მკურნალს სნეულის დანახვისთანავე ეცვალა ფერი.

— სწორედ ის არის, რისიც მეშინოდა. — განაცხადა საგონებელს ჩაეარდნილმა. — ირანიდან მობრუნებულ რამდენიმე მხედარს ქაბოლსა და კახეთშიაც გამოაჩნდა ეს სნეულება. უცნობი სენია და წამალი არა უდგება რა.

შეშფოთებულ მთავრის მეუღლეს მკურნალმა ცალკე გაანდო, — სნეულება ვადამდებია, მომვლელის მეტი არავინ მიეკაროსო. ნათელია ქმრის მოვლას ეარავის უთმობდა. ძალით გამო-
წვენიერებდა ავადმყოფის ოთახიდან, მაგ-

რამ იქაურობას მაინც არ გაშორდა. დღენიადაც კართან იდგა მოყურებულო და ღამეებს თეთრად ათევდა.

სნეულს თავის ტყვილი არ ეხსნებოდა. მერე ის იყო, თვალები აეწვა საშინლად, სინათლეს ვეღარ იტანდა და შუქს თვალს ვეღარ უსწორებდა.

ერთთავად თვალდახუჭული არც არაფერს ნატრობდა, არც ვისმე ნახვის სურვილს აცხადებდა.

იწვა სიცხისაგან მივარდნილი და სნეულებასთან ბრძოლის ხალისს აღარ ამტკიცებდა.

ერთ დილას თვალი გაახილა და ვერაფერი დინახა.

— როდის გათენდება, ექიმო, ეს ღამე რა გაუთავებლად გაგრძელდა! — ხმადაბლა თქვა შერგილმა.

— დიდი ხანია გათენებულა, მთავარო!

— მერე რატომ ვერაფერს ვხედავ? მთავარს ხმაში შემოფოთება შეეტყუო.

მკურნალი წამოდგა, ავადმყოფთან დაიხარა და დააკვირა.

— თვალი თითქო გახელილი მაქვს...

— გახელილი გაქვთ, მთავარო, ორთავ თვალი.

— მერე რატომ ვერაფერს ვხედავ?

— მე ვერ ვხედავ? ღია კარში შეშინებული ნათელია იდგა.

— ვერც შენს მეუღლეს ქალბატონს ხედავ?

— ვერა, ვერც შენ ვხედავ, ვერც მეუღლეს... ვერც ვეღარაფერს... ნუთუ... ნუთუ დაებრმავდი?!... — აუკანადა ხმა მთავარს და ბავშვები სატირლად აუთამაშდა.

— მაგას რას ბრძანებთ, მთავარო! ცოტახნით ალბათ ბინდი გადაგეფარათ და გაგივლით, — ანუგეშებდა ექიმი, მაგრამ თავის ნათქვამისა თვითონ არ სჯეროდა და შეშინებული დაპყურებდა ბინდგადაკრულ, უაზროდ მზირალ თვალებს.

— მთავარმა ერთი ყრუდ დაიგმინა, სა-

ბანი თავზე წაიხურა და ოთახში დაგუ-
ბულა კვითინის ხმა გაისმა.

ორი კვირის თავზე ავადმყოფს სიც-
ხემ უკლო. ნელნელა მოხედვა დაეტყო
და ექიმებს იმედი მოეცათ.

გახარებულ მკურნალებს ის აღარ-
დებდათ, სწულს რომ თვალში ნათელი
არ უბრუნდებოდა, მაგრამ ავადმყოფს
ძველებურად ამხნეებდნენ, დრო გავა,
თვალი დაგიბრუნდებაო. შერგილსაც
სჯეროდა და სამზეოსა და ცოლ-შვილის
დანახვას მონატრებული, გაორკეცბუ-
ლი ძალით ებრძოდა სწულს.

თითქმის ყველაფერი უკეთესობისა-
კენ იწყებდა შემობრუნებას დადიანე-
ბის ოჯახში.

მაგრამ ერთ დღეს ნათელამაც ველარ
აიტანა სხეული ლოგინიდან. გულის
რევა და თავის ტკივილი ცუდად ენიშ-
ნა ექიმებს. ექვი მალე დადასტურდა
მთავრის მეუღლეს ქმრის სენი აღმოაჩ-
ნდა.

დედულში გახიზნულ ბატონიშვი-
ლებს გუგუტაც თან ახლდა.

ნათელას ძმის მამულები გელათის
ახლო იყო. ბაღ-ვენახებით დაფარული
ფერდობები, მწვანე მინდვრები და ქო-
ჩორა ტყეებიანი გორაკები ბავშვებს
სულ თავისკენ იზიდავდნენ და შინ გუ-
ლი არ უდგებოდათ. ცოტნესა და თამა-
რის ძიძიშვილი უკვე ჰკუაში ჩავარდ-
ნილი ყმაწვილი იყო. მთავრის შვილე-
ბის გულისათვის წყალში ჩადგებოდა
გუგუტა. მისავეთ ერთგული ბატონი-
შვილებს სხვა არავინ ჰყავდა და ამი-
ტომ, როცა ბავშვები მასთან ერთად
ეგულებოდათ, უფროსები არხეინად
იყვნენ.

უზოში რომ ბავშვებს თვალს ვერ
მოჰკრავდნენ, ჯერ გუგუტას მოიკით-
ხავდნენ, ბატონიშვილებთან ერთად
არისო, შეიტყოზდნენ და დამშვიდებუ-
ლნი ძებნას ეხსნებოდნენ.

გუგუტას დედა რომ დადიანების სა-
სახლემი მოიყვანეს, გუგუტა სამიოდ
წლისა იქნებოდა. უდუს მამინ ძმძმუთა
ბავშვი ჰყავდა. მთავრის ტყუპებს დე-

დის რძე არ ჰყოფნიდა და გუგუტას
მომდევნო დის ძმძმუს მოზრდილები
დნენ. გუგუტა ჯერ იმოდენა არ იყო,
რომ შინ უდედოდ დაეტოვებინათ. ამი-
ტომ ისიც თან მოჰყვა დედას და მთავ-
რის სახლში ბატონიშვილებთან ერთად
ცხოვრობდა. საკუთარ ქალაქსა და ძი-
ძიშვილებს ერთმანეთში არ არჩევდნენ
შერგილი და ნათელი. ბავშვები აკვანი-
დანვე შეეჩვივნენ და შეეთვისნენ
ძიძიშვილს. პატარა თამარი უმისოდ
ფეხს არსად დგამდა და გუგუტასაც სა-
კუთარ თავზე მეტად უყვარდა მთავრის
ასული. ძიძიშვილი ყველაფერი იყო
თამარისათვის, ძმაცა და მზრუნველიც,
მსახურიცა და მფარველიც. გუგუტა
ბატონიშვილებზე სამიოდე წლით უფ-
როსობას იფერებდა და მათთან თავი
მოზრდილივით ეჭირა.

უკვე ცამეტი წლის გუგუტას თავის
სიკვამულის აღიარებად მიაჩნდა ბატო-
ნიშვილების ხლება, მთავრის ოჯახისა-
გან ესოდენ დიდი ნდობის გამოცხადე-
ბა. თავისი ასაკისა და ამ ნდობის შეგ-
ნებამ პასუხისმგებლობა გაუორკეცა,
ბატონიშვილებს აჩრდილივით თან დას-
დევდა, მათ სიმშვიდეს დარაჯობდა და
მათი სურვილის ასრულებას ვერაეინ
ასწრებდა.

სოფლის ლაღმა შვილმა მარტო გა-
მოქვაბულები და ჩიტის ბუდეები კი
არ იცოდა, ზღაპრების გუდა მუდამ სა-
ესე ჰქონდა და, ყველა შესაფერის შემ-
თხვევაში რუსთაველის სტრიქონებს
იმორწმებდა.

— გუგუტა, ზღაპარი გვიამბე! — შე-
ეხვეწებოდა ძილის წინ თამარი და
ცოტნეც მხარს აუბამდა:

— გუგუტა, აი ის გვიამბე მარგალი-
ტის ცრემლებისა.

გუგუტა ბევრს არ ახეწვინებდა. —
იყო და არა იყო რა, შაშვი იყო მგალო-
ბელი... მოჰყვებოდა გატაცებული და
მსმენელებსაც იტაცებდა იმ ზღაპრული
ქვეყნებისაკენ, სადაც უძლეველი გმი-
რები ცხრათავიან დევებს ამარცხებდ-
ნენ, ნაცარქექიები ჰვას წვეს აღენდნენ

და მზეთუნახავი ასულები ხალიჩებით ცაში დაფრინავდნენ.

ფერიცვალება დღეს მარტუშიანთა ოჯახი გელათისაკენ დაიძრა.

პატარა თამარი დილიდანვე ცუდად გრძნობდა თავს, მაგრამ იმის შიშით, წირვაზე არ წამიყვანენ და გელათს ვერ ენახავო, თავის ტკივილი არაეის გაუმხილა.

წირვა დიდხანს გაგრძელდა. გოგონა ისედაც ფეხზე ჩამოწყდა, თავბრუსხვევამ და ტანში მტკრევამ უმატა. გუმბათიდან მოწყალედ მზირალ ღვთისმშობელს ამღვრეული თვალებით მიჩერებოდა თამარი. სოფიის კენჭებით დახატული წმინდა ქალწული უცნაურად ქანაობდა, ერთ ადგილას ვერ ჩერდებოდა და მალეა მიშტერებული ბავშვის სიცხიანი თვალები მოუსვენრად მოძრაობდნენ. ბოლოს გულის ზიდება დააწყებინა და შუბლზე ცივი ოფლი დაასხა. აქ გული არ ამერიოსო, გაიფიქრა და ბარბაცით კარისკენ წავიდა.

უფროსებს საყდრიდან თამარის გასვლა არ შეუშინებიათ. მხოლოდ თვალმოუცილებლად მისკენ მზირალმა გუგუტამ დაინახა, როგორ გაჭირვებით მიიკვლევდა გზას თამარი მლოცველებში. თვითონაც უკან მიჰყვა და ტაძრის კართან ჩაკეცილ თამარს რომ წამოეწია, ბევრი არ უფიქრია, ბატონიშვილი ხელში აიტაცა და შინისკენ გააქანა.

მარტუშიანთა სახლი ფეხზე დადგა.

თამარი სიცხისაგან გათანგული იწვა; გულისრევისაგან მისუსტებული თვალებს უაზროდ ატრიალებდა და ნარბენივით ქოშინებდა. აფორაქიებული ბიძა და ბიცოლა ავადმყოფის ლოგინს არ ტოვებდნენ, ერთმანეთს შემფოთებულნი მიჩერებოდნენ და უსიტყვოდ გამოხატავდნენ უზომო შიშს რაღაც დიდი უბედურების წინაშე.

შერგილისა და ნათელას ავადმყოფობის ამბავს ყოველ დღე ტყობილობდნენ. თამარის სწეულების ნიშნები ზედმიწევნით ჰგავდა ყოველივე იმას, რაც ოდიშის მთავრისა და მისი მეუღლის

სწეულებისა იცოდნენ და, აბა, როგორ არ შეშინებულყვნენ მარტუშიანთა თამარს მაშინვე მოაშორეს ცოტნე და თავიანთი შვილები. ექიმები მოიყვანეს და ჯერ კიდევ იმედიანები ლოცვითა და ლიტანიით ავედრებდნენ უფალს უცოდველი ბავშვის განკურნებას.

მეოთხე დღეს თამარმა მოიხედა, გამოცოცხლდა და გახალისდა. მარტუშიანების სახლში ისევ შუქი ჩადგა.

მეხუთე დღეს ავადმყოფს სიცხე დაუვარდა.

ექიმებმა შვებით ამოისუნთქეს, საშიში აღარაფერიაო, დაასკენეს და, ახლობლებს თამარის ოთახში შესვლის ნება დართეს.

როგორც კი ზღურბლს გადასცდა ცოტნე, თამარმა ხელები გაასაგსავა:

— ახლო არ მოხვიდე, არ მომეკარო, თორემ ვიტირებ.

ბატონიშვილი შეცბა. დაბნეული შედგა.

თამარი მიხვდა, რომ ნათქვამი ცუდად გამოუვიდა.

— ძალიან მომენატრე, ცოტნე, მაგრამ ახლოს მაინც ნუ მოხვალ, ჯერ სულ მორჩენილი არ ვარ და არ გადაგვდოს.

ცოტნეს გაეცინა.

— შენ არაფერი გჭირს და მე რა გადამედება. — მშვიდად თქვა ცოტნემ და შორიახლო სკამზე ჩამოჯდა, — მაღლი ფეხზე დადგები და ისევ ერთად ვირბენთ.

— ექიმებიც აგრე მპირდებიან... რომ მოვრჩები, გელათში წამიყვან?

— წაგიყვან, თოლიგე, შენ ოღონდ მორჩი.

— რა ლამაზი ყოფილა გელათი! იმ დღეს კარგად ვერ მოვასწარი დათვალიერება.

— რამდენი ხალხი იყო! შენ ადრე წამოუყვანიხარ გუგუტას და ალბათ არ გინახავს — მოჰქონდათ და მოჰქონდათ საკურთხი, ეზო აივანო პურღვინითა და ხილით.

— ყურძენიც იყო?

— კი, ყურძენი იყო. ფერიცვალება დღეს პირველად აყურთხებენ თურმე ყურძენს და მერე შეიძლება ჭამა, რომ იცოდეს, რა ტკბილი ყურძენი იყო!

- ნეტავი მეც გამესინჯა!
- ძალიან ვინდა ყურძენი? გენატრება?
- ძალიან მენატრება!
- ვინდა მოგიტანო?
- თამარმა ტუჩებზე თითი მიიღო. ანშინ არავინ გაგვიგონოსო.
- გუგუტას ვთხოვე და შემპირდა.

იმ დამესგე თამარს კუჭი აეშალა და გულის რევაც ხელახლა დაეწყო.

ექიმმა სასთუმალთან დამალული ყურძენის რამდენიმე კუფხალი იპოვა და ყველაფერი იმას დაბრალდა.

შეიქნა გამოძიება.

თამარმა დამანაშავე არ ვაბეჭდა.

სამ დღეს უყურეს ავადმყოფს. გამოძიებების მაგივრად საქმე სულ უარსობისაკენ მიდიოდა. ბოლოს ბიძამ და ბიცილამ სხვა ველარა იღონეს რა და, ოდიშის მთავარს შეატყობინეს. ჯერ კიდევ ნათელას დასწვლულით გამოწვეულ ელდას არ გაველო, რომ ქუთაისიდან თამარის ამბავი მოვიდა. როგორც ნათელას ძმის წერილიდან და ამბის მომტანის მოწაყობიდან ჩანდა, თამარიც იმავე სენით დაავადებული უნდა ყოფილიყო, რომელმაც შერგილი და მისი მუხლზე ჩააგდო ლოგინად.

თავზარდაცემულმა სიციხიანმა ნათელამ სხვა ველარაფერი მოიფიქრა, ქმრიან-ასულიანად ვიღუბები, მემკვიდრე ბატონიშვილს მაინც გადავარჩენო. შეუთვალა: თამარი უკანვე მომგვარეთ, ხოლო ცოტნე ახლაც სვანეთს გახიზნეთ მაშიდასთანო.

უბედურ დედას ეგონა, რაც უფრო შორს და მიუვალ ადგილს გადაშალავდა შეილს, მით უფრო მიუწვდომელი და მიუგნებელი იქნებოდა ცოტნე გამადგები სენისათვის.

თამარს ურემზე დაუგეს ლოგინი და ოდიშისკენ გამოისტუმრეს, ხოლო ცო-

ტნე ცხენზე შესვეს და სვანეთის მთებისკენ გააქანეს.

სნეულების გადადების შემთხვევაში ერთმანეთს გამოსამშვიდობებლად არ მიაკარეს, ცოტნე თამართან არ მიუშვეს და ტყუპები შორიდან ცრემლითა და ხელის ქნევით გამოემშვიდობნენ ერთმანეთს.

გუგუტა შორიახლო მისდევდა თამარის ურემს.

— თამარს რომ რამე მოუვიდეს ან თავს მოვიკლავ, ან აქედან გადავიყარებ, — უთხრა ჩურჩულით დამშვიდობებისას ცოტნეს.

დაბრმავებული შერგილ დადიანი სიკვდილს გადარჩა. სიკვდილმა მისი თანამეცხედრეც დაინდო. სამი სნეულისაგან მხოლოდ ცოტნესათვის ყველაზე საყვარელი და განუყოფლად ახლობელი დაიღუპა — მთავრის მემკვიდრის ტყუპის ცალი, მისი სულისა და სხეულის ულამაზესი ნახევარი. ტყუპებს, საერთოდ, გამორჩევით უყვართ ერთმანეთი და, მით უმეტეს ძლიერი იყო ეს საყვარელი ყრმობის ასაკში, როცა ცოტნესა და თამარს ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ გამოცდილი დამოუკიდებელი ცხოვრების გეგმა, მობირდაბირე სქენისაკენ სწრაფვა და სიყვარულის სიამენი.

თამარის ვარდაცვალება სვანეთში გაბიზნულ ცოტნესათვის არ შეუტყობინებიათ. სენის გადადების საფრთხე ჯერ კიდევ გავლილი არ იყო და, მთავრის პატარა ასული ძმის დაუტირებლად დამარხეს.

ბედკრული ნათელა ჯერ კიდევ ლოგინად იყო და, დედისა და ძმის მაგივრადაც თამარი უბედურმა მამამ დაიტირა. გული ეწვოდათ შერგილის საცოდაობით, ეზრალეობდათ დასაკლავი ხარივით აბლავებული ვაჟკაცი და უფლის ერთადერთ წყალობად ის მიიჩნდა, რომ უიღბლო მთავარი ბრმა იყო და თავისი თვალით ვერ ხედავდა კუბოში მწოლარე პატარა ანგელოსს.

სახლის ამბის უცოდინარ ცოტნეს

სიკვდილს იძინ ანუ ასოციაციის მახინჯი

სიმშვიდე დაკარგული ჰქონდა. დედ-მამას კი დარდობდა, მაგრამ დის ჭავრი მოსვენებას არ აძლევდა. სნეულებიან-გან მისუსტებული დის სახე გამოდმე-ბით წინ ედგა და ღმერთს სულ იმას ევედრებოდა, თამარი სიკვდილისაგან ეხსნა.

მარტო ფიჭვი კი არ აწუხებდა, ხორციც სტკიოდა და სხეული თითქოს შორეულად ესმაურებოდა თავისი განაყოფი ნახევრის ტკივილს, მწარედ, მაგრამ გაუცნობიერებლად გრძნობდა რაღაც მეტად ახლობლის სამუდამოდ გაყარასა და ამ ქვეყნიდან წასვლას.

სევანეთში გახიზნიდან ორი კვირაც არ იქნებოდა გასული, მაცნე მოვიდა ოდიშიდან, ამბის მცნობელი ცოტნეს მამინევე განარიდეს, ბატონიშვილთან სალაპარაკოდ არ მიუშვეს. მამიდა და ბიძა ცალკე ჩაიკეტენ და თუმცა ცოტნე იჭაურობას მოაცილეს, მის ყურს შორეულად მაინც მისწვდა მამიდის მოთქმა. იმ დღეს მთავრის მემკვიდრეს განსაუთრებელი მზრუნველობითა და ალერსით დასტრიალებდნენ თავს. ეფერებოდნენ და უცინოდნენ, თუმცა ეტყობოდათ, რომ უფრო ეტარებოდათ და მის შეხედვაზე სიბრაღელის ცრემლი ეძაღებოდათ.

მეორე დღეს მამიდა და ბიძა შვეებში გამოეწყვენ და ცოტნეს გამოუცხადეს — ლეჩხუმს მივდივართ უეცრად გარდაცვლილი ნათესავის დასატირებლად.

სატირალიდან დაბრუნებულ მამიდას პირისაზე დახოცილი ჰქონდა და მოთქმით ტირილისაგან ხმაჩახლეჩილი ძლივსლა ლაპარაკობდა.

დრო გადიოდა. ცოტნეს მამის სახლში არ იბარებდნენ, უკან არ მიჰყავდათ. გული უგრძნობდა ყრმას, რომ შინ რაღაც უბედურება ტრიალებდა. თავათ იმ სიშორიდან წასვლა არ შეეძლო, ხოლო მის დაეინებულ თხოვნის შესრულებას ათასგვარი მიზეზით ავიანებდნენ და, ბატონიშვილი ისევ

მარტოდმარტო რჩებოდა თავის სადარდელთან სევანეთის მიუღწევლობაში.

იქიდან სხვა რა შველა შეეძლო და დღეღალამ ლოცვად იყო დაცემული. ლენჯერისა და იფარის ხატებს, ძლევა-მოსილ კვირიკეს, ერთადერთი ხვეწნითა და ვედრებით მიმართავდა: ის წაეყვანა სიკვდილს ყველას მაგივრად, მის სიცოცხლეს დასჯერებოდნენ მსხვერპლად, დედ-მამა და თამარი ბედნიერად დარჩენილიყვნენ და, თვითონაც ბედნიერი გაშორებოდა ქვეყანას, რომლისა არც სიტყვით წაჰყვებოდა გრძელ საგზლად და არც სიმწარე.

ორი თვის შემდეგ მოაკითხეს ბატონიშვილს სევანეთში მამის ბიძაშვილებმა.

თამარის სიკვდილი არ გაუშვილეს, მაგრამ ცოტნე მათი დანახვისთანავე მიხვდა, შინ რაღაც უბედურება იყო მომხდარი.

გრძელი გზა ისე გამოიარეს, ერთი არ გაუცინიათ. სხვა დროს ენაწყლიანობით ცნობილი ბიძა დამუნჯებული მიუძღოდათ. ბიძაშვილები ამოდენა გზას კი არა, სოფლის შარას არ გაივლიდნენ, გულში ჩამწვდომი მეგრული სიმღერა რომ არ ეთქვათ და ცოტნეც არ აეყოლებინათ. ახლა არც ერთს დანა პირს არ უხსნიდა და, სიმღერა კი არა ბატონიშვილისთვის ხმის გაცემა უქირდათ.

შერგილი და მისი მეუღლე ცხენდაცხენ მცირე ამალით შეეგებნენ მემკვიდრეს.

ბრმა შერგილი ცხენზე მოშვებულად იჯდა. წინ ოტია მეჭინბე მოუძღოდა, ჭილავეში მაგრად ჩაეველო ხელი და ცხენს გზას ურჩევდა.

დედ-მამაცა და მათი ცხენებიც მთლადერთიანად თალხით იყვნენ დაბურთულნი.

გაოცებული შეჰყურებდა შაოსან მხედრებს ცოტნე. უნდოდა ეკითხა, რას ნიშნავდა ცხენებისა და ცხენოსნების ძაძით შემოსვა, მაგრამ შეშინებულნი ხმას ვერ იღებდა და, სუნთქვაშეკ-

რული უახლოვდებოდა იდუმალებით მოცულ მთავრის ამაღას.

შორიახლო დაიქვეითეს. მოთქმითა და პირისბოკვით წამოვიდა დედა, გულში ჩაიჭრა და დიდხანს ჰყოცნა. მოთქმაში თამარის ხშირმა სხენებამ დააეჭვა ცოტნე. ბატონიშვილი სმენად იქცა, ყურადღება დაძაბა, რომ იმ მოთქმიდან ამბის თავი და ბოლო გამოეტანა.

სახელდაბრტნილი, ფერდაკარგული ნაავადმყოფარი დედა შორეულად და ჰგავდა სილამაზით განთქმულ იმ უმწვენიერეს ქალს, რომელიც ორი თვის წინ დასტოვა ცოტნემ სნეულის ლოგინში. დედამ ტირილით გული იჭერა და შეილი შამას დაუთმო.

შერგილმა ხელი დიდხანს უფათურა, თითქოს უნდოდა დარწმუნებულიყო, რომ ნამდვილად შეილს ეხვეოდა. მერე ერთი გულისშემძვრელად იღრიალა და ცოტნე უშველებელ მკლავებში მოიქცია.

— რატომ მე არ მოგიყვდიო, შეილე-ბო, თქვენი უბედურებისა და სიკვდილის მომტანი. რატომ დავბრუნდი ცოცხალი და, რატომ მე არ მომეყარეთ მიწა. დმერთს რომ სამართალი ჰქონდეს, ჩემი თამარი მიწაში როგორ უნდა იწვეს, ან მე როგორ უნდა დავდიოდე ამ მიწაზე?!.. — ბლაოდა შერგილი და თავში ხელს იცემდა.

მოსმენილით შეშფოთებულმა ცოტნემ წამით თავი დაიხსნა გოლიათი შერგილის მკლავებისაგან, გვერდზე გაიწია და შამას დააკვირა: წარბ-წამწამ აღზვრილი უსინათლო თვალების უახრო ცქერამ შეაძრწუნა ბატონიშვილი, მაგრამ უფრო დიდმა ელდამ იმწამსვე დაავიწყა ეს პირველი შეშფოთება.

— ან თვალი რაღად მინდა, ან თავი! რაღამ უნდა გამახაროს ჩემი თამარის დამკარგავი და დამმარხავი. მე მოვეკალი იმ განუკითხავ უფალს, ოღონდ შენი დაიკო არ წაერთმია შენთვის და უბედური დედაშენისთვის.

— თამარი სად არი? რა მოუქიდა?

ძლივს ამოიღვა ენა ამდენხანს დამუნჯებულმა ცოტნემ.

შამის დაშრეტელ თვალში რომ პასუხი ვერ ამოიკითხა, დედას მიეჭრა.

— თამარი სად არი, დედა?

— თამარი სადღაა, შეილო, ანგელოსებმა წაიყვანეს შენი ლამაზი დაიკო! — თავში ხელის ცემით ამოიტირა დედამ და ისევ მოთქმა გააბა.

ცოტნე ხედებოდა, რაღაც საშინელება იყო დატეხილი მისა და მთელი ოჯახის თავს. მაგრამ თუ რას ნიშნავდა თამარის აღარ ყოფნა და ანგელოსების შიერ მისი წაყვანა, არ ესმოდა და ვერ გარკვეულიყო. მაინც ტიროდა, ტიროდა იმიტომ, რომ დედა და მამა ტიროდნენ და იმიტომაც, რომ სულში რაღაც მწარედ ეწვოდა და არაადამიანურად ტკიოდა. ეს ტკივილი ყელში აწვებოდა, სუნთქვას უჭრავდა და ნამდვილად დაახრჩობდა, ცრემლები რომ არ ეღვარა, ხმამაღლა რომ არ ეტირნა.

ისევ ამხედრდნენ.

ოდისის მთავართა საძვალესა და საგვარეულო ეკლესიისკენ გადაუხვიეს.

ცხენები გარეთ დატოვეს. გაღაფანში გოდებით შევიდნენ და ეკლესიის გვერდით ამოხურცულ პატარა საფლავს რომ მიუახლოვდნენ, ნათელა და შერგილი მუხლებზე დაეცნენ, იმ საფლავს ზედ დაემხნენ და გულმდღუღარედ ატირდნენ.

ცოტნე პირმოკუმული დაჩერებოდა პატარა საფლავის ბორცვს, საფლავის მიწა ჯერ კიდევ კარგად არ გამხმარიყო, თავთან ხის პატარა ჯვარი აღმართათ.

დაკუყრებდა ცრემლგამშრალი ცოტნე საფლავს და არ ჯეროდა, რომ იქ თამარი ემარხა. რაკი მიცვალებული თავისი თვალით კუბოში არ უნახავს და მისთვის მიწის მიყრას არ დასწრებია. თამარის სიკვდილი, მისი არყოფნა და უჭერებლად ეჩვენებოდა.

შობლების ტირილი მის გონებას აფორიაქებდა, მაგრამ გულს ვერ სწვდებოდა: საღღაც ვიღაცაზე მოთქვამდნენ. მაგრამ ის ვიღაც არ შეიძლებაოდა თამარი ყოფილიყო. თამარი, ალ-

ბათ, შინ ელის ცოტენს, მთავრის სასახლეში, მსიარული და ნებეირი, უსაზღვროდ ძმის მოყვარული და ერთგული.

მთავრის სასახლე აკლდამსავეით ცივი და ჩუმი დახვდა. მსიარული ხმაური, სიცილი და სიმღერა მარტო სასახლიდან კი არა, საფარეშოებიდან და ეზოდანაც აბარგებულებდნენ.

ცოტენს დანახვაზე მსახურები ცრემლს ვერ მალავდნენ. მთავრის შემკვიდრეს გაკრძალებული ესალმებოდნენ. ნაძალადევედ უღიმოდნენ და გულანუყებულნი უაღერსებდნენ.

ცოტენ ხვდებოდა, მისი ყოველი გამოჩენა მნახველებს დაკარგულ ტყუპის ცალს ახსენებდა; ებრალებოდათ ცალად დარჩენილი ბატონიშვილი და კიდევ უფრო მეტად ამქვეყნიდან უღროოდ წასული, მისი განუყრელი და.

სასახლე ის აღარ იყო, რაც ორი თვის წინ დასტოვა ბატონიშვილმა. იქ დასადგურებულ მგლოვიარობას მარტო ადამიანები როდი შეეცვალა. სასახლეც, ეზო-გარემოც გამოცვლილიყო და ყველაფერს მწუხრი გადაფარებოდა.

ნელა ეჩვეოდა ცოტენ ამ ცვლილებას; თავადაც მწუხარებაში იძირებოდა და რაკი ირგვლივ გასახარელს ვეღარაფერს ხედავდა, ეგონა, სულ ასე დაუსრულებლად გაგრძელდებოდა გლოვა და ტირილი.

მხოლოდ ერთს ვერ შეეგუა ბატონიშვილი: მისი საწოლის პირდაპირ თამარის საწოლი აღარ იდგა. დილით დაცარიელებულ ოთახს თვალს რომ მოაფლებდა, ან ღამით სიზმარი რომ გაღვიძებდა, თავი სხვაგან ეგონა, უცხო სახლში.

რაკი თამარის ტიტინი აღარც დაძინების წინ ესმოდა, აღარც გაღვიძებისას, ოთახში მარტო დარჩენისა ეშინოდა და გამდლებს შეეხვეწა თამარის საწოლი თავის ადგილას დაებრუნებინათ.

თამარის ლოგინსა და ტახტში სახა-

დი იყო დაბუდებული, ცეცხლში დაწვითო, მოახსენეს ბატონიშვილსა და იმ დღიდან ცოტენს სულ უსაზღვროდ ცეცხლი ელანდებოდა და, მარტო ვეღარ იძინებდა.

სევანეთიდან დაბრუნებულ ცოტენს სასახლის ყველაზე დიდ უცნაურობად უღუ გადიასა და გუგუტას გაქრობა ეჩვენა.

— უღუს აქ რაღა გააჩერებდა, ქმრის სახლში დაბრუნდა, ბატონიშვილო! — უთხრეს მსახურებმა.

პასუხი ბუნებრივად ეჩვენა ცოტენს, თამარის სიყვდილის შემდეგ მთავრის ასულზე გადაგებულ უღუს სასახლეში ყოფნა დაუმიმდებოდა და თავისი ქმარშვილისთვის რომ მიეშურებინა, ამაში გასაკვირი რა იყო!

— გუგუტა? გუგუტაც დედას ვაჟყვა? — იკითხა ცოტენმ.

— თამარის სიყვდილი და გუგუტას გაქრობა ერთი იყო. ცამ ჩაყლაპა თუ მიწამ, ვერავინ შეიტყო. კვალწმინდად დაიკარგა საღსალამათი ბიჭი, ვერც მკვდარი იპოვეს და ვეღარც ცოცხალი. ცოტენს გაახსენდა: სევანეთში გამგზავრებისას რომ გამოემშვიდობა, გუგუტამ გადაქრით უთხრა — თამარს თუ რამე მოუვა, ან თავს მოვიკლავ, ან აქედან გადავიკარგებიო.

— იქნებ საღმე წავიდა? — იკითხა შეშფოთებულმა ბატონიშვილმა.

— ვინ იცის! ასავალ-დასავლის მცოდნე ამდენხანს არავინ გამოჩნდა და მშობლებმა მკვდარივით გამოიტირეს. ზომ გაგიგონია, გინდ მკვდარი, გინდ შინმოუსვლელიო.

— ესეც თქვეს, გუგუტას თამარისთვის ყურძნის მიტანა დაბრალებია, გაცეცხლებულ მამას ისე უცივია, სასიკვდილოდ გაუმეტებია. მერე ნაცემი შინიდან გასულა და იმ დღიდან აღარც მკვდარი ჩანს და, აღარც ცოცხალი.

ცრემლმომდგარი ცოტენ ამბის მთარობლებს გაშორდა, თავის ოთახში განმარტოვდა, ბალიშზე დაემხო და აქეთიინდა.

როგორც ტყუილად დაღუპულა გუ-

გუტა! რომ შეეძლო ცოტნეს მისი და თაძარის გადარჩენა, რატომ ვერ მოიფიქრა, უფროსებისთვის თაძარის სურვილის გამხელა.

დიდხანს ფიქრობდა, თავის თავს ჰყვედრიდა და ტიროდა.

ასე შეფოთვისა და მღელვარებაში გაიარა დღემ. სამხრობამდის რომ საწოლიდან არ გამოვიდა, ნათელამ მსახურთუხუცესის შვილი შეგზავნა ბატონიშვილთან.

ვატა ფეხაკრებით შევიდა, ზღურბლთან შედგა და ოდნავ გასაგონად ჩაახველა.

ცოტნემ თვალი გაახილა. უცნობ ყმაწვილს გაკვირვებული მიაჩერდა.

— გლვიძავს, ბატონიშვილო? — ვაუღლია შემოსულმა და ცოტნესკენ წავიდა.

ცოტნემ არაფერი უპასუხა.

ბიჭმა საწოლის წინ ფარდაგზე მოიხრთა, პრელად მოქარგულ ქისას პირი მოხსნა და დააპირქვა. ფარდაგზე ფერადფერადი კენჭები და უცხო-უცხო ნივარები გაიბნა.

ცოტნე თვალს ვერ აშორებდა ლამაზ კენჭებსა და უცხო ფრინველების ბოლოებით გაშლილ ნივარებს.

— რა კარგია! — აღმოხდა ცოტნეს.

— სულ შენი იყოს, თუ მოგწონს!

— ჩემი? — გაოცებული შეაკვირა ცოტნე.

— ჰო, შენი იყოს, — დაუდასტურა გახარებულმა ყმაწვილმა.

— დიდხანს აგროვებდი? — ნივარებისაგან თვალმოუცილებლად ეკითხება ცოტნე.

— დიდხანს? არა... ანაკლიაში ერთ თვეს ვიყავი, ვიდრე მამა აქ გადმოვიდოდა, მთავრის სამსახურში. რომ მცოდნობდა, მოგეწონებოდა, უფრო მეტს მოგიტანდი, მაგრამ კიდევ წამიყვანს მამა ანაკლიას და კიდევ ჩამოგიტანს.

ცოტნეს არც ის გაეგებოდა, თუ ანაკლია სად იყო, არც ამ ყმაწვილისა და მისი მამის ვინაობა იცოდა.

ყმაწვილმა დაბნეულობა შეატყო.

— მამაჩემი შერგილ ბატონმა მსახურთუხუცესად მოიყვანა და აქვე გამოვედი. აქვე ვცხოვრობთ, მთავრის ეზოს გადაღმა, ჩვენსას წავიდეთ, მე ბევრი სათამაშო მაქვს.

ცოტნემ თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია, წამოხტა და ფეხი მაშინვე წაპყო.

— მე ვატა მქვია, — ლაპარაკობდა მსახურთუხუცესის შვილი, — სულ ვიცი ჩიტის ბუდეები სად არი.

— მართლა!

— სანადიროდაც დავდივარ, მამას დავყვები. აღრე ბიძაჩემ კოჩობას დავყავდი...

— კოჩობა შენი ბიძა იყო?

— მამაჩემის ბიძა იყო, მამის ძმა.

— ახლა სად არის ბიძია კოჩობა?

— არ იცი? თუმცა შენ აქ არ იყავი და საიდან გეცოდინება: კოჩობა მსახურთუხუცესი მოკვდა და მთავარმა მის ადგილას მამაჩემი დაადგინა.

ერთხანს ორივე სდუმდა ნათქვამის შთაბეჭდილებით.

— ჰადრაკს თამაშობ, ბატონიშვილო?

— ჰო, ვთამაშობ, ისე...

— გინდა, გეთამაშები?

ცოტნემ თავი დაუქნია.

მიდიოდნენ ყმაწვილები... მთავრის ეზო არ თავდებოდა და არც ვატას ელეოდა სალაპარაკო.

გორაკს გადაადგნენ და თვალწინ ფართო ხეობა გადაეშალათ.

მდინარის პირას ხალხი შეკრებილიყო. შეკრებილებისაკენ ყოველი მხრიდან გარბოდა ქალი და კაცი, დიდი და პატარა.

მუსიკის უცხო ჰანგი სერზე შემდგარი ყმაწვილებს მისწვდა.

ვატამ თვალთ ანიშნა და ბიჭები სერზე დაემუნენ.

წრედ შეკრული სერიის მაცურებლები ერთიმეორეს აწევბოდნენ, წინ წაწევას ცდილობდნენ და ფეხის წვერებზე დგებოდნენ, რომ სანახაობა უკეთ დაენახათ. ვატა თამამად შეიქრა წრეში.

— ბატონიშვილი მობრძანდება. გზა მიეცი! — დაიძახა და ხალხს მიაწვა.

სეირის მასურებლებმა მოიხედეს, მთავრის შემკვიდრე იცნეს, ქუდმობხდილი ბესალმუნენ და გზა დაუთმეს.

ცოტნეს არ უნდოდა ხალხის შეწუხება და ყურადღების მიქცევა, ფეხს ითრევდა და უკან რჩებოდა, მაგრამ ვატა ჩავლებულ ხელს არ უშვებდა და წინ ეწეოდა. როგორც იქნა, წინა რიგში მოექცნენ და წრეში ფეხმორთხმულ ფაკირს მიაშტერდნენ.

ფაკირმა წვირიანი სახელოთი ეანგისფერ შუბლზე ოფლი მოიწმინდა, იქ მყოფთ თვალი მოავლო, საკრავზე ტუჩები დააწყო და ჩაბერა. მუსიკის ხმაზე ფაკირის წინ მდგარ კალათში რაღაც შეინძრა. კალათიდან კობრამ ამოპყრო თავი, წამით გაქვევებულივით შეჩერდა, მერე ისევ შეინძრა, ნელ-ნელა გაიწვლა და მალლა-მალლა წამოიძარა, იშლებოდა გველის დახვეული ტანის გორგალი, ყელყვლაობით ამოდიოდა კალათიდან უზარმაზარი უნასი და მუსიკის პანგით მოჭაღობული, სმენად ქცეული შეშდებოდა პაერში.

მონუსხულმა ცოტნემ ვილაცის დაჟინებული მოშტერება იგრძნო. თავი ასწია და, პირდაპირ, კარვის კართან მდგარ გოგონას თვალებს წააწყდა. გულზე ხელდაკდობილი თორმეტ-ცამეტი წლის გოგონა მხარით ხეს მიყრდნობოდა, დაკაწრული მალალი კანკები შიშველი ჰქონდა და მზემოკიდებული შავად უბზინავდა. ქერა, სქელი კლულები მხრებზე ეყარა და ცისფერი თვალები ეშმაკურად უფუფუნებდა.

ცოტნეს სახეზე აღმური მოედო, ცისფერი თვალების მზერას ვერ გაუძლო და დარცხვენილმა თავი დახარა. უმაწვილი გრძნობდა, რომ ის ეშმაკურად მოკუქუქნე თვალები ისევ დაჟინებით უქქერდნენ, თავის აწევა და გოგონასკენ ერთი გახედვა ყველაფერს ერჩივნა, მაგრამ აუხსნელი დარცხვენა ნებას არ აძლევდა, თავს კიდევ უფრო ხრიდა და მიწას ჩაჩერებოდა.

რაღაც მანამდე უცნობი გრძნობა

დაუფლებოდა ცოტნეს, საამო ქრეოლა უვლიდა და ფერფურჩ უცვლებოდა.

ფაკირმა დაკრა შენწყვიტა. კობრა პაერში შექანდა, გორგალივით უკანვე ჩაეშვა ტანის კეცვითა და რბევით.

მოხუცმა ფაკირმა ძირს დაგდებული ქუდი აიღო, მასურებლისკენ გაიშვირა და ძირსვე დადო.

ვილაცამ სპილენძის ფული ისროლა ქუდში და თითქოს ნიშანს ელოდნენო, ყოველმხრიდან წამოვიდა ვერცხლისა და სპილენძის პაწაწინა ფულების წვიმა.

ცოტნემ ჯიბეები მოიჩხრია. ფული ვერ აღმოაჩინა და ხელები უხერხულად დაუშვა.

კანკმალალი გოგონა ხეს მოშორდა, ერთხელ კიდევ გაუყარა თვალი თვალში დარცხვენისაგან წამოწითლებულ ცოტნეს და კარვისკენ შებრუნდა.

ცოტა ხნის შემდეგ კარვიდან პატარა მაიმუნი გამოიჭრა და ის გოგონაც უკან მოჰყვა. გოგონას ცალ ხელში შიმპანზეს ყელზე გამოხმული თოკი ეჭირა, მეორეში — დაირა. მაიმუნი ცეკვა-თამაშით მიბტოდა, დაირის ჟღრიალზე სასაცილოდ იმანჭებოდა, მასურებლებისკენ თამამად მიიწევდა, ზოგს ჩამოსართმევად უწევდიდა სანთელივით ყვითელ ხელებს, ზოგს წვერ-ულვაშში სწვდებოდა. ხარხარებდნენ, სიცილით იკაჭებოდნენ მასურებლები, უკან იხედდნენ და, ზიზლით იშმენდდნენ იმ ადგილებს, სადაც შიმპანზე შეეხათ.

გოგონა მალა შემართულ დაირას აეღრიალებდა. მაიმუნი ასკინკილას ბტოდა და ყირაზე გადადიოდა. ბოლოს, როცა ყველა ილეთი მოათავა და დაიქანცა, მალა შეხტა, გოგონას დაირა გამოსტაცა და მასურებლებს მათხოვარივით ჩამოუარა. დაირაზე წვრილი ფული აწკრილდა. ვისაც ფული არ ჰქონდა, ზოგი ვაშლს ღებდა გამოწვდილ დაირაზე, ზოგი ტკბილეულს.

მაიმუნი ცოტნეს წინ შედგა და დაირა მკერდზე მიაბჯინა.

გოგონას სიახლოვით გონწართმეული ცოტნე კიდევ უფრო წითლდებოდა

და თავს ვერ იღებდა. ცარიელი ჯიბე-
ები ერთხელ კიდევ მოიჩხრიკა და
კვლავაც რომ ვერაფერი იპოვა, ხელი
ოქროს ძეწვეზე იტაცა, გულსაკიდი
ჯვარი მოიხსნა და დაირაზე დაავდო.

იქ მყოფები პირდაღებულნი მიაშ-
ტერდნენ დაირაზე დაეარდნენ ოქროს
ძეწვესა და ჯვარს.

— რას სჩადი! ეგოდენ ძვირფას სა-
ჩუქარს როგორ იმეტებ! — წასჩურჩუ-
ლა ვატამ და ხელი ოქროს ჯვრისკენ წა-
იღო.

ცოტნემ ხელი დაუჭირა და უცებ კი-
ნაღამ თვალთ დაუბნელდა: გოგონა
მისკენ მოიწია და ლოყაზე აკოცა.

სულ ცეცხლი მოეკიდა, ისედაც აღ-
მურმოდებულ სახეზე ცოტნეს. ლოყა-
ზე ხელი მოისვა და კინაღამ მუხლებმა
უმტყუნეს.

გოგონა და შიმპანზე ყმაწვილებს
გასცდნენ, წრე შემოიარეს და დაირის
ელრიალით კარავში შევარდნენ.

მყურებლები ერთხანს იცინოდნენ
და ერთმანეთს შთაბეჭდილებას უზიარ-
ებდნენ. მერე ნელნელა დაშლა იწყეს
და თავთავიანთ გზას გაუდგნენ.

ცოტნე და ვატა შერჩნენ ყველაზე
გვიანამდე იქაურობას.

ვატა გულზე სკდებოდა ბატონიშვი-
ლის გაუმართლებელი ხელგაშლილო-
ბის გამო.

ცოტნე ჯერ კიდევ გაბრუებული იყო
და გონს ვერ მოსულიყო.

— წაიღეთ! — უთხრა ვატამ და
მკლავში ხელი მოჰკიდა.

ცოტნე უსიტყვოდ მიჰყვა.

წყლის პირი უხმოდ გაიარეს.

აღმართს რომ შეუყვანენ, ცოტნე წა-
მით შემობრუნდა.

ის გოგონა, წელან რომ აკოცა და მე-
რე კარავში დაიშალა, ახლა გარეთ გა-
მოსულიყო ყმაწვილებისკენ მორბოდა
და ხელს იქნევდა.

— ჩვენ გვიხმობს!

— ნეტავ რა უნდა?

ცოტნემ რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა
გოგონას შესახვედრად.

ნარბენი გოგონა ქიშინით მიტეხულ
და.

— რა გქვია, რატომ არ მითხარი?

— მე? ცოტნე მქვია.

— მე კიდევ ასპასია. მოგწონვარ?

ცოტნეს შერცხვა და ისევ წამოწით-
ლდა. ასპასიამ გადიცისკისა.

— შენ მართლა მთავრის შვილი ხარ?

— ჰო, მთავრის შვილი ვარ.

— რა ბედნიერი ყოფილხარ! —
ამოიოხრა ასპასიამ.

— შენ იმის შვილი ხარ? — ხელი
კარვისკენ გაიშვირა ცოტნემ.

— არა! მაგან მონების ბაზარზე მი-
ყიდა. ხუთი წლისა გავუტაცინვარ ვი-
ლაც ყაჩაღს. ჩემი მშობლები ალბათ
ბერძნები იყვნენ, რაკი სახელი ბერძნუ-
ლი დაურქმევიათ. მოგწონვარ, ცოტნე?
ისევე თამამი სიცილით ჰკითხა ას-
პასიამ.

ცოტნე ისევ გაწითლდა.

— თუ მოგწონვარ, წამიყვანე.

ცოტნე კიდევ უფრო გაწითლდა და
თავი ჩაღუნა, რომ მისკენ თამამი სი-
ცილით მზირალი ასპასიასათვის თვალი
მოერიდებინა.

— სხვაანირად კი არ გეუბნები, მო-
სამსახურედ, მოახლედ წამიყვანე.

— სად უნდა წაგიყვანო? — ხელი
გაასავსავა ცოტნემ.

— მამაშენის სახლში წამიყვანე, დე-
დაშენის მოახლე ვიქნები... ყველაფერს
შეგუხრულებ დედაშენს, ოღონდ ამ
ფაკირისაგან დამიხსენი... — ასპასიას
თამამი სიცილი სადღაც გაქრა, დიდ-
რონ ცისფერ თვალეებზე კურცხლები
მოეძალა.

— როგორ უნდა დაგიხსნა? — შე-
წუხდა ცოტნე.

— მიყიდოს მამაშენმა...

— როგორ გიყიდოს? — გაიოცა
ცოტნემ.

— მიყიდოს, როგორც ამ ფიქირმა მი-
ყიდა ერთხელ.

— დედას და მამას უნდა ვთხოვო.

— წამიყვანე... მეც ვთხოვ... ჩემს
გაპირვებას თვითონ უნამობ, შეცე-
ბარალები.

— არა, თან ვერ წაგიყვან, — შეცბა ცოტნე, — შენ მანდ დაცადე... დედას მე შევეხვევები...

— არაგის არ ვეცოდები... არაგის არ ვუნდივარ, — აუვარდა ქეთინი ასპასიას, იქვე ჩაჯდა და გულამოსკენილი ატირდა.

— ნუ სტირი, ასპასია... დაწყნარდი, — სცადა დაბნეულმა ცოტნემ გოგონას დამშვიდება...

— გამეცალე! გულქვებო, არადამიანებო, — შეპყვირა გააეებულმა ასპასიამ, ფეხზე წამოვარდა და კარვისკენ ზღუქუნით დაეშვა.

ცოტნე სახტად დარჩა.

— ხედავ? შინ წაყვანაც მოგთხოვა! — ნიშნისგებით თქვა ვატამ და გაბრუნებულ ასპასიას თვალი ზიზლით გააკოლა.

— წავიდეთ, — ბრძანების კილოთი შეუქმბა ბატონიშვილს გაბრაზებულმა ვატამ და ცოტნე მორჩილად მიჰყვა.

სალამოს ნათელა შემოვიდა ცოტნეს საწოლში. მთავრის მეუღლეს ჩვეულებად ჰქონდა, შვილისთვის ლოგინში უნდა დაეხედა, ძილი ნებისა ესურვებინა, დაელოცა და ჩაეკოცნა. ახლაც, საკოცნელად რომ დაიხარა, ცოტნე როგორღაც შემკრთალი ეჩვენა, მაგრამ არ შეიმჩნია და საგულდაგულოდ შეკრული პერანგის ღილეში გაუხსნა.

— შეგაწუხებს შვილო, საკინძვახსნილი ძილი გირჩენია, — დაყვავებით უთხრა, თავზე ხელი გადაუსვა და უცებ გაახსენდა.

— ჯვარი რა უყავი, მისი მადლი შეგეწიოს, ბატონიშვილო?

— ჯვარი... — დიბნა ცოტნე, — არ ვიცი, მგონი სადღაც დაეკარგე... ალბათ ძეწკვი შემაწყდა.

დედას ფერი ეცვალა, მაგრამ აღარაფერი უთხრა. შვილი ჩაკოცნა და საწოლიდან გავიდა.

დიღას ივლიანე მოძღვარმა ჰყონდიღს წაიყვანა ცოტნე. იმ დღეს წირვაზე იყვნენ, ეზიარნენ და ღამეც იქვე

დარჩნენ. მეორე დღეს ტაძარს დაუთვალა და ნაშუადღევს მიხრდა ბრუნდნენ.

სამსრობისას ვატამ გამოუტარა.

— ნეტავ შენც წამოსულიყავი, — აღტაცებით უთხრა ცოტნემ, — რა დიდებულნი ტაძარი ყოფილა!

— მე რას წამოვიდოდი, მამაჩემი ორ დღეს გაქცეულებს დასდევდა.

— ვინ გაქცეულებს?

— არ იცი, არა? ქალბატონის მოახლე, ცაბო გაიპარა სასახლიდან.

— ცაბო? დედაჩემის შიმუნვარი?

— ჰო, დიდი ქალბატონის პირისფარში... მაგრამ ეგ არაფერი! მისი გაპარვა და დიდი ქალბატონის სამკაულების გაქრობა ერთი ყოფილა.

— ნუთუ ცაბო მოიპარავდა? ეგ შეუძლებელია!

— შეუძლებელი როგორღა არი, მის მეტი იმ დღეს სასახლეში უცხო არავინ შესულა. ოთახები ცაბოს დაულაგებია, კარი გამოუტყეტავს და თვითონაც და ის სამკაულებიც კვალწმინდად გამქრალან.

— სად წავიდოდა! ცაბო ობოლი გოგოა, არც მშობლები ჰყავს, არც ნათესავი და თავისიანი.

— საქმეც ეგ არის... ვიღაც მეჩინიბეს გააკოლია.

— ოტიახ?

— ჰო, ოტია მეჩინიბეს. ის მეჩინიბე ახლა აქ არი, — ვატამ ხმას დაუწია, — გულში შეიპყრო მამაჩემმა და დილეგში ჰყავს გამომწყვდეული. დღეს პატიმრების დაკითხვა აქვს მამაჩემს. გინდა, შევიდეთ და ჩუმად ეუყუროთ?

ცოტნემ თავი დაუქნია.

მსახურთუხუცესის სახლისკენ გაუძღვა ვატა. სახლის კიბეს დაჰყენენ, დაბლა სართული ჩაიარეს და სარდაფში მოხვდნენ.

გრილოდა ნახევრად ბნელ სარდაფში.

პატარა დერეფანში გაუხეიეს და მრგვალ, წრისებურ დარბაზს დაადგნენ თავს.

სანთლებით განათებულ მიწის ქვე-

შეთში საკარცულზე ახალუხმოღედი-
ლი შუახნის კაცი იჯდა.

— მამაჩემო, — გადაუჩურჩულა
ვატამ ცოტნეს.

— ცოტნე დააკეკრდა: ფართო მხარბე-
ჭიან ვაეკაცს სახე ბრახით წამონთებო-
და, ტანით სანახევროდ წინ გადახრი-
ლიყო და უღვაშს აღელვებული იგ-
რებდა.

— ოტია ზერაგიამ რა ჰქნა, არ აღი-
არა? — იკითხა მსახურთუხუცესმა.

— უარზედა... არ ტყდება! — უპასუხა
ხელდაკაპიწებულმა მსახურმა.

— ყველა ღონე იხმარე?

— ყველა ღონე, მკლავებიც ვუგრი-
ხე, მარწუსიც დავადე... მაინც ერთხელ
ნათქვამზე დგას და არ ტყდება.

— შემოიყვანეთ, — ბრძანა მსა-
ხურთუხუცესმა.

შუბოსნებმა ოტია მეჯინიბე შემოიყ-
ვანეს. შუაში დააყენეს და იჭითაჭეთ
ამოუღვნენ.

— გატყდი, გირჩენია! თავს ტყუი-
ლად იწვალე და, ჩვენც ტყუილად
გაეცადე. ჩვენ უშენოდაც ვიცით, მაგ-
რამ თუ შენ თვითონ გვეტყვი, სად
გადაძალე ნაქურდალი, მთავარი და მი-
სი შეუღლე შეგებრალეზენ და სასჯელს
შეგიმსუბუქებენ.

— არც ერთი ვიცი და არც მეორე.

— ცაბო ხომ შენ გააპარე სასახლი-
დან?

— მე წავიყვანე.

— ჯვარიც ხომ დაიწერეთ.

— ვერა, ვერ მოვასწარი.

— სტყუი...

— არ ესტყუი, იცის ღმერთმა.

— მაშ, ცაბომ შენი ცოლობა ვერ
მოასწრო? — შუბლი გაეხსნა და ულ-
ვაში აუთამაშდა მსახურთუხუცესს.

— ოტიას სახეზე მიწისფერი გადაჰკრა.
მსახურთუხუცესმა კმაყოფილების
ღმილი უმაღვე მოიშორა და ისევ
მკაცრად მიმართა:

— იტყვი, თუ არა, სად წაიღეთ ოქ-
როს ჯვარი?!

— არც მე და არც ცაბოს იმ ჯვრის-
თვის ხელი არ გვიხლია, არც მისი მკა-
3. „მნათობი“, № 9.

რავი ვიცით და არც ცივად ხელის მომ-
კიდებელი.

— ცაბომ რომ წაიღო, ეს დამტკიცე-
ბულია, — მოჭრით თქვა მსახურთუხუ-
ცესმა, — შენც რომ მონაწილე ხარ,
ესეც აშკარაა...

— უბრალო ვართ მაგ საქმეში, მეცა
და ცაბოც, მალლა ღმერთთა მოწმე! —
ხელაპყრობით შეპლალადა ოტიამ.

— თვალს რომ დაგთხრიან და ხელ-
ფებს მოგკვეთენ, მაშინ იტყვი სიმართ-
ლეს, მაგრამ გვიან იქნება, — მუშტის
ქნევით დაემუქრა მსახურთუხუცესი.

— მაშინაც ამას ვიტყვი, რომ ცაბო
ცამდის მართალია.

— თუ მართალია, ოქროს ჯვარი სად
არის?!

— ცოტნეს რაღაც ენიშნა და გული შე-
უქანდა.

— არ ვიცი... ეს კი ნამდვილია, რომ
არც ცაბოს და არც მე, იმ ჯვრისათვის
ხელი არ გვიხლია.

— ხატზე დაიფიცებ?

— ხატზეც დაეფიცებ... ცეცხლ-
ზეც...

— შანთსა და მღუღარესაც გამოც-
დი?

— გამოცედი... რითაც გინდათ, გა-
მომცადეთ.

— შანთი! — დაიძახა მსახურთუხუ-
ცესმა.

ხელდაკაპიწებულმა მსახურმა საი-
დანღაც გაგვარებულნი შანთი მოარ-
ბენინა.

გრძელი რკინა წინგაშეერილი მოპ-
ქონდა. ამ რკინას ერთ ბოლოზე ხის
ნაჭერი ჰქონდა, რომ ხელი არ დასწო-
და, მეორე ბოლო ნაღვერდალივით წი-
თელი იყო და თვალისმომჭრელად ანა-
თებდა.

ჯალათმა შანთი ახლო მიუტანა ოტი-
ას.

— ოტიამ მარცხენა ხელი გაშალა, შან-
თისთვის არც შეუხედაია, ისე გაიშვირა.

— ცხელი რკინის შეხებაზე ერთი შე-
ტოკდა და სახე დაეღმიჭა; ხელისგულ-
ზე დადებულ შანთს თითები შემოუ-

ქირა, დაიძაბა და თვალებიდან სიმწრის ნაპერწყლები წამოცვივდა.

ეს იყო და ეს. ოტიას არც გმინი აღმოსხდომია, არც კენესა დასცდენია.

— რა უყავი ბატონიშვილის ოქროს ჭვარი! — ყრუდ ჩაესმა ცოტნეს.

მოთუთქული ხორცი აშიშინდა გავარეარებულ შანთზე და ჰაერში შემწვრის სუნი დატრიალდა.

ცოტნეს თვალთ დაუბნელდა, თავბრუ დაესხა და გულწასული დაეცა.

ხმაურზე მსახურთუხუცესი წამოხტა.

— მიშველეთ! — დაიყვირა შეშინებულმა ვატამ და ბატონიშვილთან ჩაიჩოქა.

ვიდრე გულშემოყრილ ცოტნეს მოაბრუნებდნენ, სასახლე ერთიანად აფორიაქდა.

შერგილი და ნათელა მსახურთუხუცესისას მიიჭრნენ. ცოტნეს გამო შეშინებულესს ამის თავი სადღა ჰქონდათ, მაგრამ ბატონიშვილის სასახლეში გადაყვანამდე ყველაფერი წვლილად შეიტყეს.

ცაბოსა და ოტიას შეპყრობის ამბავი არცერთს არ სცოდნოდა და, ორივენი განრისხდნენ.

— წამება და შანთით გამოცდა, როგორ გაბედა, როგორ არ იცოდა, რომ თამარ მეფის ბრძანებით ასოთა მოკვებითა და დასახიჩრება მთელ საქართველოში აღკვეთილია და კანონით ისჯება.

— ჩემს შეუტყობლად ჩემი მოახლის შეპყრობა და დილეგში ჩაგდება როგორ გაბედა! — ბრაზობდა დიდი ქალბატონი.

— არ უნდა მეტყვა, მაგრამ დამალვაც დანაშაულია, — გაუტყდა მთავარსა და მის მეუღლეს კარის მოძღვარი.

— მაგ გოგოზე მსახურთუხუცესს აქ მოსვლის დღიდან სჭერია თვალი, თურმე საშველს არ აძლევდა. აღსარების დროს გამომიტყდა, ცაბო, ქალბატონს ვერ ვუმხელ, არადა, აღარ მესხნება, ნამდვილად დამლუბავს და თავს მომაცვლენებსო. მინდოდა თქვენთვის გაქნდო, დიდო ქალბატონო, მაგრამ აღსარების საიდუმლო ვერ გავტყე და

თქვენი გაფრთხილება ვერ მოვასწარი. მაგ ბიქსა და გოგოს ვრთმანუთო მყვარებით. იმ ღამეს აქედან რომ გამოიპარნენ, მე მომადგნენ და ჭვარის დაწერა მთხოვეს. მე შორს დავიჭირე, ბატონების უცნობლად გვირგვინს ვერ გიკურთხებთ, რა საჩქაროა, გათენდეს, მთავარს ნება გამოვთხოვოთ და კანონიერად იქორწინეთ მეტყი. მეორე დღეს მსახურთუხუცესისთვის ბატონიშვილის ჭვარის დაკარგვის ამბავი რომ გაგინდვიათ, გაუზვიადებია, ქალბატონის სამკაულები გაიტაცესო, მღვერები დაუღვენებია, შეპყრობილები თქვენი დასტურის მიუღებლად დილეგში ჩაუყრია და, ბოლოს საშინლადაც უწამებია. ნეტავ ბატონიშვილს არ ენახა, კრავივით უმანკო ყრმა როგორ გაუძლებდა შანთით დაწვის ცქერას!

მთავრისა და მისი მეუღლის აღშფოთებას საზღვარი არ ჰქონდა. უნდოდათ მამინვე სასტიკად დაესაჯათ თავნება მსახურთუხუცესი, მაგრამ ბატონიშვილის ავადმყოფობით მოუცვლობამ და ამბის გახმაურების შიშმა მსახურთუხუცესის ბედის გადაწყვეტის გადადება ჩააგონათ.

ცოტნე გონს მოეგო, მაგრამ ძილად მივიარდა. ძილში გახშირებული სუნთქვა დაეწყო და სიცხემ გათანგა.

ნათელას ელდა ეცა, პირველადვე ის გაიფიქრა, ვაი თუ სახლში კიდევ ბუღლობს ჩემი ოჯახის ამომკდები სენი, რომელსაც ამდენხანს ვარიდებდი მემკვიდრესო. შეშინებულმა ბატონიშვილს ეჭიმები დაახვია.

ეჭიმებმა გულდასმით გასინჯეს. ცოტნეს არც თავი სტიოდა, არც გული ერეოდა. ავადმყოფობა სხვა ნიშნებითაც არ გავდა იმ დაწყვეტილ სნეულებას და დამფრთხალ მშობლებს ცოტა გულზე მოეშვა.

შერგილი ქუთაზე აღარ იყო. აქედან ცოცხალს ვერ გამიყვანათო, გამოაცხადა ცოტნეს საწოლში შესულმა.

— შორიახლო ჩემთვის კუთხეში

დავადები, მაინც არ შეძინება, მომგულელსა და მკურნალს მოეუხმობ ზოლმე, — გადაწყვეტილად თქვა და წინააღმდეგობა ველარაგინ შეჰხედა.

ამ ფორიაქსა და ორომტრიალში ვატას ბატონიშვილის ჯვრის ამბავი დასცდა. ქალბატონი დიდად შეწუხდა, რომ მის მიერ მსახურთუხუცესისთვის განდობილმა ექვმა ამდენი უსიამოვნება მოიტანა. მთავარს ყველაფერი უამბო და როცა ექიმების დასკვნით ცოტა გამხნევება იგონეს, საქმის მშვიდობიანად გარიგება არჩიეს: მეჭინიბე და მოახლე აქორწინეს, ცაბოს დიდი მზითვი მისცეს და გულზე ხელდაკიდებულ ოტიასთან ერთად მრავალი წყალობით გაისტუმრეს.

* * *

— ნუ დამწევთ, ყველაფერს ვიტყვი! შანთი არ გინდათ... თვითონ ვიტყვი... — აყვირდა მძინარე ცოტნე. საბანი გადაიგდო, ხელები ამოჰყარა და შეწუხებული მოჰყვა გაუგებარ ბოდვას.

— ცოტნე, შეილო! ცოტნე, გაიღვიძე, მამა გენაცვალოს! — დაადგა თავს შერგილი.

ბატონიშვილმა თვალი გაახილა და უნაროდ მიმოათარა. შუბლზე სიმწრის ოფლი დასხმოდა. ნარბენივით ქლოშინებდა და აჩქარებული სუნთქვისაგან მკერდი გაგლეჯაზე ჰქონდა.

სიზმარში ღვთის სამსჯავროზე იყო.

თავს სულთამხუთავი ადგა და ცხელი შანთით გამოცდით ემუქრებოდა. თუ ცაბოსა და ოტიას დაღუპვაში თავს დამნაშავედ არ სცნობდა.

შერგილის დანახვამ დაწყნარების მაგივრად კიდევ უფრო შეამფოთა ძალად გაღვიძებული ცოტნე.

— გესმოდა, მამა-ბატონო, რას ებოდავდი?

— ჰო, რაღაც წამოიყვირე ძილში. ალბათ გულში ოტია მეჭინიბის წამება ჩაგყვა.

— ჰო, ეგ მესიზმრა... რა ეშველება ოტიას?

— ოტიას უკვე ეშველა, საპრობილიდან გამოვიყვანე, ცაბო შევრთვეს ცხოვრებელი ვებოდე და განაგრძებდა გავისტუმრე.

— მართლა, მამა?! რა კეთილი ხარ შენც, დედაც... მაგრამ ოტიას მარჯვენას რა ეშველება?

— მარჯვენას აღარაფერი! ზრუნვას არ მოვაკლებ, დავასახლებ და ხელს გაეუმართავ... მაგრამ ცალხელა კაცის სიცოცხლე რაღა სიცოცხლეა? მისი ცოდვა იმის კისერზე იყოს, ვინც დაღუპა...

ცოტნეს გულღვიძლი დასწვა ბოლო სიტყვებმა, თვალი დახუჭა და სიმწრის ოფლი დაასხა.

— შანთით გამოცდას გაუძლებდი, მამა? — გაუბედავად ჰკითხა ცოტა ხნის ღუმილის შემდეგ ცოტნემ.

— გავუძლებდი, ალბათ, თუ ჩემს სიმართლეში დარწმუნებული ვიქნებოდი, ან იმის შიში თუ მექნებოდა, რომ ჩემი გამოტყდომით ჩემს თანაგანმზრახს ან საყვარელ ადამიანს დავეღუპავდი.

— მართალი იყო და იმიტომ გაუძლო ოტია მეჭინიბემ წამებას, არა? სატანჯველის შიშით, რომ თავი დამნაშავედ ეცნო, საყვარელ ადამიანსაც დაღუპავდა და თავსაც წააგებდა.

— ნამდვილად ავრე იქნებოდა.

— მე კი, ალბათ, ვერ გაუძლებდი...

— შენც გაუძლებდი, თუ მართალი იქნებოდი და იმის რწმენა გექნებოდა, რომ შენი გაძლებით სხვებსაც გადაარჩენდი.

— გული რომ შემიღონდა?

— რა ვუყოთ, შეილო, ჯერ ყრმა ხარ, უღონო და, ცხოვრებაში გამოუცდელი. როცა დავაქვაცდები და განსაცდელს თვალსა და გულს შეაჩვენე, გული გაგიმაგრდება, გაჭირვებისა აღარ შეგეშინდება და სატანჯველით გამოცდასაც თამამად შეხედები... ცხოვრება განსაცდელითაა სავსე და ვაქვაცი ამქვეყნად იმიტომ ჩნდება, განსაცდელს გაუძლოს. განსაცდელის გაძლება კი მხოლოდ მაშინ შეუძლია ვაქვაცს, რო-

ცა მართალია და სამშობლოსათვის ან სარწმუნოებისათვის ღებულობს სატანჯველს.

— ტყუილისათვის, სიცრუისათვის თუ შეიძლება წამების ატანა.

— ტყუილისათვის შეიძლება, თუ ის ტყუილი სამშობლოს ან მოყვასის გადასარჩენად არის მოგონილი. მაგრამ როცა ტყუილსა და სიცრუეს სხვისთვის ზიანი და ვნება მოაქვს, ასეთი ტყუილი ღვთისგანაც და კაცთაგანაც დაუყველილია და შეჩვენებული. მისი მომგონი ამ ქვეყნადაც ისჯება და საიქიოსაც ჯოჯობეთს ვერ ასცდება. — შერგილი დაღუპდა და ცოტნე ფიქრმა წაიღო.

ტყუილს თურმე ქვეყნისა და მოყვასის გადასარჩენად ნათქვამს შეიწყნარებს უფალი. თავის გადასარჩენად ნათქვამი ტყუილი კი კაცის დამღუბველი ცოდვა ყოფილა. დაუფიქრებლად ცოტნეს მიერ ნათქვამმა ტყუილმა კინადამ ორი ადამიანი იმსხვერპლა: ოტია და ცაბო გადაარჩნენ, მაგრამ შერგილის თქმისა არ იყოს, ცალხელა კაცის ცხოვრება რაღა ცხოვრება!

უნებურად აკიდებული მათი ცოდვა ალბათ სიკვდილამდე უნდა ზიდოს ცოტნემ და რა ეშველება, რა თვალთ უნდა შეხედოს ან დედ-მამას, ან ცაბოსა და ოტიას!

რა დაავიწყებს ცხელ შანთზე აშიშინებულ დამწვარ ხორცს, ალაღმართალი ოტიას თვალთაგან დაკვესებულ სიმწრის ცეცხლს!

ცოტნე უჩუმრად წამოდგა, მუხლზე დაეარდა და ჯვარცმის წინაშე ხელაპყრობილმა უხმოდ დაიწყო ლოცვა:

— ღმერთო დიდებულო, ღმერთო დიდებულო! ოღონდ ოტიას ულხანე, ოღონდ ჩემს მშობლებს ნუ დასჯი უდანაშაულო კაცის წაპებისათვის და, მე მომივლინე შენი რისხვა, შენი სასჯელი ჩემი სიცრუისათვის, სხვათა დამღუბველი ტყუილისათვის. ჩემი დედ-მამის სიცოცხლეს ვფიცავ, ჩემი დიაკოს სულს ვფიცავ, აღარასოდეს ჩემს

სიცოცხლეში ტყუილი აღარ ვთქვა, არავის ვეცრუო!

ბაგეგაუხსხელად, მშინაშორქცხმტად ევედრებოდა ცოტნე ჯვარცმულ მაცხოვარს, თავს იატაკამდე ხრიდა და თვალთაგან პირველი ცოდვის შეგნებით მოძალებული ცრემლი სცვიოდა.

ვედრება მოათავა და ჩუმაღვე ლოცვინში ჩაწვა. ლოცვამ სულის სიმშვიდედ დაუბრუნა, თვალი მოხუჭა და ისევ ძილს მიეცა.

ერთხანს წყნარად ეძინა, მერე ისევ აფორიაქდა. სმენადქცეული შერგილი შემფოთდა.

— არ გძინავს, ბატონიშვილო? — ხმადაბლა ეკითხებოდა დროდადრო ავადმყოფის წრილით შემფოთებული შერგილი, მაგრამ ცოტნე ხმას არ სცემდა.

მთავარი ექიმს ეძახდა. მეტრნალი სნეულთან მირბოდა. ბატონიშვილს საექმოსა და ახალს ვერაფერს ამჩნევდა.

— სიცხე აწუხებს, მთავარო! წამალი გასტრის და დამშვიდდება, — ანუ გეშებად მეტრნალი, მთავრის გვერდით საკარცხულზე ჯდებოდა და მოძალეებულ ძილს ერთხანს კიდევ ებრძოდა.

შერგილ დადიანი ფიცხი და თავმოყვარე, ქედუხრელი, ძნელად დამთმობი კაცი იყო. წყენას იოლად არავის დაუფიწყებდა და აუგად მოპყრობისათვის სამაგვიეროს მიზლვა ერთი-ორად იცოდა. ბაეშეობიდან ღვთის მოშიშრად აღზრდილი ლოცვას არ გააცდენდა და მარხვას არ გასტებდა. მაგრამ ერთი გულწრფელი გაბრაზება საეპარისი იყო, რომ წონასწორობა დაეკარგა, ღმერთიც დაეწყებოდა და ხატიც.

ასეთი აფეთქება კი არც თუ იშვიათად იცოდა ოდიშის მთავარმა.

როცა თავს დამნაშავედ ან შემცოდედ თვლიდა, შერგილი უდრტვიველად ურიგდებოდა ღვთის განაჩენით მოვლენილ სასჯელს, ვაეკაცურად იტანდა და ლოცვა-ვედრებით ცდილობდა უფლის წინაშე დანაშაულის შემსუბუქებას. მაგრამ თუ თავისი უდანაშაულო-

ბა სჯეროდა და მის თავზე მოვლენილ სასჯელს დაუმსახურებელ უსამართლობად მიიჩნევდა, მაშინ მის აღშფოთებას საზღვარი არ ჰქონდა ხოლმე. ასეთი უსამართლობის დროს თავის შეკავებას ვეღარ ახერხებდა, ზომიერების ყოველგვარ გრძნობას ჰკარგავდა და ზოგჯერ ღვთის აშკარა გამობამდე, მკრეხელობამდე მიდიოდა.

შორეული ლაშქრობიდან მობრუნებული შერგილი უკურნებელი სენით დაავადებასა და დაბრმავებას კიდევ შეუტრიგდებოდა. ცხარე ომში მებრძოლს იმისთვის არ სცალია, მრუდი და მართალი გაარჩიოს, ომის ჭარცეცხლში მბრუნავი ვაჟაკის ხმალი ხშირად მართალსა და უდანაშაულოსაც ასევე სასტიკად უსწორდება, როგორც იმ ომის სულისჩამდგმელ მოსისხლეს.

მაგრამ ომი კაცის კვლა არის და თუ თვითონ არ მოკლავ, შენ მოგკლავენ. ასეთი განუკითხაობის ქაშს გულმოწყალების, ან ზომიერების გამოჩენას მეომარს ვერავინ მოთხოვს და შერგილსაც ალბათ ბევრი ცოდვა ჰქონდა ჩადენილი.

ამიტომ საკუთრად მის თავზე დამტყდარი ღვთის რისხვას ერთგვარი გამართლება მოეძებნებოდა და ამასთან შერიგება შესაძლებელი იქნებოდა. უფალს, რომ მეორე უფრო დიდი სასჯელი არ დაეტება მთავრის თავზე. ჯერ უცოდველი, კრავივით უმანკო ასულის, პატარა თამარის სიკვდილი იმდენად უსამართლო, გაუგებარ სასჯელად ეჩვენებოდა ოდიშის მთავარს, რომ მისი გონივრული განსჯაც შეუძლებლად მიიჩნდა.

უფლისაგან უსინათლოობით ზომიანზე მეტად დასჯილ ვაჟაკს უცოდველი შვილის დაღუპვა ისეთ არაადამიანურ, აუხსნელ სისასტიკედ ესახებოდა, რომლის უფლება თვითონ ყოვლის შემძლე უფალსაც არ უნდა ჰქონოდა.

ღმერთი უღმობელი იყო და უსამართლო.

ამიტომ დასჯილის აღმფოთებასაც არ ჰქონდა საზღვარი. უფლის წინააღ-

მდეგ ამბობებულმა მონამ ხატები დაღწეა, ზედ ფეხით შედგა და დაეცა. საქვეყნოდ ჰგმო.

გაფითრებული ნათელა შიშისაგან აქანკალებული შეჰყურებდა, ხმის ამოდებას ვერ ბედავდა და გამალეებით უაზროდ პირჯვარს იწერდა.

იქ მყოფთ ეგონათ გაგიყდაო. შეგონებით რომ ვერას გახდნენ, ძალა იხმარეს და ხელეზი შეუქრეს.

მაგრამ ოდიშის მთავარი სულაც არ შეშლილა, თუმცა შეშლილობა და ჰკუთის დაკარგვა მისთვის ეგებ ერთადერთი საშველი იქნებოდა იმ მძიმე სულიერი შერყევის ქაშს.

ხატების დამსხვრევა და სალოცავის შეგინება ვერ ამშვიდებდა ღვთის უკანონობის წინააღმდეგ აჯანყებულ მთავარს; წარმოდგენებთან და სიმბოლოებთან კამათს, მათ გმობას შერგილის აღშფოთების დაცხრომა არ შეეძლო.

ღონემოჭარბებულ ვაჟაკს იმ უსამართლო ღმერთთან პირისპირ შებრძოლება, ხელდახელ შებმა უნდოდა, რომ ან ზედ შეეკლდომოდა, ან დაემხო, რათა ძირს დაეცემულისთვის მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის უაზრო საშინელება დაენახებინა და იმ ბოროტების შესაფერისად დაესჯა.

მაგრამ უფალი ან მხდალი იყო და შერგილის შესაჭიდებლად პირისპირ გამოსვლას ვერ ბედავდა, ან იმდენად დიდი იყო და ძლიერი, რომ მის წინააღმდეგ ამხედრებული პაწაწინა მღილის გამოწვევას არაფრად აგდებდა, უსასრულო სამყაროს წესრიგის მართვით გატაცებულს მისთვის არ ეცალა და იმ წესრიგიდან გამოვარდნილ უმნიშვნელო არსების აღშფოთებას ანგარიშს არ უწევდა.

უწყალო უფლის წინააღმდეგ ამბობებულს თავისი დაუოკებელი შფოთის დასაწყენარებლად, არაადამიანური სულიერი ტკივილის ჩასახშობად, ერთადერთი გზა კიდევ რჩებოდა — თავის მოკვლა, თავის მოკვლით იმ ტკივილის შიშობით სხეულისა და სულის უგრძნობლად ქცევა.

თავის მოკვლა გამჩენი ღმერთის წინააღმდეგ სულიერი ამბოხის უმაღლესი გამოხატვა, უფლის სისასტიკის მხილება იქნებოდა იმ, არსებისაგან, რომელიც მაცხოვრის მიერ ბოძებულ ცნებებს განუხრელად იცავდა და, რომელიც გულის სიღრმემდე შესძრა ღვთის უაზრო უსამართლობამ, ადამიანების ბედის მიმართ გაუგებარმა განურჩევლობამ და უგრძობელობამ.

ოღიზის მთავარს ცხელ გულზე თავის მოკვლაც არ დაანებებს და უსამართლო ღმერთთან ანგარიშის გასწორების ეს ერთადერთი გზაც მოუქრეს.

ბრძას მართო არ სტოვებდნენ და ფხიზლად დარაჯობდნენ, თავის უბედურ თავისთვის რომ არაფერი აეტება.

ადამიანი ყველაზე დიდი სულიერი აფეთქების დროსაც ადამიანად რჩება. სულიერ აფეთქებასაც თავისი გარკვეული დრო აქვს და როცა იგი უმაღლეს წერტილს აღწევს, შემდეგ ბუნებრივად იწყება ცეცხლის განელება, უკიდურესი დაძაბულობის თანდათან შესუსტება და მოშვება. დრო ყველაფრის მკურნალია. ის, რაც ქარიშხლისაგან მსხვრევას გადაარჩება ხოლმე, თავის ბუნებრივ მდგომარეობას ნელნელა უბრუნდება და ისევე ცხოვრების იმ წესს ეგუება, რომელსაც ადრე იყო შეჩვეული და რომლიდანაც დროებით ამოგდო უჩვეულოდ მძლავრმა ბიძგმა თუ შერყევამ. დრომ თავისი ჰქნა. ამბოხებული ადამიანის რისხვისთვის მიუწყდომელმა ღმერთმა გაიმარჯვა — შერგილმა თავი ვერ მოიკლა და უბედური სიცოცხლე გრძელდებოდა.

უფლის უღლისაგან თავის დახსნა ადამიანის ნება-სურვილზე დამოკიდებული სრულიადაც არ ყოფილა. იმ უღლის დასამსხვრევად ამხედრებულ მონას ის და რჩება, უსამართლო განკების ახსნა-გამართლება ეძიოს და ნელ-ნელა ძნელს, მაგრამ ერთადერთ გზას — ღმერთთან შერიგების გზას დაადგეს.

წყვედიანი, რომელშიაც მძლავრმა სულიერმა შეშფოთებამ ჩააგდო მთავარი, გაცილებით ძნელი გასაკვივეც

იყო, ვიდრე თვალის ჩინის დეკარგვით შერგილის ირგვლივ გამჭვებულ სიბნელე.

სიბნელი

ამ წყვედიანშიც აღმოჩნდა მეგზური. ეს მეგზური კარის მოძღვარი ივლიანე იყო.

ერთგულმა გზის გამკვლევმა თავის მოწოდებად ჩათვალა მთავრისათვის დაებრუნებინა ის შინაგანი ხედვა უფლისა, რომელიც ყველა ადამიანს თანდაყოლილი აქვს და, რომლის საბოლოოდ დეკარგვა სიცოცხლის აზრის გაქრობას, არსებობის სურვილის გაქრობას ნიშნავს.

ფაფის შეშინებულნი დოს სულს უბერავდნენო, ისე მოუვიდათ ცოტნეს მშობლებსა და მკურნალებს. უბრალო ციებ-ცხელება, რომელიც ოღიშის დაბლობში თითქმის ყველგან ბუდობდა, იმ დამლუბველი სენის ახალ აფეთქებად წარმოიღვინეს, რამაც თამარის სიცოცხლე წაიღო და შერგილს თვალის ჩინი წაართვა.

ერთადერთი მემკვიდრე-ბატონიშვილის შემყურე მშობლებს ზედმეტი შიში და სიფრთხილე არც გაემტყუნებოდათ. მით უფრო მეტი საფუძველი ჰქონდათ ეჭიმებს სნეულის განცალკევებისა და ყველა გამაფრთხილებელი ზომის მისაღებად.

სამ დღე-ღამეს ბურთივით აბტუნა ცოტნე ციებ-ცხელებამ ლოგინში, ოფლის ღვარად გასწურა და მიასუსტა. მეოთხე დღეს შვება იგრძნო ავადმყოფმა, სიცხემ უკლო და ცოტა მოიხედა.

მკურნალები მიხედნენ, რომ საქმე ჩვეულებრივ ციებ-ცხელებასთან ჰქონდათ. ავადმყოფს სასმელ-საჭმელი მიაცალეს და ახლობლებს მის საწოლში შესვლის ნება დართეს.

შერგილი იშვიათად სტოვებდა სნეულს.

ციხელებისაგან გათანგული შვილის ბოდვას ყურგამახვილებული უსმენდა. ბავშვი გაუკებრად და თავგზაბნეულად, ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ლაპარაკობდა ადიდებულ მდინარეზე და მის ნა-

პირას გამოირიყულ გვამზე, ეშმაკებისა-
გან შელოცვილ ყურძნის მტევანზე და
ხორცის დამწველ ცეცხლის აღზე.

მთავარი ერთმანეთთან დაუკავში-
რებლად ამონასროლ ცალკე სიტყვებს
შორის კავშირის დამყარებასა და აზ-
რის გამოტანას ვერ ახერხებდა და ამი-
ტომ სიცხიანისათვის ჩვეულებრივ
უაზრო ბოდვად ღებულობდა ცოტნეს
წამოძახილებს.

ბოლო დღეებში, როცა სნეულების
გადადების საშიშროება გაჰქრა, შერ-
გისს მართო აღარ სტოვებდა ივლიანე
კარის მოძღვარი.

ისხდნენ კუთხეში მიყუყულები
და, ავადმყოფისთვის ძილი და მოსვენ-
ება რომ არ დაერღვიათ, ხმადაბლა სა-
უბრობდნენ.

— უფლის მიმართ სიყვარული ძნე-
ლი სიყვარულია, მთავარო. — ჩაესმა
მოსატყუარად თვალმოხუტულ ცოტნეს.
თავმოძმინარებულმა ყმაწვილმა ყური
ცქეიტა, გაინაბა და სმენად იქცა.

— უფლის ჰეშმარიტი სიყვარული
ისაა, როცა ადამიანს თავისი თავი
აღარ ახსოვს, საკუთარი არსებობა და-
ვიწყებული აქვს და ღვთის მიერ მოვ-
ლენილ ბოროტსა და კეთილს ერთნაი-
რი მადლიერებით ღებულობს, რო-
გორც გარდუვალსა და აუცილებელს.
ჩვენ უფლის მიმართ მაშინ ვართ მად-
ლობელნი, როცა იგი წყალობის თვა-
ლით გვიყურებს, სენსა და სიკვდილს
გვარიდებს და ბედნიერებით გვაესებს.
მაგრამ ბედნიერება არ არსებობს ისე,
თუ უბედურებაც თან არ ახლავს. ბე-
დისაგან განებვიერებული, იღბლიანი
ადამიანები იმას არ ფიქრობენ, რომ
მათი სიხარული დროებითია და წარ-
მავალი. ისინი მხოლოდ მაშინ იწყებენ
გამოფხიზლებასა და გონს მოსვლას,
როცა საშინელი უბედურება ატყდებათ
თავს. ზოგჯერ ბედის ეს განაჩენი უზო-
მოდ სასტიკია და უღმობელი. ადამი-
ანი ვერ ურიგდება უსაკო, ვერ უცოდ-
ველი ბავშვის მოულოდნელად დაღუპ-
ვას. მიუწვდომელია აზრი და სიღრმე

განგების ამ განაჩენისა. ჩვენ გავშო-
თებს ტანჯვა და სიკვდილი უმანერ ბავ-
შვისა და იმას კი არ ვუფიქრებდნენ,
თუ რა ღრმა აზრი შეიძლება ჰქონდეს
უფლის ამ განუქითხაობას. ჩვენ ხომ
არ ვიცით, რომ სამაგიეროდ იმ ტანჯ-
ვისა, რომელსაც უღოცველი ბავშვი
განიცდის სიკვდილის წინ, უფალი
ათმავალ მიაგებს იმ ქვეყნად, როცა
მას სამოთხეში შეიყვანს და სამარადი-
სო ნეტარებას მიანიჭებს. ჩვენ ვერ
ვწვდებით ღვთაების უღმობელობის
ჰეშმარიტ აზრს, ვერ ვხედავთ მისი
სისასტიკის მეორე მხარეს — მარადი-
ულ სიკეთეს და ჩვენ თვითონ ვგავართ
სულსწრაფ ბავშვებს: უზენაესის სიბ-
რძნის ჩაკვირებისა და ამოხსნის ნაც-
ვლად, ჩვენ ეჩქარობთ, ვივიწყებთ
ღვთის მიერ ბოძებულ ყველა სიკეთეს,
სასოწარკვეთას ვეძლევით და უფალს
ვემობთ. რაკი უფლის სიყვარული, სა-
კუთარი თავის დავიწყება და მთელი
არსებით ღვთაებასთან შეერთება არის,
ადამიანი მხოლოდ ამისკენ უნდა ისწ-
რაფოდეს. ღვთაებასთან შეერთებას კი
მხოლოდ გამუდმებული ლოცვითა და
მარბვით, მოთმინებითა და მორჩილე-
ბით აღწევს ადამიანი. ადამიანის ამ-
ქვეყნიური მოვალეობაა უღრტვინვე-
ლად, განუსჯელად მიიღოს ღვთის განა-
ჩენი, დაემორჩილოს მას და სამყაროს
მართვის ღვთაებრივ წესრიგში ჩარე-
ვის, შესწორების შეტანის უფლება არ
მისცეს თავის თავს. წინააღდგომა გან-
გებისა, გმობა იმისა, რაც არ გესმის,
რაც უაღრესად რთულია და გონების-
თვის მიუწვდომელი, ადამიანს არასო-
დეს არ მოუტანს სიმშვიდესა და კმაყო-
ფილებას. სამაგიეროდ, უფლის განაჩე-
ნის წინაშე ქედის მოხრა, მისი უღრტ-
ვინველი დამორჩილება და ამ განაჩენის
სიღრმეში ჩვენთვის მიუწვდომელი სა-
მართლიანობისა და სიკეთის ძიება,
ადამიანს უბრუნებს წონასწორობასა და
სულიერ სიმშვიდეს, განაცდევინებს
მას ღვთაების სიყვარულის ნეტარებას
და უზენაესთან ერთიანობას. უფლის
ამგვარად შეყვარება მხოლოდ სულით

ძლიერ, მტკიცე ხასიათის. ადამიანებს შეუძლიათ, იმ ადამიანებს, რომელთაც რწმენა უფლისა ცხოვრების ერთადერთ აზრად აქვთ ქცეული. ასეთი იყო იობი. ალბათ ახსოვს მთავარს ძველი აღთქმის წიგნიდან.

— მახსოვს და აღარც მახსოვს.

— ცხოვრობდა უბიწო და მართალი კაცი იობი. ბედნიერი კაცი იყო, ათი შვილი ჰყავდა, სიმდიდრე დიდი ჰქონდა და ქონება აურაცხელი. ძლიერსა და ბედნიერ იობს ღრმად სწამდა და უყვარდა უფალი, არასოდეს ივიწყებდა უზენაესს და მის ცნებისაგან არასოდეს გადადიოდა. ერთხელ, როცა იობის შვილები ღვინისა და განცხრომაში იყვნენ, ხოლო იობი მსხვერპლსა და ზეარაკს სწირავდა და ლოცვას აღაულებდა ცოდვათა მისატევებლად, უფლის წინაშე შეგროვდნენ ანგელოსები. შენ საიდანღა მოხვედიო, ჰკითხა უფალმა ეშმაკს.

— მე ქვეყანა მოვიარე და გეახელიო, მიუგო ეშმაკმა. — ქვეყანა თუ მოიარე, ალბათ მორწმუნე იობსაც ნახავდი, რომელსაც უბიწოებითა და ღვთის მსახურებით ვერაფერ შეედრება.

— ღვთის მსახურება ადვილია, როცა ღმერთი გწყალობს, ოჯახი ბედნიერი გყავს და ქონება აურაცხელი გაქვს. მაგრამ, აბა, წაართვი ყოველივე, რაც მისთვის მიგიცია და ნახავ, რა მორწმუნეც იქნებაო, — ჩაიქირქილა ეშმაკმა. უფალმა ნება მისცა ეშმაკს, გამოეცადა იობი. ეშმაკმა ზედიზედ მოუღვინა საშინელი უბედურებანი: იობმა დაკარგა მთელი ქონება, დაეღუპა შვილები. გამწარებულმა ტანსაცმელი შემოიხია, თავზე მიწა დაიყარა, მუხლებზე დაეარდა და ღმერთს შეკლადა: „შიშველი გამოვედი ღედის მუტლიდან და შიშველივე მივიქცევი უკან. უფალმა მომცა და უფალმა წაიღო, კურთხეულ იყოს მისი სახელი“ ღმერთი გახარებულ იყო, რომ იობმა გაუმართლა და ამ საშინელი გამოცდის შემდეგაც არ შეერყა რწმენა. მაგრამ ეშმაკი თავისას განაგრძობდა: „შეახე ხელი მის სხე-

ულს და ნახავ, თუ კიდევ მერჩება რწმენა ღვთისა“. უფალმა კი ეშმაკს დაართო. ეშმაკმა საშინელი მსახურებით დაასწულა იობი, თავით ფეხამდე და აწყულა და მატლები დაახვია. გაწამებული იობი თავებდს იწყველიდა, მაგრამ უფლის აუგი ერთხელაც არ დასცდენია, რადგან წამითაც არ დაუკარგავს იმის შეგნება, რომ ღვთის განაჩენი ბრძნული და მისთვის მიუწყვდომელი იყო. უფალი საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ იობის ერთგულება და რწმენა ურყევი იყო. იგი ქარიშხალში მოეღვინა ღრუბლებიდან იობს და აუხსნა მას, რომ ამოდ ეძებდა თავის თავში ტანჯვის მიზეზს, — ღვთის განზრახვა მოკვდავთათვის შეუცნობელი და გაუგებარია და სიბრძნე უფლისა მიუწვდომელია ადამიანის გონებისათვისო. ღმერთმა შეიწყნარა იობის სინაწული, წყალობის თვალით მოხედა ერთგულ მონას, აღლორძინა ოჯახი, შვილები დაუბრუნა და აურაცხელი ქონებაც უკან მისცა. ასე მოექცა უფალი მოთმინებისა და რწმენის შეურყევლობისათვის იობს. ასევე გმართებს შენც, მთავარო, მოთმენა ზეციით მოვლენილი რისხვისა და სასჯელისა. უფალმა მოგცა ასული შენი და უფალმავე წაგართვა. არც ის ვიცი, თუ რატომ მოგცა და, ვერც იმას მივხვდებით, თუ რატომ წაგართვა. ლოცვითა და მარხვით, ეკლესიების შენებითა და მონასტრებისათვის ქონების შეწირვით უნდა მოაღბო განრისხებული გული უფლისა, უნდა ევედრო ღმერთს, რომ ღირსგყოს შენს ასულთან სასუფეველში დამკვიდრებისა.

— უფალმა მოგცა და უფალმა წაგართვაო, ამბობ, მოძღვარო. არა სჯობდა სულ არ მოეცა, ან რაკი მომცა, უსამართლოდ აღარ წაერთმია, არ გვემწარებინე და განგების მგმობელი არ გავხედაე.

— ჩვენ ვერ გავიგებთ უფლის სიბრძნეს. წართმევა მხოლოდ მას შეუძლია, ვინც მოგცა და იმის პასუხიც, თუ რატომ მოგცა, ან რატომ წაგართვა

მხოლოდ მას ერთადერთს აქვს საიდუმლოდ, ჩვენთვის მიუწვდომლად დაცული. უფალი ბრძენია და სამართლიანი. კეთილი და უბიწო მას უფრო მეტად უყვარს, ვიდრე ჩვენ, რადგან სიყვარული უფლისა დიდად აღმატება აღამიანის სიყვარულს, უსაზღვროა და დაუსრულებელი ნეტარება მისი. ასული შენი ბედნიერია — ანგელოსი იყო და ანგელოსებთან დაემკვიდრა. ევედრე უფალს, რათა შეგინდოს ცოდვები და დაგიბრუნოს ასული შენი, როგორც იობს დაუბრუნა ძენი და ასულნი.

— განა შესაძლებელია გარდაცვლილის გაყოცხლება და იმ ქვეყნიდან მობრუნება?

— უფლისათვის ყველაფერი შესაძლებელია და, არაფერი შეუძლებელი არ არის. სიკეთის თესვიით, ბოროტისაგან განშორებით, სიწმინდითა და ღვთის მოსაუბრით დააჩქარებ შენი შეილის დაბრუნებას და შენთვის ხომ სულერთია, ამ ქვეყნად დაგიბრუნდება თუ იმ ქვეყნად იგი.

— თავის მოკვლა მიხდოდა და არ დამანებეს; მეგონა თავს თუ მოვიკლავდი, ჩემი თამარის გზას გავუღებოდი. მაგრამ თურმე ესეც არ ყოფილა აღამიანის ხელთ, საკუთარი თავის მოსპობა.

— თავის მოკვლით კიდევ უფრო დაიძიმებდი შენს ცოდვებს, მთავარო. შენს ერთგულ ცოლსა და მიმკვიდრე ბატონიშვილს განსაცდელში ჩააგდებდი, ამ ქვეყნის ცხოვრებასაც მოაკლდებოდი და იმ ქვეყნადაც სასუფეველს ვერ ეღირსებოდი. წმინდა ცხოვრებით, ცოდვათა მონანიებითა და დაუცადებელი ლოცვით უნდა დაიმსახურო წყალობა უფლისა, მთავარო.

— ბერად მიხდა შევდგე, მოძღვარო, სადმე მიყრუებულ მონასტერში აღვიკვეცები, სადაც ამ ქვეყნის ბოროტება და ბიწი ვერ მომწვდება. გამუდმებული მარხვითა და ხორცის გვემით მოვინანიებ ცოდვებს და იქნებ შემინდოს უფალმა.

— ბერად აღკვეცა კარგად გიფიქრია, მთავარო, მაგრამ...

— ეიცო, მეტყვი აღრეაო, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ხარო.

— არა, მთავარო. ღვთის სამსახური და სიწმინდის გზაზე შედგომა, რაც უფრო აღრე იწყება, მით უკეთესია. სულაც ყრმა და უცოდველი, შენი ძის ტოლიც რომ შემდგარიყავი მონასტერში, უფლისათვის ეგ უფრო სათნო იქნებოდა, რადგან ღმერთი უმანკოთა ლოცვას უფრო მეტად უგდებს ყურს, ვიდრე ბოროტის მოქმედთა და ცოდვის ჩამდენთა ვედრებას.

სმენაღქცეული, გულისხმას ჩავარდნილი ცოტნე ბინდბუნდად გრძნობდა, რომ სადღაც ახლო იყო ის, რასაც ეძებდა, ჩნდებოდა გზა, რომელზე დადგომაც შეეძინა და მოსვენებას მოუტანდა.

ამდენი ხნის განმავლობაში განაბულს, უნებურად ერთი ღრმა ამოსუნთქვა წასცა და თვითონვე შეეშინდა, ვაი, თუ თავი გავეციო.

— მგონი ოხრავს ბატონიშვილი, — თქვა სმენაღქცეულმა შერგილმა.

— ალბათ სიზმარს ხედავს, მთავარო. ბავშვის სიზმარიც ასევე უბიწოა და წმინდა, როგორც ცხადი, — ხმადბლა განმარტავ ივლიანემ, — ზოგიერთ მოწამეს ღმერთი სიზმარში ეცხადება და სიწმინდის გზაზე შედგომას ჩააგონებს. ეს ბედნიერება მხოლოდ რჩეულთა ხვედრია. ღმერთი ყველას როდი ირჩევს წმინდანად. ღვთიეჩაგონებულები სიყრმიდანვე ირჩევენ სიწმინდის გზას, სასახლეებს ტოვებენ და ამქვეყნიურ უზრუნველ ცხოვრებას ზურგს აქცევენ ხოლმე, რათა იმ ქვეყნად საუკუნო ნეტარება დაიმკვიდრონ და თავიანთი სიწმინდით ჩვენც შეგვიმსუბუქონ ჩვენი ცოდვები. ბედნიერები არიან ასეთი ყრმები. სასახლიდან უდაბნოში წასვლით გამოწვეული გლოვა მათი მშობლებისა მალე შეიცვლება სიხარულის ცრემლით, რადგანაც ისინიც მალე გაიგებენ მათი შეილის მალალ მოწოდებას, მოწოდებას ყრმისა, რომე-

ლიც საკუთარ ბედნიერებაზე ამბობს უარს, რათა სხვებს მოუპოვოს ბედნიერება, სხვების სულეებისათვის იღვანოს, დაათხოოს თავისი უმანკო სისხლი და წამების ჯვარზე ასულმა დამიკვიდროს საუკუნო ადგილი უფლის გვერდით.

იმას ვამბობდი, სიწმინდის გზაზე შედგომა ადრე არასოდეს არ არის. ხოლო შენს ხნოვანებაში ბევრი ერის კაცი, საქვეყნოდ გამოჩენილი ბევრი მოღვაწე შემდგარა ბერად, მაგრამ შენ სხვა ვალი გადევს ჯერ კიდევ კისრად, მთავარო. სამთავროს მემკვიდრე და მომავალი პატრონი ცოტნე ბატონიშვილი ჯერ კიდევ ნორჩია და უსააკო, მას ჯერ კიდევ სჭირდება მზრუნველი მამა და აღმზრდელი, ვინც სამშობლოსა და ტახტის საკეთილდღეოდ მიმართავს მის ნიქსა და უნარს. ეს ვალი აღასრულე, მთავარო, დიდი თამარის ტახტსა და ქრისტეს სარწმუნოებას ღირსეული დამცველი აღუზარდე. შემდგომ კი, როცა ცოტნე შესძლებს სამთავროს პატრონობასა და ტახტის სამსახურს, უფლება გქმნება ამ ქვეყანას გამოვრდე და იმ ქვეყნისათვის ზრუნვას შესწირო შენი, დღე და წუთისი-აფელი.

მოძღვარი გაჩქნდა.

ერთხანს ორივე სდუმდა თავთავის ფიქრში წასული.

მერე ივლიანემ სარკმელს გახედა.

— შუალაშე გადასულა, — მიქნარებით თქვა და წამოდგა, — დაგლალე, მთავარო, და ძილი გაგიტეხე ყბედობით.

— სსარგებლო იყო ფრიად, მოძღვარო შენი საუბარი. ვეცდები გულს დაეიმარხო შენი რჩევა-დარიგება, დავიცვა ღვთის ცნება და აღვასრულო ვალი ჩემი ორივე სოფლის წინაშე, — თქვა შერგილმა.

ივლიანემ ჯვარი გადასახა მთავარს, შერგილი ხელზე ეამბორა და მოძღვარი წავიდა.

მთავარი მუხლზე დავარდა და ძი-

ლის წინ გულმხურვალედ შეუდგა ლოცვას.

თავმოძინარებული ცოტნე ყურადღებით ისმენდა მოძღვრისა და მამის საუბარს. იმ საუბარში მისთვის ბევრი რამ გაუგებარი იყო, მაგრამ ის, რაც გაიგო, ბატონიშვილის აფორიაქებული სულისათვის შეების მომტანი აღმოჩნდა.

ოდიშის მთავარი ცოდვათაგან განწყენდაზე, საუკუნო ცხოვრებაზე ფიქრობდა. იგი თავისი პატარა ასულთან შეხვედრას ესწრაფოდა. ცოდვათა მონანიებით, მარხვითა და ლოცვით უნდა მიეღწია შერგილ დადიანს ამ საოცნებო მიზნისათვის. ოცნების ასრულების დაჩქარება, როგორც ცოტნემ გაიგო, ბერად შედგომით, უდაბნოში დაყუდებით იყო შესაძლებელი, მაგრამ ამ ნაბიჯის გადადგმას მემკვიდრის აღზრდაზე ზრუნვა აბრკოლებდა — ცოტნე რომ არ ყოფილიყო, მთავარი ხელეწიწა წავიდოდა მონასტერში, ამ სოფლის ყველა ამაოებაზე ხელს აიღებდა და იმ ქვეყნის საუკუნო ცხოვრებისაკენ გაიკვლევდა გზას.

უფალს თურმე ის სიამოვნებს, რაც უფრო ადრე შეუდგებიან მორწმუნენი წმინდა ცხოვრებას. ივლიანე მოძღვარმა თურმე უამრავი მაგალითი იცის იმისა; თუ როგორ სტოვებენ ღვთის ჩაგონებით სიმდიდრესა და ფუფუნებას უფლისწულები, როგორ მიაქვთ სარწმუნოების ზეარაკად თავიანთი ახალგაზრდობა, ამქვეყნიური გატაცება და ცხოვრების სიამე. ამას უცოდველი ბატონიშვილები სჩადიან, ისინი, ვისაც ამ სოფლად არავითარი ცოდვა არ მიუძღვით, მით უფრო მეტი მსხვერპლის გაღება მართებს ოდიშის მთავრის მემკვიდრეს, რომელიც თავის უნებურად დაცდენილმა ტყუილმა სხვისი უბედურების მიზეზი გახადა.

უფალი თურმე ბავშვობიდანვე იჩეხვს წმინდა ცხოვრებისათვის თავგადადებულებს. რატომ ცოტნეს არ შეუძლია გახდეს ერთი მათგანი, ლოცვი-

თა და მარხვით მოინანიოს უნებლიედ ჩადენილი ცოდვა, თავი დასდოს ქრისტეს სჯულისათვის და, თუ უფალი ინებებს, ეწამოს კიდევაც კეშმარიტი სარწმუნოებისათვის?! უფალი მოწყალეა და დადსულოვანი. თუ ცოტნე გულწრფელად მოინანიებს დანაშაულს, ლოცვითა და მარხვით გაიწმინდება ამკვეყნიური ბიწისაგან, მაცხოვარი არ დატოვებს შეცთომილ კრავს უმწყემსოდ, შეუწდობს და არ დაუხშობს გზას წმინდანობისაკენ.

ცოტნემ დროზე უნდა გადადგას ნაბაჯი.

მონასტერში ბერად აღკვეცა და ცოდვათა მონანიება ყოფილა ერთადერთი სწორი გზა, რომელიც ამკვეყნიურ სიშვეიდეს მოუტანა და იმკვეყნიურ სასუფეველს დაუმკიდრებს, ჩადენილი დანაშაულის სიძიმეს შეუშუსუბუქებს და საბოლოოდ გაათავისუფლებს სინდისის ქენჯნისაგან. ბატონიშვილის ეს ნაბიჯი მთავარსაც გზას გაუხსნის წმინდა ცხოვრების დასაწყებად, რაკი მემკვიდრის აღზრდაზე ზრუნვისაგან გაათავისუფლდება შერგილი.

ჯანდონით სუსტი ცოტნეს გონება შთამბეჭდავი და განცდისაკენ ავადმყოფურად მიდრეკილი იყო.

ზრი სასახლის დატოვებისა და მონასტერში ბერად შედგომისა, განუყრელად თან სდევდა, რაკი ერთხელეე ჩაებეკდა გულში. ცოდვათა მოსანანიებლად უდაბნოში წასვლის გამუდმებული ფიქრი ბატონიშვილს ბოლოს მტკიცე გადაწყვეტილებად ექცა. იგა მამასთან და ივლიანესთან საუბარში სულ იმას კითხულობდა, თუ სად, რომელი უდაბნო და მონასტერი იყო, რა მანძილი აშორებდა იმ მონასტრებს მთავრის სასახლიდან, რომელი წმინდანი მოღვაწეობდა იქ და, რა სასწაულებით ჰქონდა განთქმული სახელი იმ უდაბნოებსა და სავანეებს.

შერგილ დადიანს დაბრმავებამდე საიმისოდ არ ეცალა, რომ მიუდგომელ მთებში ჩაკარგული მონასტრები მოე-

ლო, ბერებთან სასწაულებზე ესაუბრა და მათ მიერ დაწერილი წიგნები ეკითხა. თუ ომი არ იყო, ლხინსა და მადრიობას მიჰქონდა სამთავროს საქმეებზე ზრუნვისაგან დარჩენილი დრო და, ოდიშის მთავარი ნადირის დევნისას შემოღამებული თუ მიადგებოდა რომელიმე მონასტრის კარს. ბერებს მასპინძლობისა და ღამის გათევისათვის მადლობას გადაუხდინდა, შესაწირავს უხვად შესწირავდა და, კარგად გამოსვენებული, ღონითა და ხალისით საცეს, დილას ისევ ცხენზე ამხედრებული ჯიხვებსა და არჩევებს გამოუდგებოდა. ბუკის ცემისა და მწვევარ-მეძებრების წკაწკავეის ხმა უფრო იტაცებდა მთავრის გულს და მაღალ კლდეზე გადმომდგარი ხარ-ჯიხვის თვალმოუწყვეტლად ცქერა ერჩია მიხრწნილი წინამძღვრების ჩიფჩიფსა და ფლასში გახვეული განდგილების ყურებს.

მთავარმა მას შემდეგ მიაპყრო განსაკუთრებული გულისყური ეკლესიებისა და მონასტრებისაკენ, რაკ თვალის ჩინი დაჰკარგა და ქალიშვილი დაეღუპა. იმ დღიდან, რაც განგების ძალას დემორჩილა და სულეერი სიმშვიდე ლოცვა-ვედრებაში ჰპოვა, შერგილმა გლახაკთა წყალობასა და ეკლესია-მონასტრებისათვის ჭონების შესწირვას უმატა და ბოლოს თავისი ცხოვრების ერთ-ერთ უმთავრეს საზრუნავად ეს გაიხადა.

ოდიშის სამთავროში უამრავი ტაძარი და ეკლესია, მონასტერი და უდაბნო იყო. მათი უმრავლესობა მიუვალ მთებსა და ხეობებში იყო გაბნეული, ყველა მონასტრის არც გზა იცოდა შერგილმა, არც იქ მოღვაწე ბერებისა და წინამძღვრების ხატებისა და სალოცავების სასწაულები სმენოდა. ამიტომ უჭირდა მთავარს შვილის ცნობისმოყვარეობის დაკმაყოფილება და, როგორც კი ცოტნე რომელიმე მონასტრის წარსულზე ან სასწაულმოქმედებაზე შეეკითხებოდა, მთავარი მაშინვე ივლიანე მოძღვარს მოიხმობდა, ცოტნეს მიერ დასმული კითხვით იმას მი-

მართაედა და შეილთან ერთად ისიც ყურადღებით ისმენდა იმ ეკლესიებისა და ტაძრების წმინდა ცხოვრების ამბებს, სადაც ლოცვაში საქართველოს მეფის შემდეგ თვითონ ოდიშის მთავარი მოიხსენიებოდა და უფალს მისი ოჯახის ბედნიერებას ავედრებდნენ.

ივლიანე მოძღვარი ზედმიწევნით აღწერდა თითოეული მონასტრის ადგილმდებარეობას. მან არა მარტო ის იცოდა, თუ რომელი ხატის სასწაულით ან ბერის წმინდანობით იყო განთქმული ეს თუ ის მონასტერი, არამედ იმასაც დაწვრილებით ყვებოდა, თუ ქრისტეს რჯულის მიღებამდე წარმართთა რა სალოცავი იყო იმ ტაძრების ადგილას და ბუნების რა ძალას სცემდნენ თავყვანს ადრინდელი ოდიშარები.

უზარმაზარი კაკლის ხის ჩრდილში ისხდნენ მთავარი, მისი მემკვიდრე და მოძღვარი ივლიანე.

ივლიანე სწუხდა, რომ იერუსალიმსა და ათონში, კონსტანტინეპოლსა და ანტიოქიაში ფილოსოფიის სწავლასა და სამეფო კარის დავალებათა შესრულებას ბევრი დრო მოანდომა, საერო საქმეთაგან ვერ მოიცილა და ამოიფსფესში დაკარგა ის დრო, რომელიც შეეძლო განდგომილად ცხოვრებით, ბერად დაუდებულს, სულისათვის ზრუნვაში, ლოცვა-ვედრებაში გაეტარებინა.

— ჯერ კიდევ მაქვს იმედი, ჩემს დღესა და წუთისოფელს სულ ასე არ გავლევ, — ამოიოხრა — ივლიანემ — ბატონიშვილის დავაქაცებამდე მიყვებები, მის წვრთნასა და სწავლას მოვრჩები და მთავრის ნებართვით სასახლეს დავტოვებ, შორეულ მყუდრო სავანეს მოვძებნი და განმარტოებულ სენაკში საუკუნოზე ფიქრითა და ზრუნვით დავასრულებ ამქვეყნიურ ცხოვრებას. უმჯობესი იყო სიყრმიდანვე შევდგომოდი ამ გზას, მაგრამ ზანდაზმულთაგანაც მიითვლის წრფელ ვედრებას და ცოდვათა შენდობისათვის ლოცვას

უფალი. არც ინდოეთის მეფის ძე იოდასაფი იყო მცირე ყრმა, ტყვე და გვირგვინი, აურაცხელი სომღადრე და ქონება რომ დანთმო ქრისტეს რჯულისათვის.

— ეგ როგორ იყო, მოძღვარო, — გამოიოცხლდა ცოტნე.

— მოგვიხბრე, მოძღვარო! ეგ ამბავი ღირსია გულისხმა საყოფლად შენი მოწყაფისა და უფლისგან დასჯილი მთავრისათვის.

— იყო ვინმე მეფე ქვეყანასა ჰინდოეთისას, ადგილსა, რომელსა ჰქვიან ბოლატ და სახელი მისი აბენეს, — დაიწყო ივლიანემ.

მამა-შვილი სულგანაბული უსმენდა. მოძღვარს სახეზე ნათელი გადადიოდა, თვალები უხილავი ცეცხლით უბრწყინავდა და ისე ჰყვებოდა ინდოეთის წარმართი მეფის აბენესის ერთადერთი ძის თავგადასავალს.

ძლიერსა და დიდებულ მეფე აბენესს ერთადერთი სადარდელი ის ჰქონდა, რომ მემკვიდრე არ ჰყავდა. ბოლოს ღმერთმა ისმინა მისი ვედრება და მისცა ძე-მემკვიდრე ტახტისა. მეფემ უფლისწულს იოდასაფი უწოდა. მეფის ძის ბრწყინვალე მომავლის მათუწყებელთა შორის გამოჩნდა ერთი ბრძენი, რიგელმაც იოდასაფს უწინასწარმეტყველა, რომ იგი უმაღლეს დიდებას მიაღწევდა, მაგრამ ეს დიდება იქნებოდა არა ამქვეყნიური და რომ მეფის ძე გახდებოდა სამეფოს მკვიდრთა წინამძღვარი ქრისტეს ჰეშმარიტი სარწმუნოების გზაზე.

შეშინებულმა მეფემ გადაწყვიტა წინადგომოდა წინასწარმეტყველების აღსრულებას. ტახტის მემკვიდრეს ცალკე სასახლე აუშენა და რომ იგი ქრისტიანებთან ურთიერთობისაგან დაცევა, მსახურებს უბრძანა უფლისწულის ახლო უცხო არავინ მიეშვათ.

იოდასაფი წამოიზარდა და გონება გაეხსნა. იგი ვერ ურიგდებოდა ქვეყნისაგან მოწყვეტას და სასახლეში ჩაკეტილ ცხოვრებას. მამისაგან ქალაქში წასვლის ნებართვა აიღო და იქ პირ-

ველად შეხვდა სიკვდილს. იოდასაფი ფრიად შეაწუხა იმის გაგებაჲ, რომ ყველა ადამიანის ბოლო სიკვდილია და არაარობად ქცევა. დადარდნიანებულმა უფლისწულმა მოისურვა ღვთის იმ მსახურთა ნახვა, რომლებიც სიკვდილის შემდეგ საუქუნო ცხოვრებას აღუთქვამდნენ მორწმუნეებს.

ეს ამბავი შეიტყო უდაბნოში განდევნილად მცხოვრებმა, ქრისტეს რჯულის აღსარების გამო სასახლიდან გაძევებულმა, ერთ ღროს მეფის უახლოესმა დიდებულმა ბალავარმა. მან მოახერხა სასახლეში შესვლა, უფლისწულს ქრისტეს მოძღვრება უქადაგა და ქეშმარიტ სარწმუნოებაზე მოაქცია.

იოდასაფმა გადასწყვიტა სასახლის დატოვება, ერისკაცობაზე ხელის აღება და ბერად დაყუდება.

შვილის დარდით სასოწარკვეთილი მეფე დღე და ღამ იმის ფიქრში იყო, რით მოებრუნებინა მემკვიდრე უფლისწულის გული ამქვეყნიური ცხოვრების სიამისკენ. ერთი ბრძენის რჩევით ხელმწიფემ იოდასაფს უმშვენიერესი ქალები მიუგზავნა. როგორ არ ეცადნენ ღამაში ქალები ქაბუკი უფლისწულის ცთუნებას, მაგრამ იოდასაფმა ხასიათის სიმტკიცე გამოიჩინა, მათუნებელი დიაცები განიშორა და მამას აცნობა, რომ სასახლეს სტოვება და ბერად მიდის.

მეფემ სხვა ველარაფერი იღონა, მემკვიდრეს სამეფოს ნახევარ მისცა და ნება დართო, როგორც სურდა, ისე ემართა.

იოდასაფი თავის წილ ქვეყანას ბრძნულად გაუძღვა, ხალხი ქეშმარიტ სარწმუნოებაზე მოაქცია, სამეფო გამდიდრდა და გაძლიერდა. ბოლოს და ბოლოს, თვითონ მეფე აბენესმაც იწავა ჭვარცხული და ქვეყანა მთლიანად გაქრისტიანდა.

როცა აბენესი გარდაიცვალა, იოდასაფმა თავის დიდხნის ოცნების განხორციელება გადაწყვიტა, სასახლე დასტოვა, უდაბნოში თავის მოძღვარ

ბალავართან ერთად განმარტოვდა და წმინდა ცხოვრებას შეუდგა. *ერისკაცობა* წმინდანად აღესრულა და საუქუნო სასუფეველი ჰპოვა ჩვენს მაცხოვარ უფალთან ერთად.

ივლიანე მოძღვარი გატაცებით ჰყვებოდა წმინდანის თავგადასავალს, უფლისწულის საცთუნებლად გაგზავნილი ქალების ეშმაკეულობის აღწერისას, ხმას იღაბლებდა და სახეზე ზიზღი ეხატებოდა; საღვთო იგავების მოთხრობისას, თავდაც სიამოვნებას განიცდიდა, ღიმილი ეფინებოდა და თითქოს ბალავარის რწმენის ძალა მასზე გადმოსულიყოს, აღვზნებული ქადაგებდა, ამაღლებული და თავდაჭერებული; წმინდანთა აღსასრულის გადმოცემა გაუძნელდა, ხმა გაებზარა და თვალი მოუწყვილიანდა.

— ცოდვა რამ თუ ჰქონდა ჩადენილი მემკვიდრე უფლისწულს, — იკითხა მცირე დემილის შემდეგ ფიქრში წასულმა ცოტნემ.

— უცოდველი იყო და უმანკო, ვითარცა კრავი, რადგანაც ამ ქვეყნის ბიწიერებას მოშორებული იზრდებოდა განცალკევებულ პალატებში. ამიტომ არ იცოდა არც ღროის სათვალავი, არც სიბერის უძღვრება, არც სიკვდილის არსებობა და გარდუვალობა.

— ცოდვა რომ ჰქონოდა ჩადენილი, შეიწყნარებდა უფალი იოდასაფს? და უმკვიდრებდა საუქუნო სასუფეველს?

— უფალი გულმორწყალეა და დიდსულოვანი. ქრისტე იტყვის: „ვითარ ჰგონებთ, თქვენ? კაცსა თუ ვისმე ედგას ასი ცხოვარი და შესცდეს ერთი მათგანი არამედ დაუტყვენსა ოთხმეოცდაათცხრამეტნი იგი მათათა ზედა და წარვიდეს და მოიძიოს შეცთომილი იგი? და რა ეამს ჰპოვოს, იგი, ამინ გეტყვი თქვენ, უფროის უხაროდეს მის ზედა, ვიდრე ოთხმეოცდაათცხრამეტთა მათ, რომელნი არა შეცთომილ იყვნენ“. ცოდვილისაგან მონანიება და ქეშმარიტ გზაზე მოქცევა უფრო ახარებს თურმე უფალს. მრავალნი ყოფი-

ლან წარმართნი, რომელთაც უმეტრე-
ბით დაუთხევიათ ქრისტიანთა უმანკო
სისხლი, ხოლო შემდგომ თვალი ახე-
ლიათ, წრფელი გულით შეუნანებიათ
დანაშაული და წმინდანობით დაუმკ-
ვიდრებიათ საუტუნო ცხოვრება.

უფლის გულმოწყალების ამ უკა-
ნასკენლმა დასაბუთებამ ცოტნეს ფრთა
შეასხა.

თუ კი უფალი ქრისტიანთა სისხლის
დამღვრელ წარმართთა ლოცვასაც კი
იღებს ყურად და უმეტრებით ჩადენილ
ბოროტებას შეუნდობს, მით უფრო ად-
ვილად უნდა მიუტევოს შეუტყუებელ
ყრმას უნებლიე ცოდვა.

მშობლები თითქმის ყოველ დღე
დადიოდნენ მთავარ საგვარეულო ტა-
ძარში და ცოტნეც თან დაჰყავდათ.

ყოველთვის, როცა ცოტნე თამარის
საფლავზე დამხობილ უღუ გადიას და-
ინახავდა, გული შეუქანდებოდა, სახე
აელეწებოდა და მაშინვე პირს მოიბ-
რუნებდა.

რაკი დის სიკვდილი თავიდანე არ
დაიჭერა ცოტნეს გულმა და გონებამ,
ბატონიშვილი ბოლომდე უგრძნობელი
რჩებოდა იმ პატარა ბორცვის მიმართ,
რომელსაც თამარის საფლავი ერქვა.
ცოტნეს გონებაში თამარი ისევ ცქრი-
ალა გოგონად დარჩა, იგი ანგულოსებს
სადღაც გაჰყვია, სადაცაა დაბრუნდება
და ძველებურად ისევ ცოტნესთან ერ-
თად ირბენს და ითამაშებს.

გუგუტა კი... გუგუტას გახსენება
სხვა იყო. მისი დედის დანახვა მივიწყ-
ებულ ტყვიელს აუშლიდა ხოლმე, და-
ნაშაულში თავის მონაწილეობას ახსე-
ნებდა და ქენჯნიდა.

იმ დღესაც, ტაძრის ეზოში შეაბიჯა
თუ არა, თვალი პირველად უღუ გადი-
ას წააწყდა.

ნამტირალევი, სახედაკაწრული უღუ
თამარის საფლავთან იჯდა. ცრემლგამ-
შრალი თვალით ერთხანს სადღაც უაზ-
რო დაჭინებით იცქირებოდა. მერე ის
უაზროდ მზირალი თვალები ცოტნეს
წააწყდნენ და უცებ გამოცოცლდნენ.

— ბატონიშვილო! მოდი, თოლიგე,
შენთან ძმად შეზრდილი მქნნე და შენს
დაიკოზე გადაგებულ გუგუტას იტყვი!
— შეჰკივლა უღუმ და ხელები ისე გა-
შალა, თითქოს გულში უნდა ჩაეკრა
ტაძრის გალავანში შემოსული, მოუ-
ლოდნელი შეხვედრით შემცბარი ცოტ-
ნე.

ბატონიშვილს ფეხი დაებორკა, კარ-
გად ხედავდა, რომ ძიძის მკლავები მის
მოსახვევად იყვნენ გაშლილი, მაგრამ
ნაბიჯი ვერ წადგა, შემერთალმა თავი
ჩაღუნა და თვითონაც ვერ გაიგო, ვინ
მიიღო მის მაგივრად ეს გადაწყვეტი-
ლება: უცებ ადგილიდან მოსწყდა და
ეკლესიაში შევარდა.

ეგებ გაგონილი ჰქონდა სოფლის წე-
სი და კანონი: თუ დამნაშავემ ეკლესი-
აში შეასწრო, მღევრებს უფლება არა
აქვთ მისი ხელყოფისო. იმ წამს, როცა
ტაძრისკენ გაიქცა, ეს წესი არ გახსე-
ნებია; ყოველ შემთხვევაში, მისი გაქ-
ცევა გაუაზრებელი და გაუცნობიერე-
ბელი იყო და გონების კარნახით არ
მოიხდარა.

გულამოვარდნილმა სული ძლივს მო-
იბრუნა და თვალი ფეთებით მოავლო
იქაურობას.

ცარიელ ტაძარში იღუმალეებით საე-
სე სინთუმე იღგა. საცოდავად მძქუტავი
ორიოდე სანთელის შუქი ფანჩრებიდან
უხვად შემოსულ ნათელში იკარგებო-
და.

ტაძარში დასადგურებულმა სიცივემ
და სინთუმემ დამშვიდების მაგივრად კი-
დეც უფრო შეაერთო ცოტნე.

იღგა საყდრის კედელს აკრული და
არ იცოდა რა ექნა.

— ებე-ჰევე... — გაისმა უცებ ზემო-
დან ომახიანი ძახილი.

ცოტნე კინაღამ შეხტა.

თვალი მალლა აღაპყრო: გუმბათ
ქვეშ, ხარაჩოებზე მხატვარი იწეა გუ-
ლალმა. ხელთ ფუნჯი ეპყრა და კონქზე
გამოხატული მაცხოვრის კაბას საღე-
ბავს ადებდა.

— მანდ რომელი ხარ? — იკითხა

მალლიდან მხატვარმა და ხარაჩოზე წამოიწია.

— მე ვარ, ძია მახარებელ, ცოტნე ბატონიშვილი, — შესძახა დაბლიდან ცოტნემ, თავი გუმბათისკენ მოიღერა და ტაძრის შუაგულისკენ დაიძრა.

— ბატონიშვილს გაუმარჯოს! — მიესალმა სახეგაბადრული მხატვარი. იგი ახლა უკვე ხარაჩოზე იჯდა, საღებავით გათხუპნული ხელები მუხლებზე ეწყობდა და ქვევით კეთილად გაღიმებული იყურებოდა.

ცოტნე თვალმოუცილებლად შეჰყურებდა გუმბათზე მოხატულ ქრისტეს. მაცხოვარს ცალი ხელი ჯერის გადმოსასახავად ჰქონდა აღმართული, მეორეში გაშლილი წიგნი ეპყრა და მშვიდობიანი, გრძელი, დიდრონი თვალეზით ყოვლის შემნდობად იციქრებოდა ღრუბლებიდან.

ყმაწვილის აღგზნებული მზერა აღტაცებასა და გაოცებას გამოხატავდა.

— მოგწონს, ბატონიშვილო? — გამოეხმაურა მხატვარი.

ცოტნემ არაფერი უპასუხა, წამით მაცხოვარს თვალი მოაშორა და მზერა ოსტატზე გადაიტანა.

— ამობრძანდი, ბატონიშვილო... არ გინდა მალა ამოსვლა?

ცოტნე გამოიოცხლდა და უმაღვე დააიწყდა არა მარტო სულის წედანდელი შეშფოთება, რომელმაც აქ შემოაგდო. მისთვის ერთ წამში გაჰქრა გარესამყარო და მალლიდან მზირალი მხატვრისა და უფლის შემოქმედი ძალის გამონაერთომით მოქადოებულ ხარაჩოებისაკენ დაიძრა.

— ფრთხილად ამოდი, მანდ არაფერი მოიწიო!

— მოვდივარ, ძია მაკარიოს

— რამდენჯერ უნდა გითხრა, მაკარიოსი კი არა, მახარებელი ვარ, — საყვედურით თქვა მხატვარმა, უკვე ზემოთ ასულ ცოტნეს ხელი გაუწოდა და იმ ხარაჩოზე გადაიყვანა, სადაც თვითონ იჯდა.

— ერთხელაც გითხარი, მაკარიოსი ბერძნებმა დამარქვეს, მახარობელის გა-

მოთქმა გაუქირდათ და სახელი თავიანთებურად გადამიკეთეს. დაჯექ, გვერდს სუფთა ლეიბია, — ოსტატი გაიწია და ლეიბზე ადგილი დაუთმო.

ცოტნე ხარაჩოზე ასვლისთანავე კონქში გამოხატული მაცხოვრის ქვეშ მოექცა. დაბლიდან ამოდენა როდი ჩანდა ჰაცხოვარი. მისი ცისფერი სამოსი ახლო უფრო ღურჭი ეჩვენა ცოტნეს. ცალი ხელი მეორესთან შედარებით, ცოტა არ იყოს წაგრძელებული ჰქონდა, ჯერ კიდევ შეუშრალი საღებავები სიმძაფრით თვალს სჭირდნენ. თვალეზი, წედან რომ სიმშვიდისა და სათნოების ფრქვევით იზიდავდნენ, უჩვეულოდ დიდი ზომისა აღმოჩნდნენ. საღებავები ისე სქლად ედო ნახატს, სიშორისა და ჰაეროვნების წედანდელი შთაბეჭდილებისაგან, თითქმის აღარაფერი რჩებოდა.

— ძია მაკარიოს...

— მახარებელი, რამდენჯერ უნდა გთხოვო!

— ძია მახარებელ! მაცხოვარს ცალი ხელი მეორეზე დიდი აქვს?

— აჰა, შეამჩნიე, არა? ეგ წინასწარ ეგრეა მოფიქრებული, შორიდან საცქერლად არის გამოანგარიშებული, ბატონიშვილო. ერთი და იგივე საგანი ახლო სხვაგვარად ჩანს, შორიდან სულ სხვაგვარად, ამის ხელოვნება ვენეციაში ვისწავლე, იქაური ოსტატებისაგან. განა დაბლიდანაც მეტნაკლები გეჩვენებოდა ხელები?

— არა, არ შემიმჩნევია.

— ვერც შეამჩნევდი. ამ ხელის მოძრაობას ეგ ზედმეტი სიგრძე სჭირდება დაბლიდან საცქერლად, მანძილი და ხედვის კუთხე მაგ ზედმეტობას ამცირებს და ჩვეულებრივ ზომად აქცევს. ფერებიც აგრეა, ერთი და იგივე საღებავი ახლოდან სხვაგვარად ჩანს, შორიდან კი სულ სხვანაირად, მანძილი აღიდებს, ან ამცირებს ფერების სიმძაფრეს.

— რამოდენა თვალეზი ჰქონია ქრისტეს! წედან ისე აღერსიანად მიყურებდა, მეგონა თავისკენ მეძახდა და აქ მი-

სი თვალების მიზიდულებით ამოვედი. ახლა კი ზედაც აღარ მიყურებს, თითქოს ველარც მხედავს.

— ეგვეც ეგრე უნდა იყოს. მაცხოვრის მხერაც მანძილზე და სიმალღეზეა ნაანგარიშევი. ტაძარში მლოცველთა თვალი გუმბათისკენ არის მიპყრობილი. იქ გამოხატული უფალი ყველას უნდა უცქერდეს, ყველას უნდა უნაწილებდეს ნუგეშსა და წყალობას. ჩემი მაცხოვარიც ეგეთია, ტაძრის რომელ კუთხეშიაც უნდა დადგე, თვალს არ მოგაცილებს. ადრე, შენოდენა რომ ვიყავი, მეც ეგრე მიკვირდა ყველა მხარეს ერთგვარად როგორ უცქერის-მეთქი. მერე, როცა კონსტანტინოპოლსა და ანტიოქიაში, იერუსალიმსა და ვენეციაში დაკვირდი იქაური დიდოსტატების ხელოვნებას, მათ გვერდით ვიმუშავე და მათ რჩევა-დარიგებას ყური მიუუხუჯარი, მეც თვითონ ჩაეწვდი ხატვის ბევრ საიდუმლოს.

— იქაც მაცხოვარს ხატავდი, ძია მახარებელ?

— მაცხოვრებსაც და ღვთისმშობლებსაც, ანგელოსებსაც და ეშმაკებსაც.

— ეშმაკებსაც? — გაიოცა ცოტნემ.

— ეშმაკებსაც! უეშმაკებოდ არც მხატვრობა შეიძლება და არც ცხოვრება, საერთოდ ადამიანი სიკეთისა და ბოროტებისაკენ ერთგვარად არის მიდრეკილი. სიკეთისაკენ ანგელოსები მიმართავენ ადამიანებს, ხოლო ბოროტებისათვის ეშმაკები აღძრავენ ხოლმე. ეშმაკმა აცთუნა ევა და იმ დღიდან ადამის შთამომავლობა ყოველგვარ ცოდვას იმავე ეშმაკის ჩაგონებით სჩადის. სადაც ანგელოსი არ არის, იქ ეშმაკს რჩება ბურთი და მოედანი.

— გრნახავს ეშმაკი, ძია მახარებელ?

— აია. ცოცხალი, ეშმაკი, კუდიანი და რქებიანი, აი ისეთი, როგორსაც ხატავენ, ცხოვრებაში არ მინახავს, მაგრამ ჩემს გრძელ გზაზე ბევრ ეშმაკს გადაყვრივარ და ბევრსაც ვუცდუნებოვარ. გამოთხიზლებული ეშმაკს ვემიჯნებოდლი, ცოდვას ვინანიებდი და ჭეშმა-

რიტების გზაზე დამდგარი ვიხედებოდლი, რადგან ჩემი ცხოვრების ყველაზე ტკბილად მოსაგონარი დღეები ეშმაკის ცთუნებას აყოლილს მქონდა გატარებულლი. ქვეყნად რომ ეშმაკი და ცთუნება არ ყოფილიყო, კაცის ცხოვრებას ენბი და სიამე მოაკლდებოდა, სიცოცხლე ერთფეროვანი და მოსაწყენი იქნებოდა. სამყაროს შემქმნელმა ღმერთმა ეს კარგად იცოდა საკუთარი გამოცდილებით. და ის, რაც თვითონ აკლდა, თავის ქმნილებებს მიანიჭა. თავად ღმერთი შორსა დგას და თავისუფალია ყოველგვარი ამქვეყნიური სიამისა და ცთუნებისაგან, თავისი ბუნების ამ ნაკლის შესაქმნებად უფალმა ეშმაკები გააჩინა და ადამიანებს მიუჩინა შესაცდენად. მას შემდეგ, რაც ეშმაკმა ადამი და ევა აცთუნა, მათმა მოღვაწემ ეშმაკის ჩაგონებით, არაერთხელ იგემა სიმწარე. ადამიანი მიხვდა, ეშმაკის ცთუნებას არ უნდა აპყროლოდა და წინ უნდა აღდგომოდა, მაგრამ იგი უძლური აღმოჩნდა, რადგან ეშმაკის წინააღმდეგ ბრძოლა, თვითონ უფლის წინააღმდეგ ბრძოლაა. უფალმა ეშმაკი რომ გააჩინა, მის ცთუნებებს თან უღიდესი სიამე დააყოლა და ისე მოაწყობა, რომ, ვინც ერთხელ იმ ცთუნებას დაჰყვებოდა, მის სიტუბოს ველარასოდეს დაივიწყებდა, ახალს და ახალს მოინდომებდა. მწარე ბოლოა ეშმაკისა, ცთუნების შედეგი და ნაყოფი, თორემ იმ ცთუნების დასაწყისი და განცდა გემრიელია და უაღრესად მიზიდველი. ღმერთი არამართო ითმენს ეშმაკის საქმიანობას, არამედ სამყაროსათვის, ცხოვრებისათვის, აუცილებლად მიანიწინა მისი არსებობა და მოქმედება და ამიტომაც ანგელოსების მსგავსად ეშმაკსაც უყვდავება, სამარადისო სიცოცხლე მიანიჭა.

ეშმაკი ღმერთს ემორჩილება, მაგრამ რის ეშმაკი იქნება, თავის ბედს შეურიგდეს, რაკი უფლის მიმართ სხვა ვნება ვერ მოგონა, ადამიანებს ღვთის მიბაძვა ჩააგონა, ღვთისგან თანდაყოლილი ნიჭი გაუღვიძა და უფალს გააჯიბ-

რა. ნიკვალციებელი ადამიანი დაავადებულა, სჯერა, რომ ისიც ღმერთით შემოქმედია, მას თვითონ შეუძლია თავისი სამყაროს შექმნა და ამიტომ თვითონაც უკვდავია. ადამიანს თუ ეს რწმენა ძვალსა და რბილში გაუქდა, მეტრე მისი საშველი აღარ არის: ან ქვეს ებრძვის და უფლის მიბაძვით უსახო ლოდისაგან ღვთის ქმნილებების მსგავსი სახეები გამოჰყავს, ან ხაზებისა და ფერების შერწყმით, სიტყვათა მწყობრი დალაგებით, თუ ხმათა და ჰანგთა შეერთებით ქმნის იმის მსგავსს, რაც ღმერთმა შექმნა, რასაც ვხედავთ და რაც გვესმის. ეშმაკს ჰგონია, ამით უფალზე შურს იძიებს, მაგრამ ყოვლის შემოქმედ ღმერთს ადამიანთა ეს გაჯიბრება ყმაწვილთა თამაშად და მღერად მიაჩნია, მათი ამოო წვალებით ერთობა და მათ უძღურებაზე ეციუნება, რადგან შემოქმედის ნიჭით დაავადებულ ადამიანებს თან ერთი ავადმყოფობაც აქვთ — ისინი თავიანთ შთაგონებაში სრულყოფისაგან ისწრაფვიან, სრულყოფა კი უფლის თვისებაა და ადამიანისათვის მიუღწეველია. ნიჭიერთაგან უნიჭიერებებს ამ ადამიანური უძღურების შეგრძნება, საკუთარი ძალისა და შესაძლებლობისადმი ეპკვი მუდამ თან სდევთ, გულს უღრღნიო. აუესებელი საწყაულოციო მუღმივი დაუქმყოფილებლობის გრძნობა დაუცხრომლად წინ მიერეკებათ, მიუწვდომლის ღვენასა და მოუბოვებლის დაუსრულებელ ძებნაში ხარჯავენ სიცოცხლის საუკეთესო წლებს და ბოლოს, თვალის სამუღამოდ დახუჭვის წინ ხედებიან, რომ ღმერთთან გატოლება მხოლოდ თავის მოტყუება იყო და, რომ ქვეყნად ერთადერთი უკვდავება არსებობს უზენაესის, თავად ქვეყნის შემქმნელის უკვდავება. ეს სიმართლე მწარე სიმართლეა და ვაი იმ უბედურს, ვინც ჩემსავით აღრე მისწვდება და გაიგებს მას.

კოტნე ყურს უკვდება, მაგრამ მხატვრის ნათქვამისაგან ძალიან კოტა წვდებოდა მის ცნობიერებასა და გაგე-

ბის უნარს. თავისი მუშაობითა და ენაწყლიანობით გაართულმარსებულ თითქოს მის მიერვე დახატული ღმერთებისა და ეშმაკების გასაგონად ყბედობდესო, სულაც არ დავიდევდა ბატონიშვილის ყურადღებას.

კოტნე ხარაზოზე ჩამოქდა და ჩაახველა. მხოლოდ მაშინ გაახსენდა მხატვრებელს თავისი მსმენელი.

— ლეიბზე დაქვეი, ბატონიშვილო, სუფთაა, — თქვა წამით თავშემობრუნებულმა ოსტატმა, ისევ კედლისკენ შეტრიალდა, ხატვა განავრძო და საღერღელაშლილმა გაწყვეტილი მსჯელობა გააგრძელა:

— აგერ იმ კედელზე მყავს გამოხატული ქვეყნის შემქმნელი უფალი, — თქვა და ლაპარაკის ეშში შესულმა ხელი მოპირდაპირე კედლისაგან გაიშვირა.

კოტნე იმ კედელს მიანერდა: შიშველი ფეხებით ღრუბლებზე მიმავალი მამლმერთი ცალი თვალით კოდეილი მიწისაგან იხედებოდა. უდაბნოში დაყუდებულ ბერს ეშმაკი უღამაზესი ქალის სახით მოვლენოდა და აცთუნებდა.

— ხედავ, როგორ ტყებმა უფალი ღმერთი ადამიანის ცთუნებით? კაცის გული და გონება, სხეული და სული ერთიმეორეს ებრძვის. ღმერთს სულ არ აღარდებს, რომელი გაიმარჯვებს, სული დაძლევის, თუ ხორცი; იგი ადამიანის ამ საამო ტანჯვით ტყებმა, რადგან თვითონ მოკლებულია ტანჯვის განცდას, ამიტომ უცქერის, ვითომცდა ცალი თვალთ ამ ამაღლევებელ სურათს, სახეზე თავათაც მაცთურს ღიმილი უთამაშებს და სხვის ტანჯვას ატანს გემოს. მამლმერთი ფარისეველია და ორპირი. ერთი ხელით რომ ანგელოსს ქმნიდა, მეორეთი ეშმაკს ძერწავდა. მას უფლება არ ჰქონდა დაესაჯა ადამი და ევა, ან დაეგმო კენის კოდევა, რადგან ერთიცა და მეორეც მისგანვე შექმნილი ეშმაკის ცთუნებითა და ჩავონებით იყო ჩადენილი და, როცა ღმერთი ეშმაკს აჩენდა, ამ კოდევათა გარღუევლობას მაშინვე გულისხმობდა. რაკი ადამიანის

თმის ერთი ბეწვის ჩამოვარდაც კი უფლის ნებასურვილზეა დამოკიდებული, ადამიანის მიერ ჩადენილი ყველა ცოდვაც განგებისაგან წინასწარ განსაზღვრულია და ღმერთს იმისი გმობის უფლება არ უნდა ჰქონდეს, რაც თვითონვე დაუწესებია. ამიტომ არ მიყვარს მამალმერთი. ღმერთი და უფალი იესო ქრისტეა, მართალი და გულმოწყალე. იგი თავისივე მსგავსი ადამიანების სახსენლად ეწამა, ბოროტი და ბიწი ჰგმო და უსამართლობას შეებრძოლა. მამალმერთივით ორპირად კი არ მოიქცა იესო მაცხოვარი, შემცოდენი ამხილა და მონანიების გზა აჩვენა; ფარისეულებს ომი გამოუცხადა, ჩვენი ცოდვები იტვირთა და უფლის წინაშე თავდებად დაგვიდგა. ქრისტეზე კეთილშობილი და წმიდა, ადამიანური და ამაღლებული ქვეყნად არც ერთი სარწმუნოების შემქმნელი არ ყოფილა. ამიტომ მიყვარს ტანჯული იესო და ამიტომ ვოცნებობდები სიყრმიდან ჯვარცმულის შექმნაზე. მამა ზუციეი მყავდა და დედა უსწავლელი, მაგრამ ღრმად მორწმუნე. პატარაობიდან ქრისტეს სიყვარულს მინერგავდნენ და შენს ტოლობამდე გულწრფელად მწამდა, რომ ერთადერთი ჭეშმარიტი სარწმუნოება ქრისტეს სარწმუნოება იყო. ბავშვობა ბედნიერი მქონდა და თითქმის უზრუნველი. ღვთისმშობისავე მშობლები სულ იმას ჩამაგონებდნენ, ქრისტესავით კეთილი და შემბრალე, ღარიბთა და ობოლთა გამკითხველი, უძლურთა და მიუსაფართა მფარველი ცყოფილიყავი. სახარება ზეპირად ვიცოდი და ცხადში ქრისტეს სჯულისათვის თავგანწირვის მეოცნებე, სიზმრად ჩემ თავს ჯვარზე გაკრულს ვხედავდი. ბავშვობასთან ერთად რატომღაც, ის ნეტარი სიზმრებიც დამთავრდა. შემდეგ სიკაბუჯეში და ვაჟაკობაში შესულს აღარასოდეს მომბრუნებია სიყრმის ის ზმანებები. ვცდილობდი წარმოსახვით, ოცნებით აღმედგინა და გამეცოცხლებინა ბავშვობის ის სიზმრები, მაგრამ ამაოდ... შენ თუ დაგსიზმრებია ქრის-

ტე, ბატონიშვილო, ან მაცხოვრის ადგილას თუ წარმოგიდგენია შენთანავე ჯვარცმულად? — მოულოდნელად მიმართა კითხვით მხატვარმა ცოტნეს.

— ქრისტე?... არა... მე ამირანი მესიზმრება ხოლმე.

— ოო, ამირანი დიდი გმირი იყო, მაგრამ ქრისტეს მსგავსი გმირობა ჯერ არავის ჩაუდენია ამქვეყნად. არა სხვისი მოკვლა და სხვათა ძლევა არის ქრისტეს გმირობა, არამედ სხვათა გადასარჩენად, სხვათა დასახსენლად თავგანწირვა და ჯვარზე ასვლა.

ქვეყნის შემქმნელი ღმერთი ცივია და ადამიანის ბედისადმი გულგრილი. მან მხოლოდ დასჯა იცის მის მიერვე გაჩენილი ცოდვებისათვის. იგი სხვათა ცოდვას არასოდეს იტვირთებს და შემცოდეთა გადასარჩენად ქრისტესავით თავს არ გამოიდებს. ჩვენი ქომაგი და მფარველი ქრისტეა, ამიტომ უნდა შეიყვარო იესო მაცხოვარი... ხომ გიყვარს ქრისტე-ღმერთი, ბატონიშვილო?

— მწამს და მიყვარს, ოსტატო!

— ჰოდა, ეცადე, მას მიბაძო და მასავით სხვისთვის ეწამო. სხვათა გადასარჩენად ჯვარცმისა არ შეგეშინდეს. ეცადე ეგ რწმენა არასოდეს დაკარგო და მოიშალო. რწმენის დაკარგვა ადამიანისათვის ყველაზე დიდი უბედურებაა. ამ ქვეყნად რამე უნდა გწამდეს მტკიცედ და ექვემდებარებულად. დიდი საქმის გაკეთება მხოლოდ იმას შეუძლია, ვისაც მთელი არსებით სწამს რაიმე. ადამიანს უნდა უყვარდეს, მთელი არსებით უნდა უყვარდეს და იმას როდი აქვს მნიშვნელობა, სხვა როგორი თავლით შეხედავს მის სატრფოს, ლამაზად მოეჩვენებათ იგი თუ მახინჯად. სხვადასხვა რწმენისა და მიზნის ადამიანებთან ურთიერთობამ, თუ ბედმა, ჩემი ცხოვრების გზა ისე წარმართა, რომ გულწრფელობა და კაცთა მინდობა ადრე დავკარგე, სხვების სარწმუნოება ბოლომდე ვერ ვიწამე და ამასობაში ჩემიც დავთმე. სხვის რწმენაზე და საქმეზე ქირქილი ადვილი ყოფილა. ძნელი რწმენის განმტკიცება და რაიმეს შექმ-

ნაა თურმე. რაც რწმენა შემერყა, სულერიად დაეცარიელდი, გავფექსავატ-ლი და დიდი შემართების სურვილიც ნელნელა დაეკარგე. ადრე სულ იმას ვოცნებობდი — ქრისტეს ჯვარცმა და მებატა ისე, რომ მისი ტკივილის სიმწვავე და ტანჯვის სიამე მეც განმეცა-და და მნახველისთვისაც განმეცდევინებინა. მაგრამ ვერ იქნა და ვერ შევ-ბედე. ყრმობის სიზმრებმა დამტოვეს და ქრისტეც აღარ მეცხადებოდა. მა-ცხოვარი ისევე მიყვარდა, მაგრამ მხო-ლოდ გონების ძალით და არა პირვან-დელი უშუალოებით. თუ გონების ძა-ლას პირველზილის გულწრფელობის მადლი არ ახლავს, ისე შემოჭმედი დიდსა და მნიშვნელოვანს ვერაფერს შექმნის. ერთხელვე სულიერად გათა-ლითებული, ჩემი ოცნების განხორცი-ელებას გავტრბოდი, ქრისტეს ვხატა-ედი, მაგრამ არა ჯვარზე გაკრულს, არა ისეთს, როგორსაც ჩემი ბავშვობის სი-ზმრებში ვხედავდი. სამაგიეროდ, თვი-თონ უფალი ღმერთის სრულყოფილე-ბაში დავიწყე ძებნა ნაკლისა და დაუმ-თავრებლობისა და ბევრი წინააღმდე-გობაც აღმოვაჩინე. უფალი ღმერთი თავისისავე თავს ეწინააღმდეგება ხში-რად, იმის მაგივრად, რომ დაიცვას თა-ვისი ქმნილება — ადამიანი, იგი ეშ-მაკს მიუჩენს ხოლმე იმავე ადამიანს შესაცდენად, იმის ნაცვლად, რომ ეშმა-კის ცთუნების მსხვერპლი შეიწყნაროს და ცოდვისაგან განწმინდოს, უფალი სასტიკად სჯის მას და უფრო მეტად იზორებს თავისგან. ამიტომ მეჩვენება მამაღმერთი ორპირად და თაღლითად და ამიტომ დავამსგავსე იგი მაგ ნახატ-ში ერთ ჩვენს...

თითქოს წამით გამოერკვაო, მახარე-ბელმა უცებ დააპირა ენას კბილი და სმენადქვეულ ბატონიშვილს შეშინე-ბულმა მოხედა.

ცოტნე პირდადებული უსმენდა. ეტ-ყობოდა, მხატვრის ნათქვამიდან ბევრს ვერ გებულობდა; მაგრამ რაღაც თამაშ-სა და დამაფიქრებელს რომ ამბობდა, ამას კი ხვდებოდა.

— სისულელეებს ვლაცობ, თავს ვაბუზრებ, — თქვა და ხელი მარჯვენა მახარებელმა, — შენ ჯერ კიდევ უწო-თნელი ყრმა ხარ და ამას ვერ გაიგებ, ბატონიშვილო, არ გინდა და ნურც ნუ-რასოდეს ეცდები, რომ ღმერთებისა და ადამიანების ურთიერთობაში გავრკე-ვი, სიკეთეს არაფერს მოგიტანს, ტყუი-ლად სულის სიმშვიდესა და მოსვენე-ბას დაეკარგავ. იწამე ღმერთი, როგორც შენი მოძღვარი გასწავლის და უფლის აეკარგის გამოძიებას ნურასოდეს ეც-დები.

— ვის დავამსგავსეო, როგორ თქვი, ძია მახარებელ? — იკითხა მოულოდ-ნელად ცოტნემ და მხატვარი შეცბა. იგი მიხვდა, რომ ბატონიშვილს მისი უკანასკნელი სიტყვებისთვის ყური არ უგდია და აქამდე წელან დაცდენილ ნათქვამზე ფიქრობდა.

მახარებელმა შეშინებული თვალები იქაურობას მოავლო და სახეზე ნაძალ-დევი ღიმილი გამოისახა.

— არავის... არც არავის... ღმერთს ვის დავამსგავსებდი! მე ეგ არ მიტყ-ვამს... — ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ამბობდა მახარებელი და არხეინი გამომეტყვე-ლებით ცდილობდა შინაგანი შეშფო-თების დაფარვას.

ცოტნე დაფიქრებული უსმენდა, ატ-ყობდა მხატვარი რაღაცის დამალვასა და მიფუჭუნებას ცდილობდა. * მაგრამ წამოცდენილ სიტყვას ძირამდე ვეღარ ჩაეძია.

— სხვა ტაძარი თუ გაქვს მოხატული ჩვენში, ძია მახარებელ? — იკითხა ცოტნემ და მხატვარს გულზე მოეშვა.

— სხვა ტაძარი? როგორ არა. სამ-შობლოში დაბრუნებისთანავე მოვხატე ერთი ტაძარი, ვიდრე ამ ტაძრის აშე-ნება დამთავრდებოდა, უსაქმოდ ხომ არ ვიქნებოდი? მთავარმა მთაში წა-მიყვანა და მიუვალ ხეობაში ჩაკარგუ-ლი ერთი მონასტერი მომხატვინა. დრო ბევრი მქონდა და კარგა ხნის დას-ვენებული, მუშობას მონატრებული ვიყავი, შთაგონებული ვხატავდი და კარგიც გამომივიდა. მაგრამ სანანტრად

ესა მაქვს, ის მონასტერი ისეთ მივარდნილ ადგილასაა, წელიწადში ერთი კაციც არ მოაკითხავს. ვისთვის ვქმნიდა ჩემს იმ საუკეთესო ნამუშევარს, მე თვითონ არ ვიცი, მნახველი მას არ ეყოლება და დამფასებელი. მონასტრის წინამძღვარმა, მთავარყოფილმა და მეფის ნავაზირალმა ვარდანმა კი იცის მხატვრობის ფასი, მაგრამ...

— ეგ რომელი ვარდანია, ბიძაჩემი ხომ არა?

მხარებელმა ისევ იკბინა ენაზე, მაგრამ გვიანლა იყო ნათქვამის გადათქმა.

— დიხ, ბიძაშენი, მეფის ეაზირი და ოდიშის მთავარი. ოდიშართაგან სხვას ესოდენ დიდი პატივი არავის რგებია და არც მისებრ ვინმე აღზევებულა: მეფეთმეფე თამარს თავის დროზე ერთგული სამსახურისთვის დიდად გაუძლიერებია ვარდან დადიანი, იმ ზომამდე, რომ სომხეთში მამულები და სიმგრით განთქმული კაიფონის ციხესიმაგრეც კი უბოძებია. შემდეგ, როცა მთავარი მეფეს ორგზის გაორგულებია და გიორგი რუსს მიმხრობია, თამარის ერთგულ ვაზირებს ბრძოლაში დამარცხებულნი დიდებულის სასტიკი დასჯა მოუთხოვიათ. ბრძენსა და გულმოწყალებე თამარს ნავაზირალი საექსორიოდ და სასიკვდილოდ ვერ გაუმეტებია. ვარდანი ბერად შედგომის ნებართვას შემოხვეწია და მეფეს მისი აჯა შეუწყნარებია. მიუდგომელ ხეობაში გადაკარგულ მონასტერში დაყუდების დასტური მიუცია და მთავრობა ვარდანისავე უმცროსი ძმისთვის, მამაშენისთვის დაუმტკიცებია.

— შორს არის აქედან ბიძაჩემ ვარდანის მონასტერი?

— აქედან არც ისე შორს არის, ოღონდ ცუდი გზებია, საცალფეხო ბილიკებით უნდა იარო და ისიც სულ ტყე-ტყე და კლდე-ღრეებში გამავალი გზაწერილებით. ძნელი მისასვლელია, მაგრამ თუ მიხვალ იტყვი, ნამდვილად სამოთხეში მოვედიო. იმის ულამაზესი ადგილი დედამიწის ზურგზე არსად იქნება. ბზისა და უთხოვარის ტყეებით

დაბურულ ხეობაში პატარა ხერთვისი ადგილია. ორი მდინარის შესართავთან მდებარე პატარა ენძელში წალკოტისა ჰგავს. იმ წალკოტის შუაგულში უზარმაზარი კლდეებია ამართული. კლდეებში მონასტრის ქვაბებია ნაკვეთი და მერე როგორი ხელოვნებით! საყდრები და საშლოცველოები, დარბაზები და სენაკები, ბელღები და ჭურ-მარნები იმდენია, დაიკარგები. იმ ბნელი კლდის გულში კამკამა წყაროს აუხებია. მართომყოფთა სენაკები წესისამებრ ცივია და უშეო, მაგრამ მთავარ საყდარსა და დარბაზებში სინათლეს უხვად არის და მზის მხურვალეც საგრძნობია. მე თვითონ განცვიფრებული შევყურებდი კლდის მაღალ თაღებს და ამოდ ვეძებდი იმ თვალითუხილავ ხვრელებს, საიდანაც მონასტრის მშენებლებს ასე ოსტატურად შემოეყვანათ დღის სინათლე. ის ქვაბები ხომ საყვირვლებია, მაგრამ მონასტრის ყველაზე დიდი საოცრება თავად წინამძღვარია. ეს დროული კაცი, მეფის კარის პირველ დიდებულად ნამყოფი ნავაზირალი, ახლა წმინდა ცხოვრების გზაზე შემდგარი ბერი, ყოვლის მცოდნეა და ყოვლის მნახველი, მას არც ამქვეყნიური დიდება აკვირვებს ვისმესი, არც დამცრობა და დამხობა. ყველაფერს გულგრილად უყურებს და ყოველივე ამაოებათა ამაოებად მიიჩნია. ამიტომ აესა და კარგს ერთნაირად დამცინავი ღიმილით უცქერის ჩემს მიერ აქ დახატული მამღმერთივით.

მხარებელმა ხელი ისევ მოპირდაპირე კედლისკენ გაიშვირა და მამიწვეგონს მოგვო, ენას კბილი დააჭირა. მღელვარების დასათვარავად, სხვა რომ ველარაფერი იღონა, ფუნჯი საღებავში ჩააწო და გულელმა დაწვა. საღებავი სქლად დაადო ორგან თუ სამგან, სული მოითქვა და ზურგზე გაწოლილმა განავარდა:

— სისულელეებს ვროშავ, შენ ყველაფერს ნუ კი გამიგონებ, ნურც ყველაფერს მიითვლი სიმართლედ. ზოგჯერ ხუმრობას გამოვურეე ხოლმე და

შენ ნაღდ ნათქვამად არ გაიგო. რა ექნა, ხანში შევედი და ზოგჯერ ხუმრობით ემსუბუქებ სიბერის ტვირთს.

ცოტნეს დაღლილობა და ძილი ერთად მოეძალა. მხატვრის გაუთავებელმა, სანახევროდ გაუგებარმა მსჯელობამ უმაწილი მოაქანცა და გააბრუა. ხარაზოზე დაგებულ ლეიბზე დაჭდა, მერე მხატვრებს ძილად მიღრეკილი თვალით გახედდა და მოქნარებით იკითხა:

— შეაძლება წამოვწყვე?

— თუ კი ინებებ, ბატონიშვილო, რა საკითხავია! ოღონდ ლოგინის სიღარიბისთვის ნუ დამძრახავ, ვიცო თქვენი საკადრისი არაა, მაგრამ...

ცოტნეს უკვე მისი აღარ ესმოდა. პასუხის მიღებამდე თავი პატარა ყურბალიშზე მისდო და შამინევი მიეძინა.

— ჩემისთანა მოხეტიალე მხატვრები ლბილ ლოგინზე დიდად არ ზრუნავენ. ეს ლეიბები იმიტომ მაქვს, ხატვის დროს ხმელ ფიცარზე გულადმა წოლა მივირს...

მხატვრებმა ბატონიშვილისკენ გამოიხედა და უმაღვე დადუმდა, მერე ფრთხილად წამოდგა, ლურსმანზე დაკიდებული ნაბადი ჩამოიღო და ყმაწვილს დაახურა.

სიზმარი ნახა ცოტნემ: მეფის ტახტზე იჯდა და თავს ოქროს გვირგვინი ეღვა. დარბაზში მუსიკის საამო პანგები იფრქვეოდა და ნახევრად შიშველი ლამაზი ასულები ცეკვავდნენ. მსახურებს ნაირნაირი კერძები და სასმელები მოაქონდათ; პირველად ცოტნეს წინაშე იყრიდნენ მუხლს და სთავაზობდნენ. ცოტნე გულგრილად დახედავდა მირთმეულს, ტკბილულს ცოტას მოციქნიდა, შარბათს ოდნავ მოსვამდა და უმაღოდ, უგულოდ შეექცეოდა. კიდებით გაბრწყინებულ სასახლეში ბული იდგა. ჰაერი თანდათან უფრო ხურდებოდა, სიცხე მატულობდა და სუნთქვა ძნელდებოდა. ოქროთი და ბატოსანი თვლებით გაწყობილი მეფის ტანსაცმელი კიდევ უფრო მძიმდებოდა, წელში ღუნავდა და გრძობდა,

როგორ წვავდა სხეულს. ოქროს გვირგვინი თანდათან გავარვარდუ ელოდ დაძიმდა. თითქოს თავში უთვალავი ურო დასცხესო, საფეთქლები აჩქარებით სცემდნენ და თავის ქალა ავარდნას ლამობდა. ცოტნემ გვირგვინის მოხდა დააპარა, მაგრამ გავარვარებულ ოქროს ხელი ვერ მიაკარა. ასლობლებს თვალთ შევლა შესთხოვა. ყველას მისი ბედნიერება შურდა და ვინ იფიქრებდა, რომ რაიმე უჭირდა. იქ მყოფნი აღტაცებულნი შეყურებდნენ, მათი მზერა სიბრალულსა და თანავრძნობას სრულიად არ გამოხატავდა. პირიქით, რაც უფრო წითლდებოდა სიმშრევისასავე გვირგვინი, რაც უფრო სულის შემხუთველი ხდებოდა ცხელი ჰაერი, მათ სიამაყე და სიხარული ემატებოდათ და ისეთი შურიტ შესცქეროდნენ ტახტზე მჯდარ გვირგვინოსანს, თითქოს იმ ცეცხლსა და სიმშრევალეს ცოტნესათვის ტანჯვა კი არა, შეება და არნახელი დიდება მოაქონდა.

უცებ მუსიკის მძლავრმა ხმამ ჰერი შეაზნაზრა. დიდი და პატარა თავბრუდამხვევ ფერხულში ჩაება, დარბაზი დატრიალდა და უგონო როკვას აპყვა. მაქრის სუნით გაყლენთილი მთურალი ჰაერი თანდათან შესქეღდა და შედეღდა. ყველაფერი ერთმანეთში აირია.

— ცოტნე... ცოტნე...

ჩასძახის ვიღაც ყურში, ცოტნემ მოიხედა, მაგრამ ვერავინ დაინახა.

— ცოტნე, დააგდე მეფის ცახტი და სასახლე, გამომეყ უკან და გათავისუფლდი ოქროს ბორკილებისაგან.

ცოტნე წამოდგა. რაღაც უხილავი ხელზე შეეხო, წინ შარიშურით წავიდა და ცოტნე უკან მიპყვა. დარბაზები ჩუმად გაიარეს, სასახლიდან გავიდნენ და გალავანსაც გასცდნენ. ცოტა კიდევ იარეს და ტრიალ მინდორზე გასულმა ცოტნემ იგრძნო, რომ უცებ მარტო დარჩა — აღარც წინ მიმავალი უხილავი ლანდის შარიშური ისმოდა, აღარც უჩინარის შეხებას გრძობდა. ერთხანს უზროდ წრიალებდა. სხვა რა ექნა, ადგა და მარტო გაშუღდა გზას.

ბევრი იარა თუ ცოტა იარა, უზარ-მაზარ კლდეს მიადგა. კლდიდან ცივა წყარო მოსჩქეფდა. ის იყო, წყლის დასალევად დაიხარა, რომ ვილაქამ ვალთაში დასწია. მოიხედა და რას ხედავს! ტანფესუმოხეული მათხოვრების მთელი გუნდი მოდგომია. გათოშილ შიშველ სხეულს ხელით იფარავდნენ, სიცივისაგან კანკალებდნენ, რალაცას გაუგებარ ენაზე ყაყანებდნენ და ცოტნეს ტანსაცმელისკენ მიიწევდნენ. ვაოგნებული შეკუთრებდა ცოტნე მათხოვრებს. მათ დაწყულულებულ შიშველ სხეულს ბალღამი სდიოდა, მაგრამ ცოტნე სულაც არ გრძნობდა მათდამი ზიზღს, მიერეოდენი სურვილიც არ ჰქონდა მათგან გაცლისა და თავის გარიდების. კანდამსკდარი ხელებით სწვდნენ მათხოვრები, ძვირფასი ტანსაცმელი შემოაცალეს, მაგრამ თვითონ როდი ჩაიცვეს, დაახვიეს, მაგრად შეპკრეს და დაბლა უფსკრულში ისროლეს. მერე ოქროს გვირგვინს სწვდნენ, მოხადეს, საბურქალო ბორბალივით დაღმართზე დააგორეს და ასკინილას ხტომით, ცეკვითა და ქრიაშულით უკან დაედევნენ.

ცოტნემ შევებით ამოისუნთქა. სულის შემხუთველი სიმძიმე მოშორდა. თავის ტკივილი და კანის დამწველი სიმსურვალე საღდაც გაჰქარა და ისეთი სიმსუბუქე იგრძნო, მკლავები რომ გვეშალა, გაფრინდებოდა.

წყაროს წყალს დაეწაფა.

თავი აიღო. პირდაპირ მდგარ უშველებელ კლდეს შეხედა. კლდეში კიბეები იყო გამოკვეთილი. იმ კიბეებზე ასვლა და გამოქვაბულების ნახვა მოუწინადა; მაგრამ დაღლილს მუხლში ძალა აღარ ჰქონდა, იქვე ჩაიკეცა და სიბ ქვაზე თავი დადო. ის ქვა ღბილად ეჩვენა და რომ დახედა, გაოცდა: სიბი ლოდი ღბილი ხავსით შემოსილიყო და ირგვლივ მწვანე მოლი ბიბინებდა. თვალის დახუჭვა და დაძინება ერთი იყო. დაეძინა თუ არა ქრისტე ღმერთი გამოეცხადა, იმ მაღალი კლდისთავზე აღმართულ უზარმაზარ ქვარზე გაკრული

ქრისტე. სათნოებით საესე მშვიდი თვლებით დაჰყურებდა მძინარე ცოტნეს ჯვარცმული. უცემ თვალადან ცრემლი მოსწყდა მაცხოვარს და მძინარე დაეცა. ცოტნე შეტოკდა, თვალი გაახილა და ქრისტეს შეხედა.

— აღსდექ და შეუდექ ჩემს გზას! — ეძახდა მადლიდან ჯვარცმული, — ილოცე და იმარხვე. განემზადე ჩემსავით ჯვარცმად, რათა განიცადო სიამე წამებისა, რამეთუ მოყვასისათვის ტანჯვა არის ნეტარება და სიამე უდიდესი ამა ქვეყნისა, სასუფეველი და სამარადისო ცხოვრება იმ ქვეყნისა.

— რით შევძლო, მე უღირსმა ეგე? შეშხედმა ცოტნემ კითხვა.

— შეიყვარე მოყვასი შენი და სამშობლო შენი და ჯვარს ეცვი მათთვის. აღსდექ და შეუდექ გზასა ჩემსა, — ახლა მეორე თვალიდან მოსწყდა ჯვარცმულს ცრემლი და ლოყაზე დაეცა ცოტნეს.

მძინარე ცოტნეს ფუნჯიდან ჩამოღვენთილი საღებავის წვეთი დაეცა ლოყაზე და გაეღვიძა. თავს მახარებელ ქობალია ადგა.

— კარგია, რომ გაიღვიძე, ბატონიშვილო. ძილში ძალიან შფოთავდი. ადექი, მთავარი გეძებს და გიხმობს.

ცოტნემ თვალი მოიფშვნიტა: ბედნიერი სიზმრით ფრთაშესხული წამოფრინდა. უჩვეულო სილაღესა და სიმჩატეს გრძნობდა, მთელი ქვეყნის მოხვეენა და დაკოცნა უნდოდა და სხვა ვერაფერი მოახერხა, მხატვარს გადაეხვია და ცრემლმომდგარმა ამოიჩურჩულა: — გმადლობ, ოსტატო... დიდი მადლობა.

— მე რის მადლობას მიხდი, ბატონიშვილო?! — გაოცდა მხატვარი და მხარების ჩეჩვით გააყოლა თვალი ხარაჩოებზე ჩამავალ მთავრის მემკვიდრეს.

რაკი საყვარელი დაიკუბოში ვერ დაიტერა და მის დასაფლავებას ვერ დაესწრო, ვერ იქნა და ცოტნე თამარის

არყოფნას ვერ შეურიგდა. თამარი მის წარმოდგენაში ისევე ცოცხალი იყო და დღედღეზე ელოდა მის გამოჩენას.

მაგრამ დრო გადიოდა, თამარი არ მოდიოდა და არც თავისკენ ეძახდა.

სამაგიეროდ, სიზმრად სულ თამართან იყო. რაც ცხადში ზორცმუესხმელ ოცნებად რჩებოდა, სიზმარში ერთიორად ნაზღაურდებოდა. როგორც კი ბალიშზე თავს წადებდა და ძილი მოეჩუროდა, ბატონიშვილს. სიზმარი წაიღებდა, თამარი გამოეცხადებოდა და ძილში გრძელდებოდა ის განუყოფელი ერთად ცხოვრება, რომელიც ცხადში შესწავიციტეს ანგელოსებმა.

სიკვდილი უძლური იყო სიზმრის, ანუ ცოტნეს მეორე ცხოვრების მიმართ. იქ მას ხელი არ მიუწვდებოდა, რადგან სიკვდილს მხოლოდ იმის მოსპობა შეეძლო, რაც ხელშესახები იყო, რასაც სული ჰქონდა და რისი წაქცევაც შეიძლებოდა. ვინც არსებობს, ვინც ცოცხალია, მის ფიქრსა და ნატერას, სიზმარსა და ოცნებას სიკვდილი ვერ ხელსყოფს, ვერ აღკვეთს და ვერ აკრძალავს.

თამარის მეორე სიცოცხლე, სიზმარული და ოცნებისეული სიცოცხლე, თვითონ ცოტნეს სიცოცხლესთან იყო დაკავშირებული, იგი ცოტნეს სულისა და სხეულის მეორე სიცოცხლე იყო, სიკვდილისათვის მიუწვდომელი და ხელშეუხებელი.

ტუპისცალის ყოველი უჯრედი ჩანასახიდანვე თამართან ერთად არსებობას გულისხმობდა, მასთან ერთად ცხოვრებისათვის იყო ქვეყნად გაჩენილი და იმდენად იყო შეჩვეული ერთი ადამიანის ორ არსებად ცხოვრებას, რომ მარტო დარჩენილ ცოტნეს სხვაგვარად სიცოცხლის წარმოდგენა, თავისი სულისა და სხეულის სხვანაირად აწყობა აღარ შეეძლო. ამიტომ სიზმარი ექცა ერთადერთ თავშესაფარად ცოტნეს. იქ, ზმანებაში იესებდა ცხადის დანაკლისს ბედის უსამართლობით დაღდასმული ყრმა.

და ეს სიზმარული ცხოვრება იმდე-

ნად ხანგრძლივი და ყოველდღეობით გახდა, რომ ცოტნემ აღარ იცოცხლა. მელი უფრო სინამდვილე იყო, ძნელად შესაგუებელი, მწუხარებითა და ცრემლით სავსე ცხადი ცხოვრება უთამაროდ, თუ სიხარულითა და იმედით გაბრწყინებული ზმანება, სიზმარში თამარის გვერდით ცხოვრება, რომელიც მარტოდ დარჩენილი ტუპისცალისათვის ესოდენ ჩვეულებრივი და ბუნებრივი იყო. იმდენად შეეჩვია ძილში, სიზმარში თამართან ყოფნასა და საუბარს, რომ ბოლოს ცხადშიაც მოლანდებდა ექცა იგი. მარტო დარჩენილ ცოტნეს თვალწინ დაუდგებოდა თამარი და ჩუმად, ხმის ამოუღებლად ესაუბრებოდა. საღამომობით პირჯერის წერასა და ლოცვას რომ მორჩებოდა, დასაძინებლად გამზადებული ბატონიშვილი თავის წარმოდგენაში თამარს მოუხმობდა და მთელი დღის აკვარგს წვრილად მოუთხრობდა ხოლმე.

— სულ არ გყვარებივარ, თორემ მარტო არ დამტოვებდი. ხომ მეუბნებოდი, უშენოდ არსად წავალო, რატომ წაპყევი ანგელოსებს, მე და დედა თუ არ შეგეცოდეთ, უსინათლო მამა მაინც რატომ არ შეგებრალა?! რომ იცოდე, რა უბედურია! შენი წასვლის მიზეზად თავის თავს თვლის და სიცოცხლე მოძულეული აქვს. სულ იმას ვშიშობ, თავს არაფერი აუტეხოს, მარტო არსად ვუშვებ და არ ვშორდები. ერთხელ იმ დროს მოვესწარი, თოკში რომ აპირებდა თავის გაყოფას. ერთხელაც დედამ ვილაცისგან ჩუმად ნაყიდი საწამლაი უპოვა. ხომ ასე თავმოძულეულია მამა, მაგრამ მე მაინც თან მყვება, ჩემს მეტი საზრუნავი ამ ქვეყნად არაფერი აქვს. ასე მგონია, ეს ბრმა კაცი მარტო მე მხედავს ამ სამზეოში. ისრის ტყორცნა და ხმლის ქნევა ისე მასწავლა, გამოცდილ მეომარსაც ტოლს არ დავუდებ. ახლა რა ამბებს მიყვება! თამარის ლაშქრის ყველა სახელოვანი ომი ზეპირად ვიცი. სად და როდის დაქრეს მამა, რომელ ომში რა გმირ-

ბა გამოიჩინა, ისეთი გატაცებით მიამბობს, თითქოს ზღაპრული მშეკბუტის თავდადასავალს ჰყვებოდეს. ენანება უსინათლობით დაბნელებული თავისი ვეჟაკობა და მე სულ იმას ჩამაგონებს, დროზე მოვესწრო, რომ თამარს ვეახლო და მამის ადგილი დავიჭირო მის უძლეველ ლაშქარში. დედა მებრალება, მამას რომ ვერ ვცილდები, დედის მისახედავად აღარ მცალია. დედა ცალკე უშენობას მოთქვამს და ცალკე მამის უბედურებას, მაგრამ ხომ იცი, რა გულმაგარი ქალია დედა! ცრემლს იშვიათად გვიჩვენებს და სულ აქეთ გვაძხვნივებს, რაც მამა დაბრმავდა, ოჯახისა და სამთავროს საზრუნავი დედას დაწვა კისრად. შინ და გარეთ, ყველგან დედა არის მტრისა და მოყვარის პასუხისმგებელი. უქიროს, მაგრამ რა ჰქნას?! შენ რომ ჰყავდე, შენ მაინც შეეშველებოდი, მიუაღერებდი და ტვირთს შეუშუბუტებდი.

ჩვენი ტაძრის მოხატვის ამბავი ამას წინათ მოგიტბრე, ისიც გითხარი ხარა-როზე მიძინებულს ქრისტე როგორ გამომეცხადა და თავის გზაზე შედგომად მომიწოდა.

მხატვრის თავდადასავალი არ ვიცოდი. დღეს თავად მიამბო და უნდა შენც მოგიყვე.

მხატვრებელ ქობალია წალენჯიხელი ყოფილა. სიყრმიდანვე დაობლებულა პაპაჩვენს აღუზრდია და სასწავლებლად ათონს გაუგზავნია. იქ ბერძენ მხატვრებს დამოწაფებია, კონსტანტინეპოლს გაჰყოლია და ქართული სახელი მახარებელი მაკარიოსად გადაუცეთებია. მერე მფარველი მასწავლებელი მოკვდომია და მარტო მისი ხელობის გამგრძელებლად კი არა, ოსტატის ერთადერთ მემკვიდრედ ეგ დარჩენილა. ქობალიას ჯერ კიდევ მასწავლებლის სიცოცხლეში ჰქონია ნიჭიერი მხატვრის სახელი, ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში იწვევდნენ თურმე ტაძრებისა და სასახლეების მოსახატავად. მახარებელს მოგზაურობა და ხეტილი ჰყვარებია, იერუსალიმი, ანტიოქია და ალექსანდ-

რია მოუვლია, ყველგან თავისი ტუნჯის ნაკვალევი დაუტოვებდა. ხელგამწილ ცხოვრებაში თავისი ნაშრომითა და ოსტატის დანატოვარიც მალე შემოფლანგვია. ცხოვრებისგან დაღლილს, ბოლოს წაწალიც მობეზრებია და თვალი ისევ დიდხნის მიტოვებული სამშობლოსაკენ მოუპყრია. მამაჩვენი — შერგილ-ბატონი ტაძრის მომხატველის ძებნაში ყოფილა, მაკარიოსის წერილი რომ მოსვლია. მამას მცოდნეთათვის გამოუკითხავს და რაკი წალენჯიხელი მხატვარის ქება ყველას ერთბიარად უთქვამს, ბევრი აღარ უფიქრია, საგანგებო კაცი გაუგზავნია და მხარებელი ჩამოუყვანია. ქობალიას ჩამოსვლისთანავე თავისი ნასახლარი მოუნახულებია, ცრემლი უფრქვევია და დაქცეული კერის აღდგენის სურვილი გამოუთქვამს. მერე სახელი მაკარიოსი ისევ მახარებლად შეუცვლია და მამა-პაპის ნაფუძვარზე პატარა ოდის აშენება დაუწყია. მაშინ ჩვენი ახალი ტაძარი ჯერ გადახურულიც არ ყოფილა და მამას მაკარიოსი ბიძაჩვენის ვარდანის მონასტერში გაუგზავნია. იქ მახარებელს ქვაბები და სავანეები მოუხატავს. ამა სობაში ჩვენი ტაძარიც გადაუხურავთ და ქობალია შერგილ-ბატონს ხლებია, მისი დავალებით გუმბათსა და თაღებზე ძველი და ახალი აღთქმის მოთხრობის ხატვას შედგომია და ახლა დარჩენილ კედლებზე ჩვენს სურათებს ხატავს.

საათობით იჯდა ქობალია, მთავრის, დედაჩვენისა და ჩემი სურათების მონახაზებს აკეთებდა. მამა-ბატონს ერთ ადგილას გაუნძრევლად ჯდომა საათობით შეეძლო და მისი დახატვა არ გამწვანებია. სამაგიეროდ, მე და ოჯახის საქმეებით მოუცლელი დედა, მხატვარს დიდხანს ვერ ვუჩერებოდით, წარამარა ეტოვებდით და მუშაობას ვაწყვეტინებდით. უნდა გამოგიტყდე, საათობით უქმად დგომა მოსაწყენი და დამალავია. არც სწავლა, არც ბურთაობა და ნაღირობა ეგრე არ მდლის, როგორც

ტამარში ტყუილად დგომა. ვდგავარ სადღესასწაულოდ გამოწყობილი და ოდნავ ზეაპყრობილი, განზე გაშვერილი ხელები ჩამოვარდნაზე მაქვს. არც დაჯდომა, არც ადგილიდან ფეხის დაძვრა ერთი სული მაქვს, როდის გავიქცე, მაგრამ მახარებელი მეცოდება. «ოცტა კიდევ ბატონიშვილი! ცოტა კიდევ და მალე გავიშვებ», — მეხვეწება და შემუდარება. მეც მრცხვენია, მერიღება ასეთი ხელოვანის გაწბილება და დუმიორჩილებლობა. ენებდები და ვდგავარ დასჯილივით ვაქვავებულთ. თვითონ ოსტატსაც ვებრალები, დიდხანს რომ ვყავარ ასე დაბმული. როცა ბატვით გატაცებული და თავის ფიქრებში ჩაღრმავებული არ არის, მეხუმრება, სასაცილო, თავშესაქცევ ამბებს მიყვება, არც ღმერთს ზოგავს და არც კაცს, თავათ დიდი მორწმუნე არ უნდა იყოს, ღვთის რიდი არ აქვს და ზოგჯერ ისე აგდებულად ახსენებს უფალს, ისეთებს გადაჰკრავს ხოლმე, უცებ თვითონვე შეეშინდება, ხომ არაიენ გაიგონაო.

შენი დახატვა გაუჭირდა, აქ არ ხარ და ვერ გზედავს. არც სურათი დაგვრჩა შენი, რომ იქიდან გადაგხატოს. მამამ და დედამ ეს მოიგონეს: რაკი ტყუპის ცალგები წყლის წვეთებივით ჰგავდნენ ერთმანეთს და ერთიმეორისგან ჩაცმულობით ძლივს ვარჩევდით, ცოტნე დახატე თამარის მაგივრად, ოღონდ გოგონას კაბა ჩააცვი და დაწნული დალალ-კავიცი მიუმატეო. დედამ მოთქმავოდებით შენი კაბა გამოიტანა, მაგრამ შენს მერე მე საკმაოდ გაზრდილი ვარ და ვერ ჩავეციე. მახარებელი მაინც ჩემს სახეს ხატავს და როცა მოათავებს ბიჭური ტანსაცმელის მაგივრად გოგოს კაბას ჩააცმევს ნახატს. ეს, ცოტა არ იყოს, ძნელი საქმეა, მაგრამ ქობალია ისეთი ოსტატია, შეუძლებელს შეძლებს: მხოლოდ მე ვარ გასაქირში, ჩემი სურათისთვის დგომა ძლივს მოვათავი და ახლა შენს მაგივრადაც მე უნდა ვიდგე მახარებელის წინაშე გაუნრქველად. მამა ამასაც არ ჯერდება, მოპირ-

დაპირე კედელზე იმის დახატვა უბრძანა, შენ რომ ანგელოსებმა წაგიყვანეს.

ჩვენ სულ შენზე ვფიქრობთ, მაგრამ დაგლალე ამდენი ლაპარაკით. პო, კინალამ დამაიწყა, მამა ბერად შედგომას აპირებს. შენს დავაეკაცებას დავუცდი, მერე ამ სოფელზე ხელს ავიღებ და რომელიმე მივარდნილ მონასტერში დავეყუდები, სადაც ამ ქვეყნის ხმა არ მომწვდებაო. ეს გადაწყვეტილება როცა გამანდო, სიტყვა ჩამომართვა, დედას არ გაუმხილოო.

მამამ ის არ იცის, რომ მონასტერში მე გვაქარებ და ამით მისი ბერად აღკვეცაც დაჩქარდება.

ჩემი ეს გადაწყვეტილება შენ იცა მხოლოდ. ახლა შესაფერის დროსა და შემთხვევას ვეძებ, რომ ჩემი აღთქმა შეეასრულო, უფლის მოწოდებას მიეყვე და მამასაც ღვთის სამსახურისთვის გზა გავუხსნა.

თავის ბედსა და მომავალ ცხოვრებაზე ნაადრევად დაფიქრებული ცოტნე განმარტოვდა და გულჩათხრობილი გახდა. ტოლებთან თამაშს აღარ ეტანებოდა, მეტწილად მოძღვარ ივლიანესთან იჯდა, ისტორიასა და საღვთო წერილს, ასტრონომიასა და მათემატიკას სწავლობდა.

მეცადინეობას რომ მორჩებოდა, ბრმა მამასთან მირბოდა. სიცოცხლემობეზრებულ შერგილს დაკარგული თვალის ჩინის მაგივრობას პატარა ბატონიშვილი უწყევდა. უსინათლოს ბაღსა და ვენახებში ცოტნე დაატარებდა და სოფლის გზებზე მოუძლოდა.

ჯერ კიდევ ვაჟაკი იყო შერგილი. ღონე ისევე ძველებურად მოსდევდა, ხმლის ერთი მოჭნევით უშობელს თავს აგდებინებდა და ცხენის ნალს თითებიტ ღუნავდა. მაგრამ იმის შემდეგ, რაც მხედველობა დაჰკარგა, ცხოვრების ხალისიც დაეკარგა და საკუთარ თავში ჩაიკეტა. სიკვდილის მნატვრელი მთავარი იმ დღის მოლოდინითლა ცხოვრობდა, როცა სულთამაზღელი მოვიდოდა და თავის პატარა თამართან წაიყვანდა.

შერგილისათვის ეს სოფელი ბნელ, გაუთენებელ ღამედ იქცა, იმ ღამეში უმწეოდ დაბორილობდა და იმ იმედით დადიოდა, ეგებ სადმე რამეს გადავაწყუდ, შუბლი შევახეთქო, ან უფსკრულში დავინთქაო.

ბრძის ირგვლივ გამეფებულ წყვილადში, ნათლის ერთადერთი სვეტა ცოტნე იყო. იმისი არსებობადა უბრუნებდა სულს და სიცოცხლის აზრს იმაშიდა ხედავდა, მემკვიდრე ბატონიშვილის აღზრდაში ჩაეჭსოვა ის დაუხარჯავი ძალდონე, რომლის მოზღვავებასაც ძალიან ხშირად გრძნობდა და რომელსაც უსინათლობამ ასე შემოუზღუდა ასპარეზი.

დაბრძავებამდე ბავშვების მიმართ ცოტა მოუხეშავიც იყო შერგილი. ერთთავად გარეთ, მეფის კარსა და ლაშქრად მყოფი მთავარი, შინ რომ მობრუნდებოდა, სამთავროს საქმეების გარიგებას უნდებოდა. ნადირობა და ბურთაობა უყვარდა, ლხინსა და შექცევას ვერ თმობდა და შვილები მის ყურადღებას დანატრულნი იზრდებოდნენ დედისა და აღზრდელების თუ მასწავლებლების ზრუნვას მინდობილნი. შინ როცა იყო, გული უფრო თამარისკენ მიუწევდა. პატარა გოგონა თილისმა იყო და ენავაკრფელი. მამას ფეხქვეშ ეგებოდა. როგორც მოცილილ დაიგულებდა, მუხლზე ახტებოდა, ეფერებოდა და საყვარლად ეტიტინებოდა. ბუნებით პირქუში, ომებსა და ლაშქრობაში ცოტა არ იყოს, გაუხეშებული შერგილი პატარა თამარის ალერსით დნებოდა, თავგზას ჰკარგავდა და მოთვინიერებელი ნადირივით მისი ყველა სურვილის ამსრულებელი ხდებოდა.

ცოტნე ბიჭი იყო, უფრო მორიდებული. მას არც თამარივით გაუთავებელი ტიტინი შეეძლო, არც სულში ჩაძრომა და ალერსით გაბრუება. ამიტომ ქალიშვილის ალერსით გონდაკარგულ მამას ზოგჯერ შეუშინეველიც რჩებოდა მემკვიდრე ბატონიშვილის სიახლოვე. მაგრამ მას შემდეგ, რაც ქალიშვილი დაეღუპა და თვალის ჩინიც

დაკარგა, შერგილი ერთბაშად გამოიცვალა. ამ ქვეყანაზე გულწრფელმა გოგონის არსებობის ერთადერთი გამომავლად ცოტნეს აღზრდა დასახა. თუ მანამდე ცოტნე მამისათვის გვარის გამაგრებელი მემკვიდრე იყო, რომლის წინაშეც თავს მრგალედ თვლიდა, რათა მისთვის ძლიერი და მდიდარი სამთავრო დაეტოვებინა, ახლა ქალიშვილის სიკვდილის შემდეგ, სულ სხვა გახდა. გულმხეცი, ომსა და კვეთებაში სასტიკი ვაჟკაცი ცოტნეს მიმართაც ისეთივე გულწილი და უღონო შეიქმნა, როგორც თამარის მიმართ იყო. ამიერიდან ხეიბარი მთავარი მემკვიდრისათვის სამამაცო ზნის ჩანერგვას, საგმირო საქმეებისათვის მის მომზადებას თავის ერთადერთ მოწოდებად თვლიდა.

შერგილი თავს ადგა მემკვიდრეს ცურვასა და ხტომაში, ხმალსა და შვილდოსნობაში, ცხენოსნობასა და ბურთაობაში წვრთნისას. თავად ვერ ხედავდა, მაგრამ სმენითა და გამოცდილი რაინდის გუჟანით ხედებოდა, სად უჭირდათ შეგირდსა და მის ოსტატებს, ხმალსა და ბურთს ართმევდა და ჰაერში მოხაზული დახვეწილი მოძრაობით უჩვენებდა, როგორ უნდა მოექნია ცოტნეს ჩოგანი, ან როგორ უნდა აეცდინა მოპირდაპირის ხმალი. მგრძობიარე ბიჭუნა ხედავდა, რომ სიცოცხლემოძულეებული მამა მის წვრთნაში ივიწყებდა საკუთარ უბედურებას, ერთობოდა და ხალისდებოდა. ამიტომ, ბატონიშვილი თვითონ ეძალეობოდა, თვითონ იწვევდა უსინათლობით დასჯილ მამას გულის გადასაყოლებელ წვრთნასა და ვარჯიშში.

საერთოდ სიტყვამიერი მთავარი, ბოლო დროს, ცოტნესთან, ენამკვეერი ხდებოდა. როგორც კი სადმე ერთად ჩამოსხდებოდნენ და შეისვენებდნენ, საკუთარი თვალით ნახულსა და თავგადასახადს გატაცებით უამბობდა.

საამბობელი კი ბევრი ჰქონდა ოდიშის მთავარს: საბერძნეთში შეჭრისა და ტრაპიზონის აღების, რომეურისა და

ყაზინის, არდაველისა და ზღათის ომების უბრალო თვითმხილველი კი არ იყო შერგილ დადიანი, ამ მნიშვნელოვან ომებში შერგილიც ღონიერად იქნევედა ხმაღს და, გამარჯვებით უკან შემოქცეული, დიდი თამარის მადლობასა და ჭილღის არა ერთხელ გაუშვინებებდა ტახტისა და სამშობლოს შემდგომი ერთგული სამსახურისათვის.

— თაერეთის გამარჯვების შემდეგ მიანისაყენ წავედით, — ჰყვებოდა შერგილი, — მიანა მცირე ქალაქია. იგი ვერც ზღუდის სიმაგრით შეედრება თაერეთს, ვერც მოსახლეობის სიმრავლით. მიანას მელიქს ქართველების გამკლავება არც უფიქრია, თაერეთელთა მსგავსად, მანაც მშვიდობა და ხარკის გაღება ითხოვა. ჩვენ თანხმობა შევეუთვალეთ და მელიქი თავისი ფეხით გვეახლა. მელიქი ახალგაზრდა იყო, თვალტანადი და ტკბილად მოუბარი. დიდძალი ქონება, ოქრო და თვალ-მარგალიტი მოიღო, ნადიმი გაგვიმართა და ჩვენთან ერთად მოიღხინა. ეტყობოდა, ზუნებით მხდალი იყო. ჩვენ სარდლებს შორის, შუაში იჯდა. ყოველი ჩვენგანის წამოდგომაზე, ან ზელის აწევაზე კრთებოდა, დამფრთხალი შემოგვეუბრებდა და წყალობის მთხოველი თვალთ შემოგვეციცინებდა. ქვეგამხედვარობა მაშინვე შევატყვე, ჩვენს იარაღს აკვირდებოდა, საუბარში იმისთანა დროს ისეთ რამეს იკითხავდა, კაცი აღვილად ექვს ვერ აიღებდა: შორს ვაპირებდით თუ არა ლაშქრობის გაგრძელებას, რამდენი ცხენი გვყავდა, ან რამდენი ურემი მოგვსდევდა, ვითომ სხვათაშორის იკითხა, იმ საბაბით, საგზალი უნდა გაგიშვადოთ და ვარაუდი უნდა მქონდესო.

მელიქის კითხვები არ მომეწონა და ჩემი ეჭვი მაშინვე ქართულად გავანდე მხარგრძელს. რაც მაგან ჩვენგან გაიგოს, ისპაჰანს დაიკეცხოსო, მომიგო ზაქარიამ და ჩვენი ლაშქრისა და ურემის რიცხვი ერთი ორად გაუზვიადა. ესოდენი თავგამოდება მეორე დღეს სიანთულად დაუბრუნა კაბუჯ მელიქს. იმ-

დენ საგზალს პატარა ქალაქი სად გაგვიშვადებდა! რაც ჰქონდათ იმდენივე ჯერდით და წასელის თადარიგს შექცედიქით, ქალაქის მცველად მცირე რაზმი უნდა დაგვეტოვებინა. მხარგრძელმა რაზმი გამოჰყო და მეთაურობა მე დამაყისრა. რა დასამალია და მეწყინა. წინ დიდი ბრძოლებით და ფათერაკებით სავსე ლაშქრობა მოგველოდა. ბევრი უტხო სანახავი უნდა გვენახა და, რა გასაკვირია, გული მეც ლაშქართან ერთად მიმიწვედა. ლაშქრად სარდლობის დაუმორჩილებლობა, ან უკმაყოფილებისა და წყენის გამოხატვა აზრად არასოდეს მომსვლია, მაგრამ იმ წუთს თურმე სახე შემეცვალა. მხარგრძელმა ალბათ გუნების გაფუჭება შემატყო, მეორე დღეს განთიადზე მიხმეო და დიმილით მიიხრა:

— გატყობ, მიანაში ქალაქის მცველად დარჩენას ჩვენთან ერთად ლაშქრობის გაგრძელება გირჩევენია. როცა სხვები ცხარე ბრძოლაში ცდიან მკლავსა და ღონეს, შენისთანა კაბუჯისათვის მყუდრო ქალაქის მწყემსად დარჩენა გულდასაწყვეტი იქნება. მიანის მელიქის გულწრფელობაში რომ ეჭვი შეიტანე, მცველად შენი დატოვება იმან მაფიქრებინა. მაგრამ შენისთანა ვაყვაცების უსაქმოდ მიტოვება ცოდოა მაშინ, როცა წინ ძნელი ბრძოლები გველოდება და ყოველი გამოცდილი შემოშრის გვერდით ყოლა სანატრული გვექნება. ამიტომ ჩემს განკარგულებას ვცვლი: შენ ჩვენთან ერთად წამოხვალ, ხოლო აქ, ქალაქის მცველად შენი ნათესავი გიორგი სვანთა ერისთავი დარჩება.

მე ისევ უსიტყვოდ დავემორჩილე. გიორგი ჩემი ბიძა იყო, სანახევროდ მის სახლსა და მამულში ვიყავი გაზრდილი. უკვე ხანში შესულ ერისთავს ჯანი ძველებურად აღარ მისდევდა და გრძელი გზით დადლილს ქალაქის მცველად დატოვება სასიამოვნოდაც ეჩვენა.

— შენ იქ გირჩევენია, შერგილ და მე — აქ. შენი ხნის ვაყვაცს ძნელი გზა და

ფათერაკი იტაცებს, ჩემს ასაკში ქალაქში განსვენება და მელიქთან პურობა უფრო მიმზიდველია. მშვიდობითა და გამარჯვებით იარე, ოღონდ თავს გაუფრთხილდი, მთავარა, ხიფათს არაფერს გადაეყარო, თორემ შენთვის აღვილის გაცვლა მთელ ს-ცოცხლეში სანანურად მიქნება, — მითხრა გიორგიმ, გადამხვება და გამომემშვიდობა.

რას ვიფიქრებდი, თუ ბიძასთან ადგილების გაცვლა მე გაიხდებოდა სანანებლად. ვინ იწინასწარმეტყველებდა, რომ ცხარე ბრძოლებიდან მე უვნებელი დავბრუნდებოდი, ხოლო მშვიდობიან ქალაქში დარჩენილი გიორგი მტრის ხელით დაიღუპებოდა.

ცხენს მოვახტი და წამით თვალი მოვაველე ქალაქს: ამომავალი მზის სხივები ფერადფერად მინარეთებზე თამაშობდა და თვალის მომპრეტლად ირეკლებოდა.

მომეწონა მიანა: ამდენი, მინარეთი ბევრ დიდ ქალაქშიაც არ იქნებოდა.

— კარგ ქალაქში მტოვებ, არა?! — შემომლიმა ერისთავმა.

— მშვიდობით იყავი... ღმერთმა მოგახმაროს! — გადმოვსძახე და ცხენი წინ დაძრული ლაშქრისკენ გავაქანე.

გზა სამხრეთით განვაგრძეთ და ქალაქ ზანგანს მივუახლოვდით. ქალაქი პატარა იყო, მაგრამ ომი დიდი გადაგვხვდა.

ირანის სიღრმეში წინააღმდეგობა თანდათან მატულობდა. ის, რაც მანამდე გამოვიარეთ, ყაზვინისა და გურგანის ბრძოლებთან შედარებით თავშესაქცევ გასეირნებლად გვეჩვენებოდა. კასპიის ზღვის აღმოსავლეთ ნაპირას მდებარე ქალაქი გურგანი იერიშით ავიღეთ და დავლევით.

იმ სიშორეზე, ზორასნის გულში, არათუ ქართველთა ლაშქარს, ჩვენს ნათესავსაც იშვიათად დაუღდამს ფეხი. ნადავლი უანგარიშო იყო. ალაფი დაგვიმომღა და გზის გაგრძელება შეუძლებლად გვეჩვენა. გამარჯვებულნი და ძლევა მოსილნი უკან შემოვიქცეთ. ჩვენ თვითონ გვიკვირდა, რომ ამოდენა ქვეყანა დავლექვით, ბევრი უღლებელი ქა-

ლაქი ავიღეთ და ვერსად ვადამწყვეტ წინააღმდეგობას ვერ შეგვიძლია. ირანელებს ჯარიც ბევრი ჰყავდათ, ქალაქებიც მაგარი ზღუდებით ჰქონდათ გამაგრებული, მაგრამ ჩვენს წინსვლას ვერაფერი აჩერებდა, ციხეები ეცემოდნენ, სულთნები და მელიქები თავს გვიხრიდნენ და ჭონებას ავიშურებდნენ, ოღონდ მშვიდობით გავცლოდით.

გურგანი მიანიდან ძალიან შორს არის და ვიდრე ჩვენ მოვბრუნდებოდით, ხმა დარხეულა, ქართველთა ლაშქარი იძლია და ერთიანად გაქლიტესო.

რაკი ჩვენი ლაშქრის ამბავი არ იცოდნენ, მიანელებს ჰორი ადვილად ურწმუნებიათ. მიანის მელიქი ქალაქის მცველად დატოვებულ ქართველებს ღამით თავს დასხმია და გაუტელტია. სიკვდილს ერთადერთი ქართველი გადარჩენია. დევნილს დამალვა მოუხწრია და საკუთარი თვალით უნახავს, როგორ ხდიდნენ ტყავს შეპყრობილ ქართველებს, როგორ კიდედნენ ძელებზე. რაზმის უფროსად დარჩენილი სვანთა ერისთავი იმ მინარეთზე ჩამოეკიდათ, რომლის სილამაზის ცქერითაც ერთად ვტკბებოდით გამომშვიდობებისას.

მელიქი ლხინსა და განცხრომაში იყო თურმე. მაცნემ რომ ჩვენი ლაშქრის მიახლოება შეატყობინა, რა გუნებაზე დადგებოდა ვერაფერი და მუხანათი მელიქი, ჩვენი ლაშქრის დაბრუნებას რომ გაიგებდა! გაქცევა იმას აღარ შეეძლო და დამალვა. ერისთავი მაშინვე მინარიდან ჩამოუხსნია, დახოცილები დაუმარხავს და ჩვენს შესახვედრად მომზადებულა.

ქალაქის გარეთ გამოგვეგება ძღვენი-თა და საჩუქრებით ორპირი მელიქი. სანატრელი სტუმრებივით მოგვიკითხა, გამარჯვებით დაბრუნება მოგვილოცა, მოგვასვენა და სუფრები გრძლად გაამლევინა. ქართველ მცველთაგან რომ არავინ შეგვხვდა, ავად გვენიშნა, მთავარსარდალმა მელიქს ქალაქის მცველები მოჰკითხა.

— თავრიქს წავიდნენ იქ დატოვებულ ქართველთა წვევითი, — მიუგო

მელიქმა, და, ის იყო, ნათქვამი უნდა გვერწმუნებინა, რომ ცოცხლად გადაინგნილი ის ერთადერთი ქართველი გამოჩნდა. პარში წაუდგა მიანის მელიქს, ქართველთა ამოწყვეტასა და ძელუბზე დაკიდებაში ამხილა.

თავზარდაცემული მელიქი ენაჩავარდნილი იდგა, ცახცახით ელოდა შურისმგებელთა რისხვას.

გაცოფებულმა მხარგრძელმა დამნაშავეთა სასტიკი დასჯა და მელიქის მიწარზე დაკიდება ბრძანა. ბრახითა და შურისძიების წყურვილით ანთებულეზმა ქართველთა გამკლუტები მოვრკეცი, ამოვსწყვიტეთ და მთავარი დამნაშავეები მინარებზე დავეკიდეთ.

მერე ქალაქი დავანგრიეთ და საქართველოს გზას დავადექით.

— ახი ყოფილა იმ ვერაგებზე! — ნიშნის მოგვებით თქვა ცოტანემ.

— ახი იყო! ვერაგი და პირისგამტეხი შებრალეზას არ იმსახურებს. მათი ჯავრი კი ვიყარეთ, მაგრამ მას შემდეგ სულ ეს მაქვს სანანურად, რატომ მე არ დავრჩი მიანაში მცველი რაზმის უფროსად. მელიქის ცბიერებაში დაქვეებული, ბიძაჩემზე ფრთხილად ვიქნებოდი და ეგებ ასე ადვილად არ ამოვებოცეთ. თუმცა ალბათ ის აჯობებდა, რომ ამოვებოცეთ. მე სამშობლოში ვეღარ დავბრუნდებოდი და იმ წყეულ სენს შინ არ მოვიტანდი.

სასახლეში ყველა ატყობდა, ნაადრევად, ასაკისათვის შეუფერებლად დადინჯებულ ცოტანეს რალაც დარდი რომ აწუხებდა. ყმაწვილი ერთთავად მოწყენილი იყო, დაუსრულებლად რალაცას ფიქრობდა და სულ განმარტოებას ესწრაფოდა.

დედის დაკვირვებულ თვალსაც არ გამოპარვია შვილის დაღონება და გაუთავებელ საგონებელში ყოფნა. ცოტანეს გასართობად ახლო მცხოვრებ ერთგულ ბუნაურთა შვილები მოიხმომ, ტოლები დაარიგა და მემკვიდრე მათთან ერთად სათევზაოდ და საბურთაოდ გაუშვა.

ბატონიშვილი ტოლებთან თავშექცე-

ვის შემდეგ კარგ გუნებაზე ბრუნდებოდა, მაგრამ ნათელას შვილის ბებუნი ლევა დღითი დღე ემატებოდა და შიში უორკეცდებოდა.

ერთხელ ფეხშიშველა დაბრუნდა ტოლებთან წასული ცოტნე, ვიდრე დედა ჰკითხავდა, შვილმა დაასწრო:

— გზაზე მათხოვარი შემომეყარა. ჩემს ტოლ ბიჭს წაწაღისაგან შიშველი ფეხები დახეთქილი ჰქონდა, შემებრალა და ჩემი მამიები მივეციო.

ნათელამ წარბი შეიკრა, მაგრამ იმ ერთხელ წაუყრუა შვილს და აუგი არ აკადრა.

მეორედ, ცოტნე შარვლისა და პერანგისამარა გამოეცხადა:

— მდინარეზე ვთევზაობდით. გლეხის ბიჭს წყალმა კაბა წაართვა, უბედურს მეტი ტანსაცმელი არ ჰქონია, დაქდა და ცხარე ცრემლით იტირა, შინ ვეღარ მივალ, დედა ცემით მომკლავსო. შემეცოდა, ჩემი კაბა გავიძრე და ჩავაცვი. მე სხვაე ბევრი მაქვს და ვიცი, დედა არ გამოიჯავრდება, — ცოტნე მოეხვია და თავი დედის მკერდში ჩარგო.

ნათელამ კინალამ იფეთქა, მაგრამ ბრაზი დაიოკა. შვილს თავზე ხელი კი გადაუსვა, მაგრამ საყვედურიც არ დააკლო:

— შენ მალე ერთადერთ პერანგსაც გაიხდი და ტიტველა ივლი, კაცმა რომ მიგიშვას! ყველა ღარიბს რომ შენ ჩააცვა და აჯამო, მამაშენის სამთავრო კი არა, თამარ მეფის საჭურჭლე ვერ აუვა, შვილო. დაეხსენი მაგ ბიჭებთან სოფელ-სოფელ სირბილს, წიგნს ჩაუქეტი და ბრმა მამას მიხედე.

— ჩემი ბრალი არ არის, დედა, შენ თვითონ მითხარი, ტოლებს აჰყვევი და გაერთეო.

— ეგ კი გითხარი, მაგრამ ის როდი მითქვამს, ტან-ფეხი გაიხადე და შენ ტიტველი იარე-თქო.

— განა შენცა და ივლიანე მოძღვარიც სულ იმას არ მიქადაგებთ, ქრისტესავით ვეთილი. და გულმოწყალე უნდა იყო, ღარიბ-ღატაკს უნდა შეეწიო და

ერთი ლექსიც რომ გჭონდეს, ისიც მშივრებს უნდა გაუნაწილო!

ნათელა დაიბნა. ცოტნე სიმართლეს ეუბნებოდა. მოცალეების ჟამს შეიღოს რომ სახარებას უკითხავდა ხოლმე, სულ იმას ჩააგონებდა, ქრისტესათვის მიებადა, მასავით ღარიბთა და ქვრივ-ობოლთა შემწე და გამკითხველი ყოფილიყო.

— ჯერ შენ ყრმა ხარ და შეუგნებელი, — უკვე დაყვავებით დაუწყო ნათელამ, — გაცემა მაშინ გამართებს, როცა მშოვნელი იქნები. მამაშენის მონაგარის განთავება კი შემევიდრე ბატონი-შვილს არ გეკადრება. ჯერ იმას უნდა ფიქრობდე, რა შესძინო შენს სახლსა და სამკვიდროს. მამის ქონება კი არ უნდა გაფლანგო და დაამცრო, ახალი მამულები და ყმები უნდა შექმნათ, მამაპაპის დანატოვარი შენი გარჯითა და ზრუნვით უნდა ამრავლო და, როცა საჭურჭლე სავესე გექნება, მაშინ წყალობაც უხვად უნდა გაცე, ღარიბებსა და ქვრივებს უნდა დაეხმარო. გაჭირვებულებს ხელი უნდა გაუმართო.

ცოტნეს გული ატყინა დედის გაწყობამ და შეგონებამ. თავის სამართლებლად საღვთო წიგნებიდან მაგალითების მოშველიება უნდოდა, მაგრამ დედა ისე გაბრაზებულნი ჩანდა, სულ ერთი იყო, მის ნათქვამს არ შეიწყნარებდა და შვილის ქველმოქმედებას არ მოიწონებდა.

ერემლმომდგარი ცოტნე უსიტყვოდ გაშორდა დედას. თავის ოთახში ხატის წინაშე დაიხოქა და უფალს შეევედრა, გაბრაზების წაშლ დედის ბავთვან დაუფიქრებლად დაედნინილი სიტყვისათვის ყური არ მიეპყრო, ბედისაგან დაჩაგრული ნათელასთვის შეენდო და მიეტევებინა.

— ნამდვილად გველუპება შვილი, შერგილ ბატონო, — გაანდო თავისი შემფთოება ნათელამ მეუღლეს, — ეტყობა, ივლიანე მოძღვარი გლახაკად გახდომასა და გამათხოვრებას უქადაგებს, რომ ბატონიშვილი ტანფეხს იხდის და ღარიბ-ღატაკთ ურიგებს. ასე

თუ განაგრძო, მალე მთელ შენს ქონებას გასცემს და საჩუქრად შენს ალარ დაიტოვებს.

— ვითომ ივლიანეს ჩაგონებით სჩადის? — იეთხა საგონებელში ჩაეარდნილმა შერგილმა.

— აბა სხვა ვინ ჰყავს ჩამგონებელი და მასწავლებელი?!

— თუ ეგრება, მოძღვარს მე მოველაპარაკებო. შენ ნურაფერს ეტყვი, ნურც ოსტატსა და ნურც შეგიარდს. გულკეთილობა თავის თავად ღვთის სათნო საქმეა და ამის გამო, რომ შემევიდრე ბატონიშვილს გაუუჭაგრდეთ, არც ღმერთი მოგვიწონებს და არც კაცი.

ნათელამ ქმრისთვის ენის შებრუნება ვერ გაბედა. შერგილსაც და უფალსაც ცალცალკე თხოვა პატიება თავისი უმცირებისათვის, წყენა გულში ჩაიკლა და შვილის ბედზე ზრუნვა მამას დაუთმო.

ივლიანე მოძღვარი ერთი იმ ღვთის მსახურთაგანი იყო, რომელთაც სულის ცხოვნების აუცილებელ პირობად სრულებითაც არ მიაჩნიათ ცხოვრების ყველა სიამეზე ხელის აღება. ამ ქვეყნიურ სიტუბოთაგან ივლიანემ ბევრი რამ მოიკლო, მაგრამ პირის გემოზე უარი ვერ თქვა, სმა-ჰამას ცხოვრების ერთ-ერთ უდიდეს სიკეთედ თვლიდა და ამ აზრის გასამართლებლად სახარების მოშველიება უყვარდა: „პური და ღვინო ახარებს გულსა კაცისასაო“.

თავის დროზე, ახალგაზრდობაში, ივლიანე თურმე პირველი მობუტოალი და მონადირეც ყოფილა და, ახლაც ხატის წინ სასოებით მლოცველს რომ მონადირეთა ბუკის ხმა და ნადირის კვალზე დამდგარი მეძებრების წყევწკავი მისწვდებოდა, პირჯვრის წერასა და უფლისადმი ღალადს შესწყვეტდა და გარეთ გამოვარდებოდა, რომ შორიდან მაინც იმ ხმებითა და თავისი დავიწყებული სიტუბუკის ვახსენებით დამტყპარიყო.

განათლებული მოძღვარი ომსა და კაცის კვლასაც ფილოსოფიურად ამართლებდა. შორ ვგაზე მიმავალი კამბის ქვეშ ერისგანივით ჭაქვის პერანგს იც-

ვამდა და ფარულად მახვილს ატარებდა. ოდიშის მთავარს შავი ზღვის პირას თურქთა და ბერძენთა წინააღმდეგ გამართულ ომებში არა ერთხელ ზღვებია და თუმცა ეკლესიის მსახურს მხოლოდ ის ევალებოდა — უფალს ოდიშის პატრონისათვის ძლევის მოცემას შევედრებოდა, მოახლოებული, შენიგებულნი ბრძოლის დროს თავი ვეღარ შეუკავებია, დამალული მახვილი ქვეყნის დასანახავად უხდია და მოძალებულ მტერს ისიც სხვებთან ერთად კვეთებია.

მსგავსი შემთხვევა არც ისე ხშირიყო, მაგრამ შერგილი კვირაში ერთხელ მაინც სანადიროდ მიდიოდა და თან ზოგჯერ ივლიანეც მიჰყავდა.

მის შემდეგ, რაც მთავარმა თვალის ჩინი დაქარგა, ივლიანე მოძღვრის ცხოვრებაც მოსაწყენი და ერთფეროვანი გახდა. წირვა-ლოცვას და ბატონიშვილის წვრთნას მორჩენილი მოძღვარი ერთთავად წიგნს ჩაჰყურებდა, ან საუდრის ჩრდილში გრძელ სკამზე იჯდა და კრიალოსანს მარცვლავდა.

საღამოს, ჩამავალი მზისკენ სახემიპყრობილ ივლიანეს თვალი მთვლემარე-სავით მიჰხუტვოდა. მკერდზე დაფენილი გათეთრებული წვერი და ოდნავ გაპოხილი ბაგეები მზის შუქითა თუ ღიზილით გაბრწყინებოდა. კარგახნის ვალეულ ქარვას მარცვლავდა. კრიალოსანის მარცვლას შეჩვეული თითები თავისთავად მოძრაობდნენ, ფიჭრში წასული თუ მთვლემარე ივლიანეს გონების ჩაურვლად, ქარვები ერთმანეთს გამოზომილად მისდევდნენ და წყლის წვეთებივით მიყოლებით ეცემოდნენ ერთიმეორეს.

ჯოხის კაქუნი ჩაესმა. თვალი გაახილა და მიაყურადა. ჯოხის ხმაზე იცნო, უსინათლო მთავარი მოიკვლევდა გზას. სახე მისკენ იბრუნა და შესახვედრად მოემზადა. ბრმამ გუმანით იგრძნო კაცის სიახლოვე. ჯოხი შეაჩერა და თავადებულმა უთხრა:

— მანდ რომელი ხარ?

— მე ვახლავარ, მთავარო, მონა

ლეთისა ივლიანე, — მიუგო მოძღვარმა, ფეხზე წამოდგა, შერგილს შერგნა მკლავში ხელი მოჰკიდა და წინაშე მდგომარეობდა დააპირა.

— მგონი აქ იქეკი და ისვენებდი, მოძღვარო?

— დიახ, აქ ვიქეკი, ლოცვასა და კითხვას მოვრჩი და აგერ გრძელ სკამზე ვისვენებდი.

— ჩამოვჯდეთ, მეც შევესვენებ, — თქვა მთავარმა და ჯოხით, სკამის ძებნა დაიწყო.

— აგერ, აქეთ მობრძანდით, მთავარო, — მარცხნივ მისწია ივლიანემ.

შერგილი გრძელ სკამს წაადგა, მუხლებით შეეხო.

— დაბრძანდით, ბატონო! — კრძალვით უთხრა მოძღვარმა, თვითონაც დაინხარა და მთავარს დაჯდომასში შეეშველა.

— აქ ხშირად ზიხარ, მოძღვარო?

— ვზივარ და ვუცდი, მთავარო.

— რასა, რას უცდი?

— სიკვდილს ვუცდი...

შერგილს შეაჩრქოლა.

— რას ამბობ, მოძღვარო, სასიკვდილო რა გვირს?

— დაბადების დღიდან, ქვეყნად მოსვლისა და გაჩენის დღიდან, სიკვდილი ყველა სულდგმულს სჭირს, მთავარო, ზოგი თვითონ მიეჭანება იმ სიკვდილისაკენ, ისე რომ არც იცის, ზოგი კი, ჩემსავით ზის და ელოდება მის მოსვლას.

— ჰოი, ეს მართალია, მოძღვარო! ყველაში სიკვდილის შვილები ვართ, მაგრამ მაგაზე ფიჭრით დარჩენილი ორი დღის წუთისოფელი არ უნდა გაიმწარო.

— არც ვიმწარებ, მთავარო. ვზივარ და ვუცდი, კრიალოსანს ემარცვლავ და, იმაზე სულაც არ ვფიჭრობ, რომ ყოველი ქარვის გადამარცვლავზე, სიცოცხლის რალაც ნაწილი მაკლდება. ვზივარ და ველოდები ჩემად და უდრტვიწველად და, ამ მუდმივი მოლოდინით რალაც თავისებურ სიამეს განვიცდი. ადამიანი სწავლასხვა ვარსკვლავზე იბადება, ზოგი მთელი სიცოცხლის მანძილზე

ელის ბედს, ზოგი თვითონ მიისწრაფვის მისკენ, მე იმ თაბუნდანა ვარ, რომელიც მშვიდადა ზის და ელის.

— ეგეც მართალი უნდა იყოს, ეტყობა ადამიანები სხვადასხვა ვარსკვლავზე ჩნდებიან. ზოგჯერ ისინი ერთადაც იბადებიან, ერთმანეთსაც გასაოცრად პგვანან, ერთნაირ პირობებშიც იზრდებიან და, მაინც სხვადასხვა ბედისა არიან. ჩემი შვილების მაგალითზე უკეთესი რა გინდა! ტყუზად დიბადნენ, ერთად იზრდებოდნენ, ზრუნვა და მოვლაც ერთნაირი ჰქონდათ. გოგო თავიდანვე ჭანმრთელი იყო და ხალისიანი, ვერცხლის წყალივით მოძრავი და უღარდელი. ბიჭი, იმთავითვე სუსტი და ავადმყოფობისკენ მიდრეკილი დაიბადა. სადაც ჩამომრევი სენი ან ბატონები გაჩნდებოდა, პირველი იმას დაეტაკებოდა; იქნებ ამიტომაც, ზედმეტად მგრძობიარე და ნაზი გახდა, დაფიქრება ნაადრევად დასჩემდა და ცხოვრების ხალისიც ნაკლები დაჰყვა.

— ბატონიშვილი გონიერია და ღრმად განმცდელი. ეგ ზედმეტი მგრძობიერებაც შორს წვდომასა და გაგებაში ეხმარება. სწავლაში ბეჭითია და ნიჭიერი. თუ ასე განაგრძო, სწავლულობით ზეალმატებული იქნება და მეცნიერებით ქვეყანას გააყვირებებს.

— ეგ კარგია, მამო, მაგრამ ისიც არ დაგავიწყდეს, ცოტენ სამთავროს ერთადერთი მემკვიდრეა და მართო მე კი არა, მთელი ოდიში მისი შემყურე და მოიხედუა.

— ვიცი, მთავარო და, მე სწორედ ეგ მახარებს, რომ ღირსეული მემკვიდრე გეზრდებათ.

— საღვთო სჯულისა და სხვა მეცნიერებათა სწავლა ფრიად სასარგებლოა ბატონიშვილისათვის, მაგრამ თუ მომავალ მთავარს სამამაცო ზნე და ნიჭიც არ ექნება, ომისა და ნადირობის წესი, მობურთალობა და ცენოსნობა არ ეცოდინება, სამთავროს პატრონად და მეფის კარის დიდებულად ვერ გამოდგება.

— ქეშმარიტებას ბრძანებ, მთავარო, დაუმოწმა იელიანემ.

— ჰოდა, ეს რომ ასეა, ზოგჯერ იმას ვფიქრობ, მეტიმეტი მხომ მნაშრომისმეთქი ბატონიშვილს, ცალ მხარეს, ჰომ არ მიემართეთ მისი ნიჭი და ღონე.

— ეგ როგორ, მთავარო?

— როგორ და, სულისათვის ნაადრევი ზედმეტი ზრუნვით, იმ ქვეყნიურზე მუდმივი ფიქრით, ამქვეყნიური ვალდებულების შეგნება ჰომ არ დავეჩლუნვეთ ბატონიშვილს?

— რა ბრძანებაა? მთავარო! მე უზომო ყველაფერი მიქულს და ბატონიშვილის წვრთნისას ზომიერებას არ ვღალატობ.

— ეგ ალბათ ეგრეა, მაგრამ, ვფიქრობ, მეტი ზრუნვა გვმართებს იმისათვის, რათა ცოტენმ სამამაცო ზნე უკეთ შეითვისოს. ბატონიშვილი სიკბატუვეში იწყებს შესვლას. ახლა უნდა თავს დგომა და წურთვნა, სანადიროდ წაყვანა, ისრის ტყორცნასა და ცენოსნობაში გაწაფვა. რაც ეს ღვთის რისხვა დამატყდა თავს, მე სამაგისოდ აღარ ვარგვარ, მაგრამ ისეთი ახლობელიც არავინ მყავს, მემკვიდრე ვანდო და ჩაებაბრო. ამიტომ მაქვს სათხოვარი შენთან: რაკი მე თვითონ აღარ შემოძლია, ამაშიც შენ უწინამძღვრე ბატონიშვილს. ვიცი, სამამაცო ზნეთა მეცნიერები ხარ და თუ დაგჭირდა, ვაყაკობაშიც ტოლს არავის დაუღებ. ცურვა და ნაოსნობა ასწავლე, სანადიროდ წაუქმე, კვირაში ერთხელ მაინც, ქვეყანა აჩვენე და გააცანი. ისრის ტყორცნასა და ბადის სროლასაც შეაჩვიე და თან საღმრთო და საერო წიგნთაგან თბრობაც არ მოაკლო, გარემოების შესაფერისად. ვფიქრობ, ჩემგან ეს დიდი ნდობაა, მოძღვარო და იმედი მაქვს დამიფასებ და გამიმართლებ.

— ვეცდები, მთავარო... ვეცდები, ერთგული სამსახურით გაემართლო შენი ესოდენი ნდობა. მადლობელი ვარ ამ დიდი და სათნო დავალებსათვის.

* * *

იელიანემ ანაკლიას წაიყვანა ბატონიშვილი. თან რამდენიმე მენავე და ცურ-

ვით განთქმული ვაჟკაცებიც გაიყოლა. წყლის ხამი ეგონა ბატონიშვილი და მუხლამდე რომ შევიდა, მსლებლებს ანიშნა, ხელი მოჰკიდეთო. ცოტნემ იუკადრისა, გაქანდა და, წყალი რომ წელს ზევით მოსწვდა, ისარივით წავიდა, დაჰყვივნთა და გაუჩინარდა.

სახტად დარჩენილი ივლიანე დაიბნა. — უშველეთ, მანდ რას უდგეხართ! შეუძახა მოცუარევეებს.

ბიჭები არხენინად იდგნენ და იცინოდნენ.

— ჩვენი შველა არ უნდა ბატონიშვილს, ჩვენზე ნაკლებად როდი ცურავს. — დაამშვიდა ერთმა.

— შენს უჩუმრად რამდენჯერ გამოჰპარულა ჩვენთან საცურაოდ, მოძღვარო. არ უთქვამს განა?

საღღაც შორს ცოტნემ წყლიდან ამოჰყო თავი, ჰაერში თევზივით შეხტა, მხარული მოუსვა და აღმზრდელს გამოსძახა.

— წყალში შემოდი, ოსტატო, გამეჩობრე!

— არ უთქვამს, ბაბა! — თავი გადააქნია იმ ბიჭების დაგვიანებულ პასუხად ივლიანემ და თვალი აღტაცებით გაადევნა შორს გასულ ბატონიშვილს.

ზღვაში ნებაზე მიშვებული ცოტნე იხვივით ლალობდა და წყლიდან ამოსვლა ავიწყდებოდა. ათასგვარ ორის იგონებდა, რომ თვალსაწიერიდან გამქრალიყო და ნაპირას დარჩენილი მოძღვარი წყალში შეეტყუებინა.

ივლიანე წყალს ერიდებოდა.

რალა დროს ჩემისთანა დროულა კაცის ცურვააო, ხელჩაქნეული იტყოდა და ნაპირიდან ცქერასა და ლელვას ჭერდებოდა.

ზოგჯერ ნავზე დასაჯდომად აიტყუებდა ცოტნე, მაგრამ ვაი იმ დაჯდომას! ნიჩბის ღონივრად მოსმით ნავს შუა ზღვაში შეაგდებდა ბატონიშვილი, მერე ისკუპებდა და წყალში გადამხტარი თვალთაგან ქრებოდა ყვინთვით. დიდხანს რომ აღარ გამოჩნდებოდა, ოსტატი შეფიქრებულად აწრიალდებოდა, ფეხზე წამოდგებოდა, წყალში გაუჩი-

ნარებულს უხმობდა და თან ნაპირისკენ იხედებოდა, ეგებ მშველელი უნდა ვინახო.

ამ ყოფაში ჩავარდნილს, უცებ ნავის შეტორტმანება შეუქანებდა გულს და ფერდაკარგული ჩაიკეცებოდა.

წყლიდან თავამოყოფილი ცოტნე ნავს მუშტს ურტყამდა და ანჭლრევდა.

— ნელა, შე ყაჩაღო, ნავს დაეხსენ, მეკობრეც, არ გადამიბრუნო. — თან უწყრებოდა და თან ეხვეწებოდა ივლიანე, მაგრამ სანამ თავათ არ მოწყინდებოდა ანცობა ცოტნეს, მოძღვარს საშველს არ მისცემდა. მერე თავადაც ნავში ჩახტებოდა, ნიჩაბს მოუსვამდა და... ზღვაზე საამო სიმღერა დაირხეოდა: მოძღვარი და შეგირდი ხმაშეწყობილი ვალობით შორს, უკან იტოვებდნენ ხმელეთს და მთელი არსებით ემლეოდნენ ზღვის უნაპირობის საამო განცდას.

მოშვიებულები თავიანთივე ნანადირევით ნაყრდებოდნენ: თევზი ბლომად ჰქონდათ, ნაპირზე დანთებულ ცეცხლზე ხარშავდნენ და მაღიანად შეექცეოდნენ.

ხანი გამოხდა ივლიანე მოძღვარს ზღვა მოსწყინდა და ტყე-ტყე და მთამთა ხეტიალი მოუნდა.

კარის ეკლესიიდან მწვეიარ-მეძებრებთან და ქორ-მიმინოებთან გადაბარგდა და სულის სასარგებლო მოღვაწეობა თითქმის დაივიწყა. ოდიშის საუკეთესო მონადირეებს ყოველ დღეს თავს უყრიდა და დილიდან საღამომდის იმის რჩევასა და ბჭობაში იყო, თუ სად, რომელ ნადირზე და ფრინველზე ენადირათ, რა გზით, როდის წასულიყვენ, საგზლად რა წაელოთ და ღამე სად ეთიათ.

ყველა საშუადისსა და თადარიგს რომ შორჩა, ეს ანაფორიანი დევკაცი ცხენზე შეჭდა, გვერდით თეთრონზე ამხედრებული ბატონიშვილი ამოიყენა და მონადირეთა მთელ გუნდს ომბიანი შეძახილითა და პირჭვრის წერით წაუძღვა. რაკი ერთხელ გაგარეგანდნენ, შინ გუ-

ლი აღარ უდგებოდათ, ლამეს ხან სად ათევენენ და, ხან სად. ძილის წინ ან შესვენების დროს, კარავში თუ ხის ჩრდილში წამოწოლილი ივლიანე ბატონიშვილს გვერდით მოისვამდა ხოლმე და ვითომ სხვათა შორის, სახალისოდ ამეცადინებდა.

მონადირეების დაუსრულებელი ყაყანი, მწვევარ მეძებრების წკაფწკაფი და წამსვლელ-გამცილებელთა გნიასი აყრუებდა მთავრის ეზო-გარემოს.

ვახალისებულნი ცოტენ უჩვეულოდ აღვზნებული ჩანდა, სანადიროდ ფრთაშესხმულივით მიჰქროდა და წასვლის წინ ლამე არ ეძანა.

მშობლებს ბატონიშვილის გამოცოცხლება, გუნების შეცვლა ახარებდა: უკან მობრუნებული მემკვიდრის ამბავს შერგილი გამოწვლილვით კითხულობდა. მის ნანადირევს ცალკე მიითვლიდა, ცხრის აუცდენლად ტყორცნას უქებდა და ახალი შეშარბებისათვის ამხნევებდა.

მთავარი და მისი მეუღლე სასოებით შეგუყურებდნენ ცოტენს გამხიარულებას, ცხენოსნობითა და ნადირობით გატაცებას. მაგრამ ამ გატაცების ნამდვილ მიზეზს ვერ ხედავდნენ და არ იცოდნენ მემკვიდრის გულში რა ხდებოდა.

ცოტენ კი...

ყოველ დილას იმ გადაწყვეტილებით დგებოდა, მთაში ნადირობისას შორის წასულიყო, დანარჩენ მონადირეებს ჩამოცილებოდა, სადმე მივარდნილ მონასტერს წასწყდომოდა და იქ სამუდამოდ ბინა ეპოვნა. ნადირობის ეშში შესული თავის ამ უმთავრეს საწაღელს არ იფიქრებდა და, ნადირს დადევნებულნი სულ იმას ცდილობდა სხვებს მოწყვეტოდა და განმარტობებულიყო. მაგრამ დრო გადიოდა და ცოტენს გადაწყვეტილების ასრულებას საშველი არ აღებოდა: ივლიანე მოძღვარი წამით არ შორდებოდა, როგორც ოდნავ განაპირებულს დაინახავდა, მაშინვე მასთან ჩნდებოდა და ბატონიშვილს თოკით გამოხმულივით თან დასდევდა.

საქმე რომ მხოლოდ ამაზე ყოფილიყო, თავის დამარტობებებს როგორმე

მოახერხებდა ცოტენ. მაგრამ თეოქოს განგებ ისე ეწყობოდა, რომ ამ ხნის განმავლობაში ერთხელ ვერსად გადააწყდა მიყრუებულ ხეობასა, თუ მთაში მივარდნილ მონასტერს.

ცოტენ განზრახ ირჩევდა სანადიროდ ოდიშის შორეულ კუთხეებს, ივლიანე მოძღვარს სულ იმას ეუბნებოდა, რაც შეიძლებოდა შორს წასულიყვენ, მიუვალ მთებსა და ხეობებში. მოძღვარიც ხალისით თანხმდებოდა, მაგრამ თითქოს ცოტენს ჯიბრზე მიწის პირისაგან ალგვილიყოს, ბატონიშვილის საოცნებო უდაბნოები და გამოქვაბულები არსად ჩნდებოდა.

დილაადრიან სანადიროდ წასვლა შეუგვიანდა ივლიანეს. თბილისიდან სტუმრები ეწვივნენ ოდიშის მთავარს და ივლიანე აღარ აპირებდა სასახლიდან გასვლას. ისევ სტუმრებმა დააძალეს, ჩვენ აქ მთავართან შევიქცევთ თავს და, თუკი ბატონიშვილი ნანადირევით გაგვახარებს, ამაზე კარგს რას ვინატრებთო.

ცოტენმე მშობლებს ადრე დაბრუნება აღუთქვა, ცხენებს მოახტნენ და გაპქურცხლეს.

თითო შველსა და ირემს დასჭერდნენ, ხობბები და ვნოლ-კაბებშიც ინადირეს და უკან დროით გამობრუნდნენ.

ტყიდან გამოსულები შუადღის მზემ შეაწუხა. წყალი მოწყურდათ და სოფელში შეუხვიეს. სათიბებს გასცდნენ. გზა ხეხილის ბალებში გადიოდა. ფერდობზე სკები იყო ჩამწყრივებული და ფუტკრის ზეზუნი ესმოდათ.

უცებ ივლიანემ ცხენი შეაჩერა. ბატონიშვილს რაღაც უჩურჩულა. ცოტენმე ცხენს აღვირი მოსწია და წამით ყველანი შედგნენ.

საფუტკრეს წინ ახალ გათიბულ მინდორზე კაცი იწვა. ცალი მხარი ხალათიდან გამოეძრო და შიშველი მკლავი მზეზე გაეშვირა. შიშველ მკლავსა და ხელზე უთვალავი ფუტკარი მისეოდა. სახე მზისაგან გოჯრის დიდი ფოთლით ჰქონდა დაფარული. ეტყობოდა, ცალკე მზე აწუხებდა და ცალკე ფუტკრის კბენა.

ნიკაი უძაგაგებდა და შიშველი მხარ-
მკლავი უტოკავდა.

— თაფლი აქვს შიშველ მხარმკლავზე
წასმული, — გადაუჩურჩულა ბატონი-
შვილს მოძღვარმა, — იმიტომ ანევევია
ფუტკარი.

— მერე არ კბენენ? — იკითხა ჩუმა-
ღვე ცოტნემ.

— კბენენ, ვერ ხედავ, როგორ ტო-
კავს და იგრიხება?... კბენენ და უძლებს,
იომენს.

— მერე რა აიძულებს? — გაიკვირ-
ვა ცოტნემ.

— ვინ იცის, — თქვა მხრების ჩეჩვით
ივლიანემ და ცხენი დასძრა.

ფუტკარდახვეულმა ცხენების ფეხის
სმაზე თავი ასწია და გოგრის ფოთოლი
მოიშორა. წინწასულმა ცოტნემ ერთ-
ხელ კიდევ მოახედა და ის კაცი ეც-
ნაურა.

— ოტია მეჯინიბეა, მოძღვარო, ჩვენ
ოტია, — გასძახა ბატონიშვილმა ივ-
ლიანეს.

ივლიანემაც პირი სკებისაკენ იბრუნა,
მაგრამ ოტიას სახე აღარ უჩანდა, ისევე
ტყელებურად გაწოლილიყო, თავ-პირს
გოგრის ფოთოლი უფარავდა და შიშ-
ველ მხარ-მკლავზე ფუტკარის გუნდი
ეხვია.

სოფლის გულში, ეზოში, ქალი ჰიდან
წყალს იღებდა.

— ქის წყალზე უარს არ იტყვი, აღ-
ბათ ბატონიშვილო, — გადაულაპარაკა
მოძღვარმა ცოტნეს და დასტურის მი-
ღებას აღარ დაუცადა.

— მასპინძლო! — გასძახა და ცხენი
ლობესთან შეაყენა. ქალმა თავი ასწია,
თავსაფარი გაისწორა და უცხო სტუმ-
რებს დააკვირდა.

— ამას რას მოვესწარი, ცოტნე ბა-
ტონიშვილი მობრძანებულა! — აღ-
ტაცებით ამოიძახა და ჰიშკარისაკენ გა-
იქცა.

— მობრძანდით, ბატონიშვილო! მობ-
რძანდით! — იძახდა და ჰიშკარს ფარ-
თოდ აღებდა.

— ცაბო! დიდი ქალბატონის ფარეში!
იცნო ყველამ.

— ცაბოს ვახლავარ! — მიესალმა ივ-
ლიანე მოძღვარი, — წყურველი ვიყავი
რჩობით, შენს ქალობას, ცხენს წყალს
დაგვალევიე.

— წყალი კი არა, ღვინოც მიირთვიეთ,
— გამოეარდა შარაზე ცაბო, — ახლავე
სუფრას გავაწყობ, შემობრძანდით!

— არა, შემოსასვლელად არ გვცა-
ლია, წყალს კი დავლევთ.

ცაბო წყლის მოსატანად გაიქცა. ჰი-
ჭები და სურით წყალი მოარბენინა, და-
ასხა. ყინულივით ცივმა წყალმა თხელი
ჰიჭები დაორთქლა.

— წყალი უმცროსისაა, — თქვა ივ-
ლიანემ და პირველი ჰიჭა ცოტნეს გა-
უწოდა.

— ასე უპატივეცემლოდ როგორ გა-
გიშვათ, კაცი რას მეტყვის! ცოტანს
შაინც შემოსულიყავით, — ფუსფუსებ-
და შეწუხებული ცაბო.

— ასე სჯობს, ავაშენოს ღმერთმა! —
ივლიანემ ჰიჭა დასცალა და ცოტნეს
შესთავაზა, — კიდევ ხომ არ ინებებ?

— არა, გამაღობთ! თქვა ცოტნემ და
მასპინძელს შეეკითხა — ოტია სად
არის?

— ოტია სად იქნება! ეს ერთი ხანია,
ვიღაცამ ასწავლა, ფუტკარს დააკბენი-
ნე წამხდარი ხელი და გიშველისო. ყო-
ველდღე მეფუტკარესთან დადის, გახეი-
ბრებულ ხელმკლავზე თავლს იცხებებს
და ზედ ფუტკარს იხვევს.

— მერე, არ ტყივა, როგორ უძლებს?
იკითხა ცოტნემ.

— მე თვითონ მიკვირს, როგორ უძ-
ლებს! დაკბენილი, გასივებული მხარ-
მკლავი ღამე არ აძინებს, მაგრამ მეორე
დღეს ისევ ხელახლა ფუტკარს იხვევს,
ეგებ განხვევებული ხელი ცოტა შაინც
ამიმოძრაედესო. ვერც ვამტყუნებთ
უბედურს, ხომ იცით, ცალხელა კაცი,
ნახევარი კაცია, მოკვედი მავის საცოდა-
ობით!

ცოტნეს ტანზე ეკლებს აყრიდა და
გული ბაგა-ბუგით უცემდა მისი სი-
რუით დაღუპული ვაჟაკის უბედურება
რომ ესმოდა.

— ვინ იცის, იქნებ არგოს, ყველა

ლონეს უნდა ცადოს, — გაამხნევა ივლიანემ ცაბო.

— ღმერთმა ჰქნას, მაგრამ ვაი, რომ ჯერ საიმედოს ვერაფერს ვატყობ... — წაიტირა ცაბომ.

— აბა, კარგად იყავით, ოტია მოგვიკითხე, წყლისთვის დიდი მადლობა! — გაღმოსმახა ივლიანემ და ცხენს სადავე მიუშვა.

— იცოცხლეთ ბატონო, ღმერთი იყოს თქვენი მოწყალე, მაგრამ ჩემ კაცს რა ვუთხრა, რომ ასე გიშვებთ! — მისძახოდით ცაბო.

ოტნე წამით შეეყოვნდა, ფულით სავსე ჭისა მოიძია და ჩუმად ჩაუღო ხელში ცაბოს.

ცაბომ იუარა.

— უი, რატომ სწუხდებით! თქვენი ოჯახისაგან წყალობა და საბოძქარი არ გვაკლია. ღმერთმა ნუ მოგაკლავთ თავიერი მადლი და წყალობა.

ოტნემ ცხენი ადგილს მოსწყვიტა და თანამგზავრებისკენ გააქანა.

მიდიოდა ოტნე და თვლიდან არ შორდებოდა თაფლწასმული ოტიას მხარმკლავი. ტკივილისაგან მტრკავი ნიკაბი და წამოსიებულ შიშველ ხორცზე მისეული ფუტკარი.

წამით გავარჯიერებული შანთი და საშინელი ტკივილისაგან შესლილი ოტიას სახე მოელანდა და კინაღამ ისევე გული შეუღონდა. ხელი უნაგირის ტახტას წაეღო, წონასწორობა აღიდგინა და გუნებაში მამის ნათქვამი გაიმეორა: შენც გაუძლებდი! ცხოვრება განსაცდელითაა სავსე და, ვაჟკაცი ამ ქვეყნად მისთვის ჩნდება, რომ ჭირსა და განსაცდელს გაუძლოს!

— მუციუს სცევოლა! მუციუს სცევოლა! — მოესმა ოტნეს და ფიქრებიდან გამოერკვა. ივლიანე მოძღვარი რაღაცას იგონებდა და ალტაცებული ბუტბუტებდა.

— რა ბრძანე, მოძღვარო?

— არაფერი, მუციუს სცევოლა გამახსენსდა, რომაელი ვაჟკაცი.

— რამ გავახსენა, ან ვინ იყო ეგ სცევოლა?

— ოტია მეჭინბეს ამტანობამ გაამახსენა, ფუტკრის კბენას რომ ნულოვანად ვაყვაცურად... ეს ამბავი შეველად, შალიან ძველად მოხდა, ბატონიშვილო, რომის რესპუბლიკას ეტრუსკებთან პქონდა სამკვდრო-სასიცოცხლო ომი. ეტრუსკთა მეფე პორსენა სასტიკად უტევდა ალყაშემორტყმულ რომს და დღედღეზე ელოდა მის დაცემას.

მაშინ ერთმა რომაელმა ჰაბუქმა, მუციუსმა გადასწყვიტა რომისათვის თავი გაეწირა, მტრის ბანაკში შეპარულიყო და მათი მეფე მოეკლა. მუციუსმა მოახერხა ეტრუსკელთა ბანაკში შესვლა, მაგრამ შეცდომით რომაელმა ჰაბუქმა პორსენას ნაცვლად მისი ერთ-ერთი დიდებული მოჭლა. მკვლელი შეიპყრეს და მეფეს წარუდგინეს.

— მე რომის მოქალაქე ვარ, — ამყად განუცხადა ჰაბუქმა ეტრუსკთა ხელმწიფეს. — ჩემი სახელია ვაიუს მუციუსი. მე აქ მოვიდი ჩემი სამშობლოს მოსიხსნე მტრის მოსაკლავად. მზადა ვარ ამისთვის პასუხი ვაგო და მოეკვდე. მამაცურა მოქმედება და მამაცური სიკვდილი ერთნაირად გვახასიათებს რომაელებს. მე მარტო როდი ვარ, ჩემსავით აქ სხვა რომაელებიც მოვლენ შენს მოსაკლავად. ფხიზლად იყავი, მეფე, მტრის მახვილი არაერთხელ აღიმართება შენს ვასაგმირად.

მეფეს უნდოდა შეეტყო, ვინ და, როგორ მოიყვანა მტრის ჯარისკაცი მის სამყოფელში, როცა ჰაბუქი არ გატყდა, პორსენამ სამსხვერპლო ცეცხლი აღაგზნებია და მუციუსს წამებით დაემუქრა.

— მიცქირე მტარვალო! — შესძახა ჰაბუქმა, — მიცქირე და ნახე, რა ოღლია სიკვდილი მისთვის, ვისაც თვალწინ თავისი უკვდავება უდგას.

ამ სიტყვებით, მუციუსმა მარჯვენა მიუპყრო აღგზნებულ ცეცხლს და ისე გაუძლო ხელის დაწვას, წარბიც არ შეუხრია. სანახობით შეძრწმუნებულმა მეფემ უბრძანა ჰაბუქი ცეცხლისაგან მოეშორებინათ. რომაელი ვაჟკაცის გამირობით მოხიბლულმა ეტრუსკთა

ხელმწიფემ მუციუსს სიცოცხლე და თავისუფლება აჩუქა.

— რა ვაჟაკი ყოფილა! — აღმოხდა ცოტნეს.

— ვინა, მუციუს სცევოლა? ყველა დროისა და ყველა ხალხის გმირებში გამოსარჩევად და სამაგალითოდ არის აღიარებული.

— გაძლება არ უნდოდა ხელის დანახშირებას?! —

— დიდი რწმენა და სიყვარული გაძლებინებდა, ბატონიშვილო, სამშობლოს დიდი სიყვარული და დალატრსადმი ზიზღი.

— ნუთუ ავრე ყოვლის შემძლეა მოძღვარი ეგ გრძნობა?

— სამშობლოს სიყვარულისა და ერთგულების გრძნობა? უძლეველი და უმადლესია! ბედნიერი ის არის, ვისაც მაგ გრძნობის გამოცდის შემთხვევა ეძლევა, რადგან მაგ გრძნობით შეპყრობილი ადამიანი მთერალსა ჰგავს, სიყვდილის შიში არ იცის, და ნებისყოფა განმტკიცებული მზად არის ბრმად შეუწიროს თავის გადაწყვეტილებას.

იმ დამეს ხიზმრად რომაელი გმირის დანახშირებულ მარჯვენას ხედავდა ცოტნე.

— ხვალ გაგარსა და უღად ადგილებში ვიქნებით, ბატონიშვილო, ამაღამ კარგად გამოიძინე, რომ დღისით მალე არ დაიქანცო. სვანეთის მთებამდე და უფრო შორსაც ვივლით, შველი და ირემი უნდა ვინადიროთ, — უთხრა ნავახშმევს ცოტნეს ივლიანე მოძღვარმა. ერთხელ კიდევ ჩამოუარა ცხენებს და მწევარ-მეძებრებს, მონადირეების თადარიგი შეამოწმა და დასაძინებლად წავიდა.

ცოტნეს ჩვეულებად ჰქონდა, სწორედ მაშინ გაუტყდებოდა ძილი, როცა აღრე ასადგომი იყო. ათასი ფიქრი და მოგონება მოესეოდა, ლოგინში შამფურით ატრიალებდა, თავის ტკივილითა და უძილობით გასავათებულს ძილს, როდის-როდის, განთიადის წინ წამოეპარებოდა.

ამჯერადაც ვერ მოერია ამ უხიავსა და უამურ ჩვეულებას. მთვარებულათასგვარ ფიქრს თავი ვერ გაართვა; რაც უფრო მეტად ატანდა თავს ძალას, ძილი მით უფრო შორს გაუტრბოდა და ნამალადევად დახუჭულ თვალს ახლო არ ეკარებოდა. ბოლოს, როცა მთელი სხეული გაუტრბედა და მოეთენთა, ძილი თავისთავად მოვიდა. ერთხანს დაულაგებელ სიზმრებში იბორიალა, იმ არეული სიზმრებიდან ვერაფერი გამოიტანა. შერე აშლილი ფუტყრის სკასავით აგუგუნებული თავი, როვორც იქნა, დაუწყწარდა და ცოტნეს გულის ძილით დაეძინა.

მძინარე ბატონიშვალთან ისევ ის მოვიდა. ფეხშიშველა, გრძელკაბიანი ღრუბლებზე მოაბიჯებდა. წამით მძინარეს ვადმოხედა, დაიხარა და ხელი მსუბუქად შეახო.

— შეუდექ ჩემს გზას! აღსდექ და ეტიე კვალი ჩემი...

ჩაესმა მძინარეს ნიავის ჩურჩულივით ჩუმი, მაგრამ საამო ხმა და ბატონიშვილმა იგრძნო, მხრებზე ფრთები ამოუდოოდა, სხეული სიმძიმეს ჰკარგავდა და სადაც იყო, გაფრინდებოდა.

— აბრძანდი, ბატონიშვილო! — ჩაესმა ცოტნეს ნაცნობი ხმა და თვალი გაახილა.

თავს ივლიანე მოძღვარი ადგა, კარგად გამოიძინებულს დაეღაფა ლოყები და ნაკვერცხლებივით ანთებული თვალები უცინოდა.

— გეყოფა ძილი, ბატონიშვილო. დროა გზას გავუდგეთ, — ნამადბლა თქვა ივლიანემ და სარკმლისაკენ ხელი გაიშვირა, — თენდება!

ცოტნემ სარკმელს გახედა; ცა მტრედისფრად შემოღვრეულიყო. ცხენების ჰიხვინი და ფრუტუნე, ძაღლების ყეფა და მამლების ყვილი ძილის ბურანში გახვეულ არემარეს აფორიაქებდა და მოსვენებას უფრთხობდა.

ცოტნემ საბანი გადაიძრო და წამოხტა. გამოუძინებლობით აყოლილ დაღლასა და მოთენთილობას, სულაც არ გრძნობდა, პირიქით, მუხლსა და მკლავ-

ში საიდანაც სულისა და სხეულის განმარტებული ღონე უხილავად ეღვრებოდა და თითქოს სიზმარი გრძელდებოდა, უჩვეულო სიმსუბუქე გასაფრენად ეწეოდა.

გეგონებოდა, სამუდამოდ სტოვებს გასაცილებლად გამოსულ დედმამასო, დიდხანს ეხვეოდა და ჰკოცნიდა. თავდაც არ ესმოდა თვალზე ცრემლი რატომ მოადგა, რატომ შეებრალა ჩვეულებრივზე მეტად მისკენ ოდნავ შესამჩნევი შემფოთებით მზირალი დედა.

ეზოსა და ორღობეს ვასცდა თუ არა, თეთრონს მათრახი უჭირა და ახლა კი შართლა ფრთაშესხმულივით გაფრინდა იქით, საითაც ბავშვური გადაწყვეტილებით შეპყრობილს, ასე დიდხანს და დაქინებით ეძახდა ფიჭრი და ოცნება, ერთიმეორისაგან განუყოფელი სიზნარი და ცხადი.

ერთხანს ასე მიჰქროდნენ.

მერე, ვაკე რომ გათავდა და აღმართს შეუდგნენ, ცოტნემ ცხენი ნაბიჯზე გადაიყვანა.

მოშობულები მუხების ჩრდილში ჩამოსხდნენ, მწვანეზე სუფრა გაშალეს და საუზმეს შეეკცნენ.

ბატონიშვილი საქმელს არ ეტანებოდა, თვალი სადღაც შორს გაუბრბოდა, გზის გაგრძელებას ეშურებოდა.

ივლიანე მოძღვარი ყანწით დაილოცა, ხელმწიფის სადღეგრძელო თქვა. დაკლილი სასმისი ღვინით აავსო და საალავერდოდ გაიწოდა, ყანწის ჩამომართმვის არჩევა ვერ მოასწრო, რომ გვერდით მჯდარმა ბატონიშვილმა ხელი შეაგება და მოულოდნელობისაგან დაბნეულ მოძღვარს სასმისი ჩამოართვა.

ცოტნე სმაში უცადი იყო, ღვინო არასოდეს დაელია. ივლიანე შეშინდა არ აწყინოსო, ნაგრამ პირდაპირ დაშლაც ვერ შეჰბედა და ოდნავ გასაგონად შესთხოვა:

— სულ ნუ დაცლი, ბატონიშვილო, უჩვევი ხარ!

ცოტნეს ვითომაც არ გაეგონოს მოძ-

ღერის გაფრთხილება, ყანწი მოიყუდა და სულმოუთქმელად დასცალდა. ბატონიშვილის ლოყებს მამხინვე შეროვნება მოემატა და ისედაც აღგზნებულ თვალბეჭეში ცეცხლი ჩაუდგა.

ვაი თუ კიდევ დალიოსო, შეეშინდა ივლიანეს, მერე სადღეგრძელო პატარა ჰინჭილით შესვა და რადგანაც ყველას თავთავისი კულა და ჰინჭილა წინ ედვა, ალავერდს არავისთან გადავიდა.

წასვლის მოსწარაფე ცოტნეს შეეხარა ჰინჭილის ავსება და ვიწრო ყელიდან წუწკად მომდინარე ღვინის ნელი წრუნება.

ივლიანემაც არ ინდომა სერობის განხვრძლივება, წასვლისა დაილოცეს, კალთები დაიბერტყეს, სუფრა აალაგეს და ცხენებზე ამხედრდნენ.

ფართო გზიდან ბუჩქებსა და ეკალებარდებში მიმალულ ბილიკებზე გადავიდნენ, აღმა-დაღმა, კლდე-კლდე დიდხანს იარეს და, როგორც იყო, ტყით დაბურულ ხეობაში გავიდნენ, მყუდრო ხეობა შეკავებელი ხმაურით აივსო.

ჰალაში დაცემულ მუხნარს შემოუარეს, ალყა მოარტყეს, ბუკსა ჰკრეს და ძაღლები აუშვეს.

ტყე, თითქოს უეცრად მოვარდნილმა ქარიშხალმა შესძრაო, ფრინველები დაფრთხნენ, ხობებები ცაში მაშხალებით ავარდნენ. მერე იმ მაშხალებისაგან ბევრი ქვასავით მძიმედ წამოვიდა ძირს და ისრის მტყორცნელები გახარებულნი მისცივდნენ პირველ ნადევს.

ძაღლებმა ყეფა ასტეხეს. ყეფა გაბმულ წყავ-წყავად გაგრძელდა და ტყეში დამფრთხალი ნადირი დაიძრა.

ასწლოვან მუხას აკრული ბატონიშვილი, დაქვეითებული ელოდა ნადირის გამოჩენას.

ცოტნესაგან ოციოდე ნაბიჯით დაშორებული ივლიანეც მშვილდისარმონარჯვებული გულისფანქვალით უცდიდა ნადირის წამოხტომას.

ძაღლების ყეფა და გინასი მოახლოვდა.

ივლიანემ თავის მობრუნებაც ვერ მო-

ასწრო, გვერდით რაღაცამ გაიშლი-
გინა და, ზურგზე რქებდადაგდებულ,
დაოთხილ ირემს რომ თვალი ჰკიდა,
ნადირი უკვე შორს იყო.

ისარი სტყორცნა და თავადაც იქით
გავარდა, საითაც აწრიალებული ძალ-
ლები ყეფითა და წკმუტუნით გარბოდ-
ნენ. ეტყობოდა, ირმის ჯოგი მოქცეუ-
ლიყო ძაღლებისა და მონადირეების
რკალში.

ყველამ იქით მიაშურა.
დაბნეული ცოტნე წამით შეყოვნდა.
თვალი მოავლო იქაურობას: სრულიად
მარტო დარჩენილიყო.

ღვინის ხამ ყმაწვილს თავი უბრუნოდა
და რაღაც უცნობ სიამეს თუ აღტაცე-
ბას განიცდიდა.

იღგა აღზნებული და დაბნეული და
ვერ გადაეწყვიტა რა ექნა, სხვებსავეთ
ირმის ჯოგს გამოდევნებოდა თუ...

უცებ შველი გამოჩნდა.
დაფეთებული პირდაპირ ცოტნესკენ
გამოიჭრა.

ცოტნე გაოგნებული მიჩერებოდა
მისკენ მიმჭროლავ შველს. შეილდისარი
გამართული ჰქონდა, მაგრამ მონუსხუ-
ლივით გაუნძრევლად იღგა და ტყორ-
ცნა ვერ მოეფიქრებინა. შველმა თით-
ქოს საფრთხე იგრძნო, მხარი იცვალა,
გვერდით გასხლტა და ისევ ტყეს მისცა
თავი.

ახლა კი გამოფხიზლდა ცოტნე. ისარი
დაადევნა გაფრენილ ნადირს და თავა-
დაც სირბილით მიჰყვა უკან.

მეორე ისარმა სადღაც უწია კამარ-
კამარ მიმჭროლავ შველს. ერთი ჩაიკე-
ცა, მაგრამ ისევ მალე წამოდგა და გაფ-
რინდა.

სისხლის წვეთების წვრილი ძაფი გა-
ჰყვა შვლის ნაკვალევს და ბატონიშვი-
ლი მიხვდა, რომ მეორე ისარი მიზანს
მოხვედრილი იყო.

ოდნავ ღვინომოკიდებული. უჩვეუ-
ლოდ აღზნებული ცოტნე უცებ ნა-
დირთან რბოლაში გაჯიბრების ღინმა
აიტანა — შვლის ცოცხლად შეპყრობა
მოუნდა და ისარი აღარ ესროლა.

თვალმოუსწრებლად მირბის შველი

და მუხლიაუხრელად მისდევს ცოტნე,
დაპრილის ნაკვალევზე სისხლს ქაღალ-
თანდათან მსხვილდება და ბატონიშვი-
ლი ხვდება, რომ შველი დიდხანს ვეღარ
ირბენს, ღონეგამოლეული მალე ჩაიკე-
ცება და ცოცხლად ჩაბარდება.

შველმა ისევ უგანა, ხშირი ტყიდან
გავარდა და კლდე-კლდე ხტომით ბუჩ-
ქნარს მიჰყვა.

ცოტნეს აღარ ესმოდა რა ხდებოდა.
ზოგჯერ ისე ახლო იყო დაპრილ შველ-
თან, ხელის წაბანება შეეძლო, მაგრამ
ღვინისგან თუ უჩვეულო აღგანების-
გან ღვენის მიზანი დაეჩვენებოდა ჰქო-
ნდა და, მხოლოდ ასე დაუსრულებ-
ლად ქროლვა, დაკოდილ ნადირთან სირ-
ბილში გაჯიბრება, თუ სხვა რაღაც აუზ-
სნელი ეშში აკავებდა მსხვერპლის შეპ-
ყრობისაგან.

დიდხანს გაგრძელდა ორი სულდგმუ-
ლის სულმოუთქმელი რბენა.

აღმა-დაღმა ხტომამ, ეკალბარდებში
გზის კვლევამ, მონადირეც მოქანცა
და მუხლი მიუსუსტა.

ღვინომაც გასჭრა და თავბრუსხვევამ
უმატა.

ბუჩქნარი თანდათან შეთხელდა.
დიდრონი ლოდები თვალშეუდგამმა ქა-
რაფებმა შესცვალა და ცამდე აყუდე-
ბულ კლდეთა ხვეულებში, ქვასა და
ღორღზე სისხლის კვალის მიყოლა გაძ-
ნელდა.

ოფლა წურწურით სდის ცოტნეს, მაგ-
რამ ისარს შინც არ ისვრის. ცოტა კი-
დეც და, დაეცემა ჯიუტი ნადირი.

ფერდხეთქებით მირბის შველი, კლდე-
თა ნაცნობ ხვეულებში მღვეარზე უკეთ
იკვლევს გზას, მაგრამ მღვეარი უკვე
ახლოა და, ცოტნეს ყურს სწვდება, რო-
გორ ქელავს ღონეგამოლეული ცხოვე-
ლი.

აკერ, სვეტად ამართულ უშველებე-
ლი კლდის ნაპირთან მოჰყრა თვალი
შვლის ქვალ ფერდსა და ჰაწაწინა შავ
კუძს.

ცოტნეც უმალვე გაჩნდა იმ კლდე-
სთან, მაგრამ...

კლდეზე გადამდგარი ბატონიშვილი

ემ კლდესავით გაქვეებულია. წუთის წინ აქ გაიჭროლა დაქრილმა შველმა. კლდის იქით აღარც გაქცეული შველი ჩანს, აღარც მისი სისხლის კვალი. ცამ ჩაყლაპა თუ მიწამ, ეს კია, რომ დაკოდილი ნადირი აღარსად არის.

მონადირემ დაბლა გადაიხედა: ტაფობში ბალ-ვენახებს შაოსნები შესევინა, ზოგი ხილს ჰკრეფს, ზოგი ვაზს მორჩავს. ფერდობებზე ფუტკრის უთვალავი სკა ჩარიგებულია და ის სკები სოკოებავით ჩამწკრივებული ჩანს მწვანითა და ფერად-ფერადი მთის ყვავილებით დაფენილ გორაკებზე.

უამრავი ფუტკარი აღმა-დაღმა დაბზუნის და ცოტნეს ეჩვენება, რომ ეს ზუზუნი ფუტკარს კი არა, თვითონ მზიით გახურებულ ჰაერს გააქვს.

თვალი გორაკებს ზემოთ ააყოლა ცოტნემ. უზარმაზარი პიტალო კლდე ცამდის აზიდულა, იმ ბალ-ვენახების გასწვრივ წავრძელებულა და თავბოლო არ უჩანს.

კლდეში გამოკვეთილი უთვალავი კართა და სარკმლით თვალდახრილივით იცქირებიან მღვიმეები. კარ-სარკმელებს კლდისგანვე ნაკვეთი ჩუქურთმების გრეხილი ავლია. ალაგ-ალაგ მსსმოიარე ვაზის რტო და ბროწეულეზბია კლდეზე ამობურცვით გამოყვანილი.

ლომები და ვეფხვები, ქორბუდა ირმები და რქაგრეხილი ზარები, თუ ვერცები, თითქოს მაღალ კლდეზე იმისთვის შეურეკიათ, რომ შემდეგ იქ გაექვევებიანთ და სამუდამოდ შეეხოტყებინათ ნაცრისფერი ქვის მღუმარებისთვის.

ახლა მარჯვნივ მოიბრუნა თავი ცოტნემ.

კლდეშივე ნაკვეთი გრძელსაფხვურებიანი კიბე შედიოდა გამოქვაბულებში. ცოტნეს წინაშე მონასტრის ქვაბები აღმართულიყო. თავი ისევ ძილში ეგონა. ნელ-ნელა იწყებდა გამოფხიზლებას, და ხედებოდა, რომ სიზმარი ახდა, ბედისწერა ასრულდა.

კიდევ ცოტა მარჯვნივ გაიხედა: აღმართზე ფართო გზა მიიკლაცნებოდა.

რკინის ქიშკართან თავდებოდა და იმ ქიშკრის იქით ამართულ კლდეში ნაკვეთ კიბეს ებჭინებოდა. ცოტნე კლდე-კლდე ხტომით იმ გზისკენ წავიდა.

გზა კლდის ჩრდილში მიდიოდა. აღმართს აჰყვა, მაგრამ ღონე აღარ ჰყოფნიდა. ატყობდა, თუ სადმე არ შეისევნებდა, მუხლები თავისთავად ჩაექვეებოდა.

წყლის ჩხრიალი მოესმა.

ვერდზე გაიხედა: კლდის ნიშში მაცხის სისხო წყარო გადმოსჩქეფდა. პატარა აუზიდან წყაროს წყალი ღელედ მიედინებოდა და გზის ქვეშ ბალვენახებისაკენ მიჩუხჩუხებდა.

პირგამშრალი წყაროს მიეტანა. ჩაჩოქილი სულმოუთქმელად დაეწაფა და გაძლომამდე სვა.

როგორც იყო წყალს ტუჩი მოაშორა. იქვე მწვანეზე მიწვა და თვითონაც ვერ გაიგო, როგორ წაართვა ძილმა თავი.

შენჯღრევამ გამოაღვიძა.

ზურგზე გოდორაკიდებული შაოსანი ბერი აღდა თავს.

— რახანია გაღვიძებ! ქვაზე ძილი საშიშია, სნეულეზბა რამ არ აგყვეს, — უთხრა ბერმა.

ცოტნე ჯერ უცნობს მიაჩერდა, მერე იქაურობას თვალი მოაველო და ყველაფერი გაისხენა.

მზე კარგახნის ჩასული იყო.

— როგორ მკვდარსავით მძინებია! — თავისთვის ჩაილაპარაკა ცოტნემ.

— აქ საიდან გაჩნდი? ვისთან მოხვედი? — ჰკითხა ბერმა, ხილით სავსე გოდორი ზურგიდან ჩამოიღო, ქვაზე ჩამოჯდა და ერთი ბროწა ვაშლი ყმაწვილს გაუწოდა, — პირი გაისველე...

ცოტნეს დილისაქეთ პირში ლუქმა არ ჩასვლოდა. მთელი დღის ნამგზავრსა და ნარბენს მგელსავით შიოდა და ბევრი თავპატივი არ გაუდევს, გამოწვდილი ვაშლი ჩამოართვა, მადლობა გადაუხხადა და მადიანად ჩაქბიჩა.

— აქ ვისთანა ხარ? — იკითხა ისევ ბერმა და მუხლზე ოფლი მოიფშინდა.

— შენ აქაური ხარ? — კითხვაზე კითხვითვე მიუვლო ცოტნემ.

— ჰო, მე ამ მონასტრის უღირსი ბერი ვარ.

— ამ მღვიმეებში მონასტერია?

— არ იცოდინი?... მონასტერია.. განთქმული მონასტერი.

— მონასტრის უფროსი ვინ არი?

— მონასტერს უფროსი არ ჰყავს. ჩვენი წინამძღვარი, ანუ იგუმენი ერისკაცობაში სახელგანთქმული ოდიშის მთავარი, ერისთავთ-ერისთავი და დიდი თამარის ვახიარყოფილი — ვარდან დადიანია.

— ვარდან დადიანი? ოდიშის მთავარყოფილი? — იკითხა ცოტნემ და ხმაში შეშფოთება შეეგრეო.

— დიახ, ვარდან ყოფილი, აწ კირონად წოდებული, სიწმიდით და მოღვაწეობით განთქმული ჩვენი წინამძღვარი.

ცოტნე საგონებელში ჩავარდა.

წელან რომ ეგონა, საწადელს მიაღწია და ამდენი ხნის ოცნებების ასრულებას ეწია, თავის მოტყუება ყოფილა. გზის უცოდინარი ყრმა თავად განგებამ მოიყვანა ამ მონასტრის კართან, სწორედ იმ მონასტრის კართან, რომელზედაც მახარებელ ქობალია უამბობდა. ცოტნე საკუთარი ბიძის საეანეში მოსულა და ახლა იგი მახეში გაბმულ ჩიტს ჰგავდა, დღეს თუ არა, ზვალ შერგილი მოვა, ან თავის კაცებს გამოგზავნის, მისი უფროსი ძმა, ვარდან ყოფილი — იგუმენი, თავისი ხელით გამოიყვანს ამ უღონო ჩიტს მახედან და ოდიშის მთავარს დაუბრუნებს, რათა ღვთის სამსახურის გზა საბოლოოდ შეუტრან და სამთავროს მემკვიდრე მეფის ერთგულ ერისკაცად აღზარდონ.

— მაინც არ იტყვი, საიდან ხარ და ვისთან მოხვედი? — იკითხა ისევ ბერმა.

ცოტნე ფიქრისაგან გამოერკვა. შეკითხვა ისევ უპასუხოდ დასტოვა და ისევ იქით შეეკითხა:

— დიდი ხანია, რაც ამ მონასტერში ბერად მოღვაწეობ?

— კი... კარგა ხანია. თითქმის შენო-

დენა ვიყავი, ბერად რომ აღვიკვეცი. აღრე დავობლი და უპატრონო ბაღლი აქ მომიყვანეს.

— ვინ მოგიყვანა?

— ჩემსავით ღარიბმა და უქონელმა ნათესავებმა.

— უფალს არ მოუწოდებია?

— უფალს! არა, უფალს არ მოვეწოდებოვარ.

— მე კი სულ უფალი მეცხადება. სიზმრად ამ მონასტერს ვხედავ, უფალი ღრუბლებიდან ჩამოდის, ხელით მეხება და მძინარს ჩამძახის „აღსდექ და შეუდექ ჩემს გზასო“.

— მართალს ამბობ? — გაოცებისაგან პირი დაალო ბერმა.

— სიმართლეს, იმ უფლის მადლს ვფიცავ.

— ამ მონასტრისკენ გეძახის?

— ამ მონასტრისკენ... სიზმრად სწორედ ამ ჭვავებს ვხედავ, ამ წყაროსაც, ამ კიბეებსაც...

— რას ამბობ?

— კარგა ხანია სიზმრად ვხედავ და ცხადადაც მეღანდება. გზა არ ვიცოდი. თორემ აქამდე მოვიდოდი.

— მეტე ახლა როგორ მოაგენი?

— ზღაპარსა ჰგავს, არ დაიჯერებ... სანადიროდ წამოსულს, შველი წამომიხტა, ისარი ვტყორცნე, დავჭერი და დავედევნე. ცოცხლად დაჭერა მინდოდა და ფეხდაფეხ ვსდიე. დაჭრილი აქეთ შორბოდა. ტყიდან გამოვიდა, კლდე-კლდე ირბინა და ამ ქარაფებში შემომიყვანა. აი, ამ სვეტად ამართული კლდის ნაპირთან მოვიდა, — ცოტნემ კლდისკენ ხელი გაიშვორა — და გაჰქრა! მიწამ ჩაყლაპა, თუ ცამ აიტაცა, ვერ გავიგე. კვალწმინდად დაიკარგა და ეღლარსად ეპოვე.

— ვერ იპოვიდი, თუ წმიდა სვეტს შეეფარა... საღვთო ყოფილა.

— როგორ?

— როგორ და ეგ კლდის სვეტი ამ მონასტრის დამაარსებლისა და ამშენებლის გრიგოლის სახელითაა ცნობილი. გრიგოლ მესვეტე წმინდანი ყოფილა, მავ კლდის სვეტზე დაუდებული

ცხოვრობდა და საწაულებს ახდენდა თურმე. ეგვეც წმინდანის სასწაულია — დაჭრილი შვლის უკვლოდ გაქრობა.

— ნამდვილად სასწაულია, თორემ ასე თვალსა და ხელს შუა რად უნდა დამკარგვოდა?! —

— უფრო მეტი სასწაული ის არის, რომ დაჭრილი შველი მონასტრისკენ წამოგიძღვა, ღვთის გზაზე დაგაყენა და უფლის მოწოდება აგასრულებინა.

უცნობი ყრმის ამბით მოქადობებული ბერი, კრძალვით შეკუთრებდა უფლის მიერ მოწოდებულ ყმაწვილს. თვალეზში შეკუთრებდა სასწაულით მოსულს და მის შეგნებაში უკვე წმინდანად შერაცხულ ყრმას.

— შებრძანდი მონასტერში, რაკი უფლის ნებაა, — თქვა ბერმა და წამოდგა, — იგუშენი ახლა მწუხრის ლოცვად იქნება დამდგარი. ვიდრე წინამძღვარი ლოცვას დაასრულებს და შენი მობრძანება მოხსენდება, ჩემს უბირ სენაკში დაისვენე.

ბერმა გოდორი აიკიდა.

— წამობრძანდი... — ბერი პატივისცემის ნიშნად წელში მოიხარა და უფლის ჩაგონებით მოსულ წმინდა ყრმას წინ წაუძღვა.

განგების ნებითა და ჩაგონებით მოსული ყმაწვილის ამბავი ელვისებური სისწრაფით გავრცელდა მონასტერში. ბერები სენაკს მოაწყდნენ „წმინდა ყრმის“ სანახავად. სენაკში შესვლასა და წმინდანთან გამოლაპარაკებას ვერ ბედავდნენ, შორით უცქერდნენ და ერთმანეთს ეკითხებოდნენ ათჯერ მოსმენილსა და გაგონილს, გაზვიადებულად და გადაკეთებულად უყვებოდნენ ერთიმეორეს ჩურჩულითა და კრძალვით უფლის მიერ მოწოდების სასწაულს.

წინამძღვარს გვიან მოხსენდა.

ნავაზირალმა მონასტრის მიმართ უფლის დიდ წყალობად ჩათვალა წმინდა ყრმის გამოცხადება.

სასოლები ანთებინა და განაპირა

სენაკისკენ გალობით წაუძღვა ბერების გუნდს.

სენაკის ზღურბლთან შეხვედრებზე დაეცა წინამძღვარი და ლაღაღაყო.

მეტისმეტი ყურადღებით შეფიქრებულნი ცოტნე სენაკის ენქუულში მიყუდულიყო. სანთლების შუქზე სახეგაბრწყინებული იგუმენის საზეიმო ღალღამა ცოტა არ იყოს შეაერთო ყმაწვილი. მიიმე ნაბიჯით მომავალ წინამძღვარს ბებერი ლომივით დაფენოდა ფაფარი მხრებზე. ის ფაფარი და წვერულუაშიც ოდესღაც წაბლისფერი უნდა ყოფილიყო და აქა-იქ კიდევ ანათებდა ყდაღად შემორჩენილი თმის თუ წვერის თითო-ოროლა ღერი.

კირიონმა ხელი ცისკენ აღაპყრო და თავი ასწია. ცოტნე შეხედვისთანავე მოსიბლა მოხუცის დიდებულმა გარეგნობამ.

წინამძღვარმა უფლის სამადლობელი ლოცვა მოათავა და ყმაწვილისკენ წავიდა.

ცოტნე სანთლების შუქს თვალს ვერ უსწორებდა.

კუთხეში მიმწყვდელი ნადირივით ცახცახებდა, დაფეთებული თვალს აცეცებდა და იმასლა ნატრობდა, როგორმე ბიძას მისი ვინაობა არ გაეგო და მონასტრიდან შინ არ გაებრუნებინა. ერთადერთ იმედად ისლა რჩებოდა, დიდიხნის უნახავი ბიძა ვერ მიცნობსო. გადაწყვეტილი ჰქონდა, რაც უნდა მომხდარიყო, დადიანების გვარისა და მთავრის ოჯახის არაფერი დასცდენოდა.

წინამძღვარმა ბერები გაისტუმრა და ყმაწვილთან მარტო დარჩა. დინჯად გამოკითხა, წვლილად ამბობინა უფლის გამოცხადების, ნადირის დევნისა და კლდის სვეტთან შეილს კვალწმინდად გაქრობის ამბავი.

— ეგ სასწაული წმინდა სვეტის ყველაზე დიდი სასწაულია, ამიტომ ყველამ უნდა გაიგოს და იცოდეს. ხვალ, დილაადრიან, ოდიშის მთავარსა და მის მეუღლეს შევატყობინებ, შევუთავი სხვა

დიდებულებიც წამოიყვანონ, თავისი თვალთ გნახონ და მოვისმინონ.

ოდიშის მთავრის ხსენებაზე ცოტნე გაფთვრდა და თავი უმაღლეს ჩაღუნა, რომ მის თვალებში დაკინებით მზირალ იგუმენს შეშფოთება არ ამოეკითხა.

— საიდან ხარ, შვილო, რა გვარისა ხარ? — იკითხა ნავაზირალმა.

ცოტნემ თავი უფრო ჩაღუნა, მოიკუნტა და დაპატარავდა.

— ვინმე დიდებულის შვილი უნდა იყო, ჩაცმულობაზე გეტყობა, — თქვა წინამძღვარმა და ყმაწვილს თავით ფეხამდე ააყოლ-ჩააყოლა თვალი.

ვარდანყოფილი ერთხანს პასუხს დაელოდა.

ყმაწვილი ხმას არ იღებდა.

— მშობლებმა თუ იციან, უფალმა, რომ მოგიწოდა? — იკითხა წინამძღვარმა.

ცოტნე თითქოს მიწაში ჩაძრომას აპირებდა, უფრო მოიღუნა და ქვის მაგიდას დაეკრა.

ყრმის დამუნჯებამ, ცოტა არ იყოს, შეაფიქრინა იგუმენი.

— შენს დედამას უნდა შევტყობინო, თუ არ იციან. მონასტერში მოვიხმობ.

— არა, ნუ იხებებ, მოძღვარო, — შესტირა ცრემლმომდგარმა ყმაწვილმა, სკამიდან ჩაცურდა, დაიხოქა და მუხლზე მოეხვია წინამძღვარს.

იგუმენს უფლის მიერ მოწოდებული ყმაწვილის ფეხქვეშ ჩაეარდა ეუბერბულა. მხრებზე ხელი მოხვია, მუხლების წართმევა სცადა.

— რა გაწუხებს, შვილო, რად შფოთავ? მშობლებისა გეშინია? ნებას არ დაგრთავენ?

— ჰო, წინამძღვარო, ნებას არ დამრთავენ, — ამოიტრია ცოტნემ.

— უფლის მოწოდებას და განგების განაჩენს მოკვდავთაგან წინ ვერავინ აღუდგება. მითხარი, ვინ არიან შენი მშობლები და ხატზე შემოგფიცავე, რომ არ მიგცემ უკან წასაყვანად.

— მართლა, მოძღვარო? მართლა არ მიმცემ შინ გასაბრუნებლად? — ცოტ-

ნემ თავი ასწია და მავედრებელი თვალი თვალში გაუყარა ბიძას.

— ქრისტეს რჯულს ვფიცავ, შენ თავს მშობლებს არ დაეანებებ და ღვთის განგებას არ დაეაშლევინებ... დამშვიდდი და უფალს ვევედროთ, ჩააგონოს შენს მშობლებს სიკეთე და სიწრფოება შენი გადაწყვეტილებისა და მოიღოს შენზე ლოცვაკურთხევა მათი.

დაჩოქილი ცოტნე წელში გაიმართა.

— ვინ არიან შენი მშობლები? — დაუკვავებით იკითხა ვარდანყოფილმა.

— ოდიშის მთავარი შერგილ დადიანი და მეთულე მისი ნათელა...

წინამძღვარი გველნაკებნივით შეხტა, სკამის სახელურებს ხელები მაგრად ჩასჭიდა და თვალები კინაღამ გადმოუცვივდა.

მერე სანთლების შექვზე მისი სახეც იმ სანთლებივით გაფთვრდა, ბერიკაცი ერთხანად მოეშვა და ჩაჰქრა.

ცოტნეს შეეშინდა, ხომ არ კვდებაო, ფეხზე წამოიჭრა, იქაურობას თვალი მოავლო, ვიწრო სარკმელთან სურა დაინახა, პეშვზე წყალი დაისხა და მოხუცს აპყურა. პირველვე შეხედის დაცემავზე შეირხა იგუმენი.

ცოტნეს ხელი დაუქირა.

— არ მინდა... საპირო არ არის...

ღრმად ამოისუნთქა, სკამის ზურგზე გადაწვა და ოღნავ გასაგონად აღმოსთქვა:

— ასეც ვექვობდი.. გუმანი თავიდანვე მაფრთხილებდა და აკი გამართლდა!..

ცოტა ხანს თვალგამტერებული გახევებული იქდა წინამძღვარი. მერე მიიმედ წამოდგა, წელი ძლივს აითრია და კარისკენ წალასლასდა.

ცოტნემ ხელის შემველება და მხარში შედგომა დააპირა. მოხუცი შეჩერდა, ყმაწვილის ხელი მოიშორა და ხმადაბლა თქვა:

— ახლა გვიან არის. ხვალისა ხვალემ იზრუნოს. შენ აქ მოისვენე ხვალამდის, — ვეარი გადასახა, შიშამდგარი თვალუბით ერთხელ კიდევ შეხედა ყრმას,

უკან-უკან წაიდა და საყინის კარი მიიხურა.

გარეთ საშინელი ქარიშხალი იყო, ცაზე ელვა იცაყენებოდა და ქექა-ქუხილი დედამიწას აზანზარებდა.

მერე კოკისპირულად დაუშვა დაღმე კიდევ უფრო ჩამობნელდა.

თავის სენაკში ძლივს შეაღწია წინამძღვარმა. ჭვარციმის წინაშე დაემხო და მაცხოვარს შეჰლაღადა.

— შემინდე უკანასკნელი ცოდვა, ჩემოთა ცოდვათაგან უმძიმესი და უსაშინელესი. რამეთუ არ განმკურნე მონა შენა ამ ჭვეყნის დიდებზე ფიქრისა და სამეფოს საქმეებზე ზრუნვისაგან. შემინდე და განუტევე სული ჩემი, უფალო...

მოხუცი მიყრუებული ხმით ლოცულობდა, ქვის იატაკზე შუბლს ურტყამდა და პირჭვარს იწერდა.

დიდხანს გულშეზრუნვლედ ილოცა.

როგორც იყო დაასრულა.

გაკერპებული, ძალმოცემული წამოდგა. მაგიდასთან მივიდა და წერილი დაწერა.

მერე ერთი ბერთაგანი იხმო.

— წვიმა გადაილო?

— გადაილო, მამაო.

— ახლავე ჭორი შეკაზმე და ოდიშის მთავრის სასახლისკენ გაეშურე. მთავრის მეუღლე პირისპირ ინახულე და ეს წერილი მიეცი. არამც და არამც სხვას არ აჩვენო.

ბერმა თავი დაუკრა, კალთაზე ემთხვია და წინამძღვარმა გზა დაულოცა.

ის იყო, ბერი გამოსვლას აპირებდა, რომ საშინელმა ხმაურმა იგუმენის საგანემდე მიაღწია.

ვიღაც მონასტრის კიშკარზე არახუნებდა, კარის გამღებს უხმობდა.

მიायურადეს. ხმაური მისწყდა. სანამ ბერი და წინამძღვარი გაერკვეოდნენ, მოახლოებული ნაბიჯის ხმა გაისმა.

კარზე დააკაკუნეს.

— ვინა ხარ? — გაეხაურა იგუმენი.

— მე ვარ, მამაო, ბატონიშვილ ცოტნეს მოძღვარი, მონა ღვთისა ივლიანე.

— დიდება შენს სახელს, უფალო! — პირჭვარი გადაიწერა წინამძღვარმა, —

მომეცი! — გაიწოდა აკანკლებული ხელი და ბერმა ბარათი დაუბრუნა.

— ღვთის ნებაც ის ყოფილა, რაც მე ჩამაგონა ლოცვა-ვედრებამ! გამდლობ უფალო, რომ მიხსენ და განმარბდე ყოველთა ცოდვათაგან უმძიმეს ცოდვას!

ცოტნეს მთელი ღამე თვალი არ მოუხუტავს. ყურის წამლები ქექა-ქუხილი მის თავზე მოვლენილ ღვთის რისხვად ესახებოდა, პირჭვარს იწერდა და კანკალებდა.

მერე, წვიმამ რომ გადაილო, მონასტრის კიშკარზე რახუნი მოესმა.

ცოტა ხანი კიდევ გამობდა და მონასტერში რაღაც უჩვეულო ხმაური ატყდა. დერეფნებში ჩქარი ნაბიჯით გადი-გამოდოოდნენ, გარბოდნენ.

სენაკის კარზე დააკაკუნეს. დამკაკუნებელი პასუხს არ დაელოდა, კარი შემოაღო და სენაკში შემოვიდა.

— წინამძღვარი გისმობს, — მიმართა ბერმა ცოტნეს და თვალზე მომდგარი ტრემლი სახელოთი მოიწმინდა.

ცოტნე წამოდგა. 4

— მთელი მონასტერი ფეხზე დგას, ნუთუ არ შეგიტყვია?

— რაო, რა მოხდა?

— იგუმენი. — ბერს გული აუჩუყდა და აფშლუყუნდა.

— ცუდად ხომ არ არის? — იკითხა შემოფოთებულმა ცოტნემ.

— ცუდად... ძალიან ცუდად.. წმინდა ზიარება მიიღო და ანდერძი ბრძანა.

— რას ამბობ? — ცოტნე აჩქარდა.

ბერი წინ წაუძღვა, ალღევებული ბატონიშვილი წინ უსწრებდა მეგზურს.

— შენი მოსვლით გახარებულს, თურმე მთელი ღამე არ უძინია, განთიადისას უღონობა უგრძენია. ჩვენს ბერებში მკურნალობა და წამლის შემშაბდებლებიც არიან. ზედ გადაიგვენ, რა არ ილონეს, მაგრამ ვერაფერს ვახდენენ. ბოლოს, თვითონვე გამოგვიცხადა, უფალომა მომიწოდაო. ანდერძი დაიბარა, წმინდა ზიარება მიიღო და შენ გიხმო.

ცოტნე მიხვდა, რა „სიხარულმაც“ გაუტეხა ძილი წინამძღვარს. ალბათ

ძმისშვილის მისვლამ, მისი ვინაობის გამჟღავნებისას ნაცემმა ელდამ წააქცია მოხუცი და, ცოტენ რომ აქ არ გამოჩენილიყო, ვინ იცის, კიდევ რამდენხანს იტოცხლებდა ბერიკაცო!

ბერმა კარი გაუღო და აფორიაქებულმა ცოტენმ ფრთხილად შედგა ფეხა წინამძღვრის სენაკში.

ლოგინზე თვალმიღებული მოხუცი იწვა. ხელები უღონოდ ეწყო საბანზე და აჩქარებულად სუნთქავდა. სენაკის კუთხეში ივლიანე მოძღვარი იჯდა თავჩაღუნული და გულხელდაკდობილი.

მის დანახვაზე ცოტენს მუხლები მოეკვითა და ნაბიჯის გადადგმა ვეღარ შესძლო.

მოხუცმა თვალი ოდნავ გაახილა, შემოსულს გაუღიმა.

— მოხვედი? მოდი შეილო, აქ დაქექი, — ხელის ოდნავ შენძრევით ანიშნა. მერე ცალი თვალით ივლიანეს გახედა. ცოტენს აღმზრდელი მიხვდა, ბიძა-ძმისწული მართო უნდა დაეტოვებინა. წამოდგა და კარისკენ წავიდა. ცოტენს რომ გაუსწორდა, წამით შეყოვნდა და თვალცრემლიანმა შეპლალადა:

— რას მერჩოდი, რომ ეგრე გამწირე? რა პირით უნდა ვჩვენებოდი შენს უბედურ დედ-მამას!

— ბატონიშვილი ღვთის ნებითა და ჩაგონებით მოვიდა მონასტერში, მოძღვარო, მე ეს წვლილად მოგიბოძრე. ცოტენს არც შენგან, არც მშობლებისაგან საყვედური არ ეთქმის, — მკაცრად თქვა იგუმენმა და ხელით ისევ ძმისწულს ანიშნა დამჭდარიყო.

— შემინდე, მამაო! — აღმოხდა წამოწითლებულ ივლიანეს, შებრუნდა და სენაკიდან გავიდა.

ცოტენ საწოლთან მივიდა.

— დაქექი, — ისევ შეანძრია ხელი ბერიკაცმა.

ცოტენ სკამზე ჩამოჯდა.

— მომიწოდა უფალმა, შვილო! მომიწოდა, მაგრამ საით, ეს არავინ იცის და მე ცოდვილს საიდან მეცოდინება?! მე ვკვდები... შენ ხარ ერთადერთი მემკვიდრე ოდიშის მთავრების, ერისთავთ-

ერისთავ დადიანების. ჩემი უკანასკნელი სიტყვა მაინც შენსკენ იქნებოდა მართული და აი, განგებამ ამ სიტყვის მოსასმენად აქ მოგიყვანა. დიდი იყო ცოდვა ჩემი უფლისა და ღვთითგვირგვინოსანი ხელმწიფის წინაშე. იცის ღმერთმა, ქვეყნის დალატი გულს არ მღებია, მაგრამ უზომო განდიდების წყურვილმა და უზუნაესობისაკენ სწრაფვამ ტახტისაგან განმაყენა და სამშობლოსა და მეფის ორგულობის მეთაური გამხადა. სიხარბემ და უმადურობამ დამაბრმავა, საქართველოს მეფეთამეფის ურიცხვი წყალობა დამავიწყა და ხმალი იმის წინააღმდეგ ამაღებინა, რის განმტკიცებასა და გაძლიერებასაც მანამდე მთელი ჩემი ძალა და ღონე გადავაგემამინ ღალატად და უკეთურობად კი არ მიმანდა ჩემი ბრძოლა. მეგონა, თუ საქართველოს ტახტზე რუს უფლისწულს დავსვამდი, ქვეყნისათვის, ჩვენი სამშობლოსათვის ეს უმჯობესი იქნებოდა, რადგან შინაგანად მჭეროდა, რომ რუსის ზურგს უკან ამოფარებული ქვეყნის მმართველი თუ ვიქნებოდი, უკეთ წარემართავდი ჩვენი სამეფოს საქმეს, თავგასულ დიდებულებს ავლავებდი, თავნებობის მადას დავუკარგავდი, ძლიერ ლაშქარს საქართველოს საზღვრებს იქით გავუძღვებოდი და ახალ მიწაწყალს შევმატებდი ჩვენს ქვეყანას.

საკუთარი სინდისის წინაშე მართალი ვიყავი და არა ვტყუოდი; მაგრამ ვერ ვხვდებოდი, რომ თამარის წინააღმდეგ ბრძოლა, საქართველოს ერთობისა და ძლიერების წინააღმდეგ ბრძოლა იყო; ვერ გამეგო, რომ ტახტისა და ხელმწიფის ორგულობა, ღვთისა და ქვეყნის ორგულობაც იყო. კაცი თურმე ერთხელვე არ უნდა გაიბზაროს, თავის პირვანდელ არწმენას არ უნდა განუდგეს და ერთი ხელის მოსმით არ უნდა წაშალოს ის, რასაც მთელი ცხოვრების მანძილზე ემსახურებოდა. გული თუ ერთხელ გაიორგულე, მერე, მისი გამთელეობა აღარ ხერხდება; ერთ ხატს რომ დაამხობ, კრძალვა და პატივისცემა მეო-

რის მიმართაც გავლდება და გეკარგება.

მოხუცი ხელის ფათურით წყლიან ჰიქას მისწვდა, ცხელი ტუჩები გაისველა და მისუსტებული ხმით განაგრძო:

— ჩემი უბედურება ის იყო, ღმერთი ღრმად, ბავშვობიდანვე არ მწამდა და ბაგრატიონების გვარი არ მიყვარდა. სამაგიეროდ, ჩემად, ჩემს გულში ძალაუფლების კერპს ვეთაყვანებოდი და ჩემი ქვეყანაც უსაზღვროდ მიყვარდა. ამ სიყვარულში დავმარცხდი, კერპები დამემსხვრა და ულონოქმნილი იმას შევეფარე, რისი იმედიც არასოდეს არ მქონდა. ქრისტეს სარწმუნოებაში მაშინ დავიწყე თავშესაფრისა და სულის სიმშვიდის ძებნა, როცა სხვა ამქვეყნიური ყოველი სასოება შემომეცალა და აღარაფერი შემრჩა. რაკი თავიდან არ ვიყავი მტკიცე მორწმუნე და თითქმის ყველაფერს ეპევით ვუყურებდი, ვჭირდავდი და გულს არ ვუდებდი. მონასტრის მუდროებაშიც ვერ შევძელი უფალთან მიახლოება. მარტო მარხულობა და დღედაღამ ლოცვა არ კმარა თურმე. მთავარი სული ყოფილა. მე კი ეპკვის ჰიით ერთხელვე შექმული სული ვერ იქნა და ვერ განვიწმინდე. ამ ქვეყნის ცთუნებისაგან ფიქრი ვერ მოვიკვეთე. ხელისუფლების გემოს გასინჯვა უბედურება ყოფილა. ვინც ერთხელ გამოსცდის იმის გემოს, მერე სიმშვიდეს ვეღარ დაიბრუნებს; ყელამდე რომ ოქროში ჩასვა, მაინც ბედის უმადური იქნება და ვერ მოისვენებს, ქვეყნის სადავეების ხელახლა ხელში აღების სურვილს ვერასოდეს გულიდან ვეღარ ამოიგდებს! მეც ამ სენით ვიყავი შეპყრობილი და თუმცა ბევრი ვეცადე, ვერ განვიკურნე. ლოცვისა და ზორცის გვემის ქამსაც, მინდოდა თუ არა, სულ იმას ვფიქრობდი, ვის უნდა გავერძელებინა ჩვენი გვარიდან ტახტისა და გვირგვინისათვის ბრძოლა. ჩემი უმცროსი ძმა შერგილი კარგი ვაჟაკი და მეომარია, მაგრამ ოდიშის ახლანდელ მთავარს სიზმრადაც არ მოუვა საქართველოს გვირგვინოსნობაზე ფიქრი. მას ჩე

მი შემართება და პატივმოყვარეობა არ აქვს და ამიტომ დიდი წინასწომდუგობის გაუწევლად უდევს ხელთ ჩემმა მტრებმა ერისთავთერისთავობა.

შენლა მრჩებოდი გვარის ერთადერთ იმედად. ჯერ კიდევ სულ პატარა იყავი, მონასტერში სალოცავად და ჩვენს მონანახულებლად ამოსულ ჩემს რძალსა და დედაშენს, შერგილის მეუღლეს საიდუმლოდ ვესაუბრებოდი ხოლმე. სულ იმას ვარიგებდი, ტახტის მემკვიდრის მსგავსად აღეზარდე, დიდი ცოდნა მოეცა შენთვის და თან ის ჩაეგონებინა, რომ ბაგრატიონებს ღვთისგან საუკუნოდ როდი აქვთ ჩაბარებული ტახტი და გვირგვინი: აღმზრდელებს შენთვის ის რწმენა უნდა ჩაენერგათ, რომ ბაგრატიონებზე ნაკლები არაფრით იყავი და თუ კარგად გაიწრთვნებოდი, შენც ისეთივე უფლება გექნებოდა საქართველოს ტახტზე თვალი გვეროდა, როგორც თამარის შთამომავლებს აქვთ; რადგანაც არც ისე დიდი ხნის წინათ ბაგრატიონებიც ჩვენსავით ერის მთავრები იყვნენ და მხოლოდ მუდმივი მცდელობისა და მოხერხების, დაქინებული სწრაფვისა და ძალღონის დაუშურებლობის შედეგად შესძლეს სრულიად საქართველოს ტახტისა და გვირგვინის მისაკუთრება. სათნო და გონიერი დედაშენი ჩემს შეგონებას ყურადღებით ისმენდა და თავის მხრივ ცდილობდა შენთვის საქართველოს ტახტზე ოცნება ჩაენერგა. ამიტომ გიხმობდა დედა უფლისწულობით და სხვებსაც ჩემად იმას ეუბნებოდა შენთვის უფლისწული ეწოდებინათ. ეგრე არ იყო?

— ეგრე იყო წინამძღვარი.

— ჰოდა, აგრე ნაზარდი ყრმისაგან ბერად შედგომის ფიქრს სულ არ მოველოდი. ამიტომ მეცა ელდა, შენი ვინაობა და მონასტერში დაყულების გადაწყვეტილება, რომ გავიგე. ალბათ ივლიანე მოძღვარმა ჩაგაგონა ეგ სათნო განზრახვა.

— ივლიანე მოძღვარი უბრალოა ჩემს წინაშე, — ამოიოხრა ცოტნემ.

— შენი მოსვლით აფორიაქებული,

წუხელ მთელი ღამე ლოცვად ვიყავი დაცემული. ბოლოს უფალმა ის ჩამავონა, შერგილისათვის მისი მემკვიდრის გადაწყვეტილება შემეტყობინებინა და შენი მშობლები მონასტერში მენმო. წერილი რომ დავწერე და ვგზავნიდი, იმის შეგნება მზარავდა, რომ უფლის საწინააღმდეგოდ მოქმედებდი, ღვთის გზაზე შემდგარ ყომასაც ვლუბავდი და ჩემს სულსაც სამუდამო ჯოჯოხეთის ვუმზადებდი. ამ განსაცდელში ჩავარდნილს შენი მძებნელი ივლიანე მომადგა კარს და შევბით ამოვისთქვე. მივხვდი, უფლისათვის სათნო შენი მონასტრიდან ვაბრუნება იყო და არა აქ დარჩენა. შენი აღმზრდელის მოსვლით განგება უდიდეს ცოდვისაგან მათავისუფლებდა.

ცოტნეს წამწამს კურცხალი მოსწყდა და ლოყაზე ჩამოუვარდა.

— ნუ სტირი, ბატონიშვილო... ბოლომდე მათქმევინე. ყველაზე დიდი სამსახური უფლის მიმართ, სამშობლოს სამსახურია. საქართველოს მეფეს ახლა ქვეყნის შიგნით და გარეთ მესიის მახვილს უწოდებენ. ამიტომ მისი სამსახური მართო საქართველოს სამსახური კი არა, უფლის სამსახურია. რადგან ქართველები ხმალს მართო სახელმწიფოს საზღვრების გაფართოებისათვის როდი იქნევენ. საქართველოს საზღვრების გაფართოება დღეს ქრისტეს სარწმუნოების გავრცელებასაც გულისხმობს. ვინც ამისთვის სისხლსა ღვრის, ის ქრისტეს რჯულისთვისაც ღვრის სისხლს და მხოლოდ ამქვეყნიურ ბედნიერებას კი არა, საუკუნო ცხოვნებასაც იმკვიდრებს.

წმინდა ბალავარისა და იოდასაფის თავგადასავალი ალბათ მოეხსენება ბატონიშვილს...

— ვიცი, წინამძღვარო.
— იოდასაფის დროს, ქრისტეს რჯულს მხოლოდ რჩეულნი აღიარებდნენ და, ისინიც ფარულად, რადგან ჰემზარიტი სარწმუნოების მქადაგებლები ხელისუფალთაგან იდევნებოდნენ. იმ დროს საჭირო იყო მეფეთა და უფლის-

წულთაგან მაგალითის ჩვენება, ამქვეყნიური დიდების უარყოფა, ტახტზე და უზრუნველ ცხოვრებაზე ხელის აღება. იოდასაფისა და მის მსგავსთა მაგალითმა ქრისტეს ჰემზარიტი სარწმუნოებაზე ურიცხვი წარმართი და ურჯულო მოაქცია. ახლა, როცა მთელი საქართველო ქრისტეს რჯულის მსახურია, ვის უნდა მისცე მაგალითი სასახლიდან გაქცევითა და მონასტერში დაყუდებით? ან და კიდევ რომ აპყვენენ შენს მაგალითს და ყველამ მონასტერს მიაშუროს, ვინლა დარჩება ქრისტეს სარწმუნოების დამცველად? საქართველო დაუძღურდება და როგორც კი დასუსტებულს ნახვენ, ცეცხლითა და მახვილით შემოესევინან ქრისტეს სარწმუნოების მტრები ჩვენს ქვეყანას, ქართველობას მართო სოფლებსა და ქალაქებში კი არა, მონასტრებშიაც გაქლეტენ და, ვინც ცოცხალი გადარჩება, ძალით, უწმინდური მამამადის სარწმუნოებაზე მოაქცევენ.

წინამძღვარი დაილალა, ცოტა შეისვენა; წყლით პირი გაისველა და განაგრძო:

— შენ ჯერ კიდევ ყმაწვილი ხარ, შვილო. დაფიქრებული განსჯა და ქვეყნისათვის უკეთესის გამორჩევა ჯერ არ შეგიძლია. ამიტომ სხვებს, შენზე უფრო გონიერებსა და შენთვის კეთილისმდომლებს უნდა მიუბყრო ყური. ნაბიჯი კარგად აწონ-დაწონე და, ისე გადადგი. წრფელი გულით უფლის სამსახური მონასტრის გარეთაც შეიძლება. შენ დიდგვარიანი აზნაური ხარ. თუ შენს ღონესა და გავლენას გონიერულად გამოიყენებ, მეფის კარზე სამსახურით გაცილებით მეტ სარგებელს მოუტან ქრისტიანობას, ვიდრე მონასტრის ბნელ საკანში ჩაკეტვითა და ერისაგან განდგომით. იცოდე, საქართველოს ახლა შენი ხმალი და სახელმწიფო ნიჭი მართომყოფის ვედრებაზე მეტად სჭირია, რადგან ჩვენი სამშობლო კუნძულივით არის გარშემორტყმული საისლამოს ზღვითა და მხოლოდ ქართველი ვაჟაკების სიმტკიცის გალავანი აკავებს იმ ზღვის მოწოლას. როგორც კი ეს სიმ-

ტიცე შესუსტდება და შეირყევა, სამამდიანოს ზღვა ისევ აბობოქრდება, კუნძულზე გადმოივლის და საქრისტიანოს მიუდგომელ ბურჯს, საქართველოს მთლიანად წაღკავს თავის სასახლეებიან-მონასტრებიანად.

წინამძღვარმა ხელის ცახცახით აიღო ჭიქა და წყალი მოსვა.

— კარგად დაუფიქრდი ჩემს ნათქვამს, შვილო, რადგან სიკვდილის წინ გულწრფელობისა და ჩვენი ხალხის სიყვარულის მეტი არა მალაპარაკებს რა. ცოტა დაფიქრდი და დაიკადე. ჰკუპში რომ ჩაეარდება, მაშინ ეგებ სხვაგვარად გადასჭრა. აჩქარება ყოველთვის მანება და ზიანის მომტანი. მე თვითონ ჩემი მწარე გამოცდილებით ვიცი ეს. ცხოვრებაში დგება ხოლმე გადაწყვეტა, საბედისწერო წამი. იმ წამს მიღებულ გადაწყვეტილებაზე ხშირად არამართოვანი კაცის ბედია დამოკიდებული, არამედ მთელი ერის ღირსება და მომავალიც. დიდბუნებოვან ადამიანებს, იმ საბედისწერო წამს შინაგანი ხმა თუ ზეგარდმო შთაგონება, ერთადერთ სწორ გადაწყვეტილებას მიიღებიან. ხოლმე და მათი ეს ნაბიჯი შემდგომ თაობებს საამაყოფ და თავის მოსაწონებლად რჩება. პიროვნებისა და მთელი ერისათვის ამგვარი საბედისწერო წამი მხოლოდ რჩეულთა ცხოვრებაში დგება. ყველაფრით გეტყობა, ღვთისაგან რჩეული ხარ, შვილო ჩემო, ამიტომ კარგად დაიხსოვე, იმ წამისათვის ერთადერთი სწორი პასუხის ვაკემა, მეტწილად, პირად მსხვერპლს, თავგანწირვას მოითხოვს. ჩემს ცხოვრებაშიც იყო ასეთი წამები. მაგრამ დიდებისა და პატივისმოყვარეობამ თავი ვერ გამამეტებინა და სამშობლოსათვის მსხვერპლად სიცოცხლე ვერ მივიტანე. მსხვერპლის გაუღებლად კი საშვილიშვილო საქმე არასოდეს ვაკეთებულა და უკვდავის სახელი არავის დაუმკვიდრებია, — მოხუცმა ღრმად ამოიოხრა, — ღმერთმა ჰქნას, რაც მე ვერ შევძელი, შენ შეგაძლებინოს, ერის ცხოვრების საბედისწერო წამს სწორი გადაწყვეტილება მიგაღე-

ბინოს უფალმა და შენს მიერ გადადგმული ნაბიჯი ღვთისა და წარინახვის მოსაწონი და საქებური ყოფილიყოს!

კირიონ წინამძღვარი დიდი პატივით დაასაფლავეს.

საქართველოს ყველა კუთხიდან მოდიოდნენ ვაზირყოფილის დასატრებლად. თბილისიდან კათალიკოსი ჩამოვიდა, ხოლო თვითონ მეფეთმეფემ თამარმა სამძიმრის წერილი გამოუგზავნა ოდიშის მთავარს, ტახტისა და სამშობლოს წინაშე ვარდანის ძველ დამსახურებას მადლობით მოიხსენიებდა გვირგვინოსანი და თავის მხრივ უფალს შესთხოვდა შეენდო გარდაცვლალისათვის ცოტნებანი და შეეკოდებანი.

ცოტნეს დედამამის ხეყნა აღარ დასჭირვებია, ისე, უსიტყვოდ გაჰყვა მშობლებს. წინამძღვარის გულახდილმა საუბარმა ღრმად დაუფიქრა ყმაწვილი. მართლაც, რა აზრი უნდა ჰქონოდა მთავრის ერთადერთი მემკვიდრის ბერად შედგომას, როცა საქართველოს მეომარი უფრო სჭირდებოდა, ვიდრე ქრისტეს სარწმუნოების მქადაგებელი. თუ საქართველო ისლამის ურიცხვ აღმსარებელთა წინააღმდეგ სამკვდრო-სასიცოცხლო ომში დამარცხდებოდა, მაშინ მისი ეკლესია-მონასტრებიც ცეცხლითა და მახვილით შეიძულებოდა და ძალით თუ ნებით ქართველი ხალხიც ბილწი მამადის რჯულზე მოიქცეოდა. ჰეშმარიტი სარწმუნოება იმდენად განმტკიცებული იყო საქართველოში, რომ მისი პირველი გამაერცვლებლების მსგავსად, საკუთარი მაგალითით, ძალაუფლებასა და სიმდიდრეზე ხელის აღებით ქრისტეს რჯულს ახალ მიმდევრებს ვეღარ შესძენდა. ქრისტესათვის სათნო ღურმე ის იქნებოდა, თუ ცოტნე მის მხედრობას შეუერთდებოდა და ხმლის ძალით საქართველოსა და საქრისტიანოს საზღვრების შორს წაწვევისათვის იბრძოლებოდა, ქრისტეს საფლავის გამოხსნისათვის თავდადებულ ჯვაროსნებს დასავლეთის ეკლესია, ცოდვათაგან ათვისუფლებს ღურმე და მათგან ყველაზე

გამოჩენილები წმინდანებადაც კი შეუ-
რაცხია პეტრეს საყდარს. როგორც წმი-
ნდანობის გზაზე დამდგარმა ბიძამ დაარ-
წმუნა, ქრისტეს სამსახურის უმთავრე-
სი ასპარეზი ახლა წარმართთა და მამ-
მადის აღმსარებელთა წინააღმდეგ
ბრძოლა ყოფილა და ამ ასპარეზიდან
გაქცევა მარტო სამშობლოს ღალატს კი
არა, ქრისტეს რჯულისაგან განდგომის
სწორი იქნებოდა.

თუკი ხმლით შეიძლება ქვემარტი
სარწმუნოების სამსახური და საკუთარ
ციოდების შემსუბუქება, ჭაბუკო-
ბაში ფეხმედგმულ მთავრის მეგვიდრეს
რატომ სხეებსაგით ხმლისკენ არ უნდა
მიუწევდეს გული?!

ცოტნეს უბედური მშობლებიც ზომ
თავიანთი სიცოცხლის ერთადერთ გა-
მართლებად სამთავროსა და ერის მეთა-
ურად ბატონიშვილის აღზრდას სახა-
ვენ.

უფლისათვის სათნო ის ყოფილა, რაც
შეიძლება მალე ჩადგეს ცოტნე თამა-
რის უძლეველ ლაშქარში და იქ, უდ-
როოდ გამოკლებული მამის ადგილი
ღირსეულად დაიჭიროს.

სპეტაკი, უბიწო ცხოვრებით ქრის-
ტეს ჯვრისა და სამშობლოს ერთგული
სამსახურით იქნებ უკეთეს მგალითიც
უჩვენოს ცოტნემ თანამემამულეებს,
იქნებ სწორედ ხმლისა და გონების
ძალით უფრო ადრე გამოსთხოვოს უფ-
ალს უნებურ ცოდებათათვის შენდობა.
ზოლო თუ ღვთის ნება და სურვილი
ცოტნეს მონასტერში დაუფლება იქნე-
ბა, უფალი კვლავაც მოუწოდებს იმ ცა-
ვი სენაკებისაკენ, სადაც ამჯერად მისი
დარჩენა არ ინდობა. ბერად შედგომას,
მონასტერში ჩაეკეტვას, კიბიონ წინამძღ-
ვრის თქმისა არ იყოს, ყოველთვის მო-
ასწრებს, ცოტნე, მანამ კი ჯვაროსნობა
უნდა მიიღოს და ქრისტეს საფლავის გა-
მონხნისათვის იბრძოლოს.

ამ გადაწყვეტილებას მარტო საკუთარ
ფიქრი კი არ ჩააგონებდა; ივლიანე
მოძღვარი მსოფლიო ისტორიის უამრავ
მაგალითით უნერგავდა იმის რწმენას,
რომ საუკუნო სასუფეველი სხვადასხვა

ქვეყნის მეფეებსა და მთავრებს სწორედ
ბრძოლის ველზე წარმართებთან და-
ურჯულოებთან ომში დაუძვევილო
ბიათ.

ივლიანე აღტაცებით ჰყვებოდა თამა-
რის დიდი შაპის და მისი მეგვიდრე-
ების ჯვაროსნობის ამბავს:

— ის, რაც დასავლეთის ჯვაროსნებმა
ვერ შესძლეს, ქართველებმა უნდა აღ-
სრულონ. ზურგიდან უნდა დაეარტყათ
ფრანგებთან პირისპირ ომით გაართულ
მუსლიმანებს, იერუსალიმში სხვაზე ად-
რე ქართველთა ლაშქარი უნდა შეიქ-
რას და ურჯულოთაგან სამუდამოდ უნ-
და გაეთავისუფლოთ წმინდა მიწა-წყა-
ლი, მეფეთ მეფე თამარი დიდიხანია ფი-
ქრობს ამ შორეულ დასახელოვან ლაშ-
ქრობაზე. მას შემდეგ, რაც ბიზანტიის
ძლიერება დაემხო, ახლო აღმოსავლეთ-
ში საქართველოს მეტი სხვა ძალა აღარ
არის. საქართველოს ლაშქარმა უნდა
გამოიხსნას ქრისტეს საფლავი და იერუ-
სალიმი ჩვენს სამეფოს შემოუერთოს.
ეს არის უდიდესი ვალი უფლის ჩვენის
ქრისტეს წინაშე. ამ ვალის აღსრულე-
ბაში ყველა ქართველმა უნდა დაიღოს
წილი და ამით დაიმკვიდროს ორივე
ქვეყნის დიდება და საუკუნო ცხოვრება.

ივლიანეს ჭადაგებას აღფრთოვანებუ-
ლი უსმენდა ბატონიშვილი. იგი მოუთ-
მენლად ელოდა თამარის ჯვაროსნების
გალაშქრებას იერუსალიმისკენ. ეკით-
ხებოდა მოძღვარს, რა გზით და როგორ
უნდა დაძრულიყო ქართველთა, ზღვიით
სად უნდა ეცურათ და ხმელეთზე სად
უნდა გაეველოთ, რომელი სულტნის ჯა-
რი სად უნდა გაენადგურებინათ და რა
ბიწა-წყალი უნდა შემოემატებინათ სა-
ქართველოს სამეფოსათვის.

დასავლეთიდან ჩამოსულმა მისიონე-
რებმა ახალი ფრთები შეასხეს ივლიანე
მოძღვრის შეგონებას:

— ახალი, არნახული ჯვაროსნობა იწ-
ყება, ბატონიშვილო. დასავლელ ქრის-
ტეს მხედრებს იმიტომ არ მისცა თურმე
ძლევა ამდენხანს უფალმა, რომ თავად
ჯვაროსნები იყვნენ ღვთის წინაშე შემ-
ცოდენი. ახლა შენც ტოლი ყრმები იარა-

ზმებიან თურმე ურჯულოებთან საომრად. უცოდველ ყრმებს თავად გაუძღვება მაცხოვარი სარკინოზთა წინააღმდეგ ბრძოლაში, მათი სიწმინდითა და უმანკოებით დაამხოვს მამპაღის მხედრობის მძლავრობას: საფრანგეთში თორმეტი წლის ყმაწვილი გამოჩენილა — მწყემსი ვინმე, ეტიენად წოდებული. იმ მწყემსს ძილში გამოცხადებია უფალი, ქრისტეს საფლავის გამოხსნის კეშმარტი გზა უჩვენებია და თავისი ხელით დაწერილი წიგნი მიუცია. ახლა თურმე ის ყმა სოფელ-სოფელ დადის, ქრისტეს წერილს აკითხებს დიდსა და პატარას, სასწაულებს ახდენს და თავის ტოლ ყმაწვილებს ჯვაროსნული ლაშქრობისათვის იწვევს.

— მერე ბევრი შედგომია წმინდა მწყემსის გზას? — იკითხა სმენად ქვეულმა ცოტნემ.

— ბევრი... ძალიან ბევრი... ქვეყნის ყველა მხრიდან დაძრულან დროშებითა და ჯვრებით შენი ტოლი ყრმები ნორჩი წინასწარმეტყველის ლაშქარში შესასვლელად. ახლა ეტიენს თურმე შესავით უმანკო ყრმების დიდძალი მხედრობა ჰყავს, ხმალსა და მშვილდოსნობაში წვრთნის და სულ მალე შორეული პალესტინისკენ წაუძღვება.

— ხმელეთით წამოიყვანს წმინდა ეტიენი თავის ლაშქარს თუ ზღვა-ზღვა ცურვით წამოუძღვება?

— საფრანგეთიდან ზღვით უფრო ახლოა პალესტინა. თვითონ ქრისტეს აღუთქვამს წმინდა ეტიენისათვის, რომ მისი მხედრობის წინაშე ზღვა გაიბობა და გზას მისცემს ნორჩი ჯვაროსნების ლაშქარს ისე, როგორც მოსეს წინაშე გაიბო ზღვა და, ხმელეთი უჩინა ეგვიპტიდან გამოსულ ისრაელობას.

— ჩვენ არ წაგვიყვანს ქართველ ყრმებს ფრანგი წმინდანი იერუსალიმის გამოსახსნელად?

— არა, ვერ წაგვიყვანთ. აქედან საფრანგეთი შორს არის, თქვენ იქ ვერ ჩახვალთ და მათ ვერ შეუერთდებით, მაგრამ თუ მეფე თამარს უფალი კვლავაც ხელს მოუშარათავს და ქართველთა ლაშქარი მზად იქნება სარკინოზებთან საომრად, აღმოსავლეთიდან, ერეკის გავლით შევძლებთ ჩვენ მტრის ზურგში მოულოდნელ გამოჩენას და ღვთის შეწევნით პირველნი შევალთ ქრისტეს სატახტოში. წმინდა ადგილებს რომ ურჯულოთაგან გავათავისუფლებთ, ქალაქის კარს ფართოდ გავაღებთ და გორგასლიან-დავითიანი დროშებით შევეგებებით მაცხოვრის გამოსახსნელად დასავლეთიდან მოსულ წმინდა ეტიენის მხედრობას.

— ნეტავ მართლა ეგრე იქნებოდეს! ოხერა აღმოხდა ცოტნეს.

— იქნება, უსათუოდ იქნება! — ირწმუნებოდა ოცნებით ფრთაშესხმული ივლიანე, — ოღონდ თქვენც არ უნდა იჯდეთ გულზელდაკრეფილები — საქართველოს ახალგაზრდები, უფლისწულები და მთავართა შვილები. თქვენც უნდა დაიღოთ წილი ამ საღვთო ომში.

— ჩვენ როგორ, თუ კი ეტიენთან შეერთება შეუძლებელია?

— ერთიმეორე უნდა განაზრახოთ, თქვენი მამები ჯვაროსნობისათვის აღძრათ, უფლისწულები — ლაშა და რუსუდანი უნდა მიიმხროთ და ხელმწიფეს იერუსალიმზე ლაშქრობის დაჩქარება გადააწყვეტიოთ.

— თამარი შორს არის და მიუწვდომელია... უფლისწულებიც შორს არიან, სინანულით თქვა ცოტნემ.

— მალე ახლო იქნებიან... მთავრის სურვილია მეფის კარზე წარგზავნოს, ბატონიშვილო, ამასწინათ მითხრა, დიდმა თამარმა მოუწოდა ჩემს ძეს, თბილისის იბარებს სამეფო კარზე თავის ნათლულსო.

— ნუთუ მართალია? ჩემთვის არაფერი უბრძანებია.

— მართალია, მალე თვითონ მთავარი გეტყვის... თამარის კარზე დიდ პატივში იქნები და შენ იცი, როგორ გამოგვაჩენ შენს მშობლებსა და აღმზრდებლებს...

ივლიანე მოძღვრის საუბრებმა ცოტნეს ოცნებად უქციეს თბილისის მალე

წისვლა, ახალგაზრდა ქართველ ჯვაროსანთა შეყრებაში წილის დადება და ტახტის მემკვიდრის — ლაშა გიორგის მეთაურობით პალესტინაზე გალაშქრება.

ცოტნეს სიზმრად ეჩვენებოდა ერეკლის უდაბნოებზე მიმავალი ქართველ ყრმათა ლაშქარი, ბაღდადისა და იერუსალიმის აღება და ქართული დროშებით ფრანგი ეტიენის მხედრობის შეგებება ქრისტეს ქალაქის კართან. იგი ხშირად ცხადად წარმოიდგენდა ხოლმე ფრანგთა გაკვირვებას იმის გამო, რომ მათთვის აღთქმული გამოხსნა ქრისტეს საფლავისა, მათზე ადრე უფალმა ქართველებს არგუნა. ეტიენი ალბათ ცხენიდან ჩამოხდება, დაიჭვეითებს და ქართველ ყრმათა წინაშე მუხლს მოიყრის, რადგან

იერუსალიმის გამოხსნა მხოლოდ უფლის შეწყენით არის შესაძლებელი და თავის საფლავის გამოთავისუფლებლესაც თავად ქრისტე ირჩევს.

ცოტნე მაღლობელი იყო განგებისა, მონასტრიდან გამობრუნებისათვის ოდიშის მთავრის მემკვიდრეს იმაზე მეტი რა სამსახური უნდა გაეწია უფლისათვის, ვიდრე მაცხოვრის საფლავის გამოხსნაში მონაწილეობა იქნება და, რაკი ღვთის ნებამ ცოტნე ამ გზაზე დააყენა, იგი მოუთმენლად ელოდა საქრისტიანოს უმაღლესი ოცნების განხორციელებას, წმინდა მიწაწყლის გათავისუფლებას და ამ საღვთო ომში სხვა ქართველ ტოლებთან ერთად თავის გამოჩენას.

□ ბაბრძილება იქნება □

საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტი

ბონდო კეხელაძე

სიციცხლვე ჩემო

სიციცხლვე ჩემო, სიციცხლვე ჩემო,
ჩაქრობა ჩემი არ დაიჩემო...
კარგია ჩრდილი, კარგია ჩერო,
მაგრამ ჯერ მაინც არ შემაჩერო!

არ დამამსგავსო დანგრეულ ყორეს,
შენს მონა-მორჩილს ეს გამიგონე,
მომეცი ჯანი, მომეცი ღონე,
ნუ დამამადლი, ნუ დამაღონე!

ღა ვეძებ... ვეძებ...

ეს იმგვარია თუ იმის მსგავსი
მე რასაც ვეძებ, მე რასაც ველი.
მისთვის საათი ასჯერ ათასი
დაფფერფლე, რაა გასაკვირველი!

ორმოცდაათი ცოტაა წელი?...
ცოტა კი არა, დიდი დროც არი.

შეგზარი, არ ჩანს და მაინც ველი,
ველი რა არის აქ საოცარი!

არ მინდა მერქვას შესაცოდარი,
შესაბრალისი არ მინდა მერქვას.
ტრიალ მინდორზე დაეჭპრი მხედარი,
ძარღვმაგარ მუხის დავეძებ მერქვანს.

სათემოს უბანი

სათემოს უბანი, პატარა უბანი,
ბარდუბნის კუთხეში განთქმული უბანი.
მით იყო ცნობილი პაპა-ბაბათანი,
არ იყო მოსახლე — მოსახლის უბანი.

აქ ედგათ ოდები, ფიცრული ოდები,
ლამაზი ოდები ტოლ-ამხანაგური.
დაძველდნენ, გახშირდა გემების ოდენი
მაღალი სახლები ქვისა და აგურის.

შენდება, მშვენიდება უბანი განთქმული.
 მამები მოხუცდნენ, ძე შინ არ ჩერდება.
 დგანან ეს სახლები მყუდროში ჩანთქმულნი,
 დაღლილი მშობელი ლოდინში ბერდება.

ნატრული შვილების და შვილიშვილების
 ჭაღარა დედები ჭიშკრებს გასცქერიან.
 უნდათ ჩაიხუტონ ფუნჯულა ჩვილები
 მკერდში და გულის დარღს ზარის ხმით მღერიან.

სოფელი დატოვეს, ჭალაქში დასახლდნენ,
 მშობლიურ ეზო-კარს იქ ყოფნა არჩიეს...
 ბევრ მათგანს გაქცევა აუხდენს ასახდენს,
 ზოგ-ზოგნი დღესაც კი აწუხებს მარჩიელს.

მ ე ბ ო ბ ა რ ს

ნუ დამივიწყებ მეგობარო, გამოიარე,
 ზამთრის დამეებს ხომ საუბრით თრობა უხდება.
 ერთმანეთს ჩვენი გულის ლხენა გავუზიაროთ,
 ნუ გეკრძალება, შენით არვინ არ შეწუხდება.

თქმა და გადათქმა, შეცვლა მისი, ჭირთა მოსმენა
 იცი არ მიყვარს, დარჩეს თქმული როგორც ბრძანება.
 თუ შენ ფიქრს გაკეც და წუწუნით, დანარდილე ლხენა,
 არარად ჩავთვლი გარჯას შენსას, შენს მობრძანებას.

• • •

წუწუნით წყენის თხრობა გჩვევია,
 ართმევ გულსა და ხმას მჭუხარებას.
 ძმები იყო და ძმებად რჩებიან
 ამ ქვეყნად ლხენა და მწუხარება.

• • •

შენ ისეთ რამეს მოჰკიდე ხელი,
 გატაცებული ხარ ისეთ რამით,
 მარადი დეღვა და შუოთვა გელის,
 იქნებ წამებაც დღითა და ღამით.

• • •

ასე ერთბაშად რად დავიცალე,
 რარიგ უძღური ვიყავ ამ დილით.
 მზეს მივეფიცხე, ნირი ვიცვალე.
 და ისევ გაგზდი კაცი ნამდვილი.

• • •

უკრავდა იგი, ვუსმინე,
 მოსმენამ მისმა მომცა რა?...
 აელარუნებდა ყრუ სიმებს,
 მომცარა, როგორ შიმშიტარა.

ბ რ უ

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

განაიორწყალა ავიც და კაიცი,
ესწრაფვის დაგსუას უფსკრულის ქიმსუე.

იციხ, რომ ცრუობს და იგი მინც,
მართალი კაცის თუალებით გიმზერს.

პ ა ს უ ხ ი

არ ვარ ჩვეული მოფერებას, ნუ მეფერები,
თავს ნუ იწუხებ, გულს ვე ზმები არ უკარება.
წუთით იფრენენ ჩემს გარშემო ეფემერები,
მათ ვრჭარებათ, ვრჭარებათ და ვრჭარებათ...

ოდით მშფოთვარეს, შენ თუ ხანგრძლივს მომგვრი სიმშვიდეს
გემორჩილები... განს განდგომა ჩემი დვიძლია,
და თუ ამ ჩვევას წუთისოფლად ვინმე დამიშლის
თმენა კი არა, გაგონებაც არ შემიძლია...

ქ ლ ის და უ ხ ლ ის...

ციხფერი ღობე და აგურის პატარა სახლი,
ღია ფანჯარა, ჩამოშლილი თეთრი ფარდები.
თვალს ვერ ააცდენს მგზავრი ზებილს ნაყოფით დახრილს,
კედლებს ბრჭყალებით აპყოლია ჩაის ვარდები.

ის კი ოთახში მღერის... უკრავს თავდავიწყებით,
გრიალ-გრიალი პანჯებისა პაერს შეარხვეს.
ერთიც ძლიერი შეძახილი და ხმაც მიწყდება,
გაფითრებული ქალი ფარდებს ხელებს შეახებს.

დააცხრო დელვა, ზურგმუცკვით დარჩა საკრავი,
ფორიაქის ქაშს ერთადერთი მისი ღობილი.
ფანჯარის ჩარჩოზე დაეყრდნობა ორივე მკლავით,
წინ წამოხრილი, ხელით ხელზე გადაჭდობილი.

უცხრად, უხმოდ ვით ძუ ვეფნვი აანთებს თვალებს,
ზევრავს გარემოს, ნებისყოფას ამოწმებს და ცდის.
თმას შეისწორებს, ზე ამართავს თოვლისფერ მკლავებს
და პირველ ტრფიალს ელის, ელის, ელის და უცდის.

თადო ბაქიშვილი

ნ შ ა რ ო

გოგო ყოველთვის ადრიან დგება,
აიღებს კოკას,
გადაიყრის ნაწნაეებს მხრებზე,
გაუყვება ნამიან ბილიკს;
აქ, წყალზე ტოვებს
ბურანიდან აყოლილ სიზმრებს
და წყარო ხდება უფრო კრიალა.

სადილობისას
ოფლად გაღვრილი
ვაფი ამოდის მინდვრის ბოლოდან.

ტურის კუთხესთან
წერილი ნაკადი ჩამოუსხლტება
და როგორც გრილი მარგალიტები
აცეკვდებიან წვეთები მკერდზე.

გულთმისანია კამკამა წყარო.
ყველაფერს ხედება,
მაგრამ არასდროს
ერთი სიტყვაც არ დასცდენია,
მღერის თავისთვის
ბალახებში მიიკარგება.

შამოღობა გაგადავითზე

მღუმარი ედგევიარ
შენს მომადლო გადასახედზე,
გადავყურებ მოციმციმე სინათლის ჭალას.

ნათლავს ირგვლივეთს
შემოდგომის მკვეთრი ფურები,
ამჩატებულ, ჩამომტკნარ ფოთლებს
ყუნწებში ჭარი ეპარება —
ეფინებიან
დედამიწის ბებერ კალთაზე.

უზარმაზარი ბორბალივით ტრიალებს თამი
და ყველა წამი მაცნე არის
ღვთაებრივი გარდასახვისა.

შე და მთვარე —

ორი ისარი

დღე და ღამის ციფერბლატზე მიმაგრებული...

შეუმჩნეველი და თანაც ცხადი
მათი ტაატი ყოფნას აშშვიდებს,
რადგან ორივეს —
ცრემლსაც, ღიმილსაც
დრო მიითვლის თავის უბეში.

კაცის წილი ამ სამყაროში
ჭერეტაა მხოლოდ
და არა ტკობა,
რადგან პირველი სინათლეა,
მეორე კი თვალის დახუჭვა...

ამ სიმაღლიდან,
ამ სიმაღლიდან
მაყურებინე შენს სინათლეს,
ჩემო ქალაქო.

ღიბნაბუნური საღამო

გულმოდგინედ,
ყელს მიბჯენილი მღელვარებით
კითხულობს ლექსებს.
ჭერს ისეთი დატინებით მიშტერებია,
თითქოს საცაა
მიღმეტში უნდა გაუჩინარდეს.
მაგრამ სად წავა!
ჩაფრენილი მაღალ კათედრას —
ის მენავა,
ნიჩბები რომ გადამტკრევი —
ნავის კედლებს
თავგანწირვით ებლაუჭება,
მაგრამ არავის არ მოსდის აზრად
მოკიდოს ხელი
და ნაპირზე გადმოიყვანოს.

პირიქით,
თეთრად მოციმციმე მაღალ გოგონას
მიაჭვს ვარდების თაიგული
და მორცხვად აწვდის.

გავსებულა ოვაციით დიდი დარბაზი.

თავბრუდასხმული
ბრუნდება სახლში.
გვიან, გვიან
მისი ალგზნებული ცნობიერება
თითქოს გვალი გამოედვაო —
უცებ ჩერდება
და ერთბაშად ხვდება სიმართლეს...

ჩუ! ჯაგნარებში შიშნარევად შეიფრთხილა
და მიყურდა რაღაც ფრინველი.
შელამების დაბინდულ ფერთა მიღმა
დახურა პატარა ფრთები და გაიტრუნა.

ნუთუ ეს იყო ბავშვობა ჩვენი?

ჩუ! არ დააფრთხო!
 ამ უამურ სახეთა ხილვით
 შეძრწუნებული იქნებ სულაც გადაიხვეწოს
 და იქ, წარსულში —
 ჩვენი სიყრმის ფერად ჭალებში —
 სიყარიელემ და მდუმარებამ დაიდოს ბინა...

ჩუ! ჯაგნარებში შიშნარევედ შეიფრთხილა
 და მიყუჩდა რალაც ფრინველი...

პოეტი

ნუ გაღიზიანდება მავანთა თავმოყვარეობა —
 პოეტი
 მეცხვარის ძალღივიტ მუდამ თეოზუა.

ზოგი მთვარეს უყვფს გაავებული,
 ზოგი საკუთარ ლანდს უღრენს, ზოგი
 მთელი ღამე ყვფს უმიზეზოდ...

ზოლო ისეთი,
 ნადირის სუნს უცვბ რომ იცემს,
 ათასში ერთი გამოერევა
 და მეცხვარეებს შეიღივიტ უყვართ.

საგებობა

რას შეგადართ?
 არაფერი არაფერს არ ჰგავს.

ერთდაერთი სიტყვა,
 რომლითაც შეიძლება
 შენი არსი გამოიზატოს
 საოცრებაა!
 მაგრამ იგიც გაცვეთილია...

• • •

რა ეშველება იმ ხეს,
 რომელიც
 გაზაფხულზე არ ამწვანდება,
 რომელიც
 ფოთოლს არ ჩამოყრის შემოდგომისას,
 როგორც ცრემლებს,

როგორც დატირებას სიჭაბუკისას?

რა ეშველება
 ტელეფონის ნაღვლიან ბოძებს?
 უფესვებოს,
 დედამიწაში ძალით ჩაჭედილთ?

გუგამ ოფი ძე ნოცა

თეზურ აბულაჟვილი

ქვა და გზა

მოთხრობა

— რა უჩიათი კაცია, — ხელები გაშალა არჩევანმა, — ვერ დამირწმუნებია, რომ ამ ქვას არა ვყიდი. ჩემთვის მინდა, ჩემთვის დაეიმარებები და გულზე დავიდებ. აი, ბოჩია მეყოლება დამმარხველი. ქვასაც ეს გამითლის...

ზაფხულის მონათნთავი სიცხე არჩევანს პირს უშრობდა. სპილენძისფერი სახის კაცი, მას რომ ელაპარაკებოდა, დროდადრო შუბლზე ოფლს იწმენდდა ცხვირსახოცით. განაწყენებულმა დაკეცილი ცხვირსახოცი შარვლის ჯიბეში ჩაიღო და მტერიან ფეხსაცმელზე დაიხედა. ახლა მორზე გადამჯდარ ბიქს შეაელო თვალი — ნაშურად გათლილი ქვა ფეხზე დაეყენებინა და თავჩაღუნული მუშაობდა. იქნებ, მოვირიგდეთ, მეგობარო, — ხმადაბლა უთხრა არჩევანს და როცა ქვისმთლელი სიტყვის სათქმელად წამოენტო, იმედგაწურული გატრიალდა.

არჩევანი სასაფლაოს განაპირას, მამისეულ ერთოთახიან სახლში ცხოვრობდა. ქვით ნაგები შენობა, რომლის ჩრდილშიც ახლა ბოჩია მუშაობდა, კრამიტით იყო გადახურული. წანგმორეულ სახურავს ზამთარ-ზაფხულ ღვინისფერი დაჰკრავდა; ამ სახლს პატარა ეზო ჰქონდა, რიყის ქვით მოკირწყლული. ირგვლივ სხვადასხვა ფერისა და

ზომის ქვები ეყარა. ზოგიც ეკლის ღობესთან მიწაში იყო ჩაფლული. ეზოს გადაღმა მტერიანი, სამანქანო გზა, და ქვევით ნაძვებსა და ბზებში შემალული ჯვრები მოჩანდა.

არჩევანს ძალიან უყვარდა ბარაბა, არც იფიქრებდა თუ მამის საფლავზე დასადებ ქვას გათლიდა. აუგს ვერაფერს შეჰკადრებდა, მაგრამ ერთ დღეს, ბარაბა რომ არ ელოდა და არც თვითონ არჩევანი ელოდა, ცეცხლივით წამოენტო:

— როდემდე უნდა ვიყო შენი შეგირდი, როდემდე?! მომწყინდა ამდენი ქულის სწავლება. მე მინდა ჩემთვის ვიცხოვრო, ჩემთვის! ცალკე!

სალამოთი ღვინო სვეს მამა-შვილმა. ხელადას ოთხჯერ გამოუჩინეს ძირი. არჩევანი უზომოდ მთვრალი იყო. ბარაბაც მთვრალი — სევდითა და ვარაზით.

ოცი წელი გავიდა ბარაბას სიკვდილიდან. ბოჩიაც ოცი წლის იყო, უმწიფარა. მშობლები და ახლობლები არ ასსოვდა. მხოლოდ იცოდა, რომ უპატრონო ბავშვთა სახლიდან მოიყვანა არჩევანმა.

არჩევანი გამოერკვა. ეზოში ფუტკრები ზუზუნებდნენ. ფიქრიან სახეზე ხელის გული ჩამოისევა და ბოჩიასკენ

წავიდა. ბოჩიამ ჩაქუჩი და თეგი ქვაზე დააწყო. მოხუცს სახეში შეაქცევდა, მერე დოქი აიღო და ტუჩზე მოიყუდა.

— გამთბარა, — თქვა ბოჩიამ და გადმოაფურთხა.

— გატყობ, მუშაობა გეზარება, ქალაქში გინდა გაქცევა.

— რა შემატყე?

— მეც დავიღალე. ხესთან ვიდექი და ჩამეძინა, ასე, ფეხდგომელას.

— დავიღალე, არჩევანი! სიცხე გულს მიღონებს.

— სიზმარიც ვნახე, ბარაბა დამესიზმრა. ალბათ, მალე მოვევლები.

— კარგი, ერთი!

— ჰო, ბარაბა თავისთან მეძახდა.

— არჩევანი, სიკვდილზე ნუ ლაპარაკობ! — ბოჩია წამოდგა, — მართლა, ვინ იყო ის კაცი?

— ზოგი ამ ქვეყნად მხოლოდ სიკვდილზე ფიქრობს და ლაპარაკობს. აი, თუნდაც ის კაცი. რა ვიცი, ვინ იყო, გვარი არ უთქვამს და სახელი. ლოგინად ჩავარდნილი დედა ჰყოლია. მიწა უკვე ნაყიდი მაქვს, შენი გრანიტის ქვა მომიყიდეო, მემუდარებოდა.

— უარი უთხარი?

— აბა რას ვეტყობდი! ბარაბასდროინდელია და ვერ მოგცემ-მეთქი! — არჩევანი ბოჩიასთან ერთად შინ შევიდა, ლიდატოვებული კარიდან კუთხეში აყუდებული გრანტი, ლაბრადორის ჯიშის ქვა მოჩანდა, საწოლზე ჩამოჯდა და ჯიბიდან ძვლისტარიანი ჩიბუხი ამოიღო. ბოჩია ტახტზე გადაწვა.

ბარაბა რომ კვდებოდა, არჩევანს ანდერძი დაუტოვა. გრანტის ქვა არავის მიჰყიდო, საცოდავი გამოჩნდება ვინმე, გვარსა და სახელს ნუ დაუკარგავ, პატრივი დასდევო. თუ არა და შენც სიკვდილის შვილი ხარო!

ბოჩია თავქვეშ ხელეხამოდებული ჭერს მისჩერებოდა, არჩევანი — იატაკს. სიგრილე სიამოვნებდათ, ქვევით თონესავით ვარვარებდა ქალაქი, ეთვლინებოდათ და თან ფიქრობდნენ.

არჩევანი: დაიღალა ბიჭი, დაიღალა! მე რომ დასაძინებლად მივევლებო-

დი, ბარაბა არც მაღვიძებდა. კვირადღეზე მტვრიან თმაში ხელს შემეყოფდა ამიბურდავდა და მერე აბანოში მისვლა ზავნიდა. ღამე სახლს სტვენით ვუახლოვდებოდი. ნუ უსტვენო! გულუბრყვილოდ ფიქრობდა, რომ მეშინოდა. ეჰ, ბარაბა! წარსული გამკვირვალე ბურუსია. კი არ ხედავ, ხსოვნაში შემორჩენილი ხმები გესმის, გახსენებაც რომ არ გინდოდეს, თავისკენ გეწევა. ეჰ, ბარაბა! არჩევანი საწოლზე გადაწვა. ფიქრს ჩაულრმავდა. ქვევით და ქვევით, ნიორფერი კენჭებივით გაიეღვეს უძიროდ ჩამარხულმა და მივიწყებულმა დღეებმა.

ბოჩია: დაიღალა არჩევანი, დაბერდა. ამ ხნის კაცი ლოდებს ეჭაჭურება მზის გულზე. მეც მომწყინდა ჭენს თლა, ამის დედაც ვატირე! არჩევანი ამბობს, სიკვდილს ვემსახურებით და სიკვდილამდე უნდა ვემსახუროთო. განა რა დავაშავე?

ბოჩიამ არჩევანს გადახედა. მოხუცი ქარიან დღესავით პირქუში და გამკაცრებული სახით იწვა, თვალდახუჭული.

ბოჩია წამოდგა. ტანსაცმელი გამოიცვალა.

— არჩევანი, გძინავს?... არჩევანი!

— რა იყო ბოჩია? — არჩევანმა წამოიწია, — კი არ მეძინა, ფიქრმა ვამიტაცაო, თავი იმართლა.

— ფული მომეცი!

— ფული რად გინდა?

— საბანაოდ მივდივარ, ტბაზე, დიდხანს არ გაეჩერდები.

არჩევანმა ჯიბიდან ფული ამოიღო და მისცა. ეზოში გასულს — ნუ დაიგვიანებო, მიაძახა. „ეს ბიჭი ერთ დღეს გაიქცევა. წაეა, ნამდვილად წაეა! არა! მე კი ვუყვარვარ, მაგრამ?...“

არჩევანი სახლს უკან გავიდა. შუბლ-მოჩრდილულმა წყნეთისაკენ მიმავალ გზას გახედა. მოლურჯო-მოწითალო სუმბულით შეფენილ ფერდობს მზე ეთამაშებოდა ლიცლიცით. ორი პატარა წერტილი მოხუცს წყლის წვეთებივით უბრწყინავდა სახეზე. მერე მზე მთებს გადაუგორდა და მოხუცი დადინჯებუ-

ლი ნაბიჯით გამოტრიალდა. ჯიბიდან ქისა ამოიღო, ჩიბუხი დატენა. ეზოში კლდიდან მოკვეთილ ლოდებს შეავლო თვალი. ეს ქვები დღითი დღე ცოცხლდებოდნენ და მაინც საუკუნოდ მდუმარენი იყვნენ. სიკვდილ-სიცოცხლე ეჭაქვებოდა ერთმანეთს.

არჯევანი ქვის კიბეზე იჯდა. ხელები მუხლებზე შემოეწყო და ბოჩიას ელოდებოდა. მთვარეს უნდა დაევახშებინა, სტვენა რომ შემოესმა, ბოჩია იცნო და შეეხმინა:

— შენ უსტვენ, ბიჭო?

— ჰო, რა იყო?

— არაფერი, უსტვინე, უსტვინე, რა იცი, ხვალ როგორი დღე გათენდება.

არჯევანი ავად იყო. ეგონა გული გაუსკდებოდა. ჩემს დღეებს ეშმაკი ითვლისო, ფიქრობდა. გადაუვლიდა შეტევები და თითქოს სასიამოვნო ბურუსში ჩაიძირათ, მშვიდდებოდა. მაგრამ წარმოუდგენლად მტკივნეულად ეჩვენებოდა ბოჩიასთან განშორება. ეს აზრი თითქოს სადღაც ბნელ შორეულ ითრევდა და თავის გაჩენის დღეს აწყველინებდა.

ბოჩია მზრუნველი და ყურადღებიანი იყო. ექიმი მოჰყავდა. წამლების საშოვნელად დარბოდა აწრიალებული; ოთახიდან ტაშტი გამოჰქონდა. ავად ვინ არ გამხდარაო, ამბობდა. სჯეროდა, არჯევანს ავადმყოფობა მალე გაუვლიდა.

„ჯერ კიდევ მაცოცხლე, ღმერთო, სანამ ბოჩია დავაეკაცდება, — არჯევანს ეგონა ღმერთს ხმა მიაწვდინა, — დაუდგარია ეს ბიჭი. სვეგამწარებული ვარო, თვრამეტი წლისამ მითხრა“.

სადილობის მერე ბოჩია ქვის შემოთლანზე მუშაობდა. დაუძახებდა არჯევანი, შევიდოდა შინ და წყალიო, ეტყოდა ავადმყოფი.

— ბოჩია!

— რა იყო, არჯევან?

— ჩიბუხი მომაწოდე?

— კაცო, ნუ ეწევი ამდენს!

არჯევანი ველარც თუთუნს ერეოდა. ბოჩიას წამდაუწუმ ეძახდა და მიზნუიკ

დიდი ქონდა — უნდოდა ახლოს მყოლოდა.

— ბოჩია!

— რა იყო, არჯევან?

— მე ხვალ იქნებ მიწისკენ ვიბრუნო პირი. ამ ქვას ნუ გაყიდი! საცოდავი გამოჩნდება ვინმე, გვარსა და სახელს ნუ დაუქარგავ. თუ არა და ღმერთმა ჯანი მოგცეს და სიბერე მოგყაროს, მაგრამ შენც სიკვდილის შვილი ხარ!

არჯევანი ფანჯარას მიაჩერდა. გადარბილი მზე ქედზე ეშვებოდა. მზე ანათებდა ქარიან დღესაც და ღრუბლებზეც მბრძანებლობდა. მაგრამ გიჟურად რომ აირ-დაირეოდა ამინდი, გაფერმკრთალებულ ლაქასავით აჩნდა უსახლგრო ქვეყანას, ან სულ იმალებოდა.

სიკვდილი!

არჯევანმა იგრძნო რა თავზარდამცემი შიში იყო ამ სიტყვაში. დროის ამ პატარა მონაკვეთში წლები უნდა ჩატეულიყო.

„დიდი ხნის ნანატრი დღე დაუდგება ბარაბას! კიდევ თუ გამომეცხადა, გავლანძღავ. გავლანძღავ და ვეტყვი, ჯერ უნდა გიცოცხლო-მეთქი“.

არჯევანმა ბოჩიას მუდართითა და მწუხარებით აღსავსე თვალებით გადახედა.

— მიშველე, ბოჩია!

— რა პაწაწინა გული გქონია, არჯევან? — გაუღიმა ბოჩიამ.

სხვა დროს ამ სიტყვებზე არჯევანსაც გაელიმებოდა, მაგრამ ახლა თავი გადაიქნია და თვალები დახუჭა.

არჯევანი: რას მემართლები, ბარაბა?!

ბარაბა: პატროსანი კაცი თავისი სისხლისა და ხორცის საფლავს არ გალანძღავდა.

არჯევანი: დამეხსენ, ბარაბა! ყოველდღე სიზმარში გხედავ!

ბარაბა: სიკვდილი გაშინებს?

არჯევანი: ბიჭის მომავლის მეშინია.

ბარაბა: ვინ არის ეგ ბიჭი?

არჯევანი: დამეხსენ, ბარაბა! ორი დღის სიცოცხლე დამრჩენია, ბოჩიასთან მინდა ვიყო.

ბარაბა: სანამ ბოჩია გაგეჭყევა, ჩემთან უნდა წაგიყვანო, ჩემთან! ჩემთან! — აზანზარდა ფანჯარა! გადაქანდა კედელი! აშრიალდა ხე!

არჩევანი: თავი დამანებე, შე ლეთისმადლგამწყრალო!

არჩევანმა მზინავი აბლაბუდა დაინახა. ძაფებში გახლართული მწერი ამოდ ცდილობდა თავის დაღწევას.

„ამ ბადეს მთელი სიციცხლე ვქსოვდი, მთელი სიციცხლე!“

თითქოს ამოქოლილი ხერელი გამოანგრია და გამოძვრა, მთელი ძალა და ენერგია ხერელს იქით დატოვა არჩევანმა. მაგრამ ფეხზე დადგა თუ არა, ავადმყოფობა დაავიწყდა. დღეები ჩვეულებრივ მიჰყვნენ ერთმანეთს. არჩევანს ავადმყოფი აღარ ერქვა, მაგრამ წუხელ, შუალამისას გამოეღვიძა და უარესად გადაუქანდა გული. თვითონაც არ იცოდა შიში იყო ეს თუ შეშფოთება. დახუჭავდა თვალებს და ბოჩიას სახეს წარმოიდგენდა. ეგონა სიზმარში ვესაუბრებო და არ უნდოდა თვალი გაეხილა. თავის მოტყუებასაც საზღვარი ჰქონდა, მოღებულ კარში გზას გახედავდა, მაგრამ ბოჩიას სტვენა არ ესმოდა. მთელი დამე ძილ-ღვიძილში იყო. გადახედავდა ტახტს და გულზე მძიმე ლოდოვით აწებობდა ფექრს.

დილით, თუმცა რალა დილაა, მზე ქალაქის თავზე უნდა შემალღებულიყო, ბოჩია თავჩაღუნული, ყმაწვილი კაცისთვის შეუფერებელი, მოკლე ნაბიჯით მოდიოდა სახლისაკენ. არჩევანი საქრთელით ხელში რომ დინახა, შედგა და გუნებაწამხდარმა გამოხედა. მიუახლოვდა, მუშაობას თავს თუ არ დაანებებ, ეს ქვა მოგკლავსო, ჩაიბურტყუნა და შინ შევიდა. დიდხანს არ გაჩერებულა, ძველი, სამუშაო შარვალი ჩაიცვა, ვედრით წყალი გამოიტანა და წელს ზემოთ შიშველმა თავზე ჩამოისხა.

„როგორ გაზრდილხარ, ბოჩია!“ არჩევანს მეტე არაფერი უთქვამს.

ესეც ბოჩიას კი არა, თავის თავს გაუმელავნა და ძალიან გაუხარდა.

მერე გზისკენ გაიხედა — თარი ვატი მოდიოდა. ერთი დაბალი იყო, ჩამრგვალებული. მეორე ხმელი და ძალიან მაღალი. ისინი ერთმანეთისაგან იმიტაც განსხვავდებოდნენ, რომ დაბალი, ჰილოფისქუდიანი თამამად მოდიოდა. მეორეს ცხვირი წინ წაეგდო და მხრებში იხრებოდა, თითქოს ამსიმაღლე კაცს წელგამართული სიარული ეუხერხულებო.

ისინი არჩევანთან მივიდნენ, მიესალმნენ.

— ღმერთმა გაგიმარჯოთ, — წამოდგა არჩევანი.

— ქვისმთლელი არჩევანი თქვენა ხართ? — დაბალმა ჰილოფის ქუდი მოიხადა და გაინიავა. მაღალი განზე დადგა.

— მე ვარ, ამას რალა კითხვა უნდა?!

— ერთ საქმეზე შეგაწუხებთ, ბატონო. ძალიან საყურადღებო საქმეა ჩვენთვის.

— საყურადღებო?

— კი.

— შემაწუხებთ თუ შევწუხდები!

— გავიგეთ, რომ ლაბრადორის ქვა

გქონიათ, ძვირფასი.

— ვინ გითხრათ?

— მთელი ქალაქი მავას ლაპარაკობს.

— მერე?

— ყიდვა გვინდა ამ ქვისა. ბეგრ ფულს მოგცემთ, ბატონო, — ეს უკვე მუდარა იყო.

— რად გინდათ ის ოხრადდასარჩენი ქვა?!

— ძალიან გვინდა. ახლა მაინცდამაინც თუ გაინტერესებთ მიზეზი?...

— არა, ვერ გავყიდი. არ გავყიდი! მეტი საქმე როგორ არ გავიჩინათ მამაზეციერმა. წადით, დამანებეთ თავი! — უყვირა არჩევანმა.

— რა მოგივიდათ, ბატონო, რა მოხდა?!

— მიჩვეული ხართ თბილ ბუნავს! იქაც თბილი გინდათ, თბილი და ლამაზი, არა?!

ეს უმძიმე მტკიცებაა კაილი

— რა უნდოდათ, არჩევან? — ჰკითხა ბოჩიამ, კაცები რომ წავიდნენ.

— ქვა გულზე დასადები, — არჩევანმა ტლანქად გათლილი ქვა ძლივსძლივობით ფეხზე წამოაყენა, — ლოჯი მომიტანე!

— დაიხედე, მანდ არ გლია?!

— რამ დამაბრმავა, — ჩაიბურტყუნა არჩევანმა. მერე, დაბრმავებულები სხვები არიანო, გაიფიქრა.

ყოველი დღე თავისი გზით მიდის, მიისწრაფის, მიბობლავს, გზას გიხსნის, გიკეტავს. საკმარისია ერთი არასწორი ნაბიჯი და ისიც დამლად აჩნდება სულს. ერთს თუ მეორე და მესამე ემატება. წუმვეში ამოვლებული ძვალტყავზე მძიმე სათრევია.

აი, გაზაფხულის მზიანი დღეა. თვალბდაპყეტილი ბაყაყი ზის ხახხასა ბალახზე, ზის და ფიანდაზად დაგებულ ნოხი მოსაწყენი ხდება მისთვის. იქვე გუბეა ამყრალებული.

— ბოჩია!

— რა იყო?

— თვალთ მიბნეულდება. შენ არ მოვშივდა?

— არა!

არჩევანს ამ ბოლო დროს დამფრთხალი ეჩვენებოდა ბოჩია. ღამე მის მოლოდინში უთენდებოდა. დაბრუნდებოდა ბიჭი და გულჩათხრობაც ამას ერქვა. მთელ დღეს თავაუღებლივ მუშაობდა. თუ არჩევანი არ გამოელაპარაკებოდა, იჯდა, ასე, ხმისამოუღებლად.

მაგრამ ერთ დღეს:

— ამ ჩვენს მუშაობაში არაფერი აღამიანური არაა! — თქვა ბოჩიამ.

— რას წუწუნებ, ბიჭო?

— წუწუნებო? მაშ, მე ბრმა ვყოფილვარ, არჩევან!

— არ ვიცი, რაზე მეუბნები, მაგრამ...

— რა მაგრამ? — წამოადგა ბოჩია.

— მე არავინ შემირცხვენია.

— მე გარცხვენ, შენ? — თეგი და ჩაქუჩი გადაყარა. — როდემდე უნდა ვიყო შენი შეგირდი, როდემდე?! რა ჩემი საქმეა ქვეების თლა? მომწყინდა

შენი ჰკუის დარიგება. მე მინდა ჩემთვის ვიცხოვრო, ჩემთვის!

არჩევანს არ ეგონა თუ კიდევ განმეორდებოდა ის ვაგლაბი დღე, განმეორდებოდა და ბარბასა და თავის სიმწარეს გაახსენებდა. ფეხმოთრეული ქვევით, გზისკენ წალასლასდა. სანამ ნამევებსა და კვიპაროსებს მოეფარებოდა, უკან მოიხედა, გულდაწურულმა იგრძნო, ბოჩია აქაურობისათვის უცხო იყო.

რამ დააეჭვა ბოჩია?! რად ფიქრობდა, რომ არჩევანმა მასაც ისეთი უღელა დაადგა, როგორც თვითონ აკემა ცხოვრების სიმწარემ?

ბოჩიას სახე თონის კედელივით ჰქონდა გახურებული. ვერ გაიგო რა მოურჩენელმა ჰრილობამ დაალო ჰირი. ერთ წამს ჯავრმა და სინანულმა მონუსხა და ჩქნებ უხეშად მოვიქეცო, გაიფიქრა.

„საით წავიდა არჩევანი? ალბათ, ბარბას საფლავეზე“. და ბოჩიას უცნობი ბერიკაცის სახე წარმოუდგა თვალწინ.

ბოჩიას არ შეეძლო ბრმად გაეგრძელებინა სხვისი გზა და მომავალზე, საკუთარი რწმენითა და ოცნებებით რომ ესახებოდა, აღარ ეფიქრა.

ბარბას არჩევანი ამოუდგა გვერდით, დაჩიავებული, ძვალაქცეული. ორი გაქვავებული ლანდი იდგა ეზოში. არჩევანის სასოწარკვეთილი ძაბილი უხმობდა შორს მიმავალ ბოჩიას.

ქაბუკი ვიწრო ბილიკიდან გზაზე გადავიდა. გზა კი ათასია. აღმართ-დაღმართი, სახიფათო მოსახვევით, სწორი ან გაუქვლი, ჯერ გაუქვალაღვი. აღამიანთა წადილზე და ნებისყოფაზე და მოკიდებული ვინ როგორ გზას აირჩევს ცხოვრებაში. გზის არჩევაც არის და გზის ვაგლაც. გზაზე დაყენებაც და გადახვევაც...

ეს დღეც დაამდა.

ბოჩია ოთახში შევიდა. ოთახში იყო ფიქრი, ფიქრი ყმაწვილი კაცისა, ძებნით დაღლილი გრძელ გზას რომ დასდგომოდა. მაგრამ თვითონაც არ იცოდა, რას ეძებდა ან რა უნდა ეპოვნა. ბოჩიას გვერდით არ იყო არჩევანი, არ იყო წარსულის გახსენება.

არჩევანი გვიან დაბრუნდა. პირველ-დამხოზილ ბოჩიას მხარზე ხელი დაკრა. მერე ტკბილად, საყვარლად გაუღიმა. მაგიდაზე, ჭუჭყით შექმნილი მუშაობა რომ ეფარა, ლვინის ბოთლები დადგა, ბადიდან ბოთლები ამოიღო და ბოჩიას მიუბრუნდა:

— აღეჭი, ბოჩია!

მეორე დღეს ქვისმთლელებს აღარ უმუშავნიათ. გულდათუთქულ ბოჩიას არჩევანის მკერდზე დაედო თავი და ქვითინებდა.

არჩევანის დასაფლავებიდან ერთი კვირის შემდეგ, დილით, ცაცხვის ხესთან ორი შავი კატა ბლლარძუნითა და ჩხავილით იკლებდა იქაურობას. ბოჩიას სელები ჭიბეში ჩაეწყო და გულიანად იციწოდა. მერე როცა გულისგამაწვრილებელი გახდა კატების ჩხავილი და ბულრაობა, ქვას წამოაწყო ხელი და ესროლა.

გზაზე მსუბუქი მანქანა გაჩერდა. მანქანიდან ორი კაცი გადმოვიდა. ერთ-მანეთს გადაულაპარაკეს და თვითდაჯერებული ნაბიჯებით ბოჩიასკენ წამოვიდნენ. მაღალი ჰალარაგარეული კაცის თვალებიდან იმედის სხივი გამოსჰვიოდა.

— არჩევანი სად არის? — იკითხეს მისგლისთანავე.

ბოჩია უცნობებს აკვირდებოდა და ხმას არ იღებდა მოულოდნელი სტუმრობით დაშინებული.

— არჩევანს დაუძახე, გვეჩქარება!

— არჩევანი მოკვდა.

თითქოს გაიოცეს ქვისმთლელის სიკვდილი. დადუმდნენ. მერე ერთმა არჩევანის სახლს გახედა.

— ვინ ცხოვრობს ამ სახლში?

— მე.

— რა ხარ არჩევანის?

— რა გინდათ? — შეუბღვირა ბოჩიამ.

— გრანიტის ქვა მოგვყიდე. — ჰალარათმიანმა ბოჩიას თვალეში შესციცინა.

— ფულს ბლომად მოგცემთ, — თქვა მეორემ.

«გაგიყენენ ეს შობელქაღლები! მადლები არიან, მადლებზე რომ არ იყვენენ, ან რა მოიყვანდათ?»

— დიდ თანხას მოგცემთ, ყმაწვილო, ახლავე დაგითვლით!

«პატრემოყვარე ცხოველები» .

— ლეშები! — თქვა ბოჩიამ.

— რა?!

— წამოდი, ქვა ეზოში გამოვიტანოთ.

ხენეშითა და ვაი-ვაგლახით გამოიტანეს ეზოში. ბოჩიას კაცების ლაპარაკი არ ესმოდა. არ ეგონა თუ ამდენი ძალა ჰქონდა, მაგრამ ძალა ახლა იყო საჭირო, ახლა, ესენი რომ წავიდოდნენ.

— სატვირთო მანქანას მოგაყენებთ და ერთ საათში წავიღებთ. — თქვა ერთმა.

— აი, — მეორემ ჭიბეში ჩაიყო ხელი, — ბეს დაგიტოვებთ!

— არ მინდა ბე. ერთ საათში მოდიხ და წაიღებ.

მანქანა თვალს მიეფარა.

ბოჩია სახლში შევიდა — ლაბრადორის ქვა ჯოჯოხეთურად ბრწყინავდა მზეზე — მალე უკანვე გამოვიდა. ხელში ურო ეჭირა. შეჩერდა, თითქოს თავის ფიქრს უსმენდა. მერე გრანიტის ქვას მიუახლოვდა და ურო ასწია.

ერთხელ დაარტყა, ორჯერ, სამჯერ... თითოეული კენთი დაეჭიმა. სახეზე სისხლი მოაწვა. ყოველ დარტყმაზე ქვა ცენესოდა, ამოიღმუვლებდა ხოლმე, მაგრამ დაღლილი და არაქათდაკარგული ბოჩია ჩაქების ჩამომტვრევას არა სჯერდებოდა...

სახეუპარხლებული ბოჩია ცაცხვის ხესთან მიმჯდარიყო. ეგონა ქვის მსხვერვაში ჩამომადამდაო. საფეთქელი ტეხდა და მკერდმოღელი ძლივს სუნთქავდა.

ბოჩიამ კარს ბოქლომი დაადო. გზაზე გამოვიდა... ქვევით, მზის სხივებში გახვეულ ქალაქს გახედა.

კაკი კართილაძე

თოვლი და მწვანე კიტრები

მოთხრობა

განთიადი მოახლოვებულიყო.

ზაალი მაგიდას მიუჯდა, მიწვდა პურს, აიღო კოვზი და ხერეპა დაუწყო წვესს.

პატარა თემურსაც გაღვიძებოდა, საბნიდან თავი გამოეყო და თვალებს ეშმაკურად აცეცებდა. აქეთ კი, მაგიდასთან ახლოს, ტახტზე თხუთმეტიოდე წლის ღარეჯანს, ღრმად ეძინა, პირი გაეღო, კბილები ნახევრად მოუჩანდა და მძიმედ სუნთქავდა.

— გაგველო ერთი საბინაო სამმართველოში, ამ ნესტიან სარდაფში როდემდე უნდა ვიყოთ, — უთხრა ქმარს ცოლმა.

— ხომ ხედავ დღე-ღამ ემუშაობ, ერთი წუთითაც მოცლა არა მაქვს — უბასუხა ზაალმა.

— წლის მიწურულია, იქნებ გაანაწილონ, — ისევ დაარღვია სიჩუმე ცოლმა.

— გამოალე ფანჯარა, ბავშვი სულს ძლივს ითქვამს, — წყრომით მიმართა ზაალმა ცოლს.

ქალმა ხმაამოუღებელივ გამოალო ფანჯარა.

სუფთა პაერი შემოიჭრა ოთახში.

ზაალმა ცარიელი თეფში გვერდით გადადგა, შემდეგ თავზე ხელი შემოიღო და ჩაფქვდა.

— ჩვენი სააღრიცხვო ნომერი უკვე მოახლოვებულია... — კვლავ გაეძრაბა ქალი.

ზაალმა არაფერი თქვა, მხოლოდ სახე წინანდელზე უფრო მოღელშე, ცოლიც ყოველგვარ წერილმანს უგებდა ქმარს და რაღაც უხერხულობის გასაფანტავად ფანჯარაში გაიხედა და თქვა: — როგორ თოვს!..

ზაალმა ფანჯარაში გაიხედა.

ფარფატიტ ეშვებოდნენ ძირს თოვლის ფანტელები. ასფალტზე ორი თიფის სისქე თოვლი იდო.

ზაალმა ტყავის ქურჭი ჩაიცივა, პაპიროსს მოუკიდა და გარეთ გავიდა.

თოვლის მოსვლა რატომაც ყოველთვის სიხარულს ჰგვრიდა ზაალს, თოვლზე რომ გაივლიდა, ერთბაშად იგრძნობდა შვებას, ბავშვივით ანცი, ხალისიანი ზდებოდა, მაგრამ ახლა კარგ გუნებაზე ვერ იყო და ძლივს მიდიოდა.

ფეხბურთის სტადიონს რომ გასცდა, ნაბიჯს მოუჩქარა, უნდოდა სახინკლეში შესულიყო და არაფერ დაეღია, გულიდან დარღს გადაეიყრიო, ფიქრობდა. მაგრამ, სახინკლე დაეკტილი დაუხვდა. იმედგაცრუებულმა ხელი ჩაიჭნია და სადგურის ქუჩაზე გავიდა.

გაჩერებაზე ხალხი შექტებულები და სიცივისაგან მობუზულები აეტო-

ბუსის გამოჩენას ელოდნენ. ზაალიც მათ გვერდით დადგა. მალე ავტობუსიც მოვიდა. მგზავრები ერთბაშად მიაწყდნენ ასასვლელს. ზაალი ყველაზე ბოლოს ავიდა.

ავტობუსი დაიძრა. სპორტის სასახლეს რომ გასცდა, მგზავრები ბლომად ჩავიდნენ, ზაალმა თავისუფალი ადგილი მონახა და სარკმელთან სკამზე დაჯდა.

ავტობუსი ვაჟა-ფშაველას პროსპექტზე რომ გავიდა, ზაალი სარკმლისკენ მიბრუნდა და ახლად აგებულ საცხოვრებელ სახლებისაკენ დაიწყო ყურება. გულდასმით ავლებდა თვალს შენობებს, რომლებშიაც ათიოდე სახლი მაინც იყო ისეთი, რომლის კედლები გაჭით, თავის ხელით შეეღესა.

კარგა ხანს რომ უცქირა გზადაგზა თავის ნაცნობ სახლებს, თავი მოაბრუნა, გულის გადასაყოლებლად გაზეთი ამოიღო, გაშალა და თვალთვლიერება დაუწყო.

ავტობუსმა პროსპექტის დასასრულს რომ მიიღწია, ზაალი მამინ გამოერკვა, წამოდგა და ზღაზენით ჩავიდა ძირს.

ოდნავ უბერავდა ქარი და თოვლის ფანტელები პებლებივით ირეოდა ჰაერში.

ზაალმა ხელები მოისრისა, მარცხნივ გადაუხვია და უასფალტო გზას დაადგა.

გზის პირას, ასიოდე მეტრის იქით, ხუთსართულიანი სახლი შენდებოდა. შენობა უკვე გადაბურული იყო და ფანჯრის ჩარჩოებიც ჩაესვათ, მაგრამ შიგნით ჯერ კიდევ ბევრი რამ იყო გასაკეთებელი.

შენობასთან მივიდა. გათეთრებული ქურქი ჩამოიბერტყა და კიბეს აუყვა. მესამე სართულზე მუშებს, ცემენტის იატაკზე, ცეცხლი გაეჩაღებინათ, სახლიდან გამოსული ბოლი ბოლქვაბოლქვად მიიგრანებოდა თოვლის ფანტელებით აჭრელებულ ჰაერში.

ზაალი მშენებლებთან მივიდა და ხის მორზე ჩამოჯდა. და ის იყო, მისი თა-

ნაშემწე დიტოც. მოვიდა. ზაალმა კმაყოფილებით შეათვალთვალა ბუჭყინესული დიტო ხელობას სწავლობდა, ლი, დაუზარებელი ყმაწვილი იყო. ზაალიც იმიტომ არ იშორებდა.

ზაალმა საათს დახედა, მუშაობის დაწყების დრო იყო. წამოდგა. სხვებიც ადგნენ. ის იყო წასასვლელად გაემზადნენ, რომ, ინეინერიც გამოჩნდა. ჭიბუეებში ხელები ჩაეწყო და დინჯად მოაბიჯებდა. ჯერ მშენებლებს მიესალმა შორიდან, შემდეგ ცეცხლთან მივიდა. აიღო მუტუხალი და პაპიროსს მოუკიდა. ბოლი რომ ხარბად ჩაყლაპა, მობრუნდა და ზაალთან მივიდა.

— ზაალ, დღეს შენ სხვაგან უნდა წაგიყვანო სამუშაოდ, — უთხრა ინეინერმა, — აბა, სასწრაფოდ გაემზადე...

ზაალმა ხელსაწყოები გამოიჩანა, ჩაალაგა ჩანთაში, წამოიკიდა მზარზე, დიტოც თან გაიყოლა და დაბლა ჩავიდნენ.

შენობის წინ სატვირთო მანქანა იდგა. ინეინერს კიბის საფეხურზე ცალი ფეხი შემოდგა და შოფერს რალაცას ელაპარაკებოდა.

ზაალი და დიტო ბრეზენტგადაფარებულ ძარაზე ავიდნენ და ძელის სკამზე დასხდნენ. ინეინერი კაბინაში შევიდა.

მანქანა სასწრაფოდ დაიძრა.

ზაალი კუთხეში მიჩოჩდა, ძარის კედელს ზურგიით მიეყრდნო, ფეხზე ფეხი გადაიღო და დაბალ ხმაზე ლიღინი დაიწყო.

კარგ გუნებაზე იყო. იცოდა რომ კერძო სამუშაოზე მიდიოდა; იცოდა, ბინის პატრონი ხელოსანს იმ დღეს კარგად გაუმასპინძლებოდა, მუშაობის დამთავრების შემდეგ ნაღდ ფულს მისცემდა და მადლობითაც გამოისტუმრებდა. ზაალი ამ ფულიდან ერთ-ორ მანეთს თავისთვის გადაინახავდა, დანარჩენით კი ოჯახისათვის სურსათ-სანოვანს იყიდდა და საესე ჩანთით დაბრუნდებოდა. მაგრამ ასეთი სამუშაო ყოველთვის როდი იყო, თვეში ორ-სამჯერ თუ გამოჩნდებოდა. კერძო სამუშაოს ხან თვითონ დაიგულებდა

სადმე, ხან ვილაყეების მეშვეობით გაიგებდა, ან ინიერით გაგზავნიდა. ხუთი საათი რომ გახდებოდა, გაილაყეობოდა და ზოგჯერ ღამის პირველ საათამდე ოფელში იწურებოდა. მაგრამ სამაგიეროდ, გასამრჯელოსაც კარგა ღებულობდა.

მანქანა საბურთალოდან ვაკეში გავიდა, პროსპექტი გადასჭრა და აღმართს შეუდგა.

აღმართი რომ აიარა, მერე მიხვეულ-მოხვეული გზით კარგა ხანს იბორიალა და ბოლოს ერთ, მწვანედ შეღებულ ქიშკარს მიუახლოვდა. ინიერმა შოფერს ხელით ანიშნა, პირდაპირ ქიშკარისაკენ აეღო მიმართულება.

მანქანა ქიშკართან მივიდა და შეჩერდა.

ზაალი და დიტო ძარიდან გადმოვიდნენ. ინიერიც ჩამოვიდა, თოვლზე გაიარა და პაპიროსს მოუყიდა.

ზაალი ქიშკართან შედგა, ჯიბეებში ხელეში ჩაიწყო და ჯერ სხვადასხვა ჯიშის ხეხილებით დამშვენებულ ეზოს მოავლო თვალი, შემდეგ კა ორსართულიან სახლს გახედა.

სახლი აგურით იყო ნაგები, თხუთმეტ ოთახიანი მაინც იქნებოდა. ფართო, მოლისტრად შეღებულ აივნით პირდაპირ ეზოს გადმოჰყურებდა. სახლს შესაფერისი სარდაფიც ჰქონდა, საგანგებოდ ტუფის ქვით ამოშენებული. ეზოსა და სახლს გარშემო ცემენტის მაღალი გალავანი ერტყა.

ინიერმა შეაღო ქიშკარი და ეზოში შევიდა. ზაალი და დიტო უკან მიჰყვნენ.

ეზო რომ გაიარეს და სახლს მიადგნენ, ინიერმა თვალთ კიბეს დაუწყო ძებნა, მაგრამ როცა დარწმუნდა, ასასვლელი სახლს შიგნიდან ჰქონდა, სარდაფის კარს მიადგა. ზარის დილაკს თითი დააკირა.

ზარმა გაიწკარუნა.

ცოტა ხნის შემდეგ მკორე სართულზე, ფეხის ხმა გაისმა, შემდეგ ამ ხმამ თანდათანობით დაბლა ჩამოინაცვლა და კარიც გაიღო.

— ეინ გნებავთ? — იკითხა საშუალოზე ოღნავ მაღალი მარტონი — კაცმა, რომელსაც ლურჯი პალტო ეცვებოდა თავზე ნაქრისფერი ფაფახი ეხურა.

— კანტორის დირექტორმა გამომგზავნა თქვენთან, სარდაფის კედელი გქონიათ შესარემონტებელი, — აუხსნა ინიერმა.

— მობრძანდით, — წყნარად, თავაზიანად თქვა სახლის პატრონმა, დიტოსა და ზაალს მშვიდად გადახედა და სტუმრებისათვის გზა რომ დაეთმო, გვერდით მიდგა.

ინიერმა პალტოს ჯიბეებში ხელეში ჩაიწყო, მხრები აიწურა, კარის ზღურბლზე ფრთხილად გადააბიჯა და სარდაფში შევიდა. რამდენიმე ნაბიჯი რომ გადადგა, უკან მოიხედა, ზაალი და დიტო თუ მომყვებიანო. ისინი კი ცნობისმოყვარეობით აქეთ-იქით იყურებოდნენ. ინიერმა გზა განაგრძო. ეტყობოდა მანამდე უნდოდა ეპოვნა დაზიანებული კედელი, ვიდრე სახლის პატრონი მიუთითებდა.

სარდაფი რატომღაც სახლთან შედარებით განიერი და ფართო ჩანდა, შუქი არ ენთო. წინა კართან, ორი დიდა ფანჯარა ჰქონდა ჩატანებული. მაგრამ სინათლე შიგ საკმარისად ვერ აღწევდა და მოპირდაპირე მხარეზე სარდაფის ბოლო ნაწილი საოცრად ჩამოხველებული იყო. მხოლოდ კიბესთან და კარის მახლობლად შეიძლებოდა თავისუფლად გასვლა.

სარდაფში რა არ ელაგა: მოდიდან გამოსული ავეჯი, საოჯახო ნივთები, ერთიმეორეზე შედგმული ყუთები, კალათები, ხის კასრები. კიბის გვერდით ყურძნის საწური ორი მანქანა იდგა. იმის იქით, კუთხეში, გრძელ მაგიდაზე წნილით საცხე შუშის ქილები ეწყო და ეინ მოსთვლის, კიდევ რა...

სახლის პატრონმა ინიერს გაუსწრო, მივიდა კუთხეში და შუქი აანთო.

უცებ სარდაფის ერთი მხარე განათდა, მხოლოდ კიბის იქით, მკორე მხარე, კიდევ უფრო ჩაბნეულდა.

სახლის პატრონი მობრუნდა, ჯიბი-

დან პაპიროსის კოლოფი ამოიღო, ინ-
ჟინერს მიუბრუნდა და უთხრა:

— თუ მოხვიდოდით, არ მეგონა. მე
ამ რამდენიმე დღის წინ დავრეკე კან-
ტორაში.

— გუშინ, დღის ბოლოს შემატყო-
ბინეს, ბატონო და აი, დღით კიდევ
მოვიყვანე ხელოსანი.

— კიდევ კარგი, რომ მთლად არ და-
ვაიწყადი თქვენს დირექტორს, — დამ-
ცინიავად ჩაილაპარაკა სახლის პატრონ-
მა.

— სამუშაო საათები დამთავრებული
იყო, როცა დირექტორმა ეს გადმოცა.
მე კი, მაშინვე დღეისთვის გავფრთხი-
ლე ხელოსანი, — თავის ვასასამართ-
ლებლად წარმოთქვა ნირწამხდარმა ინ-
ჟინერმა და ზაალს გადახედა.

— კი ასე იყო, — დემოწმა ინჟი-
ნერს ხელოსანი.

სახლის პატრონმა არაფერი თქვა, გა-
მობრუნდა, შედგა და კედლისკენ გაი-
შვირა ხელი.

— აი, ეს არის შესაღესი, — თქვა
მან.

ზემო სართულზე დიასახლისს ონკა-
ნი მოშვებული დარჩენოდა და კედელს
ერთ მხარეზე გაჯი სულ ჩამოსკლოდა,
მეორე მხარე დანესტიანებულიყო.

ზაალმა კედელი შეათვალიერა და
დაასკვნა, დღეს ვერ მოვასწრებ მთლი-
ანად შეღესვას, ზეალისათვის კი ცოტა
დამრჩებაო.

სახლის პატრონმა პაპიროსი ერთი
მაგრად მოჭაჩა, გააბოლა, მობრუნდა
და ზაალი კიბის ცოტა მოშორებით,
შეზინულ გაჯთან მიიყვანა, შემდეგ
ონკანიც აჩვენა და უთხრა:

— გაჯიც აქ არის და წყალიც. ამ
სარდაფში სანთლებიც და ვარცლებიც
მოიტანება. ერთი სიტყვით. მუშაობის
დაწყების გარდა აღარაფერია საქირო.

— ფიქრი ნუ გეძნებათ, ყველაფერს
იპოვნიან და კედელსაც შეღესავენ,
როგორც საქიროა, — უთხრა ინჟინერ-
მა.

— აბა, თქვენ იცით, — თქვა სახლის
პატრონმა, ერთხელ კიდევ მიმოავლო

თვალი კედელს, გავიდა სარდაფიდან
და შემდეგ სადღაც წავიდა. **ერქინეული**
სახლის პატრონი რომ წავიდა, **კიტრები**
ხნის შემდეგ ინჟინერიც გაუდგა გზას
და სარდაფში მარტო ზაალი და დიტო
დარჩნენ.

მუშაობას შეუდგნენ. დიტო მარჯვედ
ტრიალებდა, ახელილ გაჯით სავსე
ვარცლს მალ-მალე აწვდიდა ხელოსანს.

ხელოსანიც ვარცლიდან გაჯს სწრაფ-
სწრაფად იღებდა და კედელზე ქაფხას
მარდად ამოძრავებდა.

დიტო სავსე ვარცლს რომ მიუბრუნე-
ნებდა ხელოსანს, ზოგჯერ ცოტა ხნით
თავისუფლად დაიგულებდა თავს, გა-
მოვიდოდა, შედგებოდა, ჩაბნელებულ
კუთხისაკენ დაიწყებდა ყურებას. გუ-
ლით უნდოდა გაეგო რა ელაგა სახლის
პატრონს და ონკანისაკენ წყლის ასაღე-
ბად რომ წავიდა, იქაურობას თვალი
მიმოავლო. გაოცდა ბიჭი: კედელთან,
გრძელ მაგიდაზე, კიტრებით სავსე კა-
ლათი იდგა. კალათის გვერდით კი ორი
ყუთი იდო, ყუთებში წითელი პამიდო-
რი ელაგა. ცოტა მოშორებით, დაბლა,
ათიოდე სარქველდახურულ ქვევრს მი-
წიდან თავები ამოეჩარა, იქვე, გვერ-
დით, ორი დიდი რუმბიც იდო. ეტყო-
ბოდა, ქვევრებიც და რუმბებიც ღვი-
ნით იყო საესე. კუთხეში კი ვეება მოწ-
ნულ კალათებში წითელი ვაშლები
ელაგა.

ქვევრები და წითელი ვაშლები არა-
ფერი, მწვანე კიტრებმა და წითელმა
პამიდორმა გააკვირვა დიტო. მაშინვე
უკან გამობრუნდა, ზაალთან ფეხაკრე-
ბით მივიდა და ყველაფერი ჩორჩულით
უამბო, რაც საყუთარი თვალთ იხილა.

ზაალმა ჩაბნელებული კუთხისაკენ
გაიხედა, ცნობისმოყვარეობა მასაც
აღეძრა, მაგრამ თავი შეიკავა და არ
შეიმჩნია. „ბაღლი ხომ არა ვარ, მივი-
დე და ვნახო, შუადღით დიასახლისი
იმ კიტრებსა და პამიდორს ხომ მაგი-
დაზე მოიტანს, ხელადით შინ დაწუ-
რულ ღვინოსაც“ შემოდგამს“, გაიფიქრა
მან. ახლა უფრო ღონივრად უსვამდა

ქაფჩას, თვალის დახამხამებაში საკმაო კვალი დააჩნია კედელს.

სარდაფში სამარისებური მყუდროება იყო. არც ზემოდან ისმოდა ჩამიჩუმე. ზაალი შეფიქრიანდა. „ხუთე ამ ოჯახს არა ჰყავს დიასახლისი, ბავშვებო, ან სხვა ვინმე? ასეთი მდიდარი, კარგი ოჯახი რად უნდა იყოს ასე მგლოვია-რესავით მიჩუმებული?“ მაგრამ ამ დროს ზემოდან იატაკზე სკამის ღრუბი-ალი შემოესმა, შემდეგ ბავშვის მხიარული ტიტინიც გაიგონა, კიდევ ცოტა ხანი და დიასახლისიც გამოჩნდა. ნელი, აუჩქარებელი ნახევით კიბეზე მძიმედ ეშვებოდა. ძირს რომ ჩამოვიდა, დიტოსა და ზაალს მიესალმა და შემდეგ კედელს მიაჩერდა.

ზაალმა მალულად შეათვალიერა დიასახლისი.

ორმოც წელს მდღეული ქალი ოცდაათი წლისა არც კი გეგონებოდათ. თოვლივით თეთრი უნაოკო სახე ჰქონდა და მუქი, შავი თმა. თითქოს ზაფხული ყოფილიყო, თხელი გულამოჭრილი კაბა ჩაეცვა და მხრებზე ხალათი მოეგდო. ტანსაცმე იყო, მიმზიდველი.

ქალმა კედელი კარგად რომ შეათვალიერა, მობრუნდა და ჩაბნელებული კუთხისაკენ გაემართა. კუთხეში როცა მივიდა, შუქი აანთო. აიღო ცარიელი კალათა, აკრიფა კიტრები, პამიდორი, ხახვი, ვაშლები და კიდევ რაღაცეები ყველაფერს ამას რომ მორჩა, შუქი ჩააქრო, ტანის რხევით გამობრუნდა უკან და კიბის საფეხურებს აუყვა ჩუმი ღიღინით.

ზაალმა თვალი გაადევნა ქალს.

„რა მშვენიერი ქალია, დიასახლისიც კარგი ყოფილა, ეტყობა სადილის მომზადებას დროულად შედგომია. როცა სადილობა მოვა, ნამდვილად რიგიანად გაწყობილ სუფრაზე მიგვიწვევენ“, გაიფიქრა გულში და ახლა ერთიორად იგრძნო სიხალისე, მუშაობის ეშხზე მოვიდა. კედელზე ოღრო-ჩოღრო ადგილებს ქაფჩის ერთი მოქნევით ავსებდა და ასწორებდა.

ერთი-ორი საათი ასე დაძაბული რომ

იმუშავა, შეჩერდა, ქაფჩა ძირს დაუშვა და დიტოსაკენ მობრუნდა. დიტო ვარცლში გაიჭრელა. მაქსიმალური.

ხელოსანმა ძელიდან ფეხი ჩამოდგა, იქვე ცარიელ ყუთზე ჩამოჯდა, სიგარეტს მოუკიდა და ბიჯს გასძახა:

— დიტო, მოდი აქ. ცოტა ხნით დავისვენოთ.

ბიჯმა მუშაობას თავი მიანება, ზაალთან მივიდა და მის გვერდით ჩამოჯდა.

— დაიღალე ხომ? — გაუღიმა ხელოსანმა შეგირდს.

— სრულებით არა, — უთხრა ბიჯმა და შარვლის ტოტზე მიმხმარი გავი ჩამოიფხვკა.

— ნამდვილად დაიქანცებოდი, მაგრამ ახლა დავისვენოთ, ავღგებოთ, ერთს კიდევ წავიმუშავებთ და შუადღეც მოვა, ვისადილებთ და დავისვენებთ — უთხრა ბიჯს ხელოსანმა.

დიტომ საპასუხოდ არაფერი უთხრა, თავი აიღო და კედელს მიაშტერდა.

წამოდგენ, ზაალი კედელთან მივიდა და ძელზე შედგა. დიტო გაიქცა, სწრაფად აზილა გავი და საცხე ვარცლი ხელოსანს ფეხებთან დაუდგა.

ზაალმა ქაფჩა ხელში მარჯვედ დაატრიალა. შუადღის მოსვლას არც ისე დიდი ხანი აკლდა და ცდილობდა მანამდე კედელზე კარგა მოზრდილი სერელის გავლება მოესწრო.

მუშაობის აზარტში რომ შევიდა და სერელი თითქმის ნახევრამდე მიიყვანა, უცებ გემრიელი კერძის სუნე იგრძნო. ცხვირის ნესტოებში სასიამოვნოდ შეუღლიტინა. კერძის სუნე ნიავს მეორე სართულის სამზარეულოდან მოჰქონდა.

ზაალს გემრიელი კერძის სუნმა ჭამის მადა აღუძრა, ახლა სულ იმის მოლოდინში იყო, საცაა კიბეზე გადმოდგება დიასახლისი და გადმოგვძახებს, ამობრძანდით სადილზეო. მაგრამ სერელი ბოლომდე მიიყვანა, ახლა მეორე წამოიწყო, კერძის სუნეც კარგა ხანი იყო რაც მინელდა და ხელოსანს კი ზემოთ არავინ ემატიებოდა. მოაღწია სადილო-

ბამ, გადასცდა კიდევ, არც ახლა ეძახ-
და ვინმე. არც სართულებიდან ისმოდა
ბაიბური. ზაალს მოშვიდა, არაქათი
სულ გამოეცალა, მაგრამ მუშაობას
თავს არ ანებებდა, ცოლი ალბათ ქმრის
დაბრუნებას ელოდებდა. საცაა დაბრუნ-
დება და მერე მასთან ერთად დაგვევამს
მაგიდასთანო.

გადიოდა დრო, არც სახლის პატრო-
ნი ჩანდა, არც დიასახლისი ჩამოდიოდა
კიბეზე. ზაალს ლოდინში სული ელე-
ოდა.

დაახლოებით ერთი საათი რომ გავი-
და, ზაალმა დააპირა: დიტოს მალაზიაში
გავაგზავნი, ძებესა და პურს მოვატანი-
ნებო, მაგრამ მერე გადაიფიქრა, სხვის
ოჯახში საქმლის მიტანა ეთაკილებოდა.
მასპინძლის შეურაცხყოფად მიიჩნდა.
ბოლოს შიშშილმა ძალიან რომ შეაწუ-
ხა, ქაფჩა მიაგდო, „ტფუ, შევარცხვინე
მე ასეთი მუშაობაო!“ ჩაილაპარაკა,
კედელს მოშორდა, ჯიბეებში ხელები
ჩაიწყო და კიბესთან გამოვიდა.

დიტოს ონკანიდან წყლით სავსე სათ-
ლი მოჰქონდა: განრისხებული, აფორი-
აქებული ხელოსანი რომ დაინახა, შე-
ჩერდა და ყურება დაუწყო.

უცებ მანქანის საყვირის ხმა გაისმა.
ზაალმა ნაბიჯი შეაჩერა და ფანჯარაში
გაიხედა.

ქიშკართან მანქანა იდგა. ორ მუშას
აქეთ-იქიდან ხელში წნულის კალათები
ეჭირათ. მუშები ეზოში შემოვიდნენ და
სახლისაკენ გამოეპარნენ. ამ დროს
დიასახლისიც დაეშვა კიბეზე.

ზაალი ცნობისმოყვარეობამ სძლია,
უნდოდა გავგო, კალათებით რა მოჰ-
ქონდათ მუშებს და კარებსაკენ გავმა-
რთა, მაგრამ სანამ კარებს მიაღწევდა,
ისინიც შემოვიდოდნენ სარდაფში.

ზოგში ხილი ეწყო, ზოგში მწვანილი,
ზოგშიც ძროხის ახალი ხორცი: ერთი
კალათი კი, მწვანე კიტრებით იყო სავ-
სე.

ქალმა კალათები რომ შეათვალიერა,
კიტრებით სავსე კალათა გვერდით გად-
გა და შემდეგ მუშებს მიუბრუნდა.

— ეს კიტრები უვარგისია, უკან წა-

იღეთ! — ხელით ანიშნა კიტრებით სავ-
სე კალათზე.

— ჩვენ რაც გამოგვატანეს გარ-
თვით, ქალბატონო! — უთხრა ერთ-
მა მუშამ.

— არა, ასეთები აქაც მილაგია, არ
მინდა, უკანვე წაიღეთ, — უკმეხად უთ-
ხრა ქალმა.

— თქვენი ნებაა, კარგი, წავიღებთ,
— ახლა მეორე მუშამ გაიღო ხმა.

ქალმა არაფერი თქვა, მიბრუნდა
კუთხეში, თაროზე კალათების მოხი-
ვასა და დაცლას შეუდგა, ქალს საქმე-
ში მუშებიც შეელოდნენ.

კარებთან მდგარი ზაალი ხან მუშებს
გადახედავდა, ხან დიასახლისს და გულ-
ში ასკენდა: „დიასახლისი ნამდვილად
მუშების მოსვლას ელოდებოდა და
დროზე რომ არ მოვიდნენ, ალბათ, გამ-
რაზებულიც იმიტომ არის, ახლა საცაა
დაიცლება კალათები და სუყველას ზე-
მით აგვიყვანს“, — აიძვებდა თავის
თავს ზაალი და რამდენიმე წუთის წინ
გაბრაზებული რომ იყო, ახლა ამის გა-
მო თავს უხერხულად გრძნობდა.

ქალმა ყველაფერი რიგიანად რომ
დაალაგა, მუშებმა კალათებს უხმოდ
წაავლეს ხელი და წასასვლელად გაემ-
ზადნენ.

ქალი გამობრუნდა, არც იმ მუშები-
სათვის შეუხედავს და არც ზაალისათ-
ვის, თავზე თმის სამაგრი გაისწორა და
კიბეზე ნელი ნაბიჯით იწყო ასვლა.

ზაალი გაოცებული დარჩა. ახლა კი
დარწმუნდა, რომ აქ სადილს ვეღარ
ელირსუბოდა. გაბრაზებულმა ერთი კი
გაადევნა თვალი ქალს, შემდეგ მობ-
რუნდა, ჯიბიდან ხელთმანეთიანი ამოიღო
და დიტოსთან მივიდა.

— დიტო, წადი მალაზიაში, პური და
ძებე მოიტანე, — უთხრა და ფული
ხელში მიაჩეჩა.

დიტოსაც ძალიან მოშინოდა, არა-
ქათგამოცლილი, ფეხზე ძლივს იდგა და
საქმელი რომ უხსენეს, გახარებულმა
მაშინვე დაავლო ფულს ხელი და გა-
რეთ გაეპარდა.

ზაალმა სიგარეტი ამოიღო, მოუცი-

და, ბოლი ხარბად ჩაყლაპა და ფიქრს მიეცა.

„აქ სად მოვხვები“ სად გაგონილა ხელოსანს ოჯახში ამუშაებდნენ და... ჯანაბას, ეგ რომ თავიდან მცოდნოდა, საგზალს წამოვიღებდი და მთელი დღე შიმშილით თავს არ მოვიკლავდი. ისე კი, ძალიან სინტერესოა ეს კაცი ვინ არის, რას წარმოადგენს. ალბათ ვინმე თანამდებობის პირი იქნება, მდიდრულადაც იმიტომ ცხოვრობს“.

ონკანთან მივიდა, წყალი დალია და ნელი ნაბიჯით გაემართა ჩაბნელებული კუთხისაკენ. აღნიშნულ ადგილს რომ მიადგინა, შედგა და ჯერ ევება რუმბებს შეავლო თვალი და შემდეგ ქვევრს გახედა. „აჰ, ახი არ იქნება სახლის პატრონზე, ერთი იმ ქვევრებს კაცმა დაუერთოს ჩაქუჩი, სათითაოდ ყველას უნწები წააცალოს და შიგ მიწა ჩაყაროს? ასეთი ადამიანი ყველაფრის ღირსია. რა ოხრად უნდა ეგ სიმდიდრე, თუ კი ოჯახში სამუშაოდ მისულ კაცს სადილს ვერ აკმევს და ერთ-ორ კიჭაღინოს არ დააღვივინებს? მაგრამ ძუნწი, აბა, რის ძუნწია, თუ თავისი სიგლაზე არ გამოამყდავინა. თუმცა ადვილი შესაძლებელია, რომ ეს სიძუნწი არ ჩაუდგინა, უბრალოდ, თავი არ გაგვიყადრა, ძალდაც არ ჩაგვაგდო. ერთი სიტყვით, ასეა თუ ისე, ღმერთო, ცეცხლში დამწვარი მენახოს ეს სახლკარი“, და, ბოლოს ისე გამწარდა, რომ დააპირა, ენტს ავირბენ ზემოთ, გამოვიხმობ გარეთ დიასახლისს და ვეტყვი, რაც ეკადრებაო, მაგრამ ინეინერს და დირექტორს ამის გამო კარგი დღე არ დაადგებოდათ და თვითონაც ზიფათში ჩაიგდებდა თავს.

პაპიროსის ნაწვევი გადაისროლა, წამოდგა, გაიარ-გამოიარა.

„შიმშილს გაუძლებს ადამიანი, მხოლოდ დამცირებას ვერ აიტან, ბრაზი მხოლოდ იმაზე მომდის, ძალდაც რომ არ ჩამაგდო. თითქოს და მე სულ სხვა მოდგმის ადამიანი ვიყო და ის სულ სხვა“. არ ასვენებდა ბრაზი ხელოსანს და უცებ ყველა გაახსენდა,

ვისთანაც ოჯახებში უმუშავებდა. მათი სახეები ნათლად წარმოუდგენდა თავს. არც ერთ მათგანს არ მქონდა მხრდენა სახლი, მაგრამ თავის დღეში არ ახსოვს, რომელიმეს მისთვის შესაფერისი მასპინძლობა არ გაეწიოს. ახლა კი აქ, ამ ჯოჯოხეთში, პირველად იყო მოხვედრილი.

ონკანთან მივიდა და წყალს დაეწაფა. გული როცა იჯერა, მობრუნდა და, სარდაფში შემოსული დიტოც დაინახა. ხელში ქაღალდის შეკვრა ეჭირა და პიჯაკის ჯიბეში ორი ბოთლი ლუდი ედო.

— ყოჩაღ, რომ მალე მოხვედი, — უთხრა ბიქს ზაალმა და შეკვრა გამოართვა.

ბიქს გზაში ჩქარა ევლო და ძლივს სუნთქავდა.

— მალაზიას შესვენება მქონდა, თორემ უფრო მალე მოვიდოდი, — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად წარმოთქვა ბიქმა.

— არ დაგიგვიანია... რა მოგარბენინებდა, ნელა გეველო, — დაუყვავა ბიქს ხელოსანმა. ტახტზე ჩამოჯდა და შეკვრა გვერდით მიავდო.

დიტომ გაზეთი გაშალა, გახსნა და ზედ თევზი, თხლად დაჭრილი ყველი და ძეხვი დააღაგა. შემდეგ დანა ამოიღო ჯიბიდან, პურს დაუწყო ჭრა.

თეუზი და ყველი ძალიან მლაშე გამოდგა, მაგრამ მოშიებულნი იყვნენ და გემოს აღარ უსინჯავდნენ.

სადილობას რომ მორჩნენ, ცოტა ხნით დაისვენეს და წამოდგნენ. ზაალი კარებთან მივიდა და ეზოში გაიხედა.

თოვა შეჩერებულიყო, მხოლოდ ცა ისევ ტყვიისფერ ღრუბლებით ჩამონისლულიყო. ზაალი მოტრიალდა, კედელთან მივიდა, ქაფჩა აიღო და დიტოს უთხრა:

— აბა, შევეუდგეთ შენობას. ეს ოხერი, როგორმე დღეს მოვრჩეთ...

დიტომ გაცრილი გაჭი ვარცლში ჩაყარა, ზედ სათლით წყალი დაუშვა, აზილა და ხელოსანს მიუბრუნინა.

ზაალი ძელზე ავიდა, გაჭს ქაფჩა ამოსდო და ისე მაგრად ესროლა კედელს, თითქოს განგრევა უნდა მისიო.

კარგა მოსალამოვებული იყო. ზაალი ძლიერ დაქანცულიყო, შებლზე ოფლო დასხმოდა, მაგრამ მუშაობას ოდნავადაც არ ანელებდა. ცდილობდა როგორმე დაღამებამდე მოემთავრებინა და იქაურობას გასცლოდა. სულ ბოლოს, ცოტაზე რომ მიდგა საქმე, რატომღაც აზრად მოუვიდა, ცოლი რომ ასეთი უხასიათოა, შეიძლება ქმარი სრულებით არ გავდესო მას და წუთით წარმოიდგინა სულ მალე დაბრუნდებოდა სახლის პატრონი, გაშლიდა სუფრას, კარგადაც გაუმასპინძლდებოდა და რაც იმუშავა, იმის გასამარჯლოსაც ერთიორად გადაუხდიდა. ზაალმა დაღამებისას დაამთავრა სამუშაო. დაბრუნდა სახლის პატრონიც. არც ეახშამზე მიიპატიცა და არც ფული გამოიმეტა. კედელი შეათვალიერა. „ყოჩაღ, კარგად გაგიკეთებიაო“, უთხრა და წავიდა.

თოვა კვლავ დაიწყო, ახლა უფრო ხევირილად ბარდნიდა, ვიდრე დღისით. დაღლილ დაქანცული ზაალი უხასიოდ მიიბიჯებდა გატკეპნილ თოვლში. სახე წინანდელზე უფრო დაღვრემილი, მოღუშული ჰქონდა და ხმას არ იღებდა. დიტო კვალდაკვალ მიჰყვებოდა ხელოსანს და შეციებულ ხელებს წამდაუწუმ იფშენებდა. დაღმართი რომ ჩაიარეს და გზაჯვარედინზე გავიდნენ, ზაალი შეჩერდა და ბიკს მიუბრუნდა.

— დიტო, შენ ახლა, შინ წადი, დაღლილი ხარ, მოისვენე. მე კი ერთი კაცუნდა ვნაბო, აქეთ შევეუბნე. — უთხრა ზაალმა ბიკს და შესახვევისაკენ ხელი გაიშვირა.

ზაალს სანახავი არავინ ჰყავდა. მხოლოდ სეაპრო ფარდულში უნდოდა მისტელიყო და არაყი დაეღია. სასმელი კარგ გუნებაზე დააყენებდა და ტანშიაც შეათბობდა. ძალიან გულით უნდოდა დიტოც თან წაეყვანა, მაგრამ ეშინოდა, ბიკი მაგარ სასმელს არ მისჩევოდა.

— კარგი, წავალ, — უთხრა ბიკმა. გამოემშვიდობა და წავიდა.

ზაალი მოსახვევში გავიდა და სავაქრო ფარდულსაკენ მიმავალ გზაზე დააღვა. თოვლში ოციოდენ ნაბიჯი რომ გაიარა, შიმშილი იგრძნო. თანაც ძლიერ სწყუროდა, პირი აბეღვით ჰქონდა გამშრალი. ერთი პირის გასველება ყველაფერს ერჩივნა. და წუთით მოაგონდა ის მწვანე კიტრები, რომლებიც დიასახლისმა დილით დაიწუნა და უკან გააბრუნა.

კიდევ ცოტა მანძილი რომ გაიარა, ერთი ორჯერ ჰეშვით თოვლი აიღო, რომ ამით წყურვილი მოეკლა და გადასწყვიტა არც მწვანე კიტრებზე ეფიქრა და არც იმ უმადურ ცოლ-ქმარზე. სცადა სხვა რამეზე გადაეტანა ფიქრი. ვერ შესძლო. ბოლოს, მაინც რომ ევრაფერს გახდა, თავისთავში დაექვედა.

„ვინ იცის, იქნებ მძინავს და სიზმარში ვარ, თორემ სად თოვლი და სად მწვანე კიტრები? ვის გაუგია იანვრის თვეში ოჯახში ვინმეს კიტრებით სავსე კალათა ედგას. ან ასეთი უხასიათო ადამიანებს გადაუროდეს ვინმეო?“ მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ, თვითონვე დაასკვნა გულში, რომ ყველაფერი ეს ცხადი იყო. დილიდან საღამომდე იმუშავა, თითქმის ორი დღის სამუშაო ერთ დღეში მოათავა, ახლა კი დაღლილ-დაქანცული ბრუნდება, მიდის თოვლში, მხარზე ჩანთა ჰკილია, შიგ ხელსაწყოები უწყვიია. ჰო, ყველაფერი ეს ცხადია, სინამდვილე. მხოლოდ ასეთი რამ ცხოვრებაში ჯერ არ შემხვედრია. და რაც იმ დღეს თავს გადახდა, უნდოდა ეს ყველასათვის ეამბნა, გაეგებინებინა, რომ თურმე არსებობს ისეთი ხალხი, თუ ხელში ჩაუფარდი, გიმსახურებენ, გამუშაებენ ქანცაწყვეტამდე, ადამიანადაც არ ჩაგთვლიან და ყველაფერი თავზე საყრელად რომ ჰქონდეთ, არ გამოიმეტებენ. ფარდულს რომ უახლოვდებოდა, ეგონა იქ ნაცნობი ხელოსნები დაუხვდებოდნენ და ყველაფერს უამბობდა მათ, მაგრამ ნაცნობი ვერავინ დაინახა, სხვა რა გზა იყო, ზეზეურად მდგომმა არაყი ზედოხედ გადაჰკრა, მერე იდაყვებით დახლზე

ჩამოეყრდნო და სცადა გამყიდველი საუბარში ჩაეთრია, მაგრამ გამყიდველი თავისი საქმით იყო გატაცებულ და ყური არ ათხოვა.

ზაალმა ბრახით ხელი ჩაიქნია და ამჯობინა ისევ თავისივე ბოღმა თვითონვე გაექარებინა. აიღო ერთი ბოთლი სუფრის არაყი, ყველი ორიოდ, ხმელა თევზი. გამობრუნდა, კუთხეში იპოვა თავისუფალი ადგილი, დააღაგა ეს ყველაფერი მაგიდაზე და სკამზე მიიმუღ დაეშვა.

საჭმელს მადიანად შეექცა, შიმშილი რომ მოიკლა და სასმელიც კარგად გაუჯდა თავში, წამოდგა და ფეხების ბანცალით გარეთ გავიდა. ქუჩას ქვემოთ რომ გაუყვა და უნივერსიტეტის წინ პროსპექტზე გავიდა, შედგა და ქუჩაში ყურება დაიწყო, რომ იქნებ ვინმე ნაცნობისათვის მოეკრა თვალი და მასთან ესაუბრა. ქუჩაში ბლომად მიდი-მოდიოდა ხალხი, მაგრამ იმათში ნაცნობა ვერაფერს შენიშნა.

პაპიროს მოუყიდა, ბოლი ხარბად ჩაყლაბა და დაიწყო ფიჭრი თუ საღ წასულიყო, ვისთან მისულიყო. შინ დაბ-

რუნება არ უნდოდა, ცოლშვილს შესაფერისს მოვლა-პატრონობას, რომ ვერ უწყევდა, ყოველთვის მათ წინაშე თავს დამცირებულად გრძობდა და ახლა არ უნდოდა ასე უზომოდ მთვრალი დაენახათ.

ქურჭიდან თოვლი ჩამოიბერტყა, გაიარა-გამოიარა, შეჩერდა და ცოტა ხნის ფიჭრის შემდეგ, გამოსავალიც იპოვა. ზაალი ერთ მხატვარს იცნობდა, რომელსაც მან ორიოდ წლის წინ ოთახი შეურეშონტა და მას შემდეგ ერთმანეთთან კარგი ნაცნობობა ჰქონდათ. მხატვარი ძალიან კეთილი, გულლია კაცი იყო, და ზაალი როცა ზოგჯერ მოყამულ ხასიათზე დადგებოდა, უსათუოდ მასთან უნდა გაეელო; მასთან ლაპარაკი ყოველგვარი დარღს შეუმსუბუქებდა ხოლმე.

მაშინვე პირი იბრუნა და მცხეთის ქუჩაზე რომ ამოჰყო თავი, გულში ეკვმა გაკენწლა, ვაი თუ შინ არ დამიბედესო, მაგრამ ცოტათი რომ წაინაცვლა და ქუჩის ნაპირას, აგურით ნაგებ სახლს გახედა, შეამჩნია, მეორე სართულზე, ოთახში ნათურა ენთო.

გვსკმ ღმრკანაშვილი

სამოსელი პირველი

რომანი

ნაწილი პირველი

ს ო ვ ლ ა დ

* * *

ბავშვობიდანვე, რაღაცნაირად, ყოველი ხალხი მაინტერესებდა. და ბავშვობისდროინდელივე ოცნებაა ჩემი ეს — ზოგადი, ყოველი ეროვნების კაცისთვის ერთნაირად საინტერესო თუ მოსაწყენი ამბავი...

შეგი კი შემომემატა უცნაური, ერთ ღროს ნაშვლიად არსებულა ქალაქი კანუდოსი, რომლის შეკადრებაც ყოველგვარი თეორიული ცოდნის გარეშე, ინსტიქტურად, ღროებით მიადწიეს ამას, რასაც კაცობრიობის უკეთება, ნათელი მოშავალი ჰქვია.

მაგრამ კანუდოსთან უცებ, ადვილად არ შეიძლება მიახლოება — ხელ სხვანაირი ქალაქებიც შესახებოდა გზაში, და რადგან ეს დიდებული ქალაქი — კანუდოსი, ყოველი ეროვნების კაცისთვის ერთნაირად საინტერესო უნდა გამეხადა, ჩემი რომანის მოქმედი პირების დიდ უმრავლესობას არაქართული სახელები ჰქვია. რომანის ქარგაც ნაცნობია, ძველი...

და მაინც, ღროებით მიზანს მიახლოებულ კაცად ჩავთვლი თავს, ოდნავ თუ მაინც გამომართლებს ეს ექსპერიმენტი.

თავი I

ლოლვილი შრომა

ჩერ კიდევ ძალიან ბნელოდა, მხოლოდ ერთგან, დასალიერზე, თითქოს ოდნავ გაბაცდა ცა. წვიმას ახლახან გადაელო, წვეთები უხმაუროდ სხლტებოდა ერთი ფოთლიდან მეორეზე და აკანკალებული, გაღუმპული, ერთიანად სმენად გადაქცეული ლტოლვილი ყურს

უგდებდა ამ ილაჩგამოცილილ ჩქამს. ყოველნაირ ხმაურს აიტანდა იგი, გარდა ფლოქვეების თქართურისა — წამლანუწუმ მღვეარი ელანდებოდა და, ღონემისხილი, ორივე ხელით ჩაბლაუტებოდა სველ ტოტებს. აქამდე ვერაინ შენიშნავდა, ისე გატრუნულიყო, ხეს ჩა-

ხუტებული; ახლა კი, გათენებისას, როცა ძალიან აცივდა და შეწუხებული ლტოლვილი აწრიალდა, იმ გაბზარულ სიბნელეში აშკარად გამოიჩინა მისი ჩაშავებული, მოძრავი სილუეტი. საშინლად ეძინებოდა, ძლივს იმაგრებდა დამძიმებულ თავს. კიდევ კარგი, რომ იჭდა მაინც — იზოდენა აღმართის შემდეგ დაღლილ, გადატყავებულ ფეხებს ასვენებდა. აქ, ხეზე ამძვრალს, ძალღეობივ ვერ შესწვდებოდნენ, თუმცა, ყუფა არც გაუგონია. ცოტათი გამხსნევდა და იქვე მოშვიდა. უბეში ჩაიყო შეციებული თითები და პურის ყუა ამოაძვრინა. ნელა, აუჩქარებლად ილოდნებოდა — ასე იზოგავდა სიამოვნებას, მაგრამ ერთი ბეწო პური იყო და ჩქარა შემოეკამა. უფრო აეშალა საღერლეი, სოფელს მიაჩერდა, სადაც საშველი უნდა ეშოვნა. ოდნავ გამოიკვეთა სახლები, ისევ შეათვლიერა მიდამო და უცნაურმა შიშმა შეიპყრო: მღვერებისა კი არ ეშინოდა, სულ სხვარაღაცის — მაინც რა საოცრად, როგორ თენდებოდა... უნახავს კია როდესმე ისეთი უცნაური, მკვეთრად გამოხატული ფოთლები, ანდა ისეთი მყარი მესერი თუ უნახავს, იმ ბინდბუნდში თვალნათლივ რომ იკრეფდა ძალას... როგორ მოცუტრავდნენ ხეები ძალიან შორიდან, ლოდებიც რა დინჯად ამოდიოდნენ მიწიდან, ისეთი საშიში სიოც თუ უნახავს სადმე, გამოთენიისას რომ სცოდნია და იმ სიოსაყოლილი მკრთალი ჩრდილების მიწაზე ბოგინიც რა უცნაური და შემამფოთებული იყო...

ველარ გაჩერდა ადგილზე, ხიდან ჩამოხტა და მახლობელი სახლისაკენ გაემართა. ქიშკართან შეჩერდა და, თავაწეული, ნესტოებდაბერილი, ეკვით ყნოსავდა ჰაერს. ეზოში შეაბიჯა, თავლას ფრთხილად აუარა გვერდი. მერე რაღაც პატარა, ქვის შენობაში შევიდა და ისე უცნაურად დაგუდული მოეჩვენა იქაურობა, თავბრუ დაეხვა და იქვე, პირდაპირ იატაკზე დაჯდა. სული რომ მოიხტევა, მიმრჩებდა — აქ

ისე არა ციოდა, ოღონდ მტკნარ მხნეები ჩაესვით საკმელებში... მტკნარ მხნელოდა.

ძალიან თუ შეშინდებოდა, იდაყვს ქვემოთ და ნეკნებზე გაყინული ნემსები დაეძვრებოდა და ახლაც ასე მოუვიდა — თითქოს იქვე, სიბნელეში, ვიღაც სუნთქავდა. ჯერ ეგონა, თვითონ თუ იყო, მაგრამ მერე, დაღლილმა რომ ამოიოხრა და წამით გაიტრუნა, ისევე მოესმა სუნთქვა. შიშმა ერთიანად აიტანა, თვალები მოიფშვინტა და იყვირა:

— ვინ ხარ!

— მე ვარ, მე.

მშვიდი ხმა იყო, დამაწყნარებელი, მაინც კედელთან მიჩოჩდა და ზურგიით მიეყრდნო. ისე დაიძაბა, თითქოს ამ მყარი კედლის განგრევა სურდა; და თუმცა ვერაფერი გამოუვიდა, მაინც გამხსნევდა და რაღაცა ძალაც იგრძნო. ფეხზე წამოსადგომად არ კმაროდა ეს ძალა, მაგრამ შეკითხვისათვის კი ეყო:

— ვინ შენ...

— ამ სახლის პატრონი.

— მერედა, აქ რას აკეთებ?

— ამას მე მეკითხები?

ლტოლვილმა ისე დაირცხვინა, ცოტათი დამშვიდდა კიდევ. ის კაცი მშვიდად, წყნარად ებაასებოდა და შემოხვეწილს გული აუჩუყდა:

— მე... — მკერდზე ხელი მიიღო

ლტოლვილმა, — მე დიდი დამნაშავე ვარ, რომ შემოვედი, მაგრამ...

— არა უშავს. ალბათ გციოდა.

— დიახ, იცით, მე ძალიან მციოდა და...

— ჰო, ვიცო, მჯერა.

— იცით, მე... მე საერთოდ... მე დამნაშავე...

— კარგი, კარგი, — დაუყვავა კაცმა, — კარგი, გაჩუმდი.

შემოხვეწილს ძარღვებში სიხარულმა დაუარა, გააბრუა და მხარზე დაუეარდა თავი. ერთხანს თვალდახუჭული იჭდა, კედელს მიეყრდნობოდა. მერე ისევ აფორიაქდა — კიდევ რაღაც, რაღაც აუცილებლის ფოსმენა მოუნდა, საბო-

ლოდ რომ დამშვიდებულიყო და იქითვე გახვდა, ხმა რომ მოისმოდა. მუხლებით ჭვის იატაკს ეხახუნებოდა და სქელ კედლებს უმწეოდ აწყდებოდა ეს ხრეშისდამავარი ხმა, მერე კი, სინამდვილე რომ ჩამოვარდა, ლტოლვილმა ხელისგული მიადო კაცს მუხლზე, ახედა და შეევედრა:

— ნურაფრის მეშინოდეს?

კაცი დაფიქრებული დასცქეროდა, მერე თავზე დაადო ხელი და უთხრა:

— ნურაფრის გეშინია.

და უცებ ლტოლვილი პირქვე დაემხო და თითებით იატაკი მოფხოვნა. ხელები აუძაგძაგდა, მხრებიც, ზურგიც უცახცახებდა. ცრემლებს ყლაპავდა, სახეს უსვამდა იატაკს, ლოყას ადებდა, ყოველ კუნთს ჭიმავდა, სლუკუნებდა — ეს შვეება იყო, კაცი მოთმინებით იცდიდა, როდის დაწყნარდებოდა ლტოლვილი. კედლისკენ შებრუნდა და სანთელი აანთო. რომ შემობრუნდა, ლტოლვილი თვალებს ახამხამებდა და სახემოთითხნილი შესცქეროდა სანთელს.

— ახლავე მოვალ, — უთხრა კაცმა, — ალბათ მოგშვიდა.

— კი, ძალიან, მშია, — თვალი არ მოუცილებია, ისე დაიქნია თავი ლტოლვილმა.

სანამ კაცი დაბრუნდებოდა, ლტოლვილმა სანთელს მიუშვია და მზრალი თითები და გაუყვია — საოცრად გამკვირვალე, ლამაზი ფერის თითებს ხედავდა. მერე ლოყა მიუშვია, შებლიც. შეთბა და მადიანი ზმორება აუტყდა, კედელთან დაჭდა, კისრის სახსრები აატაკუნა. ვერც შეამჩნია, როგორ მიუახლოვდა კაცი და მისი ხმა რომ მოესმა, შეკრთა:

— ა!

— აჰა, მოგიტანე.

— რაა... ეს რაა...

— პური და ღვინოა.

— ო... — პურს წაეტანა ლტოლვილი, — ო, რა თბილია, — და კიდევ ერთხელ მუდარით შეხედა.

— ჭამე, შენია.

ლტოლვილი ერთხანს მდრინდელი ილუქებოდა, მერე თუნგს წაველილი:

— დავლიო?

— დალიე.

— თქვენ გაგიმარჯოთ, — თქვა ლტოლვილმა და ისევ აუჩუყდა გული: — თქვენ გაგიმარჯოთ, თქვენისთანა ადამიანი არ შემხვედრია ჯერ...

— შენც გაგიმარჯოს, მიდი, დალიე.

— ყველა თქვენიანს გაუმარჯოს, — ვედრებით შესცქეროდა ლტოლვილი, — შეილები თუ გყავთ...

— მყავს.

— რამდენი...

— ორი.

— ქალ-ვაი?

— ვაჟები.

— იმათაც გაუმარჯოთ, — თქვა ლტოლვილმა და ჯამი მიიყუდა, — ოჰ, რა ღვინოა, რა ჰქვიათ?

— დომენიკო და გვეგვე.

— რა უცნაური სახელებია, — გაუკვირდა ლტოლვილს, — დომენიკო და...

— გვეგვე.

— აჰ, რა უცნაურია, — დაფიქრდა ლტოლვილი და ჩუმად გაიმეორა, — დომენიკო... და გვეგვე... დომენიკო და...

გ ვ ე გ ვ ე

— ასე დიდხანს ნუ ატრიალებ, — თქვა პირველმა ყმამ, ბიბომ, — იმას ეგრე უყვარს.

— რღნავ მაინც ხომ უნდა შეიწყვას.

— ეყოფა-მეთქი, ნუ ატრიალებ.

— თქვენი ნებაა.

კოჭლმა შამფურზე აგებული კურდღელი ხელში შეათამაშა და სინათლისაკენ წავიდა. სახურავიდან წვრილი სხივი ჩამოდიოდა და მტერის ნამცეცებს აბრქვევიალებდა. სწორედ ამ განათებულ სვეტთან კოჭლობით მივიდა და სხივს გაფარჩხული კურდღელი შეუშვია:

— ეყოფა ვითომ?

— დაყრუვდი თუ რა!! — დაიგრგვი-

ნა ბიბომ, — მაგიდაზე დადე და მომ-
შორდი.

— ახლავე, ახლავე, — შეშინდა
კოკლი, — სხვა არაფერი?

— არაფერი, გადი და კართან დადე-
ქი. საზამთრო ხომ ჩააცივე...

— როგორ არა.

— მიდი-მიდი, გადი...

ის იყო, კოკლს სახელურისათვის უნ-
და წაველო თითები, უეცრად სახეში
აუტანელი ტკივილი ეძგერა — ეს
გვეგვემ შემოვიდა ოთახში და კარი შიგ
ცხვირ-პირში მოხედა კოკლს. იმან სა-
ხეზე ხელები აიფარა და წაიკუნა,
ცხვირიდან სისხლი წასკდა, თვალეში
სიმწრის ცრემლები ჩაუდგა და შეშინე-
ბული დააკერდა იატაკზე გაორებულ
მუქ წერტილებს. მერე კი, სისხლი
რომ შეეჩერებინა, უკან გადასწია თა-
ვი.

— მშია, — თქვა გვეგვემ.

— აგერ, მიირთვი, — ბიბომ მაგი-
დისკენ გაიშვირა ხელი.

— მე წავალ, თუ შეიძლება, — ით-
ხოვა თავგადაწეულმა კოკლმა.

— სად უნდა წახვიდე, — შეუღრინა
გვეგვემ.

— სახეს დავიბან.

— ჰე, სახის დაბანვა მომინდომა...

— და უცებ იფეთქა, — რა უნდა და-
ბანო, შენი პატრონის დედა!

კოკლმა თვალეში შეხედა გვეგვეს,
გულისპირზე სისხლი ჩამოეწვეთა:
კარგა ხანს უყურა და მოულოდნელად
ხმაში სუსხი დაეტყო:

— ჩემი პატრონი მამათქვენია.

ბიბომ მოიკუნტა — ეგონა, მაგიდას
თაზე გადაამტკრებდნენ კოკლს, მაგ-
რამ გვეგვეც შეშინდა:

— არა, არა, არ დაფიქრებულვარ,
ისე ვთქვი... ისე ვთქვი, უბრალოდ, ხომ
გესმის...

კოკლი ჰერს ასცქეროდა.

— დაფიქრებლად წამომცდა, უცა-
ბედლად... ხომ არავის ეტყვი?

— არა, ვის უნდა ვუთხრა.

— კარგი, კარგი წადი ხელ-პირი და-
იბანე, ძალიან გეტკინა? უფა...

— არა.

— წადი, წადი, ოღონდ... ენმესტან
არ დაგცდეს, გაიგე?

— არა, არა.

— დაიცა!.. თუ გინდა, ცოტა ხორცს
გაქმევე.

— რად მინდა, უმია, — გათამამდა
კოკლი.

— რაო, უმიაო? — გაიოცა გვეგვემ
და ბიბოს ავად გახედა, — არ შეწყით?
— როგორ არა, რას ამბობთ, როგორ
არა, — შეიქცადა ბიბომ, თქვენ რომ
გყევართ, სწორედ ასე...

გვეგვემ ჩაქბინა და თვალეში მოკუ-
ტა. მერე სახე გაუნათდა — კარგი ყო-
ფილა, რა გინდა... ნიკაპი მეკრდზე და-
იბჯინა და საყელოში ჩაიციინა:

— როგორა თქვი, უმიაო? ესაა უმი?
ჰე, ნახე, რა თქვა, უმიაო, გაიგე, ბიბო?
— ჰე!

— წადი, წადი, პირზე წყალი შეის-
ხი, — და თვალი გააყოლა. კარი რომ
მიიხურა, მაგიდას მიუჯდა, თეფშისავე
გადაიხარა. მაღიანად, ხარბად დაღუპა
ხორცი, ძვლები გამოტკვირა, თანდათან
იშართებოდა წელში. მერე სკამის ზურგს
მიიწვა, მუხლი ვაშალა და საზამთროს
დიდი ნაჭერი ყანწივით მიიყურდა. ახლა
ისიც კოკლივით ჰერს შესცქეროდა და
დაშატრულ, გრლი საზამთროს წუწნი-
და, აღისფერი ზოლი ჩამოსდიოდა ნი-
კაპზე, ბიბო კი, ნერწყვიმოდგარი, ჯი-
უტად ჩაჩერებოდა იატაკს.

გვეგვემ ნიკაპი მოიწმინდა და თვა-
ლი მილულა. სიამოვნებდა, თვლემა
რომ ერეოდა და მაინც პირქუშად გა-
მოიყურებოდა.

— მამათქვენმა ვილაცა ლტოლვილი
შეიკვლდა.

გვეგვემ თვალი გაახილა. ერთხანს
უაზროდ შესცქეროდა, მერე უცებ გაბ-
რაზდა:

— როდის!

— დღეს.

— ვინ ოხერია!

— რა ვიცი...

— ეგვიანდ მითხრის! ერთი მუქთა მკამე-

ლით მეტი გვეყოლება... მიეცე ვინაა, რა კაცია!

— არაფერი ვიცი.

— უ, მაგის... ახლა სადაა.

— ძინავს.

— ძინავს?

თითქოს რაღაცა წაართვეს, აღმური მოედო... მაგრამ უცებ ჩაიფრფლა — გამაძლარი იყო. ძლივს აითრია წელი, გაბრუებული გავიდა ეზოში, ვაშლის ხის ძირას, კილობზე პირქვე გაიშორა და დაიძინა.

გვეგვე რომ დაიბადა, თოვდა. ბებია-ქალმა ერთი კი გაიკვირვა — არასოდეს მინახავს, ბავშვს დაბადებისას რომ არ ეტროსო, და მეორე სოფელში წავიდა. გვეგვე აქვანში იწვა და ხშირ-ხშირად და ღრმად სუნთქავდა. არაფერი აწუხებდა — თუ არ ეძინა, თვალები გახელილი ჰქონდა, თუ ეძინა და ხომ მთლათ კარგი. ძალიან ჭანმრთელი ბავშვი იყო, მაგრამ ფეხი გვიან აიღვა. ლაპარაკი სამი წლისამ ისწავლა, მანამდე სულ „ღღ, ღღ“-ს იძახდა, ისიც რომ მოწივდებოდა, მხოლოდ მაშინ. ტანად დაბალი გამოდგა, მაგრამ იმთავითვე გრძელი, ღონიერი ხელები ჰქონდა. ყმებს მუდამ უთვალთვალებდა, როგორ მუშაობდნენ. განსაკუთრებით ის უხაროდა, დიდ ხეს რომ წააქცევდნენ ხოლმე — ორი ყმა ხეს მიადგებოდა, ნაჯახს დაუშენდნენ და გვეგვეს მოლოდინი ახრჩობდა. მერე ყმები ხეს მიაწყებოდნენ და გაფაციცებულ გვეგვეს ძალიან სიამოვნებდა ჯერ ღრქილის, მერე კი ზემოდან აჩქარებით წამოსული მშუილის გაგონება. წაქცეულ ხეს მივარდებოდა და ზედ გაიულ-გამოივლდა. ექვსი წლისა რომ გახდა, ერთი ქანგისი დანა იპოვნა. იმ დანით ხეებს ჩორკნიდა და ნაცრისფერ მერქანს უსერავდა. ბაღნაში საზამთროს რომ გადააწყებოდა, მიმოიხედავდა და თუ არავინ იყო, დანას ტარამდე ჩაარკობდა ხოლმე.

დღესასწაულები არ უყვარდა. ხმაური, ხმადალი ვედრება და შეძახილე-

ბი ამინებდა. უბრალოდ, სოფელელების ერთად დანახვაც არ სურდა. იმათ სოფელში კი უცნაური დღესასწაულები იცოდნენ, რას არ ვევედრებოდნენ ბუნებას: წვიმას, მზესა და ნაყოფიერებას. ცისკენ თავაწეულნი, ღრიალით ითხოვდნენ ყოველივე ამას და გვეგვე ტყეში მიდიოდა ხოლმე. ევას ისროდა და რომელ ხესაც მოარტყამდა, დანას ჩამოუსვამდა.

უმცროსი ძმა რომ დაიბადა, რვა წლისა იყო. მას შემდეგ შინ გული აღარ უდგებოდა — მჩხავანა ბავშვს ქალები თავს დასტრიალებდნენ და მისადმი ასეთი ყურადღება აღიზიანებდა. აილებდა და სოფლის განაპირას, ტბაში დაცურავდა ხოლმე. სწრაფად ცურვა არ ეხერხებოდა, სამაგიეროდ, ყველაზე დიდხანს ძლებდა წყალში.

დედა რომ მოუყვდა, თერთმეტი წლისა იყო. შავოსანი ქალები თმას იგლეჯდნენ, ლოყას იხოკავდნენ, კიოდნენ. მამასაც შავები ეცვა და, უზომოდ დაფიქრებული, მოწყენილი, კედელთან იდგა. უმცროსი ძმაც იცრემლებოდა, გვეგვე ბევრს ეცადა, მაგრამ მაინც ვერ იტირა.

მამის დიდი რიდი ჰქონდა, მაგრამ სიყვარულით ოდნავადაც არ უყვარდა — თავიდანვე, რაღაცნაირად, ეშინოდა, ერთხელაც არ გაუსწორებია მამისათვის მზერა, მალულად თუ შეათვალე რებდა. მამა მხოლოდ ერთხელ გაუყვარდა — გვეგვე თოთხმეტი წლისა იქნებოდა, როცა მის უმცროს ძმას მოულოდნელად გვიმრის ბუჩქში ჩამხობილს გადააწყდა მამა. ბავშვი ერთიანად მიგვიგებდა და მამამ წამოაყენა, თავი გადაუწია, თვალეში ჩახედა.

— მამა, მამიკო, მამა, — იძახდა აცხცახებული ბავშვი, — გვეგვემ ძალი მოკლა!

— რომელი ძალი.

— აი ის, ყავისფერი, უპატრონო...

— რატომ.

— რა ვიცი, მოკლა... მამა, მითხარი, მითხარი რაა, რატომ მოკლა...

ის ძალიან კარდაკარ დაძრწოდა და

ყმები პურს აკმევდნენ. სასაცილო ძალ-
ლი იყო, უკანა ფეხებზე დგებოდა და
ასე იხევებოდა საკმელს. არავისი
ემინოდა, გვეგვეს გარდა — იგი შემ-
თხვევას არ გაუშვებდა, წიხლი რომ არ
მიეყოლებინა გვერდებში და ერთხელ,
ძმასთან ერთად რომ ბანაობდა, ჩრდი-
ლში მიძინებული ძაღლი შენიშნა, მი-
ეპარა, მძიმე ლოდი გაკირვებით ასწია
და ზედ ძაღლზე დააგდო. მზის გულზე
წამოწოლილი უმცროსი ძმა კერაფერს
ხედავდა, მაგრამ წყაფუკაის გაგონე-
ბისთანავე წამოხტა, მიიბრინა და უც-
ნაურად თათებმოკეცილო, თავგაპეკუი-
ლი ძაღლი დანახა, გვეგვეს კი, მის
ძმას, მუხლისთავზე სისხლი ეცხო და
პირზე ცუდი ღიმილი დასთამაშებდა.

— სადაა... — მოიქუფრა მამა.

— იქ, საბანაოზე...

მამის მისვლა გვეგვეს არ შეუმჩნევეს
— დანა მოემარჯვებინა და, დაფიქრე-
ბული, ძაღლს ჩხელეტდა. მერე მავაში
ისეთი ტყვილი იგრძნო, თვალთ დაუბ-
ნელდა, მამამ კი წამოაყენა, შემოატ-
რიალა და მაგრად გააწნა სილა. გვეგ-
ვეს ფეხები მოეკეცა და ძაღლს გადა-
ემხო. მამამ დანა აიღო; მოიქნია და
წყალში ისროლა, მერე გვეგვე აიყვანა,
ტბაში შევალა და სისხლი მობანა. გვეგ-
ვემ თვალი გაახილა და საჩქაროდ და-
ხტუა, კიდევ არ გამარტყასო. მამამ შინ
წაიყვანა შეიღები, მეორე დღეს კი
გვეგვე უთენია გააღვიძა და ყანაში
წასვლა უბრძანა. ჯერ ხელ-პირი დააბა-
ნინა, ასაუხმა, მერე თოხი მიაჩენა ხელ-
ში და ყანისკენ გასწიეს. მამა წინ მი-
დიოდა, გვეგვე კი, მოქნარებაატეხილი,
უკან მისდევდა. თენდებოდა, სხეულს
სასიამოვნოდ წიწკნიდა დილის სიგრი-
ლე, მამლები ყიოდნენ, გზადაგზა ყმები
ქუდს უხდიდნენ მამას, ის კი, დიდ ყა-
ნაში რომ შევიდა, გვეგვეს მიუბრუნდა
და ერთხანს თვალბში უყურა, მერე
ანიშნა, მომყვიო, და თოხნას შეუდგა.
სიბინდის ყანა ჯერ დაბალი იყო, მკერ-
დამდე სწვდებოდა მამას. გვეგვე უხე-
როდ იქნევედა თოხს, თუმცა ძალიან კი
ცდილობდა. შეაღწედათვისა თითებზე

და ხელისგულზე ბებერტუნი მთებურთა,
ტკივილმა სახე მოუღრღინა; მამამ შე-
ხედა და ჩრდილში დაჯდომა უბრძანა,
თითონ კი თოხნა გააგრძელა. გვეგვე
იჯდა, იჯდა, მოსწყინდა და იქვე, მის
ფერხით მოფარფატე პეპელას წაეტა-
ნა, მაგრამ მაშინვე გადაიფიქრა და რი-
დით შეხედა მამას. ის ზურგით იდგა
და დინჯად, შეუსვენებლად მუშაობდა.
მამა ყოველდღე მუშაობდა და ყველას
უკვირდა, ასეთი მდიდარია და ნეტავ
რა ძალა ადგასო, იგი კი, მოღლილი,
სალამობით ბრუნდებოდა შინ, როცა
სახლებისა და ხეების წაგრძელებული
ჩრდილი თვალნათლივ ბაცდებოდა.
ასე, მუშაობაში გადიოდა წელიწადის
სამი დრო, ზამთრობით კი, როცა სა-
ლუქი თოვლი უშნოდ დაიტკეპნებოდა
სოფლის გზაზე, მთებში კი რბილად
ბრტყვილებდა მზეზე, მამა მრგვალ ბუ-
ხართან იჯდა და, თვალმოუტულო,
დიდხანს ფიქრობდა. მამასთან ხშირად
დაიარებოდნენ ყმები, ზოგი რჩევასა
სთხოვდა, ხან რას ეკითხებოდნენ, ხან
რას, ხანდახან დანაშაულშიც გაუტყდებ-
ოდნენ და, თუ გაუჭირდებოდათ,
ფქვილს ხმადებლა სთხოვდნენ და არა-
კინ იყო მთელ სოფელში, მამის უმა-
ღური რომ ყოფილიყო.

მეორე დღესაც წაიყვანა მამამ გვეგ-
ვე, მაგრამ ჩრდილში დაჯდომა უბრძან-
ნა — ხელისგულები და თითები გადაყ-
ველიფილი ჰქონდა. მეხუთე დღეს კი,
როცა გვეგვეს ნატყენი ადგილები გა-
უმაგრდა, თოხის ალება უბრძანა და მას
შემდეგ ყოველდღე სამუშაოდ დაპ-
ყავდა. გვეგვე მუშაობას ჩქარა შეეჩვია,
ოღონდ ის აბრაზებდა, მამამისის ყმებ-
სა და მას ერთნაირად რომ უნდა ემუ-
შავათ. რამდენიმე წელიწადი სულ ყა-
ნაში გაატარა გვეგვემ და რამდენჯერ,
მარტო რომ იყო, გადაწყვიტა, მამისა-
თვის განეცხადებინა, რომ საკმარისია,
რაც იმუშავა, რომ იმის ნაცვლად, ერ-
თხელ ლოდი რომ ასწია, ათასჯერ მეტ-
გამოსასყიდი მოძრაობა გააკეთა და
ახლა ეყოფა მუშაობა, მიითუმეტეს,
რომ მის უმცროს ძმას ჯერ თითი არაფ-

რისათვის დაუქარებია. საპირო სიტყვებს დაეძებდა ხოლმე გვეგვე, რამდენიმე გვეგვას აწყობდა, როგორ ეთქვა ეს ყველაფერი მამისათვის და როცა გახარებული საუბრით წინადადებას გულში ათასჯერ გაიმეორებდა, მამის დანახვაზე თავ-გზა ებნეოდა და ბეჭითად იქნევდა თოხს. კიდევ არაფერი, მარტოკას რომ ემუშავა, მაგრამ ხანდახან უზომოდ მოწყენილი უმცროსი ძმა შემოვივლიდა ყანაში და ჩრდილში წებოდა. გვეგვეს შუბლს უცვარავდა მლაშე ოფლი, თვალბში ჩასდიოდა, ლოყიდან მიწაზე ეწვეთებოდა, უმცროსი ძმა კი, ჩრდილში წამოწოლილი, მოწყენით ამოქნარებდა და არ იცოდა, რით შეექცია თავი.

გვეგვეს თიბვა სხვა სამუშაოზე მეტად ართობდა. სიამოვნებანარევი ბრაზით იქნევდა მზეზე ალაპლაპებულ ცელს და ჯიუტად მიიწევდა წინ, მარცხნივ კი მოცელილი, გრძელი ბალახი რჩებოდა. თუკი არავინ უყურებდა, უფრო ბრაზიანად იქნევდა ხელებს და ხმამალა ქშინავდა, მერე კი, მოღლილი, ამაყად მიიხედავდა ხოლმე უკან.

მამას ქვიან მიწასთან უყვარდა ჰიდილი — ნიადაგში ჩაფლულ ლოდებს ტეხდა, ნამტერეკებს აგროვებდა და მერე გვეგვესთან ერთად საზიდრით გაჰქონდა. ამ სამუშაოსაც არა უშავდა, ქვები ზღართანით ეცემოდა ხევში, მაგრამ ეს თოხნა, თოხნა...

ერთადერთი, რაც გვეგვეს მართლა ატკობდა, ეს იყო შემწვარი კურდღელი და ჩაცვიებული საზამთრო, ანდა იმისი მურაბა, საღამოხანს რომ ელოდა.

ის იყო და ის, გვეგვეს შეგნებულად აღარაფერი დაუშავებია. ოღონდ უმცროსი ძმა, დომენიკო, ქირის დღესავეით შესქელდა.

ლოლვილი და ლოპინიკო

ვილაცამ თითქოს ხელისგული მიადო ლტოლვილს და, თუმცა ეძინა, სიამოვნებისაგან კიდევ უფრო გატეტუნა. რა-

ღაცა მსუბუქი, თბილი ელამუნებოდა ლოყაზე და ერთხანტელმა დაუარია უზომოდ მადლიერმა, წამოიქნესა და თვალი გაახილა თუ არა, მაშინვე შემფოთებულმა სახე მოკმუნხა და ხელით მოიჩრდილა — მზე დადგომოდა სახეზე. ჯერ კიდევ ბურანში იყო, რალაცა გაურკვეველი სილურჯე თანაბარი სვლით წამოვიდა მისკენ და თვალში რომ ჩაუჭდა, მერეღა გაარჩია — ღია ფანჯარაში ცა მოჩანდა. უცხო ოთახს თვალი მოავლო და სანამ ძალიან გაოცდებოდა, ერთბაშად გაახსენდა ყველაფერი. თვლები დახუჭა და გულადმა გადაწვა, ხელები თავქვეშ ამოიღო, დაიძაბა, სიამოვნებით გრძნობდა მხრებს, ბეჭებს, წელს, ფეხებს და ისევ მიმოიხედა. ყურადღებით იცქირებოდა — სად არ უვლია, ამდაგვარ ოთახში კი მაინც არასოდეს ყოფილა; ფრთხილად წამოღდა, გამხდარ, დაძარღველ მკერდზე სასწრაფოდ ჩამოიკცა ხალათი, მაგიდასთან მივიდა. საქმელი დახვდა და სანამ დანაყრდებოდა, ფეხიდან ფეხზე ირწეოდა, საქმიანად ათვლიერებდა ოთახს. მერე ვილაცის ნაბიჯები მოესმა და მკვეთრად შეტრიალდა კარისკენ, ლუქმა გაეჩხირა ყელში — ზღურბლზე პირველი ყმა, ბიბო იღგა და ისეთნაირად ილიმებოდა, კაცი ვერ გაიგებდა, რა ედო გულში.

— გამოიღვიძე? — ჰკითხა ბიბომ.

ლტოლვილმა თავი დაუქნია და ლუქმა ჩაყლაპა.

— შენთან გამომგზავნეს... ხომ იცი, ვინც?

საფეთქლებთან გარკვევით გაიქრიალა შიშმა, ისე გლუვმა და მძიმემ, ისეთმა აშკარამ, რომ მოენდომებინა, გაყინული თითისწვერებით შეეხებოდა. უნებურად ხელადას შეავლო თვალი და მაშინვე გამოზომა, მოხერხებულად რომ ჩაბღუჯავდა თიხის გრძელ, ვიწრო ყელს. მერე უცებ გაუღელვა: „არა, არა, მღვერები არ გამომგზავნიდნენ...“ და დამშვიდდა:

— ვიცი, ცნეო მძინეო... პოლა, ასე დამაბარა, საღამდეც

უნდა, იქამდე იყოსო, — და ამაყად დაუშაბა, — საკმელი არ მოგაკლდება და სასმელი, ლოგინიც გექნება, სხვა რა გინდა.

— არაფერი. შენ ვინ ხარ?

— ვინ ვიქნები, კაცი ვარ.

ლტოლვილი ფანჯარას შეაკერდა, დაუფიქრებლად გადადგა ორიოდ ნაბიჯი, გარეთ გაიხედა და ხმა დაიდამბლა:

— აი... ამ სოფელში... ვინმე ხომ არ ამოსულა?

— როდის...

— გუშინ... დღეს...

— არა, ვინ უნდა ამოსულიყო — გზაზე არა ვართ.

— აა... — გაეხარდა ლტოლვილს, გზაზე არა ხართ, არა?

— არა, ისე კი ამოდის რალა-რალაც ბილიკები, მაგრამ...

— ძნელად მოსაგნებია, არა?

— მე აქ დიდხანს ვერ დაგოდებო, ჩემი საქმეებიც ბევრი მაქვს, — მოულოდნელად გამოაცხადა პირველმა ყმა, — მოკლედ, სადამდეც უნდა, იქამდე იყოსო...

— დიდი მადლობა გადაეცო, დიდი მადლობა, — მკერდზე ხელი მიიღო ლტოლვილმა, — ეგეთი კაცი არ შემხვედრია ჯერ არსად, არასოდეს, — და უცებ გული აუჩუყდა, მაგრამ შემოსულს თვალი რომ გაუსწორა, ენაზე იკბინა, განზე გაიხედა და ჩუმად გაიმეორა: — დიდი მადლობა გადაეცო.

პირველმა ყმამ დამკინავად მომუწა პირი და გავიდა.

ქიშკართან დეღე ჩამოდიოდა, ლტოლვილმა განზე გადაგა ფეხები, დაიხარა და ციცი, ყინულოვანი წყალი ორივე პეშვით რომ შეისხა, შვებით აფრუტუნდა — ძალიან ცხელოდა. სახე არ შეუემშრალებია, ისე დაადგა გზას. სოფლის განაპირას გაუწია გულმა. მშვენივრად იყოდა, სოფლის პატრონმა კარგად რომ მიიღო, მაინც ერიდებოდა მის ეზოში წრიალი და ტყისპირას ყოფნა მოუნდა — ყველგან, საცა

კი ასეთი დიდი ხეები და ბუჩქნარი უნახავს, ასე ეგონა, რომ ზღირსველასი იყო და იქითკენ მიიჩქაროდა. ხესთან რომ მივიდა, მომცროს ტოტი აახლიჩა, ფოთლები შემოაცალა და მაგრად დაიქნია, ზუზუნით გაიბო ჰაერი. ყური მიუგდო, ისევე ასწია ხელი და შორიახლოს ყმაწვილი დაინახა, ხეს ბეჭეებით მიყრდნობილი. ერთხანს ხელშემართული უყურებდა, მერე უხერხულად გაიღიმა, დაიხარა და ტოტი მიწაზე დადო. ისევე შეათვალეირა ყმაწვილი და, სხვა ღროს იქნებ არც გაკვირვებოდა, მაგრამ ახლა, დამშვიდებულს და გამაძლარს, თვალი გაუხარა ასეთი მშვენიერია, ფერმკრთალი ყმაწვილის დანახვამ. ისიც შესცქეროდა და ლტოლვილს გაუკვირდა—ეს ყმაწვილი სრულებით არა ჰგავდა აქაურს, არსად უნახავს, სოფლელი ბიჭი უქმად რომ მდგარიყო ხესთან, გულზე ხელუბდაკრეფილი, ნახი თითებითა და ფერმკრთალი სახით.

— შენ ლტოლვილი ხარ არა... — ჰკითხა ბიჭმა. გამოთქმა მაინც სოფელისა ჰქონდა.

— ჰო, — თავი დაუქნია ლტოლვილმა და გაუღიმა, — შენა, დომენიკო?

— საიდან იცით.

— ვიცი.

ერთხანს ჩუმად იყვნენ. ლტოლვილი მიწაზე დაჯდა, ბალახი მოგლიჯა და გადაყვლეფილ მუხლზე დაიყარა. ბიჭს გაუკვირდა, თვალი მოაჩრია, უცებ ვიღაცა დაინახა და მიაჩერდა. ლტოლვილი არ წამომგდარა. ბუჩქი გადასწია და დომენიკოს მზერას თვალი გააყოლა — თვრამეტი წლის გოგო გზაზე მიდიოდა. ლტოლვილმა ღიმილით ახედა დომენიკოს და გულაღმა წამოწვა.

თვრამეტი წლის გოგო კი გზაზე მიდიოდა. მალალი. ჩიშინი გოგო იყო, კაბა დაეწროებოდა და სიარულისას მკერდი უხტუნავდა. ძალიან ცხელოდა, ლოყები წითლად უღუოდა გოგოს, ზედა ტუჩი ოფლით დაცვაროდა, ტყისკენ მიიჩქაროდა. ტყეში რომ შევიდა, გემრიელი ჰაერი ჩაისუნთქა და

თვალი მილულა. ღელესთან მივიდა, ჩამოჯდა, პატარა ღელე იყო, კენჭებიც მოჩანდა ფსკერზე. პეშვით ამოიღო წყალი, სახეზე იპყურა. ესამოვნა, სველი ხელი ყვლზე ჩამოისვა, თმა გაიშალა, კისერზე მოიხვია, მერე სქელი, ფერადი წინდები გაიხადა და ფეხები წყალში ჩააყო. ერთხანს გატრუნული იქდა, უკან გადახრილი, ხელისგულებს დაყრდნობილი და, ნეტარებისაგან თვალდახუტულს, ჩრდილისთვის შეეშვირა სახე. მერე ფეხები წყალში აადგაფენა, იცინოდა და უცებ ტყისა შეეშინდა — დაძაბულმა მოავლო იქაურობას თვალი. მაგრამ შიშმა ჩქარა გადაჰარა — წამოდგა და ფეხშიშველამ გაიარა ბალახზე. ჭერ თითისწვერებს დგამდა, წამით ყოვნდებოდა და მერე მთელი ფეხისგულით გრძნობდა მიწის სიკრილეს. ასე გაიარ-გამოიარა და გული რომ იჭერა, ისევ შეეშინდა. საჩქაროდ ჩაიცვა კრელ-კრული, ნაქსოვი წინდები და ტყიდან გამოვიდა. გზაზე ძალიან ცხელოდა, სახეზე და ყელზე მინც შერჩენოდა ტყის სიკრილე და თამამად მიაბიჯებდა. სოფლის განაპირას-ორიოდე წლით უმცროს ბიჭს მოჰკრა თვალი და ჩაიღიმა — მშვენიერი ბიჭი იყო, თანაც — უმცროსი, და თავისუფლად ემასლაათებოდა. ახლაც, პირდაპირ იმისაყენ დაადო თავი, იარა, იარა და ძალიან რომ მიუახლოვდა, ერთი კი გამომწვევად შეხედა, მერე მკვეთრად შეტრიალდა და ზურგიით დაუდგა:

— ბიჭო, დომენიკო, — უთხრა გოგომ და თითები ზურგზე მოიპოტინა, — ემანდ ღილი გამხსნია, შემეკარი რა...

— სადა, აბა... — წამით ლტოლვილისაყენ გაიხედა დომენიკომ, მაგრამ ვერ დაინახა, — ბუჩქი ეფარებოდა.

— აი აქა... ვერა ხედავ?

— კი, — ხელებჩამოყრილი იდგა.

— რა იყო, ბიჭო, ხომ არა გრცხვენია? — მხარუქულმა გამოხედა გოგომ.

— მე? მე რისა უნდა მრცხვენოდეს,

ქურდი კი არა ვარ.

8. „მნათობი“, № 9.

— ოო, ყოჩაღ... დიდი მადლობა, დომენიკო. ერთი წუთი დაიკანკინე...

— რა იყო...

— დომენიკო, გოგოსთვის გიყოცნია?

— როგორ... — სუნთქვა შეეკრა დომენიკოს, — უბრალოდ, თუ...

— უბრალოდ კი არა... ისე, ნამღვილად თუ გიყოცნია...

— რა შენი საქმეა...

— არ მეტყვი და ნუ მეტყვი, ძალიანაც არ მინდა?! — მკვეთრად შეტრიალდა გოგო და თმა მხარზე ჩამოეშალა. ოდნავ რომ გასცდა, მიხედა და გაუღიმა. მერე ყველაფერი გადავიწყდა, თამამად, ლალად მიაბიჯებდა სოფლის გზაზე.

— ვინ იყო? — წამოჯდა ლტოლვილი.

— ერთი, ჩვენს მეზობლად ცხოვრობს.

— აა, — მიმოიხედა ლტოლვილმა, — მართლა, ეს რა მცენარეა?

— რომელი?

— ესა...

— რომელი, აბა...

— აი ეს, ყველგან რა...

— აჰ, ეგა? — მიმოიხედა დომენიკომ და ზიზღით დაამატა, — გვიმრა.

— როგორ?

— გვიმრა.

— რა უცნაური მცენარეა, რამეში თუ გამოიყენება...

— არა, არაფერში... რამეში რომ გამოიყენებოდეს, ამდენი იქნებოდა?

— აჰ, არა, არა, ეგ არ გაიფიქრო, — ხელი გაასავსავა ლტოლვილმა, — რაღაი ამოდის, ალბათ გამოიყენება კიდევ.

— რაში?

— მე რა ვიცი, რაში... თქვენ უნდა იცოდეთ.

— არ გამოიყენება და რა ვქნა...

— შეუძლებელია, — განაცხადა ლტოლვილმა.

— ზერ, ვისაც გინდათ, იმას ჰკითხეთ...

— არა, მე კი მჯერა, რომ არ იცნან...

მაგრამ არ შეიძლება, რაიმე დანიშნულება რომ არა ჰქონდეს.

— რასა, გვიმრას? — აგდებულად გაიღიმა დომენიკომ, — მაგას ღორებიც არ ჰქავენ.

— ეგ არაფერს ნიშნავს.

— თხებიც არ ჰქავენ, არც ცხვრები, შიმშილით რომ კვდებოდნენ, პირს არ დააკარებენ.

— მართლა? რა უცნაური მცენარე ყოფილა, — დაინტერესდა ლტოლვილი და ერთი შტო მოწყვიტა, — ხედავ, როგორი ყოფილა?

— როგორი?

— აი, ერთად როცაა, ბუჩქად, მართლაც რომ შეუხედავია, მაგრამ აბა ერთი შტო დაიჭირე მაღლა და ისე გახედე, რა მშვენიერადა აქვს ასხმული ფოთლები... და ფოთლებიც რა უცნაურია... — ლტოლვილი ისევ წამოწვა, ხელში ატრიალებდა შტოს.

დომენიკო გაკვირვებული შესცქეროდა.

— და შენ კიდევ ამბობ, არაფერში გამოიყენებაო, არა?

— აბა რა!

— მაშინ რატომ არ ჰქავენ ღორები?

— მე რა ვიცი.

— რაღაცა არის ამ მცენარეში ისეთი, რომ თხები და ღორები არ ჰქავენ... შენ ალბათ ისიც არ იცი, გველის შხამით რომ მკურნალობენ?

— როგორ — მკურნალობენ...

— ავადმყოფს არჩენენ.

— უხსენებელის შხამით? — დაეკვივდა დომენიკო, და მაშინვე ხელი ჩაიჭინა, — რას ამბობთ, ეგ ხომ ადამიანს ჰკლავს.

ლტოლვილი წამოჯდა და მიმოიხედა:

— რა, თქვენს სოფელშიც არიან?

— როგორ არ არიან... შავები.

— ჰოო? ბევრია?

— არც ისე... მაგრამ ერთი უხსენებელია, მტრისას... ნემსისხელაა, არც ჩანს, არც არაფერი, მაგრამ თუ ვინმეს უჯბინა, იწმამსვე, მაშინათვე ჰკლავს...

— მართლა? რა ჰქვია...

— ვეტრასწიპირკოლნ ჩი...

— იირკოლა ჩი... — გაიმეორა ლტოლვილმა, — მერედა, ბევრია?

— არა, ორ-სამ წელიწადში ერთხელ თუ უკბენს ვინმეს.

— ჰოო, ეგ ვერაა კარგი ამბავი... ისე კი, დომენიკო, მცოდნე ხალხი მაგ იირკოლა ჩის შხამიდან უებარ წამალს დაამზადებდა.

— მართლა?

— მართლა.

— თქვენ საიდანა ხართ, ბოდიში?

ლტოლვილმა არ იცოდა, სად დაიბადა. ისე კი, ბუნდოვნად ახსოვდა ის ადგილი — საითაც გაიხედავდი, ყველგან ზღვა ჩანდა, ალბათ კუნძული თუ იყო მისი სამშობლო. ნაპირთან უზარმაზარი, ყაეისფრად აჩონჩხილი კლდე იდგა, მისი კენწერო ბუნებასა თუ ვილაც ახირებულ მოქანდაკეს პეშვისათვის დაემსგავსებინა და პატარაობისას დიდხანს იდგა ხოლმე იქ. ზღვა ხშირად იცვლიდა ფერს, ხან მწვანე იყო, ხან მუქი ლურჯი, ხანდახან კი, როცა ძალიან ღელავდა, ყვითლად იმღვრებოდა და ელვა იგრიხებოდა ცაში, უზარმაზარი ტალღები მუქარით მოგორავდნენ, ხმელეთზე კი, გრიგალის ატეხისთანავე, მრისხანედ წამოიმართებოდა სამუში და ეს უშველგებელი, საზარელი სუეტი მწივანა სიმღერით დალაჭებდა ნაპირზე. ყველანი გამორბოდნენ ბამბუკის სახლებიდან და ხეებს ეხუტებოდნენ, მაგრად შემოაჭოდნენ მკლავებს, ლოყითაც კი ეკვროდნენ და ალბათ სწორედ აქედან დასჩემდათ ხის სიყვარული. ყველას ჰქონდა საკუთარი ხე — ზოგისთვის მხოლოდ მფარველი იყო იგი, ზოგიერთისთვის კი საქმრო და დანიშნული. ქალიშვილებს ლამაზ, ვერცხლისფერტანა ხეებს ვაჟრიგებდნენ ხოლმე — როგორც კი თორმეტი წლისა შესრულდებოდა, თმაგაშლილი მიჰყავდათ ხესთან. იქ კი, ჯერ თავარა სიციხეში დიდხანს უნდა მდგარიყო პატარძალი, თმაგაშლილი იდგა და თუმცა დოლები გაბმულად გუფუნებდა, მაინც ესმოდა საკუთარი გულისძგერა. მერე უკი თეთრწყერა ბერიკაცის ნი-

მანზე, ფრთხილად შედიოდა ხის ოდნავ მოცახცახე ჩრდილში და ვერცხლისფერ მერქანს სახეაღწეილი ჰკოცნიდა. ლტოლვილსაც ეგულებოდა საკუთარი ხე — მას გრილი, მოტკბო ნაყოფი ჰქონდა. თავად ხე არც ისე მაღალი იყო, ძალიან უხეში, აქერცლილი კანით დაფარულიყო და გრიგალი რომ მიწყნარდებოდა, ლტოლვილს მთელი სხეული დაკაწრული ჰქონდა და სისხლი სდიოდა. ამ ხეს მამას ეძახდა ლტოლვილი.

— მამას? — გაიკვირვა დომენიკო.

— ჰო, მამა არ მყავდა.

გორაკები კი მშვენივრად, ცხადად ახსოვდა, ოღონდ ისეთი უცნაური ფერები მერე აღარსად შეხვედრია — იქ ფოთლები მწვანე იყო, მაგრამ ისეთი მწვანე კი არა, ყველგან როა — ღია, ღია მწვანე. მიწაზე ჩამოცვენილი ფოთლები სწრაფად ჰკნებოდა, მაგრამ ისე კი არ ყვითლდებოდა, როგორც სხვაგან — ბაცი, ძალიან ბაცი ყვითელი დაჰკრავდა. სამაგიეროდ, შემოდგომისპირს წითლად ჩახახებდა იქაურობა და დაღლილი მზერა იქითკენ გარბოდა, სადაც ტალღები ჭიუტად ლოკავდნენ ყავისფრად აჩონჩხილ კლდეს.

— ეგეთი მაგარი წითელი იყო?

— ეგეთი მაგარი.

— დიდხანს ცხოვრობდით იქ?

ერთხელ, როცა დიდი გრიგალი დაატყდათ თავს, ის კი ახსოვს, თავის ხემდე რომ ველარ მიალწია, სხვას ჩააფრინდა და მერე, თვალი რომ გაახილა, სქლად დაგრეხილი, ცისკენ მიმავალი თოკები დაინახა, მერე წვერმოშვებული, აგდებულად მომღიმარი სახეები შეათვალა და გაკვირვებული წამოჯდა — ირგვლივ ისევ ზღვა იყო, ლურჯი, დაწმენდილი, მზის სხივებით აბრწყვილებული, თეთრი ღრუბლები ალაგ-ალაგ ქათქათებდნენ ცაზე და ამ მშვენიერ, ლამაზ ფერებში მკვეთრად გამოირჩეოდა შავი დროშა.

— ვინ იყვნენ?

ახლაც არ იცის ლტოლვილმა, სადაური მეკობრეები იყვნენ — იმათი ენა

არ გაეგებოდა. მერე კი, მეორე დღეა რომ დაედევნა იმათსას, აიღო და წყალში გადახტა.

— რატომ?

ძალიან ცუდად ექცეოდნენ, საერთოდ, ძალიან ცუდი ხალხი იყო.

— გემი რა არის?

— გემი არ იცი?

— არა, — გაწითლდა დომენიკო.

— რალას მალაპარაკებდი, — გაიღიმა ლტოლვილმა, — გემი ხის დიდი სახლივითაა, ზღვებზე დაცურავს.

— და... ზღვა რა არის?

— ზღვაც აღარ იცი? ზღვა ბევრი, ძალიან ბევრი, დიდი წყალია.

— აა...

— ეეჰ, დომენიკო, დომენიკო, — შეაკვირდა ლტოლვილი, — ნეტაი შენ.

— რატომ?

— რატომ და ეგრე ჯობია.

— როგორ — ეგრე?

— ზღვა და გემი რომ არ იცი, ეგრე შენ ალბათ, მტერიც არა გყავს.

— რათ უნდა მყავდეს, ცუდი ადამიანი კი არ ვარ.

— ეეჰ, — გულიანად გაუღიმა ლტოლვილმა, თავი გვერდზე გადახარა და ისე შეხედა, — მართლაც რომ ნეტაი შენ, დომენიკო...

მამასთან ორი კაცი მივიდა

სალამოხანს მამასთან ორი კაცი მივიდა. გამხდარმა, ჰორფლიანმა ყმაწვილმა ფრთხილად დააკაკუნა და სმენად გადაიქცა — ლოყა გრილ კარს მიადოდა და თვალები აახამხამა.

— შემოდით, — მოისმა მშვიდი ხმა, — შემოდით, ღიაა...

ჰორფლიანმა თანამგზავს მიხედა და ორივემ ფრთხილად გადააბიჯა ზღურბლს. მამა ატკარცალებულ ბუნხართან იდგა, სინათლე ეხახუნებოდა თავსა და ზურგზე, ჰორფლიანმა ყმაწვილმა ხელით მოიხრდილა, მეორე კი, ჯმუხი და შებლმეკრული კაცი, უფრო მოიღუშა.

— რისთვის მოსულხარ, ნანდუ?

ჯმუხი კაცი ქედს აწვალებდა ერთხანს, თავი არ აუწევია. მერე თითქოს რაღაცის მოყოლა დააპირა, მაგრამ მაშინვე გადაიფიქრა:

— ჯერ მაგანა თქვას.

— თქვას.

— აი, როგორა ვთქვა, — ხელები გაშალა კორფლიანმა, — იმდენი არც არაფერი მომხდარა — მე წყაროზე ჩავედი და მაგისი ცოლი, რა ქვიან, კოკას ავსებდა. მე ავიღე და დავეხმარე — კოკა შევეუდგი მხარზე. ეგ თურმე ბუჩქებში დამალულიყო და ეგონა, რომ აი, როგორ ამბობენ... ვითომ მაგის ცოლს და მე... ვითომ რაღაცა გეპონოდა ერთმანეთში.

— რატომ გეგონა ასე, ნანდუ?

— ეგრეა, — აღელდა კაცი, — აბა, როგორა ვთქვა... ეგრეა, ეგრე.

— რა იცის რომ ეგრეა, რა იცის?

— რა იცი რომ ეგრეა, ნანდუ?

— რათა და მაგან ისეთაირად ჩაიციანა, რომ... აი ისე, რომ...

— ჩალიმებას გააჩნია, არა?

— ხო! — გაეხარდა ჯმუხს, — ჩალიმებას გააჩნია.

— სიცილი სიცილია, — ითარა კორფლიანმა, — ერთი გავიციენე, რა მოხდა...

— ახლოს მოდი, რესა.

კორფლიანმა ორიოდ ნაბიჯი გადადგა. ბნელოდა და საკმაოდ თამამად მიაჩერდა, მაგრამ მამამ თაროდან კვარი ჩამოიღო და სახესთან მიუტანა. კორფლიანს ფერი ეცვალა და თავი დახარა. თითქოს დამნაშავესავით იდგა, მაგრამ მაინც თითებს წელზე ითამაშებდა, შამას რომ არ დაენახა, ისე.

— შენ რომ დაიბადე, ღრუბლიანი დღე იყო, რესა. ცხელოდა და სუნთქვა კირდა, ნიავის ჰაქანებაც არ იყო, სიო რომ სიოა, ისიც კი არ ქროდა. შენ ჩერებში გახვეული იწექი, სახე გაგლურჯებოდა და კაცმა არ იცოდა, გადარჩებოდი თუ არა, ტირილის თავიც აღარა გქონდა. წყაროს წყალს გასმევდნენ ქალები, წლისა რა შესრული, ძლივს გამოიხედე. შენი ტოლები რომ

თამაშობდნენ, ჩრდილში დასველდა ხოლმე დედაშენი და მთელი დღეც ისე იჯექი და პურს ლოღნიდი, რადგან წამოდგომაც არ შეგეძლო — ფეხებში ძალა არა გქონდა, რესა. ერთხელ კი, როცა ჩრდილმა გადაიწია და თაკარა მზეზე აღმოჩნდი, ვერავის გაავიწყინე და ერთ ხანს საწყალად მოთქვამდი, მხოლოდ მე გხედავდი, მაგრამ არ მოვსულვარ შენთან, შორიდან გითვალთვალებდი — ვიცოდი, მზე რომ გპირდებოდა. თქვენს ეზოსთან ვიდექი, ყანიდან წამოსული, დალილი. შენ კი, ტირილით დაოსებული, გულაღმა გადავარდი და შიშველ ფეხებზე მზე გაცხუნებდა. ცოტათი რომ აგრილდა და გონს მოეგე, თბილმა ერთნატილმა დაგიარა ფეხებში, ხელებით დაეყრდენ მიწას, წამოიწიე, წამოიწიე და ფეხზე დადექი — სამი წლისა იყავი მაშინ, რესა. მას შემდეგ დრო გავიდა, მე ყველაფერი კარგად მახსოვს, ყოველთვის გაკვირდებოდი, შენ რომ არ იცოდი, ისე. პატარა ბიჭობაში საქონლის წვალემა გიყვარდა, დიდი ანცი ბავშვი იყავი, სულ ტყუილსა და ეშმაკობაზე გეჭირა თვალი. ღინღი რომ ამოგივიდა, სალამურზე დაკვრა ისწავლე და რაც მართალია მართალია, ყველაზე კარგად უკრავდი. დამღერებაც კარგი შეგეძლო, მოსწრებული სიტყვა-პასუხიც კარგი იცოდი და ზოგ ქალს სხვა რა უნდოდა, ასე არ იყო, რესა? მე იშვიათად გხედავობდი — სამუშაოდ რომ მივდიოდი. შენ ტყბილად გეძინა, ვენახიდან რომ ებრუნდებოდი, სადმე, ტყისპირს, ვიდაცას ტყუილებით ხიბლავდი და მაინც, ათასში ერთხელ პირისპირ რომ შემეჩხებოდი, ვითომ ვერცა მხედავდი, ისე აძარიდებდი ხოლმე თვალს. საერთოდ, ჯანმრთელი ყმაწვილი კი დადექი, არაფერი გაწუხებდა, მაგრამ ერთხელ ცხენმა გადმოგაგდო და ფერდი და მუხლი ისე გტკიოდა, სულ იდაყვებს იკებენდი. რომ მოიკეთე, ერთი პირობა პატროსნად ცხოვრობდი, იმ ტყვილებით ბუნდოვნად დაშინებულნი, მაგრამ მალე ისევე სიცრუე მოგაგდა

ენაზე, გაუტანლობა ჩაგებვია გულში, რესა.

მამას ხელი გაეშვირა. მაგრად ჩაებლუჭა კვარი და ისე ლაპარაკობდა: მკრთალი სინათლე უფართხალებდა კორფლიანს სახეზე.

— ისე კი, ბევრჯერ გადარჩენილხარ, ეგ მაინც თუ გახსოვს, — ხანჯლით დაგდევნებინა, ისარი აუცდენიათ. ბევრი რამ საერთოდ ვერ გაუგიათ.

— ეგეც გადარჩენაა, ამასწინათ კი, მეზობლის ქორწილში მწვანე თასზე უარი რომ გათქმევინე, შიგ საწამლაკი ესხა.

„იიპ,“ — გაიფიქრა კორფლიანმა და შვებით ამოისუნთქა, — მამამ კვარი მოაცილა.

ერთხანს გატრუნულნი იდგნენ, კრინტი არ დასცდენიათ. კორფლიანმა მალულად ისევ აითამაშა წელზე თითები და ამის შემხედვარე ჯმუხი კაცი ისე ჩუმად განრისხდა, ფრჩხილები ჩაესო ხელისგულებში.

მერე მამა ბუხართან, სამფეხა სკამზე დაჯდა და კორფლიანს შეხედა.

— ეს ყველაფერი კარგი, აბა რამე დაგვიყარი, რესა.

— რომელი? — გამოცოცხლდა კორფლიანი, თითები უბეში ჩაიყო და სალამური ამოაძვრინა, — ძლივს არ ვიპოვნე? — წყაროსთან დამრჩენოდა. რომელი დავუტერა?

— რომელიც გინდა. შენ რაც გინდა, ის დაუტარი და ის დაამღერე.

კორფლიანმა ტუჩები წაიწვრილა და სალამური პირზე მიიღო. თითები კოხტად აითამაშა, თვალები ოდნავ მილულა, თამამად, ხალისით უკრავდა, მერე ხელები ჩამოუშვა და დაამღერა, თან სალამურს თეძოზე მსუბუქად ირტყამდა:

ორშაბათობით აშენდა
ციხე-ქალაქი მთაზედა,
ქვა შემოივლო გალავნად,
ცა დაიხურა თავზედა
ჰე-ე, ჰე-ე.

ისევ სალამურს ჩაჰბერა და მისთვის
აითამაშა, მერე ღრმად შეისუნთქა

ეს სალამური კოხტაო
რა კაი ხელში მოხვდაო,
ჰე-ე, ჰე-ე...

ხელდან ხელში სავალო,
გამქარეველო დარღისა,
მულამყამს უბით სატარო
როგორც ფურცლო ვარღისა,
ჰე-ე, ჰე-ე...

გახარებულმა იტუცა პირში სალამური, მამა დაეინებით მიჩერებოდა, მაგრამ თვალი ვერაფრით გაახეღინა, მერე უფრო გაბედულ სიმღერაზე გადავიდა რესა:

ნეტაი ერთსა ღამესა
შენთან მქონიყო ბინაო,
ჩემი ნაბაღი დაგვხურა
შენს მკლავზე დამაძინაო,
აღტაცებულმა. ტუჩზე იკბინა:
ლისო, ლისო ქარი ქრისო — ლისიმ
დალაღო,
შევარდენი ფრთასა შლისო — ლისიმ
დალაღო,
არიგებულ, ჩარიგებულ — რა
ტურფა რამ ხარო,
ქმარმძინარი, შენ მღვიძარი, —
რა ტურფა რამ ხარო,
ლისო, ლისო ქარი ქრისო — ლისიმ
დალაღო,
შევარდენი ფრთასა შლისო —
ლისიმ დალაღო.

მამას ყვრიმალეები დაებერა, მაგრამ ბუხარისკენ ზურგით იჯდა და არაფერი ჩანდა, თანაც კორფლიანს თვალები მაგრად დაეხუჭა და ადგილზე ცმუკავდა, გახარებულმა, ერთი-ორჯერ ჩაბუქნა კიდევ:

შენისთანა სავსე ქალი
უნდა ჩავიგდო ხელშია,
ნეტავი ტუჩით შემახო
შენ რომ ვაშლი გაქვს მკერდშია
ჰე-ე, ჰე!

ჯმუხი იატაკს ჩაწერებოდა და ხელისგულიდან სისხლი სდიოდა. ვერდი-

ანად დაქიმულიყო, მაგრამ ზღართან რომ მოესმა, შეკრთა და გაოგნებული დააქცერდა სოხანზე გაშლართულ მომღერალს — იმას მწვანე ლაქები დაეყრდა გაყვითლებულ სახეზე.

— რა არი, რა მოხდა? — უნებურად იკითხა.

მამა ისევ სამფეხა სკამზე იჯდა, მშვიდი, გამართული, დაფიქრებული.

— რა მოხდა; — გაიმეორა ჯმუხმა და უცებ შეეშინდა, — მე... მე არაფერი, მე უღანაშაულო ვარ, მე არაფერი ჩამიდენია...

— შენ რა შუაში ხარ, — უთხრა მამამ, — აგერ, კვარი აიღე და დახედე.

ნანდუ კვარს წაეტანა და წაქცეულს სახეზე დაანათა. ტუჩიდან ნიკაპამდე წერილი ზოლი შეამჩნია, ეს სისხლი იყო, მაგრამ შიგნით თითქოს რაღაც ირხეოდა. ხელით მოიჩრდილა და უფრო დააქცერდა, მერე კი, რომ გააჩნია, უკან გახტა, კედელს ზურგიით აეკრო და დაიყვირა:

— იირკოლა ჩი!

— იირკოლა ჩი... — წყნარად გაიმეორა მამამ. წაქცეული ახლა უფრო გრძელი ჩანდა.

— კი მაგრამ... აქ საიდან... აქ რა უნდოდა... შიგ ტუჩში უკებნია!

— ალბათ სალამურში თუ შეძერა... წედან არა თქვა, წყაროსთან დამრჩენოდაო.

— რა უცნაურია, რა უცნაურია, — წამოიძახა ნანდუმ და უცებ მოერგო თავს — ძველებურად ჯმუხი და სიტყვაძვირი გახდა.

მამა წამოდგა, წაქცეულთან დახარა და ჩხირი ჩამოუსვა სისხლის ზოლს. რაღაცა პატარა, წერილი, მოძრავი, მაგრად ჩეხსო ჩხირს, ეტყობა, სისხლით გაღიზიანებული გველი ჩხირსაც საკებნად ჩააფრინდა. მამა ბუხართან მივიდა, ხელი გაიქნია და ოდნავი ალი ავარდა და ნაკვერჩხალს, თან წითლად გაიკლაკნა რაღაც და მერე ყველაფერი მიიღწა. მამამ კვარს დაავლო ხელი და კედელთან ატეხულ უკაცს მიუახლოვდა:

— შემომხედე, ნანდუ, ნანდუ... მკრთალი სინათლე დაბრუნდა და ეშტ სახეზე, მერე კაცმა გაღიმება სცადა, მაგრამ არ გამოუვიდა.

— გაგებარდა, არა, ნანდუ?

— არა, რასა ბრძანებთ, — შეკრთა კაცი, — ადამიანის სიკვდილი როგორ გამეხარდებოდა...

მამა ერთხანს ნაღვლიანად შესცქეროდა, კაცმა ისევ სცადა გაღიმება, მაგრამ ამჯერადაც არ გამოუვიდა.

— წადი, გამეცალე, — უთხრა მამამ და ზურგი შეაქცია, — ჩემს სახლში აღარ დაგინახო, წადი, წა...

...კარი რომ მიიხურა, მამა ფანჯარასთან მივიდა და მიმავალს გახედა.

...თვლები მოკბუტა. დაფიქრებული, სიბრალულით გასცქეროდა ღამეში შემავალს და ბუხრიდან გამოვარდნილი, მოკიფე სუსტი სინათლე ისევ ჭიუტად ეხახუნებოდა თავსა და ზურგზე, დრო... გადიოდა...

ბუსიანი

ქერამდე აბობლებული მძიმე ხალხის ნაცნობ, ტეხილ ხაზებს ზანტად მიჩერებოდა დომენიკო. ეზოში რახანია შემას აბობლნენ, მაგრამ გამეტებით დაქნეული ნაჯახის მკვეთრი, მოკლე ხმა ხანდახან თუ ესმოდა — გაბრუებულს, წამოდგომა ეზარებოდა და, კედლისაკენ პირშექცეული, ძალაუნებურად შესცქეროდა ხალიჩას. რამდენჯერმე ძალით დაამთქნარა, ეგება ძილი მორეოდა, მაგრამ არაფერი გამოუვიდა. მაინც ეზარებოდა წამოდგომა და თვალგახელილი იწვა, მერე მოწყურდა და იქვე, თავით მიდებულ თუნგს დასწვდა, პირზე მიიყუდა და მაშინვე სახე მოეღრიცა — გამთბარიყო წყალი. საბანი ფეხით მოიშორა და წამოდგა. ფანჯარასთან ფეხშიშველი მივიდა, გვერდულად აღგამდა ტერფებს. ეზოში მისი კბილა ბიჭი შემას ჩეხავდა. კი შეეძლო, დაეძახა და წყალი ამოეტანინებინა, მაგრამ, რაღაცნაირად, მოერიდა — ტოლები იყვნენ. საწოლთან დაბ-

რუნდა, ზანტად დასწვდა პერანგს, თითქოს ისევ მოერია ძილი, თვალდახუტული იდგა და ასე იცვამდა. ეზოში ჩასვლა ეზარებოდა, ერთხელ კიდევ გადაიხედა და ბიბო დაინახა, კიშკრისაკენ მიმავალი. პირველი ყმა არ უყვარდა და ამიტომაც გაეხარა მისი დანახვა:

— ჰეი, ბიბო!

— რა იყო?

— წყალი ამომიტანე.

— წყალი? — დაეზარა ბიბოს და მაშინვე იახრა, — ბიჭო, გაიქე, წყალი აურბენინე...

— ახლავე, — თქვა ბიჭმა, ნაჯახი დიდ მორზე დაასო და გაიქცა.

გუნება მოეშხამა. კიბე მძიმედ ჩაიარა, ეზოში აღარც ბიჭი ჩანდა, აღარც ბიბო. მორთან მივიდა და ნაჯახს წაავლო ხელი. მაგრად იყო დასობილი, ღონიერად დაეკიდა; უცებ შემსუბუქდა, ნაჯახიანად უკან გადადგა ორიოდ სწრაფი ნაბიჯი და რაღაც მოხვდა წელზე. შებრუნდა და ბიჭი დაინახა, უხერხულად მომღიმარი, დრჷზე ხელისგულმიფარებული. ღომენიკომაც გაუღიმა, ნაჯახი მარცხენაში გადაიტანა და დოქი პირთან მიიტანა, მაგრამ ცალი ხელით ვერ მოერია — დიდი დოქი იყო. ნაჯახი ფეხზე მიიყუდა, ათივე თითი მაგრად შემოაკლო თიხის გრილ კურკელს და ცივი, გემრიელი წყალი დალია. მერე ნაჯახი მოიმარჯვა, მაგრამ ბიჭმა უთხრა:

— ფეხზე არ მოირტყა.

ღომენიკოს ეწყინა და გამომცდელად შეაკერდა, მაგრამ დაცივისდამავგარი ვერაფერი შეამჩნია. მაინც ხასიათი წაუხდა და უგულოდ გაუწოდა ნაჯახი.

ეზოდან გავიდა, ისე ნელა მიაბიჯებდა, ერთი-ორჯერ მძიმედ დატვირთულმა ურემმაც კი გაუსწრო. არც იცოდა, სად მიდიოდა, სად წასულიყო, რითი გაერთო თავი. გზადაგზა, ყანებსა და ვენახებში, გლეხები მუშაობდნენ — თოხნიდნენ, ბარავდნენ, ხელით იშენდნენ ოფლით დაცეარულ შუბლს,

პატარა ხნით წელს ასვენებდნენ და ისევ თოხნიდნენ.

ჰო, მართლა, ლტოლვილი!

ის კი, ტყისპირას ჩრდილში შეუყუთული, თვალდახუტული იწვა, მკლავი ამოდო თავქვეშ და თავისას ფიქრობდა.

ლტოლვილს სუნთქვა შეეკრა და წამოჯდა. დაფეთებულმა მიაგება აზერა მოსულს და, დამშვიდდა:

— შენა ხარ?

— ჰო, შეგეშინდა?

— არა, უცებ, ვფიქრობდი და... ამას რას ეძახით?

— პანტას.

— მსხალსა ჰგავს, არა?

— ჰო, ტყეში საესეა.

— მსხალი ხომ მოდის თქვენს სოფელში?

— კი, გულაბი.

— ენაზე ღნება, არა?

— კი, კარგია. აბა მაგას რა მაქმევს, მეთევა, — სახე დაედრიცა ღომენიკოს.

— რატომ, კარგია, არა უშავს...

— კარგი რომ იყოს, ტყეში ამოვიღოდა?

— აბა რა, ტყეში ამოვიდა.

— მერე რა...

ლტოლვილმა გაიღიმა და უთხრა:

— ეეჰ, არ გვესმის ერთმანეთის მე და შენ, ღომენიკო...

— რათა...

— მე რა ფიცი, რათა... — მხრები იჩეჩა ლტოლვილმა და დაამატა, — ისე კი, ცუდ ზეს და მცენარეს ვერსად შეხვდები, ღომენიკო...

— ვერსად? — დაფიქრდა და გაახსენდა, — აბა ეს გვიმრა რა ჯანდაბის მაქნისია?

— რას ჩააცივდი ამ გვიმრას, — გაიღიმა ლტოლვილმა, — თავისთვისაა. ღომენიკომ თვალი აარიდა, სოფელს გახედა. რომელიღაც გლეხი, შორიდან ვერ გაარჩია, უროს იწნევდა, ხმა კი მოგვიანებით აღწევდა ტყისპირამდე. ღომენიკომ უყურა, უყურა, მერე ცას ახედა, გემრიელად დაამთქნარა, მაგრამ

ლტოლვილის გამოცვლილი ხმა რომ მოესმა, შეკრთა:

— იცი, საერთოდ, ხანდახან... — ძალიან ადევლებული ჩანდა ლტოლვილი, — აი, კარგად რომ დაუკვირდე, არა? ხანდახან ისეთი უცნაურია, რომ... აი, შენ ამბობ, გულაბი კარგიაო და პანტაცული, თუმცა არა, არა, ასე ვერ აგისხნი... შენ თუ გაგივია, თუმცა არა, საიდან გეცოდინება, ისე კი, სხვადასხვა ადგილებში, უცნაური მტაცებლები არსებობს.

— ჩვენთანაც კია დათვები, მგლები...

— არა, ცხოველებზე კი არა, მტაცებელ მცენარეებზე ვლაპარაკობ, — ტუჩი აიღოკა ლტოლვილმა, — ასეთი მცენარე თუ შეგხვედრია?

— არა, როგორ — მტაცებელი.

— ჩვეულებრივად... ის მცენარეები ბუხებით, კოლოებითა და რა ვიცი, ათასნაირი მწერებით იკვებებიან.

— მცენარე? — უნდოდ გაიღიმა დომენიკომ.

— კი მცენარე, — უფრო ადელდა ლტოლვილი, — არ გჯერა, არა? შენ რა გინახავს, არაფერი, უნდა დამიჯერო... — და შეაცქერდა, — ხომ არ გეწყინა?

— არა!

— კარგი რა, დომენიკო, — მუხლზე ხელი დაადო ლტოლვილმა, — საწყენად არ მითქვამს. ისე არ გამოიგო, თითქოს ჰკუთნო მომჭონდეს თავი, არა, ჰკვიანი კაცის რა მაცხია, მაგრამ მე ბევრი, ძალიან ბევრი რამ მინახავს... რაც, თავი მახსოვს, სულ აღმა-დაღმა დაეხეტები, იცი, მდევნიან ხოლმე, დომენიკო, მმტრობენ, არავის ვუყვარვარ, ვუყვარვარ კი არა, ნეტავ არასოდეს არავინ შემამჩნიოს, ჩემთვის ვიყო მინდა, გესმის, ადრე არ მინდოდა ასე, ახლა კი სულ ვიღაც მეღანდება, ხეს ამოფარებულ, ლოდს მიღმა გატრუნული, ჩირგვში ჩასაფრებული, კუშტად მზირალი, ცუდად მომდიმარე... ეს მცენარეებთან რა შუაშია, თუმცა, როგორ არა — ამდენი დაძაბულობისაგან სა-

ოცრად მიწდება დასვენება, და ხანდახან, დომენიკო, როცა სჯდება თითქოს საიმედოდ შევაფარებ თავს და პურის ნატებიც მაქვს, წყალიც, ჩემდაუნებურად ვისვენებ, რალცნაირად, ვღუნდები, ყოველივეს შემხედვარე — ხე იქნება, ბალახი თუ ხოჭო, მაგრამ ის მცენარეები რომ შევნიშნე, ისე იმოქმედა... იმდენი ვიფიქრე... გაუგებრად ხომ არ ვლაპარაკობ?

— არა, რატომ.

— ისე უცნაურია, — ხელი აიქნია ლტოლვილმა, — ვერასოდეს წარმოვიდგენდი, მცენარე მტაცებელი თუ გახდებოდა.

„ნეტა ვინმემ გამოიაროს“, — ინატრა დომენიკომ.

— თანაც, ერთი კი არა, ბევრნაირია, ხომ მისმენ?

— ა?

— ხომ მისმენ?

— კი.

— საერთოდ, მცენარე თურმე ჰაერითა და ნიადაგით იკვებება, — უცებ დამშვიდდა ლტოლვილი, დინჯად, დალაგებულად ალაპარაკდა, — ნიადაგიდან ფესვებით იღებს საზრდოს, ჰაერიდან კი — ფოთლებით. ზოგი მცენარე კი, რომელსაც საზრდო არ ჰყოფნის, მტაცებლად იქცევა. ერთი მცენარეა, ნეპენტესი — ფოთლებზე დოქის მსგავსი წანაზარდი უჩნდება. ეს დოქი სხვადასხვა ზომისაა, დომენიკო: ხან თითის სიგრძეა, ხანაც მკლავისა. მშვენივრადაა აქრელებული და ნექტარსაც გამოჰყოფს. მწერი დოქზე დაფრინდება თუ არა, მაშინვე თავსახური დაეფარება, მწერი ვეღარ იკიდებს ფეხს დოქის შიგნითა, სლიბ კედელზე და ფსკერზე, სითხეში ვარდება, იქ კი მას მცენარე იწელებს.

— მართლა? — იკითხა დომენიკომ, მაინცდამაინც არ გაკვირვებია.

— მართლა. ერთია კიდევ, სარაცუნია, კაობში იზრდება. მისი ათასფრად მოხატული, აქრელებული ფოთლები საოცრად წააგავს ლამაზ, უცხო ყვავილს. გინდაც გამაძლარი იყოს მწერი,

მანც ამ ყვავილისაკენ მიუწევს გული, ისეთი ლამაზია... პატარა ხანს შორიან-ლოს უტრიალებს, მერე კი, მოხიბლული, მსუბუქად ჩამოჯდება ფოთოლზე და... ზოგიერთი მტაცებელი მცენარე შეუხედავია, ეიწრო ფოთლები ცისკენ თავწაწვდილი გველების ჯგროს მიუგავს, დაკლანილი, უშნო ლეროები აქვს, რომელზედაც დაღლილი მწერი ჩამოჯდება თუ არა, მაშინვე შემოეხვევა და მოგუდავს... ზოგიერთი კი, ცვრიანა, მაგალითად, შესახედავად ისეთი უწყინარი მცენარეა... მისი ფოთლების წვეროები ქინძისთავებჩარჯობილ პაწაწინა ბალიშს წააგავს, მშვიდად ირწყევა, სიოს აყოლილი და მწერი დააჯდება თუ არა, მაშინვე ერთ-ერთ ქინძისთავის-დამაგვარ წანაზარზე ჩამოეგება. შეშფოთებული მწერი აფართხალდება, სხვა ქინძისთავებსაც ეხება და უფრო მაგრად გაებმება ხოლმე მახშიში.

— და რომ არ აფართხალდეს?

— უნდა აფართხალდეს, დომენიკო.

— ისევ აღელდა ლტოლვილი, — ასეთია წესი. მერე კი, მცენარე რომ იგრძნობს, მწერი მაგრად რომაა მიჯაჭვული, მოიკეცება და გასრესს. რამდენიმე დღის შემდეგ, მოშიებული, ისევ უწყინრად გაშლის ფოთოლს და ახალ მსხვერპლს დაელოდება, მონელებული მწერის ნარჩენები კი ქარს მიაქვს.

— ყოველთვის იქერს?

— როგორ გითხრა... ალბათ ხშირად იქერს, მწერებით ცოცხლობს და... საქმე ისაა, რომ ეს მცენარეები არაფრით არ ჰგვანან ერთმანეთს — ზოგი მტაცებლის ფოთლები საოცრად სქელ, წებოვან სითხეს გამოჰყოფს, ზოგიც, რა ვიცი, ათასნაირადაა მოწყობილი, სულ სხვადასხვანაირად, ერთი კია, ყოველ მტაცებელს ნამდვილი, შედარებით დიდი, მოგრძო ყვავილი აქვს, რომელიც თავისი ფოთლების საქმეში არ ერევა, ყოველ შემთხვევაში, თვალით ასე ჩანს, ხანდახან ისეთი ლამაზი ყვავილია...

ლტოლვილი დადუმდა, დომენიკომაც თვალი მოაცილა და შევებით ამოი-

სუნთქა. აქამდე ეუხერხულებოდა, ყუ-რი რომ არ დაეგდო, მაგრამ... ლეილმა იმდენი ილაპარაკა... გახედა, უცქირა, უცქირა და უცებ გა-ახსენდა:

— აქი ცუდ ხეს და მცენარეს ვერ-სად შეხედებო? — და, რადგან ლტო-ლვილს თავი არ აუწევია, გამარჯვე-ბულმა გაიხედა სოფლისაკენ. მერე იგ-რძნო, სახელოზე რომ დაქაჩეს და გაკ-ვირვებულმა შეხედა, ლტოლვილი კი ძალიან ახლოს მიჩოჩდა მასთან, თვა-ლებში შეაქკერდა და ჩუმად უთხრა:

— ერთი იცოდე, დომენიკო: ის ნია-დაგი, სადაც მცენარე-მტაცებელი იზრ-დება, ცუდია. მცენარის ბრალი კი არაა, მწერებს რომ ხოცავს და ასე იკვებება, ნიადაგის ბრალია. კარგად დაიმახსოვ-რე ეს, დომენიკო.

— აა, — ცივად გააგრძელა დომენი-კომ და სახე მოარიდა, — გინდათ, შინ დავბრუნდეთ, მგონია წვიმას აპირებს.

— წავედეთ, დავბრუნდეთ, — წა-მოღვა ლტოლვილი, — შეიძლება მარ-თლა მოწვიმოს.

— თანაც, დილიდან არაფერი მიკუ-პია, — რატომღაც ამაყად თქვა დომე-ნიკომ, — მოწყენილობაა აქ, არა?

— არა, რატომ... კარგია, მოუხდება მიწას.

— წვიმა, არა? კი, — და, თითქოს ლტოლვილის ნათქვამი გულს ჩაებუქ-დაო, ისე იკითხა: — ესე იგი, ის მცენა-რეები ცუდ ნიადაგზე იზრდებიან, არა?

— ჰო, — სხვათაშორის თქვა ლტო-ლვილმა, — ჭობში, სილაში, კლდეთა ნაპრალებში და ასე...

— უცნაურია, არა?

— კი, უცნაურია, — უგულოდ დაე-თანხმა ლტოლვილი, ეტყობოდა, ახლა სულ სხვა რაღაცას ფიქრობდა.

დღასასალო

გაზაფხულობით, როცა ხეების ფერა-დი კვირტები პაწია ნაყოფად გადაიქ-ცეოდა, ხალხი ერთი დამით სტოვებდა სოფელს. ჩაფიქრებული, მორჩილი სა-ხეებით აიკრავდნენ გუდა-ნაბადს, ჩვი-

... ამ მკაცრობიდან იმდენი — ირ...

ლებს თბილად გაახვევდნენ, საქონელსაც მიერეკებოდნენ და ჭგუფ-ჭგუფად გადიოდნენ, სნულნიც კი გაჰყავდათ ჩარდახიანი, უხალისოდ აღრქიალებული ურმებით. რაღაც უცნაური წესილი კი მიჰქონდათ, მაინც უფრო დიდი სევდა რჩებოდა დაცარიელებულ, უადამიანებო სოფელში. ზორციელის ქაქანება აღარ იყო, ერთადერთი მამა რჩებოდა შინ, ქვის გალავანს მსუბუქად დაყრდნობილი. იგი გასცქეროდა სოფელელებს, რომლებიც მძიმედ აღიოდნენ ამპართში და მერე ბორცვს მიღმა უჩინარდებოდნენ. იქით, ბორცვს გადაღმა უნდა გაეთიათ დღესასწაულისწინა ღამე, კაცებს უნდა ეფხოზლათ და ვეება კოცონთან უხმოდ მსხდარიყვნენ. მამა მარტოდმარტო რჩებოდა იმ უჩვეულო სიჩუმეში, უძრავად იდგა, სანამ არ დაბინდებოდა. შებინდებისას გაბრუებული ჩიტების ქრიაშული რბილად იკარგებოდა ჰაერში, საღამოხანს თითო-ოროლა ფოთოლი წამით თუ აფრთხილდებოდა ხეზე, მერე ისევ სიჩუმე, სიჩუმე, სიჩუმე ტლანქ, მძიმე სიშავედ იღვრებოდა სახლებსა და ეზოებში, გზებზე: თითქოს თვალნათლივ აორთქლებულ კუბრში დინჯად იძირებოდა ყველაფერი და როცა შავად გაფლენთილი, დამძიმებული ჰაერი ყოველივეს წაშლიდა, მამა კვარს ანთებდა და გზაზე გამოდიოდა ხოლმე. იგი მიიბიჯებდა წყნარად, უხმაუროდ, ღამენარევი იდუმალებით მოცული. და კვარის სუსტი, ოდნავ მოკიაფე სინათლე თანაბრად ირწყოდა ირგვლივ. მიწაზე მოცახცახე რკალი, წინ რომ მიუძღოდა მამას, ღობეზე სწრაფად აცოცდებოდა და ისევ მორჩილად მიცურავდა ბალახზე, მამის ფერხთით კიბეზე ტალღად გადადიოდა და მერე სუსტი ციმციმით ირწყოდა ოთახში — მამა დედაბოძთან ჩერდებოდა და მეზობლის სახლს ათვლიერებდა. კვარი მჭრქალ სინათლეს. ჰყენდა კუთხეში მიყრილ ქალამნებსა და ფერად წინდებს, ჰრულ ნოსხს, თიხის ჰურქელს, ხიდან გამოჩორკნილ კოვხებს, ყველაფერს აკვირდებოდა მამა,

კუნძულებზე* აბლაბუდასაც კი ამჩნევდა იმ დალეულ სინათლეში და სულსგულს ადებდა კედლებს, სკამებს, მაგიდას, თითქოს ნივთების მდუმარებასაც კი უგდებდა ყურს. მთელ ოთახს მოივლიდა და მერე, სანამ გავდიოდა, ერთხანს უძრავად იდგა, კედელზე კი მისი წაგრძელებული, კუთხესთან თითქოს გადატეხილი ხელი ბარბაცებდა, კვარის სუსტ ციმციმს აყოლილი, მაგრამ თავად მამას მტკიცე, დაქიმული მარჯვენით ეკავა კვარი და რაღაცას ფიქრობდა.

დინჯად, მძიმედ გადიოდა შავად დაგუდული ღამე, თითქოს ყოველივეს ეძინა, მაგრამ ღამესაც ჰქონდა თავისი ხმები, საიდუმლონარევი, შიშისმომგვრელი — საღაც ეცემოდა წვეთი, ერთი ციციქნა და უუქნეთის წყალობით მაინც საოცრად მნიშვნელოვანი, კედელს ავად ეხახუნებოდა გამხმარი მიხაკის გვირგვინი, სუსტად გაიჭრიალებდა ღობე და ხანდახან ძილგამკრთალი მწერიც ახმინადებოდა, მაგრამ მამას ეს ხმები სულაც არ უშლიდა ხელს — სოფელელების სახლებში დაიარებოდა და დიდხანს, დაფიქრებული ათვლიერებდა ყველაფერს. მერე კი, ოდნავ რომ შემსუბუქდებოდა ცა, დასალიერზე ოდნავ რომ გაიბზარებოდა სიშავე, მამა კვარს აქრობდა და დიდ ლოდზე დგებოდა: ნელა, ძალიან ნელა თენდებოდა, მაგრამ ისე აშკარად მატულობდა სინათლე... ყოველივე იწოვდა ბინდს, საიდანაც ნიაფი წამოუბერავდა, ხეზე დაიკიმებოდნენ ფოთლები, სახლებიც დინჯად ამოტივტივდებოდნენ მიწიდან და რომელიღაც პატარა, სულელი, ყოჩალი ჩიტი გალობას იწყებდა. ბუნდოვან ჰაერს მკვეთრად აპობდა ეს უზომოდ გახარებული ხმა, და მამა მღელვარებით უყურებდა შორეულ ბორცვს, იქიდან კი, უთენია, ხალხი მოდიოდა! მოდიოდნენ ფეხით, ჯერ კიდევ მოლურჯო ჰაერში აბრღვეილებული ჩირაღდნებით, ჩვილებით ხელში, ჩარდახიანი ურმებით მოდიოდა ხალხი, დიდები, პატარები, მოხუცები,

კეთილნი და ბოროტნი, გულგრილნი, მაცდურნი, შეცდენილნი, ხალხი მოდიოდა!

ისინი ქვემოთ მოაბიჯებდნენ, ერთმანეთის ახლობელნი, ნათესაენი, მძიმედ ჩამოდიოდნენ დაღმართში და ყოველი ნაბიჯი ნეკნებზე აწევებოდათ, მთელი სოფელი მოდიოდა — ზოგი დაბერილ ყვრიმალეებში დაგუბებული, უთქმელი მტრობით, სხვა — გულგრილობის ჭიით გამოფიტული, მაგრამ იმ დღესასწაულით მაინც ოდნავ დაძაბული, ზოგიერთიც რაღაც აუხსნელი, აუწერელი სიკეთით გულში, საბრალო და მართალი ღიმილით სახეზე, ხელი-ხელჩაყიდებული ბავშვები, დარიგებისას თავისას რომ ფიჭობდნენ, მორჩილი, ყავისფერხელება მოხუცები, რომლებმაც როდის ჩაუარეს რაღაც დიდსა და მნიშვნელოვანს გვერდი, არც კი იცოდნენ და ახლა მაინც საოცრად მშვიდნი, რაღაცა უმნიშვნელოს შეგუებულნი, ფრთხილად მოაბიჯებდნენ: საკუთარი თავით უზომოდ აღტაცებული ქალიშვილები და ადრე მოტეხილი ქალები, მაინც ჭრელა-ჭრულა თავსაფრებითა და მძივებით, ბრძმები, საოცრად დაძაბული სიმშვიდით სახეზე, ბი-

ბო, პირველი ყმა, აუღელვებელი, დაღებულნი და მაინც გულსაგონილოში მიმალული მტრობით, გუჯვეს უსაღისოდ მოძაეალი, მისთვის უმინოდღესასწაულზე დუნედ გაბრაზებული, ლტოლვილი, უცხო ადამიანებით გარშემორტყმული, მოკრძალებულად მომღიშარი, დომენიკო, ნორჩი, გამოუცდელი, არმცოდნე, რესას შაოსანი დედა... ხალხი მოდიოდა!

ისინი დაღმართში მოაბიჯებდნენ, ლოდზე შემდგარ მამას უკვე ესმოდა მათი ფეხის ხმა, მოდიოდნენ ჭკროდ, არეულნი, ნაჯახებითა და ნედლი, დრეკადი რტოებით ხელში, ბლაოდა საჭონელი, ურმებს გამოზმული ძაღლები ჰყუფდნენ, ისინი კი ხმაგაკმენდილნი ჩამოდიოდნენ ბორცვზე და როცა დილის სუსტი და თვალისმოშორელი მზე ირიბი სხივებით გაანათებდა ღამენათე, ფერმკრთალ სახეებს, ყველანი მალა სწევდნენ ხელებს: უცნაური ტყე მოდიოდა მამისაკენ, არეული ტყე — რტოები, ხმლები, ნაგლები, ყვაილები, თოხები, ბარები, ჩვილები, ნაჯახები...

ხალხი, ხალხი მოდიოდა!

თავი II

ბიზო უინ მივიდა და ცოლს გამოვლანააბა. ერთმა მღვსმა მოკრის ახვანი უთხრა.

სულ სხვა ახვანი

— წყალი მოიტანე, ქალო, — თქვა ბიზომ და შეიკმუნხა.

ცოლმა დიდი კოკა შემოიტანა და გაუბედავად მიუახლოვდა.

— მიდი, — პეშვები შეაერთა ბიზომ, — უჭე, ცივია...

მძიმე კოკა იყო, ქალმა მუხლი შეაშველა და ისე დაუხსა წყალი, უცებ ხმაური მოესმა, მხარუკულმა სწრაფად გახედა ბავშვს, მაშინვე დამშვიდდა. ბიზომ სახეზე შეისხა წყალი, თვალები მაგრად დაისრისა:

— მიდი, დაასხი... მმ... მმ, დაასხი, რას გამოშტერებულხარ!.. მმ... მმ... მ...

კარგი, გეყოფა, — ხელისგული ღონიერად ჩამოისვა ლოყებზე და შერჩენილი წვეთები ჩაიწურა, თვალები დახუჭა და განზე გაიშვირა ხელი, — ჩვარი მომეცი.

სახე შეიმშრალა და მაგიდას მიუჯდა. წილი ეგემრიელა, მაინც კრინტი არ დაუძრავს. ყველი მოიჭრა, ღვინო დალია, გათბა. რაღაცა გაუღღვა კიდევ გუნებაში და თქვა:

— ის ღლაპი რაღაც ცუდად მიყურებს.

— რომელი, დომენიკო?

— ჰო.

ცოლმა დუმილი ირჩია, ბიბოც ჩუ-
მად იყო; მერე, ცოლი რომ შეტრიალ-
და, ახედ-დახედა და ინანა, რამ ამაღა-
პარაკაო, გაბრაზდა:

— რას დაბორიალობ აქეთ-იქით!

— რა? — ვერ მიხვდა ქალი.

— რა და, ვერ დაეგდები? რას და-
ეთრევი აქეთ-იქით!

— სადა...

— ჯანდაბაში და ოხრობაში, სადა...
ლტოლვილს ხომ არ ჩამოუვლია.

— არა.

— რაო, რას ამბობენ სოფელში.

— რა ვიცი, იმის მეტს კაცს არ ელა-
პარაკება და...

— ჰოო, — გაიცინა ბიბომ, — ეს კი
კარგადა თქვი, კაცს არ ელაპარაკებაო,
დაუჯდეს იმ ბლარტს და იყოს... ოო, ეს
კი კარგადა თქვი, რა ხარ, რა ხარ ვინც
არ გიცნობს?!

პატარა ხნის შემდეგ კი, დიდი სიახ-
ლოვის წუთებში, აღელვებული და ტუ-
ჩებთან ნაოჭდაგროვილი, აქერცილი
მუშტზე თმაცადახვეული, ცოლს უჩურ-
ჩულებდა:

— იცოდე, არ გახდე, ქალი მსუქანი
უნდა იყოს, ასე...

— კაცო, გავიხედე და, — ჰყვებოდა
ამ დროს წყაროსთან ჩამომჯდარი ცალ-
თვალა გლეხი, — ავღგები დილით, გა-
დატეხილია სიმინდი, ხან ერთი, ხან
ორი, გავბრაზდები, ვამბობ, ეს ოხერი,
რა არის ერთი და ორი სიმინდი-მეთ-
ქი, და წავალ, წამოვალ, დავიძინებ,
გავიღვიძებ — გადატეხილია ისევ, ერ-
თხელაც, გავბრაზდი... დაეავლე ხელი
სახრეს და დავექეი, დავედარაჯდი,
სორო ვიცოდე, საცა ჰქონდა, გავბტრუ-
ნე... რა შესრულდა შუალამე, გამოყო
თავი და თხლამ! — ვდრუხე.

— სადა, თავში?

— შიგ თავში. რა ვიცი, რა დაემარ-
თა, სოროში კი შეეარდა, მაგრამ... რა
ვიცი, მგონია, ველარ გამიფუჭებს სი-
მინდს და...

— პატარა იყო? — ჰკითხა მეორემ,
თან ნამგალს ლესავდა.

არც ისე, აი, ამოდენა იქნებოდა, —
ხელისგულეებში თიქოს წყმატუნება. ერთ-
მანეთს ისე წვალეებით დაწმორა, დაწმორ-
რა, მერე შეჩერდა და თითები დაძაბუ-
ლობისაგან აუცახცახდა.

— დიდი ყოფილა, რა გინდა.

— ჰო, რა ვიცი, — თქვა ცალთვა-
ლამ და ხელები მოუდუნდა თუ არა,
დომენიკოს ეგონა, ასე წვალეებით და-
წმორებული ხელისგულეები ისევ ტკა-
ცუნით შეეჯახებოდნენ ერთმანეთს, მა-
გრამ გლეხმა ორივე ხელი მშვიდად
დაილაგა მუხლებზე და თავი ჩაღუნა.
მობრლი იჭდა, გვალვისაგან დამსკდარ
მიწას მიუგავდა მოყავისფრო, დანაო-
კებული კისერი.

— მართლა, ეს რანაირი დღესასწა-
ული გცოდნიათ, — დუნედ გაიკვირვა
ლტოლვილმა, — ვერაფერს მიხვდები.

— შიშხარი, ავიხსნი.

— აი, მაგალითად... ხალხმა რომ ხე-
ლები ასწია და მამას მიუახლოვდა,
იმან რატომ იკითხა, ვინმე ხომ არ დარ-
ჩაო.

— წესია ასეთი.

— როგორ — ვინმეს სტოვებთ ხოლ-
მე?

— არა, მაგრამ მამა ყოველთვის ეკი-
თხება ხალხს, კიდევ ვინმე ხომ არ მო-
დისო.

— ვერაფერს მიხვდები... შებინდები-
სას კოცონი რატომ დაანთეთ.

— რა ვიცი, ხალხს ჰგონია, ჩვენი
წინაპრები ციდან ჩამოვიდნენ, ნაწილი
კიდევ იქ დარჩაო და ცეცხლი მალა
რომ აიწვეს და ცისაკენ ენას აათამა-
შებს, ასე ჰგონიათ, თითქოს ცეცხლი
იმათ ესაუბრებო.

— ვინ იმათ?

— ცაში დარჩენილებს.

— ოჰო, — ჩაიცინა ლტოლვილმა,
— ეს როგორი დღესასწაულები გცო-
დნიათ.

— რა ვიცი, რაც თავი მახსოვს, სულ
ასეა.

— რაც თავი გახსოვს? — შეხედა
ლტოლვილმა, — რამდენისა ხარ...

— ჩქარა თერამეტის გავხედები.

„აუჰ!“ — ჩაეცინა ლტოლვილს გუნებაში და მაინც სხვათაშორის იკითხა: — მართლა?

— დიახ. წუხელ ყანაში, ერთ ცალთვალა გლეხს, თქვენ არ იცნობთ, მანვი მოუკლავს.

— რამ გაუფუქა.

— სიმინდი.

— არა, თვალი რამ გაუფუქა.

— რა ვიცი... წუხელის მვგან მაჩვი მოკლა.

— მაჩვი? რაა მაჩვი... მასაი ვიყავ!

— ხელი მაღლა ასწია ლტოლვილმა, — ერთხელ ნამდვილი მასაი გავხედი!

— ეგ რასა ნიშნავს...

— ნამდვილი მასაი? — ამაყად იმეორებდა სიტყვებს ლტოლვილი, — ლომის მკვლელს ნიშნავს, ლომის მომკვლელს.

— ლომი... გამიგია. ცხოველთა მეფეა, არა?

— მეფეა, გინახავს?

— არა, საიდან.

— ოო, ღირს სანახავად — შუზე გავფენილი ხორბლის ფერისაა, დიდი ტორები აქვს, ფაფარი, დინჯი მიხრა-მოხრა, მაგრამ თუ გაბრაზდა... კამეჩი მაინც ხომ გინახავს, დომენიკო, იცი, როგორ ჰკლავს—ტორს დაარტყამს ხოლმე ქედზე და ხერხემალს ჩაუღუნავს. მერე ყელს გამოადრავს და თბილ სისხლს გემოზე სვამს, ნება-ნება... რომ დაიგრგვინებს, ფრინველები შხელით აიჭრებიან მაღლა, ცაში, დაფეთებული ნადირი ვარბის, იგი კი მდოვრედ დაიარება ტყეში და გრგვინავს — მეფეა, მეფე.

— და თქვენ მოკალით?

— მე მოვკალი, — მეორე ხელიც შემართა ლტოლვილმა, — შავ ხალხთან, მასაებთან მოვხვდი, შავი ხალხი თუ გინახავს, დომენიკო?

— შავი... შავგვრემანი?

— არა, — ლტოლვილმა ხელები დაუშვა და მერე მკერდიდან მუხლამდე ჩამოიციურა, — შავად მოლაპლაპე ხალ-

ხი, ფართო ნესტოებში გაყრილი რგოლებით, ათასფრად აკრელებულნი, დონალების გუგუნს აყოლილნი და კუნთებში აცახცახებულნი, თხის ტყავით იფარავენ სარცხენო ადგილებს, ზოგიერთს კი ფარშევანგის ფრთებით მორთული მაღალი გვირგვინი ადგას თავზე, ესენი ნამდვილი მასაები არიან — ლომი ჰყავთ მოკლული.

ისინი, ამ საოცნებო გვირგვინით თავზე, ამაყად დაიარებოდნენ სოფლად და თუმცა არაფერს იმჩნევდნენ, მშვენივრად იცოდნენ, ალტაცებული და შურთან მშერა რომ დაჰყვებოდათ.

— და თქვენც... მასაი გავხედი?

— მასაი გავხედი, — ისევ აღმართა ხელები ლტოლვილმა, — პირველი თერთი მასაი გავხედი.

დომენიკო დაფიქრდა.

— ეგეთი შავები არიან?

— ეგეთი შავები.

— გვეგვეზე უფრო?

— ჰე... გვეგვე იმათთან სპილოს ძვალია, მთის მდინარეში ჩაგდებული.

— როგორ მოკალით?

თეთრ-წითელი საღებავებით ტანმოხატული ბელადი ჰყავდათ, მკლავზე რგოლებზემორტყმული, იმასთან მივიდა. მიმჭრალ ნაკვერჩხლებს გაბრუებული დასცქეროდა, ნელა ასწია თავი და ზანტად მიაჩერდა.

— მასაი უნდა გავხედე, ნამდვილი მასაი. თვლებიდან ბინდი გადაეცალა, შესძლებ? — გაკვირვებულმა ამათვალისწინა. შეეძლებ, ვთქვი და ერთიანად აეთრთოლდი. ბელადმა ერთხანს მიყურა, მერე მძიმედ დამიჭნია თავი. ოთხი მასაი მომიჩინა, ზვიგენივით ბიჭები იყვნენ, ჩამოსხმულნი, კუნთები ულივლივებდათ მთელ სხეულზე, მაგრამ სირბილისას კვამლივით ამჩატებოდნენ ხოლმე. სქელი, დიდი შუბი მომცეს, ძლივს აეწიე, მკლავი მეტკინა, მაგრამ როგორც კი ჩავბლუჯე, მაშინვე გავიფიქრე, რომ სწორედ ის ლომი, ამ შუბის წერა რომ უნდა გამხდარიყო, ახლა, ამ წუთას, ნამდვილად იყო სადღაც. ასე გავიფიქრე და შუბიც მეშხუბუქა. დიდი

ხე ძირში მოჩვენეს და მითხრეს, შუბი იმ დაბალ ჭირკსი ჩამესო. მეც, ნამდვილი მასაი უნდა გავმხდარიყავ და დროს უბრალოდ არ ვკარგავდი — ათასჯერ მაინც ჩავაკედე შუბი იმ ჭირკში და როცა აცახცახებული იარაღი პაერში გაიტრუნებოდა, წვალებით ამოვპრობდი ხოლმე და ვგრძნობდი, ატივებული კუნთების მიღმა, სისხლში, როგორ მემატებოდა ძალა. მერე ორი ნაბიჯის მოშორებით დამაყენეს, იქიდან ვესროდი ხოლმე ჭირკს, მერე სამ ნაბიჯზე, იქამდე ვტყორცნიდი, სანამ ჭირკისგან აღარაფერი რჩებოდა, ნაფოტები კი, იცოცხლე, ბლომად ეყარა ირგვლივ. შვიდი ხე მომიჩვენეს, დომენიკო, შვიდი უხარმავარი ხე, და ყოველი მათგანის წაქცევისას მახსენდებოდა — ის ლომი, მე რომ უნდა მომეკლა, იმ წუთას ნამდვილად იყო სადღაც. საკვებად მხოლოდ რძეში გარეული საქონლის უმი სისხლი მჭონდა, რომ დავიძინებდი, შუბი თავით მედო, გვეიღვიძებდი თუ არა, ხელში შევათამაშებდი, მოვიქნევდი და ზუსტად მიფრინავდა მახლობელი ხისკენ. შავად ალაპლაპებული ქალები ფართო, სქელი ტუჩებით მიღიმოდნენ, მე კი, უჩვეულო სიამაყითა და სიმკაცრით შეპყრობილი, არც ვუყურებდი მათ და ისევ და ისევ მიზანში ვისროდი მორჩილ იარაღს. მაგრამ ყველაზე ძნელი ის იყო, რომ მწოლიარე ლომის მოკვლა არ შეიძლებოდა, ნამდვილი მასაი რომ გავმხდარიყავ, კამარაშეკრული ლომისათვის უნდა მეძგვრებინა შუბი. ამიტომ ოთხი მასაი დიდ კუნძს გააქან-გამოაქანებდა და მერე გამეტებით მესროდნენ, ჩემი დამჯერი იარაღი შტავგზაზე ჩაესობოდა კუნძს, მე კი რამდენიმე ნაბიჯს სწრაფად გადავდგამდი წინ და ზურგსუკან ყრუ ხმა მესმოდა. ასე-გადიოდა დრო და ხანდახან, ხის ძირას მიძინებულს, მოულოდნელად წყალს გადამასხამდნენ, თვალს ვახელებდი, წამოვხტებოდი, მაშინვე შუბს ვბლუქავდი და ვხედავდი, კუნძი უყვე რომ მოფრინავდა ჩემსკენ. მკლავი კი სწრაფი მჭონდა და

უტყუარი — მასაები მხარზე ხელს მირტყამდნენ, კმაყოფილებას ნიშნად. მერე შუბზე ზეთი დავუწოვეს, ლომის დანახვაზე ხელისგულები ოფლით იცვარება თურმე და ამასაც უნდა შევჩვეოდი. მეც, შევეჩვიე, რა თქმა უნდა და ახლა ყოველთვის, მუდამ მახსენდებოდა, რომ ჩემი ლომი ამ დროს ნამდვილად იყო სადღაც. ნამდვილად იყო!.. ერთი სული მჭონდა, მის საძებრად წავსულიყავი, მაგრამ მასაებში აკრძალული იყო უდანაშაულო ლომის მოკვლა.

დიდხანს ვიცადე, მერე კი, მოთმინება რომ აღარ მეყო, შებინდებისას, ყველასათვის შეუმჩნეველად, ერთ კამჩს მათარაბი დავცხე და სოფლიდან გავავადე. მეორე დღეს კი, რალა თქმა უნდა, ველზე იპოვნეს, ქედრალეწილი, ყელგამოლადრული. თითქოსდა მშვიდად ვიწეჭი, ბამბუკის ჭოსს კეფით მიყრდნობილი, და მოუთმენლად ველოდი მაცუნეს. იმანაც მოიბრინა, ერთხმად აგუგუნდა დოლები და ბელადმა თავი ისე დამიქნია, მძიმე საყურეები აუთამაშდა. მე ხელი დავავლე ჩემს იარაღს, წამოვდეჭი და სოფლის მამაკაცების თანხლებით კვალს მხნედ გავუდექი: მაგრამ ხელისგულები მაინც გამოიფლიანდა. ჯერ არსად ჩანდა, სული მიკაწყაწებდა მოუთმენლობისაგან და ხანდახან ხელი ამითამაშდებოდა — ხომ ვიცოდი, ნამდვილად რომ იყო სადღაც, და როცა ბორცვზე შევედეჭი და ქვემოთ გადავიხედე, ალტაცებისაგან შევეკრთი — სილაზე წამოწოლილიყო და დილის მზეს ეფიცებოდა, ზურგზე გადაკოტრიალბულიყო და წინა თათებით მზეს თუ ათამაშებდა თავისი კეუით, რა ვიცი... მასაები ბორცვზე გამწყრივდნენ, მე კი დინჯად დავეშვი ქვევით. შორიდან ისევ აღწედა დოლების გაბმული გულისცემა, ოც ნაბიჯზე რომ მივეუახლოვდი, მეგონა, დამინახავდა, მაგრამ ძალიან იყო გართული. ჩშსსსსსს, შეუესისინე და ხელად წამოხტა. რა მოუვიდა, ახლაც არ ვიცი, ცხოველებისა რა გამეგება — არ

ვიცი, დარცხენილ იყო, ასე ლეკვი-
ვით მოთამაშეს რომ მივუსწარი, გამაძ-
ლარი იყო, წინათგრძნობა ჰქონდა თუ
რა იყო, რა ვიცი, მაგრამ შეტრიალდა
და ვაცლა დააპირა, მერე ვინ — მეფემ!
აფდელი და მარცხენათი ქვეს დაეწვდი,
ვესროლე და ფერდში მოვარტყი. გან-
რისხებული შემოტრიალდა, წკაპუნით
უკბინა ჰაერს, ჩაბუხუნა, მაგრამ ჩემს-
კენ მაინც არ მოდიოდა. ავიღე და მი-
უახლოვდი — ფრთხილად ვადგამდი
ტერფებს, რომ არ წამებოძიკა, თვალს
არ ვაცილებდით ერთმანეთს, ათი ნა-
ბიჯილა რომ დამჩა, შევდექი, სხვა გზა
არა მქონდა, კამარაშეკრულისათვის
უნდა შეტგერებინა შუბი. კარგა ხანს
ვიდექით, იმას დიდი ტორები და
მძლავრი ყბები ჰქონდა, მე კი წვერ-
წამახული სიკვდილი მეპყრა ხელთ, და
ერთმანეთს შევეკეროდით. მერე კი, რა
ვიცი, არც ერთი ლომი არ მოიქცეოდა
ასე, უკანა ფეხებზე ჩაჭდა, ტორები გა-
ქიმა, უზარმაზარი, აფოფრილი თავი
დადო ზედ და თვალმილულული შემო-
მაცქერდა. მეც თვალი არ მომიცილე-
ბია, ისე დაეხარე, მარცხენათი სველი
სილა მოვბლუჯე და სახეში ვესროლე.
ეს კი, ეს, ველარ მოითმინა და, ერთი
დაიგრგვინა და საოცარი კამარა შეკ-
რა. შეშინებაც ველარ მოვასწარ, ერთ-
გული შუბი მისკენ რომ გაფრინდა და
ჰაერში გაწოლილს ეტგერა, მე კი რამ-
დენიმე ნაბიჯი წინ გავიბინე და გა-
მიკვირდა, ზურგსუკან დაცემის ხმა
რომ ვერ გავიგონე. შემოვბრუნდი და
გავშრი — შუბი სწორ ხესავით ამო-
სულეყო სილიდან, შუბის თავზე კი
გასაოცარ ნაყოფად გაფარჩხულიყო
ლომი, გრგვინავდა და ბეჭებშუა წით-
ლად შეღებილი, ორთქლადენილი რკი-
ნის წვეტი მოუჩანდა — სიკვდილის
ყვავილი. თვითონ რალაცნაირად წო-
ნასწორობას იცავდა, მერე, ვაცოფე-
ბულმა ერთი კი გამოშენდა და თვალე-
ბი გადაუტრიალდა — ჰაერში მოკვდა
თავი როგორც ჩაქიდა, შუბი სწრაფად
გადაიხარა და დაცემის ხმა რომ მომეს-
მა, მეც ჩაეჭექი — ხელისგული კი არა,

მთელი სხეული სველი მქონდა, გასა-
წურე ვიყავ. მასაების ყოყინამ გამომატე-
ხიზლა, ისინი ჯგროდ გამობრუნდნენ
ჩემსკენ, და შიში რომ დამეფრია,
ფეხთსაბური გავიძრე, თითქოს სილა
გამოვყარე იქიდან, ისევ ჩავიცივი და
წამოვდექი. ო, ეს მაინც საოცრად კარ-
გად გამომივიდა — ვითომ სილამ შე-
მაწუნა, ლომის მოკვლის შემდეგ უნდა
გენახა, როგორი ზარ-ზეიმით შემოყვა-
ნეს სოფელში: საკაცზე დამსვეს და
ასე ციმციმ ჩამატარეს ბამბუკის ქო-
ხებს შორის, დიდიან-პატარაინად შე-
მომეხვივნენ, ყველა მიღიმოდა, მგონი,
მეც ვიღიმებოდი; მერე კი ბელადმა
ფარშევანგის ფრთებით მორთული
გვირგვინი დამადგა — ნამდვილი მა-
საის თავსამკაული.

— ო, — გაიკვირვა დომენიკომ და
შეათვალიერა. ლტოლვილი წამოწვა და
ხელები აათამაშა:

— აი, სწორედ ასე იქნედა ტო-
რებს. მოგეწონა ამბავი, დომენიკო?

— დიახ.

— დიდი უცნაური ამბავი იყო.

— და ის გვირგვინი რა უყავით?

— რა?

მართლაც, უცნაური ამბავი იყო —
ერთი კაცი ძალიან ავიწროებდა ლტო-
ლვილს, აგდებულად ელაპარაკებოდა,
მოსამსახურესავით აგზავნიდა აქეთ-
იქით, ბევრჯერ წამოუტრტყამს თავში.
არადა, ლტოლვილზე მეტი არც ლონე
ჰქონდა, არც შეძლება და ისიც მარტო
იყო. სიცოცხლე გაუშწარა და ლტოლ-
ვილი შორს გადაიხვეწა, იარა, იარა და
მასაებთან მოხვდა. იქ კი საოცარი სურ-
ვილით აღივსო და ბოლოს მართლა
მოკვლა კამარაშეკრული ლომი. დიდ
პატივში კი იყო, მაგრამ მეორე დღეს-
ვე გამობრუნდა, იმ კაცისაკენ მიიქა-
როდა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა,
მომავალი შეხვედრისათვის ემზადებო-
და და ყვრიმალეებს ბერადედა, ღონივ-
რად აუღ-ჩაუღიოდა მეკრდი. და, რო-
გორც იქნა და იმ კაცამდე რომ მიად-
წია, ამაყად დაიდგა გვირგვინი, ფეხები
განზე გადგა და თვალეებში შეაკერ-

და. მაშინვე ინანა — კაცი გაკვირვებული ათვალეირებდა ერთხანს, მერე აგდებულად ჩაიციან, მისკენ წამოვიდა და ლტოლილმა უნებურად თვალები აახამხამა, ხელისგულები დაეცვარა, გვერდზე გადასწია თავი, მოიბუხა. იმ კაცმა კი ხელუკუღმა სთხლიშა და გვირგვინი გადაუგდო, ლტოლილი ასაღებად დაიხარა, ამ დროს პანდურიც მოხვდა და სასწრაფოდ გაშორდა იქაურთას, სირბილით მიადწია მახლობელ ტყემდე, ნაბიჯი შეანელა, შეჩერდა, ჩაბლაუჭებულ გვირგვინს დახედა, უყურა, უყურა და ღელეში ჩაავდო.

— რა?

— ის გვირგვინი რა უყავით?

— ის გვირგვინი... ის გვირგვინი ერთ ქალს ვაჩუქე.

— ქალს... ლამაზი იყო?

— ისე, რა... არა უშავს, — ჩაილაპარაკა ლტოლილმა, განზე გაიხედა და თვალები მოჭუტა: — აი, იქით, შორს რომ დგას, გადაღმა, ვინაა?

— გვეგვე?

— მართლა?

— კი, — თქვა დომენიკომ და ლტოლილის დაეკვებულ მიაჩერდა.

გვეგვე წერაქვს თავსზემოთ სწევდა და ღონივრად, ქოშინით ურტყამდა მიწას. იქვე, ორიოდ ნაბიჯში ტყე იყო, ნაწვიმარ ხეებს შუე დადგომოდა და მწვანედ ახასხასებდა, მაგრამ გვეგვე არაფერს უყურებდა, ვერც ფიქრობდა, მუშაობდა თავისთვის. ერთხელაც დაიქნია ხელები და წერაქვი ღრმად ჩაესო მიწაში. გამოსწია, მაგრამ იარაღი არ დაემორჩილა; მერამდენედ მოსვლია ასე, ერთი პირობა მაინც გაუყვირდა; კიდევ დაეჯავჯურა და მიხვდა: ქვა ყოფილა. მაინცდამაინც არცა სწყენია, პირიქით, გახალისდა. ჯერ ფრთხილად მოსინჯა ქვის სიდიდე — ტარს ორივე ხელით მსუბუქად დააწვა, მერე კი, ქვის კიდემ ოდნავ რომ ამობურცა მიწა, ამოვაგდებო, გაიფიქრა და ისევ ფრთხილად, ოღონდ უფრო ღონივრად დააწვა წერაქვს. კიდევ, ცოტა კიდევ, ცოტათი და... ტარი გადატყდა.

— ფუჰ! — ხელში შეკრჩნენილ, ხმარებისაგან გაპრიალეხულ ლტოლილს გაბრაზებული დააჩერდა გვეგვე და შორს მოისროლა, — ფუ, შენი გამკეთებლის...

რალა დარჩენოდა — ტყისკენ წავიდა. მიუახლოვდა ერთ ხეს, ახედა, წვრილი ტოტები ჰქონდა, არ გამოადგებოდა, მივიდა მეორესთან, ათვალეირა ისიც, არ ექაშნიკა... სხვა ხეს ააყოლა თვალი და ციყვი დაინახა, გაფაციცებული დაპყურებდა გვეგვეს და თავები გაეფარხა.

— ფუტ! — შეშინება დაუპირა გვეგვემ, მაგრამ ციყვს ყურიც არ შეუბერტყავს. „ამას უყურე“, გაუყვირდა გვეგვეს და ქვას დაუწყო ძებნა. თითი ჩაასო რბილ, ნამიან მიწაში და ქვა ამოაგდო, მოიმაჩვია და ისევ ახედა, მაგრამ ციყვი აღარსად ჩანდა.

— ჰმ, შენი... — ხეს შემოუარა გვეგვემ, მერე ხელი ჩაიქნია და ერთი ტოტი მოეწონა — მშვენიერი სატარე იყო. ქამარში გარკობილი ნაჯახი მოიმაჩვია და ერთი მოქნევით მოჩხა ტოტი. ცალ მუხლზე დაიჩოქა, შტოები აასხიპა, თვალთან მიიტანა და გახედა — კარგა სწორი იყო, გამოადგებოდა. ცოტათი მსხვილი იყო, თორემ სხვაფრივ არა უშავდა. შეასწორა-შემოასწორა, ისევ მიიტანა სახესთან, გახედა და შორეულ ბორცვზე ორი ადამიანი ძლივს გაარჩია, დააყვირდა, უყურა, უყურა და იცნო.

— რა ხელებს იქნევს, ოხერი, — გაბრაზდა გვეგვე.

— მასაი გავხდი, — ხელები შემართა ლტოლილმა, — ვფიცავ, დომენიკო, გუფიცები, მასაი გავხდი, პირველათეთი მასაი ვიყავ!

სომხთა მოვიდა ზამოგაგოა

ღღემ მოიმატა, დათბა. ნაზამთრალ მიწას სახნისით გადაუსერეს მკერდი, ძალუმი ოხშივარი ავარდა ჰაერში, საკინძე შეიხსნეს გლეხებმა. კალთააკრეფილი, კოჭლი გლეხი

რწევით მიმოდირდა ხნულში და ხელის ყოველ მოქნევაზე თითო პეშე ხორბალს ანევედა — შემოდგომამდე ჯერ საღ იყო, მაგრამ შემოდგომა სწორედ ახლა, გაზაფხულზე იწყებოდა. ბალისა და ალუბლის კენკვიით მაგარ, ციცქნა ბურთულეებს სითეთრე შეერია, ლელვის ხაოიანი ფოთლების მიღმაც ალაგ-ალაგ შეიმჩნეოდა ნაყოფი, წითლად ასაჩახახებელი ბროწეულის ხეები ჩამწკრივებულიყვნენ ღობეების გასწვრივ, წვიმდა... თბილი წვეთები ეცემოდა გლეხებს, ზურგზე ეტმანებოდათ ნაცრისფერი, გახუნებული ხალათები, ხის ძირას დგებოდნენ, ზოგი ამოზნექილ ფესვებზე ჯდებოდა, იცდიდნენ, ამდენი წვიმა არ გამოგია, ამბობდა ბიბო. მიწა იყლინებოდა, ლბებოდა, მერე თანაბარი, ჩუმი გუგუნი ცალკეული წვეთების ხმამდე დადიოდა, ნათღებოდა, მზე ამოდოდა ცაზე, თავთავიანთ ყანას უბრუნდებოდნენ შარვალდაკარწახებული, ფეხშიშველა გლეხები, მძიმედ მიაბიჯებდნენ და ხანმოკლე დამლად აჩნდებოდა დამბალ მიწას მათი ფართო ნაფეხურები. მზე აცხუნებდა, ორთქლი ასდიოდა ბელტებს, უფრო მძიმდებოდა ისედაც გამაბრუნებელი ჰაერი, მოკლე ბალახი ამოიზიდა, დამკლევებულ საქონელს მზეზე ულაპლაპებდა მიწისაკენ დახრილი კისრები, გამოზაფხულდა, ცხენები აკიზიენდნენ. მოიისფრო ბინდში ბრუნდებოდნენ სოფლად ნამუშევარი, მადამლილი გლეხები, წვნიანით საესე თიხის ჯამებში ხმელა პურს ჰყრიდნენ და პურითვე გულდაგულ ასუფთავებდნენ ჯამების გატრეცილ ფსკერს, წვიმდა, ისევ წვიმდა... მსუბუქი, სველი თითები აკაკუნდებოდნენ სახურავზე, უფრო მოიბუზებოდა კიბის ქვეშ შეყუჟული ძაღლი, ფოთლები მძიმდებოდა, გუბები ახამხამდებოდნენ შარავზაზე, გვერდს იცვლიდნენ მძინარე გლეხები, წვიმდა... ღელეები ადიდდა, ყვითლად იმღვრეოდა ტბა, მერე ღრუბელშემოცლილი ჰზის სივიე ჯერ მსუბუქად ათამაშდებოდა ზედაპირზე, გაიკლაკნებოდა და,

ძალმოცემული, ჯიუტად მიიწევდა ფსკერისაკენ; მიიწევდა და რაკეტა ბოლოსდაბოლოს საწაღელი აფრულავდა ბიჭმა, სიცილისას ზედა ღრძილები უკლებრივ რომ მოუჩანდა, ტბაში პირველმა იბანავა, აძაგავებული ამოხტა, შეციებულ მყერდზე გადაიჯვარედინა ხელები და შეცბუნებულ გამვლელებს მორცხვად გაუღიმა. გაზაფხულდა, მერცხლები მოფრინდნენ... დაღლილი გლეხი, საღამოხანს ხის ძირას დასასვენებლად მიმჯდარი და ხორკლიან მერქანს კეთამიყრდნობილი, ვერა და ვერ დგებოდა, კი ეძინებოდა, მაგრამ მაინც დაუდევრად შესცქეროდა აციაგებულ ფოთლებში ჩაბუდებულ ძველი მთვარის შუქს და გატრუნულიყო, იქვე კი, მის ფერხითი, ვეება ქოფავი იწვა და დროდადრო სევდითა და შიშით ახედავდა პატრონს. გათენებისას მაინც ციოდა, მხოლოდ თვალისათვის შესამჩნევი ზმულით იწელებოდა ნისლი, ეხოებში გამოდიოდნენ სიცივისაგან მზრებაწურული გლეხები, ისევ ყიოდნენ მამლები, კარები კრიალბდა და დილაადრიან მოწყურებულმა, სახეშეშუპებულმა ყმა კუხე ალუჩა მოწყვიტა, დაქვევებულმა უცქირა ერთხანს და მაინც ჩაკბინა. უთენია გაღვიძებულ ლტოლვილს ერიდებოდა ამ უცხო ხალხში გარევა და იცდიდა, სანამ მინდვრად არ გავიდოდნენ გლეხები, მერე კი ტყისკენ დაადებდა თავს და გზადგზა რომელიმე ხესთან შეჩერდებოდა და ხელისგულს მიადებდა, ყველაზე გრილი ქერქი ბალსა ჰქონდა, დამწიფებული ნაყოფიც გრილი, დათაფლული იყო. მერე ალუბალიც შემოვიდა, ტბილ-მომთავო ხილს სიამოვნებისაგან სახეშეშუპებულნი შეექცეოდნენ გლეხები — უკვე ცხელოდა, მუშაობით დაღლილებს, პირი უშრებოდათ და მისწრება იყო ამ დროს ალუბალი. დაცხა, შარავზა გაშრა და ამტვერდა, ტბაში შერბოდნენ სოფლელი ბიჭები, წუწწაობდნენ, გარგარი და ქლიავი დამწიფდა, გაზაფხული დათბა, გახურდა, გავარავარდა და ზაფხულად იქცა, გამაგ-

რებულ მიწას უფრო ღონივრად ურტყამდნენ თოხს თავწაქრული გლეხები, წვიმის მადლი მოაკლდა ნიადაგს, ნაყოფიან ხეებს აქა-იქ ფოთლები შემოაჭვნა, ბორცვებზე კი ჭიუტად, ღონივრად იზრდებოდა სარეველა ბალახი, ერთადერთი, გვიმრა შეყვითლდა... ცხელოდა, გათენებინასაც, მზე რომ ამოიწვერებოდა, უკვე სუნთქვა ჭირდა, შუადღით კი, შუადღით, მოკლე ჩრდილში თავშერგული, განრისხებული გვიგვე მთელს თვალსაწიერზე ალივლივებულ, ტორტმანა ჰაერს წარბშეკრული გასცქეროდა, გაბრუებული მიიყუდებდა დოქს და ზიზლით ემანკებოდა სახე — ფუი, გამთბარა ოხერი... დაკლავნილ დღელს მიუყვებოდა ლტოლვილი, გზადაგზა შეშინებული ბაყაყები წამით გაიჭიმებოდნენ ჰაერში და წყალში აღენდნენ ზღართანს, ლტოლვილი ტყის პირას დომენიკოს პოულობდა, ესაუბრებოდა და უკვირდა — იპ, ეს რა სიციხეა, შენ იქ უნდა გენახა, მასაებთან, ეს რა სიციხეა...

არადა, ცხელოდა... ათასგან გაიბზარა მოწყურებული მიწა, დასკდა, მაგრამ მზესაც სწყუროდა, ყოველ ნასერტში ჩაებჯინა სხივები და ციკქნა სინედღეს შებინდებამდე წუწნიდა. ქანცაწყვეტილი ყმების მხარადახარ მუშაობდა მამა, თოხი ევლარ ერეოდა გამკვრივებულ მიწას და ბარაყდნენ, მერე ევლარც ბარი შევლოდათ, თუ არ მოწვიმა, დავიღუბებით ნამდვილად, ამბობდა ბიბო, რაიმე უნდა ვიღონოთ, უნდა ვიღონოთ რაიმე... რაც კი თიხის ჭურჭელი ჰქონდათ, გარეთ გამოიხიდეს და მიწაზე დააღაგეს გლეხებმა, ამომშრალ დოქებსა და ჭამებს ავედრებდნენ ზეცას, წვიმა რომ გამოეგზავნა: ყველგან, მთელ სოფელში, ჭურჭელი ელაგა, უცნაური სანახავი იყო მზის გულზე გახურებული ჭურჭლის ეს უტყვი ხეწენა. ამან რომ არ ვასტკრა, გასაოცარი ხერხი იხმარეს, ლტოლვილსაც კი არ ენახა ამდაგვარი რამე:

— კი მაგრამ, ის ქალი რატომ დასვით ბორცვზე?

— რა ვიცი, წესია ასეთი... ყველაზე ლამაზ ქალს ბორცვზე რამდენჯანმთ, ხალხი იძახის, მზე რომ ასეთი... ლამაზ ქალს შიშველს დაინახავს, შეჩერება მოუწდება, ეს კი არ შეიძლებაო და გზა მშვიდად რომ განაგრძოს, ღრუბლებით დაფარავს იმ ქალსო, ღრუბლებიდან კი, ვინ არ იცის, წვიმა მოდის... ეგება მოწვიმოსო, იმიტომ დასვეს ბორცვზე შიშველი ქალი...

— უცნაურია, უცნაურია...

მაგრამ მამა იმავე დღეს მივიდა ქალთან და შინ დაბრუნება უბრძანა. დასიციხულ მხრებზე ცილა წაუსვეს, ქალი კენესოდა, ღრუბელი კი არა და არ ჩანდა, არც მაშინ გამოჩნდა, წვიმის ღვთაება რომ გამოჩორკნეს ხისვან და მზეზე დაგადეს — ეგება თავად დასცხესო: მამას გაეღიმა, ხელის ზურგიით მოიწმინდა ოფლი და ყანებს გახედა — ცოტაც, ცოტაც და ყველაფერი დაიღუბებოდა, წვიმა იყო საჭირო... ხის კერბი კი მზეზე ეგდო, ეგდო, და გამოხმა აიღეს და შორს მოისროლეს, ორი დღეც, და ამბობდა ბიბო, ორი დღეც და დავიღუბებით... სიციხე არ უნახავთ ამათ, ფიქრობდა ლტოლვილი, ნამდვილი სიციხე არ უნახავთ, ისე, მდევარს კი დავხარება იმ მტერიან გზებზე წაწალი... გლეხები ეზოებში დაბორიანობდნენ და თავპირზე წყალს ისხამდნენ, ქარმა მაინც წამოუბეროსო, ნატრობდნენ... მაგრამ ქარი სწორედ მაშინ ამოვარდა, ორიოდე ღრუბელი რომ მოგროვდა ცაზე და შორს გადაარეკა. დაძინების წინ უიმედოდ მოათვლიერეს ვარსკვლავებით მოქედილი ცა, გათენებისას კი, ძილ-ღვიძილში, ჩუმი გუგუნი მოესმათ, გრილოდა, საბანი წაიფარეს და მაშინვე მიხვდნენ — წვიმა! ქალამნებში ფეხი წააყვეს, აივანზე გამოვიდნენ, ხელისგულებით დაეყრდნენ მოაჯირს და, გაბრუებულებმა, დინჯად მოავლეს თვალი იქაურობას — წვიმადა, წვიმადა! მსხვილი წვეთები ათრთოლებდნენ მტვერჩამორეცხილ ფოთლებს, ყანა დამძიმდა, დამსკდარი მიწა გადაივლია და ატა-

ლახდა, მხოლოდ სოფლის განაპირას, უზარმაზარ გამოქვაბულში იყო სიმშრალე და გლუხებმა იქ მოიყარეს თავი — თითო ხელადა ღვინო, პური, კაკლის ფოთლებში გამოხვეული ყველი და წნილი მოჰქონდათ, მიწაზე დაალაგეს, ჭამები ჩამოირიგეს, სუფრის თავში ბიბო დაჯდა, ხუმრობდა: — სულ ქათამს არა ჰგავს, ჰა? გლუხები დინჯად იღიმებოდნენ, ღვინო ჩამოასახეს. ცოტათი რომ შეთვრნენ, სიჩუმე ჩამოვარდა, ერთმანეთს გადახედეს და სამი გლუხი წამოდგა, გამოქვაბულის გლუვეკედელთან მივიდნენ, თავი მიადეს ერთმანეთს, ჭერ საიდუმლოდ წაიღიღინეს, მერე გაიმართნენ და ერთმა წამოიწყო: — მი-მი-ნო მყვანდა, მიყვარდა... დანარჩენები მიწაზე ისხდნენ, მომღერლებს უზომოდ მაღლიერნი, მაინც თვალს არიდებდნენ — ეხამუშებოდათ პირში ცქერა და სავსე ჭამებში იყურებოდნენ, სამი გლუხი კი მთელი ხმით ამღერდა და გამოქვაბულის კედლებში ღონივრად დატრიალდა სიმღერა, ჭერ სამთავე ღელავდა, მერე ორს გადაუარა, ყველაფერი დაივიწყეს, თვალები დახუჭეს და ისე მღეროდნენ, მესაღეს კი თითებში ჩაებლუჯა სუფრიდან შემთხვევით გამოყოლილი პურის ყუა და ხელი უკანაკალებდა. მერე პირველმა ღრმად შეისუნთქა და თავი გააქნია: მამიკლეს ჩემი მიმინო! ის ორი დინჯად, ნაღვლიანად, ღირსეულად აპყვა: მა-მი-კლეს ჩე-მი მი-მი-ნო, მამიკლეს ჩე-მი მი, მი, ნოო, ჰეე... — კარგი იყო, კარგი, დაიძახა ბიბომ და ჯამი ასწია, — კარგა ვიყოს, ეს გაუმარჯოს...

მიწა სუნთქავდა. ძალამიციემული და ორთქლადენილი, ყოვლისშემძლე, მკერდში ჩაბლაუქებულ ფესვებს წყალს აწვდიდა: ახლა, პირქვე გაწოლილ, თავაწეულ ლტოლვილს ისიც ეგონა, რომ ჰაერში მოტივტივე ღონიერ ხეებს ნიდაგში ჩასობილი კლანჭებით ეჭირათ მიწა, მაგრამ თვითონაც მშვენიერად იცოდა, ასე რომ არ იყო. თავი ჩაღუნა და აფორიაქდა, მაინც რა იყო ეს მიწა

— ასეთი ტრიალი, გადაშლილი, ხრამად ჩაქცეული, მთად აღზევებული უკიდურესი განო, უფსკერო, ხანდახან გემუხმუხმად მომწყვდევული, საარევლათა და ვაზის დედა, მაღლიანი, ყოველივეს ამტანი, ნაჭიჯვნი, ბევრისაგან გადათელილი, შერყვნილი და მაინც მარად შურყვნილი, ერთგული, დალოცვილი, დალოცვილი, მაინც რა იყო ეს მიწა, ყანით, გვიმრით, ბალახ-ბულახითა და უსახელო ყვავილებით დაფარული, ახლა, შემოდგომისპირს, აღარც ჩანდა, მაგრამ ეს წვნიანი, ბუსუსებნიანი ატმები, დახლეჩილი ბროწეულები, შეთვალული, ჭგროდ ასხმული ყურძნის მარცვლებიც ხომ მიწა იყო, მორჩილებაში მყოფი ხისა და გამოზოგილი წყლის მაღლით დაპურებული, ხომ მიწა იყო!

ბიბო კი არხეინად მიმოდიოდა სოფლად და ამბობდა: — ცოტაც, ცოტაც და შემოდგომა მოვა...

ბახათან. და კოვაი

მარჯვედ გასროლილი ქვა სამჯერ აისხლიტა წყალმა, მერე კი იჭიდან, სადაც უკანასკნელად გაერთა, ფართო წრე გაიშალა.

— ოჰ, ყოჩად, — გაიკვირვა ლტოლვილმა, — მოდი, მეც ვისვრი.

— ბრტყელი ქვა უნდა შეარჩიოთ, აი, ეს კარგია.

— აბა, ვნახოთ...

ლტოლვილმა ღონივრად მოიჭნია ხელი, მაგრამ ქვა მაშინვე ირიბად ჩავსო წყალში.

— ეგრე კი არა, — თქვა დომენიკომ და გადაიხარა, — აი, ასე...

ქვა ხუთჯერ აისხლიტა წყალმა.

— ბრავო, — მხარზე ხელი დაკრა ლტოლვილმა, — ბრავო, დომენიკო.

— რა თქვით?

— ბრავო-მეთქი.

— ეგ რანაირი სიტყვაა.

— იმდენი არაფერი, თქვენებურად ბარაქლას ნიშნავს.

— მართლა? მე არ გამიგია.

— ჰო, შენ საიდან გაიგებდი, მაგ

სიტყვას მხოლოდ ქალაქელები სმარობენ.

— რომელ ქალაქში...

— თითქმის ყველგან. აი, თუნდაც ლამაზ-ქალაქში, წამდაუწუმ მაგას გაიძახიან.

— ეგ რანაირი ქალაქია...

— ოო, — ლტოლვილმა თავი გადასწია, თვალები დახუჭა და სადღაც შორს გადაიხეწა: — ლამაზ-ქალაქში ჰრელი ხალხი ცხოვრობს, მაგრამ მაინც ერთმანეთს ჰგვიანან.

— რატომ?

— ქალაქელები არიან.

— როგორ — ქალაქელები.

— როგორ და... ასე რანაირად ავიხსნა, დომენიკო.

— ისე... დიდი?

— რა თქმა უნდა, რალა თქმა უნდა, დომენიკო. ფერად-ფერადი სახლები დგას, მოციხფრო, ვარდისფერი... ისე კი, ამიერიდან იცოდე, რომ ქალაქი იმიტომაა ქალაქი, რომ დიდი. პატარა რომ იყოს, ქალაქი აღარ იქნებოდა — მიმიხვდი?

— დიახ.

— იქ რომ მოგახვედრა, — მუხლზე წკიპურტი დაირტყა ლტოლვილმა, — ხომალდს ნახავდი. ლამაზ-ქალაქთან დიდი ტბაა, ასეთი კი არა, — ხელი გაიშვირა, — ხეზეც რომ აძვრე, თვალს ვერ გაუწვდენ. იმ ტბაზე ხომალდი დაეცურავს და მგზავრები გადაჰყავს.

— ბევრი?

— ჰეე — რამდენიც გინდა.

ლტოლვილი ჭვას დასწვდა, ჰაერში აისროლა და მარჯვედ დაიქირა თუ არა, თქვა:

— შენ იქაური ქალები უნდა ნახო, ზოგი ისეა მოვლილი... სოფლელებივით მზეზე კი არ იხრუკებიან, თეთრები არიან.

დომენიკო გაინაბა.

— იმდენი ხალხია, — არხეინად განაგრძობდა ლტოლვილი, — გიყი რომ გიყია, ოთხი ჰყავთ. აქ არ არიან?

— გიყები? არა. ოღონდ ერთი იყო, თმაში ყვავილებს იწნავდა.

— კაცი?

— არა, ქალი.

— კიდევ რას აკეთებდა.

— არაფერს, მაგრამ თმაში ყვავილებს იწნავდა.

— ჰეე, — ხელი აიწნია ლტოლვილმა, — რეებს იძახი, ასე რომ წახვიდე, მთელი ლამაზ-ქალაქის დედაკაცობა გიყი გეგონება — მერე რა, ყვავილს თუ იწნავდა, ა, დომენიკო?

— რა ვიცი, მაგრამ არც დღესასწაული იყო და არც არაფერი.

— დიდი ამბავი.

— თანაც უკვე გათხოვილი იყო.

— მერე რა, ქალი ქალია.

— რა ვიცი, აბა, სოფელში კი ასე ეგონათ და...

— რაო, გიყიაო? არ დაიჯერო, დომენიკო, ლამაზ-ქალაქში ერთი ქალია, ლამ-ლამობით თეთრ საღებავს ისევამდა სახეზე, მაგრამ გიყს კი არ ეძახდნენ, ყველას მოსწონდა.

— და ეგრე დაიარებოდა?

— არა, რას ამბობ, დაძინებამდე ისევამდა ხოლმე.

— თქვენ საიდან იცით?

— ვიცი, — გაამაყდა ლტოლვილი და თვალები ეშმაკურად მოკუტა, — ვიცი.

* * *

სოფლის განაპირას, კოშკში, სამოსელი პირველი ინახებოდა. მამა აღიოდა ჩირაღდნით ხელში, ციკაბო კიბეზე, ნესტიან, სქელ კედლებს შორის მიაბიჯებდა. მიდიოდა მძიმე ურდულით დახშულ კართან და თითების მსუბუქად შეხებისთანავე ამაზრუნეად გაიჭრიალებდა კარი. მრგვალი ოთახის შუაგულში მკრთალად აბუტუბულ სამოსელს ზღურბლიდანვე დაფიქრებულა შეაკერებდებოდა. ხის დაბალ ტახტზე უჭირფასესი კაბა იყო გაფენილი. მამა მძიმედ უახლოვდებოდა, ჩირაღდანს დაანათებდა და სამოსელიდან უამრავი კამკამა სხივი ეღრიალით იწელებოდა ბნელში. ისფრად ციაგებდა დიდი ამეთვისტო, მინანქრით მოკედლილ საყელსთან მიბნეული, მწვანედ ლივ-

ლივებდნენ ზურმუხტები, მთელი კაბის სიგრძეზე მწყობრად დატანებულნი, ყოველ ზურმუხტს შორის ლურჯად კამკამებდნენ ფირუზები, გვერდით კი ყოველ ქვას წყვილი მარგალიტი ებნია. მთელი კაბა ოქრომკერდით იყო მოკედელი, ცივი, ყინულოვანი ციმციმით თითქოს ერთმანეთში ზრატუნით იფშენებოდა უამრავი ყვითელი ნამცეცი, სინათლე ლივლივებდა მთელს სამოსელზე და იქვე, ტახტის ფეხთან მიწყოზილ ორ ხამლზე წყვილი ალმასი კაშკაშებდა, ხარის თვალის ოდენა. სამოსლის მინანქრით მოკედელ ქამარზე ბეჭედი იდო, ყვითლად შემოჭარულ ოქროში ავად კიაფობდა თლილი ბრილიანტი.

ჩირალდანს კედელზე ამაგრებდა მამა, გულხელს დაიკრეფდა, ასე მიმოდიოდა ოთახში და მერე ისევ სამოსელთან ჩერდებოდა. ალი თრთოდა და ფერადი გველები იკლაკნებოდნენ ჰაერში,

მხოლოდ დიდი ამეთვისტო ციაგებდა იისფრად, მკრთალად. დაფიქრებული დასცქეროდა მამა სამოსელს. შიშობოდა, ისევ დასცქეროდა. მერე დინჯად ახედავდა ჩირალდანს და უცნაურად აწეწილ, გასუსულ ალს თვალბმოკუტული უყურებდა. მერე კი დიდხანს ზურგშეკცევით იდგა ტახტთან, მძიმედ შემოტრიალდებოდა, სამოსლისაკენ დაიხრებოდა, გაშლილ ხელისგულს ნაზად დაადებდა დიდ ამეთვისტოს და სხვა ყველაფერს კი უცნაურად შესცქეროდა — რაღა არ ჩანდა მამის თვალებში — რისხვა, სიბრაღელი, ზიზღი... ყოველ ქვას უბაცდებოდა თამამი კაშკაში და მხოლოდ დიდი ამეთვისტო გრძნობდა დაკოყრილი ხელისგულის სიბზოზს...

მამა წელიწადში ერთხელ ადიოდა კოშკში, გვიანი გაზაფხულის რომელიმე დღეს.

დასავლეთის გეგმანუღმრომანი ღიჩიკა

ნეღლი ზაქსი (1891-1970) — ებრაული ჩამომავლობის გერმანული ლირიკოსი ქალაქ ჰეორე მხოფლაო ომის დაწყებისთანავე წავიდა ანტიფაშისტურ ემიგრაციაში, შეეცაოაში (სტოკ-ჰოლმი). თავდაპირველად შეედურ ლირიკას თარგმნიდა გერმანულ ენაზე, შემდეგ თვითონვე დაწერო ორიგინალური ლექსების წერა, შეედეთში იქცა ნეღლი ზაქსი პოეტად (აქვს რამდე-ნიმე ლირიკული პოესაც). მისი შემოქმედების მთავარი თემა ებრაული ხალხის ტანჯვა ნაცის-ტურ გერმანიაში. გამოქვეყნებული აქვს ლირიკულ ლექსთა კრებულები: „სიკვდილის საფუ-ლოში“ (1947), „ვარსკვლავთა დაბნელება“ (1949), „და შემდეგ არავინ უწვის“ (1957), „გაქ-ცევა და გარდასახვა“ (1959), „სიკვდილი კვლავ სიცოცხლეს ზეიმობს“ (1961), „მოგზაურობა უმტვერო სამუაროში“ (1961), „გავარჯარებული გამოცნება“ (1964); 1966 წელს ნობელის პრემია მიეცეთვანა.

ვინ გადმოფანტა თქვენს ხამლებიდან,
როს სასიკვდილოდ ემზადებოდით,
ქვიშა, რომელიც ისრავლმა თან წამოიღო,
ქვიშა ყარობთა?

სინაის მწველი, ცხელი ქვიშა...
შერეული ბუღბულთა ყვლებში,
შერეული პეპელათა ფრთებში,

შერეული გველთა ნატვრის მტვერში,
შერეული სოლომონის სიბრძნეში,
შერეული სიმწერის საიდუმლოში,
თქვენი თითებში,
სიკვდილის ხამლთა ქვიშას რომ ცლიდა,
ხვალ მტვერად იქცევა
და თქვენს მომყოლთა
ფეხსაცმელებში ჩაიფანტება!

ღამის მოტირალ ბავშვებს რა ვუყოთ!
სიკვდილით აღბეჭდილ ღამის ბავშვებს!
ძილი განდევნილია ღამიდან.
საშინელი გუშაგები ჩამდგარან
დედების მაგიერ
და ხელის კუნთებში სიკვდილი
ყოუქცევიათ,
სიკვდილს თესავენ სახლის კედლებსა და
კარნიზებში,
ძრწოლის ბუდეებს ფუთფუთი გაუდით,
პატარები დედის რძის მაგიერ
შიშს წოვენ.

ჯერ კიდევ გუშინ თეთრ მთვარესავით
დედამ პატარებს ძილი მოჰგვარა,
ცელქი თოჯინა ლოყაწითელი
ბავშვმა ჩაბღუჯა.
დღეს კი თოჯინა
სხვახთან გადავა,
სიკვდილის ქარი წამოუბერავს
ააფრიალებს პერანგებს ცალკე და
თმას გაჩრჩავს,
რომელსაც არვინ აღარ დავარცხნის.

და იყო იგი,
 ეინაც შოფარს¹ ჩაპბერა —
 თავი უკან გადაიგდო,
 როგორც ამას ირმები შერებიან,
 სანამ წყაროს დაეწაფებოდნენ.
 აქლერებს:
 „ტბკია“
 სიკვდილი ხენუშით აიშვებს თავს —
 „შევარიმ“
 თესლი ეცემა —
 „ტერუა“

ქაერი სინათლეზე რაღაცას გვიამბობს! თქვენ
 მიწა ბრუნავს და ვარსკვლავებიც
 ტრიალებენ შოფარში,
 რომელსაც ვიღაც უკრავს —
 შოფარის ირგვლივ ტაძარი იწვის —
 და ვიღაც უკრავს —
 შოფარის ირგვლივ ტაძარი ჩამოიქცევა —
 და ვიღაც უკრავს —
 შოფარის ირგვლივ ფერფლია მხოლოდ
 და ვიღაც უკრავს.

თქვენ შოკიდან გახშვამდნო

რომელთა თვალწინ ხოცავდნენ ბალებს,
 თითქოს ზურგიდან ხვრეტავდნენ მზერა:
 ასევე იგრძნობთ თქვენს სხეულზე
 მოკლულთა თვალებს.
 რამდენი მკვდარი თვალი შეგხედავთ,
 როს დააპირებთ იის მოწყვეტას!
 რამდენი ხელი მადგერბელი
 მოგჩვენებთ ბებერ მუხათა
 დაღრკინილ ტოტებში?
 რამდენ რაიმეს მოგაგონებთ

მწუხრის მზის სისხლი?
 ო, უმღერელო ძილისპირულო
 გვრიტის დამეულ სიმღერაში.
 ზოგს ვარსკვლავები უნდა ეწვევია,
 აწ კი ორმომი გამომწყვდეულა!
 თქვენ, განზე მდგარნო მაყურებელნო,
 ხელი საკლავად არ აღვიმართავთ,
 მაგრამ არც თითი მივიდით მეორე თითზე,
 იდექით განზე, სდუმდით, იდექით...

შენც, ჩემო საყვარელო,
 ორმა ხელმა გაგაძრო
 ფეხსამოსელი,
 სანამ მოგკლავდნენ,
 ორმა ხელმა
 ბრძანების შესასრულებლად გაჩენილმა.
 ორი ხელი,
 მონობაში რომ ამოხდებოდა სული.
 შენი ფეხსამოსელი ხბოს ტყავისაგან იყო,
 კარგად მოთრიმლული, - კარგად შეღებილი,
 სადგისით დაჩხვლული —
 მაგრამ ვინ იცის,

იქნებ კადეც სადმე ფეთქავდა
 უკანასკნელი სუნთქვა?
 შენი სიცოცხლე ამ ქვეყანას
 რომ ეყრებოდა,
 მათ ქვიშა ჩაზოგეს შენს ფეხსამოსებში,
 როგორც საათი,
 ყოველ წამში სიკვდილით
 რომ ივსება.
 შენი ფეხები!
 მათ ფიქრები წინ უსწრებდნენ,
 ისინი უკვე ღმერთთან იყვნენ,
 შენი ფეხები კი დაიღალნენ,

¹ შოფარა — ურჩის რქა, რომელიც აქლერდა, როს ღმერთი გამოეცხადა ებრაელებს სი-
 ნაის მთაზე.

დაიკაწრნენ და შენს გულს
ვეღარ ეწეოდნენ.
ხბოს ტყავი კი,
რომელზეც ალბათ დედა-ძროხის
თბილი ხათიანი ენა გადასმულა,

სანამ ხბოს ტყავს გააძრობდნენ —
ახლა კი ხელმეორედ
შენ წაგაძვრეს
ფერხთაგან,
ო, ჩემო საყვარელო!

მაქს ბოლივერი — დაიბადა 1929 წ. კლარუსში (შვეიცარია), დიდხანს მონაცემლობით ცხოვრობდა ინგლისში, საფრანგეთსა და ლუქსემბურგში. ახლა ციურის მახლობლად, ადლახვილში ცხოვრობს. ბოლივერის ლექსთა კრებულებებია: „ლექსები“ (1958), „წარვლენილი მტრები“ (1958).

ნაკვინილი გზები

მაგრამ გული
ხომ წარვლენილი მტრებიდა,
ფეხებზე რგოლით მონიშნული
შინ უნდა დაბრუნდეს,
გზა უნდა იპოვოს
დაფლეთილი ფრთებით
და ბრმა თვალებით,
შინ უნდა დაბრუნდეს,
ისევ შინ, საკუთარ თავს
უნდა დაუბრუნდეს.

ანიზე კოლტი — დაიბადა 1928 წ. ლუქსემბურგში და ამ ქვეყანაშივე ცხოვრობს. მის კრებულებებია: „ლექსები“ (1959), „შინით მიმართული კვლები“ (1960), „ქვები და ჩიტები“ (1964).

გარშემო თოვლია

გარშემო თოვლია
ყოველივე თეთრია და მძიმე
ან შავი
არც ერთ ფერში
არ არის სიმშვიდე
წითელია მხოლოდ
ბოშათა ფორანი
შორს ვგერ მინდორში
თავისი ფერი მას
გადააეიწყდა
ის ოცნებობს
გაჭუნებულ ცხენებზე
თოვლივით თეთრებზე

ინგებორგ ბახმანი (1926-1973 წ.) ავსტრიელი ლირიკოსი ქალი, სწავლობდა ფილოსოფიას, დისერტაცია დაიცვა პაიდეგორის ფილოსოფიაზე, მონაცემებით ცხოვრობდა პარიზში (1959), ვენაში (1951-53), იტალიაში (1953-57), მიუნხენში (1957-1958), ციურაში (1959), მონტრალში ფრანკფურტის უნივერსიტეტში პოეტის დოცენტად მუშაობდა (1959-1960).

გამოქვეყნებული აქვს ლირიკული კრებულები: „უცვლავსული დრო“ (1953), „მოწოდება დღი რვილისადმი“ (1956), მისი ლექსები შევიდა აგრეთვე კრებულში „ლექსები, მოთხრობები, რადიო-პიესები, ესეები“ (1964).

ბახმანის პოეზია მიჩნეულია ფილოსოფიურ, ზოგ შემთხვევაში ინტელექტუალურ-აბსტრაქტულ ლირიკად, რომელსაც ახასიათებს ინტელექტისა და პოეტურობის სპეციფიური შერწყმა, მუსიკალობა, მელანქოლია, ურთიშობა და თავისუფალი რიტმები. ძირითადი თემა: შეშფოთება გაურკვეველად, ხიფათისშეშვეული მომავლის გამო; თანამედროვე დასავლეთის შექცევითი ადამიანი, რომელიც უმწეოდ, უიმედოდ, მარტოდმარტოდ დგას უაღმარაოდ, ტქნიკურ-ცივილიზატორული ხინაშვილის წინაშე.

მიღებული აქვს მრავალი ლიტერატურული პრემია.

ყავდგასული რრო

უფრო მძიმე დღეები დადგება
განდგომისათვის განვადებული ჟამი
ჩნდება პორიზონტზე.
მალე შენ ფეხსაცმლის თასმები უნდა
შეიკრა

და ძაღლები ზღვის პირს მირეკო.
რადგან თევზების შიგნეულობა
სულ მთლად გაცივდა ამ აკვარში.
საწყლად ანათებს ლუპინების შუქი.
შენი მშურა გზას იკვლევს ნისლში.
განდგომისათვის განვადებული ჟამი
ჩნდება პორიზონტზე.

გადაღმა ქვიშაში გეფლობა შენ სატრფო,
ქვიშა უფარავს გაწეწილ თმებს,
ქვიშა ერევა სიტყვაშიც,
ქვიშა უბრძანებს, რომ დადუმდეს,
მომაკვდავი ჩანს
და განშორების მოსურნე
ყოველი ჩახვევის შემდგ.
არ გაიხედო.
ფეხსამოსი შეიკარ.
ძაღლები გარვევ.
თევზები ჩაყარე წყალში.
ჩააქრე ლუპინები!
უფრო მძიმე დღეები დადგება.

ყოველ დღეს

ომს აღარ გამოაცხადებენ,
არამედ გააგრძელებენ. გაუგონარი
ყოველდღიური გახდა. გმირი
ბრძოლებს გაურბის. სუსტი
წინა ხაზზე მიიწევს.
ყოველდღიურობის უნიფორმა მოთმინებაა,
ნიშანი კი — იმედის საწყალობელი
ვარსკვლავი ჩვენს გულებზე.
მას მიანიჭებენ,
როცა აღარაფერი ხდება,
როცა დაფლავის ხმა მიწყდება,

როცა მტერი გაუჩინარდა
და მარადიული შეჭურვილობის
ანრდილი ზეცას გადაეფარა.
მას მიანიჭებენ
დეზერტირობისათვის,
მეგობრის წინაშე
გულადობისათვის,
უღირს საიდუმლოებათა
გამხელისათვის
და ყოველგვარი ბრძანების
უპატივემლობისათვის.

გვერდი ნათესაჲნი

 ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სველი დროშები ჰკიდია ანძებზე
 ისეთი ფერისა, როგორც არცერთ ქვეყანას არა აქვს
 და ფრიალებენ დასილული ვარსკვლავებისთვის
 და მთვარისათვის, რომელიც მწვანედ შემომჯდარა ანძაზე.

აღმოჩენათა ხანის წყლის სამყარო!

ტალღები ფარავენ ყველა გზას,
 და ზემოდან ახალი ქუჩების ბადეებიდან
 წვეთავს სინათლე, ქაერშივე გადაყვანილი.
 ქვემთ წყლები ფურცლავენ ბიბლიებს,
 და კომპასის ისარი დამეზე შეჩერებულა.
 სიზმრებიდან ოქროს რეცხავენ,
 და ზღვას რჩება მხოლოდ სიმარტოვე.
 არცერთი მიწა არ დარჩენილა ფეხშეუდგამი!
 და დაიფლითა თვეზმჭერი ბადე,
 რადგანაც შმაგი და მცინარი აღმომჩენები
 მკვდარ წყალს შეერთენენ.

გზისაღი

მნიშვნელოვან მთვარეზე და მის კეთილშობილ სინათლეზე
 უფრო მშვენიერ,

ვარსკვლავებზე, ღამის დიდებულ ორდენებზე,
 უფრო მშვენიერ,

ბევრად მშვენიერ, ვიდრე კომეტის ცეცხლოვანი გადანათება
 და მშვენიერისთვის მოწოდებული, ვიდრე რომელიმე მნათობი,
 რადგან სიცოცხლე შენი და ჩემი მასზე

ჰკიდია, — ეს არის მზე.

მშვენიერი მზე, რომელიც ამოდის, თავის საქმეს არ ივიწყებს
 არც ამთავრებს, ზაფხულშია ულამაზესი, როცა დღე
 ნაპირებზე ორთქლდება და აფრებს ირგვლავს —
 შენს თვალებში იძირება, სანამ არ დაიღლები და
 თავის საქმეს იმოკლებს.

უმზეოდ ხელოვნებას ფარდა ჩამოფარებოდა,
 ვერც შენ გამოჩნდებოდი, ვერც ზღვა და ქვიშა,
 ჩრდილებით გასილაქებულნი, ჩემს ქუთუთოებს
 აფარებენ თავს.

მშვენიერი სინათლე, რომ გვატობს, გვინახავს და ზრუნავს,
 რომ ვიყურებოდე და შენ გხედავდე!

მზის ქვეშეთში უმშვენიერესი არა არის რა,
 ვიდრე მზის ქვეშე ყოფნა...

უფრო მშვენიერი არაფერია, ვიდრე კვერთხის წყალში ხილვა,
 ზემოთ ჩიტისა,

რომელიც თავის გაფრენას იაზრებს, და ქვემოთ თევზების გუნდისა.
 თევზნი შეფერილნი, ფორმიანნი, ამ ქვეყნად მოვლენილნი
 სინათლის მისიით,
 გარსშემოვლას რომ ვუყუროთ, შინდერის კვადრატს, ჩემი ქვეყნის
 ყოველ კუნძულს
 და იმ კაბას, შენ რომ გაცვია, და შენს კაბას,
 ფართოს და ლურჯს!
 მშვენიერ ცისფერს, რომლითაც ფარშეგანგები დასეირნობენ
 და თავს იხრიან,
 შორეთის ცისფერს, ბედნიერების ზონების ცისფერს — ჩემი
 გრძნობის გაამინდებით,
 ცისფერ შემთხვევითობას ჰორიზონტზე! და ჩემი ალტაცებული
 თვალები
 ფართოდებიან ისევ და ისევ, კრილობებიან, იწვიან, კრთებიან.
 მშვენიერ მწუთ, რომლისადმიც მტვერს ალტაცება
 მეტი მართებს,
 არა მთვარისთვის, არც ვარსკვლავთათვის,
 დამე კომეტით რომ ტრახახობს და მასულელებს,
 არამედ შენთვის და შენს გამო გაუთავებლად
 მშართებს გოდება, რადგან თვალთა სინათლეს

ვეარგავ.

კარლ კროლ (დაიბადა 1915 წ.). სწავლობდა გერმანისტიკას, რომანისტიკას, ფილო-
 სოფიასა და ხელოვნების ისტორიას. ლირიკოსი და ესეისტი. მისმა ლირიკამ განიცადა ფრანგი
 და ესპანელი სიურრეალისტების გავლენა. ცხოვრობს ვერ-ში, ქ. ღარშუტატში. მისი პოეზიის
 მოტივები საერთოა მთელს თანამედროვე დასავლურ ლირიკასთან: თვითგადცხოვება, ფონტაქ-
 ტობა, ღმერთის მიერ მოტოვებული ადამიანის შიში და ა. შ. მეორე მხრით, მის გვიანდელ
 ლექსებში შეიქრა ანტიშილიტარისტული, ატომური ომის ხიფათის მანიშნებელი ტენდენციები.
 კარლ კროლის ლექსთა კრებულებია: „ხოტბაშენხველი, კარგი ცხოვრება“ (1943), „სახელი“
 (1948), „ამქვეანად“ (1949), „სოფლიოს წიწები“ (1952), „ქარი და დრო“ (1954), „აღლები
 და დაშევი“ (1956), „უცხო სხეულები“ (1959), „უბილავი ხელები“ (1962), „ჩვეული ლექსე-
 ბი“ (1962), „ლიანდშაფტები ჩემთვის“ (1966).

გვიანი ზაფხული

მამაშეცივიერ აღარ გადმოყურებს
 ქათმების მტერის აბანოს

ლანდშაფტის მომწვანო წარბი
 თხელდება.

წყნარსახიანი მამაკაცები

ქარის წისქვილისკენ მიეშურებიან,
 რომელიც ჰორიზონტს რაღაცას ეწურჩულება,
 მათ საუბარს ყურს მიუგდებს სვეტმზმერი,
 რომელიც თავის მხრივ კალიებს
 თავშესაფრიდან ერგება

ანნე

და ქაერს ნამგალს უქნეს.
 მიწა ჩერდება
 მას გადარჩენა უნდა.

გიუნტერ აიბი — (1907-1973) დასავლეთგერმანელი ლირიკოსი და რადიო-პიესების ავტორი. სწავლობდა იურისპრუდენციას და ჰინოლოგიას; მისი პოეზიის თემაა ომი, მოუწყობელი, ფეხმოუყოლებელი ადამიანი, ატომური ომის, ნეონაციზმის ზიფათი, არსებულ ადამიანურ ურთიერთობათა არამყარობა და ა. შ. გიუნტერ აიბის ლირიკული ზეპირი განუმეორებელი, უაღრესად სპეციფიკური ინცონაციით ხასიათდება. აიბის ლირიკა ღრმა და ფილოსოფიურია, მაგრამ მის პოეზიაში ვხვდებით აგრეთვე სასიმღერო ლაქვანტურ ლირიკულ ნაკადსაც. გიუნტერ აიბის ლირიკული კრებულებია: „ლექსები“ (1930), „მეორეული კარ-მიღამოები“ (1948), „მეტროპოლიტენი“ (1949), „წვიმის ცნობები“ (1955), „რჩეული ლექსები“ (1960), „საქმეში ჩაერეულია“ (1964), „შეშობვეები და აღმინარეულები“ (1966).

ღახვდეთ თითის წვერებს

დახვდეთ თითის წვერებს, ხომ არ მიეხადათ ფერი უკვე!
 ერთ მშვენიერ დღეს ისევ მოვა იგი, თითქოს მოსპობილი შავი ჭირი.
 და მას წერილივით ჩააგდებენ ყუთში საფოსტოში,
 როგორც ქაწყების კერძი შენი თეფშზე დაგვდება,
 დედა შეიღს მიაწვდის მას თავისი ძუძუ-მკერდით.
 რა ვქნათ, თუ აღარავინ აღარ ცოცხლობს იმათგანი,
 ვისაც არ უჭირდა მისი არიდება?
 ეინაც საშინელთან შეგობრობას ჩვეულია,
 მშვიდად ელოდება შავი ჭირის გამოჩენას.
 ჩვენ მუდამ ვცდილობთ ბედნიერებას მივესადაგოთ,
 ჩვენ სავარძლებში ჩაჯდომას კი ის ხომ თავილობს.
 დახვდეთ თითის წვერებს! თუ ისინი შავად შეიფერნენ,
 უკვე გვიანაა.

გაიღვიძეთ, ჩამეთუ თქვენი სიზმრები უკეთურია!

გაიღვიძეთ, ჩამეთუ თქვენი სიზმრები უკეთურია!
 იფხიზლეთ, რადგან საშინელი გვიბლავდება.
 შენთანაც მოვა, თუმც შორს ბინადრობს იმ ადგილიდან, საცა
 მოეონავს სისხლი წითელი.
 შენთანაც მოვა, ნაშუადღევს ძილსაც დაგიფრთხობს,
 რომლის შეწვევტა შენ არ გიყვარს.
 დღეს თუ არ მოვა, ხვალ მოგადგება,
 ვმგარეშა.

„ო საამურო ძილო

ყვაილებით მოჩითულ ბალიშზე,

ანიტას საშობაო საჩუქარზე, რომელსაც სამი კვირა ქარგავდა,

ო საამურო ძილო,

როს მოხრაცული ცხიმინი იყო და ბოსტნეული ერთობ

ნაზი.

ჩაძინებისას კაცს გუშინ ნანახი კინო-ქრონიკა ახსენდება:
სამსხვერპლო კრავები, გამოღვიძებული
ბუნება, ბადენ-ბადენში
სამორინეს გახსნა,

კემბრიჯმა გაიმარჯვა ოქსფორდზე ორნახევარი მეტრით, —
ეს საკმარისია, გონებას სამუშაო რომ მივცეთ.

ო, ეს რბილი ბალიში საუკეთესო ბუმბულისაგან!

ამ ბალიშზე კაცს ავიწყდება წყენა ყოველი, თუნდაც

გაზეთის შემდეგი ცნობა:

აბორტის გამო ბრალდებულმა თავდასაცავად შემდეგი თქვა:

მოვიდა ქალი, შეიდ ბაეშვის დედა, ჩვილბავშვიანი,

ჩვირები არ ჰქონდა, აღნაგებული მისი ბალანა

გაზეთში იყო გამოხვეული.

თუმც ეს ხომ ჩვენი საქმე არ არის — ეს სასამართლოს

საქმეა მხოლოდ.

რას იზამ, ასე ყოფილა მუდამ: ზოგს სასთუმალი შაგარი აქვს,

ზოგს კი ბუმბულის.

რაც არის, არის; ჩვენს შეილიშვილებს ევალებათ ამის გადაჭრა“.

„შენ უკვე გძინავს? გამოიღვიძე, მეგობარო!

მდინარეს ძინავს ყორეთა შორის, და გუშაგებიც დააყენეს“.

არ დაიძინოთ, როცა ქვეყნის მესვეურები ფხიზლობენ უკვე!

ეჭვით შეხედეთ მათ ბატონობას, რომელიც თითქოს თქვენ

მოგიაპოვეს!

ფხიზლად იყავით, მათ იმედი აქვთ, რომ თქვენი გული ცარიელია!

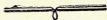
მოიმოქმედეთ უსარგებლოც, თანაც იმდერეთ სიმღერები,

რომლებსაც თქვენგან არ ელიან!

შეაწუხეთ, იყავით ქვიშა, და არა ზეთი ქვეყნის

ტრიალში!

გერმანულიდან თარგმნა ნოდარ კაკაბაძემ

მთორბი სორბუსჟვილი

სიტყვას არ წააქცევნე

ნაირ-ნაირი ზეხილებით გადაჩარჯაბებულ გზას ავლევით, მდინარე ღებურას რომ ეწყველება. სხვილოს ქედზე აუღვით, ქვემო ქალას ზემოდან მოკვეთით, ღებურის ხეობას გადავლევდეთ, ზოგან რომ ტუინი ქედები და ფერდობები ამშვენებს, ზოგან კი ბალახოვანი და ჩირკვიანი დედეები ჩამოედის. შოულ ზეობას ეშხს აძლევს დაუდებარი მდინარე ღებურა. თვალსაამო ბაღ-ვენახები და ველ-მინდვრები ამ პატარა მდინარით არის ვაცოცხლებული და გამშვენიერებულია, იტყვიან ხოლმე აქაურები, მაგრამ იმას აღარ ამბობენ, რომ სასიკეთესაც გადაუვლება თვალი, მათივე მარტვენით და ოფლით ბარჯიანობს.

მზე კარგა მაღლა წამოსულიყო, დაბლობში სიხუე ზუთავდა იქაურობას, იმ მაღლობ მინდვრებში კი სასიამოვნო სიგრილე იყო.

მომორბებით კომპანიები შეეცურებელიყვნენ ოქროსფერ ზღაში, უფრო ახლოს კი ტრაქტორების ვუგუნი აურუებდა იქაურობას.

ბნულს მივადექით, ახალ ნახნავს რაღაც საამო სურნელი ახდოდა. წაეწვდით და ზელებში მოვაფშვნიტეთ ფხვიერი მიწა, უჩვეულო სიამოვნებას გვკვირდა მისი სიგრილე და ურუხაშა-ბრუში; ჩვენც ხარხად დავცქერადით ცოცხალ-ცოცხალ ბედტებს, რომლებიც რიგ-რიგობით წვდებოდნენ ერთმანეთის გვერდით. ნებებრად იმშუშნებოდნენ და იშლებოდნენ.

მინდოდა იმ მზე ბნულ მიწას საკუთარი მონაგარივით მოვხვეოდი და მოვფერებოდი. მისი ეშხით კაღვე უფრო შევიტებე დედა-ენა, მიწასაც რომ ასე საკადრისი ღირსება უწიადა და დედის სიყვარული და სიმაღლე მისცა. გულში დაულოცე ის პირველი ქართველი, რომელმაც

მიწას „დედამიწა“ შეარქვა. იმ ნათლისთან ერთად დიდი ილიაც გამახსენდა: „ტყუილად კი არ ეძახიან მიწას „დედაო“, იგი გვაწოვებს ჩვენ ძეძუბ, იმას დაეხარით დედე-დეამ, ჩვენი პირიცა და ღბინიც ის არისო“.

და თვალწინ დამიდგა ჩვენებური ქოქორაანთ ისაყ, დაძარღვეულ-დაყოფრებული ქალაროსანი, უმარწვილობასას რომ თან უღლოს გრეშვას მასწავლიდა და თან მიწაზე მელაპარაკებოდა, ვითარცა ცოცხალ კაცზე; მიწა ადამიანისთვის მოვლას თხოულობსო, მასავით პატარისცემა, ზოგჯერ მოფერება და ზოგჯერაც დატუქსეა უნდაო, ადამიანისთვის იღვება და იოფლება, იღიმება და იცრემლებოაო, უველა ერთნაირი არ არის, საკუთარი შევლივით უნდა იცოდე ხასიათი თვითიული ნაკეთის, მასავით უნდა ზარდო, უაღერსო და მოუაროო.

დიას, ადამიანისთვის შექცევარებით ეს მიწა, ელოლიავებიან და უველიან მისივე პატრონები, აი იმ შექანიზატორები, ჩვენს მახლობლად რომ აგუგუნებენ ტრაქტორებს.

ნაწერალისკენ წავდექით. აგერ ნაშვის მწწნებავი მანქანა მოგვაბლოცედა, მუხაკუმ ძუნწად დაგვიქნია თავი მიხალმების ნიშნად და არც აპირებდა გაჩერებას, ჩვენს თანხლებს, ქვემოქალის კოლმეურანეობის თავმჯდომარეს აღფრეს ბუღდააშვილს რომ არ ენიშნებინა.

— ომარ ზუციშვილი! — წარმოგვიდგინა აღფრესმა.

გავიცინოთ, გავესაუბრეთ. სხვათა დარად, ეგაც გულმოდგინე შექანიზატორი გამოდგა. ადრევე ბევრჯერ მსმენოდა

მისი სახელი და საქმენი, მართო ომარისა კი არა, მისი მახლობლებსაც.
შრომის სივრცელი და საქმისადმი ერთგულება თავიდანვე მოხდგამს ამ ოჯახს.

ომარის მამა თედო მუდამ მოწინავე კაცი იყო. საბჭოთა ბელისუფლების პირველსავე წლებში მან ჩამოაყალიბა კომკავშირული ორგანიზაცია ამ ოლქელში და ახლგაზრდობას რაწმავდა იმ დროისათვის საქირბორტო და მწელი საქმეების მოხაჯვარებლად; საზრუნავი ბევრი ჰქონდა მამინაც, როცა კოლმეურნეობა უაღიბებოდა, შერტყ, როცა ბიჯადრად მუშაობდა, შემდეგშეიცი, როცა სოფლის პარტოგანიზაციის ჩაუდგა სათავეში და ახლაც როცა თმა მთლიანად გადაქირბლენია, მაგრამ უწრომლად არ დაუბერადება დღე.

თედო ხუციშვილს შეიღები შრომის ფრონტზე მუავს დანაწილებული. ღეო შახტში გაუმწესებია სამუშაოდ, ავთანდილი კასპის ცქმენტის ქარხანაში იღეწის, ტიტყო და ომარი — კოლმეურნეობაში, ვერც ერთზე ვერ გეტყვიან აუგს, მაგრამ მამის სახელი უველაზე მაღლა ომარმა ასწია, აგრ უვე თხოუბრებ წელზე მეტია საქტორისა, თუ კომპანის საქტ ურის. ამა, უდგემო მუშაობა სადა თქმულა და იმასაც აქვს თავისი გეგმა. ვისზე რა საქლები ვარო, და ისიც გადიღებული ვაღებუღებთ შედგება ხოლმე საამუო გადასახებზე. საამუო საქმული უფრო დღის ბოლოს გაუნდება იმ უთქმულ ვეკავს, როცა შრომის ნაკადევეზე გადაბედვის და ნყოფის მითულის დრო დადგება. თუ გარკეცებთ არ შეანსტლა ნათქვამი, ის წელიწადი რა ანგარიში ჩასაგდებია. შარშანაც ეგრე იყო: 200 პირობთი ბექტარის მავერ 1728 ბექტარი მინე დამუშავი, ამევე დროს დანოვა ტონანახევიარის საწვავი. შარშანაც ეგრე იყო და შარშანწინაც. სწორედ ამ თავდადებელი შრომის შედეგი იყო, რომ მის ოფლიან მყერდზე აკაულდა ჩვენი ქვეყნის უპირველესი ორდენი, ზედ დიდი ბუღლის სახე რომ ბრწყინავს ვარსკვლავივით.

„შე აღარა მამებს უფლება, რომ „ფრიადზე“ ნაულები ნიშანი მივიღო შრომაშიო“, თქვა ორდენის მიღებისას და ეგრეც არის.

ახტოვე „ფრიადისან“ მექანიზატორად სოფლიან ომარის თანატოლს დავით გუცადეს, რომელიც ტოლს არ დაუდებს მას. დუხოსაც ომარავით თამამად გადაეხედება თავის ნაკადევეზე, მის მყერდაც ამშუენებს ორდენი.

მათი შრომაც და კაიკაცობაც ცალ-ცალკე სადღეგრძელებია, სხვა მექანიზატორთა ოფელის, თუნდაც ადიკო ზაალიშვილისა და სურენ ფოლადაშვილისა, მაგრამ სხვა დროისათვის იყოს; ახლა ჩვენც გვეჩქარება და ის გარუტული ბიჭებიც ჩქარობენ.

აქი მალეც გამოვეშვებოდნენ. ისინი თავი-

ანო საქმეს მიუბრუნდნენ, ჩვენ ჩვენი გზა განვაგრძეთ.

„რკინის ხარის“ პირველი ნაკადევი 1928 წელს გაუღებულა ქვემოქალის მიწდერტში და მას შერე აღარც შეწვეტილა ტრაქტორებისა და კომბანების გუგუნი. დღეს კოლმეურნეობას ემსახურება 23 ტრაქტორი, 6 კომბანის, 15 სატორთო და ერთი სახელისმო ავტომანქანა.

ეს ტექნიკა მოქმედებაში მოხუავს ოცდათერთმეტ მექანიზატორს.

ეს ოცდათერთმეტი კაცი ურველწლორად ამუშავებს 1.000-მდე ბექტარ ნათეს ფართობს. მარცვლელის მოყვანაზე ხომ იწვიოთად გავარტევენ სხვა კაცის მარტვენას, ბოსტნეულსაც და შაქრის ქარხალსაც ნახევიარზე ბექტერ ისინი დაატრიალებენ ბაღებსა და ვენახებშიც იმთა უნდა იტრიალონ, ფერმებშიც მექანიზაცია ამბობს თავის სიტყვას.

ამდენ სიკეთეს სწადის მექანიზაცია, მაგრამ კოლმეურნეობის თავკაცებსაც და რიგით მოფელეებსაც მაინც ვერ შესწერებიათ გუდი. ფერმებშიც უნდა შეიტკას მექანიზაცია. ერთი მოსული რა ხაემარისთა, უველა საღვამში უნდა მოეკიდოს იგი საქმეს, მექანიზებული უნდა იყოს წველაც, კვებაც, დარწყულებაც, ნაკელის გატანაც. ვენახშიც არა კმარა მოლოდ გამოხვნა და შეწამლევა, ქარხლის ამოღებასა და გარტევაშიც უნდა გვიშედავათოსო, უველდან უველა სამუშაოზე უნდა გვემსახუროს და გვიერთგულოსო.

ახლა, ეს დღეც მალე დადგება.

კალეობისკენ გავიძევა თავმჯდომარე.

სახელწოლება შეშორჩენია ძველი, თორემ ბევრი აღარაფერი უგავს კალის, დიდი ხანია აქეთ აღარ მიტრიალებენ მწიო დატეორული ურმები და ვახუზრებული ხარებითა და მოყოხილი კეერებით აღარ იღეწება ხორხალი, თუ ქერი ვაგანია სიტხეში. ახლა ეს ადილი გადქცეულია მანჯვრის ბარაქის მოგროვების ადილადა, საველე საწუობად, მაგრამ ზალი მაინც კალეობს უწოდებს.

თითქმას, სახევაბო სოფელი მოსწუდომოდა კალეობს. აქ ირეოდნენ ქარმავი მოხუცებუც და სისხლმპკრიანი ქაბუებიც, თავსაფრიანი დედააკაცებიც და მზისაგან გამევეკრამენბული ქალიშვილებიც.

მოსავალს ახინავებდნენ.

მელ-მალე მოგრიადებოდა ზორბლით დამიძიებულ სატეორთო მანქანა და ვეება ხეავტ მიადგებოდა ბოლოუკუღმა.

„შემომწევიო სამი ტონა ზორბალი!“ — იხუმრებდა საკინემშოღელელი შოფერი, ჩრდილისკენ ვაქანებოდა ხიცხისაგან გაღებებული, ხავტ სურს მორიკარეებდა და ციკ-ციკო წყლით გაოგრილებდა ცხელ ვულს, ეგრე დაუ-

რიდებლად მოიარაკებდა და ნიკასა და გულგერდზე ნაწუწი ჩამოსდოდა. „იფი“ — შერდზე ხელს ჩამოისვამდა გულნაჭრები და უდარდელასვით წამოგორღებოდა მხარ-თემო-ზე.

„ააშენა“

„სასიეთოდ გადაგვებადს“ — ზემრობის კოლოთეე გაეპასუხებოდნენ დამხედური ბიჭები, უმაღლე ახტებოდნენ ძარაზე და ჩქარ-ჩქარა სცილდნენ.

ხვანს მამარჯვებელი ქალიშვილებიც არ ჩამოუვარდებოდნენ თანატოლ ბიჭებს მარიფათაანობაში, მადლა-მადლა აკოლოლებდნენ ახალმოყრილ ხორბალს. მონედლო ხორბალი არაღე განსაყუთრებულად საამო, დამათრბელი სურნელებს აფრქვევდა; სტუმრებიც და მას-პინძლებიც ხარბად ვუმზერდით ხორბალს და უფრო მეტი სიყვარულით ემსჭვალებოდით მისი მადლისადმი, მისი მოწყვანის მარჯვენი-სადმი და გულისადმი. ფიქრში უნებურად გაი-ვლევს სტრიქონებში:

ყანო, ქვეყნის მშვეენბაე,
კაცის იმედო ყანაო,
იყურებოს იმის მარჯვენა,
ვინც გოესა, მოვიყვანაო.

ყანისა და პურის მოსიყვარულე იგვე ხალ-ხი ამბობს:

პურმა თქვა სახელქებულმან,
მე ვარო უველას ქებულო,
კაცი უნემოდ არ ვარგა,
არც გლახა, არც დიდებულო.

მოდა, იმიტომაც ქვეყნა პური, ხორბალი სიცოცხლის სინონიმად საერთოდ; იმიტომაც ჩაწერიათ „სახარებაში“ — „პური ჩვენი არ-სობისაო“. მის თაყვანისმცემელ ქართველ კაცს ეს არ უყვარია და ხორბალი უქსევია სიმშვენიერის სინონიმადაც. სულეერადაც და ხორციელადაც მშვენიერ ქალიშვილზე იტყვიან ხოლმე: „ხორბალავით გოგოა“; ფერსურნე-ლოვან სიტყვაზე იტყვიან: „ხორბალავით სიტ-ყვა თქვაო“, ერთ თაყვანმწონე გლეხს კი ჩვენს სოფელში ძველად, როცა ვვარები შემოიდეს, საამაყით აურჩევია ვვარად „ხორბალაძე“.

ბავშვური დიმილით დაუქტაროდით ხორბ-ლის ხვანს და სიყვარულით ვუმზერდით მოხუ-ცებხაც, ხანშიშესულუხსაც, ახალგაზრდებსაც, უველას, ვინც თესა და მოიყვანა იგი. მამურალი მხვანელ-მოხსველნიც მორიდებით გამოგვქე-როდნენ, ახლო და ახლო მოიწვედნენ ცნობის-მოყვარენი.

იმ წუთებში თვალწინ დამიდგა პაპანჭი, ბავშვებს რომ გვტოვოდა ხოლმე; ვინც ობიან პურს შესქამს, ფულს იპოვისო გულუბრყვი-ლო ყმაწვილებს გვტაროდა გულუშმაკა პაპის ნათქვამი და გაუცაყებით დაუფლებით ობიან

პურს კიდობანში, მშვიერი ძაღლისთვისაც კი გვეაფხუხებოდა. ბებიახვანაც სწორად ვამო-გონია: „ლობიობა: თქვაო, ვინც მარჯვე დაგდებ-ბული დამინახოს და არ ამიღოს, ზემსავით და-კუბდებო“. და ჩვენც თვალს მოკვარავდით თუ არა დაგდებულ მარცვალს, უმაღლე დაქვედუ-ბოდით და სინარულით მივარბენინებდით ში-ნისკენ.

როცა წამოვიზარდენით და ქვეაში ჩავეარ-დით, მურე მივხედით ბებიისა და პაპის ნათქ-ვამს.

დღეს ჩვენში ზოგ-ზოგები დაუდევრად და არამატყობსუცნით ეკიდებიან პურს, ხორბალს, „ჭირნახულე“ რომ შეურქმევიათ ჩვენს წინა-პებს.

ძარს დავარდნილა საღუსეე ნატების აღებას ეინდა ჩივის, ეი სირცხვილო, ხომ უველანი მხილველნი ვართ იმისა, რომ სანაგვე უუთშიც ხშირად ვადუფაბებენ ხოლმე კიი დიდ ნაჭრებს პურისას, ზოგ-ზოგს კი პირუტყვის საყვებადაც არ იაფსუბებათ ჭირნახულის ნაწარში, რომელ-შიც ესოდენ უხვად არის ვარცხლი დედამი-წის მადლი, მზის სხივი, ცის ნაში და კაცის ოფლი...

დაის, აქაური გლეხი ოდითაწვე დიდი დამ-ფახებელი, მოამაგე და პატვისმცემელი უო-ფილა ჭირნახულისა. აი ამ მისხუდ-მოსხუდ-ში ათეული საუყუნეების განმავლობაში ჩამ-ღირღობდნენ და ოფლს აღვრიდნენ მარჩე-ნად მიწას, გადი-გამოდიოდა გუთანა საქცევი-დან საქცევაშიდ, დამავრული ეწეოდა შვიდი უღელი ხარ-კამენი, გუთნის სახელურებზე ღო-ნივრად დაბეჩენოდა მოხრილი გუთნისდედა და მალ-მალე გასახებდა უღლის თაყვე შემოსუ-პებულ მებრებებს: „ზედა, ბიჭო, ზედა!“ გაბე-რებული მებრებიც გამეტებით გაუტყლასუ-ნებდნენ ვანზე გამწვე კამერებსა თუ ხარებსა. პირუტყვის შემცოდებელი გუთნისდედა სიმღე-რით მიახვედრებდა:

ხარმა თქვა, ხარი ვერ მამკლავს,
თუ მებრე მიზის ღუთიანი,
ხმირ-ხმირად უნდა დამსახოს
სიმღერა ლახსთიანი.
გამწვეული მებრეც სიმღერით გაუპასუხებო-და:

გუთნისდედას რა იცხონებს,
რა შიყვიანს საუღარშია,
შავი კამერების ცოდო
უწვევია კალთაშია,
კიი დარში თითონა ხნავს,
მებრეს უხნავს აედარშია.

და ასე დაღამდებოდა გრძელი დღე, გამარჯ-ვებული გუთანა საშოკდასამაქერ შემოუვლიდა გრძელ მიწას, თუ მებრე არ დაიფარებდა, სტრიქონებად გადასაშვებდა ერთი დღის მი-წას, რაიც დღევანდელი საწოლის ნათევარ შექ-ტარს დაეტოვებდა.

მალე თქვენს ღრეც მოაწვედა. მთვეული გლეხი დიდ წინსაფარს შემოიტყაშდა. მარცხენა ხელით აკლავდა, მარჯვენით დარკვეულ ხორბალს დახუჭავდა, გამტებით გაიქნედა და ხორბალივით ადღ სიტყვას გაყოლებდა:

- ეს მეფისა!
- ეს მეომარსა!
- ეს ბატონსა!

არც მოურავს დაივიწყებდა, არც მევახშესა, არც ქვირთხობრსა, არც ობოლსა, არც სტუმარსა, არც ჩიტსა და არც მწერსა. ბოლოს დაყოლებდა:

- ეხეც ჩემს ცოლ-შვილსა!
- ერთი ათსად, ერთი ათსად! — ამასაც არ დაივიწყებდა.

და ითვებოდა, დოღის პური, არას დაგიდევდით, თუ სარველა მახობლასაც გაატანდა. ასე ფიქრობდა: უფრო კარგ გემოს და სურნელსაც აძლევს შავი მახობელი.

და მართლაც ხოფლის თავში რომ მახობლიანი პური ცხებოდა, ხოფლის ბოლოში ვეცემოდა მისი სურნელიცა. თანხანაური რბილი გამოდიოდა; დაშვეული მენახარე რომ ყუით დაიქნედა, იღვევებ მოხდებოდა წვარი.

მართლა რამდენი გარჯა და ოფლი სჭირდებოდა ჭირნახულს.

უოფლად არც ახლა მოიწვეა არაფერი, მაგრამ რა შედარება!

ახლა: მანქანა ხნავს, ფარცხავს, თევზს, ანოყურებს, მკის, ღვევას, ფქვავს, არჩევს, არკვევს, ზღავს, აცხობს, მოკვს.

მაგრამ წინაშეა ცხოვრების ზოგი ჭიშის გადაჩრებვა მოუთხოვია. დღევანდელ მიღწერისმყოფლებს მადლობა უთქვამთ დოღის პურისათვისაც, თავიუხმისათვისაც; სხვა მისთანებისათვისაც, აღარ შეუწუხებიათ ისინი, ნაელგამოსავლიანად მიუწნევათ, თანაც ჩაწოლა ოცნს, თავთავი რომ დაუმძიმებდა; ჩაწოლილ უანს მარჯვად მოქნეული ცელი კი კარგად მოთბავს, მაგრამ კომბინი უფროსის ხოფში, ბოლო წლებში უმთავრესად „უფხოს“ ურჩევით ქვემოქაღლეებს და მეტა ბარაქვ მოწყობა. შარშანწინ 500 ჰექტარზე სივრცითაა შემოღვრომის ხორბალი, აქაც უკავიათ ქვემოქაღლე მხვენლ-მოთვსელებს, გეგმა თითქმის გაორკეცებით შეუსრულეზიათ, 13 ცენტნერის მაგიერ 22,2 ცენტნერი ხორბალი მიუღიათ, სულ საშობლოს ბედლისათვის მიუმატებიათ 12.000-მდე ცენტნერი „პური ჩენი არხებობისა“. ის საექტარო მოსავალი საშუალოდ ითქმის, თორემ ცალკეულ ნაკვეთებში, სადაც უფრო მეტი პატივი უციათ მიწისათვის, მეტი შრომა და სიყვარული ჩაუტანებიათ, ვთქვათ, ჭრის ტუის თავზე, 40 ცენტნერამდე მიულწევიან.

ეს უმთავრესად „უფხოს“ ვაყავობა ყოფილა.

ქებულ „უფხოსაც“ თანდათან ტყუილად ქწი. მასზე უკეთესი ჭიშები გამოჩნდნენ, „ავრორა“ და „კავკასია“, ბარაქის ტაბზე ახლა ისინი აღიან. ამ ხორიდე წლის წინათ ამ კოლმეურნეობაში სულ თხოუშეტი ჰექტარი დათესეს ახალი ჭიშები, რაღაც მოშიმა თვლით უცქირდნენ ქვემოქაღლეები, ვაი-თუ გვიმტყუნესო, მაგრამ მათთვისაც გაუმართლებია „ავრორა“ და „კავკასიას“. როგორც იტყვიან, ზღვად გამსკდარა მოსავალი, 45-50 ცენტნერამდე მიულწევა თვითოულ ჰექტარზე. აქაოდა კარგად იგვარესო „ავრორამაც“ და „კავკასიამაც“ აქაოდა ბარაქინი ჭიშები ყოფილანო, ვახულ წელს უფრო დიდ ფართობზე დაუთესიათ ეს ჭიშები.

სადაც ხორბალი ითქმის, იქ ხომ ქერიც იხსენიება. ცხოვრების საჭიროება მასაც მოთხოვს. ქვემოქაღლეებს არასოდეს განელებიათ მისდამი ინტერესი, ასევე ელოლიავენთან სომინდსაც, აქაც დიდი წარმატება, აქაც დიდი გადაჯარბება გეგმისთან შეფარდებით.

დაბ, ქვემოქაღლეები დახელოვნებულნი არიან მარცვლურების წარმოებაში. ამ საქმეში პირველობის შიანი ჩემულობს გაიოზ საჩაღელის ბრიგადა; ეს ბრიგადა მარტო მარცვლურების კი არა, სხვა კულტურების მოსავლაც, მიღებამაც არავის უთმობს პირველობას. ყოველ წელიწადს დიდი გადაჯარბებით ასრულებს ხორბლის, სიმინდის, შაქრის ჭარხლის და ბოსტნეულის გეგმებსა და ვაღდებულეებს. ეს ხანმოკლეიო კაცი თითქმის ორჯი ათეული წელიწადია სათავეში უდგას ბრიგადს და პირი არასოდეს შეურცხვენია. მას იცნობენ ისეთ კაცად, სიტყვა და საქმე რომ ერთი გაგებით ესმით. აკი ფანიც მისცემია მის სიტყვას, აკი უჩერებენ კოლმეურნეობის წევრებსაც და თავკაცების და როცა ლუნიის ორდენი გადასცეს, ახალი არის მავაზეო, გულთა ამოთქვეს უფროსებმაც და უმცროსებმაც.

ამ დიდ ქიღღოს მხოლოდ თავის შრომისა და კაცობის დაუხებლად როდი სთვლის მადლიერი ბრიგადერი; ბრიგადის წევრები მხარში ამოსდგომიან ნაცად ხელმძღვანელს და უღალატო გულთა და მოუღლეუი მარჯვენი მიწყებთან. ასეთებად გაიოზს პირველ რიგში ეგობება ორდენისანი კიოო ფოლადიშვილი, მართლაც ფოლადივით წიარუნა და მავარი კაცი, დომიტრი ჭეხაშვილი, მართლა რომ ჭექს შრომის ფერბულში; გოგია მაქარაშვილი, სისხლმუქიანი ქაბუციოთი რომ ტრჩის გული-საქმისათვის, ვახტანგ კარბელაშვილი, შრომის ვახტანგურშიც რომ ვაყავობის და ბოლომდე სცლას საეზე სანძის, და სხვანი მრავალნი, ვინც ცნობილნი არიან ფხვი მოსავლის ოსტატებად, ვისკანდრეჭვიან ათეანთი საქმის მრავალნი

ფესორებად, ვინაც კაცური კაცის სახელი და-
უშვავიდრება, ვინც უფრო მეტი შემართებით
იბრძვის ზურწლედის განმსაზღვრელი წლის
ვალდებულებათა პარნათლად განაღდებისათვის.

გაიოზ სანაღდის ბრიგადირბაში ტოლს არ
დაუდებს იოსებ მუწაშვილი, რომელმაც სახე-
ლი გაითქვა როგორც უნარბანა ზელმდვანელ-
მა და პარაქტოლსა. მისი ბრავოადა, უწინარეს
ყოფლისა, მარცვლულის წარმოებაშია დაბე-
ლოვნებული. მანაც ერთობრად გაზარდა მო-
სავლიანობა, მიიღო მ მ ცენტური მარცვლუ-
ლი, ა. მუწაშვილის ბრიგადის წევრბაში ასევე
იბეჭათეს სხვა კულტურბის უხვი მოსავლის
მოსვენაში, სწორედ ამიტომ იყო, რომ მეცხრე
ზურწლედის გადამწვეტ წელს იოსებ მუწა-
შვილი დაქილდოვდა საპატიო ნიშნის ორდუ-
ნათ.

ამ ჭილდოს ახალი შრომითი შემართებით
პასუხობს ნაცადი ბრიგადირი.

იმრავლის სახელოვანი შემოსევბის მრავლ-
მა ავი მრავლდებინ კიდევ. მარტო გასულ
წელს მთავრობის მადალი ჭილდოებთა მეტრდი
დაიმწვენა ამ კოლმურნეობის მ მოწინავე
აღამინამა.

* * *

რასაც კი მათი ბარაქინი მიწა ზრდის და
აზარებს, ყველა კულტურის პარტიისმცემლები
არბან ქვემოკლელი კოლმურნეობა. კარგად
იყინა აგრეთვე შაქრის ჭარბლის უდარი, „რუ-
ხა ხილად“ რომ ეგებებოდათ ამ ნახევარი ხა-
უუუნის წინათ. ამ სოფელშიც კოლმურნეო-
ბამ მოიუღო იგი. ამ მიწაზე პირველი ჭარბ-
ლი დიბინა 1931 წელს. საქართველოს მიწათ-
მომქედების კომისარიატიდან საგანგებოდ მოე-
ღენილი სპეციალისტების რჩევით და მეთვალ-
ურეობით საცდელად დათესეს მ პექტარზე,
თესილიც საუცხოო შეტრჩიათ და მისი საბი-
ნადრეც „მესხიანთელი“ მიწა აქრონეს.

კოლმურნეობის მურნეობისათვის ენოთირე-
ბოდათ იგი ზოგ-ზოგ ეტვიან გლეხებს.

ჩვენებურა მიწა შაქრის ჭარბალს ვერ იგუ-
ებსო.

მიწისა და ზერის ავადყოფობას მოიყო-
ლებსო.

ვენახებსა და ბაღებს გავიობრებსო.

ნებიერა ქალიშვილივით ნიადაგ ფერობას
მოკვთბოვსო.

მაგრამ მალე იგუა მიწამაც და კაცმაც. პირ-
ველ წელიწადზე იმ ორ პექტარზე მიღებული
იქნა 900-მდე ცენტერი შაქრის ჭარბალი. ეს
იყო ამ კულტურის პირველი მოსავალი კასპის
რაიონში.

რავი გამოცდა ბრწყინვალედ ჩატარდა, ეს
კულტურა დაინერგა და გავრცელდა მთელ
რაიონში.
შენ მეტერ ველარ შეღვიან ქვემოკლედებო

შაქრის ჭარბალს და დღეს იხე არბან მიჩვეუ-
ლი, ველარც წარმოუდგენა ამ კოლმურნეობა
ამ კულტურის გარეშე

ქვემოკლის კოლმურნეობაში კარგად იყი-
ან შაქრის ჭარბლის უდარი, დიბ, დიდი ჭაფა
უყვარს ჭარბალსაც, მაგრამ დიდი სიტკბოს
მომცემიც არის და კი დახლსაც დაუესავს ზო-
ლმე პატრონი.

ქვემოკლედთა მინდვრები ყოველ წელიწადს
ქარგება ჭარბლის ხასხასა ფოთლითაც, მიწის
გრბლოში განებებერებული ძირი რომ ამოყარის
მალდა.

რალდნ საპატიოა იმ აღამინათა დეაწლი,
ვიც უფტარბივით სიტკბოს აწვდის ხაღბს.

ეს სიტკბო კი ცხელი ოფლით მოიწვეა ხიც-
ხეშიც და სიცივეშიც.

იოლი მოსავლელი ზომ არ არის. ზაფხულის
თაქარა მზეშიც მუბლისჩოქა უნდა იტრბალის
კაცმა და ადრე გაზაფხულისა თუ გვიანი შე-
მოღგობის სუხბან და ცივგულა დღეებშიც.

ღალბანი მიწა უნდა შეუტრჩიო, რომ სკაჯ-
რისად იღორძინოს.

თანაც ტამბაკით სწორი ნიადაგი უნდა
იყოს, რომ რწვეის დროს არ დიბრბოს. და
კარგად მოიყენოს სასმელიც და ხაყეობიც. თუ
მზრალად ნახნავში არ ჩაითესა, აღმოცენება გა-
უჭირდება.

მიწას ყინვა მოეწვება თუ არა, თბილად გა-
ფუფედება თუ არა, მამინვე უნდა მობარდეს
თესლი, თორემ თუ დააკვიანდა, დღე დაკლ-
დება და პატრონსაც დაკლებს თავის სიყეთეს.
დროზე უნდა გამოისწიროს, თორემ თუ რამ-
დენიმე დღე გადაუცდა, სულაც წავა ბელიდამ.

მის სამშობლებლოში თუ სარეველა ბაღბის
გაქაქანდა, გაჭირვებს მთუნვეელი ქალწული-
ვით სუსტი არსება „ბელში შემოაკვდება“ და-
უნდობელ ჭანგას, მსუსხავ-ნარს, ფესვავაშაძარ
ლელს, პატავმოყვარე ნაყარ-ქათამას თუ მხარ.
ჩობულა ზვართქლა ბაღბს.

მალ-მალე უნდა გაუფხვიერდეს ნიადაგი,
თორემ მისი ნაწი ფესვი ვერ ექაღება მაგარ
მიწას და „შეიერი მოკვდება“ (მაი, რატომ არა
ჭვავხ ოქროს ცოცხასა და ჭაღაფშატას,
კლდეზე რომ დაჭვა, იცხოვრებენ“, ჭვავ ვახთ-
ქნე და თვინათ სარჩო-სახაღებელს მაინც
იმოყიან).

და ამის გამო არბრთხელ თხოულობს მიწის
გაფხვიერებას და ამოწინააღმდეგეთა განადგურ-
ებას“. რატომ ზურთერ და ექვსტერაც არ უნდა
ჩატარდეს ეს პროცესები.

საკვებისად ზმირ-ზმირად თხოულობს უჭერ-
მაქროს ზავშვივით, თანაც ნაირ-ნაირებს —
ფოსფოროვანს, აზოტოვანსა, კალიუმის სახე-
ქებს.

წყალიც მალ-მალე სწუტრდება, ბარე სამ-
ოთხტერ, თუ გვალვიანი წელიწადი მოუბრუნ-
და, შეტკერავ.

ამდენი „კამითა და სმით“, ამდენი მოვლა-
მოფრებით უმსხველდება და უსუქდება ძი-
რი. ზოგი ისეთი ამოცა, რატომ ფუტს არ ა-
წონს.

მართალია მექანიზაცია აქაც დიდ უნარს
იწუნს, ზუნა, აოშვა, თესვა, ნიადაგის გაფხვიე-
რება, ხარჭების შეტანა — სულ მანქანით
ხდება, მაგრამ თითქმის ნახევარ სამუშაოებს
უშუალოდ ადამიანის მარჯვენის შეტება სჭირ-
დება: გამოხშირვაო, გამოთონაო, მარწყვაო.
და ბევრი რამ. ყველაზე შრომატევად სამუშა-
ოდ კი ამოღება და გარჩევა მიიხსიათ. სცადეს,
განა არ სცადეს რომ ქარხლის ამოღებაზე შე-
ეშვებოდნენ მანქანა, მაგრამ არ იფარვა, ძი-
რებს ამტკრევიდა და ბარაქის ერთი ნაწილი
ასევე მანქანა ჩაჩეობდა.

და მერტ, რა დროს უწევთ ქარხლის ამოღე-
ბისა და გარჩევის სამუშაოები — შუა შემოღ-
ვითავე, როცა ვენახს ცალკე ეძახით, ბალი
ცალკე, ბოსტნულს ცალკე და როცა დღაც
საქმაოდ დაპატარავებულია, თუ არ ინჰარეს,
თუ არ დაეშორნენ, ისეთ დროში გადასყვებით,
როცა ცაც ხშირად გაცეადება ხოლმე და მი-
წავა.

თითოეულ ჰექტარზე სამუშაოდ 10.000 ძირი
შაქრის ქარხალი იზრდება. ათასობით ქარხლის
ძირს უნდა მოეთათუნოს ადამიანის მარჯვენა
წელიწადში და განა ერთხელ და ორჯერ!

აი, რამდენ შრომას თხოვლობს შაქრის ქარ-
ხალი, აა, როგორ ელოლიავენთან მას ქვემოქა-
ლილი, მაგრამ ასევე დიდი დაფასებაც იცის
ნაამაგარმა.

ჰოდა, თბიტომ აფახებენ ქვემოქალაქში სახე-
ლოვან მექარხლებს — ეიორჯი მაქარაშვილს,
გუბანგ კარბელაშვილს, შიტო ჭეხაშვილს, თა-
ნარ ბუნტურს, ციალა ყოჩიშვილს, ნინო ბი-
ტარაშვილს და სხვებს, ვისთვისაც ჩვეულებე-
რივ აშბად ქცეულა 600-700 ცენტნერი შაქრის
ქარხლის მოყვანა.

და მანაც ცოტაობენ, რადგან მათ ვასახედ-
გამოსახედო უფრო მეტი ხიტკო ამოურია
მიწას მალე მოსავლის დიდოსტატების, საქ-
ვეუნოდ ცნობილი მექარხლებების: ლენინის
ორდენოსან მარიამ ჩადუნელის (იგოციო) და
სოციალისტური შრომის გმირის სოფიო მარი-
ლაშვილის (ქვემო გომი) მარჯვენის წყალობით,
რომლებიც თვითონვე „აუქმებდნენ“ თავიანთი-
ვე რეკორდებს. 800, 1000, 1200 ცენტნერი
შაქრის ქარხალი თვითოეულ ჰექტარზე. ასეთი
ციფრები ამშვენებდნენ არა მარტო მათი შრო-
მის წიგნაკებს, არამედ რესპუბლიკის და ზოგ-
ჯერ საყვემისო ვაწეთების ფურცლებსაც.

და თუ დღეს ისინი აღარ დადიან ამ მზიან
ქვეყანაზე, მათი მიმადერების მაგალითობა ბევ-
რი უდევთ წინ. რესპუბლიკის უმაღლესი საბ-
ჭოს დებუტატი დოესელი მარიამ ზორგულაშვი-
ლი, ქვემოქალაქი მექარხლე თამარ შქედლი-

შვილი და სხვები ჰექტარზე 1500 ცენტნერამ,
დაც კი ღებულობენ.

დიახ, მათ ფონზე თავიანთ მიღწეულს ზღვა-
რი ეუმარისებათ ქვემოქალაქებს და ხუთ-
წლიდის განმსაზღვრელ წელს გადაწვეტილი
ქვე სამშობლოს მისცენ 13.760 ცენტნერი
შაქრის ქარხალი. ეს გეგმა. ფიქრი და ოცნება
კი გაცილებით მეტზე აქვთ. ეგ რაღა ვაყავო-
ბაა თუ ვასული წლის ზღვარს არ გადავავი-
ტებთ, თუ 20.000 ცენტნერზე ნაყლები შაქრის
ქარხალი მოცევავენოთ.

დაე, ამ საქმეშიც მომართოდეთ ხელი!
დაე, სულ ხიტკო და სიხარული სუფევდეს
ქვემოქალაქების ოჯახებშიც, ყველა კაცური
კაცის ოჯახში!

* * *

ვენახს მივადევით, გრძელ ვენახს.
აქაც უხსოვარ დროიდან მოსდგამთ ვენახის
სიყვარული. დღენიადავ ეფერებიან და ელო-
ლიავენთან შეილივით ნაწარდ ვახს.

ძველ დროში ვაყვაცი ის თუო, ვისაც კარგი
ვენახი ჰქონდა, ზოლო გრძელი ვენახის პატ-
რონი მხრებგაშლითა და სიამაყით გაივილიდა
ხალში, აც ქალი დაეპირებოდა და არც სა-
მოყვროდ დაეწუნებდნენ. აი ნათქვამი თუო:

სიდედრო, შეგვერემანობით
არ დაიწუნო სიმეა,
წიდი, სოფელში იკითხე,
გრძელი ვენახი ვისა!

უწინ გრძელი ვენახები ამილახვრებისა და
მისთანებისა თუო.

ახლა კი კითხვა აღარ უნდა.
გრძელი ვენახები დიდა ხანია ხალხისა და
საზოგადოების კუთვნილებად ქცეულა.
ამ სოფელში ვენახიც გამრავლებულია და მე-
ვენახეც. მართლა შეილივით ზრდიან და უყ-
ვართ ვახს.

ეს სიყვარული ეტუობა იმ ზერებსაც, ჩვენ
რამ მივადევით.

— სად იქნებთან, ნეტა! — თქვა ალფეზამ,
გახიბდ-გამობიბდა, იფუნაა, სითაც უნდა ყო-
ფილიყვენენ და გასძახა:

- მაი, ვიორჯა, ვიორჯა!
- ბაოლი — ძლივს მოადწია ხმამ.
- აქეთ გამოდი, აქეთა!
- რამდენივე წუთის მერე მოგვებალა სახეგა-
რუქული, წარბებსშირა კაცი, ნული ნაბიჭით
მოვიდა და დანქად მოგვესალმა.
- ეს ვახლდათ კულმეტურნიების მოწინავე მე-
ვენახე ვიორჯი გორჯოლაძე.
- რას აკუთებდი? — შეეითხა თამჭდომარე.
- ცან ვუბნნიდი ვახსა.

დიახ, ცან ვახსნის უამი თუო. ვაზი კარგა
დაბურულიყო. ამ დროს მივენახებები ზედმეტ

რქამა და ფოთოლს აცლიან ხოლმე ვაზს, არც ნაშტრევს აკეპანებენ, დაბურული ვაზი ისე თხელდება, რომ ცის დანახვა უნდა მისი ძირიდან, ცა ეხსნება. თუ ეს მწვანე ოპერაცია არ ჩატარდა, თავისუფლად ვერ იმორჩილებს ჰაერს.

„მეშ, ვაზმა თუ თავისუფლად არ ისუნთქა, რა აცოცხლებს!“ — იტყვიან ხოლმე გლეხებმა.

— ბევრს შრომა უნდა ვაზსა ზა, ძია კაცო? — უკ, ძალიან ბევრი! დღეღამად ლოლაობას თხოვლობს ეს დალოცვილი. თუ ერთი აგიცდა თვალი და შარქენა, მაშინვე ხელიდან წაგვთ; დღე და ღამ უნდა შიგ იტრიალო, მაგრამ დაფასებაც კარგი იცის ამ დალოცვილმა. თუ ოფლი და პატია არ მოაყელი, ისეთ ჭრამან მტევნებს დაიჭრის ხოლმე, რომ ავთვალს არ დავნახებმა. ხო-ხო-ზოო, შემოღვრომით რომ დაიმკრახება და ღამაში გოგოსავით შემოგვცინებს, სულ დაგაიწუდება სისხლივით ჩაღვრილი ოფლი.

ღობა, ნადავგ დაგურგურებს ვაზს გიორგი გორჭოლაძე. საყუთარი მოხვარებით იცის მისი „ხანაითი“, რომელს როგორ უნდა მოუაროს, რა სიტყვა უნდა უთხრას. ჰო, ადამიანით არის ვაზიც. ზოგს „დატევა“ არგებს, ზოგს დაევაება... ადამიანით უნდა შეუწუროს ხანაითი, უნდა აცოცხლო რამელ ვაზს რამდენ კვირტზე დაუტოვო ღერწი გასხლებს დროს, რომელი რქა მოიტოვო სამამულედ, რამდენ კვირტზე უნდა წაჭრა ნეკს. შავასაც დიდი ცოდნა და დაჯიერება უნდა, თორემ თუ შეძლებისდაგვარად არ დატვირთო, ვაზმა გათამამება და ვაზარმაცება იცის ნებეზრა უმწველივით, თუ გადატვირთო, მგ უარხნია. ძალია ვეღარ ეყოფა მოსხმულის ხაზრდოდ და მოსაველელად, შეიძლება „დაამიო ჩაოთვიდეს“ კიდევ უნებლიე ნაკაცარივით. ისიც უნდა იცოდეს, როგორ დააპურო და დაარწმუნო „შაწურა“ ფეხვი, ან რა ღოსი წაშალი მისცე.

ღობა, ადამიანით თავისებური ხანაითი აქვს ვაზსა და ჩვენი მევენახე ავი მინდასავით ესაუბრება და ეაღერსება. დილაუთენია რომ მიადგება ვენახს, დამბედური კაცით „გამარჯობას“ ეტყვის და გაუღიმებს. ეჩვენება, თითქოს ვაზიც თავს დაურბებს „სასახლოდ, გაუღიმებს და ენას ამოიღვამს.

ამ ღიმილსა და ურთიერთ საუბარში მიფრინავს მათი წუთისოფელი.

გიორგი კმაყოფილია, რომ ვაზს დამეგობრებია, მისი ენა და ხანაითი იცის, ადამიანით უვლის და ზრდის, ადამიანურ მოვალეობას იხდის. მარტო კმაყოფილი კი არ არის, ხარობს კიდევ, ხარობს მაშინაც, როცა ფეხვსა, რქამა და ფოთოლს ელოლიავენა, ხარობს მაშინაც, როცა პარმომცინარ მტევნებს ეაღერსება და ოფლი.

მითვლით კი, გავიხარობი, უთვლელი მითუ-

ლია გიორგი გორჭოლაძეს. ვალდებულება ერთიორად გაუნადგებია. ჰექტარზე 90-100 ცენტნერიც მოუყვანია. განაქრებულმა და მარტორა — რაც თავი ახსოვს, სულ მიწას ჩასტყურის, სულ ვაზს დასტრიალებს თავსა. ხანაში შეხედლისას უფრო მოეჭივრა, მაშინ გაითქვა მოწინავე მევენახის სახელი. უოვლელი ადამიანის გუნება გაუმზიანებია მის მიერ მიოთვილ მტევნებს, პირველ რიგში, მისი მომკვლელისა, ერთიორად გადაუხდია ამაგი, შრომაზე ხომ აღწარდაურებია, პრემიაზე მოუტყვინებია; ტონობით წაუღია გიორგი გორჭოლაძეს ჩოღდოს სახით კუთვნილი ურტყენი. ამასაც ხომ გაუხალისებია, მაგრამ უველაზე მეტად იმას გაუხალისებია, რომ სწორედ ვაზმა, უურტყენმა არგუნა საპატოო ნიშნის ორდენი, ამ ორიოდვე წლის წინათ რომ აბრწყინდა მის მაღლილ შეკრულზე, მან არგუნა სახელი მოწინავე მევენახისა, რაც დიდად საპატოო სახელად არის მიჩნეული მაღალთავადაც და დახალთავადაც.

ამ საპატოო სახელს დაედირსნენ მებაღეოფელი და სხალედი და სხვანი მრავალნი, ვისაც ჩვეულებად ჰქვევიათ 80-90 ცენტნერის ურტყენის მოყვანა თვითველ ჰექტარზე.

მევენახესაც და ვენახსაც მართლა დიდი პატოისცემით გაურბინა ქვემოქალაქის კოლმეურნეობაში, 100 ჰექტარზე შეტი წყრებისათვის არც ოფლი მოუკლიათ და არც პატია, ნაშაგარ ვენახს ერთიორად მოუზღვია, კოლმეურნეობის ხაერით ზაწინაში ცოტა ფული როდი დაგროვიდა ურტყენისაგან. იყო წლები, რომ ათათათობით მანეთის შემოსავალი მიოცია გამართულ ვენახებს, ამდენი სიხარული გაწყდითათ მისგან, მაგრამ ერთმა დაუნდობელმა ზამთარმა დიდდ დაამწურა ქვემოქალაქისიც, სიკვდილივით უღმობელმა ქვენებმა უთვალავ ვაზს მოუსპო სიციცხლედ. უველამ ვერ გაუძლო, ყველა ვერ ვადარჩა. ვაზის გახშობამ გული მოკლა მოამაგე მევენახეებს, მაგრამ ამქვარადვე მოთმინება და წინდახედულება გემოიჩინეს.

მერე რა არის, რომ წელსვე აღარ დაიმტყენებო, უფრო დიდი გულთი მივიდნენ ყინფანათარემ წყრებში, უფრო მიფერნენ და მიფიფერაქუნდენ ავადმყოფსა და დაუძალურებულს მეტი შრომუნებლობა და მოვლა-პატრონობა სქიარდებო, არაფერი დააკდეს ავადმყოფ ვაზს, ძირიდან აურილ ღერწს, სამეშრომოდ რომ გამოიერის ხანაყოფე რქამაც და სამამულე რქამაც. ამოჩიარკულის ავგილას მთლად ახალ ვაზს გაუდგეს ფეხვი, იმავე ჩინისას, მაგრამ უფრო ღონიერსა და მოიშედეს, იმ ახალსაც სათუთად უვლიან, ძველსაც.

ღობა, ასეთი საქმით პასუხობენ ქვემოქალაქი მევენახეები საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს დადგენილებას „სწრა-

უდა დავაღწიონთ უწევით დაზიანებული და და-
ღუბული ვენახები, ინტენსიურად განავითა-
როთ შევენახებომა". ასე საქმით მასუბონენ და
შედეგებიც უყვ ნათელია.

და როცა ხსენებული დაღწევილებიდან გა-
მომდინარე რესპუბლიკური დათვალეობების
შედეგები განიხილებს რაიონულ თათბირზე ვე-
ნახების მოვლა-დამუშავების თაობაზე, დამთ-
ვალეობებელმა კომისიამ მოწინავეთა შორის
პირველ რიგში ქვემოქალის კოლმეურნეობა
სცნო.

შალე აღროძინდება დაზიანებული ვენახები
ქვემო კვალში, ძველებურად დამიტველება 100
ჰექტარზე ფესვაჭაღორებული 100 ათასამდე
ვაზი და გუნებას გაუმზიანებს უფთავად და-
მიანებს, პირველ რიგში კი შთან შრატუნველსა
და მოსიყვარულე მევენახეებს.

„მოსიყვარულებსო“ უნებლიედ მოგვყავა
სიტყვას, თუმცა სულ გავიწყობდა მევენახე ვაზის
მოსიყვარულე არ იყოს. მართალი უთქვამს
პოეტს:

ვაზი გულით არ უყვარდეს,
მევენახე მე ვერ ვნახეთ.

* * *

ვაზე ნაკლებად როდი იხივარულეობან ზე-
ხილს. ისიც შევლივით უზრდიათ და ამავე და-
უფლიათ. რა ხილს აღარ იხილავთ ამ სიფელში
— წინაინ გულაბს, კალის მსხალსა თუ ხეკე-
პურს, გვერდწითელა თუ ვარგა ბაღს, ლოყა-
აღელილ ზიდისთარს თუ შემოდგომის ატამს,
ჩაყვთილებულ ვარგარს თუ ბინდისფერ ქლი-
ავს. მაგრამ მათთვის მოკლე მიწები მიუზომი-
ათ, ანდა უმარჯალი ვაშლებს შუა ჩაურბე-
ბიათ, ვიდრე ისინი დავაყვადებთან, ტანატარა
ატამი თუ ქერამი თავიანთ ხანს მოივლიანო.

აქედ ვაშლისთვის მიუციათ პირველობა, მაგას
უფრო მეტი დოვლიათ აჩოქებს მიწიდანო; შინ
ჰექტარი ზეხილის ფართობის თითქმის 95
პროცენტი ვაშლისთვის უბოძებიათ, ვაშლიც
შრავალნაირი უზრდიათ ამ მიწას, უყვლა სხისას
პგუობს, მაგრამ ზოგი მეტს ისხამს და ზოგი
ნაკლებს. „ზარმაც“ ჭიშებს ვასწარობია აქური
კოლმეურნეობის, თორამშეულისა და „სამეფო“ ვაშ-
ლის ჭიშებისათვის მადლობა მიუხსენებიათ
და გაუსტუმრებიათ, აქა-აქადა გაულადებიათ,
კებურა და შამანური რენეტის ჭიშები გაუსშო-
რებიათ და გაუსთამებიათ, ბარაქიანადაც ისხა-
მენ, შენანახადაც გამშლეა და მოგზაურობა-
საც კარვად იტანსო.

ბაღები ბევრგან გაუსწენებიათ, ზოგან საკმა-
ოდ ხანმოკლეელი ვაშლები დგამან, დონიერ
მბრებზე რომ ათეული ზამთარ-ზაფხული
აწეით. მაგრამ ქერ მუხლი არ აქანკალებიათ,
ისე მხნეობენ და ბარაქიანობენ. ტოლს არ
დღუდებენ ახალგაზრდებს, თითქოს სიამოვით
იგონებენ კვადროსანი პატრონების ნათქვამს:

ბებერი ხარისა რქანიც კი ეწევიანო უფრუნესო
ვეთში კი ახლად დავაყვადებულნიც უჭიჭობენო
მოსხმის ჭავარზე რომ ახლა დამდგარან,
მსხვილ-მსხვილი წაყოფის დამწიფება რომ
ენარჭებება; ბებრებიც, ხანმოკლეელიც და
ჭველებიც ერთმანეთს ამხდგომიან მხარში,
თავიდაც ხარობენ და მომველ-მემატრონებ-
საც ახარებენ, ერთ ჰექტარზე 80-100 ცენტნერ
ვაშლს იძლევიან. ვაშლ წილსაც „ოვავაყვას“,
ჰექტარზე 90-მდე ცენტნერი მოიხვენს, გეგმა
კი 90 ცენტნერს ითვალისწინებდა. როცა უყვ-
ლა ხეხილი დავაყვადებდა და მოსხმის ჭავარზე
დადგება, ერთი ირად და უფრო მეტად ვაზი-
დება ხილს შემოსავალი.

თვითეული ძირიდან საშუალოდ 100 კილოგრამ-
ნამდე ჩამოღის. აქ იგულისხმება დიდუც, პატარ-
აც, დაზიანებულიც, ჭანწითელიც, ზოგ-ზოგი
„ზარმაცი“ და ახალბედა ლალატობს, თორემ ვა-
მართულმა კებურამ თუ „მოიხილიმა“, უფრო
მეტსაც წამოიკიდებს; მაგრამ მართკ ხეხილის
მონდომება რას უშველის პატრონ-მომველ-
ლის მოწინაინება მთავარი, მასაც ვაწივით ნია-
დაც უნდა ელოლიავებოდეს და პატარისცემით
ეუფრობოდეს.

აბა, კეთილთ მარგო სომხიშვილს, თუ ეგრე
არ არის, მაგას უმალ დავიდასტურებს და აქი
დღეც და დამ ხეხილის ფიქრსა და ელოლიობაშია.
ხილნარშიაც და ბოსტნეულშიც უყვარს შრომა
მარგოს. ქალია, მაგრამ მამაკაცისვით ეაყვადუ-
რად ებრძვის მიწას. რომელი წელიწადი წავა,
რომ 200-მდე ეაკვადე კი ვამოიშუშობს საყლო.
მეურნერი წესდებათ ამ სამოცი ეკვლის გამო-
მშევაებას ავადებს ქალსა. ეს წესდებით, თო-
რემ გულით მეტი ევალება. ეგრე გულიანად
მეშობს და მოწინავეს სახელიც დამეკადრა.
სახელიც მოიპოვა და მთავრობის ჭილდოც,
მის მყარდენ აბრწინდა ოქტომბრის რევოლუ-
ციის ორდენი. ამან უფრო გაახალისა, მეტი
მეშაობის სურვილიც მოეძალა, ხეხილისა და
ბოსტნეულ-ხაღჩეულის სიყვარულიც.

ამრავლოს ბუნების ძალამ მარგო სომხიშვი-
ლისნაირი აღმინებიათ, ემოფილებით იტყ-
ვს ხოლმე კოლმეურნეობის თეკაცობა.

და სახედნიერად მრავლად არიან მარგოსნა-
ირა შრომისმოყვარენი ამ ბრივადშიც და სხვა
ბრივადებშიც. მრავლად არიან და კადეცაც
მრავლდებიან.

მოწინავე მებაღეთა მრევლს მიემატნენ ნო-
დარ გორკილადე და გიორგი სისაურა, რომ-
ლებმაც ხილს უხუი მოსავლის მიღებისათვის
ხუთწლეულის გადამწევატ წილს მყარდები და-
იმშევენეს მთავრობის ჭილდოებით.

* * *

საენახე მიწას გავცდით და ერთი ხანმოკლე-
ლი, შიდალ-შიდალი, გამხდარი კაცო შემოგვხე-
და, კოლმეურნეობის ფერმის გამგე გრირდელ
დასტურს აწუღებულ თითქმისგან ის დაუღლით

მუხეგულაშვილი. ვრიშა საყმაოდ გამოცდილია ცხოვრებაშიც, როგორც იტყვიან, ჭიბი მოჭრალი აქვს ფერმაში. ორ ათეულ წელზე მეტია მსხვილფეხა პირუტყვის მოვლა-პატრონობას თავაყობს. არც თერაიული ცოდნა აკლია და არც პრაქტიკული გამოცდილება. რესპუბლიკის დამსახურებულ ვეტერინარ საყმაოდ დიდი დამსახურება აქვს კოლმეურნეობის წინაშე. მისი ღვაწლი მაღალი ჯილდოთი — შრომის წითელი დროშის ორდენით აღინიშნა გახულ წელს. ამ ჯილდოს გარკვევებულ ენერჯითი პასუხობს. ცოტა ზომ არა, 1.200-მდე მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ბედი ახარია. აქედან ერთ მესამედამდე შეწველი ძროხაა. ხარისც არა ნაკლებზე უყვართ აქ. მაგრამ მის გამოსაღვერობაში დიდი ცვალილება მოხდა, ხარი და კამეჩი თითქმის აღარ გამოიყენება როგორც გამოწევი ძაღა. მათმა ქედმა დასვენა, აღარ ღოცულობენ ხარის ქედზე. იქნებ იმიტომაც არის, რომ თანდათან ცოცხლადება ხარი ფურთან შედარებით. უწინ რომ სოფლას შარავსასა და ორლობებში ძლივს ვაეტოვდა რქადაყული შევა კამეჩებისა და სქელისერა ხარების წახებები, ახლა მინცდამინც ისე ველარ დიატრახებებს სოფელი. დიას, დასვენებულა მათი ქედი. მხოლოდ სახორცედ თუ ასუქებენ, ანდა შწარმოებლად ეფურებიან. ამ მხრივ მოსაფრებელნიც ბევრი აღარ ეყოლებათ — აქაც ფართოდ იწერება ხელოვნური დათესვდა და ამ წესით ამრავლებენ პირუტყვს.

დიას, ძროხებზეა ვადატანილი ძირითადი ეურადება. ამ კოლმეურნეობაში 350-მდე ძროხა ითვლება. დღლიან-ზარქვანი ფურები მოშკიხეთ ორდენოსან სამდრია ვაროშაშელსა და ვახო მესტუმრებს, ომარ ნავლიაშვილსა და შაქრო შერმადისს, თითოეული მათგანი 15-20 სულ ძროხას უდლის და თითოეულისაგან სწველიან 1.800-მდე ლიტრს წელიწადში.

ამ მოწინავე მებროხებს და მათ თანამოსაქმეებს ადამიანოვით შეპყვარებით პირუტყვი, მათსავით მისწვეიან, დაახლოებიან, დამეგობრებიან კოდეც, თვალეში წახედავენ და უმად-30 ამოკეთხევენ: რა უჭირთ და რა უღბიანთ, მაგათი გასაჭირ-საღებნი ზომ უმთავრესად სახმელ-საქმელია, არც ერთს აკლებენ და არც მეორებს. ზამთარში თუ დიდსა და კეთილმოწყობილ სამრახებში ანებავებენ, ზაფხულობით იალადებზე დახევათ, ცხელი დღეება მოახლოვდება თუ არა, ვრალი მთისაყენ გააშწებენ და შემოდგომამდე გოსტების მწვანაწე ანებავებენ. მე შენ გეტყვი, ბერი არ არის სახარბილო, თუ თვად სამოვარი. პირუტყვიც მზიან გუნებაზეა და მისი პატრონიც.

დიას, არ აკლათ მოვლა-პატრონობა არც ზამთარში და არც ზაფხულში, დღენიადაც

ზრუნავენ მათზე მწვემებაც და მათი თავაყობაც.

ახლაც მათზე უტრიალებს გლეხობის მუხეგულაშვილი.

— რა ჰქენი, მოაგვარე მარლის საქმე? — მარქათად ჭიოხა ფერმის გამგე.

— რა ვიცო, შემპირდენენ ღა... — მიუგო თავმჯდომარემ.

— მარლის მოვლა კირს, კაცო?! — შევიცხადე მეც.

— ძაღა, — ?!

— ჩვენ ქვაშარილი ვვინდა. ჩვეულებრივ, ფხვილ მარლის არ ეტანება პირუტყვი, ქვაშარილს ენარბება, ვეშრელი სილოციც არის, მაღას უძლიერებს, თანაც ქვაშარილს რაც უნდა, მამინ აღოკავს პირუტყვი, ფხვილს კი, რაც უნდა დოწით მიეცეს, მინც აუზარაქებს. უქვაშარილოდ რძეც კლებულობს და ცხიმინობაც.

— გაწვდა ქვაშარილი, კაცო, უმავისობა კი არ იქნება!

— აღვეყანს წადით.

— ზოო, მამინ აღვეყანს მიდიოდა აქაური გლეხიც შევი კამეჩებით, იქიდან მოკქონდათ, ახლა კა... არა, გვიპრდებიან, უნდა ზლომად შემოვაწადინოთ, — იმედინად თქვა თავმჯდომარემ.

დიას, დღენიადაც ზრუნავენ პირუტყვე ქვემოკლდეები. მხოლოდ მსხვილფეხა საქონელზე კი არა, დორწეც, ცხვარწეც.

— ზოფილდის ზოლოსათვის კიდეც უფრო ვაწრადით დობის მოკლეს წარმოებას, — ამბობს მედორეობის ფერმის გამგე გურამ პატარაკაიშვილი და გვეყრა მისიც, მისი ფერმის მუშაებისა, სუფითა და გულთი რომ მოკიდებიან მეტად საპატიო საქმეს.

მათ არ ჩამოუვარდებიან მეცხვარეები, რომ ლეხიც დღედამამ დისტრიალებენ საკოლმეურნეო ცხვრის ფარას, 2000-ზე მეტი სული რომ ითვლება; მეცხვარეობის ფერმის გამგე ბავრატ ბელოშვილი, ჩოხნები — ელო ღარიბაშვილი, მისა ოდიშელი, გურამ შაქარაშვილი და სხვანი კვდავც არ მოაკლებენ მოვლა-პატრონობას ცხვრის და ახალი წარმატებით დამთავრებენ ზოფილდის განმსაღვერელ წელსაც და მომდენო წლებსაც.

ქვემოკლდეები წარმატებით იღწვიან აგრეთვე მეფუტყრეობისა და მებარემუშეობის განვითარებისათვის.

უკედა ფერმას თავისი საქმე, მიზანი და ამოცანა აქვს. ერთმანეთს ეფიბრებიან და ეტოკებიან, რა თქმა უნდა, ეს კეთილი ჭიბრია, ისე რომ აღანთებს კაცის გულს. ფერმებს შორის გაშლილია სოციალისტური შეჭიბრება. დაწესებულა პრემია. გახულ წელს პირველი პრემია წილად ხვდა მეცხვარეობის ფერმას.

300 მანეთი, აქნებ, ბევრად არ მოეწონება კაცსა, ამხელა თანხას თვეში „დუნავს“ ზოგი მუცხვარე, თუ მოეხსნაოთათ, იმხანად „მადარინად“ დახარკავს, მაგრამ მთავარი ის არის, რომ პირველობა დაინსუფურეს, კიდევ უფრო ამაღლდნენ ხალხის თვალში, მხარები გაიფართოვებს და უფრო თამამად დაბეჭდნენ დედაქმენვე.

ბევრნაირ მცენარებს ჰგულობს აქაური მიწა და კაერი. ვაზიც ხარკიანობს, ხეხილიც, ბოსტნეულიც, მარცვლეულიც, ტექნიკური კულტურებიც, ყველასათვის მამრული დედისავით გაიღვავს ხალხე მიწა დალოცვილ მებრძოს და თანაბარი ძალითა და სიტუბოთი აწოკებს ძუძუძუს. პირუტყვისათვის უხვად ამოიერის ბაღახსა თუ სხვა საყვებს, თითქმის, ძნელდება თქვა, რომელი დარგი უფრო მეტად მიესხება აქაურ მებრძოლებს, საყვთარი მოწარმელებით ჭირს ვარჩნევა, პოვდა, აქაური მწარმელები და თავყავობა ყველა დარგის განვითარებისათვის იღვწიან. ასე მთარინათ ახლა და ასე ესაბუბოთ მომავალშიც. ყველა ერთად აღებული ჰქმნის საერთო დოვლათს. დოვლათი კი ნიადაგ მატულობს კაცის შესაძლებლობის შეგნებასა და მონდომების კვალახზე.

1965 წელს კოლმებურნიობის მთლიანი შემაჯავალი შეადგენდა 638.000 მანეთს, 1970 წელს — 827.000 მანეთს მიაღწია, 1972 წელს 853.000 მანეთზე ავიდა, ხოლო 1973 წელს გაიზარდა 1.181.707 მანეთამდე.

მოცემული წლების შესაბამისად კაცდღის ბევრად ასეთია: 3 მანეთი და 11 კაპიკი, 3 მანეთი და 44 კაპიკი.

ახუ საშუალოდ კოლმებურნი დებულობს 1.000 მენეთამდე.

საშუალოდ, ვთქვით, თორემ მოწინავე კოლმებურნიებს ვაცილებით მეტი თანხა შეაქვთ ოჯახში.

ახე მაგალითად, მოწინავე მწევრებსა ხადრია გარონშიელმა გასულ წელს გამოიმუშავა 266 კაცდღე, რაზედაც მიიღო 1.514 მანეთი, ხოლო პრემიის სახით 240 მანეთი. ამავე ხელის კაცმა ვასო მესტურმამ გამოიმუშავა 359 კაცდღე და მიიღო 1.520 მანეთი პირითადად, ხოლო 390 მანეთი პრემია; მისმა მებრძულემ — ვარამი 500 მანეთამდე, ტრაქტორისტმა დავით გუცაევმა 2.630 მანეთი მიიღო. კოლმებურნი არ ანჯარმობენ საკარმიდამო საყვეთობიდან და პირად ხარჯებლობაში მყოფი პირუტყვიდან მიღებულ შემოსავალს.

ასეა, თუ ისე, კოლმებურნიობაც წელთაგარია და კოლმებურნიებიც. ყველაფერში წინსვლა და აღმავლობა იგრძნობა.

წინსვლა და აღმავლობა, საკოლმებურნი დოვლათის ზრდა მწარმელები კაცის მარჩვევის წყალობაა, ვინც თავისი სიცოცხლის დიდ ნაწილს მიწასთან ჰკიდობს ხარკავს; ასეთში კი ბევრზე ბევრნი არიან ამ კოლმებურნიობაში.

დღეისა-პატარიადა, ქალიან-კაციადა 816 მუცხვარი მოითვლება, მაგრამ ყველა მათი შერქმევა ნამდვილი მებრძო; ზოგი ნამდვილი ვაჟ, ზოგი უღონოდ მოუკიდებია ფეხი მიწაზე, ცალი ფეხი გაქცევაზე უჭირავს, მაგრამ ნიადაგ მიწასთან ჰკიდობს შებნულნი უფრო მრავლად არიან, იმითივე სხვადასხვა შესაძლებლობისანი და მონდომებისანი არიან. ზოგი დონორია, ზოგი უღონო, ზოგი გულიანი, ზოგი უგულლო, ძალუღლოვანთა მრაველი უფრო მეტია, ზეითი თითო-ორილა გაციხსნენთ, მრავალზე ჭარ არ გავითქვამს, უთქმელნი და უქმარნი უმარავი დავტარებთ, სხვა დროს ითქმება და სხვათა მიერ მოწე; თუ არ ითქვა, არც დიდად დაემდურებინან კალმისნებს, რადგან ისინი იმად კი არ იღწვიან, რომ თქვას ვინმემ და გამოინდნენ, არამედ იმისათვის, რომ შრომა მათი მონაგანი მოწოდება და აუცილებელი მოთხოვნობაა, კაცური და ადამიანური მოვლეობის მოხდაა, მათი სისხლის ყვილია... და მიანინათ, რომ იღწვიან თავანთი ოჯახის, სოფლის, საზოგადოების, ქვეყნის საყეთოდვეოვ. უმარავლობა ასე ფიქრობს, ისწრაფვიან, დონორს ნამბოებს სხვაგან, ახლა-ახლ ზღუდეებს იღებენ.

ამ კოლმებურნიობის წინსვლას მეტყველებს მრავალგზის აღიარება. რაც კოლმებურნიობას კილდობია დაუმსახურებია, ერთ მორჩილ მუცხვებს ყოფიდა. აქ პირველ რიგში დროშობი უნდა დავსაბულოთ, სოციალისტურ შენობრებაში გამარჩვევით რომ მოუკვებიათ. სხვა კილდობი ხომ ვერ მოითვლება! რომელი წელიწადი გავა, რომ რამე კილდობი არ ვიხარონ ქვემოკლები, მაგრამ ის სულ სხვა მდებარება იყო, სინარულს მდებარება, ამას წინათ რომ ვაწიადებ. ვის არ ახსოვს სასინარული ცნობა, რომ ხუთწლედის გადამწყვეტ წელს სრულიად საყვთარი სოციალისტურ შენობრებაში გამარჩვეულთა შორის იყვნენ ჩვენი რესპუბლიკის მწარმელებიც. ამ რჩეულთა ჩვეუში მოხვდა ქვემოკლის ი. ბ. სტალინის სახელობის კოლმებურნიობაც, რომელსაც საზეიმო ვითარებაში გადაეცა სკკ ცენტრალური კომიტეტის, სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს, საყვთარი პროფსაბჭოს და სრულიად საყვთარი ილკ ცენტრალური კომიტეტის დროშა და ფულადი პრემია. ახლა ეს დროში ამშვენებს კოლმებურნიობის თავმჯდომარის ვიცედ კამინეტს, ხოლო ფულადი პრემია 6.000 მანეთი დასახურებისამებრ გუნაწილდათ იმ კოლმებურნიებს, რომელთა ოფლითაც მოუკვებულ იქნა იგი; ეს იყო დიდა, ნამდვილი ადამიანური სინარული.

ვინ უწრუნეულყო ეს გამარჩება? რიგობამაც და ხელმძღვანელებმაც. რიგობა მწარმელებიც დავსაბულოთ. ბევრზე სიტყვა ვერ მოვიწვევდა, ორიგინალ-სიტყვით ორიოდგ თავყავიც

წარმოვადგინეთ. მარტო კაცი ქაშვიც ბრალაო, მით უმეტეს საქმეში უფრო ბრალი იქნება. მარტო აღუწვი რას ვახდებოდა, რომ მას მხარში არ ედგნენ ლომებივით ვაქაცები, თავისი საქმის სპეციალიზატები.

ეს პირველ რიგში იქმნის მის მოადგილეზე და, როგორც იტყვიან, მარჯვენა ხელზე, აგრეთვე — ალექსანდრე პაპუაშვილზე, რომელიც უმწველობიდანვე შეზრდია კოლმეურნეობას; მას ბრავადირობის მძიმე ქაშვიც უწევია, პარტორგანიზაციის მდივნობისაც, სახელი არსად შეურაცხვენია, პირიქით, ხალხის ნდობა და პატივისცემა დაუშვებურებია. დიდი ხანი არ არის, რაც სოფლის მეურნეობის დამსახურებული მუშაკის საპატიო წოდებაც მიანიჭეს.

კარგი სპეციალისტისა და უნარიანი თავაკის სახელი აქვს მთავარ აგრარონის სერგო ვახუშაძეს, შუახნის კაცსა, ისევე ახალგაზრდული იერი რომ დაჰყარავს, სახეზე კეთილი დიმილი ვადასდის; მისი სენია, გვარად მესროფაშვილი, მევენახე-აგრარონში, ბევრ რამეში ჩამოგავს თავის მეგობარს — ცოდნა-განათლებლად, საქმისად — ერთგულებად, საკეთემიც, ის ქუთაბა თვალეზიც სიყვითით უფრუფრებს; ენთუზიასტს, სიტყვა-პასუხშიც დაუზარელს, ჭიხინი სიტყვაც მოუღის, საწერადაც ერჩის გული, უმოთვრესად რაიონულ ვაზეთ „განთადში“ წარმოჩინდებიან ხოლმე მისი წერილები, ნარკვევები, ჩანახატები, ლექსები; დიას, სალუქოდაც აუღილინდება ხოლმე გული, იმისათვისაც უწვალობებია სიმღერის მაღლი ბუნებას, თავის სენიასთან ერთად მოუღერებს ხოლმე ყელსა, როცა ემღერებათ. სანამღეროდ კი ხშირად მოეცევათ ხოლმე საქმე.

შეოთხე აგრარონი ვანო ჭეხაშვილი, მარცვლეულის წარმოების უბანის (სოფ. ქაშვიც) ტოლს არ დაუღებს თავის კოლეგებს — არც საქმისად არც ადამიანობით.

სხვებზე მინდა აქ ვახსენო: მთავარი ინჟინერა არჩილ კულუხაშვილი, ინჟინერ-მექანიკოსი ალექსანდრე ვახუშაძე, ზოოტექნიკოსი სულკო ბუღალაშვილი, ვეტერინარი ასლან თათრი. შეილა... ისინიც დიდ საქმეს აკეთებენ, მათი დაწვლიც საქვეუროდ თქმის ღირსია, მათი წვლილიც არის ამ ქილდოში, უველა რომ ვახარა სოფელში, დიდამ-პატარამად.

ქილდოებზე იყო საუბარი. ვერ მოითვლება-მეთქი კოლმეურნეობის ქილდოები.

მწელი დასათვლელია თვით თავმჯდომარის პირადი ქილდოები, მაგრამ კოლმეურნეობის თავაკი პირველ რიგში სამაყობი გიჩვენებთ ლენინისა და ოქტომბრის რევოლუციის ორდენებს. ერთი დიდი სიხარული კვლავ განიცადა აღუწვიამ — 1978 წლის საქაშვირო სოციალისტურ შეჭობრებაში მიღწეული წარმატებებისათვის, ნაკისრ ვალდებულებათა შესრულებაში მიღწეული შრომითი მამაცობისათვის იგი დაჯილდოვდა ლენინის მეორე ორდენით.

ეს მისი შრომის, უნარის, თავდადებას და საქმისადმი ერთგულებას საზღაურია.

თავაკმაკ და მისმა კოლმეურნეებმაკ ბევრ ქერ ისახულებს თავი უხვი მოსავლიანათვის ბრძოლაში, მაგრამ მიღწეული ეუკმარისებთ.

ისინი უფრო მეტის გაკეთებას იპირებენ მომავალში და ჩვენც ვჭერა, რომ სიტყვას არ წააქცევან.

მლქდომერ ჯიბუტი

დრო და პოეზია

ქართულმა პრესამ, კრიტიკამ, საერთოდ ჩვენმა საზოგადოებრივამ ღრმა კმაყოფილების ვრცობით აღნიშნა ის ამბავი, რომ ამ ბოლო წლების მანძილზე ქართულ ლიტერატურაში კვლავ დაბრუნდა თავისი უფლებები და თავისი ღირსეული ადგილი დაიკავა მოქალაქეობრივმა პოეზიამ. ცოტათი უფრო ადრე კი როგორც პერიოდული პრესის ფურცლებზე გამოქვეყნებული ლექსების, ისე შრავალი პოეტური კრებულის კითხვისას მკითხველს ისეთი შთაბეჭდილება ჩრებოდა თითქოს ბევრს ამ ავტორთან დაკარგული ჰქონდა დროის ვრძნობა; ამით ირღვეოდა ქართული პოეზიის უველაზე დიდი და უველაზე სასახლო ტრადიცია, ტრადიცია მალე მოქალაქეობრიობისა, რომლის უველაზე ნათელი გამოხატულება ჩვენს დროში გალაკტიონ ტაბიძის პოეზია იყო.

გალაკტიონის მთელი პოეტური მემკვიდრეობა არის იმის ნათელი ნიმუში, თუ როგორ უნდა შეივრძნობდეს პოეტი თავის დროს, როგორ უნდა ემსახურებოდეს თავის ხალხს, როგორ უნდა ასახედეს ჩვენს დიდ საუკუნეს, ეპოქას, რომელიც ჰყავდეს გზას მთელი კაცობრიობის ნათელი მომავლისაკენ.

ეს ეპოქა ოქტომბერში დაიწყო. 1917 წელს... პეტროგრადი... სმოლნი... შეიდი ნოემბერი... თინდება პირველი დილა კაცობრიობის ახალი ისტორიისა, იწყება ხნელ ძალებთან უთანხმოება და გადამწყვეტი ბრძოლა, ქვეყანა განათებულია რევოლუციის ელვარე ცეცხლით. ამ ახლის დასაწყისი კაცობრიობას „ავროპაში“ აუწყა. მკაცრ და შეუპოვარ ბრძოლაში იხადებოდა ახალი და რევოლუ-

ციის ჩარისკაცებთან ერთად ოქტომბრის ბარიკადებზე პოეტებიც იდგნენ, მათი მგზნებარე სიმღერა დიდ სამსახურს უწევდა რევოლუციას.

დრომ შემოგვინახა გალაკტიონის იმდროინდელი პორტრეტი: გამხდარი, ფერმკრალი ახალგაზრდა კაცი... ოცნებითა და შთაგონებით აღსავსე თვალებით შეხვდა იგი რევოლუციას. პეტროგრადისა და მოსკოვში ნანახი და განცდილი უშუალოდ აღიბეჭდა მის ლექსებში. „ოქტომბრის სიმფონია“, „გემი დალანდი“, „ინტერნაციონალი“ და სხვა ლექსები — რევოლუციის პოეტური ხალვა იყო. ვკითხულობთ ამ ნაწარმოებებს და კვლავ თვალწინ იშლება სამკედრო-სახიცოცხლო ბრძოლების სურათები. ხალხის გამორული შემართება, სიუყვარული, მეგობრობა რევოლუციის მტრების განულომელო სიძულვილი — აი ამ ლექსების მთავარი საგანი და თემა.

1917 წელს თებერვლის რევოლუციას პოეტი გამოუსწავრა ლექსით „დროშები ჩქარა“:

გათენდა, ცეცხლს მზე აენთო, აცურდა...
 დროშები ჩქარა!
 თავისუფლება სულს ისე მოსწყურდა,
 ვით დაქრილ ირმების ვუნდს — წყარო
 ანვარა...
 დროშები ჩქარა!

„ოქტომბრის სიმფონიაში“ ვკითხულობთ: „მარტენივ კლდეა საზარი, მარცხნივ ტყის ღერეობა, ციხე უზარმაზარი ლაფარდს შესწერებია... მაგრამ რევოლუცია იგი ხვდისთვის ვამოღვა; შედგა მანვრ მთავრობა, როცა მეფე ჩამოღდა. არც ზავია, არც პური და არც თავისუფლება; ისევ ბურჟუაზიას დარჩა ხელისუფ-

ლუბა, კარგი ღაპირებები იქცა მხოლოდ უარად, გვეშველება თუ არა? გვეშველება თუ არა? უფრო დღეში ხმაურმა ხმენას ახლო უწია. — რას ელით ქალაქში? — ნამდვილ რევოლუციას! ერთი სიტყვით, თებერვლის რევოლუციამ ხალხის იმედი არ გააპართლა, — თანაწარმობა, რესპუბლიკა, თავისუფლება — ღიეტონი სიტყვები აღმოჩნდა.

მღელვარე დრო, მძაფრი პოლიტიკური შეხლა-შეშოხლა იქცა პოეტის მთავარ თემაზე; გადღკტიონი სწრაფად ერკვეოდა მოვლენების არსში და თავს შემოქმედების ცხოვრების განვითარების მსვლელობის შესაბამისად წარმარავდა; ზემოხსენებულ ლექსში იგი წერდა:

ლენინი მოდის!
თავისუფლება და ზავი მოდის!
ამხანაგებო, ლენინი მოდის!
ლენინი მოდის,
წინ, ამხანაგო, ჟერ არ ნახული
ცეცხლის დანთება ვეაქვს ვანზრახული,
წინ გადაუდებე ბურჟუებს თოფით,
არ დაგეაიწყდეს: ამ ნებისყოფით
სამუშევან შევექმნით ჟერ არ ვაგონილს.

„ოქტომბრის სამფონია“ — საბრძოლო მოწოდება იყო. ფრანის შეხანაშენი დაკონაში და მძაფრად ემოციური, მღელვარებით აღსავსე მუსიკა, საბრძოლო პათოსი ზუსტად გადმოგვცემს განახლებული ეპოქის ხასიათს.

ეს იყო წინსვლისა და გამარჯვების მქუზარე მუსიკა, რომლის კეთილმზრავნება ესოდენ ძლიერად ეუფლება ჩვენს სულსა და გულს. ასე აღიბეჭდა ვალაკტიონის შემოქმედგნაში ცრხას ჩვიდმეტი წელი, „ქართველები ცეცხლთა ფენისა“, რომელიც შედგრაღ გამოარღვია პოეტმა, რათა საქართველოში ქვეყნის გადარჩენის გმირული სიმღერა მოეტანა, ემცნო ახალი ხანის დასაწყისი.

1928 წელს დაწერილ ლექსში — „იყო ბურსი“ გ. ტაბიძე ასე მიმართავს პოეტებს. რომლებიც ცხოვრებისაგან განდგომილნი, დაუბრუნებულად იმეორებდნენ ერთხელ უკვე იქმულს და თითქოს ვერ გრძნობდნენ ეპოქალურ გარდატეხებს:

ეს მინდა ვუთხრა მიეთ-მოეტებს:
მე ქარში ვიჯავ, როცა პოეტებს
თქვენთვის საუვარულ ბელულ-მადლოში,
ტბილად ვეძინათ საქართველოში.

ვალაკტიონი ერთი პირველთაგანი იყო მველი თაობის იმ პოეტებიდან, რომლებიც საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების პირველი დღიდანვე მგზნებარედ მოუწოდებდნენ თანამოკლებებს — ახალი ცხოვრების, მღელვარე ქარიშხლის მომდგრალთა მოწინავე რაგებსში ჩამდგრადიყვნენ:

ახალ გრივლებს ვწირავთ სიკოცხლს
ჩვენ, პოეტები საქართველოში
გ. ტაბიძემ ოქტომბრის რევოლუციისათვის
წლისთავზე ლექსში „ჩვენი მნათობი ცეცხლის ფერია“ ერთხელ კიდევ ხაზგასმით აღნიშნა მანამდე არნახული წარმატებანი მშრომელი ხალხისა, რომლის სიხბლსავე ცხოვრება თავისი მდიდარი შინაარსით მთელ საუკუნებს გადაწინის.

ცეცხლით ჩვენი ტრიალებს ხანა,
ჩვენი მნათობი ცეცხლის ფერია;
მან ბევრი რული და მწვიდი ნანა
ქარიშხლის ხმებით მოიგვრია.

განახლება დაეტყო არა მარტო არსსა და იდეას, არამედ პოეტურ ლექსიკასაც. ლექსი უკვე აღსავსეა სიტყვებითა და ცნებებით, რომლებიც ნიშანდობლივად გამოგვეყვენ ახალ ვითარებას, ახალ დროს, მის სიკეთესა და სიღიადეს; „ჩვენი მნათობი ცეცხლის ფერია“ უაღრესად მუსიკალური ნაწარმოებია, და საერთოდ, ეს მუსიკა მძაფრად იგრძნობა გ. ტაბიძის ყველა იმ ლექსში, სადაც ხალხთა გულისთქმის გადმოხაცხვად იგი ღოზუნვის ფორმასა და ორატორულ ინტონაციას მიმართავს.

ოციან და ოცდაათიან წლებში გ. ტაბიძისათვის დამახასიათებელი იყო მომწოდებელი პათოსი, მაღალი პოეტური მგზნებარება, რაც ესოდენ ორგანულად შეეწყობოდა რევოლუციური მუსიკა კლასის სულიერ განწყობილებას, შემტევ სულსიკეთებას, ქარიშხლებში გამოვლილი ხალხის დუცხრომელ მისწრაფებს ახალი ქვეყნის შენებისაკენ („რად გინდა თავი ცოცხალი“, „მზარი მზარს“, „კოლბიძის დამლახე“, „მწვერვლები ახალი მთების“, „ხალამი ახალი გზით გაერთიანებულ საქართველოს“ და სხვ.).

პოეტი მოუწოდებს მწერლებს, ხელოვნების მუშაებს — მკაფიოდ და სრულყოფილად გადმოხცენ ეპოქის სიმარლედ, ღრმად ჩასწვდნენ ცხოვრებას და ლიტერატურა აქციონ ახალი სინამდვილის წითელ და უტუფარ სარკედ:

ხელოვნებათა არმია! ჩქარი
ეპოქის გვერდით იარე, წიღი
თუ დღეს რამ არის გაუგებარი,
ხეალ წითელივით იქნება ცხადი.

არა ერთ ლექსში გადმოსცა პოეტმა მომავლის დღი პერსპექტივა, საბჭოთა ხალხის მაღალი სულიკეთება:

სალამი ხანსა, რომ ვასცდა ჩარჩოს!
დროშას, ვაწვეს, ძალთა მოკრებას!
ინტერნაციონალის ხმას ვაუშარქოს,
ინტერნაციონალის ამბოპკრებას.

გალაქტიონი მხარდამხარ მოჰყვებოდა ჩვენი ქვეყნის გარდაქმნის დიდ პროცესს, მას არ სწამდა პოეტური ნაწარმოები, რომელიც მოწყობილი იქნებოდა დროსა და სივრცეს:

დრო, დრო აღნიშნე! მოაწერე ლექსს —
ეს წელიწადი, დღე და საათი.

ეს უბრალო ფრაზა ჩოღია, ეს თვალსაზრასია, მთელი კონცეფციაა, რომელიც განსაზღვრავს, თუ როგორი უნდა იყოს ახალი რეალისტური ღიარება. მისი უბრუნებელი ნიშნები იყო თავი გალაქტიონის შემოქმედება; პოეტი მოითხოვს ლექსს წელიწადი, დღე და საათი მოაწერო. და მთავარი გალაქტიონის კონცეფციაში აი რა არის: ყოველდღიურობაში დანიშნულობა, რაც მარადიულია, წარუვადია, დანიშნულია დანიშნის სულიერი ღრუბლის ზღვრებზე, რაც ვაყვება მთელ საუკუნეებს. ამ პოეტური მწამისის ბრუნებულ განხორციელება იყო გალაქტიონის ღიარება, რომელიც გამოსახავდა რა ეპოქის დამახასიათებელ ნიშნებს, ახლაც ხელს უწყობს თანამედროვე ადამიანს გრძნობათა სრულქმნას.

ნაწარმოებმა რომ ააღვლავს მკითხველი, აღძრავს მისში ფიქრები, გამოიწვიოს სასურველი გრძნობა, ამისათვის მარტო დამაზი ფერი, სიტყვა, ფრაზა, მწვენიერი მელოდია როდი ქმარა; აქ უმთავრესია, როგორც გალაქტიონი ამბობს, იდეა, აზრი, „მთაში ახსენება მგოსნის ძალა და მოქმედება, ისეთი, ყველას სიხარულიდ რომ მოედება“. ამ სიცოცხლის დამამკვიდრებელ პოეზიას ოქტომბერში უფაროების ახარება მისცა, გამსჭვალა ფიგურისტური სულიერებით, მხნე განწყობილებით. დღევანდელდობა, მომავლის რწმენა, იმედიანობა, სიმართლე და ბუნებრიობა, ზალხურობა და პარტიულობა — აი რით ხასიათდება პოეტის შემოქმედება.

ამ კონცეფციიდან გამომდინარეობს პოეტის განცხადება იმის თაობაზე, რომ მისი ლექსის ყოველი სტრიქონი „არის გაჭრილი კლასობრივ ომად“; ამის ბრუნებულ დადასტურებაა ლექსები: „ჩვენ პოეტები საქართველოსი“, „ახალი და ძველი ხიდი“, „პოეტი არის მებრძოლი“ და მრავალი სხვ. გალაქტიონი პარადიპარ ფორმულასავით მკაფიოდ აუალიხებს და განსაზღვრავს ახალი დროის პოეტის დიდება და სამატიო როლი: „პოეტი არის მებრძოლი, ახალი ქვეყნის მშენებელი, წინა დგას ცხარე ბრძოლებში, როგორც კვიციანის კვადელი“.

როგორი მძაფრი და რადიკალური გვიჩვენებს ის გარდატეხა, რომელიც გალაქტიონმა განიცადა ახალი ეპოქის გავლენით. ადრე, რევოლუციამდე ფიგურა:

სადმე ყრთ ადგილს დაეცახლები
სხვა საუკუნის მგზავრი გვიანა,

სადაც იქნება ცოფი ნაყლები
და უფრო ნაყლები — ადამიანი.

პოეტის იმდროინდელი ლექსები („სამღესობის ქნარი“, „ორი ზარი“, „ლურჯა ცხენები“ და სხვ.) აღსაუბრე იყო დიდი სევდიანობა და ტრავმებით: ეს განწყობილებები წარმოშვა და განპირობა პირველი რევოლუციის დამარცხებამ; ამრავად, ამ სევდისაც თავისი საზოგადოებრივი სათავე ქონდა, ისიც ეპოქის გამოძახილი იყო, დროის კალორიტით აღბეჭდილი.

გალაქტიონის ლიტერატურული ბიოგრაფია 1908 წლიდან იწყება. ამ დროს თვითმპყრობელობა და ბურჟუაზია რევოლუციურ ძალებზე გამარჯვებას ზეიმობდნენ. სტუდენტთა და მოსწავლეთა არალეგალურ საღამოზე წაყიობა მან თავისი პირველი ლექსი, რომელიც პოეტი გმობს იმდროინდელ სინამდვილეს, ყოველგვარ ჩაგვრას, გამოსახავს რწმენას, რომ მთელ სისხლსა და ბოკილებში ვერ ჩაჰკლავს ამოპოქრებული ხალხის მისწრაფებას თავისუფლები-საყენ.

დრო მოვა და ისევე
პროლეტარიატი
მისის ვარდებით
სიცოცხლს აივსებს,
სალამი იმ დღეებს,
სალამი იმ ბრძოლებს,
იმ ნათელ გაწვევას,
იმ პირველ მისებებს!

ამ ლექსში („პირველი მახის“) უკვე იგრძნობოდა გ. ტახთაის დიდი პოეტური ძალა, სოციალური მოვლენების უშუალო შეგრძობების უნარი და მთელი მისი შემოქმედების ობტინისტური ხასიათი. თავისუფლებისათვის მებრძოლი ზალხისადმი ღრმა თანაგრძნობითა და ხიყვარულითაა გამსჭვალული ლექსი „გადანახული დრომები“ (1909), რომელშიც გამოხატულია, ერთი მხრივ, პოეტის სევდა 1906 წლის რევოლუციის დამარცხების გამო, ხოლო მეორე მხრივ, შინაგანი წინათგრძნობა ზალხის გამარჯვების დროებთ გამოხატონებული რეაქციის ბნელ ძალებზე, ამიტომაც დუდგა პოეტი ერთგულ დარჩაღ

დრომებს, მრავალ ბრძოლა ნახულს,
დრომებს მომავლისათვის
საიწიედოდ გადანახულს

გალაქტიონი თავიდანვე მჭიდროდ იყო დიკავშირებული ზალხთან, ღრმად შესტკიოდა ვული მის ტირ-ვარაშზე; ამას მოწმობს ლექსი „წევით ასწიეთ შზე, ზევით!“ (1910). ამ ლექსში კვათხულობთ:

წვენ შზე გვსურს... ზალხო, შეერთდით —
ზევით ასწიეთ შზე, ზევით!

მის აღდგომასთან მნათობის სხივებზე გადავიცქვიეთ!

მომდევნო წლების მანძილზე პოეტმა ერთგვარი ხარკი გადაუხადა იმ დროის ლიტერატურაში გამატონებულ მისტიკურ განწყობილებებს. იგი უკვე შეტრფვის მიღმა სამყაროს, თითქოს ცდილობს ვახდოს რაღაც სიღრმეულურსა და იმქვენიურ სამყაროს შორის; ამ მისწრაფებათა გამოხატულებაა „ორი წარი“, „ედგარი შესაჲედ“, „ლურჯა ცხენები“, სადაც ჩვენს თვალწინ იშლება ბურუსიანი სივრცეები, სადაც მისტიკური ლტოლვით მოქმედული პოეტის ხელს სიცოცხლის ამაოების გრძნობა დაუფლებია:

კუბოს ფიერებზე ძელების რაბუნით,
მეცდართა გუფუნით თრთოჯა ქვესენელი,
შეგროდა ცოცხალთ ძახილი
და მეცდართა მოთქმა უკანასკნელი...
და დიდხანს, დიდხანს ეისმენდა გუგუნს,
და დიდხანს, დიდხანს წარი ჰგოდებდა...
მაგრამ ამაოდ მოეუწოდებდი
მით ეინც ამაოდ მომიწოდებდა...

ცხოვრების ამაოებისა და სულიერ ობლობის ეს მძიმე განწყობილება გ. ტაბაძემ დიდი ლირიკული მღვდლარებით გამოხატა ჭერ კიდეც 1913 წელს დაწერილ ერთ ლექსში, სადაც უნუგეშო დღეებით გაწამებული პოეტი თავის ერთადერთ მეგობრად და მესაიდუმლედ უძილო ღამეს აღიარებს. ის თვდაწინებით ეძლევა თეთრი ღამის რომანტიკას. მარტოღმარტო დგას ხარკმელთან და უსმენს ნახედ მოწურჩულედ ხიოს, რომელიც მას „ველთა ზღაპარს“ უამბობს:

ებლა, როცა ამ სტრიქონს ეწერ,
შუალამე იწვის დნება,
სიო, სარკმლით მონაჭროლი, გელთა
ზღაპარს მუღუნება.
რა იციან მეგობრებმა, თუ რა ნაღველს
იტევს გული,
ან რა არის მის სიღრმეში საღვეროლ
შენახლი.
მხოლოდ ღამემ, უძილობის დროს
სარკმელში მოკამყამემ,
იცის ჩემი საიდუმლო, ყველა იცის
თეთრმა ღამემ.
იცის როგორ დაერჩია ობლად, როგორ გვეწე
და ვეწამე,
ჩვენ ორნი ვართ ქვეყანაზე: მე და ღამე,
მე და ღამე!

ახეთი იყო გზა პოეტისა. აქ უნდა აღვნიშნოთ: ჩვენითვის ძვირფასია ყველაფერი, რასაც გალექტიონის სახელი ქვეყა, ყველა სტრიქონი, სადაც პოეტის ხელის მართლვარებაა გადმოცემული. ეს მარტო ერთა პოეტის შემოქმედე-

ბის ევოლუცია როდია: ეს ჩვენი ლიტერატურის ისტორიაა, უფრო მეტად მარტო ზაზის ისტორიული გზის ნათელი მარტო მემოქმედების უკვე პირველ პერიოდში პოეტა წერს ლექსს „არასდროს ისე არ მენატრება“, რომელშიც ნათქვამია:

არასდროს ისე არ მენატრება
თავისუფლება ვით გაზაფხულზე,
როცა ბუნება ახმარულდება
ღეღამიწისა ვაფინურ გულზე.

მაგრამ ამ ტრფილის სიცოცხლისა და გაზაფხულისაში თან სდევს სამოწარვეთილების გრძნობაც:

ელიც მეძახის სიცოცხლისაყენ,
სიყვდილის გზაზე თრთოლვით მიმავალს...
ევაღას! ვერავის ირგვლივ ვერ გვხვდავ
და ისევ ცრემლი მახუქინებს თვალს.

ერთი სიტყვით, ლექსები „არასდროს ისე არ მენატრება“, „წერილი მეგობრისადმი“, „არწივებს ჩასძინებოდათ“, „ნასაკრალთან“, „გაზაფხული“ და სხვა — წარმოადგენს მეთორულ-მინორული განწყობილებების მეტად თავისებურ შერწყმას, რაც დამახასიათებელია გ. ტაბაძის რევოლუციამდელ ლირიკისათვის ხაერთოდ. ყველაფერი ეს დროის გამოძახილია, და აქ ყველაფერ იგრძნობა ერთი შთავარი იდეა, რომელიც გახდევს შთელს მის შუანაშნავ და უასდაუდებელ ვრცელ პოეტურ ეპოქას: ესაა კეთილშობილური, უდარსხად ჰუმანიტური და პატრიოტული მისწრაფებანი. მის შემოქმედებაში სამშობლოს სიყვარულის თემას მუდამ საპატიო ადგილი უჭირავს. ამ შემთხვევაში არ შეიძლება არ გავიხსენოთ მისი ქვეშარბიად ამაღელვებელი სტრიქონები:

სამშობლოს წინსვლა გასაყვირველი,
მზის მხურვალეობა გარს რომ ავლია —
თი პირველი! თი პირველი!
რის სიყვარულიც მე მისწავლია.

სამშობლოს თემაზე მსოფლიო ლიტერატურამ შექმნა არა ერთი ღირსშესანიშნავი ნაწარმოები, რომლებიც ჩვენს მესხიერებაში ახლაც ცოცხლობენ და მომავალშიც გაუძლებენ დროს, ამ პიროვნული მსაჭულის უღმობელ გამოცდას. ამ ნაწარმოებთა შორის გალექტიონის ლექსებს მუდამ თავისი საპატიო ადგილი ექნებათ დათმობილი.

ოქტომბრის რევოლუციამ ზოლო მოდო სოციალურ და ეროვნულ ჩაგვრას; ახლა ჩვენში ყველაფერი ხალხს ეუფენის, ხალხია ქვეყნის ბატონ-პატრონი. ამიტომაც ეს ხალხითა და მონღოლებით იღწვის, ცხოვრობს ამის ღრმა და ნათელი რწმენით, რომ თავისი წარმომად აწმყოსა და კიდეც უკეთეს მომავალს აშე-

ნებს. აქედან გამომდინარე პატრიოტიზმის თე-
მაზე ჩვენს ლიტერატურაში ახალი იდეურია გა-
ზრდება აქვს. ამისი ერთ-ერთი საუკეთესო ნი-
მუშია ჯ. ტაბიძის „მშობლიურო ჩემო მიწავ“,
რომელიც სოციალისტური საშრობლოს უსაზ-
ღვრო სიყვარულის ნათელ პოეტურ წარმო-
სახვეს შეიცავს:

ქარმა მიანგრ-მოანგროა
ძველი ქვეყნის სახუდარა,
აჲ სხვაგვარნი ქარნი ჰქრიან,
ჩვენ მხარე გვაქვს საყუთარი...
მშობლიურო ჩემო მიწავ,
შენს საყვარელ სახელს ვფიცავ,
რომ დავიცავ ერთა ძიობას,
მეგობრობის ფიცს დავიცავ!

ამ ლექსში, სადაც საბჭოთა მოქალაქის ხმა
ისმის, როგორც ერთგულებას ფიცა თავისი
სოციალისტური საშრობლოსადმი, მკვეთრად
გამოხატული ახალი პატრიოტიზმის ცხოველ-
სურველი გრძნობა, რაც ნათელი და მწიფი
ფერებითა ამტკველებული. სამამულო ომის
ქარიშხლიან დღეებში პოეტი წერდა „ვერ შეს-
ძლებს მტერი, რომ ჩაქროს ახალი აღი, ვერ
შესძლებს დასწვას ზღობთა აწმყო და მომავა-
ლი“.

„ხევასტოპოლის დამცველებს“, „მე, მამუ-
ლო“, „თასი“, „ქარი სიმღერით მოდის“, „იავ-
ნანა“, „მშობლიური მოწოდებებით“, „დუნაქი“
და სხვა ლექსები — ცოცხალი ილუსტრაცია
პოეტისა და ხალხის განუყოფელი სულიერი ერ-
თანობისა, რაც ახალი საბჭოთა ლიტერატურ-
ის უპირველესი და უმთავრესი თავისებურე-
ბაა. მძიმე განსაცდელის ფაზს პოეტი თავისი
ხასის კალმით, თავისი მარად ნაუქრობელი
შთაგონებით მებრძოლთა მოწინავე რიგებში
იდგა; ხშირ ჩვენს საზოგადოებრივო წყობილე-
ობას, საბჭოთა ადამიანების მორალური და ფი-
ზიკური სამტაციის სერიოზული გამოცდა იყო.
ეს შეაკრა გამოცდა ბრწყინვალედ ჩაბარა
საბჭოთა ზღობა, რომლის უდიდესი პატრიო-
ტული თავგანწირვა და ვაჟაკური შემართება
ჯ. ტაბიძის მრავალი ლექსის შთაგონების წყა-
რო გახდა.

დამთავრდა სამამულო ომი. გამარჯვებული
საბჭოთა ადამიანები დაუბრუნდნენ საკლმეუ-
რნეო მიწებებს, დაჯგუხს და შიდარობებს. პო-
ეტები აქტიურად ჩაება მშენებლობა შემოქმე-
დებით შრომის ფერხულში და ჩანდა ახლა
სამშვიდობო ხმაზე აწყო, მხარდახმარ გაყვა
შრომის გმირებს.

და აი რა არის აქ ხაზგასმით აღნიშვნის ღირ-
სი: პოეტი შრომზე წერს მშინიც კი, როცა
წარსულის დიდებული ძეგლებს უტკნობი
მშენების გადმოცემას ცდილობს. გალაკტიო-
ნის ომისშემდგომი პერიოდის ლექსებიდან აქ
განსაკუთრებით გვინდა გამოვყოთ „ქეზბათა

ქება ნიკორწინდას“, სადაც პოეტი ძველი
ქართული ხუროთმოძღვრების შედევრებს, ხელ-
ვით მოხიზლული და გაოცებულ კლდეებს
ძველი ოსტატის იმ მადლიან მარჯვენას, რო-
მელმაც ეს სასწაული მოახდინა, ქართულ ჩუ-
ქურთმებში თავისი სული და გული ჩააქოვა
და საუკუნეებს ეს ბრწყინვალე ძეგლი დაუ-
ტოვა:

გზნებით დამქარავი
გრძნულ ჩუქურთმებით,
ქარგით დამქარავი
ნახი შექურ-თმებით,
ნეტაე ეინ აზიდა,
ან როგორ აზიდა,
რა ზელმა აზიდა
მაღლა ნიკორწინდა!

პოეტმა ცხოველმყოფელი სული შთაბერა
ნიკორწინდას, და არ შეეცდებოთ თუ ვიტყ-
ვით, რომ მის სიღამაზეს ახალი შუქი, ახალი
ფერები მიუშავა. ამ უნიკალურ ხუროთმოძღ-
ვრულ ძეგლს იგი აღაქვამს როგორც დიდ
ეპოქალურ ხელგონებას, რომელშიც გამოიხა-
ტა ქართული სული. ჯ. ტაბიძემ შესანიშნავად
იყოფა, რომ ერთი ისტორია უპირატესად ხე-
ლოვნებაში ისახება, ამიტომაც ასე მძლავრად
ამტკვევლა და გააცოცხლა მან ნიკორწინდის
გრძნული ჩუქურთმები.

მოქალაქეობრივი გრძნობით გამსჭვალული
პოეტი მოვალეა იფაქროს მთელი პლანეტის
ზედზე. ეს კარგად იყოფა გალაკტიონმა; ამ
მხრივ უარტებად საინტერესოა ლექსების ის
დიდი ციკლი, რომელიც პოეტმა შექმნა პარ-
იზში მიღებულ შთაბეჭდილებათა საფუძველზე.

1935 წელს გალაკტიონი მიემგზავრება პა-
რიზში, სადაც პირველი მსოფლიო ანტიფაშის-
ტური კონგრესი მოწეო. ქართველი პოეტი
მზურვალედ ფერხს მხარს მთელი პროგრესუ-
ლი კაცობრიობის ბრძოლას ფაშისმის წინააღ-
მდეგ; ლექსებში „კაცო მოწა“, „უშუშევაი“,
„ქუჩის მომღერალი“, „უბინაო დედა“, „პატა-
რა პიერი“ და სხვა — გალაკტიონი ამბილებს
მსოფლიო რევოლუციის ზნელ ძალებს, რომელთაც
სურდათ კაცობრიობის წინსვლა შეეფერხებო-
ნათ. საზღვარგარეთ ფშუალოდ ნახაზმა და
განცვილმა პოეტს შესაძლებლობა მისცა მკვე-
თი ფერებით დაუბრისსირებინა ორი სამუა-
რო — სოციალისტური და კაპიტალისტური,
ენჯნებინა პირველის უპირატესობა, ჩვენს სო-
ციალისტური საშრობლოს ძლიერობილება და
სიღადაე:

რას, რას იპოვი აქ, საზღვარგარეთ,
რომ ის ჩასთვალო მზედ ანდა მთავარედ?
არ ღირს მსოფლიოს მთელი სიმდიდრე
ერთ გაქროლებად, საშრობლო მხარედ.

გალაქტიონი მგზნებარე ტრიბუნი და ახალი ეპოქის დიდი ტრუმადური იყო. იგი, როგორც ქვეინის მოწინავე მოქალაქე, თავისი პატრიოტული ლექსებით მშვიდობის წმინდა საქმის აქტიურ პროპაგანდას ეწეოდა და ხალხის ძაღებისადმი ღრმა რწმენას გამოთქვამდა; პოეტი დიდების პიქსს უმღეროდა ხალხს, რომლის მტაცვე ნებისყოფა, ეთიკური შემართება და ზღაპრული ენერჯია გამორეალად გადალახავს ყოველთვის, რაც კი აფარხებს და წინ ეღობება პროგრესულა კაცობრიობის ნათელ იდეებს („წინ, წინ, სამშობლო მხარეც“).

მაღალი მოქალაქეობრიობის გრძნობით არის გამსჭვალული ვლადიკოონის ლირიული პეიზაჟი. პოეტის ლექსს შიხს ელვარე სხივები ანათებენ, მის სტრიქონებს გამარჯვებული გაუფხულეს შარავანდედი მოსახ.

ცა უსაფხვსო
 სიალით ბრწყინავს,
 მისის ნახი
 მოდის სურნელი,
 რაც ვარდი ყინვას,
 გადაუყინავს
 გაუფხულა
 მისი მკურნალი.
 ვაქრა ზამთარი
 გულგამყინველი,
 მკვლელი სითბოსი,
 აღერის ფერის...
 ხმოვანს სიმღერას
 მღერის ფრინველი
 იგი ბუნების
 აღდგომას მღერის...
 მისთან ერთად
 შენც იგარძნე, გულო,
 ახალგაზრდობა
 ჩემი მამულის,
 მისი დღეები
 საგაზაფხულო
 გამოღვივების
 და ტრამულის.

(„სალამი მასსა“)

როცა ამ ლექსს ვკითხულობო, გვაგონდება აღუქმანდრე უახვევის შთამავანებელი სიტყვები: „ბუნება კარგია მხოლოდ მაშინ როდესაც შუგ სიცოცხლე ტრიალებს და ბრუნავს... რა არის მთვარე მოკვამზე, რომელიც აშუქებს ათას ვეჯილებს, თუ იქვე ვერდეს არ უდგას სულდგმული, რომელზედაც ასე თუ ისე გაუფხვა აქვს, ახარებს, თუ ჩაწყვედილებულ გულს წუგეშს აძლევს. ვერც ჩემი ოცნება, ვერც ჩემი გონება, ვერც ჩემი კალამი ვერ მიუბრუნდებიან მკვდარს, მოქმედება მოკლებულ საჯანს“; გ. ტაბიძის პეიზაჟი სწორედ ამ მხრივ გამოირჩევა, მის ბუნების სურათებში ნამდვილი სიცოცხლე ბრუნავს და ტრიალებს დიდი მ-

ცოცხლებელი ძალით. ამიტომ ვამბობთ, რომ გ. ტაბიძე კლასიკური პოეტიკის ღირსშესანიშნავი ტრადიციების გამგრძელებელია, რომ მისმა პოეზიამ შესისხლბორცა, რაც კი მერყეობს იყო კლასიკური ლიტერატურის დიდ საუნქეში.

პირველ რიგში, ეს იყო ტრადიცია რუსთაველისა, რომლის გენია მუდამ შთაგონების წყარო იყო მეოცე საუფუნის ჩვენი ვეჯილზე დიდი პოეტის ფანტაზიისათვის, რუსთაველისადმი ხიყვარულისა და მისი ტრადიციისადმი ერთგულების პირველი დადასტურება იყო ვლადიკოონის „პოემა ვეფხისა“, რომელიც 1927 წელს დაიწერა. შემდგომში პოეტი ასე გამოცხვებდა დიდ წინაარს:

ვეწარ ვინეუ მესხი მელექსე,
 რაც კი მეფლია მე გუნბი,
 ვერ ლექსი მწეავდა, ვერე მზე,
 ვერ მზე და ვერე ლექსები.

ამ სტრიქონებში ვლადიკოონმა გახსნა თავისი ესთეტურა კონცეფცია და შეხედულება პოეზიაზე, რომელიც სიცოცხლის მომნიჭებელ მწესავით ეფინება სამყაროს, ხიყეთითა და ხიყვარულის მხურვალე გრძნობით ადაცუნებს ადამიანს.

თავის ლექსებში ვლადიკოონმა „შოთა რუსთაველი შევი ზღვის პირად“ და სხვ. ნათლად გვიჩვენა რუსთაველის სიახლოვე ჩვენს ეპოქასთან; რუსთაველა მისთვის ქართული პოეზიის დიდი შექტარაა, გზის მაჩვენებელია. მისი გამართბა — ტიპური სახეებია, გვერდით რომ უდგანან მსოფლიო ლიტერატურის ყველაზე საუფეთესო სახეებს, შეუპოვრად ებრძვიან ბორტებთან და ამარცხებენ მას. ისინი თავიანთი შესანიშნავი მორალური თვისებებით, ძლიერი სულსაყვეთებით ხელს უწყობენ ერის ცხოვრების წინსვლას.

აწმყო დროის შესანიშნავ პოეტს ფესვები ღრმად ჰქონდა ვადგმული წარსულში. „ვინაც ვაიგებს ნეტურთმას ქართულს, ის პოეზიას ჩემსას ვაიგებს“, ამბობდა ვლადიკოონი. ქართულმა ხალხმა კარვად ვაიგო მაღლი და ძალი მისი პოეტური ვენიხა. ის, ვისაც თავისი დაუღალავი შრომით აღუშენებია ახალი საბჭოთა საქართველი, არ შეიძლება მდიდარ სულიერ საზრდოს არ პოულობდეს ვლადიკოონის ლექსებში, სადაც პოეტის საოქმელი გამოხატულია ხან ორატორული მგზნებარეობა, ხან ინტიმური ღრმარეის ნახი ინტონაციით, ხან კი პეიზაჟის ნათელი მზიური სურათებით. გ. ტაბიძე საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ მოვლენას მუდამ ნიშანდობლივ სტრიხებით ხატავს, თანაც იმჯვარი უშუალოებით, რომ მკითხველის შემეცნებაში ერთმანეთს ტრწყმას ეპოქის პათოსი და ლირიული სითბო.

სიტყვის კონა ანუ ცოდნის საღარო

საენციკლოპედიო მუშაობის შარსული, კმეყო და მომავალი

„ამა წიგნთა შინა არიან საბელნი კეთილნი და ბოროტნი, საქებელნი და სამაგებელნი, უბადონი და ცუდნი. არა თუ კიცივესათვაი აღმიწერია, რათა საქირდლად იპყრათ, არამედ ვნისა სისრულისათვის აღესწერე“.

სულხან-საბა ორბელიანი

ქართული ხალხის ისტორიულმა წარმატებებმა, ეკონომიურმა აღმაჯობამ და კულტურულმა წინსვლამ, მეცნიერებისა და ტექნიკის არნახულმა განვითარებამ ეროვნული უნივერსალური ენციკლოპედიის არსებობის წინამძღვრები შექმნა. და აი, ამ რამდენიმე წლის წინ, პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მეტად მნიშვნელოვანი დადგენილების მიხედვით, ჩვენში გაიშალა მუშაობა ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის გამოსაცემად. ენციკლოპედია, ყველა სხვა კულტურულ მიღწევებთან ერთად, ჩვენი ერის მაღალგანვითარებულობის ახალი მაჩვენებელი იქნება. ის ერები, რომელთაც ტრადიციულად ენციკლოპედიის გამოცემის დიდი წარსული აქვთ, ეროვნული უნივერსიტეტების გვერდით განიხილვენ მის მნიშვნელობას და ამაჯობენ თავიანთი ენციკლოპედიური საქმიანობის ტრადიციებით. მსოფლიოში არსებულ ენციკლოპედიურ ლიტერატურათა შორის უდიდესი ადგილი უჭირავს „დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიას“, რომლის შესაშვ გამოცემა ამჟერად ხორციელდება.

საბჭოთა საქართველოს სინამდვილეში ეროვნული ენციკლოპედიის გამოცემა მეტად დიდი მნიშვნელობის მოვლენაა. იგი ერთბელ კადეგნათლად ადასტურებს ჩვენი პარტიის ბრძნული ღენინური ეროვნული პოლიტიკის კურსის ცხოვრებაში განუბრელად გატარებას. ენციკლოპედიების გამოცემა მოკავშირე რესპუბლიკებში მრავალეროვანი საბჭოთა სახელმწიფოს ინტე-

ლიკატალური ძლიერების ახალი გამოვლინება იქნება, ჩვენი მიზანია წინამდებარე წერილი საქართველოში ენციკლოპედიური საქმიანობის წარსულის ზოგიერთი საკითხის ასახვას, აგრეთვე დღესდღეობით ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის წინაშე მდგარი პრობლემების გადმოცემას მიუძღვნათ.

ორიოდე სიტყვა ქართული ენციკლოპედიურ-ლექსიკოლოგიური ცოდნის ისტორიიდან

„მე, სულხან საბა ორბელიანსა, ვაბუჯობისა ეამსა და საყრმესა ფრიადი შრომა დამიცხ ამა წიგნსა ზედა, რამეთუ ქართულთა ენათა ლექსიკონი აღარ იპოებოდა, რამეთუ ეამთა ვითარებათა უჩინო კმნილი იყო, რომელსა მებუთო ვახტანგ მეფემან ქართულად „სიტყვის კონა უწოდა“ — ავტორი ამ სიტყვებისა, გამოჩინილი ქართველი ლექსიკოგრაფი და საზოგადო მოღვაწე სულხან-საბა ორბელიანი, ამ ორი საუკუნის წინ ჩიოდა, რომ „ქართულთა ენათა ლექსიკონი ადარა იპოებოდა“. ამ შემთხვევაში ჩვენ ეს მომენტი გვაინტერესებს (საერთოდ, ს. ორბელიანის მოღვაწეობაზე საგანგებოდ შევჩერდებით ქვემოთ). რაკი საბას დროს ასეთი ლექსიკონი აღარ არსებობდა, უნდა ვიფიქროთ, რომ იგი ძნელბედობის ეამს დაიარა და ვეღარ მოადწია. მართლაც, თუ გავადევნებთ თვალს ქართული ლიტერატურის განვითარე-

ბას, ყურადღებას იქცევს ძველი ქართული ლიტერატურის სიმდიდრე ნაირფეროვანი ენობრივობითა და მეცნიერული დარგებით. ჩვენში დამწერლობის მანძილის უმაღლესი წილია კრისტალიანი მწერლობის დარგები — მიხეილოვანობა, პიროგრაფია და ავიოგრაფია. შემდგომში განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა ისტორიოგრაფიას, პოლემიკას, კანონიკასა და ფილოსოფიას. ეს თავისთავად მოასწავებდა ქართველ მწიგნობართა წოდებას თუ სპეციალური აზრის სიფართოვეს, ლიტერატურისა და მეცნიერების სხვადასხვა დარგების სიმრავლემ თავის მხრივ განამარტობდა აუცილებელი არსებობა ისეთი დამწერელი მეცნიერული დარგებისა, რომლებიც მოწოდებული იქნებოდნენ მივით მკითხველისათვის ნათელი წარმოდგენა მათთვის უცნობ სხვადასხვა სამეცნიერო ცნებებზე.

საბატონო, ფილოსოფიურ-თეოლოგიური და საერო-მხატვრული მწერლობის განსაკუთრებული აყვავება ხდება XI-XIII საუკუნეებში. ეს არის პერიოდი, როცა სამწერლო ხასიათზე გამოვიდნენ გამოჩენილი მწერლები და მეცნიერები: ვიოგრაფი მთარგმნელი, ეფრემ მცირე, არსენ ივალთოელი, იოანე პეტრიწი, დიონისე მროველი, იოანე შავთელი, შოთა რუხთაყვანილი, ჩაბრუნაძე და სხვ. კულტურულ ხასიათზე ასეთი დიდი მოღვაწეების მოხელამ ახალი ძვრები მოიტანა, ხელი შეუწყო ქვეყნის კულტურულ პროგრესს. შეიქმნა საბატონო-საერო სკოლები, დაიწყო სასწავლო სახელმძღვანელოები, შეიქმნა სხვადასხვა თარგმანისა და კომენტარების შედგენის მეთოდები, ფილოსოფიური სტატიები და ტრამინები, დაწესებული იქნა სახატო და ეპიკური პოეზიის წარმოება. ხსენებულმა მოღვაწეებმა ახალი მემარტონი იდებენ დაუდეს საფუძვლად თავიანთ საქმიანობას და მათმა შემოქმედებამ განვითარების უმაღლეს საფეხურს მიაღწია.

ქართული მწერლობისა და მეცნიერების ამ აყვავების პერიოდში ახალი შთავიწინებით, ცხოველი ძალით დაიწყო ფილოსოფიურ-ენათმეცნიერული კვლევა. უდიდეს როლს ამ მხრით ასრულებენ ეფრემ მცირისა და იოანე პეტრიწის სალიტერატურო სკოლები, რომლებიც სხვა მნიშვნელოვან საქმიანობასთან ერთად ლექსიკოლოგიურ მუშაობასაც ეწევიან. ამ პერიოდში ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ თუ საისტორიო-ავიოგრაფიულ თხზულებებს თან ერთვის ენციკლოპედიური ხასიათის განმარტებები, სადაც მკითხველი იკვებდა, როგორც უცხოური ცნებების, ტრამინების, ასევე საკუთარ გეოგრაფიულ და ეთნიკურ სახელთა მნიშვნელობებს. ამგვარი განმარტება-კომენტარები საკმაოდ უხვად გვხვდება ეფრემ მცირის, იოანე პეტრიწისა და არსენ ივალთოელის შრომებში. ამ მხრივ საინტერესოა კონსტანტინე (გვატაძე) დიაკონის (IX ს.) მიერ ბერძნულიდან თარგმნილი თხზულება: „სიტყვა ექსორიობით აღმოყვანების

სათვის სხეულისა წმინდისა ნიკიფორისა“ (გელათური მეთაფრასი № 2, გვ. 172-185). რომელსაც ერთდროულად ისტორიული და მეთოდოლოგიური სახელების კომენტარები. აღსანიშნავია ასევე ეფრემ მცირის მიერ ბერძნულიდან თარგმნილი „ჰაბაბობანი ეფენიანი“, რომელშიც შეკრებილია ძველი ბერძნული მეთოდოლოგიური სახელები და ბერძენ ფილოსოფოსთა ნაშრომები და განმარტებანი, რომელთა ნათელ წარმოდგენას აძლევს მკითხველს მითოლოგიურ მოვლენებსა და ფილოსოფიურ ცნებებზე.

ქართული ენციკლოპედიური ცოდნის განვითარებას დიდ როლს შეუწყო ხელი არსენ ივალთოელის ფილოსოფიურ-თეოლოგიური შრომების კრებულმა „დოღმატკონმა“, იოანე პეტრიწის „პროლეგ დიადოხოსის კავშირთა კომენტარებმა“, ნემესიო ემესელისა და ამონიოს ერმისის ფილოსოფიურ-ლოგიკურ თხზულებათა ქართულმა თარგმანებმა. შემორჩენილია თარგმნილი ლექსიკონთა ფრაგმენტები. მაგალითად, „წმინდათა და ღმრთივ სულიერთა წიგნთაგან ღმერთ-შემოსილთა მამათა მიერ გამოკრებული ენობრივთა ენისა სახელები რაოფენიშე თარგმანებთა ლექსიკონისა“¹. აქ 121 უცხო სიტყვაა განმარტებული. წვენი აზრით, სამეცნიერო ლიტერატურაში სრულიად მართებული ეარაუდია გამოთქმული, რომ ამგვარი ლექსიკონები სხვა ენებშია ქართულ ენაზე. ზოგი ცნობით, სამეცნიერ ბიბლიოთეკაში ყოფილა სხვადასხვა ლექსიკონები, რომლებშიც შეიძლება იქნა თუ იმ სადავო სიტყვის მნიშვნელობის გაგება.

ქართული საენათმეცნიერო-ლექსიკოლოგიური საქმიანობა ახალ აღმშენების განიცდის სულხან-საბა ორბელიანის სამოღვაწეო ახარებზე გამოცხვით. ეს ფაქტობრივად ახალი ეტაპის დასაწყისი იყო. სულხან-საბა ორბელიანმა ვიგანტური შრომა გასწია თავისი „ქართული ლექსიკონის“ შესაქმნელად. „რომელნიცა მწიღნი სიტყვანი არა ვიცოდით, ღრმათა წიგნებთა შინა ვპოე. და რომელნიშე სხვათა ენათა შევამოწმე და გამოწვლილეთ რომელნიცა ვპოე, ადვილად თან მოვაწერე, რომელნიცა ვერა ვპოე, საცილობელი არ დავწერე“. ს. ს. ორბელიანს გამოუყენებია ბერძნული, ლათინური, არაბული, სომხური და რუსული ლიტერატურა („გარანა რაოდენ ძალ-შედეგა, ვეცადე

1. ი. ლოლაშვილი, ქართული ენციკლოპედიურ-ლექსიკოლოგიური ცოდნის ისტორიიდან, ხელნაწერი (დაცულია ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის არქივში).
2. ლ. აბულაძე, სულხან-საბა ორბელიანის სომხური წყაროები; თბილისის უნივერსიტეტის შრომები, III, 1936, გვ. 267.
3. ა. ლონატი, ნარკვევები, 1955, გვ. 111-112.
4. სულხან-საბა ორბელიანი, III, ი. ლოლაშვილის რედაქციით, 1963, გვ. 305-306.

უღწეოა, უათონოა, სომხობა, ჩუხთა და არა-
ბოთა წიგნებისაგან და მათ გამოვიღო". მეც-
ნიერის დიდი ამოცანა დაუხსნავს თავისი შრო-
მისათვის — იგი უნდა ყოფილიყო იმ ლექსი-
კონის შემცველელი, რომელიც ადრე პქონიათ
ქართველებს და ეამთა მწიგნობრობის გამო და-
კარგულიყო; ამ ნაშრომით უნდა შევსწავლათ
ენა ქართული, შევსრულებთ და ვავრცელე-
ბული ფარსავაჲ ქართველთა პირველისა მეფისა
მეგრ^ა.

სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქარ-
თული“ ენციკლოპედიურა ხასიათის განმარტე-
ბითი ლექსიკონია, მასში, ვარდა წმინდა ენობ-
რივი საქათებისა, განმარტებულია მნიშვნე-
ლოვანი საენციკლოპედიო მასალა — მეც-
ნიერული ცნებები, გეოგრაფიული, ეთნოგრა-
ფიული და საყოფარო სახელები, უცხო სიტყ-
ვები და გამოთქმები და სხვ. სულხან-საბას ქა-
რვად ესმოდა, რომ ესოდენ მნიშვნელოვანი ენ-
ციკლოპედიური ხასიათის ნაშრომის შექმნა და
სამშროუღ გამოტანა ბევრ დაბრკოლებასთან იქ-
ნებოდა და ვაგუშარბულია. გამოჩნდებოდადენ
აღბათ ისეთნიც, რომლებიც ვაკვირვებდნენ
მეცნიერის ნიჭაჲს, შემაბუვეთი არ არის,
რომ თვით საბაც ვარაუდობდა ამგვარ შეხედუ-
რას მისი ლექსიკონისადმი: „ვიცი, მრავალი
საზარალივად დახდებენ ნაშრომაჲს ამით ჩემ-
თა, მათ თუცა წერაღნი უფარან, მრავალნი
სხვანი წერაღნი არაან ხალხოანი და სეროანი,
და რომელიც ენებოსთ იგი იციანსენ“¹.

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონმა უღა-
დესი როლი ითამაშა ქართული ენციკლოპედი-
ური ცოდნის განვითარებაში. საკითხების სიმ-
რავლემ და სიფაროავე, ჰეშმარბენი ენციკ-
ლოპედიურობამ ეს სარწმინვალე ნაშრომი დღემ-
დე მნიშვნელოვან სამაგიდო წიგნად აქცია.
წიგნად, რომელსაც ფართოდ იყენებენ ყოველ-
დღიურ ცხოვრებაში სხვადასხვა დარგის სპე-
ციალისტები.

XVIII-XIX საუკუნეებში ლექსიკოლოგიური
მუშაობა კვლავ ვრძელდება. გამოჩნდნენ მწიგ-
ნობარნი, რომლებიც პერსიებენ და აზუტებენ
„ქართულ ლექსიკონს“. ამ მხრე იღანიშნავია
ქობულაი მოეტისა და შწინიბარის დავით რე-
ქტორის საქმიანობა, რომელმაც XVIII საუკუ-
ნის მიწურულს ვადაწერა „ქართული ლექსიკო-
ნი“ და შეავსო ახალი. ენციკლოპედიური მნიშ-
ვნელობის მასალით. მერად მნიშვნელოვანია
იოანე ბატონიშვილის „ქართულ-რუსული ლექ-
სიკონი“, რომლის შემდგენელი, როგორც გამო-
კვლეულია, საბა ორბელიანის ნაშრომს ეყა-
რება; თან ავსებს მას ახალი ლექსიკური მასა-

ლით, იძლევა ცალკეული სიტყობრივი ერთეუ-
ლების მკაფიო ვრამატყულ დახასიათებას და
მეცნიერულად დასაბუთებულ განმარტებას
ყოველაც ეს ნათლად მიუთითებს იმაზე, რომ
საქართველოში ჰეფლიაგანე ყოფილა ენციკ-
ლოპედიური ნაშრომების შედგენის სერაო-
ზული ცდები.

XIX საუკუნის დასაწისში იქმნება ფრიად
მნიშვნელოვანი ენციკლოპედიური ნაშრომი —
იოანე ბატონიშვილის „კალმასობა“. ფაირველ-
ნად ყოვლისა, ეს ძეგლი ბარწინვალე ლიტერა-
ტურული ნაწარმოებია. ამასთან, ეს არის დი-
ლოგის ფორმით დაწერილი ენციკლოპედიური
სიტყვარი. „კალმასობის“ მთავარი ემირი იოანე
ბუღაშვილი მოგზაურობს საქართველოს სხვა-
დასხვა კუთხეში ვწად მას ხედეიან სხვადასხვა
დამიანები, რომელთაც შევარბეველურად
აქნობს შევნიერებინა და ხელოვნების სხვადა-
სხვა დარგებს. ისტორიულ ამბებს, ქართველ
მოღვაწეებს და სხვ. ამგვარად „კალმასობაში“
წარმოადგენილია მამინდელი კოდნის თოქმის
ყველა დარგი — ისტორია, ფილოსოფია, ხად-
მართა რწული, ლიტერატურაჲმკოდნეობა, ბუ-
ნებისმეტყველება, შედეიკონა და სხვ. ავტორი
სარგებლობს როგორც ქართული, ასევე რუსუ-
ლი და უცხოური წყაროებით. იოანე ბატო-
ნიშვილს თავის ენციკლოპედიურ ნამაღვაწარს
საუქვალად დაუდო ეპიკოს მოწინავე სიცი-
დურ-პოლიტიკური იდეები და ამ დროის შე-
ხედურება ღრმა მეცნიერული ცოდნა.

კალე აღნიშნავს იმასურებს ის ფაქტი, რომ
1828 წელს პეტერბურგში ქართულად გამოქ-
ვეფნად „ენციკლოპედია ანუ შევარბეილება ჴნი-
ობითთა სწავლათა პარტანი, და განწანი სხვა-
თა და სხვათა ნივითათვის. დათხზული და აღ-
სმული ამანთა ჴედა და ფრანციცულია წე-
რითაგან რუსულსა ჴედა ვარდმოღებული
კოდლესკის ასესტორის იოანე პოკოდნისკის
მეირ. ხოდო რუსულისა ენისაგან ქართულსა
ჴედა ითარგმნა ტიტულარნი სოვეტნიკის ვიორ-
გი ჴეფუნოვის მეირ“. ეს წიგნი სულ 158
ვევრდს შეიცავს (თანაც მცირე ფორმაციასა)².

XIX საუკუნის მიწურულს რუსულ-ქართუ-
ლი ენციკლოპედიური ლექსიკონის მომზადებინ-
სა და გამოცემის თაოსნად გამოდის ცნობილი
საზოგადო მოღვაწე ივანე როსტომაშვილი,
რომლის რედაქციითაც 1888-1889 წლებში გა-
მოქვეანდა ოთხი წიგნი: „საღარო კოდნისა
რუსულ-ქართული ენციკლოპედიური ლექსიკო-
ნი“. აღნიშნულ ოთხ წიგნში მოცემულია მასა-
ლები მხოლოდ A-დან I-მდე. ეს დიდი საქმე
ხოდომდე ვერ იქნა მიყვანილი.
ცხოვრების წინსვლა, მეცნიერების დონის

1 სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქარ-
თული, I, 1966, გვ. 28.
2 ვ. ბერბე, დავით რექტორი — ლექსიკო-
გრაფის საბა ორბელიანის გამგარბელებული,
თსუ შრომები, I, 1936, გვ. 310-332.
11. „მნათობი“, 16 9.

1 ა. დლონტი, ფილოლოგიური ნარკვევები,
ცხინვალის პედაგოგიური ინსტიტუტის შრო-
მები, II, 1955, გვ. 286.
2 ი. ლოლაშვილი, დასახ. ნაშრ.

ამდღეობა და კულტურის განვითარება ჩვენი საუყუნის დასაწყისში ახალი ძალით აყენებს ენციკლოპედიის გამოცემის საქონის სწორედ ამ სამოქალაქოადგი წლის წინ ქართულმა პროგრესულმა მოაზროვნე მოღვაწეებმა მოიწადინეს ენციკლოპედიის გამოცემა. ამ საქმეს სათანადო ედგენ რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებში მოღვაწე სწავლულები: პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი ალექსანდრე ცაგარელი, თელის უნივერსიტეტის პროფესორი ვახო პეტრიაშვილი და მოსკოვის ლაზარევის სახელობის აღმოსავლურ ენათა ინსტიტუტის პროფესორი ალექსანდრე ხანაშვილი.

„საქართველოს ენციკლოპედიის“ გამოცემით შეიქმნა ახანაგობა „ცისკარი“, რომლის გამცობაში შევიდნენ ი. გოგებაშვილი, ფ. გოგიჩაიშვილი, პ. გოთუა, პ. თუმანიშვილი, კ. თუმანიშვილი და ა. მუხარამია. მოწვეულ თანამშრომელთა შორის იყვნენ ცნობილი მოღვაწეები: ზ. ავალიშვილი, ე. თაყაიშვილი, პ. თამარაშვილი, ეპისკოპოსი კირიონი, ნ. მარი, ი. ჭავჭავაძე, მ. ჭანაშვილი, პ. მუღაქიშვილი და სხვ.

შედეგებით იქნა დასრულებული პროგრესული ენციკლოპედიის გამოცემა გათვალისწინებული იყო ამ გაწეობაში. პირველ გაწეობაში, რომელიც საქართველოს ისტორიის ფომობდა, უნდა განხილულიყო საქართველოს ისტორიისა და ქართული ისტორიოგრაფიის წყაროები, საქართველოს პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიური ისტორია. მეორე გაწეობაში მთლიანად საქართველოს ფიზიკური გეოგრაფიის საქონებს ეძღვნებოდა: შემდეგ უნდა განხილულიყო საქართველოს მონახილება, მისი ეკონომიური მდგომარეობა, სხვა კვებებში საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობათა ისტორია, ისტორიული და გეოგრაფიული თვალსაზრისით აღწერილიყო საქართველოს ქალაქები და დასახლებული პუნქტები, ცენტრალური დაწესებულებების, საგუბერნიო, სამაზრო და სასოფლო მმართველობის ორგანოები.

ცალკე გაწეობაში განხილვებოდა სხვა ენათა ოქანში ქართული ენის ადგილის განსაზღვრის საქონი, ქართული ენის განვითარების ისტორია, ქართული ენის გრამატიკა, ენციკლოპედიის ახევე სათანადო უწყადლება ეთნობოდა ქართული ლიტერატურის ისტორიის, ლიტერატურულ ურთიერთობათა, ბეჭდვისა და თანამედროვე ლიტერატურული პროცესის პრობლემების შემდეგ აისახებოდა განათლების, მეცნიერებისა და ხელოვნების საქონი.

საქართველოს ენციკლოპედიის მეათე, უკანასკნელ მონაკვეთში განხილვებოდა ქართველთა სამართლებრივი მდგომარეობა, უფრო, წინა-ხე-

ულებები, ქართველთა ურთიერთობები ქრისტიანულ ხალხებთან, ქართველი ქალი-ქართველი საზოგადო მოღვაწეები და სხვა. ქართველი და თვისი მნიშვნელობით უფრადსადები მოვლენა თუ საქონის საქართველოს სოციალური და კულტურული ცხოვრებაჟან.

საქართველოს ენციკლოპედიის შემთხვევით პროგრამაში ბევრი ისეთი საქონია გათვალისწინებული, რომელიც გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს იმდროინდელი ქართული მეცნიერების განვითარების დონეზე.

მანინდელმა პრობლემა საშუალება არ მისცეს წინას ხაზოვან სწავლულებს და მათ თანამოაზრებებს ენციკლოპედიის გამოცემაში პატრიოტული საქმე განეხორციელებინათ.

ენციკლოპედიური სამუშაოს განხილვის შემდეგ

ისე როგორც მეცნიერებისა და კულტურის უფრო დაზგის განვითარება, ლექსიკოლოგიური მუშაობის აღორძინება საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ იწყება. იქმნება შემართება ხელსაყრელი პირობები მოსახლეობის ფართო მასების სწავლა-განათლებისათვის, ანუ შემოსხვევაში, ბუნებრივად, განსარდა მოთხოვნილება ენციკლოპედიურ-ლექსიკოლოგიურ ლიტერატურაზე. 1927 წელს გამოდის რუსული ახლდების „რუსული-ქართული ლექსიკონი“ ხალიტერატურა, სამოლტიკო, სტიქიკო, და უცხო სიტყვათა და ტერმინთა ჩართული (ნაწ. I. A-II).

უარესად დიდმნიშვნელოვანი მოვლენა იყო პარტისა და მოაზრობის ნიერ სათანადო გადარწმუნებაშია მიღება ამერკავკასიის ენციკლოპედიის გამოცემის შესახებ. ამას მოჰყვა საკანონო კმ ამერკავკასიის სამხარეო კომიტეტის 1932 წლის 22 სექტემბრის დადგინდება, რომლის მიხედვითაც გადაწყდა ცალ-ცალკე კოფილიყო გამოცემული ენციკლოპედიები ქართულ, სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე. ამ დადგინდების საფუძველზე საქართველოს კ(ბ) ცენტრალურმა კომიტეტმა და საქართველოს ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა გამოცემა „ქართული სამჭოთა დიდი ენციკლოპედიის“ სარდაქციო კოლეგია. მოვარტემაქორად დამტკიცებული იქნა მუშაქია ტორაშოვლით, მოადგილედ — კარლო ორაგველით. სწავლულ მდივნად ხონიო უაუხანიშვილი, კოლეგიის შემადგენლობაში შევიდნენ: ნიკო მარი, ნიკოლოზ მუსხელიშვილი, ვეკოლ ბერატი, აკო შანიძე, გიორგი ახლუდიანი, გიორგი საქაშორაძე, ხანდრო ეფელი, ერმილუ ბეღია, სილახისტრო თოდგისა და სხვ.

სარდაქციო კოლეგია ფართო ხორგანისცო მუშაობა ვაშლა. ღლილუ შემორჩენილი საარქივო მასალა გვიჩვენებს ენციკლოპედიის სწავლული მდივნის პროფ. ს. უაუხანიშვილის

1 ამ საქონის შესახებ უფრო ვრცლად იხ. კ. კინწერაშვილი, ისტორიის საუბრადღებო ღურთკლო, ლიტერატურული საქართველო, 1974, № 13.

დედ შერეობებში საქმიანობას. იგი საგანგებოდ იქნა მივლინებული ხარკოვში, მოსკოვსა და ლენინგრადში ენციკლოპედიის გამოცემის საქმეების განაცნობად. მანვე დაეცა სალექსიკონო და საენციკლოპედიო ლიტერატურის შექმნა, სწორად კ. უაუზნიშვილის შიგნით მოპოვებული გამოცდილება დაედასაფუძვლად ენციკლოპედიური საქმიანობის დაწყებას.

სარედაქციო მუშაობის დაწყებისას პირველ რიგში ჩამოყალიბდა სიტყვების გარეგნობა, რომელსაც უნდა შეედგინა სრული სია იმ სიტყვა-ტერმინებისა (ანუდაც პირველად), რომელზედაც უნდა დაწერილიყო წიგნები. საფუძვლად აღებული იქნა „მთლიან სიტყვებათა ენციკლოპედია“, რომლის სიტყვანი მთლიანად იქნა გაქარხვებული სარედაქციო აპარატის საშუალებით. და უკვე 1933 წლისათვის მზად იყო 32.000 სიტყვისაგან შემდგარი სიტყვანი. ამის გარდა, ცალკე დარგების მიხედვით სპეციალურად შეიქმნა აზიურკავკასიისა და საქართველოს სინაქსიკონის შესახებ არსებული ტერმინების სიტყვანი (ეკონომიკა, გეოგრაფია, ისტორია, ლიტერატურა და სხვ.). ამ სპეციალური სიტყვანის შესადგენად რედაქციამ მოიწვია ხათანაძე სპეციალისტი — მეცნიერები (ახალი მედიკოსი). მეტად რთული და შრომატევადი სამუშაოს ჩატარების შემდეგ მომზადდა გამოცემის მთლიანი სიტყვანი, რომელიც 50.000 სიტყვა ტერმინს შეიცავდა.

1933 წელს, სიტყვანის შედგენის შემდეგ, რედაქციას დაუწვია სტატისტიკის მომზადება პირველ სამ ასოზე (ა, ბ, გ), რომელსაც შეადგინა რიგები — 604, ნიშნითა რაოდენობით კი 6 648 567. 1933 წლის ბოლოს რედაქციამ შეუწყვიტა სამ ასოზე სტატისტიკის მომზადება და დაუწყოთა ახე დაწერა სტატისტიკის დაშუშება-მონტაჟი. ეს სამუშაო, როგორც ჩანს, საქმიანად ინტენსიურად ჩატარდა და 1934 წლის პირველ თვეებში ამის ტიპი გაუშვადებოთ დასაბუქდა.

სტატისტიკის დაშუშება-მომზადების პარალელურად ენციკლოპედიის სარედაქციო კოლეგია მუშაობდა გეოგრაფიული რუკების შედგენის მეტად შრომატევად საქმეზე. სულ პირველ ასოზე მშ რუკა იყო მომზადებული (ახლის, ჩრდილოეთ ამერიკის, სამხრეთ ამერიკის, ავსტრალიის, აზიურკავკასიის, აზრბაიჯანის, აფხაზეთის, აქარის, ადიგენის, ამბოლუარის, ახალქალაქის, ახალციხის და სხვ.). 1933-34 წწ.

რუკების უმრავლესობა მომზადებული უყოლია. ამასთან ბევრი რუკა ფერადი იყო (ქრქუტის მთიანი), ნაწილი კი ტექსტით მიდიოდა (ქრქუტის მთიანი). აქ არ შეიძლება არ აღვნიშოთ იმ დროის ენციკლოპედიისტების დამსახურება რუკების მომზადების საქმეში. მანამდე გამოცემული რუკები ზოგადი იყო, გადმოკარბული. მთელი ძველი რუსული რუკების მიხედვით. აქვრად კი ამერიკაევასიისა და საქართველოს რუკები მომზადდა ადგილობრივი (ტოპოგრაფიული-გეოგრაფიული) სამართაულის და საქართველოს ციფრის) მასალების მიხედვით. სერთა-მორისო რუკები „დიდ საბუთო“ და „ციფრ საბუთო“ ენციკლოპედიებში დაბეჭდილი მასალების მიხედვით დამზადდა. მინერალოგანი საქმე იყო ქართულად გეოგრაფიული ნიშნულატურის დადგენა. ეს პირველი შემთხვევა იყო ქართულად მხოლოდ რუკების დამზადების (ერთადერთი იყო 1927 წელს გამოცემული „ახავარსურები“) და ნომენკლატურის (50.000 სიტყვარუდებისგან შემდგარი) ენციკლოპედიის წყალობით იქნა დამუშავებული. ეს ნამუშევარი განათლების სახალხო კომისარიატსაც გამოუყენებია სახალხო რუკების დამზადებისას.

მეგრად, როგორც ვნახეთ, 1934 წელს უკვე მზად იყო დასაბეჭდად პირველი ტომის სტატისტიკის (გარდა რამდენიმე სტატისის, რომელთათვისაც უკანასკნელი მასალები მოსკოვიდან უნდა ჩამოსულიყო). ამის გამო, რომ ბეჭდვისათვის საჭირო ქაღალდი უზრუნველყოფა ვერ მოხერხდა, შეუძლებელი გახდა მასალების გადაცემა სტამბაში. ქაღალდი მიუღიათ მხოლოდ 1934 წლის აპრილში, ისიც მ ტონა ნაცვლად პირველი ტომისათვის საჭირო 18 ტონაზე. ბეჭდვის შეუძლებელ რედაქციო იმულებული გახდა შეენელებინა მუშაობა, შემცირებული იქნა სტატისტიკის მუშაობა მხოლოდ ამის დანაკლის სტატისტიკაზე მიმდინარეობდა. სხვა ასოებზე მუშაობას, როგორც ჩანს, აზრი არ ჰქონდა, რადგან ბეჭდვის საკითხი გადაუწყვეტელი იყო და არ იყო გამორიცხული, რომ სტატისტიკის დაშუშებულიყო და ხელახლა გასაქოებელი გამხდარიყო. გარკვეული შეფერხება იყო რუკების ბეჭდვის საქმეში.

საბეჭდო ქაღალდი რედაქციას მხოლოდ 1935 წლის გაზფხულზე მიუღია. ამის შემდეგ დაუწვიათ მასალების აწოება (1935 წლის ზფხულში). აქ, როგორც ირკვევა, თავი იჩინა ამ სიტოულემ, რომ ენციკლოპედიის წოება ზღვრულად პეტიტოტი. მანამდე საქართველოში არ უოფილია შემთხვევა, რომ მთელი წოგი პეტიტოტი დაბეჭდილიყო და ბუნებრივია, სტამბას არ ექნებოდა შრიფტის სრული კომპლექტი. ამიტომ რამდენიმე თვე ახალი შრიფტის ჩამოსმას დასჭირდა. ჩამოსმამ სხვის შრიფტის ჩამოსმას დაუპეტიტოტი. მისივე შავი და აჯღეფიური, რუსული პეტიტოტი და გეროპული პეტიტოტი.

1 ამ საკითხის შესწავლისათვის ჩვენ ვისარგებლეთ ქართულ საბუთო ენციკლოპედიაში და ცალკე ქართულ მასალებით.

2 იმ ქართული საბუთო დიდი ენციკლოპედიის ანგარიში 1933-36 წწ. (ქართული საბუთო ენციკლოპედიის არქივი).

1936 წლის სექტემბრისათვის უკვე აწეობილი იყო 17 თაბახის ოდენობის მასალა, აქედან 11 თაბახი უკვე დაბეჭდილი იყო მთელი ტარაქის ოდენობით. მუშაობას შეზღუდვა გავრცელება შეუძლებელი ვახდა სხვადასხვა მიზეზების გამო. საქარო ვახდა მთელი მასალის ზედმადი საფუტელოანი ვადამუშავება და გოსსევა. ენციკლოპედიაზე მუშაობას გარკვეულად შეუშალა ხელი მეორე მსოფლიო ომის დაღმდეგ შემოქმადი მთელი რიგი მასალებისა, რომლებიც განუყოფილი იყო ენციკლოპედიაში შესატანად. აგრეთვე მაკეტის სახით დაბეჭდილი რამდენიმე თაბახი.

სამაშელო ომის დამთავრების შემდეგ ჩატარებულმა გრანდიოზულმა აღმშენებლობითმა საქმიანობამ, საბჭოთა ქვეყნის წინაშე დასმულმა ინტელექტუალურმა ფრონტის გაზრდა-გაფართოების აუცილებლობამ კვლავ დააყენა დღის წესრიგში ერთგული ენციკლოპედიების გამოცემის საკითხი. 1945 წელს სკკ ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო დადგენილება მოკავშირე რესპუბლიკებში ენციკლოპედიების გამოცემის შესახებ. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს შესახების დადგენილებაში ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის გამოცემის შესახებ ხასგასმულა, რომ ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია უნდა იყოს სისტემატარებული კრებული. სოციალურ-ეკონომიური, საბუნების-შეტყველო და ტექნიკური ცოდნისა, იგი უნდა იყოს უნივერსალური ცნობარი, რომელიც ვაშუქებს ადამიანის ცოდნისა და პრაქტიკული საქმიანობის ყველა სფეროს; ყოველივე ამასთან ერთად, ქართულმა საბჭოთა ენციკლოპედიამ უნდა ასახოს საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურა რესპუბლიკის მიღწევები ეკონომიკისა და კულტურის დარგში, ქართველი ხალხის ისტორიული წარსული და მისი აწმყო.

ენციკლოპედია თავისა დანიშნულებით შორს სცილდება საცნობარო ლიტერატურის ჩარჩოებს. იგი უფრო მასშტაბური და მნიშვნელოვანი პოლიტიკური სახათის გამოცემაა. პოლიტიკური ამტომ, რომ მან უნდა წარმოადგინოს ინფორმაცია მეცნიერების ყველა დარგის შეხახებ და ამასთან ერთად მკვეთრად უნდა იყოს გამოკვეთილი ჩვენი მსოფლმხედველობა — ორთოდოქსალური მარქსისტულ-ლენინური პოსციადებუ. ერთი ზატყვათ, ამოცანა ის არის, რომ ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია პოლიტიკური თვალსაზრისით უზადო იყოს. ეს მომენტი არსებობსა დღესდღეობით ამიტომაც, რომ ჩვენი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მეორე გატარებული მარქსიზმ-ლენინიზმის შტაკეე პრინციპებიდან გამომდინარე სავრთაშორისო მშვიდობისმსოყვარული პოლიტიკა, ეს მნიშვნელოვანი მსოფლიო მასშტაბის აქციები, რასაც

პარტია ამ უკანასკნელ პერიოდში ატარებს. ისეთ სოლიდურ გამოცემას, როგორც ქართველი ენციკლოპედია, მეტად დიდ მნიშვნელობას უყენებს. უპირველესი ამოცანაა ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია იყოს ეპოქის მოთხოვნათა სიმალეზე. ყოველივე ამანვე ვამახვილებთ ყურადღებას ამტომ, რომ მასზე მოთხოვნილება, ზუნებრივია, საზღვარგარეთაც დიდია. ჩვენმა ენციკლოპედიამ კი სწორედ უცხოელ მეკითველსაც უნდა ვასცეს პასუხი მთელ რიგ საკითხებზე. სამწუხაროდ ისეთი სოლიდური და ტრადიციული გამოცემები, როგორიცაა ინგლისური („Encyclopedia Britannica“), ამერიკული („Encyclopedia Americana“), ფრანგული („Grand Larousse Encyclopedique“), გერმანული — „ბროკჰაუზის („Brokhaus Enzyklopädie“), იტალიური („Enciclopedia Italiana“), „ისლამის“ („Islam Ausiklopedisi“) ენციკლოპედიები, რომელთაც მსოცემული ინფორმაციის ობიექტურობის დიდი პრეტენზიები აქვთ, საბჭოთა სინამდვილესთან დაკავშირებულ ზეტარ მოკლენას საკმაოდ დამახინჩებულად ვაღმოგვეყენენ. ვანსაუთობებულად მიჩქნადილთა ეს მიღწევები და წარწილებები, რაც საბჭოთა სელახულობად მოუტანა ჩვენს ხალხს, არასწორადაა შეფახებული სხვადასხვა მოკლენები. სამაგალითოდ შეიძლება გავისხერით საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის შესახებ ინფორმაციის მეთხედვისადმი მიწოდება. აქ ერთი რამ აშკარაა — კალიტლისტურ ქვეყნებში გამოცემული ენციკლოპედიები შესახების დეფიციტური პირობადან მისწორ გამოიყენება. ამის აშკარა დადასტურებაა საქართველოს ისტორიული წარწილებისა და აწმყოს ამსახველი წერტილები „Grand Larousse encyclopedique“ (1962, № 5, გვ. გვ. 452-453) ძალზე პრინციპულად ვადასტოვებს საქართველოში მუშაო კლასის ჩამოყალიბებასა და სოციალ-დემოკრატული მოძრაობის საყთობებს. მართალი შეფახება აქვს მსოცემული 1906 წლის რეკლუციას — იგი მხოლოდ „სტრიაზულ მიღვეარებადაა“ გამოცხადებული. სრულიად არასწორადაა ახსნილი საბჭოთა ხელისუფლების ვამარცება საქართველოში... ფაქტების მსახვ დაამახინჩებს შეხედებით „ამერიკანში“, „იტალიანსა“ და „ისლამის ენციკლოპედიაში“. ამიტომ ჩვენ მათზე არ შენებდებით, აღენიშნათ მხოლოდ ერთს, რომ ისლამის ენციკლოპედიაში დაბეჭდილ საქართველოსადმი მიძღვნილ ზატატოში (იხ. Islam Ausiklopedisi, № 5, 1961, Istanbul, გვ. გვ. 887-888) ფაქტების სხვაგვარ დამახინჩებასთან ვვაქვს საქმე. ერთად ამწარად იგრძნობა ავტორის პირობებულად ვანუთხილებდა და დიდ სურვილი მთელი რიგი მოკლენებისა დააკავშირონ საქართველოზე, ორტყეობის ვაულებასთან, სტატისს მიხედვით.

თურქები უძველესი დროიდან არსებობენ საქართველოში. მეთერთმეტე-მეთორმეტე საუკუნეებში სამხრეთიდან მოსული თურქები სელჩუკებზე უფრო ადრე, აზერბაიჯანში, სომხეთსა და საქართველოში შესულან და იქ ადრე მოსულ თურქებთან ერთად დასახლებულან. სტატის ავტორის რედი საქართველოს ისტორიაში კულიმინაციურ წერტილს ადევს მაშინ, როცა სელჩუკებს დამპყრობლებად კი არა, ჯვაროსანთა შემოტევისაგან კავასიის მხნელებად მიიჩნევს. სტატიაში უცერემონიოდაა ორბელები (ორბელანები) თურქებად მონათლული. მათ თურქე ქართველები ირანის ბატონობისგან იხსნენ და ჭაღღად მუდმივი მთავარსარდლის წოდება მიიღეს. ეს მდგომარეობა მათ 1177 წლამდე შეინარჩუნეს, ვიდრე აღმოსუელი თანამედროვე უიგარლებმა არ დაიკავეს. თამარის კარზე თურქებს დიდი გავლენა ჰქონათ. სერაოზული ტონით კამათი „Islam Ausiklopedisi“-ში მოთავსებული ამ სტატის ავტორთან შეუძლებელია. საქმეში ღრმად ნაუბლადი მკითხველი კი კარგად მიხვდება, რომ ადგილი აქვს ფაქტების აშკარა თვითნებურ გაყვანებას; რაც შეეხება მსჯელობას, იგი შეტად გულუბრყვილია. ამდენად, სტატის ავტორის წინაშე დასახული საქართველოს ისტორიის გაყვანების ამოცანის გადაჭრა ძალზე პრიმიტიულია. საერთოდ, თუ კი შემოდდასახლებულ ენციკლოპედიებში ჩვენს მიერ საილუსტრაციოდ მოტანილ მასალას გვახსენებთ, აშკარად დავინახავთ მკვეთრ ტენდენციურობას ჩვენს ქვეყნის წარსულისა და დღევანდელი მდგომარეობის ასახვაში. აქ სიმრუდე აშკარა და თვალშისაცემია. უველია ენციკლოპედია დუმილით უაღის გერდს საბჭოთა ხალხის კულტურულ და ეკონომიურ ამაველობას. მეცნიერებს და ტექნიკოსებს არსებული წინსვლის, რაზეც ამ უპასუხიერი ორმოცდათწლეულის დროს ჰქონდა ადგილი. ამასთან აშკარაა თანამედროვე ქართული საბჭოთა ისტორიოგრაფიის მიღწევათა გაუთვალისწინებლობა. ისტორიული ნაწილი შესრულებულია 20-30-იანი წლების დონეზე. ეს აშკარად ჩანს მითითებული ლიტერატურის სიღრმაც (ბიბლიოგრაფიას აძლევს უველია ენციკლოპედია, ვარდა „ლარუსისა“).

ამგვარად, უცხოურ ენციკლოპედიებში ქართული მასალის გაშუქება, როგორც ფაქტობრივი, ასევე კონცეფტუალური თვალსაზრისით არ შეესაბამება რეალურ სინამდვილეს და მიზანდასახული ტენდენციურობა ვარკვეულ, ანტისაბჭოურ მიზნებს ემსახურება.

დიდი ამოცანების წინაშე

უველადვე შემოქმედული არსებითად ზრდის „ქართული საბჭოთა ენციკლოპედის“ წინაშე დასმული ამოცანების მნიშვნელობას. ჩვენმა

გამოცემამ პრინციპულად სწორი, იდეურად გამართული, მარქსისტულ-ლენინისტური დოკტრინის პრინციპებიდან გამომდინარე, სუბი უნდა ვასტეს მთელ რიგ საკითხებზე. მან ჩვენი ფართო მკითხველი მასების მოთხოვნათა დამაკოფილენსთან ერთად საბჭოთა სინამდვილის მრუდედ, გააულებულად წარმოდგენებს უნდა უპასუხოს ფაქტების კუმარიტო ასახვით. ქართულ ენციკლოპედიაში უნდა აისახოს უოველივე საუკეთესო და ღირსშესანიშნავი, რაც კავშირისა და დამკრთვება თავის ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე; გაშუქდეს მეცნიერებისა და ტექნიკის უპასუხელი მიღწევები, ის სოციალური ჭვრები, რაც უყანასუნელ ხანს ჩვენს ბლანეტაზე მოხდა. რელიეფურად უნდა გამოიკვეთოს საბჭოთა ხალხის მსოფლიო-ისტორიული გამარტვები, გამოცემაში ნაწვენება უნდა იყოს ქართული ხალხის მიღწევები საბჭოთა ხელისუფლების წლებში, ამდენად, ქართული ენციკლოპედიის წინაშე მტად რთული და საპასუხისმგებლო ამოცანა დება.

ამეხად ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის გამოცემას სათავეში უდგას მთავარი სარტაქციო კოლეგია, რომელშიც შედგან გამოწვეული ქართველი მეცნიერები და საზოგადო მოღვაწეები, მთავარი რედაქტორია პოეტა-აკადემიკოსი ირაკლი აბაშიძე.

პრაქტიკულ საქმიანობას (სიტუანის დამუშავება, სტატების მონაადება, რედაქტირება და სხვ.) ახორციელებს ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის სტეციალური სამეცნიერო რედაქცია. აქ თხოვნიტი სამეცნიერო-დარგობრივი რედაქცია (სსრკ ხალხთა ისტორიის და სსკ ისტორიის, მსოფლიო ისტორიის, საქართველოს ისტორიის, ეკონომიკის, სამართლის, ენისა და ლიტერატურის, სტეფენების, სახალხო განათლებისა და პედაგოგიკის, დეამიწის შემსწავლელ მეცნიერებათა, ფიზიკის, მათემატიკისა და ქიმიის, მედიცინის, ბიოლოგიის, სოფლიბ მურწეობის, ტექნიკის, ფალოსოფიის), სამი ე. წ. ფუნქციონალური რედაქცია (სამეცნიერო კონტროლის, სალიტერატურო კონტროლის, სიტუანისა და ბიბლიოგრაფიის), არის აგრეთვე ისეთი დამხმარე რედაქციები, როგორცაა კარტოგრაფიის რედაქცია, ილუსტრაციისა და ტექნიკური გაფორმების რედაქცია.

სამეცნიერო-დარგობრივი რედაქციების მუშაობის უვეთ წარმართუნებათის თითოეულ რედაქციასთან შექმნილია სამეცნიერო საბჭოები და სექციები (დღესდღეობით ასეთი საბჭო და სექცია სულ ნა-ია), რომელთა შემადგენლებშია მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილო წევრები და წევრ-კორესპონდენტები, მეცნიერების ამ თუ იმ დარგის წამყვანი სპეციალისტები, გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწეები, სსრკ და საქართველოს სახალხო არტისტები, მწერ-

ლები, მხატვრები, კომპოზიტორები, სამხედრო საქმის სპეციალისტები, კრიტიკოსები, ეურნა-ლისტები, სპორტის მოღვაწეები, შენაკმედუ-ბითი ორგანიზაციების წარმომადგენლები. მათი საერთო რიცხვი 600-ს აღემატება. აღნიშნულ საშენიერო საბჭოებსა და სექციებს შეთადრდ-ზედმძღვანელობას უწევენ სამშენიერო დარ-გობრივ რედაქციებს, არჩევენ ავტორებს, სა-პროექტებისამებრ აკონსტრუქციებს სტატიების შეც-ნერვულ და იდეურ-პოლიტიკურ დონეს. საბ-ჭოებისა და სექციების აქტიური მუშაობა, მათი მჭიდრო კავშირი დარგობრივ რედაქციებთან შემდგომი წარმატების საწინდარია.

ცალკე უნდა აღინიშნოს, რომ შეიქმნა სპე-ციალური სენციალური შრომები (ავტორი — ანტონ დუმბაძე), რომელიც ეკონომიკური და ამა თუ იმ საკითხზე ფართო ინფორმაციას მიწოდების საშუალებას იძლევა.

ამჟერად დადგენილია გამოცემაში ცოდნის დარგთა ზედერთი წილი, განსაზღვრულია მა-სალთა ურთიერშეფარდებანი, მთავარი სარე-დაქციო კოლექციის წევრების დარგობრივი სა-მშენიერო საბჭოებისა და სექციების დახმარე-ბით შემუშავებულია გამოცემაში ტერმინთა შეტანის პრინციპები, დადგენილია სტატიათა ტიპები და კატეგორიები, საშუალო მოცულო-ბები, მიზლითგრაფიით, კარტოგრაფიული და სილუსტრაციო მასალით აღჭურვის პრინცი-პები.

ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიის გამოსე-ლას წევნი საზოგადოებრიობა მოუთმენლად ელოდება. ამ უკანასკნელ ხანს ენციკლოპედიის გამოცემის საკითხს საგანგებო ყურადღება მი-აქცია საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა, რომლის მიერ გა-მოყოფილმა სპეციალურმა კომისიამ საფუძე-ლიანად შეინსწავლა ქართული საბჭოთა ენი-კლოპედიის სპეციალური სამშენიერო რედაქ-ციის მუშაობა, გამოამყარავე მთელი რიგი სე-რიოზული ნაყოფინებებისა, რამაც პირველი

ტომის გამოსვლა შეაფერხა, მიღებულია შე-ტად ქმედითი ღონისძიებები ქართულ საბჭო-თა ენციკლოპედიის გამოცემაში დაქვემდებარე-ბის.

დღესდღეობით უყვე დიდი სამუშაოა მხატვ-რული ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის პირ-ველი ტომის უახლეს ნაწიში გამოცემისათერ. ამჟერად მიმდინარეობს ბეჭდვითი სიტყვის კომპინსაციად (ვადაცვალ ტექსტი ასაწყოად 1978 წლის მარტში) მიღებული ანბანელების კორექტირება. ვადაცვმულია კარტოგრაფიული და სილუსტრაციო მასალა (ფერადი ილუსტრა-ციები მზადდება მოსკოვის პირველ და მეორე სტამბებში). გამოცემის ღირსება და ამასთან მკითხველისათვისსაც ხანაპოვნო იქნება ეს გა-რემოება, რომ სხვა მრავალ ავტორებთან ერთად ენციკლოპედიაში იხილვენ იფანტ ჭავსაშვი-ლის, სიმონ ჭანაშვიას, კორნელო კვეციანიის და სხვ აწ განსვენებულ მოღვაწეთა სტატიებს (ეს სტატიები თავის დროზე იყო შექმნილი ენი-კლოპედიისათვის და ამჟერად ქართული ენი-კლოპედიის არქივშია). დადგება დრო, როცა წევნი დაიწეება უნივერსალური ენციკლოპე-დიის გერდამ დარგობრივი (ისტორიული, ფი-ლოსოფიური, სამედიცინო და სხვ.) ენციკლო-პედიების გამოცემაც.

ახლა ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის დროულად გამოსვლის საქმე. სპეციალურ სა-მეცნიერო რედაქციასთან ერთად, ქართველი პოლიგრაფისტების ზედმეა და მათ თავდადე-ბულ, შეთანხმებულ შრომებზე ძალზე ბევრია დამოკიდებული.

ვაივლის კიდევ რამდენიმე ხანი და წენნი რესპუბლიკის მიღწევათა მატრიანში ჩაიწერება ახალი დიდმნიშვნელოვანი ფურცელი — გამო-ვა ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის პირვე-ლი ტომი, რომელიც ახალ „სიტყვის კონად“ ანუ ცოდნის საღაროდ მოველინება წენს ხალხს.

სახელი და ხასიათი

ვაჟა-ფშაველას მხატვრული პლიტრა მრავალი პრობლემის საწყისს შეაკვს და მდიდარ მახლას იძლევა ძიებისათვის. პეტრი თქმულა ამ კვშიარითად ბუმბერაზი მწერლის შემოქმედების საუციფოტორ ასპექტებზე და კიდევ უფრო მეტი ითქმება.

ვაჟას მხატვრული მემკვიდრეობის ერთერთი ნაკლებგაშუქებული ასპექტი საკუთარ სახელთა საშუაროა. ვაჟას პერსონაჟთა საკუთარი სახელები დღემდე არ ქცეულა საგანგებო დავიერების საგნად. ორიგინალურია ვაჟას არა მარტო თეორიული შეხედულებები, თემატიკა, სიუჟეტური სახტემა და ხედევა, გმირის სულიერი ტკივილების ჩვენების მხატვრული ხერხები, არამედ თვით პერსონაჟებიც თავიანთი შეტყველებით, ქცევით, მოქმედების არეალით, საკუთარი სახელებითაც კი.

პერსონაჟის გამოხატეათად ვაჟა, ხასიათის ჩვენებასთან ერთად, თავისებურად ხატავს პორტრეტს და, რაც მთავარია, ამ პერსონაჟს უნარჩუნებს გარეგან და შინაგან მთლიანობას, არეალური საკუთარი სახტელით ნათლავს. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, და ეს საოცრებად არ უნდა ჩაითვალოს, რომ მიწლია ვერ იქნებოდა მიწლია, ვაჟას მისთვის გიორგი ან ივანე რომ ეწოდებინა, თუმცა ვიორგი მეტად სამახსოვრო პერსონაჟია, მაგალითად, ილიას უყვადეი „სოთარანთ ქარიისა“, სოლო ივანე — ე. ნიწიშვილის ერთი მშვენიერი მოთხრობისა („პალიასტომის ტბა“), თავის მხრით „სოთარანთ ქარიისა“ და „პალიასტომის ტბის“ პერსონაჟი ვერ იქნებოდა მიწლია. მიწლია უნდა ერქვას სწორედ „ველიანშუამელის“ პერსონაჟს, სახელი თითქოს რადეც შინაგანი აუცილებლობითაა ნაკარნახევი და ვაჟამაც მწერლური ინტელეციით იგარმოს ეს აუცილებლობა. შეედეგია არ იქნება, თუ ვიტყვი, რომ ვაჟას

ზოგიერთი პერსონაჟის პორტრეტის წარმოდგენაში მკობხედებს მეტ-ნაკლებად ანთროპომორფიცი ეხმარება.

ვაჟას პერსონაჟთა საშუარო საკიობთა მთელ კომპლექსს უყავშირდება. მწერლის ფანტაზია პერსონაჟის ხატს ქმნის თავისი შინაგანი და გარეგანი ატრიბუტებით. ამასთან „ვაჟა გარეგნობის მარტო თვლით მხილველი პოეტი კი არ არის, არამედ მას შეუძლია შექმნას წარმოდგენა თვით პერსონაჟზე მისი სულის მოძრაობის მიხედვით. ვაჟა ახერხებს იმას, რომ სულის მოძრაობის დხატეცი თქმნას პერსონაჟის ოპტიური ხატი, თავისი გმირებს მოქმედების, მათი ქცევის, მათი სიტყვა-პასუხის და ურთიერთობის გამოყევით მიუვადართ ჩვენ ვაჟას ამ გმირთა გარეგნობის მძლავრ ხატის შექმნამდე“. მგერამ საკუთარი სახელი ამ ატრიბუტებში არ იგულისხმება. მწერლის ფანტაზია, ცხადია, გარკვეულ როლს საკუთარი სახელის შერჩევაშიაც თამაშობს, თუმცა საკუთარი სახელი შაინც შუა მასალიდანაა ამოღებული, ტრადიციულია. ხასიათის შუა მასალია მწერალს არა აქვს. სხვის მიერ შექმნილ ხასიათს ვერ იღებს. პროტოტიპი კი, რაც უნდა ახლოს იდგეს პერსონაჟთან, შაინც უსულთ ჩონჩხია და არა სულიანგმული მხატვრული სახე, ხასიათი.

ამის მიხედვით, ვაჟას პერსონაჟთა სიტემაში უნდა გავარჩიოთ ორი არხებით მხარე ერთია — ხასიათი, მეორე — სახელი. ხასიათი მწერლურია, ნაყოფი მისი მხატვრული ფანტაზიისა, სახელი — არამწერლურია, ამორჩეული მწერლის მიერ ენის ანთროპომორფიციის ნაკადეგან. ჩვენი თეზისი იხე არ უნდა იქნას

1 ვრ. კიწანაძე, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება, თბ., 1957, გვ. 259.

გაგებული, თითქოს პერსონაჟის სახელში არა-
ფერია მწერლური. მართალია, სახელი სახე-
ლია, რაც მწერლის ნების გარეშე არსებობს,
როგორც ენის გარკვეული ფენომენი. მაგრამ
სახელთა მართლმართლ მწერალზე ბევრი რამა
არ გამოიღებულა, მწერლისათვის სულ ერთი
არ შეიძლება იქონიერდეს უცვლელი სახელი. იგი
არჩევს სახელს და ამ შერჩევაში გვანებებს
თავის დამოკიდებულებას იმ ფენომენზე, რო-
მელიც მის ნებასუბიექტს არ ექვემდებარება.
სახელი მწერალი არჩევს და იღებს ენის საუბ-
რადან, როგორც მან ფარმულა, როგორც
სიტყვობრივ მასალას. შერჩევა სახელითა მინც
არ არის მქანაქური, გაუზრებელი პროცესი.
არამწერლურში მინც გამოხატვის მწერლურ-
ი, ინდივიდუალური მდგომარეობა, სტატუსტურ-
ი პირობა.

ამიტომ ხანამ უშუალოდ ვეცხ პერსონაჟთა
ანთროპომორფიკს შევხვებოდეთ, ორივე სიტ-
ყვა უნდა ვთქვათ სახელის თეორიისა და ეპი-
კურ ქმნილებათა პერსონაჟთა სახელდებაზე.
რამდენადაც ეპიკურს ქმნილება ადამიანის
გარეშე ვერ წარმოიშობება, ამდენად ეპოსი
პერსონაჟისა თუ პერსონაჟთა ცხოვრების წარ-
მოსახვაა დროსა და სივრცეში. ეპოსისათვის
უცხოა ქრონოლოგიური და დროის წდუდებები.
ადამიანისა და ცაცური ქცევის აქტების ასახვა
მხატვრულ სახელში მართალია კანონზომიერ-
ებებს ექვემდებარება და ასეთი თავად ად-
ამიანის ტოლია. ეპოსი, გარკვეული აზრით, გან-
ვითარებას იწვევს ადამიანის, როგორც ბუნე-
ბის შემცობი და გარდამქმნელი ძალის, ვარ-
ისთანავე. ჭრ უშუალოდ ხალხს გონების
ზეპირწვდომის, სოლო გვიან ხელშეწყობის გზით
გაფუძლია მას თავისი გრძელი ისტორია. ამიტომ
ეპოსი ფუნქციონირებს მისდევს საზოგადოების გან-
ვითარებას, პერსონაჟთა სამყარო იყო და რჩე-
ბა ეპიკურ ქმნილებათა წარმოშობისა და გან-
ვითარების ძირითად წყაროდ.

პერსონაჟის საკუთარი სახელი, ანთროპომორ-
ფი, ეპობრივი ფენომენია, სპეციფიკური ერ-
თული ენის დიქსიონარი.

პერსონაჟი სხვა რა უნდა იქონიერდეს, თუ არა მოქ-
მედი პირი, ამონიშვრი, ან მონათლული სა-
კუთარი სახელი. მწერალი ამ პირის არა მარ-
ტო ხასიათსა და მსოფლმხედველობაში, სა-
ხელშიც აქსიოს თავის აზრებს. ავტორი, რო-
გორც ვთქვით, გულდცივი ვერ იქნება პერსონა-
ჟის სახელის მიმართ, სახელი პერსონაჟისა
შეუთხვევით არ არის შერჩეული. მის შერჩე-
ვას ამავე სიუჟეტის განვითარება, მოქმედე-
ბის ლოკალი, დრო და გარემო განსაზღვრავს,
ავტორის მსოფლმხედველობისთან, გეოგრაფიკა-
სა და სხვა ფაქტორებთან ერთად. ამიტომ სა-
ხელის შერჩევას სწორად თხზულების მხატვ-
რულ-ეპიკურ სრულყოფისა და ამოწვევით
მნიშვნელობა უნდა ვხედავთ.

კაცის საკუთარი სახელი პარალელურია სა-
ზოგადო სახელისა, იგი მისივე სახელისა და
სწორედ საზოგადო სახელისა და მისივე სახელისა
დო სახელი, როგორც კი საკუთარ სახელად
გარდაიქმნება (ეს განსაზღვრავს პრაქტიკის შე-
დეგად ზღვება), შეიძლება ახალ თვისებებს, იქ-
ცევა ტიპობრივ ნიშნად კონკრეტული ობიექ-
ტისა და მხოლოდ ამ ერთი ობიექტის აღნიშ-
ვნელად გვევლინება. ყოველი ტიპობრივი სა-
ზოგადო სახელი, გამოყენებული საკუთარ სა-
სახელად, მხოლოდ ერთი ობიექტის ინდივიდუ-
ალურ დახასიათებას გვაძლევს. საზოგადო სა-
ხელის გამოყენება კონკრეტული საგნის აღ-
ნიშვნელად სიტყვის ონომასტიკურ ინდივიდუ-
ალურად უნდა მივიჩნიოთ.

საკუთარი სახელთა სიტყვის შესაქმნელად
ხალხი იმართავდ დაწინაურება ენის დად შე-
საქმნელობას. მაგრამ, ამავე დროს, იმავე უნ-
და აღნიშნოს, რომ ეს შესაძლებლობა სრული
სახით ჯერ კიდევ არ არის გამოშვებული.
მხოლოდ შესაძლებლობის ერთი, მცირე, ნაწი-
ლია გამოყენებული ზღვრული მნიშვნით. სიტ-
ყვითა ეს რავე, რომელიც საკუთარ სახელად
იქცა, მოწვევა საზოგადო სახელთა წრეს, შეი-
ძინა ინდივიდუალური ნიშანთვისებები, ზოგა-
დი საგნის აღნიშვნელი ცნებიდან გადაიქცა
კონკრეტული ობიექტის სახელად. ერთი სიტ-
ყვით, საკუთარი სახელი, ამოცნებული საზო-
გადო სახელთა წრეში, დამორღვა თავის ბუ-
ნებრივ ნიშნებს და დაადგა განვითარების სულ
სხვა გზას, საზოგადო სახელთა სიტყვიდან
საკუთარ სახელთა გამოყოფა ენის განვითარე-
ბის კანონზომიერია პროცესია. მეცხრე მიწა
ამიტომ საზოგადო სახელთა და საკუთარ სა-
ხელს შორის არ არსებობს. „საზოგადო სახელი
განსაზღვრულ პოზიციაში გვევლინება საკუ-
თარ სახელად. და, პირიქით, ცალკე საკუთარი
სახელები გარკვეულ შემთხვევებში საზოგადო
სახელთა თანრიგში გადადიან. „სწორედ სა-
ზოგადო სახელთა (ცალკე საგნის, მოვლენის,
ცხოველის, ფრინველის, მწერის, მცენარის,
ნივთების, ზღვრულ-მონაქმეობის, სოცია-
ლური ურთისა თუ მდგომარეობის აღნიშვნე-
ლი სხვა სიტყვები) სამყარო არის ის ნოეი-
ური ნიშნავი, რომელშიც ისტორიულად სათა-
ვებს იღებს ანთროპომორფიკი მტერი: „საკუ-
თარი და საზოგადო სახელებს შორის ურთი-
ლვის ადგილი აქვს მონაცვლეობას: ზოგადი
სახელები იქცევიან საკუთარ სახელებად, სო-
ლი საკუთარი სახელები ზოგადებად“.

მაგრამ იქ, სადაც მსგავსებას ეხებათ, განს-
ხვდება უნდა დავინახოთ, საზოგადო სახელი

1 აღ. დლონტი, ქართული დიქსიოლოგიის
საფუძვლები, თბ., 1972, გვ. 139.
2 ენათმეცნიერების შესავლის საკითხები,
გ. ახელუდინის რედაქციით, თბ., 1972, გვ. 120.

აღნიშნავს ხაგანს, ცნებას, განზოგადებს ცნებას საერთო ნიშნებს, საკუთარი სახელი კი სახელს ხდებს. განზოგადებიდან საკუთარი სახელი ინდივიდუალურობას აღებულია. ამიტომ ინდივიდუალურობა და ტიპიურობა სახელისა შეიძლება იყოს ონომასტიკურითა და არაონომასტიკურით.

ყოველი თავისთავადი სიტყვა, რასაც კი იტყვით ენის ლექსიკა, განზოგადება, რადგან აღნიშნავს ცნებას, ხაგანს, რომელსაც აქვს ზოგადი ნიშნები. ქალი განზოგადებაა, ზოგადი სახელი, მდებარეობის სქემის აღმართის აღნიშნული. განზოგადებაა ეს სიტყვა იმიტომ, რომ გადმოგვიცემს კონკრეტულ ინფორმაციას ზოგად ხაგანზე.

საზოგადო სახელი გადმოგვიცემს ცნებით ინფორმაციას, საკუთარი სახელის ინფორმაციას კი უყოველთვის ცნებასთან დავყვებით არ არის, ნომინაციურია. თუ ობიექტი საყოველთაოდ ცნობილია, მისი სახელიც საყოველთაოდ ცნობილი ხდება. მაგრამ საკუთარი სახელი ყველა პოზიციაში იწარჩუნებს ნომინაციურობას. აუტომატი, გვირგვინი მწერლობა, ენობრივად საკუთარი სახელი, საზოგადოდ იქცა: აუტომატი სწავლობს. ასევე ვთქვათ, საყოველთაოდ ცნობილი პილარიანი, საზოგადო სახელად იქცა — ავთომატი მთქარაღობს... ინფორმაცია სხვადასხვაა. ერთ შემთხვევაში გვაქვს საკუთარი სახელი, პილარიანი, მეორე შემთხვევაში — საზოგადო სახელი. ასევე აკაკი, საკუთარი სახელი, წყნობა პოეტის ხსენებლად იქცა; თორნიკე, საკუთარი სახელი — საზოგადოდ: მაგრამ ვერ იქნა თორნიკეობა; ეს ენის კანონმდებრივ პარაცეპსს ნიშნების დასახლება დაუსრულებლად შეიძლება. შესაბამის მაგალითებს უხვად გვაქვდის ვაჟის მხატვრული შემოქმედება. ვაჟ მტკიცე ამბობს. მას სწამს, რომ თავდაპირველად საკუთარი სახელი აღწერილი უნდა ყოფილიყო. საზოგადოდ ხომ საკუთარი სახელებს აღწერილობითი მნიშვნელობა აქვთ? ამბობს იგი და ვე ნამდვილად სწორი დავიკრებო. ბატარქალი, ბერიკა, ვეფხვი, წვიადა, კურდღელი, მარწყვა, მერცხალი, მგელი, უშობი, ცეცხლი, ტრეპა, ტრეპა, ძაღლი და მისთანა თევზებს, გვიან საკუთარი სახელებად რომ იქცნენ, თავდაპირველად სწორედ აღწერილობითი მნიშვნელობა ჰქონდათ, აღწერილი გვიჩვენებდნენ ინდივიდის რაღაც ნიშნებს (ბატარქალი — ბატარქალი, უშობი — უშიშარი, ცეცხლი — ცეცხლი). აღწერილობის ფაქტორის ჩართვა საზოგადო სახელის გასაკუთრარსახელებში ვაჟს დასახტრე-

ბა. სტეტილურ ლიტერატურაში ვაჟებზე ეს გარემოება ხაგანზელი არ ყოფილა. მტკიცეობას ლოგოკური დასახტრეობა აქვს. მისი უმეტეს, თუ საინდივიდუალ რთულუფქვან საკუთარი სახელებს მოვიშველიებთ (მდრ.: ბატარქალი, მწევიანი, მწექალი, ქალთათვი, ქალთაშე და მისი).

საზოგადო სახელი საერთო ინფორმაციას გვაქვდის საგნებისა და მოვლენების შესახებ, საკუთარი სახელი კი — გვაჩვენებს ინდივიდს. ერთ ობიექტს. ნომინაცია ზღვარია, რომელიც სხვადასხვა პოლუსზე აუქნებს საზოგადო და საკუთარი სახელს. ამიტომ სახელის თეორიაში ნომინაცია ცალკე გამოიყოფა და საკუთარი სახელთა კვლევითი კონკრეტული კრიტერიუმად მიიჩნევა.

ყოველი თავისთავადი სიტყვა, თუ კი ის რეალურად არსებობს და ხმარებაშია, განზოგადებას წარმოადგენს. განზოგადებითაა თვით სიტყვის არსში ჩაქოვილი. და რაკი საზოგადო სახელი და საკუთარი სახელი წვენ სიტყვებად მიგვიჩნია, მათში ერთნაირად უნდა დავინახოთ ეს არსებითი ნიშნი სიტყვისა, საზოგადო სახელი ამის დასახტრეობას არ საჭიროებს, რადგან იგი განზოგადებას ცნების სწორედ ამ არსებით ნიშნებს, მაგრამ როგორღა უნდა გავიყოთ და შევაფასოთ ამ მხრით საკუთარი სახელი? პროფ. ალ. დლიანი ამბობს: „ყოველი სიტყვა თუ განზოგადებას გულისხმობს, საზოგადო და საკუთარი სახელებიც თითქმის ერთნაირად, ოღონდ მტკ-საქლები განმარტვებით ასრულებენ ამ დანიშნულებას. მართალია, საკუთარი სახელი აღნიშნავს ერთ პირს, ის აღნიშნავს და არა ახსნათობებს ხაგანს, მაგრამ განზოგადების ძალას რამდენაღმე მანც იწარჩუნებს. ეთერ, შაღვა, ასათ, რატო, ქავთარ... ერთსა და იმავე დროს ათეულობით პირსაც ჰქვია, მაგრამ ამ მრავლობაში მანც კარგად ვარწვეთ ინდივიდს, მის ნიშნებს, ეს ნიშნები, ცხადია, არ არის რომელიმე ეთერისა თუ ქეთარის, როგორც ანთროპონიმთა, ეთონილება, მაგრამ მანც ნიშნება, რომლებიც განზოგადების ელემენტებს შეიცავენ.“ ეს მყარი ენათმეცნიერული დებულებაა.

ო. ესტრინგი სახელებით მართალი იყო, როცა წერდა: „ლინგვისტური თვალსაზრისით სრულიად შეუძლებელია ზუსტად სადმარკაციო ხაზის გაღება საზოგადო სახელებსა და საკუთარი სახელებს შორის“.

ვაჟს საქმე აქვს საზოგადოებასთან, რომელსაც ასულუფქვულებს ტრადიცია. ამიტომ აქ არ უნდა ვეძებოთ კანონით რეალმენტარებული ყოფითი რეალები. ვაჟ-უშვაქვანს ობიექტებს.

1 ვაჟ-უშვაქვია, განვიადებელი საეთხავი, თხ., IX, თბ., 1964, გვ. 161.

1 ალ. დლიანი, ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები, თბ., 1972, გვ. 336.

შე „ჩვენ საქმე გვაქვს არა სახელმწიფოებრივი კანონით, მოწყობილობით, საზოგადოებათა, — წერს პროფ. დ. ბენაშვილი, — არამედ ადამიანთა და ტრადიციებით“ მყარულ თემთან, მოქმედი გმირი მთლიანი, თავისთავადი, დამოუკიდებელი და თვითმყოფი სუბიექტია ანტიურთი უოქოს გმირების მსგავსად. ანტიკომპერსონაჟის კაციაში არ იგრძობა ერთი ნორმა, პერსონაჟი აქ სახელთადაც და ქვეყნის ნორმებითაც თავისუფალია, ამ სიტყვის სპეციფიკური გაგებით, აგი არ არის შეზღუდული გარეგანი ძალებით.

მინდიაა და მზიას ტრაგედია სწორედ ამ პროცესის ბუნებრივი აპარელია. მზია, ბრწყინვალე პერსონაჟი „ვეფხისტყაოსნისა“, რეალურია საწილისა, ძალია საცოცხლისა, სახე მომავლისა, აცხადება სინამდვილისა, მინდია კი სრული ანტიკონკრეტული მისი. დ. ბენაშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „უმშვენიერესი მთელი ქაღალის პირით თვით კუმარობა მტკიცელებდა თავისი ხასტური, მაგრამ სამართლიანი კოლონა. მზია ცოცხალი სარკე ცხოვრებისა. ამ ცოცხალ სარკეში იმზირება მინდია, მაგრამ საკუთარ უიწიურ გარგნობას ხედავს და არა ქაღალის ადამიანურ სულს, გონების თვლით რომ ჩაბნედა მინდია იქ, ამოკეთსავე, რომ მისი თვალსაზრისი რადიკალურად ეწინააღმდეგებოდა არა მხოლოდ მზიას სუბიექტურ სურვალებს, არამედ თვით ცხოვრების უზენაეს კანონს.“¹ რეალური საწილისა, მზია მთლიანი, განუყოფელი სახეა ცხოვრებისა. ირეალური საწილისი მინდია დაუღუპოლია მთლიანი. „თუ მინდიას პიროვნება ერთი მეორის საწინააღმდეგობო, სხვადასხვა თვისებათა შეერთებაა, მზია მთლიანი, თავისთავადი, ღრგავურად თანამიმდევარი და პრინციპული ადამიანია“².

სახელი და სული. განსაზღვრებული ამ სახელით, ნაწარმოებს ამოღებს, შეითხულებს აზიარებს ცხოვრების ღრმა სიბრძნეს, განადევინებს ტბილ ოცნებასა და მწკვირ ტრაგიკულს. ანტიკომ თვით სახელებიც — მზია, მინდია — შთამაგონებელ ძალიად იქცევა.

ვინა თავისი კუთხის ღვიძლი შვილი, ღრმად იცნობს ნოელი საქართველოს წარსულსა და თანამედროვე ცხოვრებას, შესწავლილი აქვს ხალხის უოფი. ძველი და ახალი ურთიერთობა, წვდობა ეთნოგრაფიულ რეალიებს, ადამიანების ანტიკონა, რომ ის არ ივარებს ძველ ქართულ, წარმართულ უოფას, იმ დროისათვის ბუნებრივ საკუთარ სახელთა ხასტებას, განსაკუთრებით კი მის მშობლიურ კუთხეში გავრ.

ცულებულ ფონდს ამ სახელებთან, საწილზე გამოაქვს. ამ მხრივ ვინა პირდაპირ მტკიცებულა. ის ერთადერთია, რომელმაც მწკვირული შეიფარა ტრადიციული საკუთარ სახელები და შთამომავლობას შემოქმენა დეინიუბული, უყვე ხმარებიდან დიდი წნის წინთ ვან. დეინილი საუბრენისა. დიდი მწერალი გულმოდგინედ აგროებს უძველეს საკუთარ სახელებს და ვნას ულოცავს მათ ხალხში, მაგრამ ამავე დროს გეგრძეს არ უფლის ახალსაც. მწერალი თავს ევლებს, ევლოლიაება თითოეულ სიტყვას, „არც ერთ კალმს არ სწევია, თუა ქართულის გვარისა“. ცდილობს ამ კრიალი სახელებით შინათლოს მისი საყვარელი პერსონაჟები. გამოკეთოს მათი კაიუმური, კოლორატული სახე.

და მართლაც, როდესაც ახლოს ვეცნობით ვნას პერსონაჟთა სახებს, წინ-ჩვეულებებს, ცხოვრებას და, ამასთან ერთად, მათ საკუთარ სახელებს. გვექმნება ისეთი შთაბეჭდილება, თითქოს ვინც ესა თუ ის გმირი, კაი ვნა (შეიძლება ვეკლა არა, მაგრამ შეტე ნაწილი მინცი) წარმოსახა სწორედ ამ სახელისათვის. ესა თუ ის სახელი სწორედ მოქმედ გმირს უნდა ერქვას. მისთვის სხვა შესაფერის სახელს კაცი ვერ იპოვის. ამის დასტურად შეგვიძლია მოვაშველოთ ისეთი საკუთარი სახელები, როგორცაა მინდია („ვეფლისშენაელი“), ღუბუბი, სანათა, ღელა („ხატარაონი“), ზვიადაური, ქოქოლა, ადაზა („სტუმარ-მასპინძელი“).

ადამიანის (და არა მხოლოდ მხატვრული პერსონაჟის) შინაგანი ბუნება მოითხოვს განსაზღვრულ სახელს. ან, პირიქით, ესა თუ ის სახელი მოითხოვს გარკვეული სახის ადამიანს. ამის გამო იყო, რომ ოდითგანვე არსებობდა მტკსახლებობა, თაყუნები, ფსევდონიმები, რომლებიც შემდეგ საკუთარ სახელებად იქნა გამოკონებული. და ქვეყანა, მძღლითა მძღლი, მავრდა, მანანა, თვდაპირვალად თაყუნები, ხალხურ მოქმედა და მწერალია ხელში საკუთარ სახელებად იქცენ, თვით ვინავე ვინავე ვინავე რომ თაყუნია, რომელიც მწერალმა თავის ფსევდონიმად აირჩია.

ვინა თხზულებების პერსონაჟთა საკუთარი სახელები იმდენად თავისებური და კოლორატულია, რომ მათში უოველთვის ამოკონობთ ხალხურ დიდებულ მწერლის სტილს. ანა, სხვა რომელი მწერლის თხზულებებში იპოვნით მინათა სახელებს, როგორცაა ქიჩიარბი, ადაზა, ზვიადაური, მუცალი, სანათა, უმინა, აღუდა, ძაღლიკა, ნადირა, მკელიკა, უნტრეა, ბერდა, კვირთა, ღუბუბი.

ეს პერსონაჟი პირველად სწორედ ვინამ შემოიყვანა ჩვენს ლიტერატურაში და მთის

1 ბენაშვილი, ვეფ-ვეფელი, თბ., 1961, გვ. 108.
 2 იქვე, გვ. 137.
 3 იქვე.

დღეილი საყუარის სახელები პირველად სწორედ აქ გამოჩნდა. მანამდე ბარი მათ არ იცნობდა. და დღეს თუ ბევრი ეს სახელი მიუღეს საქართველოშია გავრცელებული, ეს, უწინარეს ყოვლისა, ვფასებ თსსულებათა პოპულარობასა და მათი პერსონაჟების საყვარულს უნდა მიეწეოს.

ვფა პირველ იცნობდა როგორც თავისი მშობლიური კუთხის, ფშავის, ცხოვრებას, ტრადიციებს; წეს-ჩვეულებებს, ისევე შეზობულ კუთხეებს — ზევსურეთის, თუშეთისა და ქსტელის ცხოვრებასა და წეს-ჩვეულებებს. მის თსსულებათა ფრტუტობა ამ მხარეთა ეთნოგრაფიულ რეალებს გვიხატავს. პერსონაჟებად: ფშავლები, ზევსურები, თუშები, ქსტები არიან გამოყვანილი. ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ვფას პერსონაჟების საყუარის სახელები საწყაროთა ავჯილობრბივი კოლორიტის მატარებელია.

თავის შესანიშნავ ეთნოგრაფიულ ნარკვევებში, რომელიც „ფშავლებს“ სახელითაა ცნობილი, ვფას გამოაქვეყნა ფშავში გავრცელებული რველი ქართული საყუარის სახელები სია. მართალია, ეს სია სრული არ არის. მაგრამ ძვირფას ცნობებს გვაწვდის რველ ქართულ ანთროპონიმთა ხასტუმის აღზადგენად. ბევრი აქ დამოწმებული საყუარის სახელები მწერალმა თავადაც გამოიყენა პერსონაჟთა სახელებად.

ვფას მხატვრულ ნაწარმოებებში პერსონაჟებისათვის გამოყენებულთა სანი სახის საყუარის სახელები: ა. უძველესი, ავჯილობრბივი წარმომადგენის ფონდი საყუარის სახელებისია; ბ. თუშუნები, რომლებიც გვიამობამდე შეიბრჩა ხალხის სოფნის და გ. კალენდრის სახელებია. განახლებული ავჯილს პირველი ორი ფონდი იჭერს. შესამე რავის სახელები მხოლოდ ოფიციალურ საბუთებში იყვენენ მოხსენებულნი და მოსახლეობაში პოპულარობით არ სარგებლობდნენ, ამიტომ ვფას ქმნილებებშიაც მხოლოდ აქა-იქ თუ იჩენენ თავს.

შეიბა სანიტერებს სურათი იშლება ჩვენს წინაშე ამ სახელთა გავრცელებულობასა და სმარების სისმარებზე ავჯიკრების შედეგად ამ მხარე მდიდარ ინფორმაციას გვაწვდის ვფას პოემებში.

„სახტარიონი“ სულ თოთხმეტი საყუარის სახელია მოხსენებული: გიორგი, ხანათა, კვირია, ზეზვა, ჭუღურა, ხაზა, ივანე, ლუხუში, ლელა, თამარი, შანშე, ვიფა, წიწილა, სუშელჭი. აქედან გიორგი, თამარი, ივანე, ხაზა, შანშე ტრადიციული ნაესხები საყუარის სახელებია კალენდრისა, გიგი სპარსულიანა შეთესებული, ხოლო, ხანათა, კვირია, ჭუღურა, ლუხუში, ლელა, წიწილა ავჯილობრბივია და დღესაც იმარება

ფშავში. ვფას ისინი ხალხური ტრადიციებიდან აქვს აღებული: ზეზვა თუშურული „მეფის“ პერსონაჟის სახელადაცაა გამოყენებული. ანალოგიური სურათი ვფასებს სხვა პოემებშიაც, რომლებიც კოლორიტულად ასახვენ ფშავი რეალურ ყოფას და დიდი მგონის შეხედულებებს რეალურ მოვლენებზე.

ვფას პერსონაჟები რეალური ადამიანები არიან, თავიანთი ვნებათაღელვით, წარმატებებითა და წარუმატებლობით, მაგრამ მათი უმეტესობა უმაროტიუბოა, მწერლის ფანტაზიითაა შექმნილი, მისი „ნაყოფილარია“, როგორც თავად მგონი გვეუბნება: „ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ამ პერსონაჟთა საყუარის სახელები ვფასებულა. აქი ვფა პირდაპირ ამბობს: „საღო ფანტაზია ისეთს არაფერს შექმნის, სინამდვილეს არ ეთანხმებოდეს, არ შეუფერებოდეს“.

ზოგერთი გმირის სახე თავისი საყუარის სახელითრთი გადმოაქვს მგონის სინამდვილედან მხატვრულ ტილოზე. ამის მრავალი მაგალითიდან დავიხსენებ მხოლოდ ორიოდეს. ვფა ამბობს: „გოგოთური, პოემის გმირი, სცოცხლობდა მე-11 საუკუნის პირველ წარწო. მისი მოტიანილი ბრტყელი, საფლავის ქვის მსგავსი ღოღი დღესაც გღია კმაღლს სალოცავთან და ისეთი მძიმეა — ორ კაცს გაუჭირდება ამ ქვის გადაბრუნება. ჩემს ჭეილობაში მეც ბევრჯერ ვეჭაქვარბივი ამ გოგოთურის მოტიანლს ქვას“.

ხალხურმა თქმულებამ, რომელმაც ვფას უძველესი „სახტარიონი“ დააწერა, მისცა მხოლოდ ერთადერთი მებრძოლი, თუში ზეზვას სახელი. ეგ იყო და ეკ. სხვა სახელებს თქმულება არ იცნობდა. თქმულებაში ნათქვამია: „ზეზვა, შე გაფრინდაფო. ღურქას შენ გიქებდიანო“... ან: „ზეზვა რა სანახავა (თათრებო), მოკლული თქვენის ხელითა“... რაც შეუხება პოემის დანარჩენ გმირებს, მათ შესახებ ვფას ნათქვამი აქვს: „ხალხური თქმულება დანარჩენლებით მასლას არაფერს იძლევა სახტარიონის აღებისას. იმ დროს მებრძოლთა სახელებიც კი დეყარგულია, გარდა ზეზვისიო“.

ე. ი. პოემის უძველესი გმირი და მათი სახელი, გარდა ზეზვისა და საქართველოს ქუფის თამარისა, მწერლის მონაფქირია. ხანათა, კვირია, ლელა, ლუხუში, სუშელჭი, წიწილა, ვიფა, შანშე, ჭუღურა, ხაზა, ივანე, ვფას „საღო ფანტაზიის“ ნყოფია.

ანალოგიურ მდგომარეობაში იყო მგონი „სტუმარ-მასწინლის“ წერის დროსაც. თავის ერთ პუბლიცისტურ წერაში („ფიქრები ვფა

1. ვიფა-ფშაველა, თსზ., IX, თბ., 1964, გვ. 362.
2. ვიფა-ფშაველა, თსზ., IX, თბ., 1964, გვ. 367. 3 იქვე, გვ. 320.

ხისტოპოსის შესახებ“) ვერ ამბობს: „გეგმარ-
გადმოცემამ მომცა მხოლოდ ერთი აღაშინებს,
ზნაიდარის სახელი და ერთი ეპიზოდი... და-
ნარჩენი პოემაში საერთო ფანტაზიის ნაწილი
გახლავს!“... ეს კი სწორედ ის ფანტაზია, რო-
მელშიც ქართულ ლიტერატურას შესძინა საკუ-
ცობრივი სახეები: მინდია, ადაზა, ლუხუში, სა-
ნათა, ლელა, კვირია, ალუდა, სამდუა, ხონია,
ქალთათვი, მოქრისი, ქალაქია... ამ პერსონაჟე-
ბით მგოსანმა ქართული ლიტერატურა განვი-
თარების ზენიტზე აიყვანა, ხოლო ქართული
ანთროპონიმოვ უძველესი და უმწვენიერესი
საკუთარი სახელებით გააწვდიდა.

ვინაშე პერსონაჟთა სამეცხო განუზომლად
ვრცელი და მრავალტვიდაა, თხულებებში,
აღმანიებს გარდა, ცხოველებიც, ფრინველებიც,
მცენარეებიც და ბუნების სხვა უტყვე
ქმნილებებიც მოსაწილეობენ — სწორედ პერ-
სონაჟთა სახით. ვინაშე, როგორც ბუნების ლაღ
შვილები, აღზრდილს მის წიაღში, ესაბა ბუნების
საიდუმლო ენა, რომელიც უცნობია ჩვეულებ-
რივი მოკვადვირთვის, ესაბა ბუნების
ქმნილებებს და აპროვებს. გამოხატვისი აქ
არც ცხოველია და არც ფრინველი. უფრო მათ-
განს თავისი სახელი აქვს. მთელი ბუნება, ვა-
ცხს გაგებთ, ერთი და მთლიანია. ბუნების
ყველა ქმნილებას შესაბამისი სახელი შეეფუ-
რება.

ვინაშე ღრმად მგრძობიარეა ცხოველებისა და
ფრინველების მიმართ, მათი ცხოვრება იმდენ-
ად აღუღებს მგოსანს, რომ ზოგჯერ იგი მათ
სიცილით იციწის და მათი ტაჩილით ტა-
ჩის. აღმანიებშიც, ცხოველებსა და ფრინვე-
ლებსაც საკუთარი სახელებით ნათლავს.

ვინაშე თვლიდა და ფუნჯი მიწვდა ბუნების
ყველა ქმნილებას — აღმანს, ცხოველს,
ფრინველს, მცენარეს, მთას, კლდეს, თევზს...
ვინაშე ფუნჯი ზატავს მთელ ბუნებას განუყოფ-
ლად. ბუნება მისთვის მთლიანია, ცოცხალი და
არაცოცხალი მხოლოდ შედარებითი ცნებებია.
ამიტომ ბუნების ქმნილებები ვინაშე მემკვიდ-
რებაში საკუთარი სახელით (ან შეტახებით)
აღნიშნებან. ვინაშე კონკრეტული, მთელი ბუ-
ნება ცოცხალია. ბუნების ყველა ქმნილებას
აქვს თავისი იდუმალი ენა და ამ ენაზე თითო-
ერთად ნათლავს საკუთარი სახელით იცნობენ,
მწერალი არ ცნობს იმ შეზღუდვას, რასაც ენა
აუღონებს თავის ფუნქციონს. სახელდება, ვინაშე
არისთი, სეროთა ბუნების ქმნილებათა შორის.
აღმანიის სახელი წაშვენია იმიტომ, რომ რა-

ოდენობითა და მრავალფეროვნებით სხვა და-
ნარჩენს სპარობს.

ვინაშე თხულებებში, დაახლოებით ქმნილებ
საკუთარი სახელია ნახშირი, სოფი პერსონაჟთა
აღმანიშენად, ზოგიც დამოწმებულია წირო-
ლებსა და შენიშვნებში, დიდი უმეტესობა ამ
სახელებისა ფსევდონიმურული არაღიანია, მცო-
რე ნაწილს კი შეადგენს ნასესხები და კალენ-
დრის სახელები.

მწერალი თავს არიდებს პერსონაჟთა აღ-
ნიშნავად ერთისა და იმავე საკუთარი სახელის
გამეორებას. ამიტომ სახელთა უმეტესობა მხო-
ლოდ თითოქერაა ნახშირი. სანიშნულად შეიძ-
ლება დავახსოვოთ რამდენიმე მთავარი: ამა
(„ხევსურები“), აბიურა („სცენა მთაში“),
ადაქა („ხევსურები“), აღსახტა („ხისხლის ძი-
ება“), აბარეკა („სტუმარ-მასპინძელი“), არმან-
და („მანდალი“), აფშინა („გოგოთურ და აფ-
შინა“), ადაზა („სტუმარ-მასპინძელი“) და სხვა.

ზოგიერთი იშვიათი სახელი ერთი-ორჯერაა
ნახშირი (აბიკა, ალუდა, არქალა, ბაია, ბუნენა,
ბესა, ბუთლია, ბუშბული, გეჭურა, ვიგია, გო-
დერძი და სხვ.).

ვინაშე გააცოცხლა და გაასპეტყა ფსევში
შემორჩენილი უძველესი საკუთარი სახელები,
მოსწიწნა მათ დაეწივებისა და კეთილშობი-
ლები, აბარეკა, შობაბრა უცდავების სული და ჩა-
ყენა ხალხის საერთო ცხოვრების სამსახურში.
ათეულბით წყრიალა ქართულ საკუთარ სა-
ხელს, მხოლოდ მთაში რომ იყო ლეკოლოზებუ-
რი, თავისი ბრწყინვალე მხატვრული შედეგე-
ბის შემწეობით ფართო აპარატზე გაუხსნა და
საერთო საუფრობად ვინაშე. ასე იქცეოდა ვა-
ცა იხეთ საზოგადო სახელთა მიმართაც, რომ-
ლებიც ფსევში გვიქონდა და ხალიტერატურო
ენაში არა. „რამდენი სხვა სიტყვა მოიპოვეთ
ქართული ფსევში, რომ ბარდობა ქართულმა
არ იცისო“, ფიქრობდა ვინაშე და ეს სიტყვები
გაბეჭდულად შექმნიდა თავის თხულებებში,
რადგან მას სწამდა, რომ „ახლანდელი ლიტე-
რატურული ენა ახალია და სიხალისე გამო-
ბერს ფორმებს, ბევრს სიტყვებს მოკლებული
არის. ყველა ეს ფორმები და სიტყვები ხალხ-
შია დაპარსული ხალხი, ერთ დედა ენისა, იგი
მზადებს და მზრდის ენას, როგორც დედა
შვილს, ყოველი ეთნოგრაფი და სერო მწერა-
ლი მოკლდა ყველა საუფრობდობო ხალხური
სიტყვა, ამ ფორმისა გააცნოს ლიტერატურულ
ენას, თუ იგი სიტყვა და ფორმა შეიფარება
ენის ხასიათს, ამის ბუნებასო“ (თხზ., IX,
1964, გვ. 42).

შეზოგადებით არ უთქვამს მთის არწივს —
„სიტყვა გაღვაგდე ერთიო!“

1 ვინაშე-ფსევში, თხზ., IX, თბ., 1964, გვ.
324.

რომანი და ფოლკლორული წყაროები

ქართული საბჭოთა ლიტერატურა წარმატებით აგრძელებს და დიდად უფროხელდება ხალხურ პოეტურ შემოქმედებასთან განსაზღვრული ურთიერთობის დიდ ტრადიციას; ამის კიდევ ერთი საუკეთესო დადასტურებაა დღის მრეწველური ვრცელი ორტომიანი რომანი „უბახი“ [ტ. I, „ნავაფლი“, 1984; ტ. II, „შერანი“, 1989]. მკითხველი დაველოწვნება, რომ ამ შესანიშნავ რომანში თავისი ერთგვარი გამოქაბილი მკითხველი ხალხურმა შემოქმედებებმა დააბრუნა, ისე პერსონაჟთა სახით.

„უბახში“ მთელი სიბრტული გამოიხატა ხალხური შემოქმედების ის ძალა, ის ფერადობა, რომელიც ლიტერატურის ერთ-ერთ წყაროდ უნდა იქცეს. ამ გზით მრეწველმა თავისებური მიჯნა მისცა დღევანდელ ქართულ პროზას. მრეწველმწერის ერთგული ფოლკლორის წილით გააფრთხილა აქ შექმნილი „უბახის“ იდეური შიარის განსაზღვრების ხალხური პოეტური შემოქმედების მნიშვნელობის გამო პროფ. ავ. თოფურია მართებულად შეუთითებს იმაზე, რომ დღის მრეწველმა „უბახში“ მთელ ლიტერატურულ განსაზღვრავს ცნობილი ხალხურა ლექსის დასაწყისი: „კიდევაც დაიბრუნებინა ახლაც ლეკვები მგდისანი“ (ავ. თოფურია, კრატეული პათოსი და მწერლის პათოსი, ტურნ. „მნიშობა“, 1972, № 7, გვ. 119).

როცა მწერლის ტენდენციურ დაპარაკობენ, მხედველობაში აქვთ მხატვრული პროფესიის იდეური ასპექტი. თუ უტენდენციო მწერლობა შეუძლებელია, და ეს ასევე არის, მაშინ, პირველყოფილი, საძებრელია ეს პოეტური გზები, ხერხები, საშუალებანი, რითაც ელინდება ეს ტენდენციურა. ჩვენ ვგანვიხილავთ, რომ ლიტერატურის, მხატვრული ნაწარმოების ტენდენცი-

ურობა პირველყოფისა, გულისხმობს ამ ხასიათების თავისებურებას, რითაც კონკრეტული მხატვრული თხზულება ვეძღვევა. ამ ხასიათებს კი მწერალი მის განკარგულებაში მყოფი მხატვრული ხალხების სხვადასხვანაირი გამოყენებით აქვეყნებს. ამ საღებავთა თუ ფერთა შორის ფოლკლორის თავისი ადგილი უქირავს.

„უბახში“ ისეთი წიგნია, რომელიც როგორც ხარკეში, ისე კვლავთ ჩვენი საუკუნის 50-80-იანი წლების მზიან-ჩრდილიან ქართულ სოფელს, და თუმცა „ტექნიკის საოცრებათა“ ზოგი მოყვარული ხალხურ პოეტურ შემოქმედებას აღმოცურად უშვებს, მაინც არ შეიძლება არ შევამჩნიოთ, რომ ახლანდელი ქართული პროზის განვითარების დონე და მისი დამოკიდებულება ერთგული შემოქმედებებისა და ქართულ ფოლკლორისტიკას ახალი პრობლემების წინაშე აუწყებს.

დ. მრეწველის რომანში ფოლკლორისტიკისთვის აუარებელი საქმეა. ამიტომაც აქ ჩვენ მხოლოდ რამდენიმე პერსონაჟს შევხვებით. ესენია: კუპრაჟა, ნიკო, შავლეგო, ნაწარმოებში გამოყენებული შემოქმედებითი მასალების დედებთან შექერების ცნობილ მეთოდს, ჩვენ აქ განვებ არ შევამჩნიოთ, რადგანაც ამქრად არ ვგანტერტებებს შექაიყური, ვარგანი კავშირი ფოლკლორსა და ლიტერატურულ ნაწარმოებს შორის. ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ, თუ როგორ უხვად აუყენებს მრეწველი შემოქმედებითი ტექსტებს რომანში პერსონაჟის ხასიათის გამოხატვრად, როგორ დრამად გრძობს მწერალი პერსონაჟის ბუნებაში ტრადიციულად შექმნილ ფოლკლორულ ფენომენს.

ის მკვლევარები და კრატეოსები, რომლებიც ამ რომანს ეხებოდნენ (ავ. თოფურია, ა. კალანდაძე, ვ. ბაიძე და სხვები), ერთმანდ აღიარებენ, რომ „უბახში“ კუპრაჟა ფრად მნიშვნელოვანი სახეა. იგი ნაწარმოებში დახმული და

გადაწვევითი საკითხებიდან ერთ-ერთი უფროსად მტკიცეული პრობლემის მხატვრული რეალეზაცია, საქმისანი, ენაქვილა კუპრაქას მხატვრულ სახეს, რომელსაც რომანში ნიღბი აქვს ნამოსწილი, ფრიალ კოლორიტულს, ვა-მოკეთილს ზღის მისი უოველი ფრანა, მთელი მტკიცეულია. ყოველივე ეს აძლევს მას უწვეულო ინდივიდუალობას, აზოგადებს და ეპოქალურს ზღის, როგორც ტიპს. ეს მომენტი ნაწარმოებში ადვილად შეიწინვთა ვედეღან, სადაც ეს ომბანა გამოინდება. აი, რამდენიმე მაგალითი: ფულისხვეტია კუპრაქას კორესპონდენტი გეო-ტება:

„— კი, მაგრამ, შენს ამდენ ეშმაკობას, რომ ამდევნებ, ჩემი მონკ არ გეწინია“ ენაგვარდელი კომპინატორი თვალებს ეშმაკურად ათათამუნებს და პასუხობს: „შენი რაზე უნდა მი-შინოდე? მეგღმა თქვა: ჩემ დაშქერ ძაღლს ერთი შეხედვით ვიცნობო“, და განაგრძობს: — „კატა ისე უნდა დაიჭირო, რომ ხელები არ დადგუპქნოს, ამის გულმართის ტუთილასაც არ უნდა მოუტადო“ (I, გვ. 108-109).

კუპრაქა „დროის კაცია“, თანაც მოსახერხის ყოველ სიტყვას ზომავს, ცდილობს წინადადუ-ღება და საზრიანობა გამოიჩინოს. მეტიც, მშე-ნელის ყურადღების დაპყრობის მონით ზოგ-ნერ მოკლეულების წინასწარმჭერტეღაღადე წარ-მოკვადგება: მისი თანამგზავი კორესპონდენ-ტის მიზანი უბრალოა: „აღლანში ძიბტომ მივ-ღვიარ, — ეუბნება იგი კუპრაქას. — რომ ნარ-კვეთი გაკვეთო რადიოსათვის, მოწინავე შეცბ-რებზე, ხარჭი — ხარჭი... ხარჭი ჩამოვსულ-ღვარ, კვიცხაც ვავხედნი და მამიღასაც ვნახავ.“

— მაშინღი 'ნახვა' ადვილია, კვიცის გახედვ-ნაზე კი რა მოგახსენო, ჩვენში კარგი ანდაზაა: „როგორც დაშქერა ზინფრანსა, შეც იგრე დაგე-როკვებო“ (I, გვ. 104).

პერსონაჟის ხაზათის გამოკვეთას მხატვრუ-ლი ნაწარმოებისათვის გადაწყვეტი მნიშვნე-ლიობა აქვს. ეს განაზღვრავს მწერლის ოსტა-ტობის საკითხსაც. ახეთი ხასიათის შექმნა-ჩა-მოუალიბებისა კი „უბახის“ ავტორის ფოლლო-რისათვის მნიშვნელოვანი ფუნქცია დაუკის-რებია.

კუპრაქას მტკიცეულია არსებითად განხვავ-ღება სხეულისაგან. მან იცის თუ რა მდიდარია აზრი ხალხის ფიორისტული მტკიცეულიებისა. კუპრაქას უნდა თავის სახარგებლოდ გამოიყუ-ნოს ყველაფერი, მოსწრებულთ სიტყვა ეჩება ეს, ანდაზა, ლექსი, აჩაკი თუ სხვა. შინაარსი ნეული ანდაზისა — „ზელი ხელს მანს და ორი ვე — პირსაო“, კუპრაქას თავისებურად გაუ-ღია. „ზელისაგან ხელის დაბანე“ განოვადე-ზულად, ერთიანი საქმის ინტერესების დაცვის თვალსაზრისით როდი ენახი კუპრაქას მტკი-ველებში მწვენივრადღა გამოვლენილი ხალხუ-რი ფედაღი სატარა და იუმორი. მან იცის, რომ „ზეთს თუ ზეთს მიუმატებ, თუშანია“. ხა-

ზოგადობის და პიროვნების ურთიფრომასაც კუპრაქა თავისი „ფილოსოფია“ ეშმაკურად ცნობს. „ფილოსოფია“ აშქრად ცნობს, „ფილოსოფია“ ვკითხულობთ რომანს და მართლაც ვხედავთ, რომ კუპრაქასა და მათა მისთა „მეტყველებ-ში, მათი ამოყარავებული მორალის შესაბამი-სად, სიტყვებს, ზნობრივ ცნებებსაც სრულიად საწინააღმდეგო მნიშვნელობა მიუღიანო“ აღ-კალადადე, „კეთილმან სძლია“, ეყრნ, „ნნათო-ბი“, № 4, 1973, გვ. 73).

კუპრაქა თავის სახარგებლოდ, თავისი „მო-ტალის“ შესაბამისად შეაბრუნებს ცნობილ ხალხურ აფორიზმსაც: „კიღაობას ზერსი უნდა, დათვაც იცის ტუნწულიო (I, 249 გვ).

პერსონაჟის ხატვისას რომანში ლადო მრე-ღაშვილი ხალხურ პოეტურ სახეებს თავისე-ზურად გარდაქმნის. ე. წ. ძველი მხალის ხა-ღუჭაღუწე ქმნის ახალს. და ჩვენ ვხედავთ, რომ ის ძველი ახალ სამოხელში უფრო ძლი-ერია, თანამედროვე, სადღესიო. კუპრაქა თანა-მოსაქმეებს შეაგონებს: „ეშებო დაშაღე, სანამ დაუჭერიათ. ციკად ვუღაბს თეთრი კბილი უჩვენო. ჩვენი ზეღობა ვეღოთა... თუ თვეში გინდა, ფუბის დასველებასაც არ უნდა მოუტო-ღო“ (I, გვ. 400). „ერთ ჭკვიან კაცს უთქვამს: ან უნდა არწივი იყო, მაღლა კალღეზე რომ აფრინებ, და ან გველი, რომ ახობდ“ (I, გვ. 402).

„უბახის“ პერსონაჟთა შორის რამდენიმე თაობის ადამიანთა ტიპური სახეები ვხვტვება. მათ შორის უარტხად ხანტერტეობა ჭილისპა-რის კოლმურტრეობის თამჭლომარტ ძია ნეყო.

ნეყო მახინჯი სულის ადამიანია, ცხვრის ტყავში გახვეული მეღლია, მიხთვისაც მთავარიი მარტოოღეა ხვეუთარი ოჯახი, ხვეუთარი ინტე-რანს, სხვა საკულადერი თუნდაც წყალსაც წაუ-ღია. მისი აზრით, „ეს სოფელი დღმაა იგრე უნდა მოთაღო, რომ სარგებელი გქონდეს და შეტყობით არა შეეტყოს რა“ (I, გვ. 206). „ჩემი ურგები ქოთანი ქვასა და შაწონი ძაღლსაო“, ზნირად იცის, ხოლმე თქმა სოფლის ამ ვითომ-ღა ხელმძღვანეღმა.

ნეყოს ღამარაქში, სიტყვასა და საქციელში მღღამ იცნობა კაცი, ვისთვისაც ადვილია „საქ-მის ჩაწეული“, თვისათვის ყველაზე სარფიანის არტევა; მწერაღმა კარგად იცის, რომ ეს „კა-ტუნები“ მათმ, მტკიცეულიამაც უნდა გამოა-ჩინოს“. გახსენეთ ნეყოს შეგონება: „ნასუი-იღ!... გახსოვს, ჭიანჭული გვეღს რომ დაეწმანა და გაწეუდ“ (I, გვ. 220); ან „ნასუიღ! კუნელს აწყოფო ტპილი აქვს, მაგრამ ნიღლბა მწარე იცის“ (I, გვ. 231). ნეყო გარეწეულად ისე მო-გაჩვენებს თავს, თითქოს კანონის გარეშე ნაბო-ჭი არ გადაეღვას, ის ზშირად იმეორებს: „ვიცე არ მუშაობს, ის არც ჭიანჭ“. ეს შოლოღ სხეუ-ლის გასაგონად, სხეულის მოსაჩვენებლოდ ნაშ-ადვილად კი ყველაფერი ეს მოჩვენებითია, მისი მორალიც „ამოყარავებულია“.

ცხოვრების, ყოფის ღრმა ცოდნამ განაპირობა ის, რომ ლაღო მრავალშვილის ხასიათები ესოდენ მასტაბურია, თავისებური, კლასიკურული და ცოცხალი. ნიკოს, როგორც თავისებურ ხასიათს, მის შიგრე მტყვევებებაში მხარბებული ფილანკოსტლი სახეების განსაზღვრავს. ის მუდამ ცდილობს ნათქვამს მისტიკოსთვის ხალხური სიბრძნე შეაშველოს. გავისხნოთ საქურობის გამგესთან თავმჯდომარის წაკამათების ერთი მომენტ: „საქურობა ცხვირწინა აქვს, იმითათვის ვერ მოუღლია და სასრობის გაგეობა მოინდობა“, და დასძინა: „ვიარს დიკენად არ აუწუნებდნენ და ის შეხება და შემოტრიალდა: არქიმანდრიტობაზე ნაულებს არ დაეჭვრდებიო“ (1, გვ. 305).

თავნება და კერპი ნიკო ზღვრევიტოთა უსიტუცო მოჩინებლას არის მიჩვეული. თუ კი ვინმე შეკამათებას გაუბედავს, თავმჯდომარე მანინე ხალხურ სიბრძნის მოიშველებს და მოპუეება: „გინდა, მინც და მინც შენი დასაქულია დანა შენვე გამოჩინოე?...“ „ფრთხილადმოგეოქი, შენ ჭერ მოწვერა ხარ, ხართან ვერ ვასწეო“, „გახსოვდეს, ვერა რა პალე მოვლიქა, ერთი სხვაა ჰქრა და რვა თვითონ იქრა“ (1, გვ. 310) და ა. შ.

ნიკო და მისთანებმა არივ-დარის მთელი სოფელი, ისინი ცხოვრების თითქმის ყველა კუნძულს მისწვდნენ და ყველგან ასეთი დეგრაფი შეიტანეს — „ქრთამი მარტო ჭოჩხულის არ ანათებსო“ (1, გვ. 451). მათ იციან, რომ ხიფათისაგან თავის დასაქრენად ვერ-უშეკას მოსა უნდა მიიღო, აქო და მე ამის არაფერი ვყოფილ, „არ ცოლდა კი არ ცოლდააო“ (1, გვ. 451). კურპაქასი არ იყო, ისიც ცინიზმითა გასტყუადული და ყველაფერს ამ კუთხით უფრტებს. ამიტომ მართა რომ დარიგება დაუწყებს, ის ამბობს: „ვიარს ხდამურთი ვინ მისცა და დედაქას კურპო“ (1, გვ. 501). მან შესანიშნავი ხალხური აფორიზმიც გაუხაშა: ზებერ თობაროც სჭერა, რომ „ზებერი ხარისა რქანაც ეწევიან“ (1, გვ. 501). შედეგოსთან საუბრის დროს ნიკო ამბობს: „რასაც ამბობ, ისიც ვიცო შეიღო, და რაც უნდა თქვა, ისიც... შეიღი წეღი იღო ძაღლის კუდი დაჯავში და რომ გამოიღეს, ისევ მოიკავა“ (1, გვ. 312). ეს ფრაზა თვითდახასიათების საფუეების ნიმუხადაც გამოდგებოდა.

ეპოქალური ხასიათის გამოკეთა მწერლის შთავარე მზანია. „უხაბსში“ ახეთი ხასიათია შედეგო. სოფეტში ის შემაერთებულ ღერძს ჰკავს, რომელიც რომანში ასახულ უაღრესად მრავალდროვან ცხოვრებას საკეთისაყენ წარმართს... აქვე პერსონაჟის მტყვევებზე შეგანერება მკითხველის ყურადღებას, ვინაიდან რომანში დიდი ზომიერებით არის შერჩეული ყოველი სიტყვა და მათ უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია აქვთ დაკისრებული — აჩვენონ ყველაზე მთავარი, არსებითი, ღამაბასიათებელი. აქ შეთა-

ვნილება მწერლის ნოვატორული სითამაყე, თავის წერილში გ. გვერდწითელა ეფუქსტედაქი ერთი ყველაზე თვალსაჩინო ღრსხედაქიქმიქქქ რომანს აქვს და ერთბაშად გამოარჩევს მას. ესაა მწერლის მიღობა, ბარაქიანი ენა“ (ეურან. „კრიტიკა“, № 3, 1973, გვ. 28). გადარქარბეულად შეიძლება თქვას: ლაღო მრავალშვილის „უხაბსში“ ზეიმობს სიტყვა და აზრი, იდეა და მზანდასახულება, ზეიმობს ერთნული ხალხური პოეტური სული.

შედეგო რომანის ქსოვილს უჩვეულო ფორად ეწეება. მწერალი მას ხალხისათვის სავერული ხალხური საგმირო ეპოსის პერსონაჟის საარაკო მოქმედების თარგზე სჭრის. ნასახერი შეგობრებს უყუება უხაბის ამბებს: „ფუერარობი და თვალს არ ვუჭერი. ბიკია, მაგრამ არ ბიკი ვიბახი: ამირანი თუ ადგა და სასაცილოდ გეოვდებს-მეთქი. ცხენს ხან მოუტეკვეშ მოქცევა და ხან ზურგზე: ორ სროლაზე ჩამოაჯლო უხაბი და მერე სადღაც დაიქრება“ (1, გვ. 75).

შედეგოს ხასიათში ბავშვობიდანვე ჩამოულიბდა პრინციპი — აჭობე სხვას, გაყოლდ სხვებიც! სიცოცხლით ხაცხე კალისპირელი ახალაზრდობის შეშურე შედეგო ბავშვობაში „რამდენჭერმე ვადაპარულა ვალაქანო, რომ კუსაით თვითონაც ფეხი გამოეყო“ (2, გვ. 81). აქი აუხდა კოლდ ნოქირი!

ხალხური ზეპირსიტყვიერო ტექსტების გამოყენებით მწერალი პერსონაჟის ხასიათს დიდ სიმტიკიცესა და ინდივიდუალობას სდენს. ფილკლორული მასალა საოქმელს აშოკლებს, აძლიერებს, თანც უფრო აზუსტებს ნათქვამის აზრს. მწერალი შედეგოს ათქმევინებს:

კიდევაც დაიზრდებიან
 ალგეთს ლეკვაბი შელისანი... (1, გვ. 86)
 შედეგო განსახიერება ყოველფე იმისა, რაც კარგია და ღამაში, რაც კეთილშობილური იყო და არის ხალხის ყოფაში, სავერეულო გადმოცემა-ტრადიციასი. მამის გასწენებაზე შედეგოს მუდამ ეს ხალხური ლექსი აგონდება:

ლომო, შე ღომის მოკლული,
 ბუნისს კალის პირსაო (1, გვ. 302).

წამლექელიობისა და მომხევეელიობის ატმოსფეროში მოხვედრილი შედეგო ამ ბორბტებისადმი ბრძოლის სურვილით იყება. „მგლის მოშით ცხვიარი ვის ვაუწყებთი?“ (1, გვ. 313). კითხულობს იგი და მტკიოვდ ვადასწევბებს თავდაუშოვავად შეებრძოლოს ცუდას და ზნულს, ჩამორჩენილს და დახახებულს.

როგორც მკითხველი ბედავს, მწერლისეულ ტენდენციას ხალხური ზეპირსიტყვიერება დიდ მამსახურს უწევს. ქვემოთდ ხალხური პოეტური შემოქმედება ყოველი დროის, ყოველი ეპოქის მწერლობის ყუთინილება იყო. შედეგომ იცის, რომ საქმეს ზურგით კი არა, მკერდით უნდა შეტყვა და სჭერა, რომ „შორიდან ცულის ქნეით ზე არა ქიქევა, უნდა აბლოს

მიხედუ და შიგ ძირში დაქარა" (I, გვ. 311). შემართება, შეუპოვრობა, დაუოკებელი სურვილი წინსვლისა — აი, შევლევოს ხასიათის ნიშანდობლივი თვისებები. „დათვა სამაღლედ გახდა და იშის ხაქმე წაბდაო" (I, გვ. 413), ზნორად იყოდა ამის თქმა შევლევომ.

შველაფერში და ყველგან სიძაროდის შიძინებული გმირი მწერალმა ხაუყეთესო ადამიანური ღირსებებით შეამყო. მკითხველმაც ამიტომ შეიყვარა იგი. შევლევო სიყვარულშიც ხაოცრად ბუნებრივი და უბრალოა. მისი ადამიანი გული მართოდენ ფაქიზი გრძნობით არის აღსავსე. მისი სიყვარულიც ძლიერი და უაღრესად მტკიცე გრძნობაა. რუსუდანის სიყვარულში სელმოცარული შევლევო „გაღიაში ახლად შეგდეზული ვეფხვივით მძვინვარებს“:

ქალო გიქებენ საქმარს, —
თორმეტს გავითლო ხასასა,
გადავალ, გადავყოლებ,
სახელს დავირქმევ წიქასა,
ლეგას ტალავარს დავოცმევ —
ლეგალეგა ქიტებისასა.
დავქიდებ ციხის წვერზედა
მარჯვენას შენის ქმრისასა. (II, გვ. 245).

ქართულ ხალხურ პოეტურ ფოლკლორში შემონახულია ამ მშვენიერი ხატობილი ლექსის არა ერთი ვარიანტი და ყველგან მარჯვენა გაუწიარებელი სიყვარულის სიმწარე და ვაჟაკური ღარდი.

ალ. კალანდაძე „ვახაბის“ ფოლკლორული ფაქტურის გამო შენიშნავს: „...ტექსტთან ორგანულად დაკავშირებული აფორისტული გამოთქვამები, ანდაზები, მხოლოდ თავისთავადი მნიშვნელობის ელემენტები კი არაა, არამედ ფრაგმენტული ღირსებებს ავსოვებულზე ავსოვლებული სიმშენებლო მასალაც, უნიკალური კონსტრუქციული თვისებების მქონე ელემენტი. ისინი ისეთი მყარი ბოძებია, რომლებზედაც შენობის დიდი მონაკვეთი შეიძლება ამოვიყვანოთ. უამაყრდენებოდა, უამოაზისებოდა ვრცელი პასაჟები გადატრუსულ უდაბნოს დაემსგავსებოდა“. ერის ზემოი მხატვრული სიტყვა ახალ სიცოცხლეს სძენს ყოველ ნაწარმოებს, მწერლის მხატვრულ ნაზრევს.

ღადო მრელაშვილის ეს შესანიშნავი რომანი ფოლკლორულ-ლიტერატურული ურთიერთობის ბევრ საინტერესო საკითხს აღძრავს.

მეცხე სასაქონლო

სამაგნიფიკაბი ევროპის გზებზე

მ. ბ. ბ. ბ.

შუა მაინი თავის მცხუნვარე მწეს არ იშუ-
რებს. ურთილი კაბებით, ქაოქათა პერანგებით,
ნაირფერი ყვავილებით, ხალისით საცხეა დღეს
თბილისის რკინიგზის სადგური. და, თუშეა
შატარებლას გასვლამდე ირი საათი დარჩა, რეს-
თაველის სახელობის თეატრის შთელი კოლექ-
ტივა უკვე ბაქანზეა. მსახიობები აღვწინებულნი
ენაუბრებთან გამცილებლებს, თეატრის თავე-
ნისმცემლებს — ისინი გამარჯვებით დაბრუნე-
ბას გეისურებენ.

ათი დღის წინ, 1920 წლის პირველ მაისს,
რუსთაველის თეატრს დღესასწაული მოულო-
ცა „ბერლინერ ანსამბლის“ თეატრმა, სადაც
გამართება ჩვენი წარმოდგენები. მალეცვან
ზედს აწერდა ელენე ვაიკოლი, იგი იუგოსლავ-
იაში საგატროლოდ წახვლის წინ გზას გეო-
ლოცადა და წარმატებას გეისურებდა.

სერგო ზაქარიაძე წუხელ, წარმოდგენის შემ-
დეგ (10 მაის სეზონი დახურეთ „სამაინი-
შეაღის დედანაცვლო“) ბათუმში გაემგზავე-
რა. იქ ის წამოყენებულა სსრ კავშირის უმა-
ღლესი საბჭოს დეპუტატობის კანდიდატად. არ-
ჩვენები 14 ივნისს მოეწეობა, ჩვენ ქერ და-
ბრუნებულნი არ ვიქნებით გასტროლებიდან;
ამჭრად კი დეპუტატობის კანდიდატი წინას-
წარ უნდა შეხედეს ამომარჩელებს. ამ მისეზის
გამო, სერგო დღეს ჩვენიან არ არის და მხო-
ლოდ რიონში შემოგვერთობდა.

ღამის თერთმეტ საათზე, მიუხედავად იმისა,
რომ დღი სურვილი გექონდა ზაქარიაძეს
სადგურზე დახევედროდით, ეს ვერ მოვახერ-
ხეთ. ტამბურები და გარეთა ბაქანიც დაშხვედრ-
გამცოლებლებით იყო საცხე. ჩვენ კუბებიდან
იც ვერ გამოვედით, ფანჯრებიდან კი ვხედა-
ვით როგორ კოცნაღენ და ემშვიდობებოდნენ

სერგოს, ყვავილებს ესრადნენ და კეთილ მგზა-
ვრობას უსურვებდნენ.

ჩვენს დროში ძალიან მოქანცველია შატა-
რებლით მგზავრობა. ყველაში ერთად ვართ,
ვცინით, ვმღერით, შანც უსაშველოდ გრძე-
ვლია გზა.

პირმოციწარედ შეგვეგება მოსკოვი. აქ საზ-
ღვარგარეთის მასპორტები მოგვეცეს და მოს-
კოვ-ბერლინის შატარებელში ჩავსხედით.

მოსკოვში ბევრი ვიარეთ და დაღლილ-დაქან-
ცულუბი აღრე დავწვიეთ. ღამის სამ საათზე
სამაინი გაგვადიდა. მასპორტები შეამოწმეს
და შერე აღარავის დაგვიძინია. დილის ხუთი
საათიდან იწათა, ხარხად ვათვალერებთ მო-
ღონეთის მიდამოებს. ვამლოლი, თვალუწვე-
ნული მიმდგრები... გზის პირებზე — თერთ-
რის ხეები... ალაგ-ალაგ რადაც მოსავო ბე-
რეიც ჩანს. ასეთი შავი ხეები პირველად ენა-
ზე. მიმდგრებზე ცხენებმული გუთნები მოს-
ღიან, გზებზე კი დასრიალებენ ჩვენი „საბე-
დები“, „ვოლგები“, „მოსკოვნი“.

ბეფანი ბეფანს ცვლის, სადგური სად-
გურს. ასე მივთახლოვდით ვერშინის დემოკრა-
ტიული რესპუბლიკის ტერიტორიას. აქ მათი
საბაო ვხვდებთ. ალაგ-ალაგ მწვენი მიმდგრებ-
ზე ომის დროიდან მოკოყებული ჩანაგებული
ტანკები დავინახეთ. ახლათ ეს მიწა ხელ სისხ-
ლითა მორწყული. ვინ იცის, იქნებ ჩემსა-
მამიდაშვილმა სწორედ ამ ადგილას უკანას-
ნელად შეხედა ცეცხლით მოხალულ ზეცას,
ახლა ასე კრიაღას და მშვიდ. იქნებ, ჩემს
სკოლის მეგობარს მამდევ ჩუღულს(მსახიობ
ელენე სიბილას ერთადერთ ვახს) სწორედ ეს
მიწა შევაყვია, მოკოუნისულ თოთხში — ახლა
ასე მწვენილ მოზიბინე და მხუეე.

ეს ფიქრები წიშვავ ბერლინიში.
 გერმანელი მასპინძლები უკავილებით შეგვე-
 გებნენ, სურათებიც გადაგვიღეს და ჩვენთვის
 საგანგებოდ მომწადებულ ავტობუსებში მოგვა-
 თავსეს. შუა ევროპის დროით ხალხის ცხრა
 საათია. ვაოცებულნი ვართ, რომ ასეთ დროს
 ბერლინის ქუჩების თითქმის უკაცრიელთა, ალაგ-
 ალაგ ზეღადაბებული წყვილს თუ შეინახავ
 მხოლოდ.

ბერლინიდან დრეზდენისაკენ ავიღეთ გზი-
 წინ ოთხი საათის გზა გვიდევს. და ის, რომ
 გზები კარგად მოვლილი და სრიალდა, კიდევ
 უფრო განგვაწურობს ძალიანთვის. მალე დაი-
 შდა კიდევ და წებოვრად გადავწყვიტეთ კომფორ-
 ტული ავტობუსების რბილ საფარძლებზე. და-
 მის ორი საათი იყო, როცა დრეზდენის სას-
 ტუმრო „სატარიანი“ დაგვინადღობდა.

მეუ ასე, თოისმგები შიხი ჩვენთვის მარ-
 თლად მართონული ღლე იყო. ამ ღლეს გადაე-
 სერეთ მთელი პოლონეთი, მერც ბერლინიდან
 დრეზდენში ჩამოვადრეთ.

მეორე დღით სასტუმროსთან ავტობუსები
 დაგვხვდა. რომლებმაც „შტაბტ ტუატრთან“
 მოგვიყვანეს. ეს არის უკვლავზე პოპულარული
 ადგილი დრეზდენში. მას „თეატრალის მოე-
 დანი“ ჰქვია. თეატრის პირდაპირ არის ამ ქა-
 ლაქას და მთელი მსოფლიოს მშვენიება —
 დრეზდენის სამხატვრო გალერეა.

თეატრში შესვლისას საგულდაგულად გამოე-
 ვანილი ქართული წარწერა შეგვეგება: „ეთილი
 იუს თქვენი მოზრანება“.

მარტრში შევიკრიბეთ. მოგვეხალმა ადგი-
 ლობრივი თეატრის სამხატვრო ზეღმწადანელი
 მანს დიეტრიხე: „გერმანული და ქართველი
 ხალხების მეგობრობა, — თქვა მან, — შარ-
 შანდელი ქართული კულტურის დღეების შემ-
 დგხ უკვე ტრადიციად იქცა: ვეჭერა, რომ
 თქვენი შემოქმედება ისევე საინტერესო იქნება
 როგორც ის დღეები“.

შემდეგ მან წარმოება გვისურვა, გზა დაგვი-
 ლოცა და დაუმატა: მათთვის ვინც არ დაიდ-
 ლება, დღევანდელ წარმოადგენის შემდეგ თეატ-
 რის ფოიეში მოეწყობა საღამო-შეხვედრა, ხო-
 ლს ზეღ ადგილობრივი თეატრის მხახობები
 შეძლებისდაგვარად გაგომხამინდლებიან
 ეცდებიან არ მოგაწურონ.

თეატრის სახელთი სერგო ზაქარიაძემ მად-
 ლობა გადაუხადა გულთბილი მიღებისა და
 კეთილი სურვილებისათვის.

მერე უკვლანი დავესაქვენით. დიდხანს ვაი-
 ვალეორე შენობა და აქურის წარმოადგენების
 რეჟისორი, ფართოდ ვაშლილი თეთრი ფოიე-
 ები და მაყურებელთა დარბაზი.

ვერ შევამჩნიე, რომ ხაქმაო დრო გახულიყო.
 ჩვენები აღარსად ჩანდნენ. შე კი გზა არ ვი-
 ცოდი. თეატრში ბედად ლილი იოსელიანს
 წავყვდი. გამოუტყულო, რომ მარტო ვასკლას
 ვერ ვხედავ-მოქი და ერთად გამოვიდეთ სუ-

ნიში. შემოვუარეთ თეატრალურ მოედანს, მერე
 სამხატვრო გალერეას, მის თეატრალურ
 ჰავაზე რუსული წარწერა: **Экспозиция**
 «Музей проперен. Мин нет! проверил...»
 სახელი ვერა ამოვიკითხეთ.

აქედან ქალაქის ქუჩებში გავდიეთ.
 საღამოა... წარმოადგენა შეიღ საათზე იწყება.
 ჩვენ ექვსზე უღდა გამოვიცხადეთ, მაგრამ
 ხოლოცე უღდა ადგილზე ვართ. უკვლა სარკესთან
 მატარა სამახოგრო ნივთი დებს, სარკეებზე
 წარწერა: „თოი, თოი, თოი“. თურმე იგი გამ-
 ხნევება სცენაზე გახლეს წინ — ნუ შედრე-
 ბი, უკვლაფერი კარგად იქნებაო. დაე, ასე
 იყოი: თოი, თოი, თოი!

უკვლავთ. გასტროლებს სულიყო ედენის
 „მინის შეილებით“ ვიწყებთ. როგორც ცნობი-
 ლია, ამ პიესაში არის ცდა ერთად იქნას მარ-
 ვენები სხვადასხვა პოლიტიკური მოვლენების
 ფრაგმენტები, ამიტომ ადამიანთა სულიერ სა-
 შაროში ჩაწვდომისათვის დრო აღარ რჩება,
 არც სპექტაკლის მხატვრული გაფორმება და-
 მაქმავყოილებელი. პიესაში საკმაოდ კონკრე-
 ტული ისტორიული მოვლენების, სერთოდ
 კონკრეტულად გადაშოცემულის სოფლის გა-
 რემოა ახახული, ხოლო მხატვარი გაწვენებულ,
 მართობი და უჩვეულოდ შეფოთლად დაზ-
 ვებმა და საფეხურებს გვათავაზობს. ერთად-
 ერთი იმედი ისაა, რომ აქ ქართულ სოფელს
 არ იცნობენ და მხახობებზე მთელ ძაღლიწენს
 დაძაბვენ, რომ უკვლაფერი კარგად წარმო-
 თოს. სპექტაკლის დასაწყისში და ბოლოში მთე-
 ლი დაბო სცენაზეა, და აი, დაწყების წინ
 ედგვართ და ვაოცებას ვერ ვფარავთ, რატომ
 არის მარტრში ასეთი ხიჩუმე? ნუთუ არავინ
 დაინტერესდა ჩვენმა სპექტაკლმა, მაგრამ ჩვენ
 გერმანიაში ვართ და აქურს სიუსტებს ვემორ-
 ილებითი. უზუსტად შეიღ საათზე ფარდა გაეხ-
 სენით. რა დიდი იყო ჩვენი ვაოცება, როცა ხალ-
 ხით გაქედელი დარბაზი დაეინახეთ, — დაწყ-
 ების მოლოდინში უკვლა ჩუმთ იყო. დასა-
 წყისში გამოხვლის შემდეგ მაყურებელთა დარ-
 ბაზში გავდიეთ. მხარბედა და მსოცება კიდევ
 მაყურებელთა ცოცხალი რეაქცია, გამონხურ-
 რება კარგად გათამაშებულ სცენებზე და მხა-
 ხობის მოხერხებულ რეჟისორე კი, თითქმის
 ენობრივი ბარიერა არც აჩხებობდა, დასას-
 რულს, სცენაზე გერმანულნი ამოვიდნენ და
 თეთიული ჩვენგანი ცოცხალი უკავილებით
 დააქილდოვეს. სერგო ზაქარიაძე ავანსცენაზე
 გამოვიდა და ერთი უკავილი მარტრში გადაის-
 როდა. მას კარლს საყანდელიძემ მიზამა, მერე
 გოცო გეგეუქურმა, რამაზ ჩხიკვაძემ, ერთი მან-
 ჭაგაძემ, მენდა ჭათარიაძემ, უკვლამ, უკვლამ
 და სცენიდან წამოვიდა უკავილების წვიმა,
 საღდაც გაქრა გერმანული თაქუეკუება და აღ-
 ტაცებულნი სივლეს გვიქმედდნენ.

შემდეგ მხახობთა ფოიეში მივიწვიეთ. იქ
 შეინახევი სულრა იყო გაშლილი, მოგვეხალმა

პარტიის ღრუჭდენის საოღო კონიტეტის მღ-
 ვანი ოსტინ ფორკერი, „ჩვენ უველამი აღტაც
 ზულნი ვართ ქართული ხელოვნებით, — თქვა
 მან, — ჩვენს ცხოვრებაში დღეს მტრად ღირს-
 შესანიშნავი ფაქტი მოხდა: ვაიკანთი დიდ-
 სიტატის სერგო ზაქარიაძის თეატრი, მრწავი-
 ვალე თეატრი, და კიდევ ბედნიერი ვართ იმით,
 რომ ეს შესანიშნავი ხელოვნება გერმანელთა-
 ვან პირველად ვაიკანო ჩვენმა ქალაქმა —
 ღრუჭდენმა“.

გულთბილი მიღებისათვის მასწავლებლს მღ-
 ლობას უბდის საქართველოს ხსრ კულტურის
 მინისტრის მოადგილე გ. ავაშვილი, ამის შემ-
 დგ მსახიობებმა — გოგი გვაგვიკორმა, ეროსი
 მანგაღამიძე, რამოზ ხაკვაძემ, კარლო საყანდ-
 ელიძემ, ვიგოლა თაღავაძემ, კახი კახაძემ
 მრავალფეროვანი წამოიწყეს და მასწავლებლები
 საბოლოოდ მოხაბდეს. როგორც კი მოთავდა
 ხომლერა, სერგომ თავისი სიტუვა დაიწყო:
 „— ჩვენს მიღებასა რის მიმეწიგითა ვამო-
 წვეული. გერ ერთი სარმან აქ იყენი ჩვენი
 წებები, რომლებმაც ქართული კულტურა ახა-
 ხედებს და ვმოშობდით შთაბეჭდილება არ შეგ-
 ეენილებოთ; მეორედ იმით, რომ ჩვენ მოვდიო-
 დით ისეთი დიდი კულტურის ხალხთან, რო-
 გორცდა გერმანელი ხალხი. ეს ის ქვეყანა,
 სადაც დარჩა მარქსის და ენგელსის აჯანა,
 სადაც გერმანელი ხალხის კულტურა ამაღლეს
 გოეთე, შილერმა, ჰაინემ. აქ ბრწინიადღენ ე-
 ატრალური ხელოვნების დიდოსტატები —
 რაინმარტო, ბრატტი, — აი როგორ ქვეყანაში
 გაფრეფთ მოგვეტანა საქართველოს თეატრა-
 ლური ხელოვნება. დღეს ჩვენმა ხალხებმა საუ-
 ხარი განართეს უვაილებით, ეს უვაილები ამ-
 კობენ ჩვენს შეგონებას, დე, იოს ჩვენი
 მომავალი ცხოვრება უვაილებით მოვინელი და
 მომდინოს შვიდობის, შეგობობის და თავი-
 სუფლები სტრენელი მოელს დედამიწაზე“.

სიტუვას დასასრულს სერგო ზაქარიაძემ წა-
 მოიწყო იმერული „ახა დედა“, ღვინო ხავსე
 თასი მღღა ანწია და წელი ნაბიჩით კარები-
 ხავენ გაემართა. სიმღერას მოელი თეატრი ამ-
 უვა, და ხელების ქრეფით ვასხველდობიაცენ და-
 იძინა; ეს იმპროვიზირებული და გულწრფელი
 დამწეილობება — უფექტურ თეატრალისებულ
 ხანახანად იქცა.

ასე დამთავრდა გასტროლების პირველი დღე-
 აქვე მინდა შეენიშნო, რომ ვაგვიტრუფდა
 იმის იმედ ვერმანელები ქართულ საფულს არ
 იცნობენ და ზოგ ჩვენს შეტოლებას ვერ გაგე-
 ბენს, აი რას წერდა ვურნალა „დერ მორდენ“:
 „სულჯო გდენტაბ პიესა ნაშეფილად არ არის
 ოსტატურა ნაწარმოები. მისი ცდა მრავალ ხუ-
 რათში წარმოგვიდგინოს ერთი ოქბისა და სო-
 ლისი ბედი 1921-1921 წლების მანძელზე და
 ამის შემეფიებით ცოცხალი დასაბუთება მისცენ
 ღვინის რეოლუციური იდეების შემოქმედე-
 ბას — ხანდხან გაფაზრებელი, შემანავდეთო-

ბაზე დაუფრებელი და მშრალად ატრატორი
 გერვენება“. ზოლო ვაზეთ „რუნდ [რეცეპტი]“
 ბელმუტ უდრისი, წერალში „ტესხუხანსე ტუმქა
 სახობო ხელოვნება“, წერდა: „ამ პიესაში
 (იკლასისებება „მიწის შეღებო“) ერთად ვდერ-
 დენე რეოლუციის აღიარება და ხამშობლობა
 და მისი ნაყოფიერი ნაწახაღი ზობა, თუმცა
 იგი უფრო ილუსტრაციულად, ვიდრე დრამა-
 ტულად არის კონცენტრირებული და ამიტომ ამ
 დადგამში სრულად ვერ გამოვლინდა რუსთავე-
 ლის თეატრის მთელი შესაძლებლობანი. მოუ-
 ხედვად პათოსისა და კონიშმის მრწინავალე
 მოქმეტებისა“.

ამვე დროს, ღრუჭდენის პრება გერდს არ
 უდლის ამავე წარმოდგენაში მიღწეულ აქტიო-
 რულ და რეჟისორულ წარმატებებს. აი რას წე-
 რდა აივე მიდღელი ვაზეთ „შეტსაშე ტაგებ-
 ლატის“ ურცელეზე: „გონებაში რწება მედგა
 ქაფარძის ძლიერი შინაგანი ძალა, ეროსი მან-
 გაღამის მსახიობური ნიჭი, გოგი გვაგვიკორის
 სამსახიობო ამაღლები. სტეტაჟული მიდებულ
 ამ შთაბეჭდილებებს ვანსაზღვრავდა ტემპერამე-
 ნტული თამაშის ბუნებრიობა, რომელსც ყო-
 ველუთის იმარტვება, მანაწე კი რთვა ღო-
 ტერატორულ პირველ წყაროში არ იყო დიდი
 თეატრალური საღმის შექმნისათვის ხელსა-
 რელი საფუძველი“.

ჩვენმა მასწავლებლმა კარგად შენიშნეს რეჟი-
 სორ მიხეილ თუმანიშვილის საინტერესო ჩანა-
 ფიქრი, ანსამბლურობა, ქართული ტემპერამენ-
 ტი და გონებასახელობა — მიუხედავად ნაწარ-
 მოების სქემატურობისა — და ამან, ცოტა არ
 იყოს, შეგავართო და უფრო დაგვძაბა.

რუსთაველის თეატრისათვის კიდევ უფრო
 მნიშველვანი აღმწინდა მეორე დღე — თექ-
 ვსმეტე მისი.

დაიწყო „სიბრძნე სიცრუისა“. დიდი იგავთ-
 მწერლის ეს თხზულება პედაგოგიურ-დრამა-
 ტიკური ნაწარმოებია. ავტორის აზრით, ადა-
 მინის ფაღბებება აღზრდის შედეგად, ბავშვი
 ვერ ითვლებს ვაწეენებულ დებულბებს, რომ-
 ლებოც რეალურ ცხოვრებასთან არ არიან და-
 კეშირებულნი. „სიბრძნე სიცრუისა“ იგავ-
 არავა კრებულდა და ეს იგავ-არაკები მოთ-
 რისბს ერთ მთლან, მკლაროდ შეკრულ ფაბე-
 ლაში მოქცეულია იბადება უფლისწული, რომ-
 ლის აღზრდა მინდეს გონიერ ქაბუეს — ლე-
 ონი. ლეონის აღზრდის სისტემა არ მოწონს
 პაროსი, მაგრამ ჭკვიან საჭურისა — რუქას.
 და აი ლეონის მომბრტოა და საჭურის რუქას
 შორის იმართება პაქრობა — უმთავრესად
 იგავ-არაკების საშუალებით, და ისინი წარ-
 მოადგენენ ამა თუ ამ დებულების მხატვრულ
 ილუსტრაციას, ურედიან აჩაკიან ვამოშინა-
 რებოს ვარკვეული მორალური შეგონება. ავ-
 ტორი სასტკაღ ამოართებს ცხოვრებას, სი-
 რწუნეს, ბაქაობას, უზნეობას, ამაღება ადა-
 მინი, მაგრამ იმსათვის, რომ ადამიანი გერ-

ქვას, საკმარისი რაღაც მხოლოდ ვაჩნდებოდა. — უნდა იცხოვრო, ე. ი. უნდა ვიყვარებოდა და ვაძლავებოდა, უნდა აღიარებოდა და გმობოდა, უნდა მოიპოვო და დათმო; და აი, ცხოვრების შესაძლებლობა, უფლისწულთან ერთად, თითქმის მთელი მსურველია დარბაზი დაბიჭვით ამ ქრეული დედაქმნის ზურგზე, რომლის შესანიშნავი იდეისაა ქვეყნის სექტაკლის დეკორაციული პანო (მხატვარი კ. ივანოვი). დაღეს უფლისწული და ამ ცხოვრებისეული ამბების ფონზე არტოვილი უნდა ვიხატოთ და ვიხატოთ. პენსიონისა და რუქის მავიერი ინსტრუმენტების ავტორებს და რეჟისორებს — ნანა ხატისკაცსა და თენგიზ მდინარეშვილს ხუთი ვეზირი მავიერი გამოეცანათ. და პატრონა მათ შორის ხდება; ეს საკამათოა, რადგან მათ ქართული სცენის დაფარველ მხატვრულად სრულყოფილი და ზოგადსაზოგადოებრივი კაცული რუქის სახე. მიუხედავად ამ ნაყოფანებებისა, „სისრძენ სიცრუისა“ ნოელი თავისი სანახაობით, შინაარსით, მუსიკით, მხატვრობით — ერთნაირი წარმოდგენისა, სავსე ქართული ხალხური თეატრის ელემენტებით.

რადგან ერთ ხალხის ორი წარმოდგენა უნდა წასულიყო, „სისრძენ სიცრუისა“ ცოტა შეამოკლეს, დატოვეს სცენური თეატრისთვის უფრო მნიშვნელოვანი და მომგებიანი ფაქტორები. ამან სექტაკლი უფრო დახვეწა და სრულყოფილი გახადა. რაც „სისრძენ სიცრუისა“ დაწერა, მსურველებმა დარბაზში გავიდა. ცნობილები იყვნენ ი. გიგოშვილი, ნანა ფარულაშვილი, ლია გუდიაშვილი, თეატრით გვიხილავდნენ გ. ხარაბაძე, გ. ჭიჭინაძე, კ. კახიანი, დ. პაპუაშვილი, ტ. ყველაძე, რ. ჩხაიძე, მშენებელი იყო ხელისმძღვენი რეჟისორი მთავადი მთავადი გურამ ხალაბაძე დიონის რაღაც. მონაწილენი ვაჩნდნენ, რომელიც ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი რამ ხდება. მოხილავდნენ იყვნენ და ეს უფრო ვადამდებს ხდება მათ შემოქმედების; უცვლილი ამხანაგის ძლიერი და ხანგრძლივი ტანით და აქედან იხილი დრეზინელმა მსურველებმა.

ახლა კი ჩვენ, სამანაწილეობა დაიწყო ჩვენს. რატომ რა მოვლეს?

დავით კლდიაშვილის სახელ-მწერტში რუსთაველის თეატრის მხახილები შემოდიან, წინ სერგო ზაქარაძე მიუძღვით. აქ არიან გოგი ვეგეკორი, დედალი ძიგრაშვილი, რამაზ ჩხიკვაძე, კარლო საყანელიძე, გიორგი ხალაბაძე, ვაგონა თეატრული, ნელი ნაგლობლიშვილი, დამარაზი ჩხიძე, ავთო მხახიანი, შენიანი ბოცაძე, დიდი უფლისწული, სოსო აბრამიშვილი და შუ. ერთ-ერთმა მთავარმა (გ. ვეგეკორმა) სტენდარდ წიგნი ვადმოლო და „სამანაწილის დედანაცვლის“ კიბეა დაიწყო. კიბეას ბეკინაძეცვლი სერგო ზაქარაძე შეუერთდა, მერტე — მელანი, და ასე შემდეგ.

პარტრი დიღბანს იყო სულგანაშვილი. — არც მთლად უპილო დედაქმნის რეჟისორი, შეიქმნა — ამბობს სერგო და დამარაზი მსურველებმა დიღბანს ვადაქრა. ბეკინას სიტყვებზე — „რას ცუდდებობ უმანაწილო შენ“ — დიღბანი სიტყვით ვადაქრადა.

— რაღაც ვნა ახლა, რომელი ქაი და ეშმაკი მოვუძებნო, — ნათქვამი ვიგი ვეგეკორი და სიტყვით საზოგადოებრივი დიღბანს დარბაზში და ბოლომდე არ შეწყვეტილა.

მერე გამოჩნდნენ დამარაზი ჩხიძე (დარაკო), რამაზ ჩხიკვაძე (კირილე მიმინოვილი); მის უცვლელ რეჟისორს, უცვლელ ვებს მსურველები ტანით აქედანდებენ; ფერხული კარლო საყანელიძე (არსტოვო ქვაშაძე) ნაერთი, მერე დედალი ძიგრაშვილი — ელენე. და ჩვენთვის უკვე ვაქრა უცხოეთი. წარმართებით ფრთაშესხმულებს ყველაფერი მშობლიურად ვეგეკორებოდა.

„დავით კლდიაშვილი, სიმონი. 1896 წელი“, — დამარაზი კიბეა გოგიმ და ხანგრძლივი პაუზის შემდეგ ძლიერმა ტანმა იგრადა. ეს არ იყო მასპინძლის სავსელებული ტანით. ეს იყო ნამდვილი აღტაცება, გულიდან ამოხტული სიხარულის დემონსტრაცია. სცენა ყველაფერს დაფარა და ვეღარ ვფიქრობდნენ მერე დედაქმნის ვაქარებზე თავის დასაყრდელად. უცვლელი ერთმანეთს ვეგეკორი და სიხარულით ვიბრით.

წარმოდგენის შემდეგ აქაური მხახილები ვეგეკორებთან ვისწინ აღტაცების შეგებობდნენ: „ეს ფენომენალური წარმოდგენაა“, „სეთი დრეზინის არტერი უნახავს“, „ოქცენვან უნდა ვიწვავოთ“ და სხვა თანა რამ.

თეატრის სამხატვრო ხელმძღვანელი პანს დიღბანიძე ამბობს:

— დედაქმნის უკვე ჩვენი თეატრის წევრები ხართ, რადგან დედაქმნელმა წარმოდგენამ ჩვენ დიდი, დიდი, დიდი სიხარული მოგვტანა. ეს თქვენც იგრძენით. ჩვენ, თქვენმა კლდიაშვილმა, ვცით რა ძნელია სცენისა და დიღბანის, ინტელექტისა და ემოციების, რეალურისა და პირობითობის ასეთი შერწყმა, ეს შეუძლებელი მხოლოდ ბრწინებულ თეატრს, რუსთაველის თეატრში „ვარსკვლავთა“ სისტემა არ არის, მაგრამ ეს მაინც „ვარსკვლავთა“ თეატრია“, რადგან აქ ბევრი ვარსკვლავია!

სერგო ზაქარაძე მადლობას იხდის იმისათვის, რომ რუსთაველის თეატრის დედაქმნელ შეიქმნა მთელი დრეზინი იზიარებს. მერე ისევ ცეცხლად ისევ სიმღერა, მასპინძლები გოცებულნი არიან, რომ ჩვენთან ყველა ცეცხლად, ყველა მღერის.

ახ რომელი იყო თქვენშეტი მახი. ბედნიერი დღე, სიხარული დღე... ნე-ღმეტი მისს დახვეწების დღე ვაქვს და დიღბანიძე ვაგეგვანებს ე. წ. „საქსონის შევი-

ცარიაში“. ეს არის ელბის სანაპიროები, აქ
 ჯერ შესანიშნავად გავერძობინებოდნენ და მე-
 რე, თავდადებით დაეწვიეთ. უსასრულო თა-
 დაღმართმა დაგვალა, და, როგორც იქნა,
 მივადრეეთ ბასტიის მთების მწვენივ თეატრამდე.
 წარმოდგენის დაწყების წინ სატყვეთ გამოვ-
 და ქალაქის მერს და მთელს საზოგადოებას
 აღუწერა, რომ სექტაკლს ესწრება თბილისის
 რუსთაველის თეატრის კლდეტყვი, რომელ-
 მაც მოიხილა დრეზდენის მეთურბელით. ბო-
 ლოს ქართულად დააყუდა: „გამარჯობათ მე-
 გობრებოო“, და მთელი საზოგადოება (დაახ-
 ლოებით 2-3 ათასი კაცი) ფეხზე ადგა და ტა-
 შისტყვა დაიწყო.

შემე შევაწუხა ეს რამდენიმე ადგილი გა-
 მრცავად. ხალაყ კი მთავრით, უცხოები გვი-
 დგომიან და „გუბატნ ტაჟე“ გუბუნებთან. მთავრის
 როგორ ადვილად გვენობენ მაგრამ ამერად
 ხომ ჩვენ ვართ უცხოელები, ხვალ დავუშვებო-
 ბებით დრეზდენს, რომელმაც ასე კარგად მი-
 გვადო. გავითმა „ზექსიზე ციტირუნმა“ ჩვენს
 თეატრს უწოდა „მომხადებელი თეატრი სა-
 ქართველოდ“. „სორივე წარმოდგენა, — წერ-
 და ვახეთი, — „მიწის შეღებში“ და „ქართუ-
 ლი კლასიკის საღამო“, სამსახიბო ისტატობის
 ამსოღტურ ტრიუმფს წარმოადგენდა. ყრვე
 წარმოდგენა დახვეწილი, ანსამბლური თამაშის
 ზეიმი იყო... ასე განიცადა დრეზდენმა თეატ-
 რალური ხელოვნების ორი მომხადებელი სა-
 დამო“.

ლაიფციგი

თერამეტ მაისს, დღითი ავტობუსებით ლაიფ-
 ციგისაკენ გაემგზავრეთ. გამოვეწვიელობეთ
 ბრწუნვადე ქალაქ დრეზდენს, მის შესანიშნავ
 მეთურბელს, ჩვენს დიდ გულშემატყვერებბს. ბე-
 ვრი ვიარეთ მწვენივენი საფლულ ვეზბზე.

ლაიფციგში მოვთავსდით დღევთულ ინტერ-
 პოტულ „შტად ლაიფციგში“. ჩემი ოთახი ქალა-
 ქის რკინიგზის სადგურს ვადუურებბს, რომე-
 ლიც საინტერესო აქტივტეტურული ნაგებობაა.
 საწოლთან მიმდებო მიდგას და, არ ცოცხ, შემ-
 თხვევით თუ საგანგებოდ, რამდენიმე ქართული
 მულოლია ვადმოსცეს.

„მიწის შეღებში“ აქ დრეზდენზე უფრო
 კარგად მიიღეს, დაწინაზე და იარუსებში სალ-
 დით იყო საგვ. ტაში აქ უფრო ხანგრძლივი და
 რღიერი. დაბაზში ვიღაც ქალი გულშემატყ-
 ვილი ტარის... სექტაკული რომ დამთავრდა,
 ბანკეტზე ჩვენს თეატრს მივხალმა ლაიფციგის
 ზუთივე თეატრის ვენერალური ინტელექტუ-
 რტყვისორი პრიფესორი კიიზერი, თავის სიტ-
 ყვამი მან აღნიშნა:

„მთელმა ლაიფციგმა იცას, რომ ხვალ თქვენ
 თამაშებთ არანვეთდებრივად საინტერესო წა-
 რმოდგენას, ამისათვის ყველა ეშმალება და
 ერთმანეთს ეკითხებთან, — აქვთ თუ არა ზე-
 ლის ბილეთი თბილისის თეატრში“.

ეს ჩინებული რეკლამა „სამხრეთკავკასიის
 დრეზდენისათვის“ და ვნახეთ მის შესწავლამ
 ხვალინდელი დღე. შემდეგ ისევე მოხდა
 დღობები, სიმღერა და ცეცხა გვიან დამით
 დავიშვეეთ. თეატრალური კაფე, სადაც ბან-
 კეტი ვაიპართა, სასტუმროსთან ახლოა და ფე-
 რით გამოიარეთ ლამაზი პარკი, რომელსა სარ-
 კისებურ მწვენივ აუზებში ყველმოდებელი
 თეთრა ვედები დაუტრავდნენ.

შეორე დღეს, ცხრამეტ მაისს ქალაქის მერმა
 დისის ნაწილი შეხვედრასზე მიიწვია, მადლობა
 მოახსენა ლაიფციგელების წამოყენებისათვის
 და სამსახიბო საწუქრებშიც გააღასა.

სადამოს წარმოდგენა — „ქართული კლასი-
 კის დღე“ ნამდვილ წვიმად იქცა. ცოტა არ იყო
 ენაშობადი, დრეზდენიდან ისეთი ზმები წამო-
 ელა — და თუ ვერ გავეშარბოლებია იმედ-
 ებ. საზღვნიეროდ. პირქით მოხდა. წარმოდ-
 გენას სტუმარი ფრანგებიც ესწრებოდნენ და
 როგორც ვამოგვეცეს, მათაც დიდი აღტაცება
 გამოუთქვამთ.

ღამის ჩემმა მერი ქორელი შემოვიდა. დრე-
 ზდენში ჩვენი წარმადება არ უყვირთ, რადგან
 ეს ვანაუთობელი თეატრალური ქალაქიო.
 ლაიფციგზე და ბერლინზე კი უთქვამთ — იქ
 ცოცხა და ვანაუთობელი მეთურბელით, შე-
 იაილება ასეც აყოს, მაგრამ ქვეტყვერებით მო-
 დლო აღტაცებას ვხვდებით. „სამხრეთკავკასიის“ აქ
 უფრო მეტხანს უტრავდნენ ტაშს. ვაღრე
 დრეზდენში, ვიღაც... თბილისშიც.

გვიან დამე და ჩემი ფანჯრიდან ვეშეიღო-
 ბები ლამიანებით ვაჩირადდებულ ლამაზ
 ლაიფციგს. ხვალ დღითი ბერლინისაკენ ვაემ-
 გვაერებთ.

პირლინი

ლაიფციგიდან ბერლინამდე საცხად შორი
 გზა უყოფილა. ავტობუსის ფანჯარასთან ვსივარ
 და ჩემსვე წაწორი, ერთნაირად ფართო, რუბი
 გზა მოჰქანს, რომლის ვანწერივი ტყვეთი ერთ-
 მანერზე მიწყოზიდ სეროულ ნახატბივით მეთ-
 რდება. ყველაფერი უწარმაზარი და სიმეტრო-
 ვებს მოკლებულია. ამ ერთფეროვნებამ, ვხვდვ-
 ბერი მიასინა კიდეც. შე კი ვანაუთობებით
 მომქალა სამშობლოზე ფიქრი. ფიქრებმა ხა-
 ტულმა იმერეთში ვადამფერინა, როგორც არ
 ჰკავებს ეს ადგილები ჩვენს მთავარიან ქვეყა-
 ნას, დაუფალილ ვზებს, კოხტა სოფლებს,
 თუნდაც ისეთს, როგორც სიმონეთი, იქ და-
 ინადა დავით კლდამიული და ვინ იუქარბდა,
 რომ ერთი საუფუნის შემდეგ იგი ასე ტრამუ-
 ლით გამოგვეყენა ევროპის ამ ფართო ვაზზე.

ბერი მიხვედულ-მომხვეული კი ვიარეთ ამ
 გზამდე. „სამხრეთკავკასიის“ ოთხი ვარიანტი დავ-
 დებთ პირველ ვარიანტში. რომელიც შარშან
 საფლულზე, ქუთაისსა და ბათუმში ვასტრავუ-
 ბის დროს მოვაშნადეთ, რევისორ თემურ, ჩხე-

ინის მთელი ყურადღება გმირთა ურთიერთდა-
მოკიდებულებაზე იყო გამახვილებული. ცდი-
ლობდა, რომ ეს დამოკიდებულება ჩვეულის
ორგანიზაციულ ყოფილად და ამას თითქმის მი-
დავრჩევთ. შემდეგ, თბილისში, დეკარაცია და
კოლტორმეტი შევერძება. სცენაზე უნარშეზღუდ-
ვადღობაზე იდგა, რომლის უკან დანადგარს
დაბალი წნული ღობე მოხდებდა (მხატვარი ა.
რამიშვილი); ჩვენ დარბიი ანაშურის გახუნ-
ვადღობაზე და კაბეში ვაყვითი გამორჩეობი-
ლნი. ჩე ყოველ გამოსვლაზე ხან ვანი შევირა,
ხან საყრი, ან დოქი, ქვანაყი, აჯანყი კი-
ნეში რეკვიზიტით ესე იყო ჩასტვირთი მცირე
სცენის კულისებში, რომ მხატვრობებს გახვდა-
გამოსვლას უშლიდა.

გამიწვამ უღიმღამოდ ჩაიბრა, ხამატკო
სამტორე კამითბდენე, წარუმატებლობის მი-
ზეზე ეძებდენე, ბოლოს დაასვენეს: გახუნებუ-
ლი ტანსაცმელი და ძველი ღობე არ დაშენდა
აქრავტრსებით მოხატულ, დიდი ბროლის ქა-
ლით განათებულ მცირე დარბაზსო.

სამატკო სამტომ ახალი ვადები მოვეცა და
მუშაობა გაეგრძელეთ. მეორე ვარაუტში
ყველაზე დიდ ბორტებზე ფულტორიანი ჩე
შეიჩინეთ და მოვხებეთ კაფეც. კოლტორმებს
წერ კაფე ვარ შევადღეთ, ჩემი რეკვიზიტით
კაფეც შევტრავა და ახლა თანის პერტები და
ღობიო დავუმატე, რომელსაც პლატონთან
მთელ დიალოგის მანძილზე ვარჩევდი. ვტკა-
ნეთ და ვტკაბუნეთ ყვე დავადილა გზებო. ბეკო-
ნისი — გ. თადაკვაძე და ბ. ზაქარაიძე სიბე-
რისაგან ამხურებულნი მოხუც თამაშობდენე,
სამტრე შეხუბაღობდენე და იქიდან აქიტა-
ბებდენე. პლატონი ბოღმისაგან სულ ხანწალს
დებდავდა. მარტო რამაზ ჩხატვაძე გრძობდა
თავს არხეანად, თავიდანვე, თუ შეიძლება ასე
იოქვას, კრთილეს ხატეში იყო.

მოკლდა მეორე ვამიწვავა. სამატკო სამტომ
ესეე იწუნებს დავგანს — ყველაფერს სიბე-
ლის სუნე უღას და დღესასთვის ინტერესსმო-
კლებულთათ. ამას ისიც დავტოვო, რომ თემურ
ჩხვიძე მძიმე ავად შეიქნა და მესამე ვარაუტში
მოშწავდა. ყვე მიხებულ თემანიშვილს დავე-
ლა. ყველანი ველდავდი — თემური ყველას
გვიყვარდა მისი სხსებტკისათვის. ჩვენდამა
რწმუნისათვის. სწორედ მან იპოვნა მხატვრობეში
ჩე დიდი სიბარბული, რაც ასე სობლავს ყველას
„სამანიშვილი“.

მ. თემანიშვილმა ზუსტად ამოიკნო წარუმა-
ტებლობის მიზეზი: წარმოადგენა მოქვედებულ
ფორმისა ვადაწყვედილით: ამისთვის მან მო-
ხსნა ზონები, ქამარ-ხანწალი და ყველაფერი
შეტავორია, მოხსნა დეკარაციები და გრიბი,
ვერდიო ვადასდო ველნიშვილის ინსცენირება,
სულში თვით მოხსნობა აიღო და შემოგეთა-
ვაზა ე. წ. „ლიტერატურული წარმოადგენის“
შექმნა. მან პირველმა მისცა მეთხილავის ტკა-
ბე გრეე ვეგეკორს ასე ვიარებულ იქნა
აღე ვერტობის თეორიის სტრუქტურა

პლატონის სახე, რაც შემდეგშია წარმატების
დად უპატორად იქცა. კორწილეს მსგავსად სდებდა
შეცვალა: ცეცვა და ხანახაობენი მისი სტრუქტურა
ტურბინა? და იგი სტრუქტურით ხმარობდა საო-
ცარ ტორმის „ლიტერატურული ცეცვა“, რაც
პრაქტიკულად ასე ვამოხატა: რამაზი შეხტე-
ბოდა ტ-პლანზე და ცალ ფეხს ცეცვა იღებოთ
ასვსავებდა მარში. ეს დეტალი ახლა წარმო-
დგენს, ასე ვთქვათ, ზერსში სის. საერთოდ,
ჩემი „სამანიშვილი“ ბევრს უნდა უმაღლოდეს
მ. თემანიშვილს, მისმა ვარაუტმა გარდასავალი
საფეხრის რთლი შეასრულა და ბევრი მნიშე-
ვლილვანი სიბხლე მოვლტანა.

მესამე ვამიწვავა მოვიდა. აღმოჩნდენე ისე-
თები, რომლებსაც სპექტაკლი მოეწონათ კაფეც-
მსოლოდ სერგო ზაქარაიძე სდებდა. მეორე
დღეს ახალი ბრამბეზა ვამიოქრავა ბუკინას რთლი
სეთთან აიღო, ე. თადაკვაძე — კოტეს რთლზე
გადაყვანა, ნუჩია — დევილა დამაშობეს მის-
ცა (შემდეგ ეს რთლი სულ ამოვარდა წარმო-
დენიდან), სალომეს რთლი — ნელი მგალო-
ბნიშვილს გადასცა. ა. რამიშვილს მხატვარი მ.
ქაფეცავი დავმატე და რადგან თემანიშვილი იმ
დროს „ფედრას“ ამწავებდა, რეპეტიციები
რ. სტურუას უნდა ჩავტარებინა, ისეე მოვეცეხ
ვადები და ისეე ყველაფერი თავიდან დავიწ-
ვეთ. ყველა დავიდავეთ, გულდა ავყარეთ. ამ
დღეებულნი ტკეპტის ვავონებაც არ ვვიჩინოვდა
მხოლოდ გოგი ვეგეკორი არ დავიდალა (ყვე-
ლაზე მეტა დატორთვა კი ქქონდა), ერთი რე-
პეტიციაც კი არ გავუვლია უფალოდ, უხალი-
ბოდ ვავოცეცხა მისი მალაი ბროფესორადო-
ბა. შრომისუნარიანობა, ოპტიმიზმი, წარმატება
რამელიც მას შემდეგში იხვდა — დირსეულად
დაამაზურა.

რ. სტურუამ პირველსვე რეპეტიციანზე ვა-
ცეცრო თავის მანაფქრის: სიმონეში, გ. კლდის-
შვილის სახელ-მეხეულში ექსპერსისაზე ჩამოდი-
რბნო: ვადილს თატორის კოლექტივი და მწერ-
ლის პატყსაყულად აქვე გაითამაშებენ სცენებს
„სამანიშვილს დედნიაცილიდან“, ეს ერთი შე-
ხედილთ უბრალო მანაფქრის შემდეგში ასე
ავარბულად ვადაწყვეთად იქცა და მის თანა-
მად ყველაფერი თავოთის ადგილზე ვადავდა:
თემურ ჩხვიძის მეტრ მამოცნა შინაგანი სიღრმე
და სიმართლე და მ. თემანიშვილის მეტრ მი-
გებულად ლიტერატურული ფორმა რ. სტურუამ
ინტატურად შეაქამა, თავისი მანაფქრის ჩარ-
ხიში მოაქცია, დავტოვო ვიხმამამატორის და
გამომსახედი მიწასცენები (მაგ. სკამების
ცხენებად ვამოქვეცხა, სურათის პოწაში სიმ-
დერი, ფინალური სცენა და სხე) და ამით წარ-
მოდგენა იხმამ მეხეულ ვასწვევისაგან, რადგან
ხ. ზაქარაიძე ქოტობდა — სანამ კარგად არ
დავდავამთ, არ მოვეშვებოთ. დიდ როლს თამა-
შობდა ეს ფაქტორ, რომ ახლა სერგო ზაქარა-
იძე მუშაობდა და მეტრ როგორ მუშაობდა!

...უქტებში დრო შეუქმნეულად ვადის, ჩვენ

რეკრუტების ვართ, ნაწილი ხასტუმრო „ბერლინში“, ნაწილი კი „უნტერ დერ ლინდე“-ში მოგვითავსებს. ამ უკანასკნელს ის ღირსება აქვს, რომ ბრეტის თეატრთან „ბერლინში“ უფრო ახლოს არის. სადღის შემდეგ ქალაქში ვავედიო ხასტუმროდ. ჩვენი ხასტუმრო მთავარ ქუჩაზეა, რომელსაც კარლ მარქს აქვს ეწოდება; თუ ამ ქუჩას ბოლომდე ვავედით, სრულდებოდა კიშკარს მთავარი — და დასავლეთ ბერლინს გადახვდავ. მაგრამ ჩვენ დაღლილები ვართ, თან საკმაოდ ცხვად და „ბერლინში“ დავბრუნდით, ის კი შევაშინეთ, რომ კინო-თეატრებში მხატვრული ფილმი „განთავსებულნი“ მძღოს.

გაფრთხილები ვართ, ბრეტის თეატრის მსურველებსა დაბაში დაშინა, რკინითი მოვარუბული წითელი კედლებით იგი მოსკოვის დიდ თეატრს ჩამოგავს. მხოლოდ მსმლებით ზევად უფრო პატარაა.

ჩვენ მოვიდით თეატრის ინტელექტის მოვლუბის შემსრულებელმა რეჟისორმა ქალმა რუთ ბერტაუშმა, ადგილობრივი თეატრი ანუ საგასტროლოდ არის წასული — იუგო სლავიაში და რუთ ბერტაუშის თეატრის კოლექტივისა და ელენე ვაგიტლის სახელით წარმატებით გასტროლებს გერმანიებს და სცენას რეპერტოისათვის ვეითმობს.

ბერლინი ყველაზე დიდი გამოცდაა. რას გვიწოდებს ღრუბლები და ლიფტები, თუ აქ დამარცხდით!

„სიბრძნე სიძრუისა“ ბერლინელებმა ძალიან გულბოლილად მიიღეს, ხოლო „სამანქანოების“ წარმოდგენისას ტაში იყო შემდეგ სცენებზე: რუსთა კრისი (კრილი) მთვრალი მიესვენება გოგის (პლატონს), როცა რაშაში მდერის, როცა ბეკინა პატარადას აფთვიერებს, მეტი სამანქანოების სიმღერაზე „გალიაში რომ გავსარდეთ“... პლატონის სიმღერაზე. მეტი ბეკინას რომ მოუსამართებენ შეილის შექმნას და ვის მოსთვლის რამდენჯერ შევაწვავთინს დიალოგებს.

არა, ბერლინელ მსურველებს ვუღვრებოდას ვერ დეწამებთ.

მე მისს ესე ცოდა, რომ ქალაქში ვერ ვავედით. თბილისში საბანაქეო სიციხე დეატრეოთ და ყველანი ძალიან შედიოდა ვართ განოწყობლი. ერთხელაც ვერ ვაფთხობთ. დღეს კიდევ სცენას, ფანტრიდან ვათავლიერებთ კარლ-მარქს-ადეს და შერით შევუბრებთ თბილად ჩაცმულ გერმანელებს.

ღამობრა ჩემებში ვესტიბოულიდან ახალი გერმანული ვაზეთები მოიტანა (ნათ სსწრაფოდ ვთარგმნიწინებლით დეატრეოტის მოადგილეს ვახტანგ გოცოშვილს). „სოფის დონილადი“ წერაილს რუსთაველის თეატრზე ასე ახათარებთ: „მრავალმხრივობა და ფერადოვნება სცენაზე“, ხოლო „ტრობონი“ პირველ გვერდზე ბეჭდავს გოგი გეგეკიორის და რაშაშ ჩიბიკაძის

სურათებს „სამანქანოების დედინაცვლებზე“, რადგან ორივე მანაბობს ამ გასტროლებზე საკუთვედლოთ აღიარება მოიპოვა. სსწრაფოდ ვერაილია მოთავსებული „ლიფტები“ ფილმის ცაიტუნგბა“ ფურცლებზე, რომლის ავტორია ვერნერ კრეცერი. ეს წერალი განსაკუთრებით უკრადლების ღირსია, რადგან მის ავტორს უცდია სერაიზული ანალიზი ვაეკეთება სექტაკლების წარმატების მიწვესათვის:

„...ჩვენ ვისილეთ ორი ღირსშესანიწნავი თეატრალური საღამო... რუსთაველის თეატრმა ცოცხლად წარმოგვიდგინა ტრადიციებით მდიდარი, ხალხური თეატრალური კულტურა გვიწინა ამ კულტურის დაუფლები და მისი ახალი შენარსით გაძლიერების ბერხი და ხასიათი, როგორც ანსამბლურ, ისე სოლისტების თამაშში. სექტაკლ „დედინაცვალს“ მე რუსთაველის თეატრისათვის დამახასიათებლად ვწოდებ. შესრულებულია იგი უდიდესი ტექნიკანტიოთ და ნაირგვარ ფანტოლბოთა ერთმანეთთან დაპირისპირების შიშის გარეშე... მომთხვენი მსურველებს თვალწინ ყოველთვის იშლებს კომიკური თამაში, რომელიც ესთეტიკური საზღვრების შესანიწნავი შეგრძნებით ვაიარჩევს; და თუ რადისმე გოგი გეგეკიორი კვლავ ვაუშურება უშვლო დედინაცვლის საძებნელად, შესანიწნავი აქნებოდა, რომ ამ გზამ კვლავ ჩვენთან მოეთქვანოს საგასტროლოდ.“

მე მისს ბერლინი გასტროლებს ვაითვრებთ. ეს კვირა დღეა და დილითაც ვთამაშობთ ნაწვევებს სხვადასხვა წარმოდგენიდან — „ცხრა სცენას“, აქ იყო „ფეხვებისტაოსანიცი“, „მეფე ღირიც“, „ფედრაიც“, „საიუანელი კეთილი აღმზინიც“, „ქინიჩაქაიც“, „ხანუმიც“, „ბებერი მეწურნიევიც“, „შინაიი ღამეც“...

ნაწვევებთ შერჩეული იყო ორი პრინციპით: ვენევენებინა ნაწარმოებს საყენძო სცენა და გაოგვეწინა შთილ რაგი წამუანეა მსახიობები, რომლებიც იმ ხამ საგასტროლო სექტაკლში არ მონაწილეობდნენ. იმ დღეს მსურველებმა იხილა თ. თარხნიშვილის, ე. მანჭაღაძის, ს. ყანწილის, თ. თურთაძის, ე. ვანხაძის, ლ. ღამიანიძის, ზ. ზაქარიასის, ე. მალაღაშვილის, გ. გეგეკიორის, გ. თაღავაძის, ქ. დღანიძის ბრწინვლად თამაში. ყურნალ „ტეატრ დერ ცაიტ“-ის ფურცლებზე ამ სანახობამ ასეთი შეფასება მიიღო:

„გასტროლების ყოველი საღამო, და, უპირველესად ყოველსა, დილს სექტაკლი — სცენები სხვადასხვა წარმოდგენიდან, მილიანად აწვევებდნენ რუსთაველის თეატრის ეროვნულ თავისებურებებს, მაგრამ ამავე დროს, ნაციონალური და ინტერნაციონალური დრამატურგიის დღეშიც, სტილისტურად განსხვავებული ცდების გასაოცარ მრავალფეროვნებაზე აბრევილებდნენ“.

აქ არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ, რომ გერმანული პრესა განსაკუთრებით დაინტერესდა ეამ

ანის „ანტიგონეს“ დაღვამ, იგი იქცა სე-
ციალური განხილვის საგნად. კრიტიკოსები
ბევრ საფულისხმო მოსაზრებას გამოთქამდნენ
სერგო ზაქარაიძისა და ზინა კვარცხელიანის
შეძალი ინტაბრით გამოქრწილ საბეჭდე.
დიდად ხანტერესო იყო ეს გარემოება, რომ
„ანტიგონეს“ დაღვამს ისინი ბოლო ათეული
წლების საერთაშორისო ვითარების ასპექტში
განხილავდნენ. ამ თეატრალური საღამოების
შეზიზღვლადობას ძლიერი ფერადობა, წარ-
მოსახვის სრული ცხოვრებისეულობა ქმნიდა.
ანაე დროს, ჩვენ დიდად შევიტყუებოდით, რომ
რუსთაველის თეატრი, ისეთი, როგორც იგი
ჩვენს წინაშე წარმოსდგა, მხოლოდ სერგო ზაქა-
რის თეატრალური მთავრები, რაოდენ ძლიერადაც
არ უნდა სარგებლობდნენ თეატრი თავისი ხელ-
მღვანელის საერთაშორისო სახელით — იგი
მაინც ნაკლებადაა ერთი ვარსკვლავის თეატრი.
ს. ზაქარაიძემ თვალწითლად წარმოგვიდგინა თა-
ლისი მრავალრიცხოვანი დახი, რომელშიაც
თავს იყრიან მებრად საინტერესო, თავისებური
ბუნებრივი კომიზმით დაწვდილი უფრო, ინტე-
რექტუალური და ნიჭიერი მსახიობები“.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ერთი რომ,
ეს გამოხმაურებაში იყო არა მარტო აღტაცებო-
სა და მადლობის გამოხატულება, არამედ ღრმად
და სიამოვნებით დაფიქრებულ კართულ თეატ-
რის თავისებურებებზე, მის ტრადიციასა და შე-
ნოქმედებითს გზებზე. გერმანელები უცებ ნახ-
წვდნენ ჯეოთ კლდისაშვილის შემოქმედების
დაღვარს, რომელიც ჭერ ისევ კაცა ახამაშემ
მთელი საუკუნის ბოლო წლებში თეთრ მწერ-
ლისავე სიტყვებით ასე გამოხატა: „ეს კაცი...
სწორედ შევეცადებოდა კაცს, რომ თვით ამ-
ბავი სასაცილო არ უფიქროს...“ ამ კონტექს-
ტში უაღრესად საინტერესოა „ნოიესტე ნახრის-
ტინის“ წერილი „თბილისი კლასიკურია“, სა-
დაც აღნიშნული იყო:

„თეატრალური მათურებელი, უპირველეს ყო-
ვლისა, დიდი ინტერესით და თანაგრძნობით
აღვიწყებდა თეატრის პიესაში („სამანაშვილის
დღინადაცალი“) და მის ინტერპრეტაციაში
მოცემულ გასაუარს ბალანსს შეკავებული სი-
ცილის სურვილსა, ემსაყრის სიმბარულესა და
შემამარწუნებელ ტვიკილებს შორის, ამ სექტა-
კლის კულმინაციამ ს. ზაქარაიძის ბრწინავად
თამაშში იმინა თავი“. „ნაციონალ ციატუნგი“
კი წერდა: „ეს საინტერესო სიახლე იყო, ჩვენ-
თვის უაღრესად ახლობელი (იგი უფრო ახლო
ზელი იყო, ვიდრე დასავლური თეატრის მრავ-
ალი მოდერნისტული, უსიცოცხლო ექსპერი-
მენტო)“.

არ შემოძლია განსაკუთრებული სიამაყის
გრძნობით არ აღნიშნოს იმავე წერილის გავრ-
ქელება, სადაც ასე კარგად, გამონდა, თუ
როგორ ახლოდან დაინახეს და იგრძნეს გერმან-
ელებმა დავით კლდიაშვილი, მისი დიდი მუშა-
ნიშნა, მღერმისი უსიყვარული — დამინახაღმი.

„სიბრძნე სიკრუტეზე“ კი იმავე წერილში არა
ვითხულობთ: „ერთმომქმედებანი...“
ქვე სიტყვისა“ მე-17 საუკუნის მწერლის სიტყვა
თუ სტენოურ ვერსიას წარმოადგენს. ბრწინავა-
დღე მსახიობებმა, რომლებიც მშრად იყვილი-
ნენ როლებს, შეკეთარი აღმოსავლური ხანა-
ლის მოტივები და საბეჭდო წარმოსადგინს. აქაც
უფოველად მთლიად პანტომიმითა და თხრობით
გამოხატეს, რაც განსაკუთრებულ მიმჭიდვებულ
თეატრალურ შობებულებას ახდენს“.

მე მისი დახვეწების დღე მოგვეცა, მაგრამ
ვაი იმ დახვეწებას. დავდივარი ამოღება ქალაქ-
ში და უფოველად გვიწავდა მოვასწროთ, ვნახეთ
„პირგამის მუზეუმი“, იგი მსოფლიოში მეორე
მუზეუმი იყო ხანათის. აქ არის ეგვიპტის,
საბერძნეთის, რომის, სპარსეთის ძველი არქი-
ტექტურული ძეგლებისა და ქანდაკებების ას-
ლები. თავი ძველ რომში ან საბერძნეთში გუ-
გონება, როცა სასტუმროში დაბრუნდით.
ლიტში ჩებები შემოვიდნენ და გვიკითხეს —
„განთავსებულეზაში“ რომ სტალინს თამაშობს,
ის ქარისკაცის მამა თუ არა? თურმე დანა-
დევებულა ყოფილან და მოგებულა ძალიან ვა-
ხარებული იყო. დერფანში რომ გამოვიარეთ,
კარებზე ვაჩვენე, ქარისკაცის მამა აქ ცხოვ-
რობს-მეთქი. ერთი ჩები სერგოს კარებს მოე-
ფერა, ზედი დაუხვია და „ლასკა, ლასკო“, თქვა.

პოზნანსი

I ევანის ბერლინის რკინიგზის სადგური გამ-
ცილებლებით იყო სავსე. მატარებელმა უკანასკ-
ნელად დაიკვლია და ზელების ქვეით დავე-
შვიდებო ბერლინს. ჩვენმა მატარებელმა მა-
დღე ვაღაუბა გერმანიის ტერიტორია, და ღლის
ორ საათზე უფრო ქ. პოზნანის რკინიგზის სად-
გურზე ვესაყვი, აქაც თავიკლებით შეგვეგებ-
ნენ პოლონელი მასპინძლები.

დილით ჩები უანჭრიდან მივესალა ბერუს-
ში წაღულ ქალაქს, ისეც და ისეც წვიმს, ეტყო-
ბა ვერც პოლონეთში ვაგებოთ, თუმცა უკვე
ევანის ორი რკინიგზა.

ჩვენს წარმოდგენებში ოპერისა და ბალეტის
თეატრის შენობაში გაიმართება, სცენა დიდი,
პარტერი მოკლე და განიერი. ეს დიდებულთა
დრამატული თეატრისათვის, მათურებელი ბევ-
რი ეტევა და უფრო კარგად ჩანს და იმის.

მ. ევანის, პოზნანის „მონის შევილი“ ვერ
წაიდა კარგად, დარბაზი დღემდა და ჩვენ, გერ-
მანიაში ესოდენ განებოვრებულები, თავს უხერ-
ხულად ვგრძნობდით. მიხედო თუმანიშვილიც
განზრებულა იყო. წარმოსადგინს შემდეგ სცე-
ნაზე სახელდახელო შეკრება მოვაწვეო. მისმ
გვისაყვიდურა. დაღოლები მოდიხართ, სულ
დაკარგეთ შემოქმედებითი ფორმა, წარმატებამ
გაგათამაშათ, თქვენი უფრადღება უფოველად
დაკავებული, ვარდა მისა, რისთვისაც ხართ მო-
წოდებულნი.

...ლესტენ... მისი მოხდა... ვაგებ... რაც... მძღოლო

სახტორისკენ უხასიალოდ გავემარტეთ. ვა-
დაც სტუმრობით ამბობს, პოზნანში დაეინა-
ცეთ.

მე იხსნის, ხალაშით, ქარლულად კლასიკის სხე-
ქტაქლია. გუშინდელი დღის შემდეგ უველანი
ვტრეიულობთ, ამას იხიც დაემატა, რომ პო-
ლონეთში უკვე ახალი მთარგმნელი გვეყავს.
პოლონური ენის მყოფდენ ლუდინიცი ნიურბერ-
გისკენ წერს გამოსცდილებს არა აქვს და დე-
დავს.

დარბაზი თუმცა გაქვდილია, მაგრამ ხმას
არაფერ იღებს, თითქმის პირი შეუკრავთო.

დამთავრდა „სიბრძნე სიყრუისა“. მე თვით
მეუფურე პარტერიდან და ვერ ვცნობდი იმ
ასაღგარდებს, რომლებზეც ასე მოხიბლეს უვე-
ლა დრეზდენში, ეტუოა, პირველი დღის და-
ძალეობამ გაუარათ, დამწიფდნელა, ოსტატობა
კი ქრატერიობით არა აქვთ, და როგორც კი და-
კარგა წარმოდგენამ საერთო ძარღვი, — მისგან
თითქმის აღარაფერი დარჩა. ვარდა ამისა, ნო-
ღარ ფირანიშვილის მაგიერ დღეს ბორის წი-
ღუნის თამაშობს პირველიად. თუმცა წარმოდ-
გენის წარუშატებლობა მისი ბრალი არ არის.
ბორისი თავს უველანს და უოველანის კარგად
გრძნობს.

მაშ ასე, დავერჩა მარტო „სამანიშვილის ღე-
დინაცვალი“. თუ ამასაც არ გავვიმართლა, ეს
უკვე მარტო იქნება.

ენახით, შიში ვერ იხსნის სიყვდილსა!
დავიწყეთ წარმოდგენა. მოწაწილედ და არა-
მოწაწილედ, უველა კულისებშია ატყუული, დაი-
წყო სპექტაკლი და პარტერული პოლონელები
მეღუნარებას არ არღვევენ.

„— კარგა ახლა, მარტო შენს თავზე წუ უი-
ქრობ შეილო“, — ეხვეწება სერგო შვილს, და
პარტერის სიცილის ტალღამ გადაურბინა. მას
მიყვამ მერო, მერე შესაშე, მერე იმატა სიცი-
ლის ძალამ, მერე დაილოჯი პარტეტში გაუბე-
დავმა ტაშმა შესწყუტა, მერო ტაშა უფრო
ძლიერი და ერთხელგვანი გამოდგა. მერე კი
უოველ ვონებაშახვილ რეპლიკას და მონანსე-
ნას ტაშე ფარავდა.

სპექტაკლს თანდათან ემატება ხალისი, სეც-
ნაზე რამაზ ჩხაკაძე (კირილე) ვაზატონდა. მი-
სი უზრადო ვესტოც კი აღფრთოვანებას იწყებს.

„შენ გეწყვალე შეგ ფუჭუფულა ლოცებში“,
სტაცა რამაზმა ხელი აეთო მანარაძეს და პარტე-
რიდან ქალის კივილი მოისმა, რადგან ასეთ სი-
ცილს სხვა სახელი არ ეწოდება.

რა ზუსტი მისამართით მიდის ვიორკი საღა-
რძის მიერ წარმოთქმული „ტუმი მოისხა ფო-
თოლი“!

შეღიპავით შემოძვრა არისტო — კარლუ
საქანდელიძე და ისევ ტაში ავრიალდა.

სასატარძლოს მოლოდინში ვახსობრილი მა-
ნალოვით დადგა ავანსცენაზე ბუკინა, ისევ და
ისევ წამოვიდა ტაში, რომელიც თითქმის აღარ
წყდება.

წარმოდგენის ბოლოს პოზნანელთა ტაშმა
ხანგრძლივობით ვერმანის ყველა კლასის
ტაშს გადაკარბა. მედლონის სათქმულად წარ-
წამოსულნი წითელი მიხაკების ყვავილებში ვი-
თრებოთ.

ვატყდა ნახის!
ახლა ყველა ხმამაღლა ამბობს:

— ის რაც მართლა კარგია, ყველას მოსწონს,
ყველგან მოსწონს!

სერგო ზაქარიასთან აღტაცებული პოლო-
ნელთა მთელი ჩვეუი შევარდა. ჩვენთან, ქა-
ლებთანაც შემოვიდნენ, ერთი აქაური ოპერის
სოლისტი უნდა იყოს, ვერონიკა ზიულკოვსკა.
აღტაცებისაგან სულს ძლივს ითქვამს, ბედნი-
ერი ვარ. რომ ასეთი რამ ვნახე, ეს დიდი ხელო-
ვნებააო. ჩვენ როცა ვთამაშობ, ხან კულისებ-
ში ვიხედებოთ, ხან გვეციენება კიდეც, ან სეც-
ნაზე ერთმანეთში ვებრძობთ (ცხადია, მაყუ-
რებლის შემწმენველად), ასეთი დამაბული ზი-
ტუა ცოც კი სცენაზე ჭერ არ მინახავსო, არც
ასეთი დიდი გრძნობებო! მე ვაღამებუა და ში-
თხრა — უნდა გაკოცოთ მაგ ცრემლიან თვა-
ლებშიო, ხოლო ლეოლა ძაგრანჯოლს (ტლენეს),
ერთი ქალი სიარულიში აქვარებს და ამბობს —
„რომელამე როლში მეც ასე ვავივლიო“.

— იმ მამას (ბ-ნ სერგოზე ამბობს) სიამო-
ვნებთ ვაკოცებდით, — ჩვენ ხუმრობით ცოლ-
ზე ვანიშნეთ, მაგრამ ვერონიკა მასაც ვაღამებუა.
— ასეთი მსახიობი ჩვენ არ გვიჩახავსო.

როცა კარებში გამოვდგოდით, დავინახეთ,
რომ ასაღგარდების მთელი ჩვეუი შემოხვეო-
და რამაზ ჩხაკაძეს და ავტოგრაფებს სისხვდ-
ნენ. შედგენიშენს თუ არა, ნაწილი ჩვენზე გა-
მოიქცა და ჩვენც (მე და ლეოლა) პოპულარუ-
ლი კინოვარსკვლავებივით არ ეიმურებდით
ჩვენს ავტოგრაფებს.

ბედნიერი დაგბრუნდით შინ — ესევ შენი
პოზნანი!

4 ივნისს მსახიობთა ნაწილი ბარში მიდის.
მე კი „ანტიგონე“ უნდა ვნახო. ანტიგონეს
დღეს სოფოკო ქიორული თამაშობს. ძალიან
მომეწონა, ძალიან სწორი ვარსებობა შეყავს
როლი და ემოციური და მოხიბვლელიცაა.

თუმცა ახლა მთავარი ისაა, რომ ამ დღეს
შოქში ვახვდი ქართული თეატრის დიდი გა-
მარჯვებისა პოლონეთში. მე აღტაცებულად პოზ-
ნანელებს ვუვრდით ვიქით პარტერში და ყო-
ველი მწირობა შეგსოდა „ბარო ლადო“ (ძა-
ლიან კარგია). მიხარია, რომ დრო სხვაგან არ
დავკარგე და დავესწარი დიდ ისტორიულ მოვ-
ლენას ქართული თეატრის ცხოვრებაში. ეს მო-
ველენა სერგო ზაქარიას კრეონი — დიდი
ხელოვანის ნაქის ზეიმი, ინტელექტის და ემო-
ციების ერთობლივი დემონსტრაცია.

ვათავდა თუ არა წარმოდგენა, ხალისი ტალღა
კულისებისკენ დაიძრა. ვარს ხვევიან სერგო
ზაქარიასებს: ხალისი, მეფრადე... და შორიდან ცქვი-
ლაუტარს ვერ ვხედავ, ახლას მისხლა შეუძლე-

ბელია. ვიღაცა მას ღორებს ოლივიებს ადარებს. ვიღაც არ ეთანხმება — ოლივიები დიდიაო.

აი, როგორია ჩვენი მამა!
კიდევ მეტად ვინაწე, რომ ბერლინი არ ვნახე „ანტიგონე“.

„მეფე ლიჩის“, „ფედრას“, „კინგარაქს“, „ბებერი მიწურეების“, „შინანი ღამის“, „ხანუშას“ შემდეგ, ერთი სტენიდან მეორეში გადასვლაზე არ წყდება ტაში. ოკტებრი მინიცი ვახსნა ფარდა. სერგო ზაქარაძემ პირველ რაგში მჭდომ მანდილოსანს რამდენიმე მიხაკი მოაწოდა და ხალხს ბულის ქნევით მიესალმა, ამ დეტალზე კიდევ უფრო აგრიალა ტაშია. შემდეგ კულისებში შეიჭრა ხალხი. შემეშინდა ვუძღვედიოთ არ დავარჩენილყავი შორის და ბ-ნი სერგოს ოთახისაკენ წავედი. ვ. იაკოშვილმა ამ ახლოს მდგომი უყვლანი ოთახში მიგვიწვია და წარგვადგინა სსრ კავშირის საკონსულტოს მუშაებთან, რომლებმაც მთელი საკონსულტოს სახელით მადლობა გამოგვიცხადეს და გვითხრეს, რომ პოზნანში ბევრი თეატრი ჩამოვდის, მაგრამ ასეთი დიდი შთაბეჭდილება ჭერაჰაისი მოუხდენიაო.

4 ივნისის „უქსატეს პოზნანსში“ მოათავსა არდუვიის წერტილი, სადაც ნათქვამი იყო: „ორმა სულამომ — სამმა წარმოადგენამ გვიჩვენა ახალი დრამატურგული ძიებანი, ახალი ფორმები და ეს შესაძლებელი ვახდა ენობრივი ხარისხის მიუხედავად, რომელსაც ვადალხავს გამოშავებული, ექსპრესიით აღსავსე აქტიორული თამაში. ვუშინდელმა სექტებლმა განამტკიცა აზრი ქართულ თეატრზე და გვიჩვენა, თუ რამდენი ბრწყინვალე მსახიობი ჰყავს მას. „სიბრძნე სიცრუისა“, ნანა ხატისკაცის და თენგიზ მაღალაშვილას დადგომა, ჩვენი წარმოგვიდგაროგარც ფილოსოფიური ზღაპარი. მისი ხატარაული, დიდაქტიური აზრი უდავოა. ადამიანი იბადება მხოლოდ მაშინ, როცა გამოიწვევებს ხასიათს. ამ ზღაპრისგან სრულიად განსხვავებულია „სამანიშვილის დედინაცვალი“. მკურნებელი მსახიობებს ხშირად აწყვეტინდება თამაშს ტამისკეით“. იმავე ვაზეთში ასეთი სასიამოვნო ცნობა იყო დაბეჭდილი: „ქართულ მსახიობებს აინტერესებთ ჩვენი ქვეყანა, უნდათ ბევრი რამ ნახონ, ხოლო მათმა სექტებლმა გამოიწვიეს არა მარტო პოზნანელი დიდი ინტერესი. ბევრი დასახლებული პუნქტისა და საოცროდოგობისგან მოდის ვანცხადებები ბილეთებზე“.

ხელ დილით ვარშავაში მივემგზავრებოთ.

ვარშავა

6 ივნისი. მთელი დღე თითქმის ვნაში ვაჯატარეთ. პოზნანიდან ვარშავამდე საქმოდ დიდი მანძილი უყოფილა. დილის თერმომეტ სათნზე ვაქმსობლმა საღამოს ექვს საათზე ჩამოვალწითი პოლონეთის დედაქალაქში.

პოტელ „მეტროპოლის“ საშინელი დაქანდაკება, დაქმუნული ტანსაცმელი, მიეწოდებოდა. დედაქალაქს ყოველთვის თავისი ენა აქვს. და თავს უბერხულად ვგანმობდით, როცა კონტრად გამოწეობილი ვარშაველი მსახიობები სახტუმროს წინ თავგულებით შემოგვევებნენ. ქალაქში გასიერების ძალა აღარა გვაქვს, აივანზე ესხმდვართ მედია ჭაფარბაქ, დიდი იოსებლამა, მე და ჩვენი გასტროლების სასიამოვნო ეპიზოდებს ვაგონებთ.

დალაშა. ღამაშია ღამით ვარშავა. მე აქ შარშანწინ ვესავი ერთი დღით, ვაკლით, მაგრამ ღამით იგი არ მენახა, არასოდეს ვიფიქრებდა თუ აქ ვასატროლოდ ჩამოვიდოდა.

9 ივნისს, როგორც იქნა, გამოანათა მზემ და გადავწყვიტეთ ქალაქის დათვალიერება. ვეწვიეთ მდინარე ვისლის ხანპიროებს, ვახტოწმინდა ანას, მიხეილის, იანის საყდრები. ეს ყველა სიინტერესო ატიტექტურული ძეგლია. უმრავლესობა ომის დროს დანგრეული და ბერე აღდგენილია. ვევათი პარკში, შაქენის ძეგლთან და ვნახეთ სასახლე, სადაც დიდო ვარშავის ზელშეკრულება, ბოლოს გავწვენს ოქტუბრითი დოკუმენტური კინოფილმი „ომშიდელი და ომისდროინდელი ვარშავა“. ვნახეთ პიტლერის ბრძანებით დაქვევული და ნეკარტულად ქვევული ქალაქი, ბერე გაფიარეთ პროსპექტზე, სადაც ერთ დღეს აიასობით ვარშაველი დაბერატეს.

10 ივნისის საღამოა. უყვლანი ღამაზედნი ვართ. იწევბა „სიბრძნე სიცრუისა“...

მონაწილენი დღედავდენ. მაგრამ მათმა ახალგაზრდულმა სილაღემ თავისი ვიტანა. პარტეზრად ხშირად იხმოდა სასიამოვნო შექანილები, ბოლოს კი მსახიობები მზურტაველ ტამაში დაქილდოვებს.

ახლა ჭერი „სამანიშვილზე“ მიდგა. პირველი სიცილის ტალღა დასძრა ისევე სერგო ზაქარაძის რეღიალი — „რად მანცდამაწყ ორანკამტევეი?“

მე და ვაგო გეგემქორმა დილოფიო „შევედა, ახა არა შევედა?“, „შენ ნუ მომიცდებები, არ მყოლია“, „შვილებს გეცეცებო, შევედა!“ — სრულ მაყურებლის სიცილიში ჩავატარეთ.

აი, პიტლერმა თოქით მოსწია ჭავლავე ცქენის თვი და „სულოკოს“ მდლოფიოზე ვაქმარითა სადედინაცვლობს საძებრად. იგრილა ისევე ტაშია, და იგი მხოლოდ ალაგალაგ წყდებაოდა და იხვე ახლდებაოდა, ასევე ჩატარდა რამაზ ჩიციყაძის სცენება.

„მოტაცებული პატარალი“ სახლს მიუახლოვდა. მე შვირბინე ამაყად ვაუხორილ მამამილითან და ისევე ბუდა ტაში ამ სცენაზე, მთელი ამ სექტებლის ინტარაშია. ეს პირველი ტაში იყო. ცოტა ხნით შესვენვა დარბანმა, და, როცა ბერემა თავაღწეულ ვიღვეს ჭერცალი თეალით ვადაბედა, ბოლო შემდეგ მოიხარა და ქვეშიდან შეუწუტინა, ისევე მოწედა

დარბაზს ტაში; მერე დაეღვიო სურათის პოზი-
ში „ბედნიერი სამანიშვილები“ და აქ ისეთი
მხარგრძობი ტაში ატყდა, რომ მსურებელს
აღარ გაუგონია შემდეგი დაალოცა:

ს ტ რ გ ო — ლეილა, დაწვე ხომღერა და გუ-
ნერღებთან (ლეილა აწევებს — „გაღიაში რომ
გაგზარდე“...).

ს ტ რ გ ო — ძალიან მალე ტონშია, ცოტა
დასწოე (ლეილა სხვა ტონში იწევებს — „გა-
ღიაში რომ“... ტაში მაინც არ ცხრება).

ს ტ რ გ ო — აყვეთო — და ჩვენ ყველანი
აყვეთო, მაგრამ პარტული ტაში სულ ტაშებში
ჩავამღერეთ. წუთით შენერღდნენ, და როცა
უფროსი სამანიშვილების ბედნიერი წველი,
მტრედებებით ჩაყრდნენ, სცენაღან ვაფიღენ
— ისეთი ტაში იყო, რომ უმცროსმა სამანიშვი-
ლებმა, — მე და გოგამ დიღამს ვერ დავიწყეთ
დაიღოდა. ბოლოს გოგი იძულებულია გახდა
ხმაშაღა წაშოეწყა:

„ახლა ბედნიერად ციხობებთ, მეღანო!“ —
და დარბაზი ისევ გაიანა.

ასეადა ჩანს, რომ ვარსაველებსათვის (ასე
იყო პოზნანშიც, ბერლინშიც, ლაიფციგშიც)
„სამანიშვილი“ მარტო მზარული წარმოადგენა
კი არ არის, ესაა, იმავ დროს, ტრაგედიით აღ-
საფხე სანახაობა, გამსჭვალული თურქეთის თანა-
გრძობით დაამაინსაღმი, მისი სულიერი ტკი-
ვილებსაღმი, ეს აღნიშნა პრესამაც. საერთოდ
კი, „სამანიშვილი“ ყველგამ კარგად მიიღეს,
მაგრამ ვარსაველთა აღტაცებამ ყველას ვაღა-
აქარა. შორსად მხმენია სიტყვა „ტრაგედიო“,
მაგრამ აქური მსურებლის რეაქცია ყველა-
ფერს აღემატება, თანაც, მე ხომ ყველაფერს
ვერ ვაწინეც, რადგან მეღანოს როლს ვასრუ-
ლებ და ვერ ვაბერბებ ყურადღება ვარსე მოვ-
ლეწებსეც ვადავიტანო... მაინც ბედნიერებაა,
რომ ჩანს მთავარი რამ — ქართულ თეატრს ეფ-
რობა აღიარებს!

„ცხრა სცენის“ უკველ ენიჭოღს მსურებე-
ლი ცოცხლად ეხმარება. ბოლოს კი ყვე-
ლა ფეხზე ადგა და ტაშისცემას ფარავდა
მთო შემახილება. უსასრულოდ იხსნება და
იხურება ფარდა, მოდის და მოდის წითელი მი-
საკება.

ასეთი იყო 12 ივნისი — ჩვენი გახტაროლ-
ბის ბოლო დღე ვარსავეში.

დამთავრდა ჩვენი გახტაროლები, ხვალ სამშო-
ბლოში მივემგზავრებთ, წამოსვლის წინ „ტო-
ცე ვარსავეი“ და „ტრაგედიო“ ვიუიდე-
ორიფე ვაზეთში წერაღებია ჩვენს თეატრზე.
პარტული წერს: „ქართული კლასიკოსების ნა-
წარმოებთა ორ ინსცენირებაში რუსთაველის

თეატრმა მთელი თავისი ღირსებებით გააბრ-
წენია. მან მოხიბლა მსურებელი სპექტატორის
ეფექტური დაღვიოთ, რომელაც ვერდარბა გო-
ნებასამყილურ და ორიგინალურ თეატრალი-
ზეხელ პარობათობას. შეხანიშვილი აქტიორუ-
ლი ოსტატობა, ვაფენიილა სამხრეთული ტემ-
პერამენტით და კიდევ რაღაცოთ, რომელიც მწე-
ლი ასახნეღია, ამ კულტკაციის დაღვიებს აწ-
ლეებს სპეციფიურ ეროვნულსა და განსაკუთ-
რებულად ქართულ კლოროიტს, საერთოდ, სა-
ქირო იყო ვაღმოგვეწერა აფიშადან ყველა მომ-
ქმედი პირი და მოგვეწერა მათთვის მალეღი შე-
ფასება რაღებების პრეწინავალე შეწარულებსათ-
ვის, სპექტაკლები აღსაფხეა ფანტაზიით და რე-
ვისორების — თეატრ მხიობის და რიბერტ
სტურუაღ შეხანიშვილი მიგნებებით“.

„ტრაგედიო ლეილა“ ასევე მალეღი შეფასებას
აწლედა: ჩვენს სპექტაკლებს, რუსთაველის
თეატრის წარმატების მიწეღი კარგად ახსნა რო-
გორც ვერმანის დემოკრატიული რესპუბლიკის,
ისე პოლონეთის სახალხო რესპუბლიკის
პრესამ: თეატრმა შესწლო ყოფილიყო ზეღმი-
წენით ქართული, მან შეწლო უცხოელთათვის
ერეწენიან ეროვნულ ტრადიციებზე შექმნილი
თანამედროფე, სისხლსაფხე კულტურა, რომ ეს
თეატრი ამ სპეციფიურ ქართულ კლოროიტს
არაქართულ წაწარმოებებშიც წინა პლანზე
სწევს, ამ აზრის საილუსტრაციოდ ვაზეთო „დერ
მორგენი“ ასახელებდა თან აწლის“ ანტიოგონს“
დაღვიებს. „ბერლინერ ცაიტუნგა“ აღიარებდა,
რომ „რუსთაველის თეატრის გახტაროლებმა
მხოლოდ დიდი სამახაობო ბეღოკუნებას კი არ
გაეცენო, არაშეღ მან მდიდარი კულტურის
წქონე ხალხის ტრადიციებმა და ცხოვრებაზეც
მოგვეა წარმოღვენა“.

საერთოდ, პრესის დასკენით, რუსთაველის
თეატრმა მოახერხა თავისი წარმოღვენების
ენარობრაც მრავალფეროვნებაში ერეწენიან ამ
თეატრისათვის დამახაობებელი ერთიან მხა-
ტარული სტილი, საეუროსი ხელწერა, რაც ამ
თეატრის რეფესურის ერთიან შემოქმედებით
პოზიციებზე და მის ვარცეულ მიწანწარაფე-
ზე მეტყველებს; ვაზეთო „უქსიზე ტაგეღობატი“
ამ აზრს ასე აუღებებდა: „ჩვენ ისეთ თეატრს
ვაეცენო, რომელიც დღეს აშკარად დგას მხა-
ტარული გამომსწეღობითი ფორმების, ძველი
თეატრადური კულტურის ახლებურად გამიღ-
რების გზების ძებნის დასრულებას წინ“.

და ბოლოს, კიდევ ერთი ციტატი „ლაიფცი-
გერ ფოლესცაიტუნგიდან“: „ეს თეატრი შეიჭ-
ლება ცნობილ, მსოფლიოში განსაზღვრულ თე-
ატრებს ამოუყვეწით ვერაღიოთ, იგი უმაღლესი
ხარისხის თეატრად უწედა მიგნითო“.

წიგნი აახლოებს ხალხებს

ეს არის უაღრესად საინტერესო, მტრულ თავსებურა წიგნი, ისევე, როგორც თავისებურა მისი ავტორის ბიოგრაფია. უკეთ რომ ეთქვათ, მისი ბიოგრაფია — ესაა მოახრობა მასზე, თუ როგორ გასცილდა ქართული წიგნი საქართველოს ფარგლებს, როგორ წვენიდა იგი მთელი უზარმაზარი საბჭოთა კავშირის ყველა ხალხის სულიერ საუნჯეში; ამ წიგნის ავტორმა — მარკ ზლატკინმა მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება მიუძღვნა ქართული ლიტერატურის რუსულ ენაზე თარგმნის, გამოცემის, პოპულარიზაციისა და პროპაგანდის საქმეს. მკითხველი დამთავრდება, რომ ეს არ არის პატარა საქმე, ეს დიდი ღვაწლი და ამავით; და წვენიმა ხალხმა დაუფასა კიდევ ეს ამავი მარკ ზლატკინს, როცა მას იტბილე ვადაუხადა, ხოლო საბჭოთა მთავრობამ იგი შრომის წითელი დროშის ორდენით დააჯილდოვა.

ქართული წიგნი ახლა ვატაცებით ეწაფება მრავალი და მრავალი მილიონი მკითხველი ჩვენი რესპუბლიკის ფარგლებს გარეთ. გამოცემლობა „მერანა“ ბელორუსიიდან (ქ. ორშა) მიიღო ერთი ჩვეულებრივი მკითხველის — ვალენტინა პეტრეს ასულ კუშნერიოვას წერილი: „მე შემთხვევით ხელთ ჩამივარდა წიგნი „სიმბაძენე ბალაგარისა“. ძალიან მომეწონა და მინდა მკონდეს იგი ჩემს საშინაო ბიბლიოთეკაში. დავიწყე მისი ხელით ვადაწერა. მერამე ჩქარა დაერწმუნდი, რომ ეს ძველი საქმეა და თანაც დიდ ცოტა მაქვს. ძალიან ვთხოვთ მაყნობოთ საღ და ვის მიეწერო, რომ ეს წიგნი ფოსტით გამოგიგზავნიონ“.

ამა დაღიქრდით — როგორი თავგადაღებული მკითხველი უნდა იყოს ადამიანი, რომელიც ჩვენს დროში, პოლიგრაფიის ზემის საუკუნეში წიგნის ხელით ვადაწერას დაიწყებს. ეს ერთი. მეორე — როგორი უნდა იყოს თითონ წიგნი, რომ ასე მოგაქალოვოს, და შესამე —

* მ. ა. ზლატკინი, „როცა წიგნი აახლოებს ხალხებს“ (შეხვედრები, მოგონებები, ფიქრები), „მერანის“ გამოცემა, რედაქტორი — ლ. კალენდამე.

აი, როგორ აახლოებს წიგნი ხალხებსა და ადამიანებს; ქართველი კაცის ნაფიქრსა და განცდილს იგი ბელორუსელისათვის სანუქარ და სანატრელ კმნილებად აქცევს.

და განა მარტო „ბალაგარის სიმბაძენე“ სულხან-საბას „სიმბაძენე სიცრუისა“ 300.000-იანი ტირაჟით გამოვიდა საყვებო წიგნის ბაზარზე. ამავე ტირაჟებით გამოვიდა რუსთაველი და ვერხვინი, ძველი და ახალი ქართული პროზა და პოეზია. ამ ნახევარი სუკუნის მანძილზე რუსულ ენაზე ითარგმნა და გამოიცა მთელი ქართული ლიტერატურა, რომლის ისტორია თხუთმეტ საუკუნეს მოიცავს, დაწყებული იაკობ ეტრატიელის „შუშინიის მარტილობით“ და დღევანდელი ახალგაზრდა ქართველი საბჭოთა პოეტებისა და პროზაიკოსების წიგნებით დამთავრებული.

როცა წიგნი აახლოებს ხალხებს — ასეთი სათაური მისცა მ. ა. ზლატკინმა თავის ნაშრომს. და როგორ ზღედა ეს დაახლოება, ამის საილუსტრაციოდ კიდევ ერთი წერაილი მინდა მოვიყვანო.

„მეგრეთსო რედაქციამე მე წავიციოხე ვლადიმერ ავალიანის „ახალი პორიზონტი“. წიგნი ძალიან მომეწონა. ვანაკეთრებით შემიყვარდა პატიოსანა, მართალი და ცთილი თამარელა, მეშახტე ნიკო არაბიძე და მისი შვილი, რაიკომის მღვდელი ბეგლარი და ამხანაგი ლუკა. მისარაან, რომ ისინი პატიოსანი მშრომელები არიან და ასე ერთვულად უყვართ სამშობლო.

მეგრეთსო რედაქციამე, ძალიან მინდა ვიცოდე რა დაემართებათ ჩემს გმირებს, მინდა ეს არა მარტო მე, არამედ მივლს ჩვენს ბრძედს. ჩვენ ერთად წავიციოხეთ ეს წიგნი. ჩვენს ბრძედს კარგა ხანია კომუნისტური შრომის სახელი მიენილა. ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეერ მოვითმენდით ჩვენს შორის ისეთ ადამიანებს, როგორიც ზიძინია. ვთხოვთ გვიბასუხოთ გამოვიდა თუ არა მეორე წიგნი და თუ გამოვიდა, როგორ ვმოვიით სასწრაფოდ“.

წერაილი ხელს აწერს მამა კირევეა, კომუნისტური შრომის დამკვრელი. ზომ არ სჭირდება დიდი კომენტარი და ვრცელი განმარტე-

ბა ამას, თუ რაოდენ დიდ როლს ასრულებს ავლიანის რომანი ადამიანთა შეცნობაში მაღალა მორალური ნორმების დამკვიდრებისათვის, ადამიანთა ამაღლებისა და განსეტკატებისათვის. ასაღვარდა ყარაგანდელი შემს კალი მოთმონდალად ვლის რა დავაპათა თამარელას, სენში გმირებიო, ეძახის წიგნის პერსონაჟებს: მთელ ბრავადას ინტერესებს თამარელას ბედში! ასე აყვარებენ და აახლოებენ წიგნები ხალხებს, აცნობენ და აყვარებენ მათ ერთი-მეორეს, სთესენ კეთილ თესლს და საბჭოთა ლიტერატურის ისტორიული მისიაც ხომ ეს არის.

არის უამრავი წიგნილები სხვა ქართველი მწერლების წიგნებზეც საბჭოთა კავშირის ყველა კუბოლიდან, ყველა მომხმ რესპუბლიკიდან და მათში გამოსატულია ასეთივე ღრმა ინტერესი ქართული საბჭოთა მწერლობისადმი.

და აი, თითქმის ნახევარი საუკუნეა ამ წიგნების თარგმნისა და გამოცემის საქმეს სათავეში უდგას დიუხობრივი და თავის საქმეზე ფანჯიერად შეუვარებული კაცი, დიდად განათლებული ლიტერატორი, ქართული ლიტერატურის შესანიშნავი მკოდნე და მისი პატრიოტი მარკ ზლატინი. ოცდაშვიდი წლის ასაღვარდა კაცი იყო, როცა იგი საქართველოში ჩამოვიდა და აი უკვე 75 წლის გადააბიჯა: მთელი ამ ხნის მანძილზე როგორც ზემოთ უკვე ვთქვი, ქართული წიგნის გამოცემა და მისი გატანა საქართველო, და მამასადამე, მსოფლიო აგრნაზე მისთვის მარტო უბრალო საშახტრი არა, ცხოვრების აზრი იყო.

1925 წელს მ. ი. ზლატინი ზელმძღვანელობდა ცენტრალური გამოცემლობის ამიერკავკასიის განყოფილებას. 1927 წლიდან ის ჯერ „ზარია ვისტოკას“ გამომცემლობის დირექტორის მოადგილეა, შემდეგ კი — დირექტორის თანამდებობაზე იწევს მუშაობას. სულ მალე, 30-იანი წლების დასაწყისში მაქსიმ გორკის თაოსნობით თბილისში ჩამოდის შესანიშნავი რუსი მწერლები (პ. პავლენკო, ნ. ტიხონოვი, ბ. პასტერნაკი, ნ. ზაბოლოცი და სხვ.) მთელი ჯგუფი, რათა დაიწყოს დიდი საქმე ქართული მწერლობის რუსულ ენაზე თარგმნისა: ამერიიდან ეს იქცა დიდ სახელმწიფოებრივ საქმედ; ვარდა სიტყვის ზემოხსენებული ოსტატებისა, მასში, მომდევნო წლების მანძილზე ზამბულ იქნენ მოწინავე რუსი პოეტები და პროზაიკოსები — ალ. შეფიროვი, ვე. ვერტუშენკო, ბ. ახმადულინი, სტ. კენიავევი, ი. ნავიგინი, ალ. კონტკოვი და მრავალი სხვა... ამას გარდა მიხილულნი იქნენ ქართველი ლიტერატორები, რომელთაც რუსულ ენაზე თარგმნის საქმით გამოცდილება ჰქონდათ — აქ უნდა დაეახლებოთ ელ. ლოლობერიძე, ნ. დო-

ლიძე, ნატო ჩხვიძე, ელიზბარ ანანიავილი და სხვ.

მარკ ზლატინი

ჩვენ ყველას ყარად გვახსოვს მარკ ზლატინის მუშაობის სტილი და მეთოდი — შეარჩევდა თუ არა რომელიმე ნაწარმოებს სათარგმნელად, ის უნა იწევდა მთარგმნელის შერჩევას ე. ა. ცდილობდა მოეწინა ისეთი მთარგმნელი, რომლის სტილი, ოსტატობა, შეეფარებოდა და შეესატყვისებოდა ორიგინალის სტილსა და მისი ავტორის ინდივიდუალურ შემოქმედებათს სახეს. შემდეგ, ზლატინი შედამ ცდილობდა დაეყარებინა უშუალო კონტაქტი მწერალსა და მთარგმნელს შორის, რათა მათ ემუშავათ, ასე ვთქვათ, ზელობულ-ჩაკიდებულებს, ე. ა. ისე, რომ თარგმნა გამზადრიყო საბრუნავი და საწუხარა მარტო მისთვის კი არა, ვინც თარგმნის, არამედ მისთვისაც ვისაც თარგმნის; ხოლო როცა საქმე ეხებოდა უკოსოვრი ლიტერატურის ძველებს — ის ამ საქმეში აბამდა ჩვენი ძველი ლიტერატურის ყველაზე უფრო გამოწვნილ სპეციალისტებს. სწორედ ამან უბრუნებულყო, რომ ქართული წიგნის თარგმნა აშავად ესოდენ მაღალ დონეზე დას.

მარკ ზლატინის წიგნში ნათლად და დაწვრილებით არის გადმოცემული მთელი სურათი ამ დამაბული და ველმოღვინე შემოქმედებითი მუშაობისა. მაგრამ ამ წიგნით ჩვენს წინაშე წარმოსდგება არა მარტო გამოცემული, არამედ ღრმად ერთდირებული ლიტერატორიც, რომელიც აქტიურად ერევა ნაწარმოების თარგმნის პროცესში; ამ მხრივ საინტერესოა წიგნის მესამე თავი — „ავტორი და მისი ნაწარმოების მთარგმნელი“. აქ აღჩრულია თარგმნითი ხელოვნების არა ერთი აქტუალური და დღემდე ბოლომდე გადაუტრეტი პრიბლემა, რომლებზეც ავტორი თავის საინტერესო მოსახრებებს გამოსთქვამს. ღრმა ინტერესს იწვევს წიგნის სხვა თავებიც — „სოციალისტური ინტერნაციონალიზმის დროში“, „ტრადიციის გავრცელება“, „ავტორი — მთავარი ფიგურა“ და სხვ.

მ. ზლატინის წიგნ დამატების სახით დართული აქვს ფრიად საინტერესო მიმოწერა ცნობილ რუს და ქართველ მწერლებსა და ამ ნაშრომის ავტორს შორის — აქ არის გ. ტახიძის, კ. გამსახურდიას, გ. ლვინიძის, მ. გავახიშვილის, ლ. ქიანელის, ნ. ტიხონოვის, ა. ფადეევის, კ. ზუკოვსკის, კ. შეფდინის, ბ. პოლევოის, ნ. ზაბოლოციის და სხვათა წერილები მარკ ზლატინისადმი. მთელი ეს მიმოწერა შეიცავს დიდად ფაქტიურ მასალას, რომელსაც ქართული საბჭოთა ლიტერატურის მომავალი ისტორიკოსი ვერდს ვერ აუხვევს.

გიორგი ნატროშვილი.

საზოგადოებრივი

კაზოგადობრივი

ფაუსტის კიდევ ერთი სახეცვლილება

კლასიკური მეგვიდრეობის პროფანაციამ დასავლეთში, უკანასკნელი წლების მანძილზე, მართლაც კულმინაციას მიაღწია. ვ. წ. ჯერათობის ინტელექტუალური საქმის ნებისმიერი თვისა და იდეის ძებნისას არაფერს არ ვრიდებთან. ამას წინათ ფრანგულმა ტელევიზიამ უჩვენა ფილმი „ფაუსტი-74“. ეს არის გოეთეს უცვლადი ქმნილების სრულად მოდერნიზებული ვარიანტი. ფილმი გადაიღეს ლუი პოველმა და ვან კერკბრონმა. მათ ხელში გოეთეს ტრაგედია ასეთი სახეცვლილება განიცადა: ცნობილია, რომ გოეთეს ფაუსტი ეძიებს ახალგაზრდობას, რათა ეს ახალგაზრდული ძალა, ღონე და ცოდნა ახლის ძიებას, კეთილის დამკვიდრებას მოახმაროს დედამიწაზე; ახალ ფილმში კი ფაუსტი ძალაუფლებასა და ფულს ესწრაფვის. გოეთეს „ფაუსტი“, როგორც ვთქვით, პუშკინის ახარონების უცვლადი ქმნილებაა. იგი გამსჭვალულია ცხოვრების აზრის, უფროსების კუშპაობით, უმადლესი მიზნის ძიების პათოსით. ლუი პოველმა შეამოხებ და მიამბეღელი ფაუსტი აქ ცოცხალი მთავრებული, ცინიკოს, ირმოცი წლის მრეწველ მაგნატად.

მოკლედ, სახელწოდება თუ მიგვანიშნებს, რომ გოეთეს „ფაუსტთან“ ვეკვეთს საქმე, თორემ სხვა მხრივ იქ გოეთესეული აღარაფერია დარჩენილი. ასეთი მეტამორფოზა განიცადა ნამდვილი ფაუსტი, ასე იქცა იგი „მომხმარებელთა საზოგადოების“ ამოლოგებდა.

გოეთეს „ფაუსტი“ მასობრივი კულტურის ერთადერთი მსხვერპლი როდია! როგორც პარისის უფელდორფელი „ლე პეენი“ იწყება, ამერიკაში სულ ახლახან დადგეს პორნოგრაფიული სპექტაკლი ვოლტერის ფილოსოფიური თხზულების „კანდიდი“ მიხედვით. ახლ ფრანგი რეჟისორი ანდრე ალიმა ჩამოიწია ამერიკელ კოლეგას და „კანდიდი“ უამრავი ეროტიკული სცენებით აავსო.

კლასიკური ქმნილებების ასეთი გაბიბრება ბერძენულ საზოგადოებაში, რომლის მაგალითების დასახლება მრავლად შეიძლება, უკვე ტრადიციად იქცა, რადგან იგი კომერციისთან ერთად იდეოლოგიურ მიზნებსაც ემსახურება.

იპოვეს ოვადიუსის ლექსების ძველი გამოცემა წარსული დროის ძვირფასი სავანების მიგნება და გამოშვებება უველა ეპოქაში ღირსშესანიშნავ მოვლენად ითვლებოდა. მაგრამ რაც უფრო დრო გადის, მით უფრო ძველი ხდება ახლისა და უნიკალურის მიყვლევა, თუნდაც იმიტომ, რომ უკანასკნელ საუკუნეში სახეებისა და მისაყვლევის რიცხვს შევლევართა მოვლმა უზარმაზარმა არმია გადააკარბა.

მაგრამ, ამის მიუხედავად, წვენი საუკუნე შეიძლება ითქვას სენსაციების საუკუნეა. ამის ერთ-ერთი დამამტკიცებელია უკანასკნელ დროს მომხდარი ფართოდ ვამსურებული ამბავი: რუმინელი მეცნიერის ტიმოთი კიბარის არქივში აღმოჩნდა ინკუნაბულა, პირველნამკვეთი წიგნი, გამოცემული 1481 წელს ვენეციაში, თხელ ქაღალდზე დაბეჭდილი და პერგამენზეა გახვეული. გამოარკვეა, რომ წიგნის ერთ ნაწილში დაბეჭდილია რომელია პოეტის ოვიდიუსის ლექსები.

რუმინეთის აკადემიის ინტენაბულურ კოლეციას შეემატა ძვირფასი და ბიბლიოგრაფიულად უიშვიათესი წიგნი და ისიც ოვიდიუსის ლექსებით.

იხილეთ

„შერლოკ ჰოლმისი“ — ღონდონის თეატრში

„შერლოკ ჰოლმისი“ — კონან დოილის ორი მოთხრობის ინსცენირება თეატრისათვის („შერლოკი „ბოკომეში“ და „ჰოლმისის უკანასკნელი საქმე“) თვით კონან დოილმა მოამზადა ქვე კიდევ 1899 წელს ამერიკელ მსახიობ უილიამ ჯილბთან ერთად. პიესა საუკუნის დასაწყისში, მრავალი წლის მანძილზე, წარმატებით იღვგებოდა ღონდონისა და ნიუ იორკის თეატრების სცენებზე.

„სანდი ტომისი“, როცა ამ დადგმების ისტორიას იხსენიებს, წერს, რომ 1905 წელს შერლოკ ბილის როლს პიესაში ჩარლი ნაპლინი ასრულებდა. იქვე მოსყავთ ჩარლი ნაპლინის მოგონება, როცა იგი თეატრის დირექტორთან მისულა და განცვიფრებული დირექტორი როგორ მოუტყუებია მომავალ მსახიობს, 14 წლის ვარო, უქცამს: სინამდვილეში კი 12 ნახევრის უფილია.

და აი ახლა, ორმოცდაათი წლის შესვენების შემდეგ ლონდონის თეატრ „ოლდვიკის“ სცენაზე კვლავ დაიდგა ეს პიესა. შერლოკ ჰოლმის როლს ცნობილი ინგლისელი მსახიობი ჟონ ედვი თამაშობს, რეჟისორია ფრენკ დაჯ-ლოში. დადგმას კონსულტაციას უწევდა სტენ-ლი მაკენზი, „შერლოკ ჰოლმის საზოგადოების“ წევრი; ეს საზოგადოება ინგლისში 300 კაცს ითვლის.

ინტელი

ფელინი — რეჟისორი და მწერალი

ცნობილი იტალიელი კინორეჟისორის ფრედერიკო ფელინის ცხოვრება და შემოქმედებითი მუშაობა, შეიძლება ითქვას, უკვე ხეობს აღწევს. იგი უკვე საინტერესოა არა მხოლოდ როგორც კინორეჟისორი, არამედ, როგორც მწერალიც.

ახლან რომის გერანებზე გამოვიდა ფრედერიკო ფელინის ახალი კინოსურათი „ამარ-კონდა“. იტალიის ერთ-ერთ დილატანტზე და ერთდროულად რომანტოს ვანზე ამარკონდი ნიშნავს „შე ვიკონებ“. რომანტოს მყიდვრია სახელგანთქმული რეჟისორი და ეს ფილმი შეიძლება ავტობიოგრაფიულ ნაწარმოებად ჩითვლოს. ფელინიმ ფილმში პროტოტიპებად გამოიყენა სკოლის მეგობრებისა, ლიცეუმის მასწავლებლებისა და დირექტორის სახეები. ფილმში გროტესკულად და მძაფრად არის გაკრიტიკებული წერაღებურებაზიული და პრაქტიკული მუშაობა.

როგორც რეცენზენტები აღნიშნავენ, მთელხდავად იმისა, რომ ფელინი მისთვის დამახასიათებელი „დაუჯანმრთებელი ტროლოლოლო-ო-ო თანმიმდევრობით“ გვიყვება გმირის თავგადასავალს, მიუტრებელი ეცნობა რეჟისორის პირველ სასიყვარულო ისტორიას, სკოლის წლებში მომხდარ ამბებს და პირველ იმედგაცრუებას.

ლონდონის „ტაიპსი“ ფელინის ამ ახალ ფილმის შესახებ მტკიცედ და დაბეჭდვითი წერს, რომ მრავალი რამ რეჟისორის ახალ ნამუშევარში, სიუჟეტის განვითარება, სადაც რეალობა წარსულზე მოგონებებს ერწყმის, გვახსენებს ფელინისავე ფილმს „მ 1/2“. თუმცა იმავე ვაზუთის აზრით, აღინიშნულ ფილმებთან შედარებით, ახალ ფილმში სადაცა დაკარგულია, უპირველეს ყოვლისა, საოცარი ვრცობა დროისა და ზომიერებისა, რიტმის ზრდის შეუდგომელი ვრცობა და დრამატიზმი.

მაგრამ დასავლეთის პრესა სავსებით, იტალიელი რეჟისორის ახალ ფილმს კინობულოვნების მნიშვნელოვან მოვლენად მოიხსენებს. ფილმის მრავალი კადრი უდიდეს შთაბეჭდილებას

ბას ახდენს და დაუვიწყარია, თუნდაც იმტომ, რომ დრამატული ბუნების ხეყენების შემდეგ მში ნაჩვენებია ოცდაათიანი წინაშე მდებარე ურთი ფაშისში, რომელიც ხალხს ვაჩელოლ უბედურებას აგონებს.

მაშინ, როცა დასავლეთის პრესა ამ ფილმს ჩაპიკიტებს ვაფაცივებთ, ციურბის ერთ-ერთ გამოცემილობაში („დიოვენესი“) გამოვიდა ფელინის ნაწარმოებებს ოცტომეულის პირველი ტომი „რომი“. მომდევნო თვეებში განზრახული შემდეგი ტომების გამოცემა ოცტომეულში შევიდა რეჟისორის კინოსცენარები, წერალები და შენიშვნები. ასეთი რამ ლატერატურის ისტორიაში იშვიათი მოვლენაა, უფრო სწორად უპრეცედენტო შემთხვევაა, მაგრამ ფელინის მთელი შემოქმედება და ერთდროულ კინოსცენარები დამოუკიდებელი ლიტერატურული ნაწარმოებებია, რომელიც კინორეჟისორის ბრწყინვალე მწერლური ტალანტის დამატკიცებელია. ფელინის ახლა უკვე არა მხოლოდ „ეკანის ქაღალქის“, არამედ გამორჩეულ მწერალსაც უწოდებენ. თეათონ ფელინის ლიტერატურულ დიდებაზე არავითარ პრეტენზიები არ გააჩნია, რადგან მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „სხვაგვარი მხატვრული კატეგორიებით არსებობს“. „კინოხელოვნება უფრო მხატვრობას ენათესავება, ვიდრე ლიტერატურას, — შენიშნავს ფელინი, — მე ვისწრაფი, რათა ემოციები შექმნა შემეოთხით გამოვხატო“.

ესადა ვევალიფერა ეს ფელინისთვის წარსულია, რადგან იგი უკვე მზადაა დიწყოთ ახალი ფილმის — სათავალით შეთქმსმეტ ფილმის ვაღაღება, რომლის სათაურია „კახანოვა“. ეს იქნება მე-18 სტუდენტის ცნობილი მწერლისა და ავანტურისტის ქაოკოთ კახანოვის შემოქმედების ეკრანიზაცია.

პეჩ

„ლოტა ვაიმარი“ ქაზანზე

1975 წელს სრულდება ცნობილი გერმანელი მწერლის თომას მანის დაბადების 100 წლის-თავი. სხვა ღონისძიებათა შორის ვდრ-ში ვადაწუდა გადართონ ფერადი ფილმი „ლოტა ვაიმარი“ თომას მანის ამავე სახელწოდების რომანის მიხედვით. სცენარის ავტორი და რეჟისორია ვგონ ვიფთერი.

ფილმი „ლოტა ვაიმარი“ მთავარ როლებს შეასრულებენ: ლილი ბალმერი — ლოტა, მარტინ ჰელბერგი — გოგათე; მათი პარტნიორები იქნებიან როლფ ლუდვიგი, იუტა ჰოფმანი და კათარინა თაღბანი.

ფილმის გადაღება დაიწყო ავგუსტოს შუა რიცხვებში და ეკრანზე უნდა გამოვიდეს თომას მანის ასწლისთავის საიუბილეოდ.

ზვრ

„თურქული თაფლი“

დასავლეთ გერმანიის ქ. დორტმუნდში უკვე ოცი წელია არსებობს საბავშვო თეატრი. მისი დინარე სეზონის მანძილზე დორტმუნდის საბავშვო თეატრი ისეთ პიესებს არჩევდა რეპერტუარში შესატანად და წარმოსადგენად, რომლებიც აქტიურად და ცხოვლად დაეხმარება ბავშვებს აღიქვას საზოგადოების მანამდე უცნობი სიდეშქოები. ცხადია, წარმოდგენილ სპექტაკლებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი ზღაპრებს უჭირავს. ისინი დაფუძნებულია ხუმრობებზე, ფანტაზიებზე, მაგრამ ხანდახან დიდ სოციალურ პრობლემებსაც ეხება. ასე, მაგალითად, „მამლებში“ პანტომიმის საშუალებით გადმოცემულია მთელი მსოფლიოს ბავშვების სოლიდარობა, „ალადინი კოსმოსში მიფრინავს“ შეიცავს სამეცნიერო-ფანტასტიკური ლიტერატურას კრიტიკას და ა. შ.

დორტმუნდის საბავშვო თეატრისათვის მნიშვნელოვან მოვლენად იქცა პეტერ სლავიკის მიერ თეატრის სათბილეთი თარიღისათვის სპეციალურად დაწერილი პიესა „თურქული თაფლი“. პიესის მოკლე შინაარსი ასეთია: პატარა გოგონა, დასჯის შიშით, სახლიდან გაიპარება და უკან აერგება. დახმარებისათვის სარეკლამოდ

გამოწერბილ თოვლის ბაბუას მიმართავს, სარეკლამო თოვლის ბაბუა თურქულ თაფლს უპირატესობას ანიჭებს. თურქი მუშა გადმოსწავლის გოგონას მშობლებს მოუყვანოს, მაგრამ ასეთი კეთილი განზრახვისა რატომღაც არაფერს არ სჯერა და ბელსაც კი უშლიან. ბოლოს და ბოლოს, თურქი მუშა გოგონას საკუთარ სახლში წაიყვანეს; როცა იგი წვალენას შემდეგ გოგონას სახლის მისამართს ვაივებს, პოლიცია აპატიმრებს თურქს და ბავშვის მოტაცებას აბრალებს.

პიესის ავტორმა განზრახს არ დაამთავრა წარმოდგენა და პატარა ბავშვებს შიანდო პიესის დამთავრების ბედი. ამ ღონისძიებას კი საბავშვო თეატრის პედაგოგიური საბჭო ხელმძღვანელობდა. დორტმუნდის საბავშვო თეატრი დიდი ხანია ასეთი მეთოდით მუშაობს.

უვლადგერი ეს თეატრში მოიტანა დრამატურგმა ილზე. პანლმა, რომელიც ვერ კიდევ ენის „ბურვერ თეატრში“ მუშაობისას დიდ უტრადლებას უთმობდა ე. წ. „გამოცოცხლების“ მეთოდს. ამ მეთოდით კი ბავშვები მონაწილეობას იღებენ სპექტაკლის შექმნაში და ცოცხალ შემოქმედებით პროცესში — პიესის დადგმაში.

ამ სახლზე მრავალი მიმდევარი გამოიწინა. ამას წინათ დორტმუნდში მილანის „თეატრ დელ სოლემ“ წარმოადგინა პიესა „მხეცების ქალაქი“, რომლის ავტორები ბავშვებია.

65/171

№ 50 80 333.

ИНДЕКС
78128
საქართველოს

„МН А Т О Б И“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ